

ductis oræ maritimæ præfidiis. Item: Præfidiis omnibus deductis.

Pellibus induxerant] Libri manuscripti habent partim incluserant, partim induerant. Sed utraque lectio, glossa est. Supra enim in optimis libris est, ad galeas inducendas, pro eo quod in aliis, induendas.

Pugnatumque ab hostibus ita acriter est] Ita legitur in vv. cc. cum in aliis desit verbum, est.

Sectionem ejus oppidi universam Cæsar vendidit] Cicero lib. I. de Inventione. Hoc commode reprehenditur. Si dici potest ex hostibus equus esse captus, cujus prædæ sectio venierit, &c. Hinc Sæstor dictus, qui sectionem emebat. Asconius in Verr. III. Sæstores autem dicti, inquit, sunt, qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorum simul auctionabantur, proque his pecunias pensabant, postea pro compendio suo singula quæque populo vendituri, &c. Auctionem autem hujusmodi proposita hasta fiebat. Festus: Hastæ, inquit, subiiciebantur ea, quæ publice venundabantur, quia signum prælii est hasta. Cicero lib. II. Philipp. Hasta posita pro æde Jovis Statoris, bona Cn. Pompeii Magni, voci acerbissimæ subjecta præconis. Qui ad illud scelus sectionis auderet accedere inventus est nemo, præter Antonium; & lib. II. Offic. Sic par est agere cum civibus, non hastam in Foro ponere, & bona civium voci subiicere præconis.

Unellos, Osismos, Curiosolitas, Sefuvios] Venelos, Osismios, est in vv. cc. & ita legit Orosius, & Plinius lib. IV. cap. XVIII. Curiosolitas autem, idem Plinius. De Sefuviis nusquam mentio, quod sciam, & fortasse Lexuvii, legendum, qui a Ptolemæo cum Venelis & Osismiis numerantur. Λειξούβιοι, inquit, εἴτε ἑνελοί, μεθ' ἧς ὀσίμιιοι.

In deditionem potestatemque P. R. esse redactas] VV. CC. habent, in ditionem, potestatemque P. R. redactas esse. Quæ lectio vera est; nam ita apud Ciceronem reperitur pluribus locis. In fragmento quoque legis Serviliæ quod est apud me, habetur: QVOIQVE. IN. ARBITRATV. DICIONE. POTESTATE. P. R. &c.

Andes] Plinius lib. IV. cap. XVIII. Andes vocat. At Orosius lib. VI. Andegavos. Tacitus lib. III. Andecavos & Thuronios. Lucanus lib. I.

Gens habitat cava pendentibus rupe Gebenna.
Pictones immunis subigit sua rura, nec ultra
Instabiles Turonos circum sita castra coercent.
In nebulis Meditana tuis marcere perofus
Andus, jam placidi Ligeris recreatur ab unda.
Quæ civitates] VV. CC. Quæque civitates.

Dies xv. supplicatio decreta est, quod ante id tempus acciderat nulli] VV. duo cc. habent, accidit, pro, acciderat. De supplicatione autem Cæsari decreta, Cicero in oratione de Provinciæ consul. Dio lib. XXXIX. & Plutarchus in Cæsare: Ταῦτα, inquit, ἡ σύγκλητος πύθομένη, πέντε καὶ δέκα ἡμέρας ἐψηφίσαιτο δύναι τοῖς θεοῖς, καὶ χολάζειν ἐροτάζοντας, ὅσας ἐπ' οὐδεμίᾳ νίκῃ πρότερον. Supplicatio autem erat quasi triumphii prærogativa quædam, decernebaturque Senatus decreto omnibus Diis, quorum pulvinaria Romæ essent, ut non urbana tantum multitudo, sed agrestium quoque de re bene gesta gratias ageret. Atque in ea decernenda, & magnitudinis victoriæ, & Imperatoris dignitatis ratio habebatur, ut scribit Livius. M. Valerio, M. Horatio Cos. A. V. C. CCCIV. Sabinis devictis, in unum diem supplicatio decreta est. Rursus Furio Camillo Veis captis in quadriduum, quod ante nulli. Livius lib. V. Ingens gaudium Romæ fuit, & priusquam Senatus decerneret, plena omnia templa Romanarum matrum gratias diis agentium erant. Senatus in quadriduum, quot dierum nullo ante bello, supplicationes decernit, &c. Cn. Quinctio ob victoriam ad Cynocephalas, dierum quinque supplicatio decreta. Cn. Pompejo confecto Mithridatico bello, dierum XII. Cæsari primum xv. dierum, deinde xx. ut habetur infra lib. IV. & VII. Hirtio, & Panfæ, & Cæsari juniori. Mutina Colonia liberata, dierum quinquaginta supplicatio decreta est, ut scribit Cicero lib. IV. Philipp. Ciceroni togato supplicatio decreta est, quod ante eum nemini. Cicero ipse in Catil. orat. IV. & in Pison. Dio lib. XLV. Quintilianus lib. II. cap. XVII. Ciceronis verba sunt hæc: At etiam supplicatio Diis immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est Quirites his verbis: Quod urbem incendiis, cæde civis, Italianam bello liberasset.

Ad Librum Tertium de Bello Gallico.

IN Antuates, Veragros, Sedunos] Videtur in vetustissimo exemplari scriptum fuisse Innantuates, unde Librarius omisso altero, n, fecit in Antuates, sed scribendum Nantuates, nam ipse Cæsar lib. IV. habet, per fines Nantuatium. Præterea Plinius lib. III. cap. XX. Nantuates, inquit, Seduni, Veragri, & Strabo lib. IV. οὐραγροὶ καὶ Ναντουάται. Ut de hac lectione, tot suffragantibus testimoniis, dubitandum non sit.

Ut in iis legionem] VV. CC. addunt, locis, post vocem, iis, quæ fortasse adjecta est ab eo, qui locum explicare vellet. Paulo post ubi est: Et ipse cum reliquis ejus legionis cohortibus, &c. a duobus vv. cc. abest copula, &, & quidem cum aliqua lectionis venustate.

Qui appellatur Octodorus] VV. CC. Octodurus; quæ lectio confirmatur loco Orosii ex lib. VI. ex hoc Cæsaris, ut apparet, descripto, & testimonio Plinii ex lib. III. cap. XX. qui hujus vici oppidanos appellat Octoduranos.

Gallis ad hiemandum concessit, alteram vacuum ab his relictam cohortibus attribuit] VV. CC. habent, ab illis relictam. Sed parum refert utro modo retineatur, dummodo verba luxata, ad hiemandum, suo loco reponantur, & ita legatur: Gallis concessit, alteram vacuum ab his relictam, cohortibus ad hiemandum attribuit. Sic enim Cæsar sæpe locutus est. Paulo post in vv. cc. est: Et frumentum eo comportari jussisset.

Neque eam plenissimam] Plenissimam legionem

nem dicit, quæ habet omnes suos milites, Tribunos, Centurionesque, quomodo plenissimæ cohortes dicuntur à Cicerone lib. III. ep. VI. ad Atticum, cum inquit: Illud me movet in tanta militum paucitate abesse tres cohortes, quæ sint plenissimæ. His contraria dicuntur, infrequentes, & attenuatæ lib. III. de Bell. civil.

Et compluribus sigillatim] V. C. manuscriptus habet, singulatim. Et paulo post in duobus vv. CC. ita collocantur hæc verba: Ne primum quidem impetum posse sustineri, &c. sine voce, suum.

Cum neque opus hibernorum] VV. CC. habent: Cum neque tempus hibernorum.

Interim rei eventum experiri] Videndum an, operiri, legi debeat; nam lib. III. de Bell. civil. dixit: Et tamen eventum expectans, & lib. VII. Eventum pugnae expectabat.

Vix ut his rebus, quas constituissent, colloquendis] Omnes fere scripti libri habent, collocandis, pro colloquendis, & ita locutus est Hirtius de bello Alexandrino, in quo est: Sic rebus omnibus confectis, atque collocatis. Paulo post scribendum, gæsaque non gæsaque. Sic enim habent vv. CC. & Pollox item, Γαυρά.

Ut quæque pars castrorum nudata] VV. CC. habent: & quæcunque pars castrorum nudata, &c. Et paulo post: Prælio discedebant, &c. sine particula, cum. Item: Ad extremum deducta casum, pro, perducta, & ita lib. II. locutus est, cum ait: Si in eum casum deducerentur. Hirtius de bello Alexandr. Ut ad extremum casum omnes deducti viderentur.

Eos qui in spem potiendorum castrorum venerant] Putamus legi debere: Eos qui spe potiendorum castrorum, &c.

Atque unam esse spem salutis docent] Verbum, esse, abest a vv. CC. in quibus paulo post ita legitur hic locus: Atque alio se in hiberna consilio venisse meminerat, aliis se occurrisse rebus videbat, &c. quam lectionem Faernus retinuit. In alijs est, viderat.

Præfectos] Intelligit Præfectos castrorum, Præfectos evocatorum, Præfectos fabrum, Præfectos equitum, Præfectos socium, atque alios ejusmodi Præfectos, qui plures erant in exercitu Romano.

Proximus Oceano in Andibus, hiemabat] VV. CC. habent: Proximus mare Oceanum, qui in Andibus hiemabat. Octavius Pantagathus legebat: Proximus mari Oceano in Andibus, &c. & ita plane habet unus liber manuscriptus. Forte legendum: Proximus mare Oceanum in Andibus hiemabat. Alius liber habet: Propius mare, &c. Paulo post Faernus legebat: Frumenti petendi causa dimiserat, &c. voce, commeatus, deleta, & mutato verbo dimiserat, in, dimisit.

In Unellos] VV. CC. habent: Venelos, Sefuvios: ut fortasse Lexuvios legendum sit, de quibus supra dictum est. Alii libri habent Eufubios, pro, Sefuvios. Item: M. Trebonius Gallus, &c. cui lectioni suffragatur vetus inscriptio Romæ Q. TREBONIVS Q. L. CLA. GALLVS. EX PATRIBVS LIBERTINIS. In vulgari est, M. Trebius. Paulo post vv. CC. & Faernus habent: Reliquos antecedunt, pro, ceteros. Item: Eo mari, pro, eodem mari.

In magno impetu maris atque aperto] Notanda est forma loquendi. Nec enim placet amici mei conjectura, qui existimabat legendum, in magno impetu mari, atque aperto. Cæsar ipse paulo post: Simili modo locutus est, cum ait. Longe aliam esse navigationem in concluso mari, atque in vastissimo ac apertissimo Oceano, &c. sive ut est in alijs libris, atque apertissimo Oceano, &c. Apertum autem mare dixit Oceanum, conclusum nostrum.

Ab his fit initium retinendi Sillii, atque Velanii] In VV. CC. additum est. Et si quos intercipere potuerunt.

Eundemque omnis fortunæ exitum esse laturus] VV. CC. habent: relaturus. Placeret tamen omnes, pro, omnis. Paulo post in v. c. est, acceperint, pro acceperant. Item: recipere, pro, recuperare. Sed cum in alio libro sit, recipere, inde factum videtur recipere. Sic enim habet v. c. Si velit suos recipere, obsides remittat, &c. sine voce, sibi. Paulo post Faernus legebat: Quod ipse aberat longius.

Quod influit in Oceanum] Particula, in, abest a VV. CC. in quibus paulo post scriptum est. Reliquæque item civitates, &c. cum in alijs desit vox, item. Et: Quod nomen ad omnes nationes sanctum, &c. pro, apud omnes, &c.

Propter incitiam locorum] In VV. CC. tum hic, tum infra duobus locis pro, incitia, scriptum est, incientia, & paulo post ita hæc verba collocantur: Propter inopiam frumenti.

Socios sibi ad id bellum Osismios, Lexovios, Namnates, Ambianos, Morinos, Diablites, adsciscunt] Ita legitur hic locus in VV. CC. & ita habet Orosius lib. VI. nisi quod pro Ambianos, edit, Ambibaritos. Quæ scriptura confirmatur infra duobus locis lib. IV. & VII. Ναυήτου dicuntur etiam a Ptolemæo, & Plinio in codicibus emendatis. Qui autem Orosio Diablites, iidem Διαβλίτου Ptolemæo; quævis in vulgatis libris sit, Διαβλίτου. Plinius habet Diablindas, ex antiqua consuetudine scribendi.

Bellum gesturum esse constabat] Verbum, esse, abest a vv. CC. in quibus paulo post verba quæ sequuntur, ita collocantur: sed tamen multa Cæsarem, &c. Pro eo autem quod est in vulgatis omnibus, libertati studere, habent vv. CC. libertatis studio incitati, quod fortasse glossema est. Item: Qui proximi Rheno sunt, sine voce, flumini, quæ forte adjecta est ab aliquo χαλιςτιωδς.

In extremis linguis] Linguis est in vv. CC. & ita Pacuvius dixit in Anchise. Id promontorium, cujus lingua in altum proicit. Promontorium autem scriptum est in exemplaribus ex antiqua scribendi ratione. Lingua, Festus inquit, promontorii genus, &c.

Atque his ferme mœnibus adæquatis, suis fortunis desperare cœperant] Totus hic locus ita legitur in vv. CC. Atque iidem oppidi mœnibus adæquatis, desperare suis fortunis cœperant.

Iisdem opportunitatibus loci defendebant] VV. CC. habent: iisdem loci opportunitatibus. Et fortasse, vox, loci, abundat. Paulo post habent: Tempestatiumque accommodatæ. Naves totæ, &c. Item: Latitudinem, pro, altitudinem. Item: sive

sive

sive propter inopiam lini, atque ejus usus inscientiam; & paulo post: ab aestu relicta. Et: Casus erant extimescendi.

Circa CCXX. naves eorum paratissimæ, atque omni genere armorum ornatissimæ e portu profectæ] Liber Faerni habet, dacentæ naves. Sed repugnant alii libri, & Orosius, qui locum hunc ex Cæsare iidem pene verbis descripsit: Continuo, inquit, CCXX. naves eorum paratæ, ac omni genere telorum instructissimæ, progressæ portu ex adverso restiterunt. Dio autem, qui Venetos nullo telorum genere instructos venisse scribit, videtur aliter apud Cæsarem legisse.

Aut qua ratione pugnae insisteret] V. C. Aut quam rationem, &c. Quæ lectio magis placet; nam ita Cæsar ipse alibi, & Terentius item locutus est, cum ait: Aut quam insistam viam, incertus sum.

Non ab simili forma muralium falcium] V. C. ruralium.

Qui antemnas ad malos distinebant] Unus liber manuscriptus habet, detinebant; quod non placet, est enim distinebant positum pro, deligabant; quo verbo idem Cæsar usus est lib. IV. cum ait: Binis utrinque fibulis ab utraque parte distinebantur, & lib. I. de Bell. civil. Has quaternis ancoris ex quatuor angulis distinebat. Paulo post in vv. CC. est, perrempebantur, pro, prærumpebantur, & præcis, pro, abscis. Totus autem hic locus ita ab Orosio describitur lib. VI. Hoc plurimum auxilio fuit, quod falces acutissimas non pertinaciter contis præfixas, funibus autem subnexis paraverat, quibus cum opus esset, apprehensos eminus rudentes, subductis hastilibus per funem falcem trahendo, succiderent. His celeriter expeditis disrupti hostilium antemnarum armamenta præcepit, ita antennis ruentibus, &c. Videndum autem an pro disjectis legendum sit, dejectis, ob ea quæ Cæsar dicit, antemnae necessario concidebant. Strabo lib. IV. *Ῥωμαίων ἀνέμων φερομένων, οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἱστία δροῦδρεπᾶνοις, ὡς γὰρ στυπνὰ διὰ τὴν βίαν τῶν ἀνέμων.*

Quod postquam fieri barbari animadvertunt] Ita collocantur hæc verba in vv. CC. in quibus paulo post, in quam, legitur, pro quo. De malatia vero ita Festus: Flustra dicuntur, cum in mari fluctus non moventur, quam Græci, *μολυκίαν* vocant. Cum autem Plinius lib. XXIII. cap. VI. hoc verbum, usurpet pro stomachi redundatione, videndum an libro Ecclesiastici cap. XXX. pro malitia, legendum sit, malacia. Nam vulgo legitur, ubi est: Melior est pauper sanus, & fortis viribus, quam dives imbellicis, & flagellatus malitia. Paulo post v. c. habet: Maximæ fuit opportunitati. Item: Quidquid ubique fuerat, &c.

Iis præerat Viridovix] In vv. CC. habetur, Uridorix, tum hic, tum infra. Item, Eburonices, pro, Eburonices. Legendum autem sine distinctionis nota, Auleri Eburonices; nam ita habet Orosius, & Plinius lib. IV. cap. XVI. & Ptolemæus.

In contemptum Sabinus veniret] Liber Faerni, & unus manuscriptus habent, comptionem; quo verbo Cæsar usus est lib. III. de Bell. civil. Paulo post legitur in vv. CC. sine copula, & Quid fieri velit, edocet.

Legato dimicandum non existimabat] Videan-

dum an verbum legato, sit inducendum, & paulo post scribendum sit: occasionem negotii benegerendi dimittendam non esse. Sic enim alibi dixit, & lib. V. Ne quam occasionem rei bene gerendæ dimittat, & hoc ipso libro: Ne reliqui negotii gerendi facultatem dimitteret.

Lati velut explorata victoria] V. C. habet: Latii ut explorata, &c. Sed lib. V. quasi parta jam, & explorata victoria, dixit.

Propter ea quæ ferebant, onera] VV. CC. habent: propterea quod ferebant onera; & paulo post videtur legendum: Ut ne primum quidem, nostrorum impetum ferrent, &c. pro, ne unum quidem, &c. nam sic locutus est supra, cum dixit: Ne primum quidem posse imperum sustineri existimabant, & lib. VI. Ac vix primum impetum choors in statione sustinet. Error videtur fluxisse ex ea nota, qua vox, primum, in vv. CC. scripta erat hoc modo: NE. ^{M.} QUIDEM IMPETVM. Exanimati

autem verbo usus est Cæsar libro etiam II. cum dixit: Cursu atque lassitudine exanimatos, & lib. III. de Bell. civil. Ut duplicato cursu Cæsaris milites exanimarentur.

Ex tertia parte Gallie est existimanda] VV. CC. habent, æstimanda. Item: Præconius. Quæ lectio vera est. L. vero Manilius, quod nomen in aliquibus scriptis libris positum est, pro L. Manlio, non placet. Nam in vulgatis libris est L. Manlius, qui Consul fuit iterum anno DCLXXXIX. sequenti autem Proconsule. Ut videatur recte additum, paucis ante annis, &c. cum hæc gesta sint anno Urbis DCCXVIII.

Tolosa, Carcasone, & Narbona, quæ sunt civitates Gallie provincie finitimæ, ex his regionibus nominatis evocatis.] Ita scriptum est in VV. CC. cum in aliis desit nomen, Carcasone. Ptolemæus: *τολῶσα, Καρκασῶν, καρβῶν.* Videntur autem abundare verba illa Gallie, itemque ex his regionibus, & ita fortasse totus locus legendus: Multis præterea viris fortibus Tolosa, Carcasone, & Narbona, quæ sunt civitates provincie finitimæ, nominatim evocatis. Sic enim infra locutus est, cum dixit: Æduis, Segusianisque, qui sunt provincie finitimi, &c. ut videantur verba, quæ diximus, esse *χολικιστικῶς* adjecta.

In Sonciatum fines] VV. CC. habent, sociatum, constanti scriptura, ut est apud Orosium in vv. CC. & item Plinium manuscriptum lib. IV. cap. IX. Dio etiam mendose pro *εἰς σωπιᾶτας*, habet *εἰς ἀπιᾶτας*.

Cujus rei] Videtur scribendum, re. Nam ita Cæsarem docuisse scribendum esse in libris de analogia, tradit Agellius lib. IX. cap. XIV. Paulo post, videtur abundare vox, secturæ, sive ut est in aliis, stricturæ, nam ipse Cæsar lib. VII. sic locutus est, cum dixit: Quod apud eos magnæ sunt ferrariæ.

Quos illi Soldurios appellant] Athenæus lib. IV. si modo quæ circumfertur editio, mendo vacat, Silodunos hos nominat his verbis: *Νικόλαος, δὲ ὁ Δαμασκηνὸς, ἀδιάφορον τὸν τῶν σωπανῶν βασιλέα φησὶν ἔξακοσίους ἔχειν λυγαρίας περὶ αὐτὸν, οὓς καλεῖσθαι ὑπὸ γαλατῶν τῆ πατρῴῃ φωνῇ σιλοδούνοισ. τῶτο δ' ἐστὶν ἑλλῆνιστὶ εὐχολιμαῖοι.*

Ad

Adcantuanus] In aliis libris est, Adiatonius. Utrunque mendose. Vera hujus nominis scriptura extat apud Athenæum, cujus e libro vi. verba sunt hæc: Ἀδιάτομον τὸν τῶν Σωφιστικῶν βασιλέα, Ἰεῦθ δὲ τὸ Κελτικόν. & ita Plutarchus.

Quorum se amicitia dederint] Videndum an legi debeat, devoverint; nam supra dixit: Cum sexcentis devotis, & infra: Cujus se amicitia devovisset.

Mori recufaret] VV. CC. habent: mortem recufaret. Et paulo post sic legitur in vv. cc. Repulfus in oppidum est: tamen uti eadem deditiois conditione dederetur, &c.

Vocontiorum] V. C. habet, Vocatum, & ita Dio lib. xxxix. & infra est Vocates.

Finitimæ Aquitaniæ] Vox, Aquitaniæ, videtur adjecta esse, ut supra, Galliæ, hoc ipso libro, cum pro Galliam, soleat Cæsar provinciam dicere.

Duplici acie instructa] VV. CC. instituta, habent pro instructa; & collectis, pro, collatis. Et paulo post pro, sub sarcinis inferiore animo adori-

ri, videndum an sit scribendum, sub sarcinis in itinere adoriri. Nam ita locutus est Hirtius lib. viii. cum dixit: sub sarcinis in itinere aggressi vv. autem cc. partim habent infirmiores, partim infirmiore.

Cum sua conætatione, atque opinione timidiores hostes, nostros alacriores effecisset] Alias admonuimus in nostris ad Cæsarem notis, in libro Faerni scriptum esse, cum sua cunctatio atque opinio, &c. Videndum autem ne pro sua, rectius sit, ipsa, nam ita locutus est Livius lib. vii. cum ait: Denique cum ipsa cunctatio, & iis animos minuisset, & auxisset hosti.

Atque his proruptis] Liber Faerni habet, proruptis, pro, proruptis. Et paulo post, Elufantes scribendum, pro, Flufates; sic enim habet Plinius, & Claudianus in Rufinum, cum ait: Muros invadit Elufæ.

Bellum gerere cœperunt] VV. CC. habent: Bellum agere instituerunt. Et paulo post: Cæsar cum pervenisset, &c. deprodiderunt, pro, desideraverunt. Item: Reliquis item civitatibus, &c.

Ad Librum Quartum de Bello Gallico.

U Sipetes, Germani, & item Tenchtheri] Cornelius Tacitus Ufipios vocat in vita Agricola, & Ufipetes lib. i. Annalium; Plutarchus οὐσιπέτες καὶ τεντερήδες, Ptolemæus οὐσιπτοὺς, καὶ πηγέρως; ut verior scriptura existimanda sit, Ufipetes, quæ in vv. cc. constante reperitur. Paulo post pro, quo Rhenus influit: vv. cc. habent, cui &c. quod factum videtur ex quoi, ut tunc scribebant pro, cui.

Reliqui domi manent, pro se atque illis colunt] Ita legitur hic locus in v. c. Et paulo post: Præter pelles habeant quicquam.

Incolendi causa] Placet lectio veterum librorum, colendi causa; qua lectione confirmatur superior emendatio: Pro se atque illis colunt. Infra ubi est: Et immani corporum magnitudine homines efficit, &c. Liber Faerni non habet vocem, corporum; quæ tamen abundare non videtur, vel ex hoc Melæ testimonio, qui lib. iii. cap. iii. ita de his scribit: Qui habitant, immanes sunt animis, atque corporibus.

Et laventur in fluminibus] De hac Germanorum consuetudine lavandi se in fluminibus, ita scribit Galenus: ὑγιεινῶ. ἂ. τίς γὰρ, inquit, ἡμῶν ὑπομείνει τῶν παρ' ἡμῖν ἀνθρώπων ἄθως ἅμα τῶ κνηθῶν ἐτι θερμὸν τὸ βρέφθ' ἐπὶ τὰ τῶν ποταμῶν φέροι βέματα, κἀνταῦθα καθάπρωσι τοῖς Γερμανοῦς ἅμα περὶν αὐτῆ τῆς φύσεως, ἅματι καὶ κρατύειν τὰ σώματα, βάπτοντας εἰς τὸ ψυχρὸν ὕδωρ ὡσπερ τὸν διάπυρον σίδηρον. Virgilius lib. viii.

— natos ad flumina primum

Deserimus, sævoque gelu duramus undis, & Valerius Flaccus:

— ubi tam sævo duravimus amne

Progeniem, natosque rudes, &c.

In Græco epigrammate est:

Θρησάλει κελτοῖ, ποταμῶ Ζηλήμονι ῥήνω
Τέννα ταλκνέουσι, καὶ ἐπ' ἄρθ' εἰσι τοκῆες,

Πλὴν πλὴν ἀθρήτωσι λελευμένον ὕδατι σεμνῶ.

Quibus maxime Galli delectantur, &c.] V. C. habet: Quibus maxime Gallia delectatur, quæque immenso parat pretio.

Assuefaciunt] Liber Faerni habet, assuefecerunt. Et paulo post in vv. cc. patiuntur est pro, sinunt.

Ut est captus Germanorum] Satis inepte faciunt, qui legunt: Ubi est caput Germanorum. Hæc autem formula usitatio est apud Scriptores, quam ut exemplis confirmari debeat. Terentius Adelphis: Ut captus est servulorum non malus, neque iners. Cicero Tuscul. lib. ii. Græci autem homines non satis animosi, &c. ut est captus hominum, satis hostem aspicere non possunt.

Et paulo, qui sunt ejusdem generis, etiam cæteris humaniores] In VV. CC. ita legitur hic locus: Et paulo quam sunt ejusdem generis & cæteris humaniores. Faernus legebat: qui paulo sunt ejusdem generis, & cæteris humaniores. Fortasse scribendum: Et paulo quam sunt ejusdem generis, cæteri etiam humaniores. Paulo post in vv. cc. Multumque ad eos mercatores, scriptum est pro, multique ad eos, &c.

Ac multo humiliores, infirmioresque redegerunt] Faernus ex V. C. legebat reddiderunt.

In eadem causa fuerunt Ufipetes] Ita locutus est Cicero cum alibi, tum lib. i. de Finib. In eadem, inquit, causa sunt, qua anteaquam nati, &c. & item: Negat Platonem, si sapiens non sit, eadem esse in causa, qua Dionysium tyrannum.

Est autem hoc Gallicæ consuetudinis] VV. CC. habent: Est enim hoc Gallicæ, &c. Item: Quibusque ex regionibus, &c. his rumoribus, &c. sine copula, &c.

Cum incertis rumoribus ferviant, & plerisque ad voluntatem eorum ficta respondeant] Ita locutus est Plautus in Trinummo, cum dixit: Nec tuis de-

de-

depellor diſtis, quin rumor ſerviam. Videndum tamen ne ita verius legatur: Cum incerra, ut eorum auribus ſerviant, & plerumque ad voluntatem eorum ficta reſpondeant. Atque ita locutus eſt Cæſar ipſe lib. II. de Bell. civil. cum de Curionis perfugis ſcribit his verbis: Ii ſeu vere quam habuerant opinionem perferant, ſive etiam auribus Vari ſerviant.

Omniaque quæ poſtulaffent] VV. CC. habent, omnia, quæ poſtulaffent, &c. ſine copula, que.

Vel patiantur eos tenere] In VV. CC. ita collocantur hæc verba: Vel patiantur tenere eos, quos armis poſſederint, &c. Attribuere autem agros, itemque dare, ut infra, verba ſunt ex agrariis legibus petita. Paulo ſupra, ſcribendum, Conduſorum; ita enim eſt in vv. cc. & Conduſos infra habet Cæſar ipſe, niſi fallor, duobus locis.

Sed licere, ſi velint, in Ubiorum finibus] VV. CC. habent: ſi vellent; & paulo poſt, appropinquat, pro, appropinquavit.

Ambivaritos] VV. CC. Ambibaritos, & ita Oroſii vetus exemplar, & poſt: Tribocorum, ut Ptolemæus, & Strabo lib. IV. Item: Mediomatricorum, qui *Μεδιοματρικοί* Straboni, licet Ptolemæo *Μεδιομάτρικες*.

Quæ appellatur Yacalos] V. C. habet, Vecalis, ſive ut habet Tacitus lib. II. Vahalſis. Videndus Plinius lib. IV. cap. XV.

Multis que capitibus in Oceanum influit] Contra veterum fere omnium ſcriptorum auctoritates caput pro oſſio Cæſar uſurpavit. Dicitur enim caput aquæ, unde naſcitur, ut docet Ulpianus lib. I. D. de aqua cotid. & æſt. Mela lib. III. cap. II. Rhenus ab Alpiſus decidens, prope a capite duos lacus efficit, & lib. II. cap. IV. Interfluit Timavus novem capitibus exurgens, &c. In antiqua quoque inſcriptione eſt: AQVAM CLAVDIAM ET ANIENEM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO, ET POSTEA A DIVO VESPASIANO VRBI RESTITVTAS CVM A CAPITATE AQVARVM .A. SOLO VETVSTATE DILAPSÆ ESENT, &c.

Cum ipſi non amplius DCCC. equites haberent] Ita plane edit Plutarchus, citato hoc ipſo Cæſaris loco ex Commentariis, ο μὲν Καῖſαρ, inquit, ἐν τοῖς ἐπιμνησί χέγραφεν ὡς οἱ Βάρβαροι διαπρεσβλόμενοι πρὸς ἀπὸν ἐν σπουδαῖς ἐπιθόιντο καὶ ὀδόν, καὶ διὰ τὰτο τρέψαντο τοῖς αὐτῶ πεντακίχλιοις ὄντας ἰππέις ὀκτακίſιοις τοῖς ἐκείνων μὴ προδοκῶντας. Hæc quidem Plutarchus, VV. tamen CC. habent ∞ CCC. ſed puto erratum eſſe a librario in nota D. quam mutavit in ∞ Appianus D tantum habet. Verba vero quæ antecedunt, ita collocantur in vv. cc. Quorum quinque milium erat numerus. Paulo poſt legitur in vv. cc. Rurſus iis reſiſtentibus, &c. cum in aliis deſit vox, iis.

Illum ex periculo eripuit] VV. CC. non habent diſtionem, ex. Et paulo poſt ita in vv. cc. collocantur & leguntur hæc verba: Eadem & ſimulatione, & perfidia Germani uſi, &c. Simul, ut dicebatur, purgandi ſui cauſa, &c. perturbantur, copiale adverſus hoſtem ducere, an caſtra defendere, an fuga ſalutem petere præſtaret.

Et tanti belli timore] VV. CC. habent: Ex tanti belli timore.

Priſtini diei perfidia incitati] Videtur legendum: Die priſtini perfidia incitati, ex ipſius Cæſaris auctoritate, quam recitat Agellius lib. IX. cap. XIV. ex libro de analogia ſecundo, in quo præcipitur, dicendum eſſe huius die. Idem Agellius lib. X. cap. XXIV. ita ſcribit: M. Tullii ætate die quinte, & die quinti pro adverbio copulate dictum eſt, non die quincto. Divus etiam Auguſtus memoriarum veterum exſequentiſſimus, linguæ Latinæ non neſcius mundiciarum, patris ſui in ſermonibus ſeſſator, in epiſtoliſ plurifarum ſignificatione iſta dierum non aliter uſus eſt, Die noni, Die quinti, &c. & paulo poſt: Die priſtini quoque eodem modo dicebatur, quod ſignificabat die priſtino, id eſt, priore, quod vulgo pridie dicitur, converſo compoſitionis ordine, quaſi priſtino die.

Sicambrorum] Sugambrorum habet V. C. & Oroſius manuſcriptus, itemque Horatius in Odis, a Strabone dicuntur *Σούγαμβροι*, & a Ptolemæo *Σύγαμβροι*.

Occupationibus populi Romani] VV. CC. habet, occupationibus Reipublicæ. Et paulo poſt ita: Tantum eſſe nomen apud eos atque opinionem, &c. etiam ad ultimas Germanorum nationes uti opinione, &c. Item: Sed navibus tranſire ſe, neque, &c.

Hæc cum machinationibus, &c.] Totus hic locus ita legitur in VV. CC. Hæc cum machinationibus demiffa in flumen diſixerat, feſtuculiſque adegerat, non ſublicæ modo directæ ad perpendicularum, ſed prone ac ſaſſigiate, ut ſecundum naturam fluminis procumberent. His item contraria duo ad eundem modum diſiuncta, &c. Quas autem hic Cæſar ſublicas dixit, eas ſublices vocat Salluſtius in hitoriis, referente Pompejo Feſto, qui Volſcorum lingua trabes ita appellari dicit, a quibus pons Sublicius ſit dictus: Eadem, Subices ab aliis dicuntur, quomodo obices ab antiquis uſurpatum eſt, ut notat Agellius lib. IV. cap. XVII. ſed ſublicas, ut hic, vocat auctor Lexici antiqui Latinogræci: Sublicæ, inquit, *Καταπήγες οἱ ἐν ποταμῶ τῶν γέφυραν ὑποβλάζοντες*. Feſti fragmentum ita ſuppleri poteſt: Sublicium pontem quidam putant appellatum eſſe a ſublicibus, peculiari vocabulo Volſcorum, quæ ſunt ligna in latitudinem extenſa; quæ non aliter Formiani vocent, quam a nomine librorum, & quæ ab aliis ſcriptoribus ſublices vocantur, quod ſub eis aqua licens laberetur, dictæ: In qua opinione fuit qui & meminit Sublici pontis; & Nevius, qui ait in belli Punici libro quam liquidum Sublicio trahat ponte amnem, & ab tabulis qui adhuc nomen, retinent. . . . Salluſtius libro quarto hitoriarum. Ne inruendi ponti Sublici . . . Sublicibus cavata. . . . eſſent.

Quæ pro ariete ſubjectæ] Expreſſit, ut videtur, etymon nominis ſubicæ, ſic enim alii legunt; & ita protuliſſe Cæſarem putant. Has Ennius ſubices dixit, eodem ſcilicet modo, quo ſublicæ, ab aliis ſubices dictæ ſunt. Feſtus: Subices, Ennius in Achille pro ſubjectis poſuit, cum dixit: Nubes per ego deum ſubices humidas, unde oritur imber ſonitu lævo. Verba autem Ciceronis ex Topicis, quæ docti viri adducunt (Jacere telum voluntatis eſt: ſe-

ferire quem nolueris, fortunæ; ex quo aries ille subicitur in vestris actionibus, si telum manu fugit, magis quam jecit, &c.) non faciunt ad hunc Cæsaris locum, sed ad legem Regiam, cujus meminit Servius in fragmentis in Virgilium. Ea lex his verbis concepta erat: Si quis hominem liberum sciens dolo malo morti duit, paricida esto, si improdus se dolo malo occidit, pro capite occisi, & natis ejus in do contione arietem subicito. Atque ad hanc legem respexit Servius in carmen illud in Georgicis: Aries sit candidus ipse, cum scribit: Bene addidit, ipse, quasi qui ut dominus gregis est: aut qui ante pro domino capital dari consueverat. Nam apud majores homicidii pœnam noxius arietis damno luebat, quod in Regum tabulis legitur; & Festus: Subicere arietem in Commentario xv. juris Pontificii Antistius Labeo esse ait dare arietem, qui pro se agatur, cadatur. Idem Festus in fragmentis: Subici aries dicitur, qui agitur, ut cadatur, quod fit, ut ait Cincius in libro de officio jurisconsulti, exemplo Atheniensium, apud quos expiandi gratia aries inigitur ab eo qui scelus admisit, pœnæ pendendæ loco. Quod autem est in vv. cc. pro pariete, id ex loci obscuritate, irrepsit.

A barbaris missæ] Videtur legendum, immissæ. Paulo post in vv. cc. est, intendit, pro, contendit. Item: Ut Sugambri ex eo tempore, &c. ut videatur legendum, at Sugambri ex eo tempore. Item: Frumentisque succisis, pro frumentisque succensis.

Suevos posteaquam, &c. in silvis deponerent, &c. & si tempus anni ad bellum gerendum defecit, tamen magno usui sibi fore arbitratur, si modo insulam adisset: genus hominum, &c. ita est in vv. cc.

Neque enim temere præter mercatores adit ad illos quisquam] In vv. cc. est: Neque enim temere præter mercatores illo adit quisquam. Paulo post in vv. cc. habetur, Evocatis ad se undique mercatoribus, &c. pro convocatis, quæ lectio vera est; & confirmatur loco superiore.

Ad majorum navium multitudinem] vv. cc. habent: Ad majorem navium, &c.

Priusquam periculum faceret, idoneum esse arbitratus, C. Volufenum, &c.] Recte, ut opinor, emendarunt docti viri, prius qui periculum faceret, &c. & ita locutus est Cæsar lib. iii. de Bell. civil. cum ait: Hunc Cæsar judicaverat idoneum, quem cum mandatis ad Pompejum mitteret.

Qui pollicerentur obides dare, atque imperio P. R. obtemperare] Ita est in vv. cc. Verbum autem paratos, quod reperitur in uno manuscripto, opinor adjectum esse, nam Plautus in Casina ita plane locutus est cum dixit: Is mihi locum dixit dare, & Cæsar ipse supra lib. ii. Illi se quæ imperaret, facere dixerunt. Paulo post, remittit, pro remisit est in vv. cc.

Morinorum legati ad eum venerunt] vv. cc. habent: Morinorum ad eum legati venerunt.

Seque ea quæ imperasset, facturos pollicerentur. Hoc sibi satis opportune, &c.] Ita legitur hic locus in vv. cc. & paulo post: Neque has tantularum rerum occupationes sibi Britannia anteponendas judicabat, &c. cum in aliis desit vox, sibi.

Quicquid præterea navium longarum habebat, Quæstori, Legatis, Præfectisque distribuit] In vv. cc. est: Quæstoribus, pro, Quæstori, ut intelligi possit, plures Quæstores Cæsarem habuisse. Nam lib. v. sic habetur: Interim ab omnibus Legatis, Quæstoribusque, quibus legiones transfuderat, &c. Sed opinor Quæstori veram lectionem esse. In singulas enim provincias singuli Quæstores mitti soliti erant, qui publicam pecuniam curarent, & prædam stipendiumque exercitui solverent, potestate sibi a Republica, non autem ab Imperatore delegata, cui filiorum loco erant. Cicero in Divin. Tu, cum Quæstor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniæ, sed etiam Consulis, particeps omnium rerum, consiliorumque fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos majorum ferebat. Hanc lectionem confirmat alius locus in hoc ipso libro, in quo ita scriptum est, consentientibus omnibus codicibus. Consilio cum legatis & Quæstore communicato, &c. Et lib. i. Singulis legionibus singulos legatos, & Quæstorem præfecit. Paulo post in vv. cc. habetur: a millibus passuum octo. Item, tribuit, pro, distribuit, & deducendum, pro, ducendum.

Tertia fere vigilia solvit] vv. cc. habent: naves solvit, &c. & ita locutus est infra: Paulo post mediam noctem naves solvit. Item in exemplaribus manuscriptis est progredi, pro eo quod in aliis est, congregari.

Atque ita montibus angustis] vv. cc. habent: adeo montibus angustis. Docti autem viri legendum putant, montium angustis, vel, Atque ita montibus continebatur. Paulo post in vv. cc. habetur: Hunc ad egrediendum locum nequaquam idoneum arbitratus, dum, &c.

Maximeque ut res maritimæ] vv. cc. habent: Maxime, ut maritimæ res postularent, ut quam, &c. Alii legunt: Ut militaris ratio, maximeque res maritimæ postularent, ut quoniam, &c. nam liber unus manuscriptus habet, ut quia.

Simul de navibus] vv. cc. habent: simul & navibus, &c.

At nostris militibus cunctantibus] vv. cc. habent: Ac nostris militibus cunctantibus, &c. quæ lectio vera est. Paulo post in vv. cc. legitur: Desilite, inquit, milites, sive ut in alio est, commilitones, nisi vultis aquilam hostibus prodere. In alio libro manuscripto est: Desilite, inquit, milites, vultis aquilam hostibus prodere? Item: Ex navi se projecit. Atque hæc collocatio verborum venustior est. Infra: Hoc unum Cæsari ad pristinam fortunam defuit.

In universos tela coniciebant] Liber unus manuscriptus habet adversos, pro universos, ut videatur fortasse legendum, averfos.

Cum ad eos Imperatoris mandata perferrent] vv. cc. habent: Cum ad eos Oratoris modo Cæsaris mandata perferret; & paulo post habent, contulerunt, pro, conjecerunt. Item: Interea suos in agros remigrare jusserunt, principesque undique convenire, & se civitatesque suas Cæsari commendare. His rebus pace confirmata, &c.

Quæ maritimos æstus] vv. cc. habent: Qui dies maritimos æstus, &c. & ita etiam habet alius liber manuscriptus.

Item

Item speculatoria navigia] Livius lib. xxii. Inde, inquit, duæ Massiliensium speculatoriæ præmissæ, &c. Quæ ex Polybianis illis, ut videtur, versa sunt, Προαπέστλη κατασκευασμένας δύο ναῦς τοῦ ὑπλοῦστας μάσσηλιωνῶν, &c. Ex quibus locis satis patet, quæ sint speculatoria navigia.

Magno sui cum periculo deiicerentur] Quidam legunt, reiicerentur, ex loco inferiore. Sed placet deiicerentur. Paulus leg. vii. D. leg. Rhod. Cum depressa navis, aut dejecta esset.

Compluribus navibus fractis reliquæ cum essent, &c.] In VV. CC. &c. Cum pluribus navibus fractis reliquæ essent, &c.

Reliquisque armamentis amissis] Videndus Plinius lib. xix. cap. ii. de Sparto Hispaniæ citerioris, quanto sit in usu omnibus terris, navium armamentis, machinis ædificiorum, &c.

Ex continenti comportari] VV. CC. habent, comparari; & paulo post, effecit, pro, efficit. Item: nuntiarunt, pro, renuntiarunt.

Et cum se inter equitum turmas insinuavere, & ex effedis desiliunt, & pedites præliantur] VV. CC. habent: & cum se inter equitum turmas insinuaverint, ex effedis desiliunt, & pedibus præliantur.

Continuos complures dies] In VV. CC. ita collocantur hæc verba: Continuos dies complures; & ita habetur l. i. Ex eo die dies continuos quinque & alibi: Dies continuos xxx. Ut omnino male legant, qui continuo, legunt, pro, continuos.

Et quanta prædæ faciendæ, &c. His diebus celeriter, &c.] Placet vulgata lectio, licet in VV. CC. sit, quantæ prædæ, & his rebus.

Infirmis navibus hiemi navigationem subiiciendam, &c.] Ita habet V. C.

Ac si sese interfici nollent] VV. CC. est: Ac, si se interfici nollent.

Ad Casarem se receperunt] Placet collocatio verborum, quæ est in vv. cc. Se ad Casarem receperunt. Infra habetur, decreta, &c. sine verbo, est.

Ad Librum Quintum de Bello Gallico.

UT quot annis facere consueverat] Liber meus, quo usus sum vetustissimo, habet, instituerat, pro eo, quod vulgo legitur, consueverat; & in margine libri explicandi causa ad illud verbum, additum est, consueverat; ut videri possit verbum, instituerat, idem valere, quod, consueverat. Eodem modo locutus est Cæsar lib. vi. cum inquit: Frumentoque exercitui proviso, ut instituerat, in Italiam ad conventus agendos proficiscitur; & lib. vii. constituerat, dixit, pro, instituerat, cum ait: Quieta Gallia Cæsar, ut constituerat, ad conventus peragendos proficiscitur; & lib. iii. de Bell. civil. Sequimini me, manipulares mei qui fuistis, & vestro Imperatori quam constituistis operam date, &c. Quo loco constituistis, pro, consuevistis positum sine dubio videtur.

Magis magnos ibi fluctus fieri cognoverat] Faernus ex V. C. legebat, minus magnos; quæ lectio in meo quoque vetustissimo libro habetur. In quo paulo post pro, in alio mari uti assueverant, scriptum est, in reliquis utitur maribus; quam scripturam agnoscit Priscianus lib. vii.

Quod a Pirustis] Strabo lib. vii. Ἐστὶν δὲ ἐστὶ τῆ παλαιῶν βρεῦκοι, καὶ ἀδιζήτιοι, καὶ διάπυρες, καὶ περὸς αὐ. Cum autem Illyricis contermini sint Dassaretii, videndum an apud Livium lib. xlvi. Pirustæ legendum sit, pro eo, quod in vulgatis libris est Tirustæ. Verba Livii sunt hæc: Non solum liberos, sed immunes fore Iffenses, & Taulantios, Dassaretiorum Tirustas.

Accepta oratione eorum] V. C. habet, ratione, non, oratione.

Seseque paratos esse demonstrant] Verborum series, & ipsa loci scientia poscere videtur, ut scribatur, demonstrant, præcedit enim, doceant.

Arbitros inter civitates dat] Usus est antiqua formula, quæ reperitur in legibus xii. tabularum: Prætor arbitros tres dato, eorum arbitrio, &c. Cicero lib. i. de legibus. Arbitrum me datum vellem

inter antiquam Academiam & Zenonem, &c. Quæ sane loquendi formula propius ad Cæsaris verba accedit, qui dicit, arbitros a se datos inter Pirustas, & eos, qui eorum civitatem incursionibus vastassent.

Qui litem æstiment, pœnamque constituent] Hinc LITIS AESTIMATIO, & LIS AESTIMATA in antiqua tabula ex ære legis Serviliæ Repetundarum, & apud Valerium Probum A. L. AE. hoc est, Arbitri liti æstimandæ. Duo autem hic præcepit Cæsar, & pecuniam reddi, & pœnam injuriarum constitui, quod utrumque in iudicio Repetundarum fieri consueverat. Asconius in Verr. ii. in illud Ciceronis, LIS AESTIMATA SIT, inquit, Hoc est, pecunia de qua lis fuit, & propter quam condemnatus est in summam redacta, quæ de ejus rebus redigeretur. Duæ res enim consequentur damnationem: altera, redditio pecuniæ iis, ad quos pertinebat: in quo vel simpli, vel dupli, vel quadrupli ratio ducebatur; altera, exilii; & in iii. in verba SUPPLICIO COMMUNI: Æstimatione litis, inquit, & exilio, &c. & paulo post, Repetundarum litis æstimatio quæ sit, apertius dicit cum inquit: Repetundarum causa ita se habet, ut si convictus reus sit atque damnatus, pecuniam reddat æstimata lite, hoc est, in pretium redactis omnibus furtis: quam summam pecuniæ proscriptis ejus bonis Sætores curabant.

Neque multum abesse ab eo quin paucis diebus deduci possent] Suspicio dictiones, ab eo, additas esse ab aliquo, qui Cæsaris locum explanare voluerit. Nam ipse Cæsar supra lib. iii. dixit: Neque longius abesse, quin proxima nocte Sabinus clam ex castris exercitum educat, & Cicero lib. ii. ep. xv. ad Atticum ita locutus est, cum inquit: Proflus nihil abest, quin sim miserrimus. Paulo post Faernus legebat, quid fieri vellet, offendit.

Circiter millium passuum xxx.] Mirum quam in hac summa varii sint veteres scriptores. Nam

Strabo in eo loco, quem infra protulimus de portu Itio, subjungit hæc: Νύκτωρ δὲ ἀνήχθη καὶ τῆ ὕστεραία κατῆρε ἐπὶ τετάρτῳ ὄραν τ' καὶ εἰκοσι σταδίοις τῆ διαπλου τελέσας. Vocat enim διάπλυν, quod Cæsar trajetum dixit, & xxx. millia passuum ponit. At Dio lib. xxxix. habet lvi. millia passuum, τὸ σωτομώτερον, ait, ἠδὲ χωρὰ αὐτῆ ἀπέχει μὲν τῆς ἠπείρου τῆς κελτικῆς κατὰ μωρένοισ, σταδίοις πενήκοντα καὶ τετρακοῖνοις, τὸ σωτομώτερον. Plinius lib. iv. cap. xvi. magis cum Dione sentire videtur, cum inquit: Hæc abest a Gesseriaco Morinorum gentis litore proximo trajetū l. m.

Inducomarus] VV. CC. Indutiomarus, constanter, & ita Dio lib. xl. qui ait: Ἰνδιουμαρσφᾶς ἀναπέσαντ'.

Et familiaritate Cingetorigis adducti] VV. CC. duo apud me miro consensu habent, & auctoritate, &c.

Veritus ne ab omnibus desereretur Indutiomarus] Nomen, Indutiomarus, irrepit ex margine positum ab aliquo γολιαιπῶς.

His adductis, & filio] VV. CC. His adductis, & in iis filio.

Ad portum Iccium] VV. CC. constanter Itium, de quo Strabo lib. iv. παρ' οἷς ἐστὶ καὶ τὸ ἴπον, ᾧ ἐχρήσατο ναυσάθυμα Κούτρη ὁ θεός, διήρανες τῶν νήτων. Et Iccius nomen apud Horatium in Odis, Itius est tum in vv. cc. tum in argenteis ejus familiæ denariis. Paulo supra legitur in v. c. Ad Britannicum bellum omnibus comparatis rebus.

Revocare, hortarique cœpit] Magis placet lectio vetustorum codicum, in quibus est, sevocare, vel ut unus habet, evocare, non, revocare; quamvis verbo revocare Cæsar alibi etiam utatur, & infra hoc ipso in libro. Absunt etiam ab iis codicibus illa, quæ paulo post sequuntur, metu territe.

Quod tantum civitati Æduæ dignitatis tribuerat] Videndum an potius inversis casibus legendum sit: Civitatis Æduæ dignitati.

Ille autem revocatus] Faernus, & VV. CC. Ille enim, &c. Nam enim, hic non est conjunctio causam reddens, sed assertionem.

Nihil hunc se absente pro sano facturum] Eodem modo dixit Plautus Meneæchmis:

Hoc quidem ædopol haud pro insano verbum respondit mihi. Et paulo post:

Satin' hæc pro sano maledicta maledictis respondeo?

Circumsistunt, hominemque interficiunt] In VV. CC. est, Circumsistunt hominem, atque interficiunt.

Longarum navium cursum adæquaverunt] VV. CC. habent, adæquaverint; quod magis placet; & paulo post: (Quæ cum annotinis, privatisque, quas sui quisque commodi causa fecerat, amplius dccc. una erant visæ) timore a litore discesserant.

Q. Atrium præfecit] Magis placeret Q. Arrium præfecerat, nam, & Atria gens mihi ignota est, & illud relinquebat, quod præcedit, videtur requirere, præfecerat, non præfecit.

Et aggere ad munitiones adjecto] Videtur legendum, adacto, non adjecto; quomodo locutus est

infra, cum inquit: Et quodam loco turri adacta, & contingente vallum.

Atque in litus ejectas esse] Faernus, in litore.

Atque itinere desistere jubet] VV. CC. Atque in itinere consistere jubet. Antiquiores tamen libri, & meus vetustissimus retinet vulgatam lectionem.

Pecoris magnus numerus. Utuntur autem numo æreo, aut anulis ferreis] Verustissimus liber, qui est apud me habet: Pecoris ingens numerus: Utuntur aut ære, aut numo æreo, sive ut alius liber habet, aureo, aut aliis ferreis, pro quo Faernus legebat, aut laminis ferreis, sive lamellis.

Insula natura triquetra] Strabo lib. iv. Ἡδὲ βρεττανία τρίγων' μὲν ἐστὶ τῶν χήμασι. Naturam autem usurpavit Cæsar, ut alibi etiam, pro figura; quodque Strabo dixit, χήμα τρίγωνον, M. Varro apud Agellium lib. ii. cap. xxi. interpretatur triquetram figuram, cum ait, dubitare sese, an propterea magis hæ septem stellæ Triones appellatæ sint, quia ita sunt sitæ, ut ternæ stellæ proxime quæque inter se faciant trigonas, id est, triquetras figuras. Pomponius autem Mela lib. iii. cap. vi. a Cæsare accepit, cum inquit & ipse de Britannia: Triquetra & Siciliæ maxime similis.

Ibernia dimidio minor, quam Britannia] De Ibernia cum Cæsare consentit Tacitus, qui in vita Agricolæ de ea sic scribit: Spatium Iberniæ, si Britannia compareretur, angustius. At Mela lib. iii. c. vi. Super Britanniam, ait, Ibernia est, pene par spatium, sed utrinque æqualis, tractu litorum oblonga. Plinius autem lib. iv. cap. xvi. refert Agrippam credere, Britannia longitudinem dccc m. passuum esse; latitudinem ecc m. Eandem Iberniæ latitudinem, sed longitudinem cc m. passuum minorem. Ibernia vero reperitur in vv. cc. & Ivernia, b, in v, mut ato, ex antiqua scribendi consuetudine, pro quo, Iverna, sive Juverna Scriptores aliquando usurparunt, ut Mela; & metri causa Claudianus Jerna, hoc versu:

Scortorum cumulos flevit fatalis Jerna.

Sed pari spatium transmissus] Cæsar dixit supra, ex Gallia in Britanniam transmissum esse, circiter millium passuum xxx. &c. Iberniæ vero, xx m. tantum esse refert Plinius loco supra prolato.

Nos nihil de eo percunctationibus reperiebamus, nisi quod, &c.] Magis placet, percunctati omnino, &c. proxima scriptura ad verbum percunctationibus, omissa dictione quod quæ abest a veteribus libris. Pro, bruma, autem legebat Faernus, brumam.

Hoc millia passuum dccc. in longitudinem esse arbitrantur] Faernus ex V. C. esse existimatur, legebat, pro, esse arbitrantur.

Omnes vero se Britanni glasto inficiunt] In duobus apud me codicibus, & quidem uno vetustissimo, scriptum est, vitro, non, glasto. Dubitari autem nullo modo potest, quin ea scriptura vera sit; nam vitro herba in Gallia vulgo notissima insectores uri, eamque cæruleum colorem efficere, tum ex Vitruvio, tum ex Plinio intelligere possumus. Vitruvii quidem verba sunt hæc ex lib. vii. cap. xiv. Item propter inopiam coloris Indici, cretam se-

felinufiam, aut anulariam, vitrumque quod Græci ifatin appellant, inficientes, imitationem faciunt coloris Indici. Plinii vero hæc ex lib. xxxv. cap. vi. Qui adulterant vero Indicum, stercora columbina, aut cretam felinufiam, aut anulariam vitro inficiunt. (Sic enim legendum, non, ultro, ut in vulgatis editionibus habetur). Quod sane mendum incuria librariorum irrepsit etiam in Melæ locum de hac corporum apud Britannos infectione, in quo est: Incertum, obdecorem, an quid aliud, vitro corpora inficiunt. Ubi vulgo male, ultro, legitur pro, vitro. Cum autem in Vitruvii codicibus manuscriptis sit, vitrumque quod Græci ifalim appellant, pro eo quod in vulgatis male profus est, ὑαλον, nos, ifatin, reponimus, quod ea vox ita reperiatur apud Plinium lib. xx. cap. vii. & Oribasius scribat ifatin infectores vitri appellare. In quo tamen Plinii loco mendosa sunt verba illa (Quod glastum vocant). Itemque illa, quæ habentur lib. xx. cap. i. (Simile plantagini glastum in Gallia vocatur). Non enim leguntur in manuscriptis libris, nec in vetustis etiam aliquot editionibus. Sed adjecta, ut videtur, ab aliquo, occasionem dederunt quibusdam mutandi apud Cæsarem verbum, vitrum, in vocem, glastum; cum tamen scribat Plinius non omnes Britannos, ut Cæsar ait, sed conjuges tantum, nurusque, & in quibusdam tantum sacris oblini solere. Æthiopum colorem, non cæruleum, ut est apud Cæsarem, imitantes. Ad hunc autem Britannorum morem corpora inficiendi vitro respexisse videtur Herodianus lib. iii. cum scribit: *Τὰ δὲ σώματα σίζοντες γραφαῖσι ποικίλων ζώων παντοδαπῶν εἰκόσιν. ὅθεν οὐ δ' ἀμφιέννυται, ἵνα μὴ σπένπωσι τὸ σώματι τῆς γραφῆς.*

A quibus primum virgines quæque ductæ sunt] V. C. habet: a quo primum virgo quæque ducta est, &c. sive ut est in alio libro, deducta est. Et paulo post, pro eo quod vulgo legitur, audacissime proruperunt, v. c. habet, audacissime peruerunt, quod magis placet.

Toto hoc in genere pugnae] Magis placeret, toto hoc genere pugnae, ommissa particula, in. Et infra in v. c. est, omni deposita spe. Item: magno cum periculo.

Trinobantes] Tacitus & Orosius legunt, Trinovantes, b, in v, mutato, ex antiqua scribendi consuetudine. Ptolemæus, *τρινοβάντες*, si modo vulgatae editiones carent mendo. Idem Orosius Androgarium vocat, quem Cæsar Mandubratium dicit.

In continentem Galliam] Vox, Galliam, videtur adjecta; nam supra lib. iv. dixit: Cæsar questus, quod cum ultro in continentem missis legatis pacem a se petissent. Item v. c. habet: Breviores esse noctes, quam in continenti.

Magnus ibi numerus pecorum] Faernus legebat, pecoris, ex v. c. Et paulo post: Cum statuisset hiemem in continenti propter repentinos Galliae motus agere, &c. & ita est in v. c.

Samarobrinæ] Samarobriæ, Faernus, & v. c. Ptolemæus etiam, *Σαμαροβριναί.*

Inimicis palam, &c.] Faernus ex v. c. legebat: Inimicis jam multis palam ex civitate, & his auctoribus eum interfecerunt.

Quorum opera cognoverat] Faernus ex V. C. Quorumque opera cognoverit.

Interim ab omnibus legatis, Quæstoribusque] Videtur legendum: Quæstoreque. Nam supra lib. iv. dixit: Consilio cum legatis, Quæstoreque communicato. Unum enim Quæstorem habuisse Cæsarem supra notavimus. Paulo supra in v. c. est: Tertium hunc jam annum.

Ad castra oppugnanda venerunt] V. C. habet: castra oppugnata venerunt. Sed utroque modo locutus est Cæsar. Plautus Amphitruone:

Pater huc me misit ad vos oratum meus.

Paulo post in v. c. est, C. Arpinus, utroque loco. Item, subvenire, pro, subsidio venire. Et: alter paulo amplius absit, &c. sine, ab his.

Postremo quid esset levius] In V. C. est Postremo quid esse levius. Et paulo post videtur legendum: Non se hostem auctorem, sed rem spectare.

Ardere Galliam] Simili modo dixit Sallustius lib. i. hist. Ardebat omnis Hispania citerior.

Perendino die] Ex iis quæ scribit Agellius lib. x. cap. xxiv. suspicari quispiam possit Cæsarem hic scripsisse, Perendini die; nam die quarti, & quinti tum Ciceronem, tum ipsum Cæsarem usurpasse ibi Agellius docet. Itemque Sacerdotes P. R. cum indicerent in diem tertium, die perendini, dicere solitos. Et fortasse ex eadem antiquitate, primo luci, tum apud Cæsarem, tum apud Livium scribendum esset pro, prima luce, quomodo antiquos usurpasse testimoniis aliorum scriptorum, & in primis Terentii Adelphis, ut est in vetustissimo apud me codice majoribus literis scripto, docent veteres Grammatici Charisius, & Donatus. Iter, hic pro eo quod est in libris vulgatis ituros, magis placeret.

Providere possent] Scire possent, habet v. c. & post: properaret; clamore, &c. sine copula, &c.

Erant & virtute & numero pugnandi pares nostri: tametsi a duce, &c.] Locum manifesto mendosum Faernus restituere mutato verbo pugnandi, in, pugnantium. Sed nihilominus locus remanet mendosus. Romani enim Ebuorinibus pares numero esse non poterant, cum supra dixerit, magna manu Amborigem ad castra oppugnanda venisse, & infra habeatur: Neque a tanta multitudine conjecta tela a confertis vitari poterant, &c. sive ut est in meo libro, conferti vitare poterant. Rursus idem Faernus meliori fortasse conjectura ductus delebat verbum, pugnandi. Sed nec ita satisfacit. Quid, si ita legatur, & interpungatur? Erant & loco, & numero superiores: nostri tametsi a duce, &c. Non absimili certe sententia usus est Cæsar lib. vi. his verbis: Cum hostes loco & numero, nostri virtute confiderent, & Hirtius lib. de Bell. Hisp. & virtute, & numero nostri erant superiores. Certe aliquid tale hoc loco desideratur.

Ad horam octavam pugnaretur] VV. CC. habent: pugnassent; & paulo post: C. Arpinium, ut supra; sive C. Carpinejum pro eo quod vulgo habetur, C. Pompejum. Item: T. Bentio, pro T. Balventio.

Inque eam rem se suamque fidem interponere] V. C. meus vetustissimus recte hoc loco habet: se suam fidem interponere. Quomodo locutus est Sallustius in Jugurth. cum inquit: Privatim præterea suam

suam fidem interponit, & Cicero pro Sex. Roscio: Ut cum Chrylogono transigeret atque decideret; inque eam rem fidem suam interponeret. Ut necesse non sit pro, inque eam rem, reponere, in quam rem; et si ea lectio veteres etiam libros habeat auctores.

Sperare se ab eo de sua ac militum salute imperari posse] Ita est in v. c.

Qui aliquem sermonis aditum, causamque amicitiae cum Cicerone habebant] Videtur verbum, sermonis abundare, nam lib. i. dixit: Cum neque aditum, neque causam postulandi justam haberet, & lib. ii. de Bello civil. Per quem quisque aditum commendationis haberet ad Caesarem.

Amborigem ostentant] Magis placeret, Arpinium, qui Cottæ legatus erat, & infra pro, vallo pedum xi. in vv. cc. est, pedum x. & ita habet Orosius.

Quæ esset ad hunc usum idonea] Sine dubio legendum, essent, non, esset, ut ad vocem ferramenta referatur, & concidere legendum ex Orosio, potius quam circumcidere.

Nam minus horis tribus decem millium in circuitu munitionem perfecerunt] Faernus, ut alias diximus, legebat: Nam minus horis tribus x. millium in circuitu munitionem pedum xv. perfecerunt. Quam lectionem auctoritate veteris libri Faernus tuebatur. Atque ita meus etiam habet vetustissimus liber. Sed cum supra dixerit Caesar, Nervios hiberna cinxisse vallo x. pedum, fossa pedum xv. verisimile est de circuitu tantum hic egisse, quem fuerat munitione complexus. Itaque legendum videtur: Minus horis tribus millium passuum xv. in circuitu munitionem fecerunt. Sic enim habet codex Florentinæ editus, nisi quod pro passuum, habet pedum, errore scilicet librarii, qui illud p. quod passuum & pedem significare potest, in pedum verterit. Confirmatur hæc lectio testimonio Orosii, qui de hac re sic scribit lib. v. Multitudo, inquit, hostium ex hoc colligi potuit, quod cum in obsidionem castrorum vallum circumdandum esse a captivis Romanis docerentur, & instrumenta ruralia non haberent, gladiis concidendo terram, & sagulis exportando, vix tribus horis vallum x. pedum, & fossam pedum xv. per millia passuum xv. in circuitu perfecerunt. In v. c. habetur, cespitem circumcidere, non, cespites; & ita legebat Faernus.

T. Pulcio] Vetustissimus codex habet constanter, T. Pullo. Sed lib. iii. de Bell. civil. hic nominatur T. Pulcio; quod proprius accedit ad vulgarem scripturam.

Ut alter alteri inimicus auxilio, salutique esset] Omnino vox, inimicus, abundat, licet dixerit supra: Succurrit inimicus illi Varenus; nam sententia Caesaris hæc est: Fortunam quidem illo die controversiam amborum dirimere voluisse, sed ita in contentione & certamine utrumque versasse ut dijudicari non potuerit, uter utri præstaret,

cum alter alteri salutem & auxilio fuerit.

Quanta cum virtute] Faernus sine particula, cum, legebat, quanta virtute, & ita est in v. c.

In conspectu nostrorum militum cum cruciatus necabatur] Faernus pro, militum, legebat, multo. Item: paulo post, profugerat, non, profugerat.

Suamque ei fidem præstiterat] Simili modo locutus est Cicero lib. xii. Philipp. cum ait: Minime mirum est eos communicata Rep. fideles esse, qui etiam expertes ejus, fidem suam semper præstiterunt, &c. hoc est, fideles fuerunt.

Qua sibi iter faciendum sciebat scribit Labieno] Vetustissimus liber habet: Qua sibi sit iter faciendum scribit, &c.

Hanc Græcis conscriptam litteris mittit] Dio lib. xl. Καὶ ὅπως γε μὴδ' αὐτός τι μὴτ' οὐδ' ἐδελούτις μὴτ' ἄκων ἔσειπῃ, οὔτε τι αὐτῷ ἔξελάησῃ, καὶ τῷ Κικέρωνι πάντ' ὅσα ἠβουλήθη, ἑλληνιστὶ ἐπέσειλεν, ἵνα ἂν καὶ τὰ γράμματα ἀλῶ, ἀλλ' ἀσμίεταιγε καὶ τότε τοῖς βραβυραῖοις ὄντα, μὴδὲν σφῶς ἐκιδάξῃ. Hoc igitur ita intelligendum est, ut non solum Græcis litteris ea epistola fuerit exarata, sed Græce etiam conscripta. Nam supra lib. i. cum dixit, Helvetios Græcis litteris rationes conficere solitos, & infra lib. vi. Gallos omnes in publicis, privatisque rationibus, Græcis litteris uti, id accipiendum de Græcis tantum characteribus, non autem de lingua, quod etiam Strabo tradit.

Neque etiam parvulo detrimento illorum locum relinqui volebat] V. C. pro illorum locum, habet locum illum, ut fortasse, locum ullum, legi debeat, quo modo video placuisse doctis viris, & Caesar ipse locutus est lib. vi. cum dixit: Ne minimo quidem casu locum relinqui debuisse; & lib. vii. dicit, se exploratam victoriam dimisisse, ne parum modo detrimenti propter iniquitatem loci acciperent.

Legione producta] Lib. i. de Bell. civil. dixit: Centuriatim producti milites jurant, &c.

Et quanta cum virtute sint res administrata] V. C. habet: & quanta virtute res sint administrata; & paulo post: Neque ullum fere totius hiemis tempus sine sollicitudine Caesaris intercessit, &c. Item: Ab hibernis suis constitisse, &c. pro, abfuisse.

Quos præcipuo semper honore Caesar habuit] Ita locutus est Livius lib. xxxviii. Chios agro donarunt, & in omni præcipuo honore habuerunt.

Cum se bis expertos dicerent] Verbum dicerent, videtur post, tentaturos, vel ut est in v. c. tentandam, ponendum, & post v. c. habet, exigere a finitimis, pro, exercere a finitimis, &c. Item: Labienus cum loci natura, & munitissimis castris se teneret, &c. Ut illud, manu, videatur adjectum.

Magna præmia iis qui occiderint] Videndum, an legendum sit, qui occiderent; nam ita poscit sententia, ut legatur.

Ad Librum Sextum de Bello Gallico.

PER M. Silanum, C. Antistium Reginum, T. Sextium legatos] C. Antistius Reginus Cæsaris in Gallia legatus nominatur a Cæsare lib. item VII. cum L. Caninio Rebilo. Sed non putamus eum esse, qui in denario Augusti C. ANTISTIVS. REGINVS. III. VIR. dicitur monetæ cudendæ. Nam ab uno ad alterum anni intertunt plus fere quam quinquaginta, ut verisimilius sit, Antistium Triumvirum filium fuisse ejus, qui legatus Cæsaris in Gallia fuit. Antistia vero gentis duæ reperiuntur familiæ apud rerum Romanarum Scriptores, Reginorum scilicet, & Veterum, utraque denariorum monumentis notissima. Nam præter C. Antistium Reginum, quem modo nominavimus, alius item C. Antistius cognomine Vetus, de quo extat lepidissimum Laurenæ Tullii epigramma apud Plinium, Triumvir describitur monetæ cudendæ in aliquot Augusti denariis. In quorum uno, quem mihi Prosper Viscontius Mediolanensis, generis nobilitate, & rerum antiquarum notitia illustris dono dedit, Apollinis Ætii signum, & ludorum Aëtiacorum monumenta expressa sunt. In altero, qui mihi ab Occone Adolpho doctissimo viro e Germania missus est, Antistia familiæ origo describitur, quam C. ANTISTIVS. VETVS. III. VIR. ut indicaret Gabiis per Antistium Petronem, cujus Dionysius meminit lib. IV. esse oriundam, scædus illud celebre inter Romanos & Gabinos regnante Tarquinio Superbo ictum, in denario signavit. In cujus denarii una parte Augusti imago impressa est cum inscriptione, ut in superiori denario, IMP. CAESAR. AVGVS. TR. POT. VIII. In altera, Fetialis populi Romani, & Pater patratus populi Gabini, qui porcæ tenentes, (sive bos juxta Dionysium illud animal sit) scædus feriunt ad aram circumscriptis litteris, FOEDVS. P. R. QVM. GABINIS. Cum autem antiquus denarius verbis Dionysii mirifice illustratur, & Dionysius vicissim ab eo denario in hujus historiae fide non parum adjuvetur, non malam me gratiam initurum ab iis puto, qui antiquitatis studio tenentur, si locum Dionysii, qui ad ipsum tantum scædus pertinet, (nam prolixior est Dionysius in ea re narranda) cum vetusto denario hic repræsentavero. Verba Dionysii sunt hæc: Κἀ ἴνα μηδὲν τοῖς Γαβίνοις δεῖμοι περὶ τὸ μέλλον τῷ ὑπάρχει γρόνου, μηδ' ἐνδοιάζωσι, βέβαια δὲ ταῦτι σφίσι διαμένη, γράψας Ταρκύνους ἐφ' οἷς ἔσονται δικαίους φίλοι, τὰ μὲν τούτων ὄρνια σιωπέλεσεν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας παραχρήμα, καὶ διωμόσατο κατὰ τῶν σφαγίων. Τῶν ἐστὶ τῶν ὀρνίων μνημεῖον ἐν Ρώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς Πισίου, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγκτον καλοῦσιν, ἀπὸς Ἑυλίην βύρση βοεῖα περὶ τὸν τῆ σφαγιτθέντ' ἐπὶ τῶν ἀρκίων τότε βαδῶς, γράμμασιν ἀρχαίοις ἐπιγεγραμμένη τὰς γινόμενας αὐτοῖς ὁμολογίας. Ex quibus verbis apparet, ad ipsa usque Dionysii tempora Foederis inter Romanos, & Gabinos icti monumentum, in templo Dei Fidii, quem sanctum Romani vocant, servatum esse, clypeo ligneo bo-

vis, qui tum in confirmationem foederis maestatus est, corio intecto, antiquis etiam inscriptis litteris, quæ leges foederis indicarent, inter ipsos initi. Videtur autem Dionysius Latina verba (Dei Fidii) non satis affecutus, cum nomen Fidius, Græce vertit, Πισίς, quasi a Fide ductum esset, cum Deus Fidius dictus sit Hercules, quasi Jovis filius, I, littera in, d, mutata, ex antiqua consuetudine, qua dautia pro lautia, & dacrymas, pro lacrymas veteres scribebant. Nam quod, Dei, verterit Διός, in eo potest ferri, cum videatur secutus eos Scriptores, qui Deum Fidium interpretantur Jovis filium. Deus autem Fidius non tantum Sanctus, ut Dionysius ait, dicebatur, sed, Sancus etiam, & Semo, ut ex hac inscriptione quæ apud me est, discrete apparet, SANCTO. SANCO. SEMONI. DEO. FIDIO. SACRVM. DE CVRIA. SACERDOTVM BIDENTALIVM RECIPERATIS VECTIGALIBVS. Denarii exemplum est hoc:

Quoniam ipse ad urbem cum imperio Reip. causa maneret] Proconsulibus enim in urbe esse non licebat, ut diximus lib. I. de Bell. civil. & Dio lib. XXXIX. de Pompejo dicit: τῷ γὰρ ἀρχῆν ἦδη τῷ τῷ ἀνδραγαθῶν ἔχων, οὐκ ἐδωκῆθη εἰς τὴν πόλιν εἰσελθεῖν, &c.

Quos ex Cisalpina Gallia Consul Sacramento rogavisset] Legendum videtur, Consul, non, Consul. Nam ut refert Dio lib. XXXIX. Pompejus cum Consul esset cum M. Crasso, & Hispaniam provinciam, novis tunc rebus studentem per quinquennium lege a Trebonio Tr. Pl. lata obtinisset, delectum tam in urbe, quam tota Italia, & per legatos in Gallia etiam Cisalpina habuerat. Anno vero sequenti, rebus in Hispania per legatos constitutis, rei frumentariae cura a Senatu sibi demandata, Proconsulari potestate ad urbem manserat. Petit igitur ab eo Cæsar, ut quos milites priore anno Consul per legatos in Gallia Cisalpina Sacramento rogavisset, eos ad signa convenire, & ad se proficisci juberet. Verba Dionis de hac re sunt hæc: Γαί' δὲ τις Τρεβώνι' δῆμαρχ', ἔγραψε τῷ μὲν Κράσσῳ, τῷ τε Σεμίῳ, καὶ τὰ πλησιόχωρα αὐτῶν. Τῷ δὲ Πομπηίῳ τὰς ἰβηρίας (καὶ γὰρ π καὶ ἔναρχ' ἐνεκίνητο) ἀρχεῖν ἐπὶ πέντε ἐτῶν. δοδύμω, στρατιώτας τε ὅσους ἀν' ἐδελήστωσι καὶ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν συμμάχων χρωμένοις, καὶ πόλεμον, καὶ εἰρήνην τοῖς οὖς ἀν' βουλήστωσι ποιημένοις. Sacramento autem rogabantur milites, & Consulatum nomine per legatos, & ab ipsis etiam Consulibus per Tribunos Militum, ut docet Livius lib. II. his verbis: Itaque quanquam per Dictatorem delectus habitus esset, quoniam in Consulatum verba jurassent, Sacramento teneri militem rati, ex urbe educi

educi legiones jufferunt, &c. Cum autem priscis temporibus apud Romanos Sacramento tantum, quod juramentum erat voluntarium, & ut ait Livius, ex voluntario inter milites foedere, rogari milites soliti essent, L. Paulo, & C. Varrone Cos. A. V. C. DCXXXVII. institutum fuit, ut jurejurando necessario & legitimo per Tribunos Militum adigerentur. Tradit hoc Frontinus lib. IV. ex Livii lib. XXII. Sacramento vero hujusmodi, uti ex memorato Livii loco notat Frontinus, his verbis concipiebatur, vel potius ejus sententia hæc erat. Milites jussu Consulum conventuros, non injussu abituros; sese fugæ atque formidinis ergo non abituros, neque ex ordine recessuros, nisi teli sumendi, aut petendi, aut hostis feriendi, aut civis servandi causa. Polybius lib. VI. ἐπιτελεθεΐσης δὲ τῆς ἐκλογῆς τῶν προειρημένων τρόπων, ἀδρόισαντες τοῖς ἐπιλεγμένοις οἱ προσηκόντες τῶν χιλιάρχων καὶ ἑκατοντατόπεδον, καὶ λαβόντες ἐν πάντων ἕνα τὸν ἐπιπέδ εἰότατον, ἐξορκίζουσιν, ἢ μὴ πρὸς ἀρχήσιν καὶ ποιῆσαι τὸ προσαπτόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ διώχμιν. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὁμύουσι καὶ ἕνα προπορεύμενοι, τῷ τ' αὐτὸ δηλώντες, ὅτι ποιήσουσι πάντα, καὶ ἅπερ ὁ πρῶτος. Sed vetus ipsa jusjurandi formula latius habetur apud Agellium lib. XVI. cap. IV. ex Cincii lib. V. de re militari, in quo refert ita scriptum fuisse: Cum delectus antiquitus fieret, & milites scriberentur, jusjurandum eos Tribunos militaris adigebat in verba hæc, &c. Deinde ita concipiebatur jusjurandum, ut adessent, his additis exceptionibus. Nisi harunce quæ causa erit; funus familiare, feriæ denicales, quæ non ejus rei causa in eum diem collatæ sint, quo is eo die minus ibi esset (sic enim legendus hic locus ex libro vetustissimo) morbus fonticus, auspiciumque, quo sine piaculo præterire non liceat, sacrificiumque anniversarium, quod recte fieri non possit, nisi ipsius eo die ibi sit: hostisve status, conditusque dies cum hoste. Si cui eorum harumve quæ causa erit, tum se postridie quam pereas causas licebit, eo venturum, aditurumque, qui eum pagum, vicum, opidumque delegerit. Miles cum die, qui predictus est, aberat, neque excusatus erat, infrequens dicebatur, &c. (sic autem scribendum, non, prædictus, &, dabatur, ut in libris vulgatis.) Hinc Plautus Truculento:

Pro infrequente eum mittas militia domum.
Jurabant autem tum in Magistratus, tum in Imperatoris nomen. Tacitus lib. XX. Et cum ceteri jusjurandi verba conciperent, Vespasiani nomen hæsitantes, aut levi murmure, & plerumque silentio transmittabant. Suetonius in Galba cap. XVI. Kal. Januariis adigi Sacramento, nisi in nomen Senatus recusarunt. Ab hujusmodi vero juramento, missione milites solvebantur, cum a Magistratu dimitterentur. Cicero lib. I. Offic. Paullus Æmilius Imp. tenebat provinciam, in cujus exercitu Catonis filius tiro militabat; cum autem Paulo Æmilio videretur unam dimittere legionem. Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit. Sed cum amore pugnandi in exercitu remansisset, Cato ad Paullum Æmilium scripsit, ut si eum pateretur in exercitu remanere, secundo eum obligaret militiae Sacramento, quia priore amisso, jure

pugnare cum hoste non poterat. Apud Cæsarem igitur (ut unde digressi sumus, eo revertamur) quin de secundo Pompei consulatu intelligendum sit, nemini dubium esse opinor. Quem sane consulatum gessit iterum cum M. Crasso, item iterum anno V. C. DCXXXIII. Nam primum consulatum cum eodem M. Crasso gessit anno DCXXVIII. qui sane consulatus descriptus est in eburnea tessera apud me, quæ, ut videtur, edito spectaculo dabatur gladiatori qui in eo spectatus esset. Sic enim habet: PILARGVRVS LVCILLI SP. A. D. VII. ID. APR. CN. PO. M. CRA. Valet enim nota illa SP. ex alia simili tessera intelligitur, SPECTATVS.

Duplicatoque earum cohortium numero, quas cum Q. Titurio amiserat] Duplicatum cohortium numerum a Cæsare, intelligendum est hoc modo, quod legione una & quinque cohortibus cum Titurio amissis, hoc est, xv. cohortibus (nam legio x. cohortibus constabat) nunc vero tribus legionibus additis, hoc est, cohortibus xxx. duplicatus fuerat numerus earum cohortium, quæ cum Titurio amissæ fuerant. Videtur itaque scribendum duplicato, sine copula que. Cohortium autem, ut supra lib. V. omnes libri habent, non cohortium. Ut partium, non, partium, Cæsarem ipsum in libris Analogicis scribendum tradidisse docet Charisius lib. I. In veteribus tamen argenteis denariis qui sunt a M. Antonio III. viro R. P. C. cusi, est: COHORTIUM PRAETORIARVM, non COHORTVM.

Finitimos atque Germanos] V. C. habet, Finitimos Germanos, sine particula, atque.

Obsidibusque de pecunia cavent] VV. CC. habent, obsidibusque & pecunia cavent, quæ lectio videtur posse ferri, nam particula, de, omnino suspecta est primum, quia lib. VII. in quo est: Quoniam in præsentia de obsidibus cavere inter se non possunt, &c. in vetustissimo codice apud me non habetur distinctio, de, deinde quia satis Latine dici, obsidibus cavent, omnibus notum opinor. Itaque fortasse totum illud, de pecunia, inducendum est.

Senones ad imperatum, non venire] Quid si ad imperandum, legamus? Eo verbo antiqui usi sunt pro ad parendum; ut Sallustius cum ait: Igitur Jugurtha, ubi armis, virisque & pecunia spoliatus est, cum ipse ad imperandum, Tisdrum vocaretur, & Cicero lib. IX. epist. Nunc ades ad imperandum, sive ad parendum potius, & infra lib. VII. Cæsar ipse imperarent posuisse videtur, pro, imperarentur.

Rursus legiones in hiberna reduxit] Vetustissimus liber habet: Rursus in hiberna legiones reduxit; & paulo post: Concilium Lutetiam Parisiorum transfert, &c. sine præpositione, in.

Aut ex eo, quod metuerat, odio] Faernus sive conjectura, sive ex v. c. legebat: Aut ex eo, quod in eum erat, odio. Item: oriretur, pro, existat ex v. c.

Si aut Ambiorigem] Videtur omissa particula, si, legendum, Qui aut Ambiorigem, &c. si recepisset scribatur, ut est in vv. CC. Vel si verbum, recepissent, retineatur; ut est in libris vulgatis, illud si, omnino retinendum, ut ad Menapios referatur.

Jamque ab eo non longius bidui, via aberant] Jamque ab eo non longius bidui, via aberant] Magis placeret, sine voce, via. Nam Cicero lib. III. ad

ad

ad Atticum sic locutus est, cum inquit: Ad castra properabamus, quæ aberant bidui. Item: Cum in castra proficisceretur, quæ aberant bidui.

Appropinquare dicuntur] Videtur legendum, dicantur; & paulo post: Ex magno Gallorum equitum numero, &c. ut est in v. c.

Tribunis militum, primisque ordinibus convocatis] V. C. habet coactis, pro, convocatis. Quos autem hic primos ordines dixit, alibi primorum ordinum Centuriones dicit, ut lib. 1. de Bell. civil. Reliquæ legiones per Tribunos militum, & primorum ordinum Centuriones egerunt, ut Cæsari satisfacerent. Item: legatosque de pace Trib. mil. & primorum ordinum Centuriones ad Cæsarem mittunt: & lib. v. L. Aurunculejus, compluresque Tribuni militum, & primorum ordinum Centuriones. Rursus primos ordines alibi eos milites dixit, qui primorum ordinum Centurionibus parent, ut lib. 1. de Bell. civil. Hic ex primo ordine pauci milites, &c. & lib. VII. Cum primi ordines hostium transfixi pilis concidissent.

Ne speratam prædam] Non displiceret, paratam, pro, speratam, aut, insperatam potius, hoc est, tantam, ut infra hoc ipso libro.

Eadem usus simulatione itineris] Videtur legendum, timoris, non, itineris, nam supra dixit: Quo facilius hostibus timoris det suspicionem; & lib. II. de Bell. civil. His imperat, ut simulatione timoris paulatim cedant.

Si amplius obsidum velit dari, pollicebantur] Ita est in v. c. qui paulo post pro, Ubiorum, habet, Ubi horum. Sed legendum, Ubiorum; &, accipit, pro, accepit, ut est in alio codice.

Ad quorum arbitrium summa omnium rerum consiliorumque redeat] Simili modo Terentius locutus est, cum ait:

Ad te summa solum Phermio verum redit.

& ipse Cæsar lib. 1. de Bell. civil. Neque alterum fore Sullam inter suos gloriatur, ad quem summa imperii redeat, & lib. III. Ad neminem, unum summa imperii rediit. Paulo post in v. c. est: Suos enim quisque opprimi, &c.

Magnis jacturis, pollicitationibusque perduxerant] Eodem modo Hirtius dixit lib. de bell. Alexand. Magnis enim jacturis sibi quisque eorum animos conciliabat.

Se Rhemis in clientelam dicabant] V. C. habet, dicantur, quod magis placet, & infra, ii discernunt, non iidem discernunt.

Eorumque decretis judiciis parent] Ita habet V. C. & paulo post: Itaque annos non nulli vicenos, &c.

Ita plurimos circum se ambactos, clientesque habet] Ambactos positum esse pro servos, Cæsar ipse paulo infra docet, cum ait: Ac paulo supra hanc memoriam servi & clientes, &c. & Festus: Ambactus, inquit, apud Ennium lingua Gallica servus dicitur. Item: Servus ambactus, id est, circumactus. Inde in veteri Lexico Græcolatino est: Ambactus δουλοεισις, ὁ ἑγγυος.

Natio est omnium Gallorum admodum dedita religionibus] V. C. habet: Natio est omnis Gallorum, &c. Pomponius Mela lib. III. Superstitiosam dixit; ait enim: Gentes superbæ, superstitiosæ, ali-

quando etiam immanes adeo, ut hominem, opimam, & diis gratissimam victimam caderent.

Administrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur] De hac hominum immolatorum apud Gallos consuetudine ita scribit Strabo lib. IV. Ἔθρον δὲ οὐκ ἴδω Δρυίδων, καὶ ἄλλα δὲ ἀνθρώποισιν εἶδη λέγεται. καὶ γὰρ κατετόξλον τινας, καὶ ἀνεσαύρωι ἐν τοῖς, καὶ κτασκέλασαντες κολοσόν χορτου καὶ ξύλων, ἐμβαλόντες εἰς τὸν βοσκήματα, καὶ παντοία θηρία, καὶ ἀνθρώποις, ὠλοκαύτω; & Cicero pro Fontejo: Quis enim ignorat eos utque ad hanc diem retinere illam immanem & barbaram consuetudinem hominum immolatorum? Mela tamen sua ætate abolitum apud Gallos ritum hunc scribit his verbis: Monent velligia feritatis abolita, &c.

Non posse Deorum immortalium numen] V. C. habet: Non posse aliter Deorum immortalium numen, &c.

Supplicia eorum, qui in furto, aut latrocinio, aut aliqua noxia sint comprehensi] V. C. habet, noxa. Supplicia vero hic pro pœnis, & immolationibus Cæsar posuit. Festus: Nunc fere supplicia pro pœnis dicuntur, alias pro supplicationibus ipsis ponuntur, quibus victimæ Diis immolarentur. M. Varro lib. II. cap. v. de re rust. Tametsi quidam de Italicis, quos propter amplitudinem præstare dicunt, ad victimas faciunt, atque ad Deorum servant supplicia. Festus: Sinius Capito ait, cum civis necaretur, institutum fuisse, ut Semoniæ res sacra fieret veruece bidente, ut eo sacrificio pœna solutis civibus, caput ipsum damnati, patrimoniumque, cui delibatum esset, id fieret sacrum Deo; indeque fuisse solitum, ut quia tunc in forum supplicandi causa prodiret Rex sacrorum, ut id vocaretur supplicium. Sallustius Catil. In supplicii Deorum magnifici, domi parci, &c.

Deum maxime Mercurium colunt] Deum legendum videtur accentu circumflexo pro, Deorum. Tacitus de moribus Germanorum: Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis quibusdam diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Et paulo post apud Cæsarem videtur legendum: Huic, cum prælio dimicare cœperint, plerumque devovent: Quum superaverint, animalia capta immolant, &c. Ut illud cœperint, ante victoriam, & pro ipsa victoria intelligendum sit, & ita est in v. c. non cœperunt. Illa vero, Quum superaverint, dicta sit, adepta jam victoria. Consuevisse enim Gallos cum bello dimicare constituerunt, vovere Marti, quæcumque eo bello cœperint: Quum vero superaverint, victoriam adepti, animalia quæ cœperint immolare; reliquasque res in unum locum conferre.

Aut posita tollere auderet] Videtur legendum, audeat, non auderet; & infra: Filiumque puerili ætate, &c. sine præpositione, in. Item: Uter eorum in vita supererit, & ita habent vv. cc.

Et de morte] Videndum an verba, de morte, induenda sint.

Omniaque quæ vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt] Mela lib. III. in codicibus manuscriptis. Itaque cum mortuis cremant, aut sepe liunt grata viventibus.

Ac paulo supra hanc memoriam servi ac clientes] Mela lib. III. Olim negotiorum ratio etiam, & exactio crediti differebatur ad inferos, erantque qui se in rogos suorum velut una victuri libenter immitterent, &c. Videtur aut Mela eundem temporis tractum expressisse verbo olim, quod Cæsar, paulo supra hanc memoriam, dixit.

Iustis funeribus] Omnino scribendum, funebribus; nam Cicero lib. II. de legibus, iusta funerum dixit, pro, iusta funebria, cum ait: Sed videamus, in quibus Platonem, qui iusta funerum reiicit ad interpretes religionum; & in oratione pro Sex. Roscio: Qui nondum paterno funeri iusta fecisset.

A parvulis labori ac duritiæ student] Ita habent vv. cc. & paulo post: Hoc ali staturam, ali vires. Item: Quantum eis, & quo loco visum est, agri attribuunt; &: Cum suas quisque opes æquari cum potentissimis videat. Hæc etsi levia sunt, Cæsaris tamen puram, incorruptamque repræsentant scripturam.

Quam latissimis] Faernus, quam latissime, legebat. Sed meus vetustissimus codex habet, quam latissimas; quæ scriptura confirmatur loco Melæ, qui habetur lib. III. Bella, inquit, cum finitimis gerunt, causas eorum ex libidine arcessunt, neque imperitandi, prolatandique quæ possident, nam neque illa quidem enixe colunt, sed ut circa ipsos, quæ jacent, vassa sint.

Ut vitæ, necisque] Videtur sine dubio legendum: Et vitæ necisque; paulo post vv. cc. habent: Omniumque iis rerum. Item: Qui quacunquē de causa ad eos venerunt, injuria prohibent, sine præpositione, ab, sed Sallustius, ab injuria dixit.

Vulgo Tectofages] Legendum ex vv. cc. Volscæ Tectofages. Ptolemæus etiam habet, ἑόλχη πεκτοσάγες.

Nunc quod in eadem inopia, egestate, patientiaque Germani permanent] Vv. CC. habent, Patientia, qua Germani, vel, patientiaque qua Germani. Paulo post in vv. cc. recte legitur: Gallis autem provinciæ propinquitas, & transmarinarum rerum notitia, multa ad copiam, atque usum largitur. Item scribendum, Anartum, ex Cælariæna scribendi consuetudine.

Latitudo novem dierum iter expedito patet] Græci εὐζώνη ἀνδρῶν, dicunt. Videndum autem an pro IX. scribendum sit LX. ut est apud Melam lib. III. cum ait: Silvarum Hercynia est maxima, aliquot etiam sunt, quæ nomen habent; sed illa dierum sexaginta iter occupans, ut major aliis, ita & notior, &c. Facile autem librarius labi potuit, ut pro, LX. deceptus similitudine literæ, IX. scripserit.

Rectaque fluminis Danubii regione] Recta regione videtur dixisse pro eo quod est, per ipsam Danubii fluminis longitudinem, & ut est in veteri tabula finium regundorum inter Genuates & Viturios, RECTO RIVO. Eodem modo dictum est in eadem tabula: TRANS VIAM RECTA REGIONE IN FONTEM: Item: RECTO IVGO: Et Cicero lib. V. in Verrem dixit: Si quis tantulum de recta regione deflexerit; & Q. Curtius lib. VIII. Cæterum Scytharum gens haud procul Thracia sita ab Oriente ad Septentrionem se vertit. Recta deinde regione

alium ultra Histrum jacentem colit; & lib. XVIII. India tota ferme spectat Orientem, minus in latitudinem, quam recta regione spatiosa. Dixit autem Cæsar recta regione, cui nullus anfractus intercedit.

Eadem est feminæ marisque natura] Natura posuit, pro figura, & forma, sive ut infra dicit, specie. Supra lib. V. Britannia insula natura triquetra.

Qui se aut audivisse, aut adisse ad initium ejus silvæ dicat] Faernus ita hunc locum legebat: Qui se aut adisse ad initium, &c. & paulo post idem Faernus emendabat: Ab ejus summo sicut palmæ, rami late diffunduntur, &c. deleta particula, que, pro qua * in v. c. recte habetur, quam.

Atque ita paulum modo reclinatæ] Vv. CC. habent, acclinatæ; & paulo post, acclinaverint, pro, reclinaverint. Item, accidunt arbores, non abscidunt. Et infra habent vv. cc. Et neque homini, neque feræ, quam conspexerint, parcunt.

Ad bellum Ambiorigis profectus] Faernus vocem, profectus, debebat velut *χολιαστικῶς* positam. Infra tamen habetur: Cæsar ad vexandos rursus hostes profectus.

Ad Nervios pertinet] Lib. V. dixit ad Rhenos pertinet. Orosius autem habet Nervios, cum ait: Totius Galliæ Arduenna silva maxima est, atque a ripis Rheni, finibusque Trevirorum ad Nervios usque pertinet, & in longitudinem plusquam L. millibus passuum patet. Ex quibus verbis videtur sine dubio apud Cæsarem pro, millibusque amplius quingentis, scribendum, millibusque passuum, L. nam, & Strabo lib. IV. habet, stadia cccc. quæ L. millia passuum sunt, sic enim ait: ὕλη μὲν γὰρ ἐστὶν οὐ χυψιλῶν δένδρων, πολλὴ μὲν, οὐ τσαύτη δὲ, ὅσω οἱ συγγραφεῖς εἰρήκασιν, τετρακοσίων, σταδίων, καλῶσι δὲ αὐτῶν ἄρδένναν.

Minucium Basilium] V. C. habet, Basilium; & ita Cicero eum nominat. Appianus etiam edit Minucium Basillum, & inter conjuratos Cæsaris numerat. Paulo post v. c. habet: Celeriter contra omnium opinionem.

Nam magno accidit casu] Totus hic locus ita legitur in vv. cc. Nam sicut magno accidit casu, ut in ipsum incautum, atque imparatum incideret, priusque ejus adventus ab omnibus videretur, quam fama ac nuntius afferretur: sic magnæ fuit fortunæ, &c. Paulo post v. c. habet: sed hoc factum est.

Ipsam effugere mortem] Vox, mortem, videtur ab aliquo adjecta. In v. c. sequitur: Sed hoc eo factum est, quod ædificio circumdata silva. Et paulo post: Familiæque ejus angusto in loco paulisper equitum nostrorum vim sustinuerunt. Item, impulit, non, intulit.

Ambiorix an copias suas judicio non conduxerit] Faernus legebat, judicio ne non conduxerit, deleta particula, an. Sed Varro lib. I. de re rustica, cap. III. eodem modo dixit: Ars an sit an quid aliud; & Cicero in Bruto: Paucis ante quam mortuus est, an diebus, an mensibus.

Sic ad subeundum periculum, & ad vitandum] V. C. meus habet: sic & ad subeundum, &c. Paulo post videtur inducenda particula, sed, & legendum: certe clam dimissis per agros nuntiis, &c. juxta illud Virgilii: O Dea certe. Deinde legendum:

dum : unam esse causam judicaret ; & : Atuatucam , pro , ad Varucam ; nam præpositio , ad , ex priore syllaba , t littera , in d , mutata , facta est . Ptolemæus habet ἀτβάκουτον . Sic etiam infra Atuatuca , & , Atuatuci in vv. cc. Item legendum : Hunc cum reliquis rebus locum probabat , &c. sine nomine , Cæsar , quod χολιατοκῶς adjectum est .

Ipse cum reliquis tribus] Meus codex vetustissimus habet : Ipse cum reliquis viii. Sed videtur legendum : cum reliquis iv. nam Cæsar decem legionibus in Gallia rem gessit , ut intelligitur ex lib. vii. in quo est : Exercitum in duas partes divisit : iv. legiones in Senones , Parisiosque Labieno ducendas dedit : vi. ipse in Avernos , &c. & lib. vi. duas legiones ad fines Trevirorum , duas in Lingonibus , sex reliquas in Senonum finibus , &c. & lib. viii. Quattuor legiones in Belgio collocavit , cum M. Antonio Quæstore , & C. Trebonio , & P. Vatinius , & Q. Tullio legatis ; duas in Æduos misit ; duas in Turones ad fines Carnutum posuit ; duas in Turonis ad fines Carnutum posuit , &c.

Ad flumen Scaldem] Scaldim scribendum , non ut in aliis est , Scaldium .

Quam ad diem] Videtur scribendum , quem ad diem . Sic paulo post locutus est , cum ait : Quem ad diem Cæsar ad impedimenta , &c. Et paulo post v. c. habet : Aut locis silvestribus palus impedita . Deinde ex eodem v. c. legendum : Nullum enim poterat universis ab perterritis , ac dispersis periculum accidere . Item : Nam & prædæ cupiditas multos longius evocabat , & silvæ incertis , &c. Et paulo post : Ut in ejusmodi difficultatibus . Item : quam legionarius miles periclitaretur .

Hoc ipso tempore , casu Germani equites interveniunt] Ita habent vv. cc. sine copula , & . Item : Alius capta jam castra pronuntiat . Et paulo post : Hic diffusus lux , atque omnium saluti ; & : Atque in summo rem esse discrimine ; & infra : Ægre per manus , &c. sine verbo , deficiens .

Ut celeriter perrumperent , censent] Ita habet v. c. & post : Incolumesque ad unum omnes in castra perveniunt . Item : Nullo etiam nunc usu rei militaris , &c. sine verbo , percepto , quod videtur adjectum .

Fidem non haberent] V. C. habet , Fidem non faceret . Et paulo post : Equitatum tantum se ex fuga recepisse dicerent .

Ne minimo quidem casu] In VV. aliquot CC. est , casui . Sed casu , potest retineri ; nam scribit Agellius lib. iv. cap. xvi. ita Cæsarem in Analogicis libris scribendos dandi casus tradidisse . Ipse etiam Cæsar ita locutus est lib. vii. cum dixit : Cujus consensu , ne orbis quidem terrarum possit obsiste-

re ; & lib. iii. de Bell. civil. ut est in vv. cc. receptu suo timens , dixit . Paulo post videtur legendum , avertisset , non , avertissent .

Ut si qui in præsentia se occultassent , tamen iis etiam deducto exercitu] Ita videtur legendus hic locus . Et paulo post scribendum : Quum ille latebris , aut silvis , aut saltibus se eriperet , & noctu alias regiones , &c. Videtur enim adjectum illud , occultatus , cum se non noctu occultaret , sed noctu alias regiones peteret .

Durocortum] VV. CC. Durocortorum , & Ptolemæus , Δουροκόρτορον . At Strabo lib. iv. Πῆμοι καὶ ἡ μητρόπολις αὐτῶν Δουροκόρτορα . & Stephanus : Δουροκόρτορον πόλις γαλατῶν , τῶν προσηβῶρων , ὁ οἰκὸν δουροκοτόρα .

More majorum supplicium sumpsit] Hoc genus pœnæ quale sit , indicat Suetonius in Nerone , cum ait : Inter moras perlato a Censore Phaontis codicillos præripuit : legitque se hostem a Senatu judicatum , & queri , ut puniatur more majorum . Interrogavitque quale esset id genus pœnæ , & cum comperisset , nudi hominis cervicem inferi furca , corpus virgis ad necem cædi , &c.

Quibus cum aqua & igni interdixisset] Interdictionem aquæ & ignis Romulus rex apud Romanos primus instituit , ut scribit Dionysius lib. ii. Damnatæ autem , aqua & igni interdicebatur , quod ; ut ait Festus , hæ duæ res vitam humanam maxime continent . Servius in vii. Æneid. Ad faciendâ , inquit , fœdera , aqua & ignis adhibentur , unde e contra quos arcere volumus e nostro consortio , ei aqua & igni interdiciamus , id est , rebus quibus consortia copulantur . Hinc Ovidius lib. iv. Fast. dixit :

— aptumque putarunt

Ignibus & sparsa tangere corpus aqua ,
An quod in his vitæ causa est , hæc perdidit exul .

Exulibus enim aqua & igni interdicebatur , ut ex lib. ii. ad Herennium intelligimus , in quo est : Aut perinde quasi non omnes , quibus aqua & igni interdictum est , exules appellentur . Lactantius lib. ii. Exulibus aqua & igni interdici solebat ; adhuc enim videbatur nefas , quamvis malos homines , capitis supplicio afficere . Interdicto igitur usu earum rerum , quibus vita constat hominum , perinde habebatur , ac si esset qui eam sententiam exceperat , morte mulctatus . Plinius lib. iv. in epistola ad Minucianum : Græco amictus pallio , carent enim togæ jure , quibus aqua & igni interdictum est .

Agendici] V. C. meus habet Agedinci . At Ptolemæus ; καὶ ἀγαπολικώτεροι αὐτῶν Σέγωνες , ὠνπόλις Ἀγηδικόν . Alii codices variant , ex quibus aliquot habeant Agedicum , proximior ad Ptolemæum lectione .

Ad Librum Septimum de Bello Gallico.

IBI cognoscit de P. Clodii cæde ; de Senatusque consulto certior factus] Cum in aliquot libris veteribus , particula , de , non legatur , & ditio ibi , in omnibus sit , fortasse legendum est : Ibi
Tom. VII.

de P. Clodii cæde , Senatusque consulto certior factus , &c. Verbo autem , conjurarent , Livius item usus est lib. xxii. cum militum jusjurandum refert in delectu habendo . De hoc vero Senatus consulto ,
Qq quod

quod post eadem P. Clodii factum est, ita scribit Alconius in Miloniana : Itaque primo factum erat S. C. ut interrex, & Tr. Pl. & Cn. Pompejus, qui Procos. ad urbem erat, viderent, ne quid detrimen- ti Resp. caperet, delectum autem Pompejus tota Italia haberet.

Et affingunt rumoribus] Videtur legendum, ru- mores, non, rumoribus : nam lib. 1. de Bell. civil. dixit : Hæc Afranius, Petrejusque, & eorum ami- ci, pleniora etiam atque uberiora Romam ad suos perferiebant ; multa rumor fingebat, ut pene bel- lum confectum videretur, &c. Fama igitur ex sese ferebat detineri urbano motu in Italia Cæsarem, i- psi vero Galli addebant, & affingebant rumores ; in Galliam eum venturum non esse.

Quam a majoribus acceperunt] V. C. accepe- rint ; quod videtur melius.

De obsidibus cavere] Particula, de, abest ab o- ptimo libro. In quo paulo post habetur : Quo more eorum gravissimæ ceremoniæ continentur. Item : Tum collaudaris Carnutibus, &c. Cenabum vero, non Genabum scribendum esse, tum ex Ptolemæo apparet, apud quem est : Κερνούτι, καὶ πόλις αὐ- τῶν, κένναβον, tum ex Strabone, qui, lib. 1v. de Ligeri fluvio scribens, ait : οὗτοι δὲ οὗτ' ἐκ παρα- κένναβον τῶν Κερνούτων πόλιν. Corrupte autem le- gitur apud Orosum lib. vi. Cenapium.

C. Fusium Cottam] VV. CC. constanter ha- bent, Citam, non, Cottam, quod Aureliæ fami- liæ cognomen est.

Ab civitate erat interfectus] V. C. habet, inter- dictus, non interfectus. Et paulo post ita : Cognito consilio ad arma concurritur ; prohibetur ab Goban- itio patruo suo, &c. Item : Luterium Carducum, &c. Quomodo Luterius hic infra sæpius nomina- tur, licet Livius appellet Lutarium.

Cum jam ille virtute Cn. Pompei] Usus est usi- tata formula dicendi, quæ reperitur sæpius apud Plautum, ut in Aulularia : Ego virtute Deum & majorum nostrorum dives sum satis ; & in Trinum- mo : Ædepol Deum virtute dicam pater, & majo- rum, & tua. Multa bona bene parta habemus. Sal- lustius Jugurth. Virtute & Diis volentibus magni & opulenti estis ; & in oratione Cottæ : Multa peri- cula repuli Deorum auxiliis & virtute mea.

Nitriobriges] Ita quoque edit Ptolemæus ; Νιτιό- βριγες, item & Strabo lib. 1v. Plinius tamen lib. vi. cap. xix. corrupte Autobriges, corrupte etiam Gabules cum Strabone, qui habet lib. 1v. Γάββαλοι. at Ptolemæus cum Cæsare Γάββαλοι.

In Provinciam Narbonam versus] Ita v. c. non, Narbonem, & sic interpungit : In Provin- ciam, Narbonam versus, &c. licet infra sit : Ex Bi- turigibus movet in Arvernos versus.

Præsidia in Ruthenis provincialibus] Ita v. c. sine interpunctione. Ruthenorum enim alii sunt in Aquitania, ad quos paulo supra dixit missum fuisse Luterium Carducum, de quibus videndus Plinius lib. 1v. cap. xix. Alii Narbonensi provinciæ con- terminati, de quibus hic loquitur Cæsar, & Plinius lib. 111. cap. 1v. Item Ptolemæus, a quo ῥιτανοὶ dicuntur.

Vollcis, Artomicis] V. C. Aretomicis, sed le- gendum Arecomicis, sine distinctione. Nam Vol-

cæ alii dicuntur Teetofages, alii Aremorici, sine Arecomicis, ut edit Ptolemæus, de quibus hic loqui- tur Cæsar, & lib. 11. de Bell. civil. Item Strabo lib. 1v. cum ait : τῶν δὲ ἐπὶ θάτερα μέρη τῆς ποταμοῦ, οὐδὲν νέμονται τῶν πλείων, οὐδὲ ἀρεμοίους προ- σαγορεύουσι. Qui paulo supra de Voltcis, qui Te- etofages dicuntur, sic ait : πρὸς δὲ τὸ Κέιμενον ὄρη σιωπῶντες ; ἐπιλαμβάνοντες δὲ καὶ τὸ νότιον πλάρην αὐτῆς μέχρι τῶν ἀκρωτηρίων, οἰκοῦσι τῶν περὶ οὐκῶν οἱ Τεκτοσάγες καλέμενοι, καὶ ἄλλοιτι- νές. Ptolemæus lib. 11. Κάτέχουσι δὲ τὰ μὲν δυσμικῶ- τατα τῆς Ναρβωνησίας οὐδὲν Τεκτοσάγες. μετὰ δὲ τούτοις μέχρι τῆς ῥοδανῶν ποταμοῦ οὐδὲν ἀρεμοί- μοι.

Heluos] Strabo lib. vi. appellat Ἑλλους sine alpi- randi nota, cum ait : ἔθνη τὰ προσκειμένα τοῖς ἀλιταγοῖς ἐστὶν ἔλλοι μὲν ἀπὸ τῆς ῥοῦ κνὸς τῶν ἀρ- χῶν ἔχοντες. V. C. Iluos. Sed Heluos rursus Cæsar lib. 1. de Bell. civil. & Plinius.

His constitutis rebus omnibus, suis inopinanti- bus] V. C. non habet vocem, omnibus ; quæ ta- men retineri potest, si ita interpungatur locus : His constitutis rebus omnibus, suis, &c. nam Hirtius lib. de Bell. Alexandr. Simili quodam modo locu- tus est, cum dixit : Sic rebus omnibus confectis. Paulo post in eodem v. c. pro Ibi nactus, habetur, Inde nactus. Item paulo supra : Celeriter hæc fa- ma, ac nuntiis ad Vercingetorigem perferuntur, pro eo, quod vulgo habetur : Celeriter hæc fama, ac nuntii ad Vercingetorigem perferuntur.

Quod nullum amicis in eo præsidium positum videretur] Ita v. c. & paulo post habet : Huc bi- duo pervenit, &c. sine nomine, Cæsar, quod vide- tur adjectum.

Hoc spatio a Boja quoquo versus] Sententia po- scere videtur ut ita legatur : Hoc spatio ab hoste quoquo versus, &c. Quæ tamen lectio nullo libro- rum veterum testimonio nititur, nisi quod adiri, non, adire habet v. c. Infra in v. c. habetur : Ne suis sint ad detrectandam militiam receptacula, ne- ve Romanis proposita ad copiam commeatu præ- damque, &c. sine verbo, tollendam, quod adje- ctum videtur.

Atque Heluos adhortari non desistit] V. C. ha- bet, desistit. Et paulo post videtur legendum : Et pecore e longinquiribus vicis abactis, &c. non, adactis. Sic enim est apud Ciceronem in oratione in Pisonem, & alibi : Pecus abegerunt. Item : Abac- ti greges.

Nulla tamen vox est ab his audita] Vel pro, audita, scribendum, edita, quomodo apud Cice- ronem in Tusculanis, ubi est : Quas hic voces apud Sophoclem in Trachiniis edit ? Vel si verbum, au- dita, ut est in omnibus libris, retineatur illud, ab his, positum erit, pro, eorum. Gracchus apud Agellium lib. x. cap. 111. Nulla vox illius miseri in- ter dolores, crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc, civis Romanus sum, & Cæsar lib. 111. de Bell. civil. Crebroque voces militum in vigiliis, collo- quiisque audiebantur ; & supra lib. 111. de Bell. Gall. Cum omnium voces audirentur, expectare non oportere.

Parentarent] V. C. habet, parentare, & ita le- gendum ; nam præcedit, præstare, quam non, &c. Pau-

Pau-

Paulo post in eodem v. c. est : Infidiandi causa eo profectum. Item : Non hæc omnia fortuito , &c. pro, fortuito.

Quod pene in eo , si oppidum retinissent , summam victoriæ constare intelligebant] V. C. habet : Quod penes eos , si id oppidum retinissent , &c. Summam vero constare dixit , ut Cicero pro P. Quintio : Summa iudicii causaque tota consistit ; & in Academicis : Præsertim cum in eo summa consisteret.

Quas cum distinuerant] Ita est in v. c. sed videtur legendum , destinaverant , quod positum est , pro alligaverant , tum apud ipsum Cæsarem supra lib. III. cum ait : Falces non absimili forma muralium falcium ; his cum fones qui antennas ad malos destinabant &c. tum apud Appulejum lib. IV. ubi est : At illi arreptum me , loro quam valido ad anfulam quandam destinatum , rursum cedendo confecerunt ; & lib. VIII. Vinetis stramentis me renudatum , ac de quadam quercu destinatum flagro verberantes , pene ad extremum confecerunt.

Commisissuarum turrium malis] Fortasse scribendum alis , non , malis : nam indicari hoc verbo putamus eas adiectiones. Alarum vero in ædificiis formam & rationem explicat Vitruvius lib. VI. cap. IV.

Et apertos cuniculos] Apertos cuniculos poterant hostes facile morari iis rebus , quæ hic a Cæsare ponuntur , & cuiusmodi enumerat Lucanus lib. III. his versibus :

*Sed super & flammis , & magna fragmine molis ,
Et sudibus crebris , & adusti roboris æstu
Percussæ cadunt crates.*

Tectos vero cuniculos morari non poterant. Hirtius lib. VIII. Eodem tempore tectos cuniculos agunt ad caput fontis , quod genus operis sine ullo periculo , & sine suspitione hostium facere licebat.

Muri autem omnes Gallici hæc fere forma sunt] V. C. habet : Muris autem omnibus Gallicis hæc fere forma est. Item : Eæ revinciuntur introrsus , &c. & sic infra : Quæ perpetuis trabibus pedes quadragenos plerunque introrsus revincta. Paulo post legendum ex v. c. Pluresque partitis temporibus , &c. non , duæque partitis , &c. Item : Quidam ante portam opidi Gallus , qui per manus sevi , ac picis traditas glebas , &c. Ita & Faernus ex ingenio legebat.

Quos ad capiendam fugam natura , & virium infirmitas] V. C. habet , Naturæ & virium , &c. Et paulo post : Derectisque operibus , &c. non , perfectis. Item : Et si qua ex parte obviam veniretur , &c. non , contra veniretur , & ita Faernus. Et : Continuo impetu , &c. non , continenti. Infra legendum : Vix oßingenti , & ita habent , vv. cc. Orofius tamen pro , dccc. videtur legisse lxxx. sic enim scribit lib. VI. Quadraginta millia hominum ibi fuisse referuntur , e quibus vix lxxx. per fugam lapsi ad castra proxima Gallorum venerunt.

Cujus consensui] V. C. habet , consensu , quod positum est pro , consensui ; de qua scribendi consuetudine diximus supra. Paulo post videtur legendum : Et sic sunt animo consternati , ut homines insueti laboris omnia , quæ imperarentur , sibi fa-

cienda existimarent , & sic supra lib. II. Illi se quæ imperarent , facere dixerunt. Quod autem dicit , animo laborabat , id simile est Sallustiano illi in Jugurth. Animo ardebat.

Etiã ad se evocavit] V. C. meus : Decetiam evocavit. At Vaticanus & quidem minus , quam vulgati , corrupte : Ad se etiam evocavit , nam vestigium veræ lectionis saltem retinet. Decetiam vero in itinerario Antonini nominari , & inter opida quæ sunt in finibus Æduorum numerari , jam pridem admonuimus.

Atque omnibus omissis his rebus] Faernus delebat illud , his ; & legebat , dissensionis , non , dissensionum.

Cum uterque utrique esset exercitui in conspectu] V. C. habet , exercitus , non exercitui. Et paulo supra sic habet : Quorum erat permagnus in Gallia numerus , &c. Quod autem hic dicitur , e regione castris castra poneret , id , si recte memini , alibi castris castra conferret , Cæsar dixit ; quomodo locutus est Ennius Hectoris Lytris apud Nonium in , occupatus , illo versu ,

*Hector re summa armatos educit foras ,
Castrisque castra ultro conferre occupat.*

Sed in vulgatis editionibus legitur corrupte ,

Castrisque castra ultro tam fere occupat.

Erat in magnis Cæsari difficultatibus , ne , &c.] Ita Faernus & V. C. Et paulo post : Postero die cum duabus legionibus , &c. non , postridie.

Reliquas copias cum omnibus impedimentis] Possent quispiam suspicari vocem , copias , adiectam esse ; nam Cæsar lib. I. sic locutus est cum dixit : Duas legiones reliquit , & partem auxiliorum , reliquas in castra majora reduxit , &c. Nihil tamen mutandum putamus , cum vulgata lectio confirmetur simili loco infra : Legionibus transductis , reliquas copias revocavit.

Demptis quartis quibusque cohortibus] Faernus in suis ad Cæsarem notis testatur hæc verba in duobus codicibus scriptis non reperiri. Meus vetustissimus liber habet : captis quibusdam cohortibus. Quidam retinent receptam lectionem , ex qua ipsi latis idoneum sensum elici posse affirmant. Nos putamus Cæsarem scripsisse : Demptis quaternis e quibus cohortibus. Sic enim lib. I. de Bell. civil. locutus est , cum dixit : Sed primam aciem quaternæ cohortes ex quaque legione tenebant , &c. Ita enim ibi legendum esse suo loco dicemus. Quaternis autem cohortibus detractis ex quatuor legionibus , efficiebantur XVI. cohortes , quæ speciem duarum pene legionum præbere satis poterant , ut scilicet numerus sex legionum constare videretur , & Virgintorix Cæsarem in occulto restitisse , non suspicaretur , a qua eum suspitione Cæsar abducere volebat. Itaque ut quam longo , & extenso agmine legiones progredirentur , præceperat. Sic enim habet Dio lib. XI. κῆ τούτου ἔντε ὑλώδει τινὶ καὶ ἐν συτηαίῳ τόπω μενόμενθ , τα μὲ σιδλοφόρα , καὶ τῆ στρατῆ τὸ πλείον προέπειψε , μακρὰ καὶ ἐκτεταμένη τάξει κελδίας αὐτοῖς προτένει , ὥστε καὶ πάντας σφᾶ ἐνταῦθα εἶναι δοκεῖν , αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ἐβρωμενεςάτων ὑπέμεινε.

Quintis castris Gergoviam pervenit] Valet hoc , quinto die , & ut Polybius loquitur , πεμπταῖθ . Qui alibi dixit , ἐπὶ τέτταρας ἡμέρας , quod Livius verit,

quartis castris; & δεκτῶν, quod idem Livius decimis castris.

Non nimis firmo] Particula, non, videtur adjecta; & paulo post in v. c. legitur: Nobilitas omnis nostra interiit, &c. nam supra est: Omnis noster equitatus.

Cum iis primum communicat] V. C. habet, primum, non primum, quæ lectio videtur confirmari verbis quæ paulo post sequuntur: Celeriter adolescentibus & oratione magistratus, & præmio deductis, sive, ut Faernus legebat, adductis.

Ad Casarem disceptaturi] V. C. habet, ad Casarem disceptatum, &c. sed Faernus, disceptatorem, legebat.

Quem Cæsar sibi ab Divitiaco traditum] Ita est in V. C. cum in aliis desit vox, sibi. Item: Hocnuntio Cæsar, qui semper, &c. Et paulo post: Quod res in celeritate posita videbatur, &c. sine verbo, esse. Item: Quibus more Gallorum nefas est.

Ex oppido Cavillono] Infra Cabillono, b, posito pro, v, antique, & ita Strabo lib. iv. Paulo post in v. c. legitur: si alterum amississent, non dubitari, quin pene circumvallati, &c.

Magnum numerum impedimentorum ex castris produci, neque iis ferramenta detrahi] Ita hunc locum ex vetustissimo codice, qui apud me est, olim supplevimus. Videndum autem an pro, impedimentorum, rectius legi possit, jumentorum; nam infra sic habetur: Arma conferri, jumenta jubet produci. Videndum item, an pro, ferramenta, ut est in v. c. scribendum sit, stramenta, quibus pro clitellis p[ro]p[ri]us usus est Appulejus lib. vii. cum inquit: Ilico disturbato g[ra]mine, nonnumquam etiam ipsis stramentis abjectis furens incurrit. Livius vero lib. vii. strata appellat, & pro clitellis item ponit, cum ait: Dictator sollerti animo rem novam excogitat, qua deinde multi nostri, atque externi Imperatores, nostra quoque quidam ætate usi sunt. Mulis strata detrahi jubet; binisque tantum centunculis relictis agalones partim captivis, partim ægrorum armis ornatos imponit, &c. Quibus verbis locus Cæsaribus similitudinem stratagematis non nihil illustratur. Quin etiam quæ apud eundem Livium lib. x. leguntur, ad Cæsaribus verba mirum in modum faciunt. Sunt autem hæc: Cos. Sp. Nautium mulos detractis clitellis cum cohortibus alaribus in tumultum conspectum propere circumducere jubet.

Ne ex oppido animadvertentur] V. C. habet, animadvertentur; quod non videtur reiiciendum; & post: Id spatio itineris augebatur, &c. Item, circuitu, non, circuitus; quod antique pro, circuitui positum est; & paulo post v. c. sic habet: Occasionis rem esse, non prælii. Item: Superiore parte corporis nuda, &c. non, nudata; & : Quod satis magnæ valles intercedebant.

Magno concursu eo contendebant] V. C. habet, cursu; & paulo post: Hostiumque copias augeri videret. Item: Simul in medios hostes irrupit. Infra vero sic habetur in v. c. Cupidatemque militum reprehendit, quod sibi ipsi judicavissent, quo procedendum, aut quid agendum, &c. Item: Non minus se in milite, &c. pro, nec minus, &c. Et: Aut daret timoris aliquam suspitionem, & paulo post:

In eam fortunam amplitudinemque deduxisset.

Atque Hispania coemptorum] V. C. habet, coemptum; & paulo post: si aut re frumentaria Romanos excludere, &c.

Id ne tum quidem necessario faciendum existimabat] V. C. meus habet, Ut nemo tunc, &c. Sed videtur legendum: Ut nemo non; vel: Ut non nemo, &c. Faernus vero legebat: Quod illi tum quidam necessario faciendum existimabant.

Quod adjungi Labieno, &c. vehementer cupiebat] V. C. habet: Quod abjuncto Labieno, &c. vehementer timebat. Sed fortasse rectius erit, si pro, abjuncto, vel ut est in aliis, adjuncto, scribatur Agendico. Nam paulo post in v. c. ita habetur: Labienus eo supplemento, quod nuper ex Italia venerat, relicto Agendici. Item: Sed ut incolumem exercitum Agendicum reduceret, cogitabat.

Itaque admodum magnis diurnis nocturnisque itineribus] Ita v. c. & infra: Ut paulo ante de Lutetia diximus.

Atque eo militibus impositis] V. C. habet, invecis; ut fortasse, trajectis, legendum sit. Paulo post pro, ipsi profecti ab palude in ripis, fortasse rectius esset; Ipsi protecti palude ac ripis, nam v. c. habet ad ripas.

Secundo flumine silentio progredi] Ita habet v. c. & paulo post: Memoriam retinerent. Item: Defectione Æduorum cognita, bellum augebatur. Et paulo post: Neque nostrorum militum victorum impetum sustinere potuerunt, &c. & ita Faernus. Qui ex v. c. infra legebat: Conveniunt undique frequentes: multitudinis suffragiis res permittitur, nam ita interpungitur locus in v. c. sine voce, eodem.

Æduis, Segusianisque qui sunt finitimi ei provinciarum] Faernus delebat dictionem, ei, ut opinor ex v. c. nam Cæsar Galliam Narbonensem solet provinciam appellare, ut supra lib. i. cum ait: Ab Allobrogibus in Segusianos exercitum ducit: Hi sunt extra provinciam trans Rhodanum primi. Segusiani vero Σεγασσανοί, Ptolemæo, & Straboni. Secusiani Plinio, g, littera in c, mutata ex antiqua consuetudine.

Volcarum, Aremicorumque] Legendum, Volcarum Aremicorum, sine distinctione, & deleta copula, que, ut supra diximus; nam ita habet v. c.

Id quod magis futurum confidebat] V. C. habet, confidat; & paulo supra: Iter confici non posse.

Omnibus ad jusjurandum adactis.] Videtur legendum sine dictione, ad. Nam ita est in V. C. & ita apud Agellium lib. xvi. cap. iv. loco supra citato, in quo est: Cum delectus antiquitus fieret, & milites scriberentur, jusjurandum eos Tribunus militaris adagebat in verba hæc.

Alexiam] V. C. habent, Alesiam, constanter. Quæ scriptura vera est; nam sic habent Græci etiam scriptores Plutarchus, Dio, & Diodorus. Strabo item, sed corrupte, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν ἰλλησίων πόλιν μανδιβούλων. Item, Vellejus Paternulus. Paulo post legitur in v. c. Quod equitatu, quo maxime confidebant, &c. Sed in codice vetustissimo est: qua maxime parte exercitus. Quod videtur rectius.

Ante id oppidum] Dicitio, id, non habetur in V. C. & certe videtur abundare. Consideranda etiam quæ

quæ

quæ sequuntur, an legi debeat: Quæ pars collium in circuitu vacabat, &c. sive potius, patebat. Simili enim modo locutus est Cæsar infra, cum ait: In ea planicie, quam intermissam collibus trium millium passuum in longitudinem patere supra demonstravimus; & Hirtius lib. VIII. Ab ea parte, quæ fere pedum CCC. intervallo fluminis circuitu vacabat. Nam Alesia qua collibus cingebatur, ipsa loci natura satis erat munita; qua vero patebat III. mil. passuum, eum omnem locum Gallorum copiæ compleverant, fossamque & maceriem sex in altitudinem pedum perduxerant.

In quibus castellis] Vox, castellis, non habetur in v. c. & videtur abundare.

Ab ea fossa pedibus CD. rediit] V. C. deduxit.

Quoniam tantum esset necessario spatium complexus, ne facile, &c.] Faernus ex v. c. legebat: Quod tantum esset necessario spatii complexus, nec facile, &c. & sic infra: Romanorum manus tantis operibus distinetur, nec facile pluribus locis occurrit.

Delibratis, atque præcutis] V. C. habet, dolabratis, atque præcutis.

Angustiore ad summum fastigio] V. C. habet, ad infimum. Sed fortasse legendum, ad imum, vel potius, in imum. Nam antiqui finum, scribebant, pro, imum. Et ex duabus dictionibus in finum, cum unam fecerit librarius, infimum, alius postea addidit particulam, ad. Fœmoris autem, pro, feminis est in v. c.

Terra occultabantur] V. C. habet, exculcabantur; & paulo post: Frumentumque omnes habere iussit. Item: Frumentandi rationem, &c. non, frumenti.

Ambuaretis] Ita v. c. sed videtur legendum, Ambarris, qui lib. I. necessarii & consanguinei Æduorum dicuntur, & alii sunt ab iis, qui infra Ambibarri vocantur, qui eas Belgarum civitates, incolant, quæ Oceano proximæ sunt. Alii item Ambibareti, qui trans flumen Mosam Germanos attingunt, ut lib. VI. habetur. De quibus libro VII. meminit Cæsar, cum ait: C. Antistium Regionum in Ambibaretis collocat.

Brannovicibus, Brannoviis] V. C. habet, Blannoviis, sed adjectum id nomen videtur errore librarii, qui deceptus videtur similitudine ejus nominis, quod præcedit.

Vellaviis, qui sub imperio Avernorum esse consueverunt] Ita habet v. c. consentiente Strabone, qui lib. IV. ait: οὐελλάκιοι, οἱ προσηλλάζοντο ποτὲ τοῖς ἀρουεριοῖς, νῦν δὲ τὰ πτόνται καὶ ἐαυτοῖς. Ptolemæo tamen οὐέλκιοι dicuntur. Santonis autem est in v. c. pro, Xantonibus.

Senonibus, Ambianis] Videtur legendum, Sueffionibus. Nam Senones supra inter Sequanos finitimos numeravit. Sueffionum autem mentio fit a Cæsare lib. II. & Ptolemæo item, & Strabone lib. IV. apud quem ponuntur Sulliones & Ἀμβιανοὶ simul, ut hic, & ut vulgo legitur, Ἐμβιανοὶ, καὶ Σουεσιώνες.

Belocassis] Legendum ex V. C. Vellocaissis. Et paulo supra sine distinctione, Aulericis Cenouianis, ut infra, Aulericis Ebuovicibus. Nam Auleri, alii dicuntur Cenomani, alii Ebuovices, alii Dia-

blintæ. Ptolemæus lib. II. Ἀυλίριοι Ἐβουρξίος, Ἀυλίριοι Κινομαχοί, Ἀυλίριοι Διαβλίται. Plinius lib. IV. cap. XVIII. Auleri, qui cognominantur Ebuovices, & qui Cenomani, & Cæsar ipse lib. III. Atque his paucis diebus Auleri Ebuovices.

Cadetes] Ita V. C. Sed supra lib. II. appellavit Caletes, & item Hirtius lib. VIII. Orofius & Plinius lib. XIX. cap. I. Caletes.

Osismi, Veneti, Lemovices, Unelli] Ita V. C. sed Lemovices supra iterum nominantur cum Pictonibus, & Bellovacis, vel ut constanter habet v. c. Bellovagus. Ut alterum omnino abundare videatur. Veneli item scribendum, pro quo v. c. habet Veneti, Ptolemæus Οὐέλεοι.

Et peditum circiter CCLX.] V. C. CCL. & ita habet Orofius. Plutarchus vero τεράκοντα μυριάδας, hoc est, peditum CCC. millia.

Comius Atrebas] Ita V. C. sed lib. IV. & alibi Comius unico, m, scribitur, & ita Dio lib. XL. Item Viridomarus in v. c. ut etiam in Fastis Capitolinis, non, Viridomarus.

Quid ergo Romanos, &c.] Videtur legendum Quid ergo? Romanos, &c. interrogationis nota ad vocem ergo, apposita. At paulo post: Quid ergo mei consilii est? tacere, &c. Ita enim habet meus vetustissimus liber, & ita loquitur Brutus lib. II. epist. I. ad Ciceronem, cum ait: Quid ergo est, inquis, tui consilii? Dandus est locus Fortuna.

Jure & legibus commutatis feris securibus subjecta] Ita legitur in V. C. cum in vulgatis desit vox, feris, pro qua libentius legerem, fœdis.

Et nostros multitudine premi viderent] Ita habet V. C. & paulo post, fundis libribus, non, libralibus. Festus: Libralia appellantur instrumenta bellica, saxa scilicet ad brachii crassitudinem, in modum flagellorum loris revincta. In v. c. paulo supra est: De vallo proturbate; & paulo post: Gallos proterrent.

Leniter declivi castra fecerunt] V. C. Leviter; & paulo post: fecerant, habet idem v. c. non fecerunt. Item: L. Caninius Rebilus, non, Regulus, nam v. c. habet Revilus, b, scilicet littera in v, ex librorum consuetudine mutata, & Rebilus item dicitur ab Hirtio lib. VIII. quod est Caniniæ gentis cognomen apud Livium, & Scriptores Capitolinos.

A castris, longurios, musculos, falces, reliquaque] Videtur omnino scribendum, & crates, pro, a castris; nam Vercingetorix opido se, non castris tutabatur; & paulo infra in v. c. habetur: Aggere & cratibus fossas expleret. Item supra, Proximam fossam cratibus integunt, atque aggere complent.

Laborantibus summittit] Videtur desiderari verbum, subsidia, aut aliquid tale. Et infra legendum: Exiguam ad declivitatem fastigium, &c. vel ut est in v. c. iniquam, pro, exiguum, sine verbo, loci. Romani enim ab ea parte iniquo loco & leviter declivi castra fecerant, sive leniter declivi, ut supra diximus ex v. c.

Imperat si sustinere non possit, deductis cohortibus eruptione pugnet: id nisi necessario, ne faciat] Ita v. c. sine dictione, &, ante verbum imperat; & paulo post habet v. c. Equitum sese partem sequi.

Loca prærupta atque ex ascensu tentant] Ita v.

c. & paulo post : Aggere & cratibus fossas ex-
plent.

Coactis una de XL cohortibus] Vix credi potest
tot cohortes fortuito cogi potuisse. Quare viden-
dum an legi debeat, coactis XI cohortibus, nam
error fluxit ex notarum similitudine. In v. c. est :
coactis de XL cohortibus, ut illud, de, abundare
videatur, & XL in XI mutari debeat, paulo post v.
c. habet : Excipit rursus ex vallo, atque omnibus
munitionibus clamor.

Labore milites essent defessi] V. C. habet, De-
fatigati fuissent, pro essent defessi. Et paulo post
scribendum : L. Minucium, Basilum, ut diximus
supra. Item : P. Sulpicium Cavilloni; nam ita ha-
bet v. c. & Strabo lib. IV. cum ait : τὸ αἰδοῦν ἔδυσθη
πόλιν ἔχον καβυλλίων ἐπὶ τῷ Ἀραε, καὶ φρούριον
βίβρακτα. Ptolemæus item editionibus vulgatis,
Καβυλλῖοι. Extrema verba hujus libri Faernus
ex v. c. ita legebat : His rebus, litteris Cæsaris co-
gnitis, Romæ dierum xx. supplicatio indicitur.

Ad Librum Octavum A. Hirtii de Bello Gallico.

QUI me medium interposuerim Cæsaris scri-
ptis] V. C. habet : Qui me mediis interpo-
suerim, &c. & hic liber ita inscribitur : A.
Hirtii, vel Pantæ belli Gallici, lib. VIII. Paulo su-
pra v. c. habet : Novissimeque imperfectum, &c.
ut fortasse legendum sit, novissimum atque imper-
fectum.

Resisti posse Romanis] V. C. a Romanis.

Cæsar M. Antonium Quæstorem suis præfecit hi-
bernis] De hac Antonii Quæstura ita habetur apud
Ciceronem lib. II. Philippus Venisti e Gallia ad
Quæsturam petendam. Quæstores factus, deinde
continuo sine S. C. sine sorte, sine lege ad Cæsarem
cucurristi. Ibi te cum & illius largitionibus, & tuis
rapinis explevisses, si hoc est explere, devorare
quod statim effundas, advolasti egens ad Tribuna-
tum.

Ipsæ equitatus præsidio prid. Kal. Jan. ab opido
Bibracte proficiscitur ad legionem XII.] V. C. ha-
bet equitum, non, equitatus. Ex his autem, verbis
Antonii celeritas intelligi potest, quam notat Ci-
cero in Philippicis, quod cum legatus Cæsaris de-
scribatur paulo supra cum C. Trebonio in Alesæ
obsidione, Romam exinde profectus ad Quæstu-
ram petendam, & Quæstor factus, ea festinatione
ad Cæsarem, ut inquit Cicero, cucurrit, ut prid.
Kal. Jan. hibernis præficeretur.

Et fideles amicos retinebat] Magis placeret : In-
fide amicos retinebat, &c. Vel si fideles retinetur,
illud, amicos abundat.

Prædæ nomine condonanda pollicetur] Placeret
sine verbo, condonanda, quod adjectum videtur.
Idem Hirtius lib. de Bello Alexandrino eodem mo-
do dixit : HS. centenos militibus pollicetur.

Ducti Carnutes] Videndum an, adducti, me-
lius sit. Et paulo post verba illa, testiorum inte-
gendorum gratia videntur abundare, & fortasse to-
tus locus ita legendus : Castra ponit, quæ testis
partim Gallorum, partim coniectis celeriter fra-
mentis edificaverat, iisque milites contegit. Item
ex v. c. legendum infra : Qui non agrorum incolen-
dorum causa.

Inveniebat Bellovagos] V. C. habet, cognosce-
bat, pro, inveniebat; & sic paulo post : Quæ Cæ-
sar cum consentientibus omnibus cognovisset.

Caletos, Velocasses] Ita v. c. & Orofius lib. VI.
Caletos, Belocasses, Atrebataque. Item, v. c. ha-
bet : In silva circumdata palude. Et paulo post pro,
ne miseriore, ac duriore, videtur rectius, ne infe-

riore, &c. Item : Si Cæsar, ut dicebatur, cum tri-
bus legionibus veniret, offerrent, &c.

Coronis inædificari] Ita v. c. omissis verbis, pro
hac ratione ejus altitudinis. Faernus tamen ex suo
codice legebat : Coronisque pro ratione ejus altitu-
dinis inædificari, &c. Item : Namque & operum
magnitudinem, ut & timorem suum, &c.

Alter quo propior hostem in vallo collocatus es-
set] Faernus ex v. c. legebat : Alter, qui propior
hostem in ipso vallo, &c.

Aut nostra auxilia, aut Gallorum, &c.] Videtur
legendum : Aut nostra auxilia, Gallorum, Germa-
norumque transibant, acriusque hostes insequen-
tur : aut vicissim hostes eandem transgressi, &c.

Quibus illa die] Placeret magis : Quibus illo die
(nempe fors) fungendi muneris obvenerat, & su-
pra, pabulationibus Faernus pro, pabulationibus le-
gebat. Paulo post in v. c. pro pudore coacti, habe-
tur, pavore coacti.

Utrum secundis, minimisque rebus] Sententia
poscit ut legatur, maximisque rebus. Et paulo post :
Quæ transeundi difficultate, non, difficultas. Pro
eo vero quod est paulo supra, copiis armatorum,
castrorum vias instruunt, in v. c. legitur : Copias
armatorum pro suis instruunt castris.

Fasces ubi confederant, &c. stramentorum ac
virgultorum, quorum summa erat copia, per ma-
nus inter se traditos] Ita Faernus. Qui paulo post
ex V. C. legebat : a conspectu extulit Romano-
rum.

Vix suorum ipsi priores partes animadverterent
equorum] Ita interpungendum, & legendum ex
V. C. & paulo post videtur scribendum : Romanos
pabulatum venturos suspicaretur, &c. licet vulga-
ta lectio ferri possit. Item in v. c. est : Primum cum
paucis se ostendit, &c. nostri autem constanter, &c.

Correo præliante ex silvis] Videtur legendum
pronuntiante, pro, præliante. Sic enim supra locu-
tus est, cum dixit : Extremo tempore diei signo pro-
nuntiato. Et Correo, non, Corbeo, habet v. c. &
Orofius manuscriptus. Item infra, pro tamen, ma-
gis placeret, tandem.

Cum interim nulla calamitate victus Correo ex-
cedere prælio, silvasque petere, aut invitantibus
nostris, &c.] Ita V. C. & paulo post Faernus lege-
bat : Omnibus adversis, interfecto Correo, deletis
verbis, cognita calamitate. Item : Ut ea pœna sit
contentus, &c. sine voce, hostium, quæ videtur
adjecta.

Velut

Velut infueta re permotus, vellet celeriter Commium interficere, a familiaribus prohibitus, non potuit] Ita V. C. & post, Qui illis regionibus præerat, &c. sine particula, in.

Legionemque XII.] Legendum videtur, legionemque IV. ut lib. III. de Bell. civil. ex Lucano admonimus scribendum esse. In extremo autem hujus libri hæc ipsa legio dicitur XV. mendose sine dubio, ut ad eum locum notavimus, cum sit scribendum, IV. Ibi enim sic legitur: Cn. Pompejo legionem primam remisit, & ex suo numero XV. quam in Gallia citeriore habuerat ex S. C. jubet tradi, &c. Primam vero legionem a Pompejo Cæsar acceperat, ut habetur lib. VI.

De incurfione barbarorum] V. C. habet, Decurfione, five ut est in alio, discurfione. Paulo post Faernus legebat: Proximum esse ducebat, &c. sine verbis, suæ dignitatis. Item pro, civibus, ædificiis, ut corrupte haberetur in vulgatis, reponebat vicis, ædificiis. In qua voce erratum est item alibi apud Cæsarem non semel, ut lib. III. de Bell. civil. pro, vicis castellisque factum est, vigiliis, castellisque, ut ibi notavimus.

Quorum civitas] Videndum an legi debeat: Quorum pars civitatis, nam Duracius in amicitia Cæsarum constanter permanferat, licet pars civitatis ejus defecisset.

Ad opidum Limonum contendit] Ita vv. cc. habent constanter, & item infra, ad obsidendum Limonum redit; & Ptolemæus edit *λίμωνον*. Ut de ea lectione non debeat aliquo modo dubitari.

Quod erat ponte propter magnitudinem transeundum] Ita vv. cc. pro, constratum. Item: Atque agmen morarentur, &c. deleta voce, omne, quam Faernus etiam reiciebat.

Q. Titius Varus] Legendum, Q. Attius Varus, ut lib. III. de Bell. civil.

Namque nostri contemptis pridie superatis hostibus] Ita videtur legendus hic locus, non, superatisque; & paulo post ex v. c. scribendum: Non amplius hominum v. millibus. Item pro, possent concitari, videtur legendum, posse concitari.

Munitiones circumdare conatur] V. C. habet, moratur. Quæ lectio confirmatur loco inferiore, in quo est: Extremoque hoste deleto, cujus timore augere præsidia, & munitione circumdare opidanos prohibitus erat.

Profugit inde cum paucis Lusterius] V. C. habet, Effugit; & deinde: In castris a millibus non amplius decem. Item paulo post: Fugato duce altero perterri reliquos, & opprimi posse.

Ipse legionem unam in trina castra distribuit] Ita v. c. meus, & Faernus. Distribuit autem legionem unam in castra illa, quæ supra dixit excellissimo loco trina fecisse.

At Germanos equites imprudentibus omnibus de improvise advolasse, subitoque prælium commisisse] Ita v. c. & item post: Germani equites, non, equitesque.

Guturnatum] V. C. Gutuatum. Videtur autem legendum vel, Gotuatum, vel, Cotuatum. Ita enim eum supra appellat Cæsar lib. VII. cum inquit: Cotuato & Conetoduno ducibus.

Ex profugis cognosceret] V. C. habet cognovif-

set. Item: Sub ipsius opidi murum, &c. Et: Opidani enim loco superiore decurrentes, sine periculo præliabantur, multosque pertinaciter succedentes vulnerabant, ut tamen milites nostri non deterrentur vineas proferre, &c. Et: Eodem tempore cuniculos tectos, crates, & vineas agunt ad caput fontis, &c. atque ita Faernus legebat ex suo codice. Et infra: Extruitur agger in altitudinem pedum LX. &c. ita enim legendum, non, novem. Error fluxit, ut videtur, ex notarum similitudine IX. & LX. Orosius confirmat hanc lectionem, cum ait lib. VI. Extruitur agger, & turris pedum LX. Paulo post v. c. habet: Sed quæ superaret fontis fastigium. Item: ad aquarentur opidani, &c. pro, possent, aquari.

Scandulis complent] Hunc locum sic æmulatur Orosius lib. VI. Cupas pice, sevo, & scandulis repletas. Scribit autem Isidorus lib. IX. cap. XIX. Scindulas a scindendo, non scandulas debere dici; & Plinius lib. XVI. ait, Cornelium Nepotem referre scindulis Romam tectam fuisse annis CDLXX. Paulo post in v. c. est: Ut ab incendio restinguendo dimicatione & periculo deterrentur Romani. Item: Ita ut quam quisque poterat, maxime insignis, &c. & paulo supra, fortissimo, pro, paratissimo.

Cum pertinaciter resisterent opidani, & jam magna parte suorum siti amissa, in sententia permanerent, ad postremum, &c.] Ita Faernus ex v. c. & post: Manus præcidit, vitam concessit.

Qui nullis adversus Romanos] V. C. Qui nulli adversus, &c. Et paulo post legendum: Collocavit cum M. Antonio Quæstore, & C. Trebonio, & P. Vatino, & Q. Tullio legatis. Sic supra: M. Antonium Quæstorem suis præfecit hibernis; & infra: Quibus M. Antonii Quæstoris sui commendarer dignitatem.

Duas in Turones ad fines Carnutum posuit] V. C. habet in Turonis. Sed *τῶρων* Germaniæ populi Ptolemæo. Paulo post in v. c. habetur: Quam supra commemoravimus. Item: Parente sibi omni civitate, &c. pro eo quod in vulgatis est, parente Romanis civitate.

Qui cum eo hibernaret] V. C. hiemaret. Et paulo post v. c. sic habet: Volusenus ad eam partem virtutem, quæ singularis, &c. Item: Longius produxisset, &c. licet in alio v. c. sit perduxisset. Atque ea lectio confirmatur loco simili ex lib. III. de Bell. civil. in quo est: Elicuit naves Labienus, atque ex his longius productam unam quinquerem cepit. Infra pro conversi, alius codex habet, conversis equis, sed liber vetustissimus, converso equo.

Quod ubi malum, &c.] Faernus totum hunc locum, ita legebat: Quod malum dux equi velocitate evitavit, sic prælio secundo graviter vulneratus Præfectus, &c. Item: Commentarios confecisse, &c. non, fecisse, & ita vv. cc.

L. Paulo C. Marcello Cos.] Ita V. C. & ita omnino legendum licet Octavius Pantagathus olim L. Lentulo reposuerit pro L. Paulo. Annus enim hic est novus provinciæ Cæsari decretæ, quo Consules fuerant L. Æmilius Paullus, & C. Claudius Marcellus. L. autem Lentulus & C. Marcellus, quorum mentio est in antiquis etiam denariis, ut infra

infra dicitur, Consules designantur in insequentem annum, qui fuit decimus provinciæ Cæsaris, quo ipse anno petiturus Consulatum erat, ut ex his verbis intelligitur, quæ paulo post habentur: Simulque se, & honorem suum in insequentis anni commendaret petitione, propterea quod insolenter adversarii sui gloriarentur, L. Lentulum C. Marcellum Consules creatos (creatos autem posuit pro designatos) qui omni honore & dignitate Cæsarem expoliarent. Paulo post in v. c. Faerni & meo habetur: Quam sub decesum suum necessitatem sibi aliquam imponi, &c.

Ipse hibernis peractis contra consuetudinem in Italiam] Contra consuetudinem dixit, quoniam æstivis peractis, non hibernis, solitus erat in Italiam ad conventus peragendos proficisci, ut supra lib. v. & lib. vii.

Contendebat enim gratia cum libenter] Videtur verbum, gratia, adjectum esse, & ita legendum ex V. C. Contendebat enim libenter cum pro homine sibi conjunctissimo, &c. & paulo post totus hic locus ita legendus: Simulque se, & honorem suum in insequentis anni commendaret petitione; propterea quod insolenter adversarii sui gloriarentur L. Lentulum, & C. Marcellum Consules creatos, qui omni honore & dignitate Cæsarem expoliarent, &c. Particula, in, videtur omissa ex oscitantia librarii decepti similitudine priorum litterarum verbi insequentis. Expoliari autem honore dictum est, quomodo illud lib. ii. Unum petere, ac deprecari, non se armis dispoliaret, & lib. v. Gallia omni nobilitate spoliaretur, & hoc ipso libro: Ut, interposita Senatus auctoritate, aliqua parte exercitus spoliaretur.

Latitia percipi posset] Præcipi, pro, percipi lectio est veteris libri, nec caret exemplo; nam Cæsar lib. iii. de Bell. civil. ita locutus est, cum inquit: Ac jam animo victoriam præcipiebat.

Ibique exercitum lustravit] De hac lustrandi exercitum consuetudine tam multi meminerunt, ut pudeat de ea re Scriptorum locos colligere. Itaque uno aut altero contenti erimus. Cicero lib. i. de Divinatione: Cum Imperator exercitum, Censor populum lustrat, bonis nominibus qui hostias ducant, deliguntur. Livius lib. iii. Consul extra portam Capenam castra locat: inde lustrato exercitu Antium profectus, haud procul opido, stativisque hostium confedit, &c. Lustrabant autem tum ex provincia decessuri (ut ex hoc loco apparet) tum committuri prælium. Livius lib. viii. & ix. Tacitus lib. xv. Appianus in Parthico. Dio lib. xlvii. ὡς μέντοι τὰ στρατεύματα, ἅτε ἐκ τῆ ὑπὸ τὸ πλεῖστον ὄντα, τῆ τε τραβῆ βαρυνόμενα καὶ τῶν ἀντιπολεμούντων καταφρονήσαντα, ὅτι τὸ καθάρσιον τὸ πρὸ τῶν ἀγῶνων γιγνόμενον, ἐντὸς τῆ ἐρύματι, ὡς καὶ δεδιότες ἐποιήσαντο, ἐς τε τῶ μάχῃ ὤρμησαν. Quin & ipsi milites pro se quisque sacrificabant, ut colligitur ex Plutarcho in Bruto, cum ait: οἱ μὲν οὖν περὶ Καίσαρα καθαρμόν ἐν τῷ Χάραιι ποιησάμενοι, μικρὸν π σίτου καὶ δραχμῶν κατ' ἀνδραπέντε διένειμεν εἰς θυσίαν. οἱ δὲ περὶ Βρούτου, καταγόντες αὐτῶν τῆς ἀπορίας ἢ μικρολογίας, πρῶτον μὲν ἐν ὑπαίθρῳ, ὡς περ' εἶθ' ἐστὶν, ἐλάθησαν. ἔπειθ' ἱερέων πλέθῃ κατὰ λόχους, καὶ δραχμῶν ἐ-

κάσῳ πευτήκοντα διαδόντες, εὐνοίᾳ καὶ προθυμίᾳ τῆς διωχόμεως πλέον εἶχον. οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ σαμῆιον ἐν τῷ καθαρμῷ μοχθηρὸν ἔδοξε τῷ Κασσῷ γενέσθαι. τῷ γὰρ σέφῳ αὐτῷ κατεσφάμενον ὁ ῥαβδούχῳ προσώγει. Paulo post Faernus legebat, fore eo pacto liberam, &c. non, eo facto.

Sed etiam per se discessionem facere cœpit] Erat hoc iniquum, ut inquit Cicero, & novum. Sic enim scribit lib. i. epist. ii. ad Lentulum: Cum Lupus Trib. Pl. quod ipse de Pompejo retulisset, intercedere cœpit, ante se oportere discessionem facere, quam Consules. Ejus orationi vehementer reclamatum est: erat enim iniqua, & nova. Consules neque, concedebant, neque valde repugnabant, diem consumi volebant, id quod est factum, &c. Itaque Faernus verborum ordine inverso, & se, ditione in S. C. mutata, legebat: Sed etiam S. C. per discessionem facere cœpit. Id quo modo fieret, docet Agellius lib. xiv. cap. vii. Nam, ut inquit Tacitus lib. xxvii. Aut verbo assentiebantur, aut pedibus in sententiam ibant. Livius lib. v. & ix. In quam sententiam cum pedibus iretur. Sallustius in Bello Catil. Pedibus in sententiam Ti. Neronis iturum se dixerat. Cicero lib. i. epist. ad Atticum: Raptim ad eam sententiam pedarii concurrerunt. Suetonius in Tiberio cap. iii. Cum S. C. per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo. Vopiscus in Tacito: Deinde aliis manus porrigentibus; aliis, pedibus in sententiam euntibus, plerisque verbis consentientibus, conditum S. C. est. Cicero Philipp. lib. iii. S. C. de supplicatione per discessionem fecit; & lib. xii. epist. ad Atticum: In ejus sententiam facta est discessio. Tacitus lib. iii. In hanc sententiam facta est discessio; & lib. v. S. C. per discessionem. Idem Faernus reperiri etiam in veteri libro dicebat hoc modo: Sed etiam per se Senatus discessionem facere cœpit.

Quod ne fieret, Consules, amicique Pompeii jusserunt] Octavius Pantagathus legebat, intercesserunt, pro, jusserunt, conjectura ductus, ut videtur, non mala. Nam per alios Trib. Pleb. Consules amicique Pompeii, potuerunt intercedere, ne scilicet S. C. illud per discessionem fieret, per quod referente Curione, Cæsar & Pompejus ab armis discederent. Sed recepta lectio, jusserunt, cum in vv. cc. reperiatur, retineri potest. Marcellus enim Consul, qui Pompei rebus favebat, πανούργως, ut ait Appianus, tergiversando, & ut inquit Hirtius, remorando, sive rem moderando, jusserat, & quodammodo intercesserat, quo minus S. C. conderetur. Cum tamen ccc. & lxx. Senatores Curionis sententiam sequerentur, viginti duo autem tantum rennerent. De qua re ita scribit Appianus lib. ii. de Bell. civil. καὶ ὁ Κλυδίθ, ita enim legendum, non, Καλίδιθ, πανούργως διήρει, καὶ ἐπωθέσθη αὐτῶν καὶ μέρθ, εἶδοκεὶ Καίσαρι πέμπειν διαδόχους, καὶ εἰ Πουπήιον τῷ ἀρχῇ ἀφαιρέσθαι. οἱ δὲ τούτω μὲ ἀπέκλον οἱ πλείους, Καίσαρι δ' ἐπεψήφισον τοὺς διαδόχους. ἐπανερημένου δὲ τοῦ Κουρίονθ, εἰ ἀμφοτέρως δοκεὶ τὰ ἐν χεσὶν ἀποδέσθαι, δύο μὲ καὶ εἰκοσὶν ἀνδράσιν ἀπήρεσθη, τραχόσοι δὲ καὶ ἐβδομήκοντα εἰς τὸ συμφέρον ἀπὸ τῆς ἐρδθ ἐπὶ τῷ τῷ Κουρίωνθ γνώμῃ ἀπέκλινον. & Plutarchus in Pompejo:

Πρὸς

Πρὸς ταῦτα Μαρκελλοῦ τῆ ὑπάτου, λησὶ ἀποκα-
λοῦντ' τὸν Καίσαρα, καὶ ψηφίζεσθαι πόλεμον κε-
λεύοντ', εἰ μὴ καταθήσεται τὰ ὄπλα, Κουρίων
ὁμῶς ἔχουσι μετὰ Ἀντωνίου καὶ Πείτων ἐξελέγξαι
τῷ σύγκλητον. ἐκέλευσε γὰρ μεταστώαι τοὺς Καί-
σαρα μόνον τὰ ὄπλα καταθέσθαι κελεύοντας, Πομπη-
πίον δὲ ἄρχειν. καὶ μετέστησαν οἱ πλείους. αὐτῶς δὲ
μεταστώαι κελεύσαντ' ὅσοις ἀμφοτέρους ἀρέσκει
τὰ ὄπλα καταθέσθαι, καὶ μηδέτερον ἄρχειν, Πομπη-
πίω μὲν εἴκοσι καὶ δύο μόνον, Κουρίωνι δὲ πάντες οἱ
λοιτοὶ προσέθεντο. Hoc igitur ait Hirtius magnū fuisse
testimonium Senatus universi, voluisse scilicet utrumque
ab armis discedere, quippe qui de eire referente
Curione, in ejus sententiā discessionē fecerit.

Retulerat, ante tempus ad Senatum de Caesaris
provinciis] Ante tempus dixit, quia lege per Pompejum
& Crassum lata, Caesar in alterum quinquennium
provinciæ prorogata fuerant, duoque anni reliqui
adhuc erant. Suetonius in Cesare cap. xxviii. C. Claudius
Marcellus Cos. edicto prefatus de summa se reip. acturum,
retulit ad Senatum, ut ei succederetur ante tempus, &c.
sic enim legendus apud Suetonium hic locus.

Senatus frequens in alia omnia transiit] Festus
Pompejus docet, cum S. C. per discessionem fieret,
Magistratum qui de aliqua re ad Senatum retulisset,
ita solitum dicere: Qui hoc censetis, illuc transite;
qui alia omnia, in hanc partem, Quibus verbis, ait
Festus, præit, ominis videlicet causa, ne dicat,
qui non, censetis. Ad hunc morem respexit Cicero
lib. i. epist. ii. cum ait: De tribus legatis frequentes
ierunt in alia omnia; & Cælius in epist. viii. lib. viii.
ad Ciceronem: Senatus frequens in alia omnia
transiit. Item Plinius lib. ix. epist. ad Aristonem,
cum ait: Quid? Lex non aperte docet, dirimi
oportere sententias occidentis & elegantis, cum
ita discessionem fieri jubet? Qui hæc sententis
in hanc partem; qui alia omnia, in illam partem
ite. Dio lib. xli. Διαψηφίσεως δὲ ἐπὶ τούτοις,
ἐπὶ ταῖς καὶ ἐπ' ἐκεῖνα τῆ βουλῆς μετεστίηται
γενομένης.

Fit deinde S. C. ut ad bellum Parthicum legio
una a Cn. Pompejo, altera a C. Cesare mitterentur]
Dictatori quattuor legiones dabantur, Consulibus
autem, & Procos. duæ, ut scribit Livius lib. ii. &
lib. vii. quarum etiam numerus pro belli magnitudine
angebatur, ut scribit idem Livius lib. xlii. Bibulo
igitur qui Syriam provinciam Procos. obtinebat,
ut tanquam obsessus, duæ legiones mitterentur,
Pompejus paraverat, & ut ait Dio, ἐλογοποίησεν,
quibus scilicet Casarem expoliaret, ut scribit Dio,
cujus verba ex lib. xi. sunt hæc: πρότερον μὲν
Πομπηίου ἕως ἐπὶ τὸν Καίσαρα διὰ φιλίας εἶχε,
στράτευμα ἐν τῶ ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτῶν στρα-
τομένων δέδωκεν. ἐπεὶ δὲ διωκένθησαν, ἐδέχσασα
τὸ τὸ ἀπολαβεῖν παρ' αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καὶ ἄλλο αὐ-
τὸν προσταφελέσθαι, ἐλογοποίησεν ὡς τῷ Βιβύλου
στρατιῶν πρὸς τοὺς παρτοὺς δεομένου.

Confectam ex delectu provinciarum Caesaris, ei tan-

quam ex suo numero dedit] Ita V. C. meus, sed si-
ve ei, sive eam, ut habet alii codices, scribatur,
utrunque abundet necesse est. De hac prima legio-
ne ita habetur supra lib. vi. Simul a Cn. Pompejo
Procos. petit, &c. quos ex Cisalpina Gallia Cos.
sacramento rogavisset, ad signa convenire, & ad se
proficisci juberet.

Cæsar tamen cum de voluntate adversariorum
se expoliari nemini dubium esset] Verba, se expoliari,
non habentur in V. C. etsi retineantur, videtur
delenda particula, de, ante vocem voluntate,
ita enim & Faernus.

Ex suo nomine xv. quam in Gallia citeriore ha-
buerat] Ita V. C. meus, pro, ex suo numero,
quanquam Dio habeat τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτῶ στρα-
τευομένων. Sed xv. mendū est, tum hic tū supra, ubi hæc
ipsa legio xii. mendose dicitur. Legendum enim iv.
utrobique, ut ad eum locum notavimus. Habetur
autem ibi T. Labienum eam legionem in Galliam
citeriorem duxisse, quæ præsidio esset coloniis civi-
um Romanorum.

Per C. Marcellum Cos. legiones duas] Ita V. C.
Nam M. Marcellum, mendose habetur in aliquot
codicibus De duabus autem legionibus a C. Marcello
traditis Cn. Pompejo, ita scribit Dio lib. xli. Κατηγορήσας
ἐν τῷ Κουρίων' ὁ Μάρκελλ' ὡς καὶ πάντως ἀλωστομένου,
ἔπειτ' ἐπειδὴ πρὸς τῶν πλείων ἀφείδη, δεινόντ' ἐποιήσατο, καὶ ἐκπηδήσας ἐν τῷ
σιωδερίῳ, πρὸς τὸν Πομπηίου ἐν τῷ προκείμῳ ὄντα
τῆ καὶ τῷ φυλακῆ αὐτῶ τῆς πόλεως, καὶ δύσ-
στρατότετα πολιτικὰ αὐτὸς κατ' ἐαυτὸν μηδενὸς ἐψη-
φισμένον, ἔδωκεν, &c. καὶ ἴναγε μήκαινοί δὴ πνευ
κατάλογοι γένωνται τὸ τε γὰρ πράγμα κατεπέγειν,
καὶ τερασίου σφίσι στρατοπέδων εἶναι ἔλεγε, ψηφισ-
θῆναι ἐποίησεν, ὡς ἐκάτερον σφῶν ἐαυτὸν τε καὶ
τὸν Καίσαρα δεῖν αὐτῷ πέμψαι. Καὶ τῆτου συστρα-
τευομένων οἱ οὐδένα ἀπέσειλε. τὸ δὲ δὴ στρατεύματα ἐκείνο,
ὅπερ τῷ Καίσαρι ἐδέδωκεν, ἐκέλευσε τοῖς ἐπὶ τῷ
ταχθεῖσιν αἰτῆσαι. καὶ οὕτω τῷ μὲν λόγῳ ἀμφοτέ-
ροι, τὸ δ' ἀληθές ὁ Καίσαρ μόν' τὰ δύο ἐπέμψεν.
& paulo post: ταῦτα οὖν τὰ στρατότετα παρεσκέ-
σθη μὲν ὡς ἐπὶ τοὺς πάροους πεμφθῆσθαι. ἐπεὶ δ'
οὐδὲν αὐτῷ ἐδέχσεν (οὐδὲ γὰρ χρεια σφῶν) ὁ Μάρ-
κελλ' πρότερον μὲ φοβηθεῖς μὴ τῷ Καίσαρι ἀπο-
δοθῆ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ δεῖν εἶναι ἔλεγε. τῷ τε δὲ τῷ
Πομπηίου, ὡς περ εἶπον, ἐνεχείρισεν. & Appianus
lib. ii. Λόγου δὲ ἄφρω ψάδου ἐκπετόντ', ὅτι τὰς
Ἀλπεῖς ὁ Καίσαρ ὑπερέλθον, ἐπὶ τῷ πόλιν ἐλακῆν,
θόρυβός τε πολὺς ἦν καὶ φόβος ἀπάντων, καὶ ὁ Κλαύ-
δι' εἰσηγείτο τῷ ἐν Καπύῃ στρατῶν ἀπάντων ὡπο-
λεμῶν Καίσαρι. Ἐνισχυμένου δὲ ὡς ἐπὶ ψάδῃ τῷ Κου-
ρίων', εἶπε, εἰ κωλύομαι ψήφῃ κοινῇ τὰ συμφέροντα
διοικεῖν, κατ' ἐμαυτὸν ὡς ὑπάτ' διοικήσω. Καὶ
τὰ δὲ εἶπεν, ἐξέδραμε τῆς βουλῆς εἰς τὰ προάστεια
μετὰ τῷ σιμάρχῳ, ξίφ' τε ὀρέγων τῷ Πομπηίου,
κελεύετε, ἔφη, καὶ γὰρ καὶ ὅδε χωρεῖν ἐπὶ Καίσαρα
ὑπὲρ τῆς πατρῆδ', καὶ στρατῶν ἐς τῷ σοι δίδο-
μεν, ἢ τε νῦν ἀμφὶ Καπύῃ, ἢ τῷ ἄλλῃ Ἰταλίαν
ἐστ', καὶ ὅτι αὐτὸς ἐδέλειτ' ἄλλῃ καταλέγειν.

Ad Librum Primum de Bello Civili.

Litteris a Fabio C. Cæsaris Consulibus reddit-
tis] Locus est, ut videtur mendosus, & for-
tasse aliqua etiam ex parte mutilus. Desunt
enim ea, quæ verisimile est Cæsarem principio libri
scripsisse, de discessu scilicet Curionis ex urbe, de-
que ejus ad se profectio, utque ab eo de statu re-
rum urbanarum edoctus, ipse litteras dederit ad Se-
natum Curioni perferendas, ut scribit Dio & Appia-
nus, quas Curio mira usus celeritate ante Kal. Ja-
nuarias novis Consulibus reddiderit. Dio quidem
ita lib. xli. de hac tota re scribit: Μετὰ δὲ τὸ Κου-
ρίων γράμματα παρὰ τῆς Καίσαρος πρὸς τὴν βου-
λὴν λαβὼν, ἤλθετε εἰς τὴν Ρώμην ἐν αὐτῇ τῇ νε-
μηνίᾳ, ἐν ἣ ὅτε Λέντλου ὁ Κορνήλιου, καὶ ὁ Κλαύ-
διου ὁ Γάϊου τὴν ἀρχὴν ἐνεστήσαντο, καὶ ἔ-
πρωτερον τοῖς ὑπάτοις αὐτὰ ἀπέδωκε, πρὶν εἰς τὸ σπυ-
δαμον σφᾶς ἀφικέσθαι, μὴ καὶ ἔξω πουλαβόντες, αὐ-
τὰ ἀποκρούσονται. & Appianus lib. ii. Καὶ τὴν ἐ-
πιστολὴν ὁ Κουρίων τρισὶν ἡμέραις τετρακοσίοις ἐπὶ
τετρακίσις σταδίοις δραχμῶν, ἀπέδωκε τοῖς ὑπάτοις
ἐπιούσιν εἰς τὸ βουλδτήριον τῆς τουμηνίας τῆς ἔτον.
Cajus autem Fabius perferre Cæsaris litteras ad Se-
natum omnino non potuit, qui tunc in Gallia
apud Æduos, ut in extremo viii. libri habetur,
cum iv. legionibus hiemabat, neque ex hibernis
evocatus est prius, quam eum Cæsar Narbonæ hie-
mantem cum tribus legionibus legatum in Hispa-
niam præmisit, dum ipse ad oppugnationem Mas-
siliæ se parabat quæ Hispaniam proficiscenti sibi
portas clauserat. Quod vero docti viri reponunt, a
C. Fabio Curione, id omnino falsum est; nam
Curio Scriboniæ familiæ cognomen est, non Fa-
biæ; & hic ipse Curio in Senatus consulto apud
Cælium ep. viii. lib. viii. ad Ciceronem, C. Scribo-
nius C. F. Pop. Curio dicitur. Ut totum illud (a
Fabio, C. Cæsaris) additum fortasse videatur ab
aliquo, qui indicare voluerit, cujus essent illæ lit-
teræ, & a quo perlatæ: Cai enim prænomen nul-
quam Cæsar posuit de se scribens, vel toto hoc
Commentariorum opere, quod sciam. Summam
vero Cæsaris litterarum hanc fuisse scribit Dio his
verbis: ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ τὰ τε ἀλλὰ ὅσα ποτὲ κα-
λῶς τὸ κοινὸν ὁ Καίσαρ ἐπεποιήκει, ἐνεγράπτο,
καὶ ἀπολογισμὸς ὑπὲρ ὧν ἠπαύετο, κατὰ φύσιν τε τὰ
στρατόπεδα, καὶ τὰς ἀρχῆς ἐνεστήσεσθαι ὑπὸ χρεῖται,
ὧν καὶ ὁ Πομπηίου τὰ αὐτὰ οἱ ποιήτη, &c. & Ar-
pianus lib. ii. περιεῖχε δὲ ἡ γραφὴ κατὰ λόγον τε
σεμνὸν ὡς ἔξ ἀρχῆς ὁ Καίσαρ ἐμπεπράχκει καὶ πρόκλη-
σιν ὅτι θέλει Πομπηίου σπυδαμὸν εἶναι.

Summa Tribb. Pl. contentione] Tribunos Pleb.
qui Cæsaris rebus faverent nominat Dio Q. Caf-
sium Longinum, & M. Antonium lib. xli. cum
de Cæsaris litteris in Senatu per novos Consules re-
citandis, ita scribit: ἐπὶ πολὺ μὲν γὰρ καὶ ὡς ἀνέχον,
οὐκ ἐθέλησαντες σφᾶς ἀναλέξασθαι. τέλει δὲ ὑπὸ
τε τῆς Κύντου Κασσίου, καὶ ὑπὸ Μάρκου Αντωνίου
δημηρχούντων ἠναγκάσθησαν αὐτὰ δημοπεύτας. Et
paulo post Cæsar ipse eisdem Tribunos plebis pro-
fert, cum inquit: intercedit M. Antonius, Q. Caf-
sius.

Referunt Consules de rep. in civitate] Con-
sules designat L. Cornelium Lentulum, ut diximus,
& C. Claudium Marcellum, qui in veteribus de-
nariis sunt, L. LENT. C. MARC. COS. Verba vero in
civitate, ut alias admonuimus, adjecta videntur,
tum ob ea quæ statim sequuntur) Hæc Scipionis
oratio, quod Senatus in urbe habebatur &c.) tum
ob id quod paulo post dicitur: Proximis diebus ha-
bentur Senatus extra urbem, &c. adjecta vero sunt,
ut iis indicaretur, Senatum in urbe habitum fuisse
tunc, cum novi Consules Cæsaris litteris in Senatu
recitatis, de Rep. retulerunt. Neque vero necesse
est illud, in civitate, mutare in, indefinite, ut qui-
dam fecerunt, quod scilicet sollempne esset, ut ex
Varrone notat Agellius lib. xiv. cap. vii. Kal. Ja-
nuariis per novos Cos. ad Senatum referri indefini-
te de Rep. Nam id verbum licet a sententia Cæsaris
non sit alienum, est tamen subditivum, & ad loci
intelligentiam minus necessarium. Quod enim inde-
finite novi Consules de Rep. solent referre, satis
intelligitur ex verbis illis. Referunt Consules de
Rep. &c. Quod autem finite item referrent, hoc
est, de rebus singulis, ut ex eodem Varrone notat
idem Agellius, ostendunt illa: Ut vero ex litteris
ad Senatum referretur, impetrari non potuit. Ita-
que L. Lentulus, & C. Marcellus Consules de litte-
ris quidem Cæsaris, finite initio anni referre nolue-
runt: de Rep. autem indefinite, retulerunt. Ad
quam consuetudinem respiciunt illa Livii ex lib.
xxii. Cn. Servilius Romæ Id. Mart. magistra-
tum iniiit, ibi cum de Rep. retulisset, &c. Refere-
bant autem tum de Republica, tum de provinciis
Consularibus. Livius lib. xxviii. In Liguribus ma-
gni belli, & gliscentis in dies magis fama erat, ita-
que Consulibus novis, quo die de provinciis & de
Republica retulerunt, & lib. xxx. Coss. cum de
Repub. belloque & provinciis ad Senatum retulisset,
& lib. xxxi. Anni principio, secundum rem
divinam, precationemque, ut de Republ. deque
provinciis Senatum consulerent.

In eandem sententiam loquitur Scipio] Scipio
hic in veteribus monumentis dicitur Q. METELLVS
PIVS. SCIPIO. IMP. quod Nasicæ filius cum esset,
testamento in genus, hereditatemque Metelli Pii
adoptatus, inde cognomentum Metelli tulerit. Is
autem filiam Pompejo in matrimonium dederat,
& ab eo contra, consulatum, ac ne causam dice-
ret, acceperat. Dio lib. xli. Πομπηίου δὲ Κύντου
Σκιπίωνα περθερόντε οἱ ὄντα, καὶ δεκαστοῦ αἰτίων
ἔχοντα, προτείλετο. οὐτὸ γὰρ Γόνιμὸν ἦος τῆς Να-
σίκου ὦν, ἐκ δὲ κλήρου διαδοχῆς εἰς τὸ τῆς Μετέ-
λου τῆς Εὐστεβοῦς γένου ποιηθεῖς, καὶ διὰ τὸ καὶ
τὴν ἐπίκλησιν αὐτῶ φέρων, ἢ τε θυγατέρα τῆς Πομ-
πηίου ἔξεδωκεν, καὶ παρ' αὐτῆς τὴν τε ὑπατείαν, καὶ
τὸ μὴ κατηγορηθῆναι ἀντέλαβεν.

Pompejusque aberat] Aderat, habent omnes
manuscripti libri, & ita omnino legendum, non ut
Petrus Victorius, & alii eum secuti, aberat,
emendarunt. Valet autem, ut opinor, hoc loco,
aderat, ad urbem erat; quod recte de Pompejo di-
ctum

Etum est, qui quod Procos. esset, cum imperio ad urbem erat, cum in urbe esse ei non liceret, itaque ipse Cæsar ita de Pompejo infra scribit: Ne ad ejus periculum reservare, & retinere eas ad urbem Pompejus videretur. Ad urbem vero esse, qui dicerentur, & pluribus locis docet Pædianus, & ex his Cæsaribus verbis colligitur: Qui Procos. sunt ad urbem, &c. Quam autem reponimus lectionem confirmant hæc quæ sequuntur verba: Misso ad vesperum Senatu, omnes qui sunt ejus ordinis a Pompejo evocantur; & post: Proximis diebus habetur Senatus extra urbem: Pompejus eadem illa, quæ per Scipionem ostenderat, agit. Non est tamen dissimulandum in uno veteri libro, qui erat apud Antonium Augustinum, scriptum fuisse, aberat, quod putamus factum esse ex, averat, ut tunc scribebant, b, in v, mutato ex antiqua consuetudine librorum; quod quidem verbum nempe, averat, primis duabus litteris ita interpunctis, a. v. erat scriptum, significabat, ad urbem erat. Eamque scripturam, hoc est, averat, repetisse se in antiquo alio libro affirmabat mihi amicus meus homo doctissimus. Esse autem ad urbem, ut modo docuimus, dicebantur ii, qui Proconsulari potestate præditi (ut tunc Pompejus, qui duas Hispanias cum imperio obtinebat) aut nondum in provinciam profecti erant, aut nuper e provincia reversi, ingredi urbem cum imperio legibus prohibebantur, ut docet idem Pædianus lib. II. in Verem.

Ut primo M. Marcellus ingressus in eam orationem] M. hic Marcellus habetur in veteribus denariis, in quibus ejus Ædilitas spicæ signo expressa est cum inscriptione M. MARC. Itemque M. Calidius, qui paulo post a Cæsare nominatur, & Triumphum monetæ cudendæ cum Cn. Fulvio, & Q. Metello, & in denariis argenteis ita descriptus est, M. CALID. Q. MET. CN. FOVL. Hic autem Calidius inter disertos Oratores numeratur a Cicerone in Bruto, & cum Pompejanarum partium primo fuisset, repulsam passus anno superiore, quo cum L. Paulo, & C. Marcello consulatum petiit, ad Cæsarem se convertit. Ingressus autem in eam orationem, dixit Cæsar de Marcello, quomodo, infra: Eum ingressum in sermonem Pompejus interpellavit, & Cicero lib. II. ad Atticum: In quam orationem cum ingressus essem, Cassius intervenit; & lib. VII. Philipp. Magna spe ingredior in reliquam orationem Patres conscripti.

Ut M. Rufus] Opinor designari M. Cælium Rufum, cujus extant epistolæ ad Ciceronem lib. VIII. Itemque Ciceronis ad eum Ædilem Curulem designatum lib. II. Corrupte autem a Dione lib. XLI. nominatur M. Cæcilius, & inter Tribunos plebis numeratur, qui Cæsari favebant his verbis: πλὴν Μάρκου τέπνος Καικιλίου, καὶ τὸ τὰ γράμματα κομισάμενος. Corrupte item apud Livium in epitoma lib. CXI. C. Cæcilius dicitur. Cælius autem scribendum esse utrobique apparet tum ex hoc Cæsaris loco, tum ex Orosio, apud quem est: M. Antonius & Q. Cassius Tribb. Pleb. Pro Cæsare intercedentes, interdicante Lentulo Consule, Curia Foroque prohibiti, ad Cæsarem profecti sunt, Curione Cælioque simul comitantibus. Sic enim legendum

ex libro antiquissimo, cum in vulgatis pro interdicente, male scriptum sit, intercedente. Interdicere autem Foro, & Curia, itemque Rostris quid sit, notum est.

Paucis mutatis verbis] V. C. habet, Paucis mutatis rebus, ex qua lectionis varietate adducor ut credam, utrumque, & verbis, & rebus, glossema esse, legendumque paucis mutatis.

Terrore præsentis exercitus] Pompejus enim, ut inquit Dio lib. XLI. ἐν τῷ προσιεῖν τὰς διωκόμεναις εἶχε. & Appianus lib. II. Ἀντωνίου δὲ καὶ Κασσίου δημαρχόντων μετὰ Κουρῆωνος, καὶ τῷ Κουρῆωνος γνώμῳ ἐπαμύναντων, ἡ βουλή φιλονεικότερον ἐπὶ τῷ Πιμπηίου στρατῶν φύλακα σφῶν ἢ γούνο εἶναι.

Contra Rempub. factum videri] Respexit ad antiquam formulam, quæ reperitur in legibus judicariis, quod ea uterentur iudices in rebus etiam compertis, cum pronuntiabant factum videri, ut est in ænea tabula apud me Serviliæ legis judicariæ, & apud Ciceronem lib. IV. Academicorum, & in oratione pro M. Fontejo. In ænea quidem tabula sic est: DE CONSILII SENTENTIA ITA PRONUNTIATO, FECISSE VIDERI. Eadem formula utebantur etiam in Senatus consultis, quæ δόγματι ab eodem verbo videri, hoc est, ἀπὸ τῆς δοκίμης, Græci dicunt. Auctor ad Herennium lib. I. Senatus decrevit, si eam legem ad populum ferat, adversum rempub. videri eum facere.

Intercedit M. Antonius, Q. Cassius Tr. Pl. Refertur statim de intercessione Tribunorum] Hæc ita Dio lib. XLI. οὐ μὴν καὶ πυροβλήσῃ πᾶσιν αὐτῶν οὔτε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, οὔτε ἐν τῇ ὑστεραίᾳ ὅ, τε Ἀντωνίου καὶ ὁ Λογγίνος ἐπέτρεψαν. & paulo post: εἰσηλθὼν αὐδῆς, καὶ περὶ τιμωρίας αὐτῶν (τῶν δημαρχῶν) ἐβόλευοντο.

Laudat Pompejus] Nomen Pompejus mutabat Octavius Pantagathus in verbum, promptos, quod opponitur ei, quod sequitur, segniores. Tacitus certe in vita Agricolæ simili sententia usus est, cum dixit: Laudando promptos, castigando segnes. Ut videatur voluisse Cæsaris locum imitari.

Completur urbs ad jus comitiorum, Tribb. Pl. C. Curio evocat] Ita omnino interpungendum: nam Comititia anni principio habita jam fuerant, ut non necesse fuerit ad ea compleri urbem: quæ compleri alias potuit iis, quos Pompejus evocaverat. Ad jus igitur comitiorum evocat C. Curio Tribunos Plebis, hoc est, ut videtur, ad disceptandum de jure comitiorum per populum retinendo. Quibus sane comitiis, cum nuper a populo jussum esset, ut, Cæsaris absentis haberetur ratio, & in alterum quinquennium ei provincia prorogaretur, ratio quidem absentis per hoc Senatusconsultum, cujus tantum auctoritas, ut ait Dio, intercedentibus scilicet Tribunis perscripta erat, non habebatur provincia vero ante tempus ei, & ut ipse ait, erepto semestri imperio, eripiebatur. Tentasse autem id Tribunos, & ex hoc Cæsaris loco colligitur, & ex eo quod subobscurè scribit Cicero lib. VII. ad Atticum, ep. IX. cum ait: Cum sit necesse, aut haberi Cæsaris rationem, illo exercitum, vel per Senatum, vel per Tribunos Pl. obtinente; aut persuaderi Cæsari, ut tradat provinciam, atque exercitum, & ita Consul fiat: aut, si id non persuadeatur, ha-

beri comitia sine illius ratione, illo patiente, atque obtinente provinciam; aut si per Tribunos Pl. non patiat, tamen quiescat, rem adduci ad interregnum; aut si ob eam causam, quod ratio ejus non habeatur, exercitum adducat, armis cum eo contendere: illum autem initium facere armorum aut statim nobis minus paratis, aut tum, cum comitiis, amicis ejus postulanti, ut e lege ratio habeatur, impetratum non sit: ire autem ad arma, aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur; aut addita causa, si forte Tribunus Pl. Senatui impediens, aut populum incitans notatus, aut Senatus consulto circumscriptus, aut sublatus, aut expulsus sit, dicens vi se expulsus, ad illum confugerit.

L. Piso Censor] L. hic PISO FRUGI in argenteis denariis descriptus est, qui fuit Cæsaris fover, ut scribit Dio lib. XL. cum ait: ὁ, τε Πείρων ὁ Λούκιος περὶ αὐτῆς πηκτῆς ὄν.

Item L. Roscius Prætor] Hic, ut opinor, in veteribus denariis L. ROSCIUS FABATUS dicitur, qui quod Lanuvio oriundus esset, Junonis sospitæ simulacro, quæ Lanuvii colebatur, & Lanuvini serpentis nota nummos signavit.

Catonem veteres inimicitia Cæsaris incitant, & dolor repulsæ] Dio lib. XL. scribit Catonem biennio ante quo Consules M. Marcellus, & Ser. Sulpicius Rufus declarati sunt, consulatum petentem, repulsam passum fuisse, his verbis: Ἰδὼν δὲ τὸν τε Κάισαρα καὶ τὸν Πομπηϊὸν ὑπὲρ τῶν κατὰ σπονδῆς πολιτείας ἀυξανόμενους, καὶ ὑποτοπίστας ἦτοι καὶ ἀμφοτέρων σφῶς τὰ πράγματα ἔχειν, ἢ καὶ διενεχθέντας ἀλλήλοις, εἶσαν τε μεγίστην ποιήσειν, καὶ τὸν κρατήσαντα αὐτῶν μοναρχήσειν, ἠθέλησε, μὲν σφῶς, πρὶν ἀνταγωνιστῆς γενέσθαι, καταλύσαι, καὶ τῶν ὑπατείων ἐπ' αὐτοὺς ἦτασεν, ἐπειδήπερ ἰδιωτείων οὐδὲν ἰχύσθαι ἐμελλεν. ὑποτευθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν τὰ ἐκείνων πραττόντων, τοιοῦτον πὶ δράσειν, οὐκ ἀπέδειχθη.

Quos se pro necessitudine partituro cum Pompejo arbitratur] Licet vulgata lectio ferri possit, placeret tamen si scriberetur: Quæ secum pro necessitudine partituro Pompejum arbitratur. Sic enim locutus est lib. III. cum ait: Pompejus suum cum Scipione honorem partitum. Diximus autem supra Scipionem Pompejo filiam in matrimonium collocasse, ad quod Cæsar respexit, cum dixit, pro necessitudine.

Simul judiciorum metus, adulationis sui & potentium] Verba, judiciorum metus, ad Cæsarem sine dubio referantur, qui si dimisso exercitu privatus Romam redisset, a Catone in judicium vocatus, causam dicturus fuisset. Suetonius in Cæsare cap. xxx. Alii timuisse dicunt, ut eorum, quæ primo consulatu adversus auspicia legesque & intercessionem gessisset, rationem reddere cogeretur: quum M. Cato identidem, nec sine jurejurando denuntiaret, delaturum se nomen ejus, simul ac primum exercitum dimisisset: quumque vulgo fore prædicarent, ut si privatus redisset, Milonis exemplo, circum positus armatis causam apud iudices diceret. Quod probabilius facit Asiaticus Pollio, Pharsalica acie cæcos, profligatosque adversarios respicientem, hæc eum ad verbum dixisse referens: Hæc vo-

luerunt: tantis rebus gestis Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem, &c. Videndum igitur an legendum sit, judiciorum metu, quomodo Cicero in Pisonem locutus est, cum dixit: Latatur vidisse Sejum judiciorum metu, horrentem, trementem, adulantem omnibus. Scipio enim fore sperabat, ut Cæsar si dimisso exercitu Romam venisset, ne causam diceret, sibi adulatorus esset, ex qua re ostentaturum se, quantum ipse sui que potentes, in Repub. tunc & in iudiciis polerent. Nam, ut alias diximus, sui potentium, sine copula, & Octavius Pantagathus legebat.

Ipse Pompejus ab inimicis Cæsaris incitatus, & quod neminem dignitate secum exæquare volebat] Ita habet v. c. & paulo post: Quorum ipse maximam partem illo affinitatis tempore adduxerat Cæsari, vel ut v. c. meus habet, injunxerat Cæsari. Item infra, raptim, pro, raptim, scriptum est in v. c.

Neque etiam extremi juris intercessionem retinendi, quod L. Sulla reliquerat] Convenit hoc cum iis, quæ scribit Vellejus lib. II. Hoc, inquit, consulatu Pompejus Tribuniciam potestatem restituit, cujus Sulla imaginem in iure, vel ut nos legimus, sine re, reliquerat, &c. Tribunorum enim plebis extremum jus erat ipsa intercessio, ad quam confugiebant, cum destituti rebus aliis, impedire vellent Senatus decreta. Hoc autem jus, quod dicit extremum, Tribunis a Sulla relictum erat, qui ut ipse Cæsar paulo post ait, nudata omnibus rebus Tribunicia potestate, solam intercessionem liberam reliquerat. Verbum igitur, intercessionem, nobis non videtur inducendum, ut quidam putant, nec commutatis casibus, extremum jus intercessionis, legendum, licet hoc tolerabilius sit, v. c. meus habet, intercessione.

Sed de sua salute die VII. cogitare coguntur] Designat, ut videtur, M. Antonium, & Q. Cassium Longinum, Tribunos plebis, quibus Foro, Curiaque fuerat interdictum, quod ipsi duo potissimum Senatusconsulto intercessissent, ut ex Dione & Appiano, itemque ex Orofio supra notavimus. Die igitur VII. dicit, quod hæc acta sint ex A. D. Kal. Januarias, quo die Tribuni magistratum inibant, ad A. D. VII. Idus, licet Asconius ad illa Ciceronis lib. II. in Verrem (Magistratum ineat necesse est Non. Decembribus) scribat: eo die Tribunos plebis futurus.

Octavo denique mense] Magis placeret, duodecimo, pro octavo, quam lectionem adjuvat illud denique, additum. Error fluxit ex notis inversis II. X. & XII. In quo sæpe librarii peccant.

Decurritur ad illud extremum, atque ultimum S. C.] Hoc S. C. quale sit, quibusve verbis conceptum, ostendunt Sallustii verba in bello Catilinæ, cum inquit: Itaque quod plerumque in atroci negotio solet, Senatus decrevit, ut darent operam Consules, nequid Resp. detrimenti caperet. Ea potestas per Senatum more Romano Magistratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque cives, domi militiæque imperium atque iudicium summum habere. Aliter sine populi iussu nulli earum rerum Consuli fas est.

In desperatione omnium salutis] Videndum an vox, salutis, glossema sit ab aliquo adjectum. Certe post verbum, omnium videtur distinguendum; nam hoc ipso libro Cæsar sic loquitur, cum ait: Castrorum autem mutatio quid habet nisi turpem fugam, & desperationem omnium, & alienationem exercitus?

Latorum audacia] Ita habet V. C. meus, & vulgatæ etiam editiones, pro eo quod alii reponunt, latronum, vel perditorum, ut ad id Senatusconsultum referatur, quod in conjuratione Catilinæ factum supra ex Sallustio retulimus, vel ad id, quod biennio ante in cæde P. Clodii, qui a Milone fuerat occisus. Sed latorum audacia, recte legitur; nam ita plane locutus est Cicero in oratione pro Sextio, cum ait: Nam ex pertinacia, aut constantia intercessoris oritur sæpe seditio, culpa atque improbitate latoris, commodo aliquo imperitis, aut largitione proposita.

Quique Procos. sunt ad urbem] Ita legendum esse, alias admonuimus. Proconsulibus autem ad urbem erant, tum Pompejus, cui Hispaniæ decretæ erant, tum Cicero, qui ut ipse ad Tironem scribit, e Cilicia decedens prid. Nonas Jan. ad Urbem venerat spe triumphi, cuique quod cum imperio esset, urbem ingredi non licebat.

Hæc S. C. perscribuntur A. D. VII. Id. Jan.] V. C. habet A. D. VIII. Id. Jan. Quæ scriptura verior est, ob ea quæ sequuntur (ita quinque primis diebus, quibus haberi Senatus potuit, &c.) Tot enim numerantur dies a Kal. Jan. quo die Consulatum inivit Lentulus, ad diem VIII. Id. quibus actum dicit in Senatu, tum de imperio Cæsarum, tum de Tribunis Pl. quod tamen non de omnibus sed de tribus tantum diebus est accipiendum; nam excipiuntur duo comitiales, qui intercesserant, quibus Senatus haberi non potuit. Itaque ex primis quinque diebus, qui ante diem VIII. Id. fuerunt, demptis duobus comitialibus, per quo Senatus non habebatur, tres superarant dies, quibus in Senatu de Cæsarum rebus actum est. Hoc ex ipso Romano Calendario facilius intelligi potest,

K.	IAN.	NON.	F.
IV.	F.	IIIX.	F.
III.	C.	VII.	C.
PR.	C.	VI.	C.

Suis lenissimis postulatis] V. C. habet, levissimis, sed magis placet, lenissimis, licet Cicero lib. II. ep. I. scribat: Cæsar amicus noster minaces ad Senatum, & acerbas litteras miserat.

Proximis diebus habetur Senatus extra urbem] Extra urbem Senatus habebatur, vel in æde Bellonæ, ut tradit Livius lib. XXVIII. vel in æde Apollinis ad portam Capenam, ut idem Livius scribit lib. XXXVII. cujus verba sunt hæc ex lib. XXVIII. Inde præmissis edicto, ut triduo post frequens Senatus ad ædem Bellonæ adesset, &c. post: In Senatu cum more omnium Imperatorum expositis rebus ab se gestis postulassent, ut pro Rep. fortiter, feliciterque administrata, & Diis immortalibus haberetur honos, & ipsis triumphantibus urbem inire liceret. Ex lib. XXXVII. hæc: Per eosdem dies L. Æmilio Regillo, qui classe præfectum Antiochi regis devicerat, extra urbem in æde Apollinis cum Senatus da-

tus esset; auditis rebus gestis, &c. magno consensu Patrum triumphus navalis est decretus, &c. Dabatur autem Senatus extra urbem aut petentibus triumphum, quibus quod cum imperio essent, urbem ingredi non licebat, aut legatis exterarum nationum. Festus Pompejus: Senacula, inquit, tria fuisse Romæ in quibus Senatus haberi solitus, &c. Unum ubi nunc est ædes Concordiæ, &c. Alterum ad portam Capenam. Tertium intra ædem Bellonæ, in quo exterarum nationum legatis, quos in urbem admittere volebant, Senatus dabatur, & P. Victor. Senacula, inquit, tria; Unum inter Capitolium & Forum, &c. Alterum ad portam Capenam. Tertium citra ædem Bellonæ in circo Flaminio. Idem Festus scribit, Religioni fuisse extra portam Carmentalem in templo Jani Senatum habere, quia in eo S. C. factum est, ut Fabii ad bellum profiscerentur.

Faustus Sulla propere in Mauritaniam mittatur] V. C. habet, Propatore in Mauritaniam mittatur. Verbum enim Propatore, quod esset obscurum, in, propere, mutatum est a librario tum hic, tum alibi, ut supra notavimus ad librum primum de bello Gallico, ubi T. Labienus Cæsarum Legatus Propatore, Legatus propere simili lapsu, dicitur. Faustus autem Sulla Propatore, non ut vulgo legitur Pro Questore dicitur item a Cicerone lib. IX. ep. I. ad Atticum, licet de eo infra Cæsar dicat: De Fausto impedit Philippus Trib. pl. Mauretiam vero habent veteres libri, & nummi, pro, Mauritaniam.

Duæ consulares, reliquæ Prætorix] Octavius Panagathus debebat verba, reliquæ Prætorix, quod essent adjecta ex loco inferiore, ubi est: In reliquis Provinciis Prætores mittuntur.

Philippus & Marcellus privato consilio prætereuntur] Octavius Panagathus, pro, Philippus reponerat, Paullus, ut in aliquibus etiam codicibus reperitur, cui quod superiore anno Consul fuisset cum C. Marcello, provincia decerni debebat. Itaque (ut scribit Cæsar) quærebatur Paullus in se jura magistratus commutari, ne ex Prætura & Consulatu, ut semper, sed per paucos probati & electi ad provincias mittantur. Quod pertinet ad illa, privato consilio prætereuntur.

L. Domitio Gallia] Ulterior scilicet; nam Citerior Confidio Noniano obtigerat, ut scribit Cicero lib. XVI. ep. XI. his verbis: Se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Confidio Noniano, his enim obtigerunt, traditurum. Qui quidem Confidius is est, qui in veteribus denariis, quos cudit nota templi Veneris Erucinæ, descriptus est, addita inscriptione, C. CONSIDI NONIANI. ERVC.

Neque eorum sortes deliciuntur] Coniiciuntur, usitatus erat, nam ita Livius lib. XXX. Tunc, inquit, Prætorum provinciæ in sortem coniectæ, & Cicero in Verrem lib. II. Nunquidigitur oportet, nisi tres in hydriam coniici, unam educi? & pro Q. Ligario: Tuberonis fors coniecta est ex S. C. cum ipse non adesset. De hac vero Provinciarum fortitione sic Festus: Parare inter se munus dicebantur, cum sortitio fiebat a Magistratibus P. R. uter Magistratus, utram rem agere deberet, aut inter se compabant de rebus lege mandatis. Itaque

que

que in Senatu, & in comitio quoque fortiri, aut inter se parare solebant, utrum exire, utrum domi manere oporteret, nam Consulibus æque ac Prætoribus novis in provinciam ire, atque ex ea rem gerere: contra abire, anni prioris magistratibus opus erat. Lege etiam cavebatur, ut certos intra dies designati Magistratus provincias inter se pararent.

Ut de eorum imperio ad populum referatur] V. C. meus habet, ad populum feratur, sive, ut est in alio libro, ad populum R. feratur; quæ scriptura testimonio antiquitatis confirmatur, licet apud Livium lib. xxiii. sit: Delatum ad populum, &c. cum dicendum fuerit latum; ut, ad Senatum, relatum dicebant.

Paludatique votis nuncupatis exeant] Ita v. c. non, exeunt. Vota vero in Capitolio nuncupabantur, & in Capitolio item immolatis victimis perolvebantur, ut ex Livio, & aliis, itemque ex veteribus monumentis Fratrum Arualium intelligimus. Ex quibus inscriptionibus formula etiam nuncupandorum votorum, his verbis concepta fuisse apparet: Quod si Juppiter faxis, tunc tibi bove aurato vovemus esse futurum. Livius lib. xxxvi. Id vorum in hæc verba præeunte P. Licinio Pont. Max. Consul nuncupavit. Si duellum &c. id ex sententia Senatus populique Romani confectum erit, tunc tibi Juppiter populus R. ludos magnos in dies x. continuos faciet, & lib. xli. & xlii. Rurfus lib. xxi. Consul profectus in Capitolium ad vota nuncupanda, paludatus inde ad provinciam iret, & lib. xii. Votis rite in Capitolio nuncupatis. Cicero in Verrem lib. vii. Quod cum paludatus exisset, vota que pro imperio suo, communique P. R. nuncupasset. Suetonius in Cajo cap. vi. Passim cum luminibus & victimis in Capitolium concursus est. Sed alibi quoque nuncupari vota solita fuisse apparet ex Livio, qui lib. xli. ita scribit: Populus in Foro votum nuncupavit Marcio Philippo verba præeunte.

Lictoresque habent in urbe ex Capitolio privatim] Octavius Pantagathus legebat, in urbe & Capitolio, &c. Erat autem id contra vetustatis exempla, quod privatim, sive, ut habet v. c. privati, & quod in urbe & Capitolio Lictores haberent, cum extra urbem securibus tantum Consules uterentur; intra urbem vero fascibus; nec ambo simul, sed alternis mensibus, ut inquit Livius lib. ii. ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur. Videndus Dionysius lib. v. & Agellius lib. ii. cap. xv.

A quibus inductum] V. C. meus habet, deductum, pro quo in aliis est, diductum. Et paulo supra: Omnia divina, humanaque jura permiscuntur.

Ut Tribunicia potestas armis notaretur] Hæc ad illa superius dicta referuntur: Neque Tribb. Pl. sui periculi deprecandi facultas tribuitur, &c. item: Profugiunt statim ex urbe Tribb. Pl. seseque ad Cæsarem conferunt, &c. Notandi autem verbo de eadem re usus videtur Cicero in epist. ix. ad Atticum lib. vii. cum ait: Si forte Tribunus plebis Senatum impediens, aut populum incitans notatus, aut Senatusconsulto circumscriptus, aut sublatus, aut expulsus sit, dicens vi se expulsam, ad illum confugerit.

Quæ superioribus annis armis esset restituta] Antonius Augustinus putabat deleta voce, armis, locum esse restitutum. Nobis vero magis placeret, si retenta ea voce, verbum restituta, mutaretur in, constituta, vel aliquid tale. Nam Sallustius in oratione M. Lepidi licet alio verbo usus sit, eandem tamen rem significasse videtur, cum de Sulla sic ait: Nisi forte Tribuniciam potestatem eversum profecti sunt, per arma conditam a majoribus suis,

Pompejum, qui amissam restituisset videbatur, dona etiam quæ ante habuerat, ademisse] Ita v. c. meus, cum in aliis sit, videatur. Petrus autem Victorius legebat amissa, &, bona, pro iis quæ vulgo habentur, amissam, & dona. Nos illud bona valde probamus, verbum tamen, amissam, retinemus. De Tribunicia, vero potestate a Pompejo restituta ita scribit Alconius in Divinatione: Primus Sici-nius Trib. Pl. nec multo post Quinctius, & postremo Palikanus perfecerunt, ut Tribuniciam potestatem populo darent, Consules Cn. Pompejus Magnus, & M. Licinus Crassus, & lib. ii. in Verrem: Pompejus autem Procos. de Hispania Sertorio victo nuper venerat, & statim habuerat concionem de restituenda Tribunicia potestate Palikano Trib. Pl. Sallustius in Catilina. Nam postquam Cn. Pompejo, & M. Crasso Cos. Tribunicia potestas restituta est. Annus autem est is urbis conditæ dclxxxii. quo Tribunus Pl. M. Lollius Palikanus (sive Atilius) ex Sallustii fragmento nominandus sit) auctor fuit Pompejo restituendæ Tribunicie potestatis, quam rem ut indicaret, rostra libertati sacra in denariis signavit, & ex altera parte ipsius libertatis caput, cum inscriptione, LIBERTATIS & PALIKANUS.

Nihil factum, ne cogitatum quidem] V. C. habet, nil cogitatum quidem; ut fortasse legendum sit: Nihilne cogitatum quidem.

Conclamant legionis xiiii. quæ aderat, milites, hanc enim initio tumultus evocaverat] Evocaverat, ut videtur, ex præsidiis Italiæ, ex quibus deducta legio xv. quam ad bellum Parthicum ex S. C. miserat, xiiii. hanc in ejus locum ibi suffecerat, ut scribit Hirtius libro viii.

Eo L. Cæsar adolescens venit, cujus pater Cæsaris erat legatus] Supra lib. vii. meminit L. Cæsaris legati, cum ait: Quæ ex ipsa coacta provincia ab L. Cæsare legato ad omnes partes opponebantur. Dio lib. xli. Καὶ πρέσβεις πρὸς τὸν Καίσαρα, Λούκιον τε Καίσαρα συγμενῆ αὐτῷ ὄντα, καὶ Λούκιον Ρώσκιον στρατηγούῳτα αὐτεπαγγέλτοις ἀπέπευ. Quod autem Dio αὐτεπαγγέλτοις dixit de L. Cæsare, & L. Roscio legatis, id Cæsar de L. Pisonne, itemque L. Roscio dixit supra, cum ait: Pollicetur L. Piso Censor sese iturum ad Cæsarem, item L. Roscius Prætor. Infra lib. ii. Cæsar hunc ipsum L. Cæsarem appellat L. Cæsarem filium. Erat autem consobrinus M. Antonii.

Semper se Reip. commoda privatis necessitudinibus habuisse potiora] Faernus ex V. C. necessitudinibus legebat pro necessitudinibus.

Sibi semper Reip. primam fuisse dignitatem, &c.] In meo V. C. locus hic aliter legitur, ac in lib. Faerni scribi animadverti, sic enim habet: Sibi semper primam fuisse dignitatem, vitaque potior-rem

rem : doluisse se quod beneficio sibi per contumeliam ab inimicis extorqueretur. Sed Faerni lectio magis placet : Sibi semper Rempub. primam fuisse dignitate, vitæque potioem, &c.

Quæ ab se simulatione Parthici belli sint abductæ] Supra dixit : Ne abreptis ab eo duabus legionibus, & Cicero lib. VII. ep. XV. ad Atticum : Spes omnis in duabus invidiose retentis, pene alienis legionibus.

Proficiscatur Pompejus in suas provincias, ipsi exercitus dimittantur] Opinor rectius legi in Faerni libro, & meo, ipsi exercitus dimittant. Antonius Augustinus delet vocem, ipsi.

Exercitus dimitteret] Ex iis scilicet locis dimitteret, in quibus a se tunc extra provinciam occupatis præsidia disposuerat. Cicero lib. VII. ep. XIII. ita de hac re scribit : L. Cæsar mandata Cæsar's ad Pompejum detulit, a d. VIII. Kal. Jan. cum is esset cum Consulibus Teani. Probata conditio est, sed ita, ut ille de his oppidis, quæ extra suam provinciam occupavisset, præsidia deduceret. Id si fecisset, responsum est, ad urbem nos redituros esse, & rem per Senatum confecturos, & epist. XIV. ejusdem libri : Plerique negant Cæsaem in conditione mansurum : postulataque hæc ab eo esse interposita, quominus quod opus esset ad bellum a nobis pareretur. Ego autem eum puto facturum, ut præsidia deducat. vicerit enim si Consul factus erit, & minore scelere vicerit, quam quo est ingressus. Et lib. XV. epist. XII. Sed ita, ut removeat præsidia ex iis locis, quæ occupavit ; ut sine metu de iis ipsis conditionibus Romæ Senatus haberi possit. Dio lib. XLII. *Τὸν δὲ δὴ Καίσαρ πῶς τε ἀρχῶν τοῖς διαδόχοις παραδοῦναι, καὶ τὰ στρατεύματα ἐν τῷ ἡμέρας ἀφείναι.*

Itaque ab Arimino M. Antonium mittit] Magis placeret sine præpositione, ab, qua Cæsar raro admodum uti solet ; ut legi possit : Itaque Cæsar Arimino M. Antonium, &c.

Ut si peracto Cæsar's consulatu] Ex his verbis intelligi potest, verum esse id, quod Cicero subobscurè scribit lib. VIII. epist. XVI. Cæsaem scilicet declaratum Consulè fuisse, ait enim : Cum post conditiones pacis per L. Cæsaem & Fabium allatas, Pompejus jam armatus armato consulatum triumphumque differret, & lib. XV. ep. XII. dixit : Ad consulatus petitionem se venturum, neque jam velle absentis rationem haberi, se præsentem trinundinum petiturum.

Ipsè Arimini cum duabus legionibus subsistit] Ex iis quæ supra dixit, satis patet, nondum Cæsaem duas habuisse legiones, cum quibus Arimini subsisteret, nam paulo post dicit : Interea legio XIII. Cæsaem consequitur : cum his duabus Asculum Picenum proficiscitur, &c. Cum vero unam tantum legionem, hoc est, XIII. tunc Cæsaem habuisse constat, ex eaque Arretium cum M. Antonio quinque demptas cohortes miserit, necesse est, cum reliquis tantum cohortibus, hoc est, quinque (nam legio X. cohortibus constabat) Arimini subsisteret, itaque pro II. leg. scribendum fortasse erit cum V. cohort. Quam scripturam confirmant ea, quæ apud Orosium ex Livio descripta sunt, lib. VI. cap. XV. sunt autem hæc : Cæsar Rubicone flumine transmeato, mox ut Ariminum venit, quinque

cohortes, quas tunc solas habebat, cum quibus, ut ait Livius, orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset, edocuit. In v. c. Faerni pro, subsistit, habetur subsistit.

Tignium Thermum Prætoem] Q. Minucius Thermus habetur in veteribus denariis familiæ Minuciarum cum inscriptione Q. THERM. qui fortasse is est, quem Cæsar hic nominat. Iguvium autem scribendum esse indicat vetustus lapis, in quo est, IGUVINI, & Ciceronis locus ex epistola XV. lib. VII. ad Atticum, in qua est : Quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli. Sic enim legendum tum ibi, tum apud Plinium lib. III. cap. XIV. ubi male est, Inguini, Interamantes, &c. cum scribendum sit, Iguvini. Item apud Cæsaem, paulo post Iguvinorum, & Iguvium iterum.

Quas Pisauri & Arimini habebat] Hic quoque locus ostendit rectè supra emendatum esse, cum quinque cohortibus Arimini subsistit ; nam ex his quinque cohortibus cum tres ad occupandum Pisaurum, Fanum, & Anconam misisset rursus cum duabus reliquis, & ea qua Pisaurum receperat, Curionem dicit ad recipiendum Iguvium misisse.

Attius] V. C. meus habet, Attius, incorrupta scriptura. Ejus meminit Cicero lib. VII. epist. XV. ad Atticum, loco supra memorato, & Dio lib. XLII. & Attius Varus dicitur paulo post. In veteribus tamen monumentis, Attius unico t, scribitur.

Docent sui iudicii rem non esse] Ita plane locutus est infra, cum ait : Massilienses Cæsaem responderunt, neque sui iudicii, neque suarum virium esse discernere utra pars justiore habeat causam. Paulo supra in v. c. est : Diffusus municipii voluntate.

Aperto sanctiore ærario] In sanctiore hoc ærario, ut scribit Livius lib. XXVII. aurum vicesimarium servabatur ad ultimos casus. Convenit autem cum Cæsaem loco id quod scribit Cicero lib. VII. epist. XX. ad Atticum his verbis : VII. Id. Febr. Capuam C. Cassius Trib. pl. venit : attulit mandata ad Consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore ærario auferrent, statim exirent urbe relicta.

Cn. Pompejus pridie ejus diei ex urbe profectus iter ad legiones habebat] Videtur legendum, postridie eidus, pro, pridie ejus diei, &, habuerat, pro, habebat. Nam antequam esset annus a Cæsaem emendatus, quod ipso III. Consule factum est, mensis Januarii XXI. tantum dies habebat ex Numæ Regis ordinatione, ut postridie idus ejus mensis fuerit XVII. Kal. Febr. quo die ex pluribus Ciceronis locis, ostendemus Cn. Pompejum ex urbe exisse, comitantibus eum Consulibus aliisque Pop. Rom. magistratibus, & Senatorii ordinis majori parte, nec non equestris etiam & plebei, ut scribit Dio lib. XLII. cum ait : Ἦσαν δὲ πάντες ὡς εἰπεῖν οἱ πρῶτοι καὶ τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἵππαδος, καὶ προσέτι καὶ τὸ τῶν ὀμίλων. Aliter si legamus, longe inter se dissentient Cæsar, & Cicero de die Cn. Pompeii in Campaniam profectiois, cum scribat Cæsar pridie ejus diei, ex Cicerone autem intelligatur XVII. Kal. Febr. Pompejum ex urbe discessisse. Ciceronis verba ex epistola XII. lib. VII. ad Atticum, sunt hæc : Unam adhuc a te epistolam acceperam, da-

datam XII. Kalend. Febr. &c. Nam quod rogas, curem, ut scias, quid Pompejus agat: ne ipsum quidem scire puto: nostrum quidem nemo: vidi Lentulum Cof. Formiis x. Kal. vidi Libonem. Plena timoris, & terroris omnia, &c. Igitur si x. Kalend. Febr. Lentulus Cof. Formiis erat, necesse est, ut XVII. Kal. ex urbe discesserit, Pompejum secutus in Campaniam, quem rursus idem Cicero dicit se vidisse XIV. Kal. Febr. sic enim ait: Vidi hominem XIV. Kal. Febr. plenum formidinis, illo ipso die fensi, quid ageret, nunquam mihi postea placuit; & paulo post: Erat igitur in ea, quam XII. Kal. Febr. dederas (sic enim legendum ex loco supra citato epist. XII. lib. VII.) hoc modo. Sed videamus, & Cn. noster quid agat, & illud rationes quorsum fluant, &c. Hoc scribis post diem quartum, quam ab urbe discessimus, &c. Apparet igitur ex hoc loco Consules, reliquosque magistratus discessisse ex urbe XVI. Kal. Febr. Pompejum vero, quem Consules sequebantur, XVII. Kal. Febr. Reliquum est, ut diem quo Lentulus Cof. ex sanctiore ærario pecuniam prompsit, ex ipso Cicerone indicemus, ut eo cognito, ostendamus. Pompejum multo ante diem II. Febr. ex urbe discessisse. Sic enim de hac re Cicero lib. VII. epist. XX. scriptum reliquit, cum inquit, VII. Id. Febr. Capuam. C. Cassius Trib. Pl. venit: attulit mandata ad Consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore ærario auferrent, statim exirent urbe relicta, &c. Hæc autem mandata, si quam celeriter fieri potuit, Consules sunt exequuti, ad summum III. aut III. Id. Febr. sunt exequuti, ex quo satis patet pridie ejus diei, ut Cæsar scribit, quo Lentulus Cof. aperto sanctiore ærario ex urbe profugerat, Pompejum Roma non discessisse; præsertim cum Cæsar ipse paulo supra dixerit: Acceptis mandatis Roscius cum L. Cæsare Capuam pervenit, ibique Consules Pompejumque invenit, & ex eo quod hic dicit, Lentulum scilicet Cof. ad aperiendum ærarium Romam venisse, satis aperte ostendat, eum jam Capuam, unde tunc redibat, profectum fuisse.

Delectumque colonorum] Huc respiciunt ea, quæ scribit Cicero epist. XIV. lib. VII. ad Atticum: Me, inquit, Pompejus Capuam venire voluit, & adjuvare delectum, in quo parum prolixè respondent Campani Coloni. Vellejus lib. II. In hoc consulatu Cæsar legem tulit, ut Campanus ager plebei divideretur, ita circiter XX. civium eo deducta, & jus civitatis restitutum post annos circiter CLII. quam bello Punico ab Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat. De Capua Julia Felice, videndus Cicero lib. II. Philipp. & in Rullum. Plinius lib. III. cap. V. Frontinus.

Circum familiares conventus Campaniæ custodiæ causa distribuit] De hac re ita apud Ciceronem habetur epist. XIV. lib. VII. Gladiatores Cæsaris, qui Capuæ sunt, de quibus ante ad te falsum ex Torquati litteris scripseram, sane commodo Pompejus distribuit, binos singulis patribus familiarum, secutorum in ludo 100. fuerunt, cum iis eruptionem facturi fuisse dicebantur, &c. Ita enim legendum ex v. c. & fortasse ex hoc Ciceronis loco non male apud Cæsarem scriberetur: Circum fa-

miliæ patres conventus Campani custodiæ causa distribuit.

Auximo Cæsar progressus] Licet in v. c. apud me sit, maximo Cæsar progressu, nihil tamen mutandum censemus; nam Cn. Pompejus ad L. Domitium epist. XVIII. lib. VIII. ad Atticum, sic locutus est, cum ait: Te propterea moratum esse, quod audieris, Cæsarem Firmo progressum in castrum Triventinum venisse.

Etiā ex Cingulo] V. C. habet, Etiam Cingulo, sine particula, ex Cicero epist. XI. lib. VII. ad Atticum: Cingulum tenemus. Anconem amisimus.

Asculum Picenum] Strabo etiam lib. V. addit Picenum, licet hujus nominis aliud oppidum non sit, ait enim: ἄσκλον τὸ πικηνόν. Et Plinius lib. III. cap. XLII.

In iis Camerino fugientem Ulcillum Hirrum cum sex cohortibus excipit] Faernus ex corrupta scriptura veterum librorum, legebat Lucejum, pro, Ulcillum, quod ejus familiæ cognomen esset Hirrus. Quam conjecturam videbatur non parum adjuvare Cæsaris locus ex lib. III. in quo Hirrus hic L. prænomine, quo Luceii utuntur, affectus est. Sed mihi cum ex antiquis scriptoribus de hoc cognomine quod Lucejorum esset, non satis constet, magis placet, ut Ædilem (sic enim illud, Ulcillum, Pantagathus corrigebat) C. Hirrium legamus, quod Hirria familia nota sit, tum ex Varrone, apud quem lib. III. de re rustica cap. XVII. mentio est C. Hirrii hujus, tum ex Plinio, qui lib. IX. cap. LV. ita de eo scribit: Murenarum vinarium privatim excogitavit C. Hirrius ante alios, qui cenis triumphalibus Cæsaris Dictatoris sex milia numero murenarum mutuo appendit, nam permutare quidem pretio noluit, aliave merce. Hujus autem Hirrii villam inquit Macrobius lib. III. cap. XV. quamvis non amplam, aut latam, constat propter vivaria, quæ habuit, quadragies festertium venundatam. Itaque tum in epistola M. Cælii ad Ciceronem lib. VIII. tum irem in epistola Cn. Pompeii ad eundem Ciceronem lib. VIII. ad Atticum, C. Hirrius, scribendum erit. Verba ex epistola Pompeii, quod totum hunc Cæsaris locum magnopere illustrant, eo libentius referam. Q. Fabius ad me venit a. d. IV. Id. Febr. is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XI. & cohortibus XIV. quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuisse in animo proficisci Corfinio: & ad V. Id. Febr. C. Hirrium cum V. cohortibus subsequi, &c. Ex quibus verbis videtur, aut apud Cæsarem legendum esse V. cohortibus, aut apud Pompejum VI. cohortibus, nam illa (cohortibus XI.) omnino videntur mutanda, in (cohortibus XX.) cum sit apud Cæsarem: Domitius per se circiter XX. cohortes coegerat.

Recepto Asculo] V. C. habet; recepto opido, ut videatur nomen Asculum, χολιασικῶς adjectum.

Qui erant ab opido millia passuum circiter III.] Convenit hoc cum Strabone, qui lib. V. ait: Διέχει δὲ τὸ ζῆγμα πένταρας ἢ ἑκοσι σταδίοις ἀπὸ τῆς Κορφινίου. nam XXIV. stadia, sunt millia passuum III. Quod autem aberat, pro, erat, docti viri reponunt, non placet; nam Varro lib. III. cap. II. de re rustica

eodem modo locutus est, cum dixit: certe nostri materteræ meæ fundum in Sabinis, qui est quartum & vigesimum lapidem via salaria a Roma.

Juxtaque murum castra posuit] De hac re ita legitur in epistola Cn. Pompeii ad Domitium, xx. lib. viii. Ciceronis ad Atticum: Litteræ mihi a te redditæ sunt a. d. xiiii. Kal. Martii, in quibus scribis Cæsarem apud Corfinium castra posuisse.

Quadraginta in singulos jugera] Quaterna, pro, quadraginta, olim reposuit Paulus Manutius, cum in omnibus fere exemplaribus sit xl. in uno tantum, quaterna.

Et pro rara parte centurionibus, evocatisque] Livius, quid sit, pro rara parte, pluribus locis declarat, cum ait: Dedit militibus denarios, &c. duplex centurioni, triplex equiti; & Polybius lib. vi. ὀψώνιον, inquit, οἱ μὲν περὶ λαμβάνουσι τῆς ἡμέρας δύο ὄβολους, hoc est, tertiam denarii partem: οἱ δὲ ταξίαρχοι λαμβάνουσι διπλοῦν, hoc est, duas tertias denarii partes: οἱ δὲ ἰππεῖς δροχμῶν, id est, denarium; nam drachma denarii Romani, ut Plinius inquit, pondus habebat. Evocato verisimile est datum idem obsonium, quod centurioni.

Sed a Q. Lucretio, & Aetio Peligno prohiberi] V. C. habet, Attio; quæ scriptura recta est, licet in veteribus ex marmore monumentis reperiatur Attius unico t. Ciceronis lib. viii. epist. vi. ad Atticum meminit hujus Attii, cum ait: Sulmone C. Attium Pelignum aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes V. Quod Lucretium inde effugisse scis, &c. Cum autem Cæsar vii. cohortes dicat, & is numerus confirmetur ab Orosio, cum ait: Inde per Antonium vii. cohortes, quæ apud Sulmonem morabantur, a Lucretio accepit, videndum an apud Ciceronem pro v. scribendum sit, vii.

Mittit eo M. Antonium cum legionis viii. cohortibus quinque] Videtur legendum: cum legionis xii. cohortibus v. nam supra notavimus duas tantum legiones Cæsarem habuisse, xiii. scilicet & xii. ad illa verba (Interea legio xii. Cæsarem consequitur: cum his duabus Asculum Picenum proficiscitur) Legionis autem viii. legi nullo modo potest, quia paulo post sequitur: Eo triduo legio iix. ad eum venit. Præterea in v. c. est: cum legionis vii. cohortibus v. ut illud vii. videatur factum ex xii.

Castellisque circummunire instituit] V. C. habet, circumvenire, quæ lectio licet bona sit, magis tamen placet, circummunire, quod paulo post Cæsar dicat: id ne fieri posset, obsidione, atque opidi circummunitione fiebat.

Ipse arcane] V. C. habet, arcano, & paulo post, consiliandi, non, consultandi; quo verbo usus est Cicero lib. xv. ad Atticum, epist. viii. cum ait: Difficili ad consiliandum legatione. Item ex v. c. legendum: Quæ munitissima videretur.

Sese rem in summum periculum deducturum non esse] Hujus loci sententia ex ipsa Pompeii epistola ad Domitium peti potest, quæ habetur xx. lib. viii. Ciceronis ad Atticum, in qua ita scriptum est: Neque enim eorum militum in quos habeo voluntati confido satis, ut de omnibus fortunis Reip. dimicem, &c. Ex quibus verbis fortasse apud Cæsarem legi posset: Sese rem summam in periculum

Tom. VII.

deducturum non esse. Summam autem rem, dicebant ipsam Rempublicam. Virgilius Æneide. Quo res summa loco Panthu? Plancus in epistola ad Ciceronem lib. x. Ad hoc robur nostrorum exercituum, sive Africanus exercitus qui est veteranus, sive Cælaris accesserit, æquo animo summam rem in discrimen deducemus. Cicero lib. ix. Magnum periculum summæ rei demonstrabat; & Cæsar ipse infra dixit: se in Prætorium contulit, summæ rei diffidens.

Prima vespera] Ita v. c. meus Charisius lib. ii. refert Cæsarem in epistola ad Cornelium Frontonem dixisse: Vespera fatigatus, luce dormitans. Infra tamen dixit, primo vespere.

Et nocturni temporis licentia] Videtur legendum: Et in nocturni temporis licentia; & paulo post ex v. c. meo scribendum: Ut alius in aliam partem mente, &c.

Neque eo tam remisso, ac languido animo quisquam omnium fuit] Faernus legebat: Neque vero tam remisso, &c. Quomodo locutus est Hirtius lib. de bello Alexandrino, cum dixit: Neque vero Alexandriæ fuit quisquam, aut nostrorum, aut opidanorum, qui aut in opere, aut oppugnatione occupatum animum haberet.

Fore etiam reliquis ad summam spem solatio] Non displiceret, si legeretur: Fore etiam ad suam spei & solatio. Quod enim de salute sua Lentulus impetravit, fore id reliquis etiam ad suam salutem spei & solatio; solabuntur enim, & sperabunt exemplo Lentuli, de sua quoque salute se a Cæsare impetraturos. Paulo supra in v. c. est: Nequâ ab eo prius Domitiani milites discedant. Item: Quod provinciam Hispaniam ex Prætura habuerat. Lentulus autem hic Spinther in argenteis denariis a se in Hispania cussis expressit tum Pontificatus insignia, tum Quæsturam Hispaniensem cum notis: P. LENT. P. F. L. N. Q. S. C. Nam hunc denarium cussit, ut ex ejus forma apparet, Quæstor cum esset in Hispania.

Ut Tribunos plebis ea re ex civitate expulsos] V. C. meus habet, in ea re, unde Faernus coniciebat legendum: Ut Trib. pl. injuria ex civitate expulsos.

Adeo esse perterritos nonnullos] Hoc de Domitio dictum videri potest, de quo ita Plinius lib. vii. cap. lxxx. L. Domitius clarissimæ gentis, Corfinii obsessus a Cæsare, veneno potio propter tardium vitæ, postquam biberat, omni ope, ut viveret, annexus est. Videndus Plutarchus in Cæsare, & Seneca lib. iii. de Beneficiis.

Erant Senatorii ordinis L. Domitius] V. C. Erant primi ordinis L. Domitius; & paulo post n. V. C. additur L. prænomen Vibullio, ut infra: Adventu L. Vibulli Rufi.

L. Rubrius] Hunc opinor esse L. Rubrium, qui in argenteis denariis ab eo cussis dicitur: L. RVBRIVS. DOSSEN.

Præterea filius Domitii] Cicero lib. ix. epist. iii. ad Atticum, appellat item hunc, Domitii filium cum ait: Domitii filius transiit Formias viii. Id. currens ad matrem Neapolim: mihi que nuntiarî iussit, patrem ad urbem esse, &c. Nec tamen improbo lectionem, filius Domitius, licet in v. c. meo

S s

fit,

fit, filius Domitii, & Cicero lib. IX. epist. XIII. ad Atticum simili forma dicat: Titinii filius apud Cæsarem est.

Quod sibi aperte] V. C. habet, a parte. Totus autem hic locus ita videtur legendus ex loco simili infra: Pauca apud eos locutus, quod sibi a parte eorum gratia relata non sit pro suis in eos maximis beneficiis, dimisit omnes incolumes. Infra sic habetur: Pauca apud eos de lenitate sua locutus, quo minore timore essent, omnes conservavit. Dio de hac re lib. XII. ita scribit: Δομίτιος δὲ καὶ οἱ ἄλλοι βουλεύσασθαι ἢ τιθέντας μὲν ὑπ' αὐτῶ ἐπὶ τῇ ἀντιτάξει. ἀπελύθησαν δὲ, καὶ πρὸς τὸν Πομπηϊὸν ἀπῆλθον. Ex quibus locis apparet, dimisit, legendum esse.

HS. LX.] V. C. habet: Sesterterium sexagies, quod aurum advexerat Domitius, atque in publico deposuerat. Et Cicero lib. VIII. epist. XII. ad Atticum, hanc ipsam pecuniam satis grandem fuisse dicit, cum ait: Pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam.

Ferentinorum] V. C. habet, Frentanorum, qui item φρεντινοὶ dicuntur a Ptolemæo, ceterisque.

Cui præerat Bivius Curius] Illud Bivius mihi suspectum est: nam de Curio non dubito quin resum sit, ita enim nominatur in libris veteribus apud Ciceronem epist. VI. lib. IX. ad Atticum, in qua sic est: Cohortes VI. quæ Albæ fuissent, ad Curium Minucia transfisse, &c. Licet ibi Faernus emendaverit Numicia, ex Horatii versu epist. XVIII. ad Lollium, in qua est:

Brundisium Numici melius via ducat, an Appi.

Cum tamen ex Ciceronis loco videatur potius scribendum apud Horatium Minucia, ut legebat Ubaldinus, & habet v. c. meus, in quo est:

Brundisium Minuci melius via tendit, an Appi.

Brundisium autem tum apud Horatium, tum hic apud Cæsarem constanter habet liber meus vetustissimus.

Reducitur ad eum deprehensus ex itinere Cn. Magius Cremona, Præfectus Fabrum Cn. Pompeii] De hoc Cn. Magio ita in epistola Cæsaris habetur ad Oppium & Balbum x. lib. IX. ad Atticum: Cn. Magium Pompeii Præfectum deprehendi, scilicet meo instituto usus sum, & eum statim missum feci. Jam duo Præfecti Fabium Pompeii in meam potestatem venerunt, & a me missi sunt, &c. v. c. habet: Deprehensus in itinere. Sallustius tamen in Catilina duxit: Retractum ex itinere necari iussit.

Atque ad se Brundisium sit venturus] Magis placeret: Atque ipse Brundisium, &c. scilicet Cæsar, parva mutatione. Item paulo post, ubi habetur, se cum Pompejo colloqui, scriberem, se cum eo colloqui; nam illud Pompejo, puto scholium esse. Item infra in v. c. est: Neque vero idem profici, &c. non, perfici.

Veteranis IV.] Placet veteranis III. nam Cæsar ut ex iis, quæ supra habentur, constat, habuit legionem XIII. XII. & VIII. Quo vero die Brundisium pervenerit, ipse scribit in epistola ad Oppium & Balbum XVII. lib. IX. ad Atticum, his verbis: A. d.

VII. Id. Mart. Brundisium veni, ad murum castra posui.

Reperit Consules Dyrrachium profectos] Quo die Coss. Dyrrachium profecti sint, scribit Cicero lib. IX. ep. VI. ad Atticum: Scripta, inquit, jam epistola, Capua litteræ sunt allatæ hoc exemplo. Pompejus mare transit cum omnibus militibus, quos secum habuit. Hic numerus est hominum milia XXX. & Consules duo, & Trib. pl. & Senatores, qui fuerant cum eo, omnes cum uxoribus & liberis, conscendisse dicitur a. d. III. Non. Mart. Brundisium vero Pompejus venerat VI. Kal. Mart. ut ex epistola XIV. colligitur ejusdem libri, in qua est: Deinde in ipsa fuga V. Kal. Mart. & paulo post: A. d. Kal. Mart. cum illé quintum jam diem Brundisii esset.

In potestatem haberet] Ita locutus est Cicero apud Agellium lib. I. cap. VII. cum ait: Cum omnes nostros portus, atque eos portus, quibus vitam ac spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatem sciatis, &c. ut non necesse sit hanc lectionem mutare in, in potestate; paulo supra v. c. habet: Obtinendine Brundisii causa.

Veritusque ne Italiam ille dimittendam non existimaret] Quod Cæsar nolebat, qui ut fuga Pompejum prohiberet, Brundisii portus exitus fossa & vallo impediabat. Cicero ep. XVI. lib. IX. ad Atticum: Tu, quæso, inquit, nunc vel maxime, quid agendum nobis sit, cogita. Populi Rom. exercitus Cn. Pompejum circumfidet: fossa & vallo septum tenet: fuga prohibet, &c. sed apertius Cæsar ipse in ep. ad Q. Pedium lib. supra citatō, Pompejus, inquit, se opido tenet: nos ad portas castra habemus: conamur opus magnum, & multorum dierum, propter altitudinem maris: sed tamen nihil est, quod potius faciamus, ab utroque portus cornu moles jacimus, ut aut illum quam primum traicere quod habet Brundisii copiarum cogamus, aut exitu prohibeamus.

Has terra, atque aggere contegebat, ne aditus, &c.] In v. c. ita hic locus interpungitur: Has terra atque aggere contegebat. Ne aditus, atque incurfus ad defendendum impediretur, a fronte, atque ab utroque latere cratibus ac pluteis contegebat.

Ac tametsi magnopere mirabatur Magium, quem cum mandatis ad Pompejum miserat, non remitti] Cn. Magius a Pompejo ad Cæsarem de pace missus fuerat, & rursus a Cæsare ad Pompejum cum mandatis quibusdam de pace itidem remissus. Mirabatur igitur Cæsar Magium a Pompejo ali-quod responsum non retulisse. Cicero lib. IX. ep. XVII. ad Atticum ita scribit de hac re: Pompejus Cn. Magium de pace misit, & tamen oppugnatur: quod ego non credebam. Et Cæsar ipse in epistola ad Oppium, Cornelium eod. lib. epist. XVIII. A. d. VII. Id. Mart. Brundisium veni: ad murum castra posui. Pompejus est Brundisii: misit ad me Cn. Magium de pace, quæ visa sunt, respondi.

Tamen omnibus rebus in eo perseverandum putabat] Videtur pro verbo, rebus, parva mutatione legendum, rationibus; ita enim locutus est Cæsar paulo post, cum dixit: Quod fuit illis conandum, atque omni ratione efficiendum, & apud Sallustium,

num, ut suo loco dicemus, simili lapsu, rationibus, in rebus mutatum est, Cum in epist. II. de Rep. ord. legatur: Et bonis & malis rebus ea creatur, pro, bonis & malis rationibus.

Caninium Rebilium] V. C. habet Caninium Rebilium, de quo diximus supra lib. VII. de Bello Gallico.

Nihil sine illis de compositione agi posse] V. C. habet, sine illis de compositione agi non posse; vel ut Faerni liber; sine illis nec de compositione agi posse. Cæsar in epistola supra citata: Cum in spem venero de compositione aliquid me conficere, &c. Ut retineri possit lectio vulgata, deletis tantum verbis, sine illis.

Et de bello agendum] Non dubito quin legendum sit, & bello agendum, sine particula, de. Sic enim Cæsar locutus est, cum ad Rubiconem fluvium venisset, cum dixit: Si ponticulum hunc transferimus, omnia armis agenda erunt. Verum, de pace agendum, dixit supra.

Diebusque in ea re consumptis novem] Novem hi dies videntur ad Pompeii discessum e Brundisio referendi. Ad intelligentiam autem hujus loci faciunt ea, quæ supra retulimus ex epistola Cæsarum ad Oppium, Cornelium. Sunt autem hæc: A. d. VII. Id. Mart. Brundisium veni, &c. Brundisio vero Pompejus discessit a. d. XVI. Kal. April. ut ex epistola Ciceronis XXI. lib. IX. ad Atticum intelligimus, in qua est: Cum Capua exissemus, in itinere audivimus, Pompejum Brundisio a. d. XVI. Kal. April. cum omnibus copiis, quas habuerat, profectum esse. Ex litteris etiam Leptæ refert idem Cicero epistola XX. ejusdem libri, Idib. Mart. Pompejum Brundisio conscendisse ut scilicet XVI. Kal. April. discederet; & Plutarchus item in Cæsare, Liberalibus, id est, XVI. Kal. April. Pompejum ad bellum egressum esse scribit, cum de prælio ad Mundam in Hispania gesto sic ait: Ταύτῳ τῷ μάχῳ ἐνίκησε, τῇ τῶν Διονυσίων ἑορτῇ, καὶ ὡς λέγεται καὶ Πομπηίου Μάρκου ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξελεῖται.

Intribusque deprehendunt, deprehensasque excipiunt] V. C. habet, deprehensas excipiunt; quod magis re dolet phrasim Cæsarianam.

Mittit in Sardiniam cum legione una Valerium legatum] Hæc prolixius habentur apud Appianum lib. II. in quo sic est: Λέπιδον δὲ Αἰμίλιον ἐπέστειλε τῇ πόλει, καὶ τὸν δὴ Μάρκον Ἀντώνιον τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ τῷ περὶ αὐτῶν στρατῷ. ἔς τε τὰ ἔξω, Κουρῶνα μὲν ἀπὸ Κάρτωνος ἤρῃτο ἡγεῖσθαι σικελίας, Κόρινθον δὲ οὐαλέρον σαρδούς, καὶ ἐς τῷ Ἰμυρῶν γαίον Ἀντώνιον ἐπέμψε, καὶ τῷ ἐντὸς ἄλπεων Γαλατίας ἐπέστρεψε Λικινίῳ Κράσσῳ. ἐκέλευσε δὲ καὶ νεῶν στόλοις δύο γίνεσθαι κατὰ πονδῶν ἀμφὶ τὴν ἰόνιον, καὶ περὶ τῷ τορκηνίαν, καὶ ναυάρχους αὐτοῖς ἐπιγιννομένοις ἐπέστειλε ὁρτάσιον τε καὶ Δολαβέλλαν. ὅτω κρατιώμενον ὁ Κῆνταρ ἄβχτον Πομπηίου γενέσθαι τῷ ἰταλίαν, ἐς ἰβηρίαν ἤει.

Curionem Propr. cum legionibus III.] At lib. II. dicit cum legionibus IV. Sic enim ait: Iisdem temporibus. C. Curio in Africam profectus ex Sicilia, & jam ab initio copias P. Attii Vari despiciens, duas legiones ex IV. quas a Cæsare acceperat, & quingentos equites transportabat. Videndum igitur an ibi legi debeat duas legiones ex III. Nam Cæsar su-

pra dixit, se Domitianas cohortes, quæ fuerant XXX. hoc est, legiones III. (ut apud Ciceronem habetur lib. VIII. epist. VII. ad Atticum) protinus a Corfinio in Siciliam misisse. An potius hic scribendum, cum legionibus II. nam alias duas Curio postea acceperat, ut infra habetur. Curionem autem non ante diem VIII. Kal. Maii Siciliam profectum esse, sed prius Romam cum Cæsare venisse, ibique a Senatu falces accepisse, idemque post Cæsaris discessum cum Cicerone fuisse in villa ejus Cumana, refert Cicero pluribus locis lib. X. ad Atticum.

Siciliam M. Cato] Cicero lib. X. epist. XVII. ad Atticum: Cato qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, & si tenuisset; omnes boni ad eum se contulissent, Syracusis profectus est, a. d. VIII. Kal. Maii, ut ad me Curio scripsit. Utinam, quod adjunt, Cotta Sardiniam teneat: est enim rumor, ô, si id fuerit, turpem Catonem.

Invenit in provincia cum imperio Attium Varum] Cicero in Ligariana ita scribit de hac re: Interim P. Attius Varus, qui Prætor Africam obtinuerat, Uticam venit: ad eum statim concursus est: atque illa non mediocri cupiditate arripuit imperium, si illud imperium esse potuit, quod ad privarum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio deferebatur.

Hic venientem Uticam cum navibus, Tuberonem] V. C. non habet particulam, cum. Tuberoni autem Africa provincia eo anno forte obvenerat, ut supra dixit Cæsar, cum ait: Africam forte Tubero obtinere debebat; & Cicero in Ligariana: Tuberonis fors conjecta est ex S. C. cum ipse non adesset. Ibidem refert Cicero, Tuberonem, quod Roma abesset, & morbo impediretur, tardius Uticam venisse, Africa jam ab Attio Varo occupata, a quo, itemque a Q. Ligario portu prohibitus fuerit.

Coacto Senatu] De Cæsaris oratione quam habuit in Senatu plura Dio lib. XLI. De adventu vero ad urbem ita Trebatius lib. IX. ad Atticum epist. XIV. ad Ciceronem: Pompejum, inquit, Brundisio profectum Cæsarem postero die in opidum introisse: concionatum esse. Inde Romam contendisse. Velle autem Kal. esse ad urbem. Et Cicero ipse ad Atticum eodem libro.

Sed expectato legitimo tempore consulatus] Vox, consulatus, videtur abundare. Respexit autem ad legem, qua cavebatur, ne intra decennium idem magistratus peteretur, quo tempore Cæsar expectato, per populum obtinuerat, ut ejus absentis ratio haberetur, ne ad consulatus petitionem eo veniente, Gallia res novas moliretur. Cicero lib. VII. ad Atticum, epist. III. Cur, inquit, tantopere pugnatū est, ut de ejus absentis ratione habenda X. Tribuni plebis ferrent; & Cæsar ipse hoc loco: Latum ab decem Tribunis pleb. contradicentibus inimicis.

Et pristina consuetudine dicendi mora dies extrahente] Placeret, diem, pro dies: ut eximere diem apud Capitonem in rescripto, quod refert Agellius lib. IV. cap. X. Cajus, inquit Capito, Cæsar Cos. M. Catonem sententiam rogavit. Cato rem quæ consulebatur, quoniam non e Rep. videbatur, perfici volebat. Ejus rei gratia ducendæ, longa oratione

ne utebatur, eximebatque dicendo diem, &c. Cicero lib. II. epist. I. ad Q. Fratrem: Ibat in eam sententiam, tum Clodius rogatus diem dicendo eximere cœpit, &c. Cæsar tamen, extrahere diem, dixit, quod alibi Cicero tollere, ut de ipso Catone lib. III. de legibus. Aut, inquit, cum tanta causa est, ut opus sit Oratoris copia vel ad hortandum, vel ad docendum, quorum generum in utroque magnus noster Carus est. Dio lib. XXXIX. Cæsaris locum illustrat, cum de hac Catonis diem eximendi consuetudine sic ait: ὁδὲ δὴ Κάτων ἔτυχε μὲν ἐν δύο ἡμέραις δημηγορῆσαι ὑπεόμενος δὲ πρὸς δημηγορίαν τῶν τε ἐν χερσὶ, καὶ τῆς ὅλης καταστάσεως, ὅσπερ εἰώθει κατακινῶν τε χερσὶν. C. enim Trebonius Trib. pleb. qui legem tulerat de prorogando Cæsari imperio in quinquennium, duas Catoni horas dederat ad dicendum, quas ille eam legem cum Favonio dissuasurus, cui una itidem hora concessa fuerat, interposita dicendi mora extraxit.

Cur fieri passus esse?] V. C. meus habet, cur ferri passus esset; & ita omnino legendum, tum ob ea quæ paulo supra habentur (latum ab decem Tribunis pl.) tum ob locum Ciceronis de hac ipsa re lib. II. Philipp. Duo, inquit, tantum tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompejo suaserim. Unum, ne quinquennii imperium Cæsari prorogaret, alterum, ne pateretur ferri, ut absentis ejus ratio haberetur.

Illis se honori non futurum] V. C. habet, oneri, pro, honori; quæ lectio sine dubio verior est.

Se vero ut operibus ante studuerit] V. C. meus habet: Se vero ut operibus anteiri studuerit, nec dubito quin ea lectio germana sit, paulo post v. c. habet, Res quasunque agere instituerit, &c. non, instituerat. Item: Corfinio captum dimiserat, &c. sine dictione, ipse; quæ videtur adjecta.

Quas Sicilia, & Sardinia a privatis coactas] V. C. meus habet: Quas Sigili & in Cosano a privatis coactas. Sed legendum: quas Igili, sive Igili, & in Cosano, &c. Nam s. littera ex ea quæ præcedit dictione, inhaesit verbo Igili. Igilium autem & Dianium insulæ sunt, Cosæ urbi, cujus infra Cæsar meminit, objectæ, ut tradit Plinius lib. III. cap. VI. cum ait: Item insulæ Igilium & Dianium, quam Artemisiam dixerunt, ambæ contra Cosanum. Marcianus item Capella lib. VI. Igilium & Dianium eas insulas nominat. Item apud Pomponium Melam lib. II. cap. VII. in veteribus libris Igilium, non ut in vulgaris Iginium mendose. Cum autem dicit Cicero epist. IV. lib. IX. Domitius, ut audio, in Cosano, & quidem paratus ad navigandum, & epist. XIII. De Domitio, ut scribis, ita opinor esse, ut & in Cosano sit, & consilium ejus ignoretur. Itemque Cæsar hoc loco: Quas Igili & in Cosano a privatis coactas, &c. id ita opinor accipiendum, ut non de villa Domitii, quæ erat in Cosano, sed de ipso litore, & agro Cosano, qui erat Igilio & Dianio insulis objectus, quibus in locis naves Domitius paraverat, intelligatur.

Servis, liberis, colonis suis repleverat] Ita legitur hic locus in meo v. c. Item, coactus, non, coactus. Sallustius in Bello Catilinæ: Ipse cum liberis & colonis propter aquilam assistit.

Domum nobiles adolescentes] Videtur legen-

dum: Domi nobiles adolescentes. Sic enim Hirtius locutus est lib. IV. de bello Alexandrino, cum ait: Magnæ nobilitatis domi. Videndum etiam an illud, legatos, abundet.

Portas Cæsari clausurunt] Magis placet, ut est in meo v. c. Portas Cæsari clausurunt. Item paulo post v. c. habet: Muros, classem, portasque referant.

Massiliensium xv. primos] Magistratus municipales, ut ex veteribus lapidum monumentis intelligimus, Quinque primi, Decem primi, Viginti primi dicebantur. Itemque Quinquennales, Decuriones, & xx. viri: a Græcis πεντέπρωτοι, δεκάπρωτοι, είκοσάπρωτοι. Cicero in oratione pro Sexto Roscio: Itaque, inquit, Decurionum decretum statim fit, ut Decem primi proficiscantur ad L. Syllam, &c. Julius Firmicus lib. III. cap. XII. Facient quoque publicis muneribus præpositos, ac popularium civitatum principes, vel decem primos, &c. Hos dicit Strabo lib. IV. appellari a Massiliensibus Τιμούχοις; Senatam vero, Valerius Maximus lib. II. cap. I. Sexcentos, ut fortasse ad illud, ex auctoritate, quod est paulo post, addendum sit, sexcentorum. Videndus Dio lib. XLI. ubi de Massiliensium etiam responso Cæsari reddito scribit. Item Cicero lib. X. epist. XIV. ad Atticum, in qua sic est: Massiliensium factum cum ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est, recte esse in Hispaniis.

Volgarum, Arecomicorum] Supra in notis ad lib. VII. de bello Gallico diximus, Volgarum Arecomicorum, sine aliqua distinctione legendum esse, & ita est in v. c.

Naves longas Arelate numero duodecim facere instituit] Ita v. c. meus; & paulo post: D. Brutum, hoc est, Decimum Brutum, non ut in vulgaris editionibus, Decium.

Quas Narbonæ hiemandi causa] Ita v. c. Sed videtur, pro, Narbonæ, scribendum esse, Cabilonæ, ubi legiones hiemare solebant, ut habetur lib. VII. in quo est: Q. Tullium Ciceronem, & P. Sulpicium Cabilonæ, & Matifconæ in Æduis ad Ararim collocat. Hirtius etiam lib. VIII. dixit, C. Fabium cum IV. legionibus in Æduos hiemandi causa deductum, ut Ædui, quorum maxima erat auctoritas, iis exercitibus continerentur. Narbona vero, quæ pacatissima esset, nullis egebat legionibus, quibus novi aliquid moliri prohiberetur.

Vibullii Rufi] V. C. addit prænomen L.

Per Vestones] V. C. Vettones, & ita Strabo, οὐέττωνες, itemque Ptolemæus.

Equites, auxiliaque totius Lusitanæ] Videtur legendum, toti Lusitanæ. Deinde in v. c. est: Celtiberiæ. Sed magis placet, Celtiberis. Paulo post in eodem v. c. est: Constituuntque communi consilio, &c.

Cæsar legiones in Hispaniam præmiserat ad VI. millia, auxiliaque, &c.] Omnino particula, ad, abundat, adjecta ut videtur ex duabus ultimis litteris, at, ejus verbi, quod præcedit, & t, in d, mutato ex librorum prisca consuetudine, ut legendum sit: Cæsar legiones in Hispaniam præmiserat VI. Nam sex legiones tunc Cæsarem habuisse intelligitur ex locis inferioribus, in quibus est: Singula-

laque latera castrorum, singulis attribuit legionibus munienda: reliquas legiones in armis expeditas contra hostem constituit. Et paulo post apertius sex legionum numerum designat, cum ait: Confusus praesidio legionum trium. Item: Hoc sperans legiones tres ex castris educit.

Præsidio proprio] Vox, proprio, in aliquibus codicibus non est, itemque verbum, congressæ, quod est paulo supra.

Subito jumentorum & equæ magnitudine] Octavius Pantagathus ex Orofio, ut videtur, legebat: Subito vi ventorum, &c. Sed Orofius habet: Subita vi ventorum. Paulo post Cæsar ipse vi ventorum interruptum pontem significat, cum ait: Pons qui fuerat tempestate interruptus, pene erat refectus, hunc perfici iussit. Dio lib. xli. Η γὰρ γέφυρα, πρὶν διελθεῖν αὐτοῦς, καταρραγεῖσα, πλείστον σφίσι σιωήρατο; & post: Κὰν τούτῳ χειμῶνος τε παλλοῦ γενομένου, καὶ τῆς γεφύρας ἢ ἐλέχρωτο, διαφθάρεισθαι. Simili modo dictum est illud infra: Ita hostiū perfidia, & vi tempestatis, puncto temporis interiit. Item vi ventorum usurpavit Cicero pro Cluentio, cum ait: Ut mare, qui sua natura tranquillum sit, ventorum vi agitari solet.

Quo cognito a Petrejo & Afranio] Verba a Petrejo & Afranio, videntur adjecta.

Diversamque aciem in duas partes constituit] Suspicor verba in duas partes ab aliquo *χολικτικῶς* adjecta esse; nam infra dixit: Iniecta manuferrea, & retenta utraque nave, diversi pugnabant.

Pene erat refectus] Non dubito, quin legendum sit neque erat refectus. Potest tamen, ob ea quæ sequuntur, retineri lectio vulgata.

Acies tertia faciebat] V. C. habet: a tertia acie fiebat. Item paulo post, in alio codice est: Erat inter opidum Ilerdam, & proximum collem. Sed v. c. meus habet, ut impressi, nisi quod habet planicia, non planicies, & post, subliidiis, non, præsiidiis. Planitia vero scribebant antiqui pro Planicies, ut mollitia pro, mollicies. Et hic est in vetustissima inscriptione proximis diebus Romæ extra portam Capenam reperta. Cujus exemplum, quia Livii locum de templo Martis illustrat, eo libentius subiiciam:

SENATVS
POPVLVSQVE
ROMANVS
CLIVOM
MARTIS
PECVNIA. PVBLICA
IN. PLANITIAM
REDIGENDVM
CVRAVIT.

Hæc tum ratio nostros perturbavit] Ita v. c. meus. In alio est: Hæc tamen ratio, &c. ut, perturbabat, videatur legendum, non, perturbavit.

Hostem insolentem, atque acriter nostros insequentem] V. C. meus habet, insolenter; & paulo post: Ab opido autem declivis locus tenui fastigio vergebat, &c. pro eo quod est in vulgatis. Ab opido autem declivi fastigio urgebat.

Cominus tamen diu stetit] V. C. meus, tam diu stetit, non, tamen; & post: nives profluit, non, profluxit, ut Faernus, & vulgati: quod

antique dictum est, pro, nix. Item in eodem codice infra legitur: Tempus autem erat anni difficillimum, &c. at civitates, &c.

Quo neque frumenta in hibernis erant] Locus, ut videtur, mendosus, a doctis viris emendatur mutata voce hibernis, in verbum herbis, quod Plinius lib. xviii. cap. vii. ita scribat: Frumenta hieme in herbis sunt ad Plinii locum accedit M. Caro in oratione de Ædilibus vitio creatis apud Agellium lib. xiii. cap. xvi. in qua est: Nunc ita ajunt, in segetibus & in herbis bina frumenta esse. Potest addi & alius Plinii locus ex lib. xviii. cap. xxi. in quo est: Sunt genera terræ, quarum ubertas pectinari segetem in herba cogat.

Eæ permanserunt aquæ dies quam plures] V. C. meus habet, Dies complures; & paulo post: Qui iter habebant ad Cæsarem.

His tamen omnibus annona crevit] Placeret: His tum omnibus. Quæ lectio a doctis viris probatur. Paulo post v. c. habet: Quæ fere res non solum inopia præsentis, &c. Sed illud, inopia, magis placeret, si induceretur.

Jamque ad denarios quinquaginta] V. C. xl. sed quinquaginta, verius est. Nam Lucanus lib. iii. ait: Miles eget, toto censu non prodigus emit exiguam Cererem.

Pontem institutum perficit biduo] V. C. habet, perficit. Item, comitatus, non, commentus, quod verius est; nam supra dixit: Nuntiatum Afranio magnos comitatus, qui iter habeant ad Cæsarem, ad flumen constitisse.

Multa his] V. C. Multa huc. De testis autem navibus, quibus opponuntur apertæ, meminit Livius lib. xxxvi. cum ait: Biduum in apparatu morati, tertio die centum navibus, quarum lxx. testæ erant, ceteræ apertæ, Phocæam petiverunt, & Hirtius de bello Alexandrino: Magnoque impetu quattuor ad eam constratæ naves, & complures apertæ contenderunt. Cæsar etiam alibi constratas naves dixit, quæ scilicet haberent catastromata, quibus testis milites pugnarent. Polybius appellat *καταστροφάτοις*.

Et montani, & exercitati in armis] Ita v. c. & paulo post: Recentem eorum pollicitationem. Item: Et quoad licebat latiore ut spatio, aut producta longius acie circumvenire nostros. Et infra: Ab scientia gubernatorum, & artificis, &c. non, artificii.

Hoc primum Cæsari ad Ilerdam nuntiatum] Faernus legebat: Hoc prælium ex v. c. sed utrumque videtur adjectum, & fortasse rectius esset: Hoc Cæsari ad Ilerdam nuntiato.

Postremo & plures] Ita habet v. c. & Jacetani, non, Lacetani, qui Γάκητανοι Straboni, & Ptolemæo. Et paulo supra videtur legendum: Qui erant Olcensibus contributi, &c. sine particula, cum. Sic enim Plinius lib. iii. cap. iii. dixit: Præter civitates contributas aliis, provincia ipsa cccxiv. continet oppida.

Illurgavonenses, qui flumen Iberum attingunt] V. C. meus habet, Lurgavonenses, quos Livius lib. xxi. Ilergetas appellat, ut opinor, & Strabo, Γλεργέτας. Eosque dicit non longe ab Ibero abesse, οὐ πολὺ ἀπὸ τοῦ Ἰβήρου.

Ex-

Extinctis rumoribus de auxiliis legionum, quæ cum Pompejo per Mauritaniam venire dicebantur] V. C. meus, Mauritaniam, ut supra, constanter. Diximus in veteribus item nummis reperiri MAURETANIA : Extinctis autem rumoribus dixit, quomodo Cicero lib. III. ad Atticum, rumor extinguetur.

Itaque constituunt ipsi locis excedere] Magis placeret, iis locis excedere.

Oëtogefam adduci jubet] V. C. corrupte habet hoc loco, Otogefma, propius tamen ad vulgatam lectionem, quam Plinius, qui habet, Etovifam.

Huc jam rem duxerat] VV. CC. habent partim adduxerat rem, partim, reduxerat rem. Sed Cæsar infra dixit: huc rem deduxerat, ut hic quoque ita videatur legendum.

Ac summo pectore extarent] V. C. ita edit: Ac summo pectore extare, & cum altitudine aquæ, tum etiam rapiditate fluminis ad transeundum non impedirentur.

Ac nonnumquam sustinere extremum agmen] Videndum an pro sustinere, rectius sit, distineri.

Totis vero castris milites conturbati] V. C. meus pro conturbati, habet, circulari; & paulo post: Bellumque necessario longius duci.

Pauci ex his militibus vi fluminis abrepti ab equitatu excipiuntur] Libet hic lectionem v. c. mei, licet hoc loco corruptissimi, representare, si forte aliquo alio libro adjuti docti viri, vulgatam lectionem aliquo modo restituere possint. Sic enim habet: Paucis ex his militibus arma in flumine ab equitatu excipiuntur, ac sublevantur; & paulo post habet: Ac tantum fuit in militibus studii, ut millium sex ad iter addito ad vallum circuitu. Sed fortasse illud, ad iter, abundat.

Locis superioribus constitit] V. C. consistit, & paulo supra fortasse abundat verbum, visos, cum satis sit ita: Quos ubi Afranius procul cum Petrejo conspexit.

Et totius diei pugna] V. C. Sed totius diei pugna. Ex quo videtur tollenda parenthesis ad verbum, suberant, apposita. Dicit enim Cæsar, voluisse Afranianos milites intra montes se recipere, ut equitatum effugerent Cæsaribus, & ejus exercitum prædidiis in angustiis collocatis itinere prohiberent, sed fessos totius diei pugna, atque itineris labore, rem in posterum diem distulisse. Paulo post v. c. habet, aquandi, non. adaquandi.

L. Decidius Saxo] V. C. habet Saxa, & Dio item lib. XLVII. Δεκιδίος Σαξος, licet in vulgatis sit, Δεκιδίος, corrupte. Fuit hic merator Cæsaribus, & L. Decidius Saxa nominatur a Cicerone lib. XIII. Philipp. Livius tamen mendose in epitoma lib. CXXVII. Didium Saxam appellat.

At lucem multum per se pudorem omnium oculis] Non dubito quin pro, lucem, legendum sit, luce. Aliter sensus constare non potest.

Hæc vicit in concilio sententia] V. C. evincit; & post: Nam quæ itinera ad Iberum atque Oëtogefam pertinebant, castris hostium oppositis tenebantur.

Necessarii victus causa] V. C. addit, nos, ante vocem necessarii; quæ videri potest adjecta. Et post habet: Quibus interclusis ab exercitu Cæsaribus.

Item: Idque omnibus partibus ab eo flagitabatur.

Quod de colle non recederent] V. C. decederent, & sic infra Cæsar locutus est, cum ait: Quod certe inde decedendum esset Afranio; & Hirtius lib. VI. Nec loco superiore decedunt.

Datum iri tamen aliquo loco pugnandi facultatem] Quid si legamus? Datum iri tamen æquo loco pugnandi facultatem.

Hoc consilium Cæsaribus a plerisque non probabatur] V. C. non habet præpositionem a. Sed ipse Cæsar ita infra locutus est, cum dixit: Consiliumque ejus a cunctis probabatur; & alibi: Hoc consilio probato abducibus; & in epistola ad Ciceronem: Tum meum factum probari a te triumpho & gaudeo.

Erat unum iter] Posuit, ut videtur, verbum, pro verbo, debuit enim dicere, Erat unum consilium, Ilerdam si reverterent; alterum, si Tarracoenem peterent. Hæc consiliantibus eis, &c. Sic enim, habet v. c. pro consultantibus. Usus est autem Cæsar eo verbo supra.

Conquiratque evocat] V. C. habet, vocat non, evocat; & ita Lucanus illo versu lib. IV. de hac ipsa re:

Hospitis ille ciet nomen vocat ille propinquum.

Deinde Imperatoris fidem quærunt] Videtur legendum: Dein de Imperatoris fide quærunt. Et paulo post ex v. c. legendum: Armaque quod cum hominibus necessariis, & consanguineis contulerint, quæruntur.

Ne quod in se scelus concepisse] Ita locutus est Cicero lib. I. in Verrem, cum ait: Non istum majus in se scelus concepisse, &c. pro eo quod alibi, & Philipp. lib. XI. dixit, Suscipere in se scelus.

Postulant, ut jurent omnes] Postulant, omnino legendum; nam Petrejus postulabat, ut jurarent omnes. Itaque sequitur: Princeps in hæc verba jurat ipse: idem jusjurandum adigit Afranium, &c. Sic enim legendum, deleta præpositione, ad, quæ ex formulæ ignoratione irrepsit. Formula vero jusjurandi, qua usus est Petrejus, his videtur concepta verbis fuisse, ut ex Livio docemus. Ex animi mei sententia juro, ut ego exercitum, ducemque non deferam, neque mihi separatim a reliquis consilium capiam. Si fallo, tunc me Juppiter, &c. In hæc verba L. Afrani jures postulo, ceterique qui adestis. Locus Livii habetur lib. XXI. Ubi ita Scipio ait: Ex animi mei sententia juro, ut ego Rempubl. non deferam, neque alium civem Romanum deferere patiar. Si fallo, tunc me Juppiter Optimus Maximus domum familiamque meam pessimo letho afficiat. In hæc verba L. Cæcili jures postulo, ceterique qui adestis; qui non juraverit, in se hunc gladium strictum esse sciat, &c. Postquam vero dux ipse ita conceptis verbis jurasset, milites non in eadem profus verba, neque universi sigillatim, sed simul omnes dicebant, Idem in me. Constat hoc ex eo loco, quem lib. VI. de Bello Gallico adduximus ex lib. VI. Polybii, & Festo, qui ait: Præjurationes facere dicuntur ii, qui ante alios conceptis verbis jurant, post quos non in eadem verba (sic enim putamus legendum) jurantes tantummodo dicunt, Idem in me. Livius lib. II. Centurio erat M. Flavole.

lejus: Victor, inquit, M. Fabi revertar ex acie. Si fallam, Jovem patrem, Gradivumque Martem, aliosque iratos invocat deos. Idem deinceps omnis exercitus in se quisque jurat, &c. Quod autem diximus supra legendum esse: Idem jusjurandum adigit Afranium, sine, ad, præpositione, omnino id verum est; nam ita locuti sunt veteres Scriptores, nisi qui mendosi sunt. Dicebant autem adigere jusjurandum, ut adigere arbitrum. Livius lib. XLVIII. Censores causas stipendii militum cognoscebant, & cujus nondum justa causa missionis visa esset, ita jusjurandum adigebant: Ex animi tui sententia. Cicero lib. IV. Academicorum: Hæc tum vera esse concessero, si adigam jusjurandum sapientem ne prius, &c. Agellius lib. IV. cap. XX. Censor adigebat (ita enim legendum, non agebat) de uxoribus sollemne jusjurandum, verba ita concepta, & tu, &c. Itaque in v. c. supra apud Cæsarem habetur: Omnibus jusjurandum adactis; & infra: Provinciam omnem in sua & Pompei verba jusjurandum adigebat. In veteribus item codicibus apud Sallustium in Bello Catilinæ: Cum jusjurandum populares sui sceleris adiceret. Quod positum est pro, adigeret; ut cessit, pro, gessit, antique; in vulgatis autem corrupte prorsus est, addiceret. Sed non tantum, jusjurandum adigere veteres dicebant, sed jurejurando etiam, ut apud Livium lib. II. Omnem, inquit, primum avidum novæ libertatis populum jurejurando adigit; & lib. XXII. ut notavimus supra: Milites sunt, quod nunquam antea factum erat jurejurando a Trib. Mil. adacti; & lib. XXI. Altaribus admotum tactis sacris jurejurando adactum.

Vana religio jusjurandi] V. C. meus habet: Nova religio jusjurandi; & infra ita habetur apud Cæsarem, cum ait: Relinquitur nova religio. Terentius: Quæ est ista nova religio? paulo supra sic legitur in v. c. sed plerisque ii, qui receperant, celant. Item: Cæsar, qui milites adversariorum in castra per tempus colloquii venerant.

Quos ille postea magno in honore habuit] Supra lib. V. de bello Gallico dixit: Quos præcipuo semper honore Cæsar habuit, &c. sine præpositione, in, quam tamen habet Livius libro. XXXVIII. ut ad eum locum notavimus.

Centuriones, ampliorisque ordinis equites Romanos in Tribunicium restituit honorem] Locus, ut videtur, mendosus ita a Faerno restituebatur: Centuriones ampliori ordini, & Tribunos in Tribunicium restituit honorem. Quo nihil potest aptius excogitari ad postremum membrum sanandum. Sed cum supra Cæsar dixerit: Compluresque Tribuni militum, & Centuriones ad Cæsarem veniunt. Itemque Legatos de pace primorum ordinum Centuriones ad Cæsarem mittunt, videndum an ita splendendum sit primum membrum: Centuriones in priores ordines, vel, in primos ordines, & Tribunos, &c.

Frumenti copiam legionarii nonnulli habebant] V. C. habet, nonnullam; & paulo post videtur subesse aliquod mendum in nota dierum XXII. referente præsertim Dione lib. XLI. nullam eos frumenti copiam attulisse, quod sperarent se unis castris perventuros eo, quo decreverant pervenire.

Ad Ilerdam reverti] V. C. non habet præpositionem, ad; & paulo post habet: Ibi se reliquum consilii explicaturos confidebant. Quæ lectio verior est; nam paulo supra dixit: Sed ex propositis consiliis duobus explicari videbatur, &c. & infra: Totius autem rei consilium his rationibus explicabat. Cicero lib. XIV. epist. XII. Metuo, ne id consilii reperimus, quod non facile explicare possimus; & ita ipse Cæsar alibi locutus est.

Plures rem posse casus recipere] Ita locutus est infra lib. II. cum ait: Si res tanta fortasse aliquem reciperet casum.

Pluresque in locis campestribus substinebant] Placeret, Pluriesque. Nam compluries usos esse antiquos Scriptores docet Agellius lib. V. cap. ult. in quo refert locum M. Catonis ex lib. IV. Originum, in quo est: Compluries eorum milites mercenarii inter sese multi, alteri alteros occidere: compluries multi simul ad hostes transfugere: compluries in Imperatorem impetum fecere.

Morantibus opem ferre poterant] Ita v. c. Videndum tamen an, laborantibus, rectius sit; nam ita Cæsar infra locutus est, cum dixit: Undique suis laborantibus succurrebant.

In adversarios tela coniciebant] V. C. habet: In adversos, &c. pro quo videtur legendum, in aversos; & paulo post pro eo quod in vulgatis codicibus est, tum inquirebant, plerique libri habent, tamen inquirebant. Sed in meo vetustissimo corrupta prima dictione legitur rei inquirebatur.

Sese universi in vallis dimitterent] V. C. demittere. Item paulo post: consistere, non, consistere. Item: Tali dum pugnatur modo, lente atque paulatim proceditur, &c. vehementiusque peragitati.

Ibique una fronte] Ita v. c. Sed videtur legendum, ibique a fronte; nam supra ita locutus est, cum ait: Sed a fronte contra hostem fossam fieri iussit.

Hora circiter sexta ejusdem diei] Videndum an, ejusdem diei, adjectum sit. Et paulo post cum in v. c. sit: Cæsar relictis legionibus, sine ditione, his, videndum etiam, an sit legendum, Cæsar eductis legionibus, quomodo Faernus legebat.

Hora decima subsequi] Ita v. c. Non displicet tamen conjectura docti viri, omnia auxilia subsequi; nam in vetere etiam codice remanent aliqua hujus lectionis vestigia, cum habeat ora x.

Illi animadverso] V. C. Illi enim animadverso; & post videtur legendum: Castraque castris conferunt, nam sic Cæsar supra dixit, cum ait: Domitius, qui dies complures castris Scipionis castra collata habuisset. Item: Castra castris hostium confert.

His eos supplices malis Cæsar] V. C. His eos supplices male haberi. Sed prorsus male. Quid si legamus? iis eos supplicis Cæsar, &c. Sic Sallustius in bello Jugurth. Namque cum omnia per molliciem agas, exercitum supplicio cogere, id est, dominum, non Imperatorem esse.

Et quo essent ad id expeditiores] Faernus legebat: Et quo essent ad iter expeditiores; & paulo post: Illi impediendæ rei causa hora circiter octava, &c. nam verba, quæ munitiois, & fiebat, viden-

dentur adjecta v. tamen c. habet: Illi impediendæ munitionis causa, quæ fiebat; & infra: Hinc duas parres acies occupabant duæ.

Acies erat Afraniana duplex, legio v. & III. in subsidiis locum alariæ cohortis obtinebat] Faernus, ut alias diximus, legebat: Acies erat Afraniana duplex, ex legione prima & tertia: in subsidiis locum alariæ cohortes obtinebant. Sed huic lectioni refragatur Cæsar ipse, qui libro III. dicit: erant in sinistro cornu legiones duæ, traditæ a Cæsare initio dissensionis ex S. C. quarum una prima, altera tertia appellabatur. Erant igitur I. & III. cum Pompejo. Fortasse autem rectius legeretur: Acies erat Afraniana duplex legionum v. Tertium in subsidiis locum alariæ cohortes obtinebant. Hanc lectionem confirmant ea quæ paulo supra apud Cæsarem habentur: Erant, inquit, ut supra demonstravimus, legiones Afranii III. Petrei II. Præterea scutatæ citerioris provinciæ, & cetratæ ulterioris Hispaniæ cohortes circiter LXXX. &c. Itaque uni aciei quæ ex III. legionibus constabat. Afranius, ut videtur, præerat; alteri, quæ ex II. Petrejus. LXXX. vero cohortes tertium obtinebant locum in subsidiis. Alarias autem cohortes supra auxiliares dixit.

Sed primam aciem quaternæ cohortes ex v. legionibus tenebant] Ita v. c. meus. Quæ lectio improbari non potest, licet ea, quam docti viri reponunt, speciosior sit, ex quaque legione; Ut verum esse videatur id, quod supra ex demptis quartis quibusque cohortibus, fecimus, demptis quaternis quibus, vel, quibusque cohortibus.

Aquæ, lignorum, frumenti inopia] Ita v. c. & post habet, delegit, non, deligit. Item legerem: Neque corpore laborem, &c. potius quam, dolorem, quod illud usitatus sit.

Quos in sua potestate habuerit] Ita v. c. & paulo post habet: Quod plerunque hominum nimia pertinacia atque arrogancia accidere solet.

Ultro inde præmium missionis ferrent] Diestio, inde, abest a v. c. & certe non est necessaria.

Neve quis invitus sacramento cogatur] Quidam verbum, cogatur, in, rogetur mutant; quod Cæsar lib. VI. de bello Gallico dixerit: Quos ex Gallia Cisalpina Cos. Sacramento rogavisset. Itemque Livius lib. XXXII. Cum quinque legatis profectus, obvios in agris sacramento rogatos arma capere, & se sequi cogebat, & lib. XL. Imperatum est, ut duas legiones civium Rom. tumultuarias scriberet, & omnes majores quinquaginta annis sacramento rogaret. Sed in v. c. meo habetur: Ne quid eis noceretur, neve quis invitus sacramento dicere cogeretur. Quæ lectio vera est; nam sacramento milites dicebant, cum ad jusjurandum adigebantur. Livius lib. IV. Tribuni auxilio nemo invitus diceret sacramento; & post: Hoc decreto Cos. armatus, quem paucis appellatibus Tribunum, collum torfisset, metu ceteri sacramento dixere; & lib. XXV. Tribuni plebis, si eis videretur, ad populum ferrent, ut qui minores decem & septem annis sacramento dixissent, iis perinde stipendia procederent, ac si viginti annorum, aut majores milites facti essent.

Pecuniam pro his rebus solvit] V. C. dissolvit; & paulo post habet, Sua sponte ad Cæsarem intus adierunt. Item: Cæsar ut cognosceret, postulant. Infra: Q. Fusium Kalenum, &c. non, Fusium. Hujus autem Kaleni denarius est, ut opinor, qui cum imaginibus Italiæ & Romæ, & inscriptione CORDI KALENI, reperitur.

Ad Librum Secundum de Bello Civili.

QUA est aditus ex Gallia, atque Hispania ad id mare] Locus multis mendis, ut videtur, perturbatus. Faernus legebat: Qua est aditus ad Galliam, atque Hispaniam ad id mare, &c. Alii delenda putant verba, ex Gallia atque Hispania, quod glossemata sint, leguntque: Qua est aditus ab eo mari, quod vergit ad ostium Rhodani. Sed nimis longe discedunt a vulgata scriptura, licet ita locutus sit Cæsar paulo post, cum dixit: quæ aditum habet a terra. Idem Faernus debebat vocem, reliqua; quod placet; & legerem: Qua aditum habet a terra, sive, habent, ut est in v. c. Cæsar paulo post dixit: Qua sit aditus ab terra.

Ex omni provincia vocat] Evocat, magis placeret.

Æquandi loci causa facta, item ex fortissimis lignis, evoluta omnibus rebus, quibus ignis jactus & lapides defendi possent] Totus hic locus ita videtur legendus: Æquandi loci causa, facta item ex fortissimis lignis, involuta omnibus rebus, quibus ignis jactus & lapidis defendi possent, &c. Massilia enim cum loci natura & valle altissima, ab ea parte, qua adiri poterat, muniretur; Cæsar ut ejus opera loco æquarentur; aggerem LXXX. pedum extruxerat,

deinde turrem LX. pedes altam. Itaque distinctionis nota post verbum causa, ponenda est. Quod vero, involuta, non, evoluta legendum sit, apparet ex Vitruvio, qui lib. X. cap. XXI. fortasse de hac ipsa re scribens, sic ait: Insuper coriis crudis totus aries erat involutus; & paulo post: & ipsæ coriis crudis erant involutæ, &c. Quod item ignis jactus & lapidis, scribendum sit, ex eodem cap. Vitruvii apparet, in quo est: Supraque tabulis & coriis firmiter fixis continentur. Insuper vero argilla cum capillo subacta ad eam crassitudinem inducatur, ut ignis omnino non possit ei machinæ nocere; & cap. XX. Circum tabulata collocentur crates ex tenuibus virgis creberrime textis, maximeque recentibus per crudis coriis duplicibus confutis, farctis alga, aut paleis aceto maceratis, circa tegatur machina tota.

Crebræ tamen per Albicos eruptiones fiebant] Faernus legebat ex v. c. Tum crebræ per Albicos eruptiones fiebant.

L. Nasidius] Hic, ut opinor, pater est. Q. Nasidii, qui in Sexti Pompeii denariis dicitur, Q. NASIDIVS, vel ut in aliis est, Q. NASIDIV. antiqua scriptura.

In quibus paucæ erant eratæ] Rostratas alibi Cæ.

Cæsar aratas naves dixit, quas Græci χαλιήρεις dicunt. Virgilius Æneid. lib. x.

Quos prius arata steterant ad littora puppes.

Et Taurenta] V. C. habet Tauroenta ; & sic Stephanus, cum ait : Ταυρόεις κελπηή πόλις τῶν μακεδονίων ἀποικῶν.

Adversus eos proficiscitur] V. C. Adversus eas proficiscitur.

Qui non in ejus diei casu suarum omnium fortunarum eventum consistere existimaret] Livius lib. xxvi. Extructis, inquit, utrinque exercitibus in ejus pugnae casum, in qua urbs Roma victori præmium esset, &c. & fortasse apud Cæsarem legi posset : Qui non in ejus diei eventu suarum omnium fortunarum casum consistere existimaret.

Quæ ex signo facile agnosci poterat] V. C. habet, quæ ex igni. Faernus vero legebat, ex insigni, pro, ex signo.

Sed Nasidianæ naves nulli usui fuerunt] V. C. habet nullo usui. Particula vero, sed, cum non habeat quo referatur, videndum an pro ea, sedecim, reponendum sit. Nam Nasidianas naves sedecim fuisse supra dixit, & infra de eis sic ait : Itaque ex eo numero navium nulla desiderata est : sed una addita est, quam Messanæ ex navalibus deduxit.

Parvamque fecerunt] Videtur legendum, fecerant ; & paulo supra v. c. habet, nihilo secius, non, segnius.

Ubi turris altitudo perducta est ad contabulationem, eam in parietes instruxerunt] V. C. Ubi turris altitudo perducta est, id contabulationis causa in parietes instruxerunt. Sed sententia poscit, ut legatur : eamque intra parietem incluserant.

Supraque ea tigna directo] V. C. directæ. Item : axibus, non, asseribus ; & post : Dum intra eam contignationem.

Latas pedes iv. fecerunt] Mendum fortasse subest in notis. Nam cum turris latitudo esset xxx. pedum quoquo versus, tres autem storiæ tria latera hostibus obversa tegerent extra parietes præpendentes, majori certe latitudine debuerunt esse.

Murumque perducerent] V. C. producerent.

Capreolis molli fastigio conjungunt] Capreolæ in testudine dicuntur a Vitruvio lib. x. cap. xx. testorum ligna divaricata, quæ fastigium contiaent. Molli autem dixit, quomodo Virgilius

— qua se summittere colles

Incipiunt, mollique jugum demittere clivo.

Ad quem versum notat Nonius Marcellus dici molle, non arduum, neque erectum. Tacitus lib. de moribus Germanorum dixit de Danubio, molli & clementer edito jugo, & Pomponius Mela lib. i. cap. xix. Sed quia contra os minus quam ad dextram & levam abscessit, mollibus fastigiis, donec angustos utrinque angulos faciat, inflectitur.

Machinatione navali, phalangis subjectis] V. C. palangis ; antique, ut triumphus, & tropeum. Pollux : Τὰ τῶν νεῶν ξύλα οἷς ὑποβληθεῖσιν ἐφέλκονται αἱ νῆες, φάλαγγες, καὶ φάλαιγγαι. Nonius Marcellus dum interpretatur hanc vocem, adducit Varronis locum ex lib. iv. de vita P. R. in quo erat : Cum Pœnus in fretum obviam venisset nostris, & quosdam cepisset, crudelissime pro palangis, carinis subjecerat, quo metu debilitaret no-

Tom. VII.

stros. Palangæ, inquit Nonius, dicuntur fustes teretes, qui navibus subiiciuntur, cum attrahuntur ad pelagus, vel cum ad littora subducuntur.

Fastigio musculi delabatur] V. C. elabitur ; & post : Hostes ex muro, &c. & ita Faernus. Paulo post, videtur abundare vox, muri ; nam turris oppugnabatur.

Cum infulis] Græci ἰκετηρίοις κλάδαις dicunt. Festus : Infulæ sunt filamenta lanæ, quibus sacerdotes, & hostiæ, templeque velabantur. Servius in Virgil. x. Infula fascia est in modum diadematis, a qua dependent vittæ ab utraque parte. Livius lib. xxxi. appellat velamenta supplicum. Inde Tacitus : Mox velamenta, & infulas pro muris ostentant. Item : Oratores ad Romanos cum infulis & velamentis miserunt, &c. Q. Curtius : Neque commercio linguæ, aut supplicum velamentis inhiberi crudelitas potest.

Graviterque eam rem pertulerunt] V. C. tulerunt ; & paulo post : Interjectisque aliquot diebus.

Portis sese foras erumpunt] Simili modo dixit Varro Marciopore : Ventique frigidi se ab axe eruperant, &c. & Virgilius Georg. lib. i.

Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese.

Diversi erumpunt radii.

Sed muro, sagittis, tormentisque fugientes persequi prohibentur] Puto legendum, sed ex muro, sagittis, &c. & paulo post pro, majori cum fiducia, scribendum, majorique fiducia.

Sed, ut superioris temporis contentionem nostri omnem remiserant, ita pristini diei casu, &c.] Videtur legendum : Sed ut superiore tempore contentionem, &c. ita pristini diei casu, &c. nam supra dixit : Nostri pristini diei perfidia incitati. Sed die proximi dixit M. Cato in oratione contra Furium, referente Agellio libro x. cap. xxiv.

Excisis, & coniectis] V. C. convectis, & ita ex conjectura legebat Octavius Pantagathus ; & paulo post idem v. c. habet : Atque ille congestitius ex materia fuerat agger.

Adversus plutei objectu] Supra dixit : Tantum adversus in latitudinem patebat. Quo loco, ut hic, adversus positum est, pro a fronte.

Ut nullius perfidiae, neque eruptioni locus esset] Videtur legendum : Ut nullus perfidiae, neque eruptioni locus esset.

Cum pene inædificata in muris ab exercitu nostro moenia viderentur] Ita est in v. c.

Qui fiduciarum operam obtineret] Fiduciarum opera quid sit, quærendum. Fortasse vero pro, operam, scribendum esset, provinciam. Nam error ex similitudine verborum, operam, & prociam, fieri potuit. Livius certe lib. xxx. aliquid tale dixit, cum ait : Philippus magis de Argis, quam de Corintho sollicitus, optimum ratus Nabidi eam Lacedæmoniorum tyranno, velut fiduciarum dare, ut victori sibi restitueret ; si quid adversi accidisset, ipse haberet. Fiduciarum regnum dixit Hirtius lib. iv. de bell. Alexand.

Hæc omnibus referebat sermonibus] V. C. ferebat ; & post : Magna esse in spe, atque expectari. Sed fortasse rectius esset : Magnam esse spem, atque expectationem.

Atque hæc ad eum latius atque inflatus Afranius

T t

nus

nus perscribemat] Infra lib. III. Proelio, inquit, ad Dyrrachium facto, larius inflatusque multo quam res gesta erat, fama percrebuerat. Ex Cicerone vero in R. ullum II. videtur apud Cæsarem utroque loco, elatius, scribendum, non, larius. Ciceronis verba sunt: Quibus illi rebus elati & inflati.

Hæc te certis nuntiis] V. C. habet: Hæc secretis nuntiis; & paulo post: Quibus rebus perterritos cives Romanos. Item: HS. CLXXX. Sed mendose. Fortasse vera lectio esset: HS. centies nonagies.

Qui verba atque orationem adversus Rempubl. habuissent] Non placet conjectura docti viri, qui putat, adversus Pompejum, legendum esse, pro, adversus Remp. Nam ipse Cæsar paulo post ait: Bona restituit iis, quos liberius locutos hanc pœnam tulisse cognoverat, &c. Supra vero dixit coactos esse cives Rom. polliceri & pecuniam & frumentum ad Rempubl. administrandam; unde eos, qui liberius adversus eam Reipubl. administrationem locuti fuissent, bonis esse multatos.

Quas Cæsari esse amicas civitates] Totus hic locus ita legitur in v. c. Quas Cæsari esse amicas civitates arbitratur, iis graviora onera injungebat, præsidiaque eo deducebat: qui verba, atque orationem adversus Remp. habuissent, eorum bona in publicum addicebat, & judicia in privatos reddebat, &c. Pro, reddebat, vero, legebat Pantagathus, edebat.

Provinciam omnem in sua & Pompeii verba per jusjurandum adigebat] V. C. non habet, dictionem, per, & certe ab imperitis videtur adjecta. Diximus autem supra quid sit jurare in verba Imperatoris, & adigere jusjurandum.

Ut secum duas legiones Gadis conferret] V. C. habet, duabus legionibus, & ita plane legendum.

Deductis tribus in arcem oppidi cohortibus a Varrone] Deductis, hic positum est pro, introductis. Alibi pro, educis, ut lib. III. Itaque uno tempore præsidis omnibus deductis, & oppugnatione dimissa.

Tanta ac tam secunda in Cæsarem voluntas provinciae reperiebatur] Cum in v. c. sit: Tanta ac tam secunda in Cæsarem voluntate provinciae, &c. suspicari possemus verbum, reperiebatur, adjectum esse; quod item debebat etiam Faernus.

Insulamque Cæsari servarent] Usitatus esset, si, reservarent, scriberetur.

Sibi consilium capturus] Videtur legendum: Se sibi consilium capturos. Paulo post vetus quidam liber habet: Hispalim recepit. In meo tamen vetustissimo est, Hispali.

Se in Italiam venturum promississet] Faernus legebat ex v. c. Se in Italiam venturum pronunciasset. Quidam tamen addunt Ilipam, adjuvante lectionem Plinio, qui lib. III. cap. I. habet, Oppida Hispalensis conventus Celtica, Axatiara, Arruci, Menoba, Ilipa cognomine Italica Strabo lib. III. *μετὰ δὲ ταύτης ἰταλικῆς ἢ καὶ ἰλιπῆς ἐπὶ τῷ ἴβερῳ.* Sed videtur apud Cæsarem legendum: Quibus rebus perterritus Varro, cum itinere converso equites Italiam præmisisset, certior a suis factus est, præclusas esse portas, &c. nec enim ab aliis certior fieri potuit, quam ab iis, quos præmisisset.

Civibus Romanis] Cives Romanos dicit con-

ventus Cordubæ; ut Hispalensis conventus dixit supra, cum ait: Quod ejus factum adeo ejus conventus cives Romani comprobaverunt, &c.

Tributis quibusdam publicis privatique præmiis] Ita v. c. meus, nisi quod poplicis antique habet, pro, publicis. Sed, publice privatimque legendum esset, ex Dione, qui habet lib. XLII. *ἐπίμειστέ καὶ ἰδία καὶ κοινὴ πολλοὺς, καὶ τοῖς γε Γαδειρεύσι πολιτείαν ἀπαύσαν ἔδωκεν.* & ex loco inferiore, in quo est: Eadem ratione privatim publiceque quibusdam civitatibus habitis honoribus.

Quæ ex fano Herculis collata erant in privatam domum] Supra dixit: Pecuniam omnem, omniaque ornamenta ex fano Herculis in opidum Gadis contulit.

Provinciae Q. Cassium præfecit] Dio lib. XLII. *τὸ μὲν ἔδωκε τῶν Γαδειρέων τῷ Λογγίνῳ τῷ Καρσίῳ προσέταξεν, ἐπειδὴ σωήθης ἐν τῆς ταμίας, ὡς ὑπὸ τῷ Πομπηίῳ.*

Seseque Dictatorem dictum a M. Lepido Praetore] De hac re ita Dio lib. XLII. *ἐν ὁδῷ δὲ ἔτ' ὄντ' αὐτῷ, Μάρκος Αἰμίλιος Λέπιδος, οὐτ' ὁ καὶ ἐν τῇ τριμνησίᾳ ὕστερον γενόμενος, τῷ τε δήμῳ σπεύδουσα στρατηγῶν, Δικτάτωρ τὸ Κούταρα προχειρίσασθαι, καὶ ὡς εἶπεν αὐτὸν παρὰ τὰ πάτρια.*

Labefacta magna parte muri] Quid si legamus? Labefactio magna ex parte muro. Paulo post v. c. habet: Quæ jussu Bruti, non, missu.

Etiam ab initio] V. C. Et jam ab initio, &c. Duas autem legiones dicit, quas a Cæsare Curio acceperat ex quattuor, ut lib. I. habetur.

Biduoque & noctibus tribus] Simili modo dixit Plinius lib. XIV. cap. XXII. Quod biduo duabusque noctibus perrotationem continuasset, &c. Unde non est necesse mutare hanc lectionem in, biduoque & nocte in navigatione consumptis, ut quidam fecerunt, suspicati præpositionem in, mutatam esse a librario in III. unde factum sit tribus.

Appulit ad eum locum] V. C. appellit; & paulo post videtur legendum, a Clupea, non, a Clupeis. Sic enim apud Geographos omnes, & apud Cæsarem ipsum infra, ubi est: x. navibus longis a Clupea præstolans, &c. & ita habet Hirtius lib. V. de Bello Africo, licet ibi in v. c. sit, a clupeis, ut hic.

Habetque non incommodam æstate stationem] Verbum, æstate, videtur abundare: legendumque post, quæ duobus, &c.

Hunc secutus M. Rufus Quæstor] Hujus M. Cæli Rufi mentionem fecit Cæsar lib. I. Ædilis autem pl. cum esset, initio belli civilis cum Antonio & Curione ad Cæsarem profugit. Igitur eo anno Ædilis etiam a Cicerone dictus, hoc vero Quæstor a Cæsare appellatus, sequenti Prætor designatus, in eo magistratu occisus est.

Navibus x. quas præsidio onerariis navibus Curio ex Sicilia eduxerat] Ut locus suæ integritati restitueretur, una est vox addenda, altera tollenda, atque ita legendum: Navibus longis XII. quas præsidio onerariis Curio ex Sicilia eduxerat. Sic enim infra habetur: Interim adventu longarum navium Curio pronuntiare onerariis navibus jubet, &c. Item lib. III. Cum Cæsar omnino XII. naves longas præsidio duxisset, &c. præsidio scilicet, onerariis, qui-

quibus naves longæ præsidio ducuntur. Itaque Ap-
pianus lib. II. ita de hac re ait: *Κουρίων δὲ ὕ τῶν
Καίτηρ ὅ αὐτοῖς ἐν Σικελίᾳ ἐπέπλει δύο τέλει
στρατοῦ, καὶ ναυσὶ δυοκαίδεκα μακρῶν, καὶ ὀλίγαι
πολλῶν.*

C. Caninium Rebilum] V. C. addit dictionem
ibi, ut sit: Ibi C. Caninium Rebilum. Item castra
Cornelia in uno codice est, pro, Corneliana, quo-
modo habet Plinius, Mela, & Ptolemæus.

Paulo amplius passus mille] V. C. passuum
mille, & post, longe, non, longius.

Equitesque committunt prælium] Copula, que,
videtur abundare. Quod autem dicit paulo post:
Iidem ordines, manipuli, &c. tantundem est,
ac si dixisset: Iidem Tribuni, Centuriones, ha-
sti, principes.

Ne primam Sacramenti, &c. memoriam depo-
nerent] V. C. habet: Ne primi sacramenti, &c.
Sic etiam infra: Et prioris sacramenti mentionem
faciunt.

A quibus in contumeliam perfugæ appellaren-
tur. His pauca ad spem largitionis addit] Totus
hic locus in v. c. sic legitur: A quibus contumelia
perfugæ appellarentur. Huc pauca ad spem largi-
tionis addidit.

Et ad id, quod ab alio audierat, sui aliquid ti-
moris addebat] Videndum an vox, timoris, adje-
cta sit.

Civile bellum, genus hominum quod liceret li-
bere facere] Videtur legendum sine dubio: Quod
liberet, licere facere, & sequi quod vellet. Sic enim
est in meo vetustissimo codice, pro, vellent. Tacit-
us lib. XVIII. Gnarus civilibus bellis plus militi-
bus, quam ducibus licere.

Mutaverat consuetudo] Licet verbum, muta-
verat, non ineptum efficiat sensum, videndum ta-
men an rectius sit, minuerat. Sic enim Hirtius lib.
VIII. locutus est, cum ait: Ac jam consuetudine
diligentia minueretur. Deinde v. c. habet: Qua of-
ferrentur.

Municipia etiam diversis partibus conjuncta]
Non improbamus receptam lectionem. Sed cum in
v. c. sit: Municipia etiam adversis partibus con-
juncta, &c. videndum an rectius sit: Municipia ex ad-
versis partibus conjuncta, ut ad Marsos & Pelignos
referatur, qui Pompeianarum partium primo fue-
rant.

Neque enim ex Marsis Pelignisque veniebant]
Locus multis mendis, ut videtur, perturbatus, ali-
qua ex parte restitui potest. Si ita legatur: Nam-
que ex Marsis Pelignisque veniebant, qui superio-
re nocte centuriones commilitesque, quin & non-
nulli graviores sermones militum vulgo durius ac-
cipiebantur, &c. Illud, namque, itemque ver-
bum, accipiebantur, habet v. c. Proxima vero no-
cte centuriones Marsos duos ex castris Curionis
cum manipularibus suis viginti duobus ad Attium
Varum venisse, supra dictum est.

Nam neque prudentes] Faernus ex v. c. lege-
bat, pudentes; & paulo post: Quod illis licentiam
timor augeat noster, his studia diminueat, sed legi
etiam potest: Quod illis licentiam timor augeat,
his suspicio studia diminueat, &c. Reddit enim ra-
tionem, cur non oporteat pudentes suspicari sibi

parum credi, ne scilicet talis suspicio illis studia di-
minuat. Verum nimis longe a lectione veterum li-
brorum discedere non debemus.

Quo minorem] V. C. Qua minorem; & paulo
supra: Quanto hæc dissimulari, aut occultari, &c.

Aut pudore, aut metu tenentur] Simili senten-
tia usus est supra lib. I. cum dixit: At lucem mul-
tum per se pudorem omnium oculis, multum etiam
Trib. Mil. & Centurionum præsentiam afferre.

Neque tanti timoris, ut ipse deficiam] Videtur
legendum, ut spe deficiam. Quod alii etiam nota-
runt.

Provinciamque Siciliam] V. C. non habet par-
ticulam, que, & certe abundat. Item paulo post
abundat particula, &, quam nec v. c. habet. Sed
edit: in eorum potestatem veniatis.

At credo, si Cæsarem probatis, in me offenditis,
qui de meis in vos meritis præjudicaturus non sum]
Ita legitur hic locus in v. c. sed particula, si, potest
videri adjecta, si legamus, in me offenditis. Offen-
dendi autem verbo usus est Cæsar infra lib. III. &
Cicero pro Milone, cum ait: Quæ si vos capit
oblivio, aut si in me aliquid offenditis, cur non id
meo potius capite luitur, quam Milonis? Liber
Faerni habet: At credo, si Cæsarem probatis, me
offenditis.

Ducenas onerarias naves adduxerim.] Videtur
legendum, abduxerim; & paulo post: Corfinien-
sem ignominiam, Italiæ fugam, Hispaniarum dedi-
tionem, Africi belli præjudicia sequimini? Nam
particula, an, pluries repetita, videtur ex postre-
mis syllabis verborum quæ antecedunt adjecta. In
veteri quidem codice apud me habetur: Corfinien-
sem ignominiam in Italiæ fuga, an Hispaniarum
deditionem in Africi belli præjudicia sequimini? Ut
videri possit recepta lectio, quam retinebat Faer-
nus, non omnino improbum sensum habere.

Consensu suo constituit Curio] Faernus ex v. c.
legebat: Consensu suorum constituit Curio.

Non ita magno, aut difficili & arduo ascensu]
Faernus legebat: Non ita magno, at difficili, &c.
nam sequitur: Adjacent impeditæ valles, ut in
ascensu nisi sublevati a suis, &c. Fortasse autem,
magna, pro magno, rectius esset, dixit enim su-
pra: Atque valle non magna interjecta. Paulo post
pro, committeretur, v. c. meus habet, committe-
rent. Alius liber, committeret; quod fortasse re-
ctius est.

Sed amissis equis] V. C. & Faernus, admissis.
Et paulo post: Sed præoccupatus animus Attia-
norum militum timore & fuga, & cæde suorum,
nihil de resistendo cogitabat, &c. pro eo quod in
vulgatis est: Sed præoccupatis animis, &c. cogi-
tabant.

Priusquam telum abiici possit] Faernus lege-
bat, adigi, pro eo quod in v. c. est adici, unde ad-
ici alii fecerunt. Sed sive abiici, sive adigi legatur,
utrumque rectum est. Nam Cæsar ipse utroque ver-
bo usus est: Abiicere quidem usurpavit supra,
cum dixit. Monet ut tragulam ad amentum deliga-
ta intra munitiones castrorum abiiciat; & infra
cum ait: Omnisque ejus instructus exercitus, telis
ex vallo abjectis, protegí posset. Adigere autem
alibi; & lib. III. cum inquit: Ut telum, tormen-
tum-

tumve missum adigi non posset. Reperitur item apud Cæsarem adicerent, quod ex adicerent factum videtur ex antiqua scriptura, c, littera, pro, g, posita, ut CESSIT, pro, GESSIT.

Ubi ille sæpius appellatur] V. C. appellatus; & paulo post: Hac fugientium multitudine.

Circiter sexcentis interfectis, atque vulneratis] Diximus alias in v. c. apud me, scriptum esse: Circiter DC. interfectis ac ∞ vulneratis, quæ scriptura confirmatur loco Appiani ex lib. II. in quo est: Μάχης δὲ καρτερᾶς γενομένης, Κουρίων μὲν εἰς ἀνὴρ ἔπεσε, Οὐάρου δὲ ἑξακόσιοι, καὶ κατετρώθησαν ἔτι πλείοις. Et fortasse pro, ac ∞ vulneratis rectius esset, at ∞ vulneratis. Sed nihil temere mutandum.

Minus v. & xx. millibus longe ab Utica abesse] Videndum an vox, longe, adjecta sit.

Nihil contra se Regem ausurum existimabat] V. C. habet, nisurum; & paulo post: Quæ paucis equitibus pares esse non potuerint?

Capti homines, equitesque producebantur] Videtur legendum: Capti homines, equique producebantur.

Itinere totius noctis confecto] V. C. meus habet, confecti; quæ scriptura confirmatur loco Dionis ex lib. xli. in quo est: Ὅδὲ Κουρίων, καὶ τοῖ τῶν στρατιωτῶν καὶ ὑπὸ τῆς πορείας καὶ ὑπὸ τῆς ἀγρυπνίας τεταλαιπωρημένων, εἰς χεῖρας σφίσι παραχρήμα ἦλθε.

Ad spem morabatur] V. C. ab spe. Sed utrumque videtur abundare.

Elephantisque xl. lentius subsequitur] V. C. Elephantisque lx. & paulo post: Ne militibus quidem, ut defessis, &c. Item: Sed ii erant numero cc. reliqui in itinere constiterant; hi quancunque in partem, &c.

Sed neque longius fugientes prosequi] Prosequi hîc, ut alibi apud Cæsarem, positum est pro, persequi; paulo post legendum omnino, aversos, non, adversos; nam circumventi ab equitibus erant.

Unam, ut in reliquis rebus, spem reliquam] V.

C. Unam, ut in miseris rebus, spem reliquam, &c. & ita sine dubio legendum.

At Curio nunquam se amisso exercitu, quem a Cæsare fidei suæ commissum acceperit, in ejus, &c.] Ita v. c. In aliis deest vox, suæ.

Reliqui hoc timore] V. C. ob timorem. Et paulo post habet idem v. c. lembunculi, pro, lenunculi; lenunculi tamen est in meo v. c. Et in veteri item apud me scriptio Lenuncularius, ut videtur a lenunculo: Q. CAECILIO. Q. L. NICANORI LENUNCULARIO. R. TIB. Q. CAECILIVS. ANOPTES. TABVL. R. TIB. S. T. T. L. Lenunculus item reperitur apud Plautum, & Sallustium histor. lib. II. citante Nonio: Primo, inquit, incidit forte per noctem in lenunculo piscantis. Sic enim legendum putamus, non ut vulgo habetur: Indicit forte super noctem, &c. Marcellinus etiam lib. XIV. & XVI. habet lenunculum. Verum Tacitus lib. XIV. Lembunculum appellat; cum ait: Nando deinde occursum lembunculorum Lucrinum in lacum vesta. Glossarium vero, lemunculum edit, & interpretatur σκαφίδιον. Itemque Agellius lib. x. cap. xxv.

Aut naves adnare possent] Videtur legendum: Aut ad naves adnatare possent. Sic Hirtius lib. IV. Atque ad eas, quæ longius constiterant, naves adnatavit.

Missis ad Varum noctu legatorum numero centurionibus] Numero videtur hîc positum, pro, loco, ut numero deorum colere dixit Cicero, pro deorum loco, in Verrem lib. v. utrumque Cicero junxit, cum ait: Numero & loco hostium duci. Sed v. c. habet: Missis ad Varum noctu legatis cum centurionibus: ut cum supra Cæsar dixerit (Tribuni & Centuriones legatos ex suo numero ad Cæsarem mittunt) fortasse hîc legi possit: Missis ad Varum noctu legatis ex centurionibus, &c.

Ipse equo in oppidum vectus] Placeret, in vectus. Cicero de Provinciis Conf. si in Capitolium invehit victor gestiret; & lib. VI. de Rep. Sed cum eris curru in Capitolium invehit. Item Livius lib. XIV. Ut iis, quod die triumphantes urbem invehentur, imperium esset. Paulo post v. c. habet: diebusque post paucis, &c. sine dictione æque.

Ad Librum Tertium de Bello Civili.

CONSULES creantur Julius Cæsar, & P. Servilius] Suspicio nomen Julius adjectum esse; nam Cæsar cum de se loquitur, non solet illud ponere. Et fortasse cum scriptum esset, Consules creantur ipse, & P. Servilius, aliquis ad verbum ipse, addidit, Julius Cæsar. Appianus lib. II. de Bello civil. ὑπάτοις ἀπέφλωεν ἑαυτὸν καὶ Σερούλιον Ἰταυρικόν. Sed ibi mendose Πομπηίου legitur pro Σερούλιον.

Is enim erat annus, quo per leges Consulem ei fieri licebat] Leges designat tum veteres, tum novam Corneliam, qua L. Sulla odio C. Marii, qui septies Cos. fuerat, veteres renovaverat, ut scribit Appianus lib. I. de Bell. civil. Veteres autem leges, quibus erat cautum, nequis eundem magistratum, intra quinquennium gereret, refert Livius lib. VII.

cum ait: Præter hæc invenio apud quosdam L. Genucium Trib. pl. tulisse ad populum, ne fœnerati liceret. Item aliis plebiscitis cautum, nequis eundem magistratum intra decem annos caperet, nec duos magistratus uno anno gereret. Cum vero multum, ut ex Fastis consularibus apparet, his legibus per populum soluti, intra decem annos sæpe bis, aut etiam ter eundem magistratum gessissent (quod ex epitome quoque Liviana lib. VI. constat, in qua est: Delatus est ultro Scipioni Africano a S. P. Q. R. consulatus, quem cum ille capere ob legem, quæ vetabat quenquam intra decem annos iterum Consulem fieri licere, minime vellet, sicuti priore consulatu, legibus est solutus) lex Cornelia a Sulla lata est, qua veteres leges revocavit.

Cum fides tota Italia esset angustiior] Simili modo

do Cicero angustias rei familiaris, angustias pecuniarum, item Aenarii angustias dixit Plautus fidem sublestam usurpavit in Bacchidib. cum ait: Lingua factiosi, inertes opera, sublesta fide; & in Perta: Nam ad paupertatem si adnigrent infamiam, gravior paupertas fit: fides sublestior. Tacitus lib. xvii. afflictam fidem dixit, cum inquit: Multi afflictam fidem in pace, ac turbatis rebus alacres. Suetonius dixit labefactatam: Rediit, inquit, certe nihilo opulenter, & qui prope labefactata fide omnia praedia fratri obligasset. Caesar igitur fidem tunc angustiorum fuisse tota Italia dicit, non tamen concidisse, ut dixit Cicero pro lege Manilia, cum inquit: Nam tunc, cum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus Romae solutione impedita, fidem concidisse: non enim possunt una in civitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant; & lib. ii. de Officiis: Nec enim ulla res vehementius Remp. continet, quam fides, quae nulla esse potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum.

Ut arbitri darentur] Expressit antiquam formulam legum xii. tabularum, in quibus est: Praetor arbitros tres dato. Appianus lib. ii. de Bello civili videtur ad hunc locum respiciens *τιμητάς* appellasse, cum ait: *Τὰς μὲν οὐκ ἀποκοπὰς ἔδωκεν, τμητάς δὲ τῶν ὠνίων ἀπέφηνεν, οἷς ἔδει τοὺς χρήσας τοῖς δανείσασιν ἀντὶ τῶν χρημάτων δίδουσι.*

Per eos fierent aestimationes] Magis placeret, per quos fierent aestimationes; nam librarii saepe in eo peccant, ut eos scribant, pro, quos. In xii. tamen est: Praetor arbitros tres dato, eorum arbitrio, &c. De hac autem re ita Suetonius scribit in Caesare cap. xlii. De pecuniis mutuis, disiecta novarum tabularum expectatione, quae crebro movebatur, decrevit tandem, ut debitores creditoribus satisfacerent per aestimationem possessionum, quanti quaeque ante civile bellum comparassent: deducta (vel ut nos emendamus, deducto de summa aëris alieni, si quid usurae nomine numeratum, aut perscriptum fuisset, qua conditione quarta pars fere crediti deberibatur.

Timorem novarum tabularum] Timebant enim creditores, ne primis tabulis abolitis, novae conficerentur, quod nisi in rerum omnium perturbatione fieri non consuevit. Sallustius in Catilinæ bello: Tunc Catilina polliceri coepit tabulas novas, proscriptionem locupletium; & Cicero lib. ii. Offic. Tabulae novae quid habent argumenti, nisi ut emas mea pecunia fundum, & eum tu habeas, ego non habeam pecuniam? Graeci *πρωτὰ ἄρχειν* vocant tabulas novas. Plutarchus in Caesare: *καὶ πρωτὰ ἄρχειν τινὶ τόκων τοὺς χρεωφειλέτας ἐκούφιτεν.*

Illis temporibus quibus in urbem praedia legionum Pompejus habuerat] Faernus pro, in urbem, ut est in v. c. legebat, ad urbem, ex loco simili lib. i. in quo de his legionibus, ut ipse putabat, scriptum sic est: Ne ad ejus periculum reservare & retinere eas ad urbem Pompejus videretur. Sed videtur legendum, in urbe, ut quidam codices habent, una tantum litera detracta, intelligendumque de eo praedio, quo propter eadem Milonis Pompejus circa omnes Fori aditus, ut scribit Pædianus, disposito, legem tulit de ambitu. Asconii verba sunt

hæc ex argumento Milonianæ: Et cum tractata ea res esset in Senatu, facta in Bibuli sententiam Senatusconsulto, Pompejus ab Interrege Ser. Sulpicio v. Kal. Mart. mense intercalari Col. creatus est, statimque consulatum iniit. Deinde post diem tertium de legibus novis ferendis retulit: Duas ex S. C. promulgavit; alteram, de vi; alteram de ambitu, poena graviore & forma judicii brevior, &c. & post: Euntibus ad tabellam ferendam postero die iudicibus, qui fuit iudicii primus a. d. iii. Id. Apr. clausa fuerunt tota urbe tabernæ, praedia in Foro, & circa omnes Fori aditus Pompejus disposuit: ipse pro Aenario, ut pridie consedit, septus delecta manu militum.

Quae iudicia aliis audientibus iudicibus, aliis sententiam ferentibus] Omnino deesse videtur vox, testes, & illud, iudicibus, vel abundat, vel certe post verbum ferentibus reponendum; ut sit: Quae iudicia aliis testes audientibus, aliis sententiam ferentibus iudicibus, singulis diebus erant perfecta, &c. Citati deinde testes (inquit Pædianus loco supra citato) secundum legem, quae ut supra diximus, jubebat ut prius quam causa ageretur, testes per triduum audirentur, dicta eorum iudices obsignarent, quarta die adesse omnes in diem posterum iuberentur, iudices protinus sessum irent, tum ad dicendum accusator duas horas, reus tres haberet, reusque eodem illo die iudicaretur.

Qui se illi in otio civilis belli obtulerant] Videtur legendum: Quod se illi initio civilis belli obtulerant, si sua opera uti vellent, &c. nam voces, in bello, abundant. Causa igitur fuit, cur Caesar condemnatos lege Pompeja restitui curarit, quod scilicet eorum opera, & si usus non sit, perinde tamen aestimabat, ac si usus esset, quoniam sui fecissent potestatem. Sic enim legendum, non, sufficissent; itemque perinde, non, proinde. Cicero lib. xiii. epist. xlvii. ad Atticum. Erat in consulatu petitione mihi pollicitus, si quid opus esset, quod ego perinde tuebar, ac si usus essem, &c. Caesar autem eorum, quos restituit, opera, licet ipse per se, ut dicit, usus non sit, per Curionem tamen in Sicilia usus est. Cicero lib. x. epist. iv. ad Atticum hæc a Curione audisse scribit: In primis nihil esse certius, quam ut omnes, qui lege Pompeja condemnati sunt, restituerentur, itaque se in Sicilia eorum opera usurum, &c. Usus est igitur, ut diximus per Curionem.

Statuerat enim hos prius] Prius hic pro, potius positum videtur, ut apud Cornelium Balbum ep. xxvi. lib. ix. ad Atticum, in qua est: Praestabo Caesarem prius tuae dignitatis, quam suae utilitatis rationem habiturum.

In praecipiendo populi beneficio] Quidam legunt in praecipiendo, Liviano adducti exemplo ex lib. vi. in quo est: Non praecipiam gratiam publici beneficii. Sed Cicero lib. iii. de offic. praecipere Collegis & Tribunis popularem gratiam, dixit.

Et legiones xii. Ita v. c. & recte, licet quidam vii. reponant. Nam Appianus lib. ii. de Bell. civil. habet xii. cum ait: *ἠὲ δὲ ἐς τότε Κάϊσαρ μὲν δέκα τέλη πεζῶν, καὶ κελτῶν ἵππεῖς μύριοι.*

Ut anguste xv. millia legionariorum militum, & d. equites transportare possent] Erratum videtur

a li-

a librariis, ut sæpe fit, in notis numerum legionariorum militum indicantibus, id quod apparet vel ex eo maxime, quod sequitur: Atque eæ ipsæ copiæ hoc in frequentiores imponuntur, quod multi Gallicis tot bellis defecerant, longumque iter ex Hispania magnum numerum deminuerat. Scribendum igitur: Ut anguste VII. legiones, & DC. equites transportare possent. Hanc scripturam confirmat Cæsar ipse, qui paulo post sic ait: Pridie Non. Januar. naves solvit, impositis, ut supra demonstratum est, legionibus XVII. Item Appianus libro supra citato, cum inquit: Ἐθὺς ἐπὶ τῷ θάλατταν ἦγεν ἀπὸ τῆς βήματος πέντε πεζῶν τέλη, καὶ ἰππέας λογαδᾶς ἑξακοσίας, &c. καὶ δύο τελεῶν ἐπελθόντων ὅδε καὶ τὰδε ὠροσλαβῶν, ἀνήγετο χειμῶν ἐπὶ ὀλ. καδῶν. Plutarchus vero in Cæsare, ommissis duabus legionibus, quas supervenisse dicit Appianus, v. tantum edit legiones, & DC. equites. Sic enim ait: ἰππέας ἔχων λογαδᾶς ἑξακοσίας καὶ πέντε τάγματα.

Hoc unum inopia navium Cæsari ad conficiendi belli celeritatem defuit] Videndum an voces inopia navium, sint adjectæ χολικτικῶς; nam alibi dixit: Equites cursum tenere, atque insulam capere non potuerunt. Hoc unum ad pristinam fortunam Cæsari defuit.

Atque eæ ipsæ copiæ hoc infrequentiores imponuntur] Vox, copiæ, videtur abundare, adjecta fortasse ab eo, qui vocem, legiones, in legionarios milites mutavit. Has vero copias dicit VII. illas legiones, quas deminutas attritasque numero ob eas causas, quas memorat infra, infrequentiores imposuisse ait. Idque verum esse vel ex eo intelligitur, quod ad has VII. legiones adjunctis aliis IV. ab Antonio postea adductis, nihilominus in acie Pharsalica XXII. tantum hominum millia habuit, ut infra Cæsar ipse scribit.

Pompejus anni spatium] V. C. & Faernus, annuū spatium. Pro eo vero quod in vulgatis est (Quod vacuum a bello, atque ab hoste otiosum fuerat) libentius legerem: Quod vacuum & otiosus, &c. ut non ad tempus, sed ad ipsum Pompejum referatur.

Regibusque omnibus & dynastiis] Ita v. c. pro eo, quod alii reponunt, regionibusque omnibus. Cicero Philipp. lib. XI. itemque si cæteri reges, tetrarchæ, dynastæ fecissent.

Societates earum provinciarum] Societates designat vestigialium, quas Publicani contrahebant, de quibus ita Tacitus lib. XIII. Eodem anno crebris populi flagitationibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit. Nero an cuncta vestigialia omittere juberet; idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attinere Senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus, quibus Resp. sustineretur, diminuerentur: Quippe sublatis portoriis sequi (ita enim legendum, non sequens) ut tributorum abolitio exposlaretur: plebasque vestigialium societates (sic enim legimus, non, necessitates, ut quidam reposuerunt) a Consulibus & Tribunis pl. constitutas acri etiam tum populi Rom. libertate (ita enim hujus loci postrema verba sunt scribenda.) Societates autem dicuntur etiam corpora ipsa, & collegia, quibus qui præerant, vocantur Magistri Societatum.

Unam ex Sicilia veteranam] Videndum an ex Cilicia sit scribendum, quod infra Ciliciensis hæc ipsa legio appelleretur his verbis: Ciliciensis legio conjuncta cum cohortibus Hispanis, quas transfugas ab Afranio docuimus, in dextro cornu erat collocata. Eandem designat, ut videtur, Lucanus lib. VII. cum ait:

At mediū robur belli fortissima densant
Agmina, quæ Cilicum terris deducta tenebat
Scipio, &c.

Et fortasse hac ipsa legione Cicero superiore anno, cum proconsulari potestate Ciliciam obtineret, usus est. Quo fit ut ex Cilicia magis, quam ex Sicilia legendum putem; quamvis sciam M. Catonem ex Sicilia legionem unam adduxisse.

Quam factam ex duabus Gemellam appellabat] Gemellæ legionis nomen frequens est in veteribus lapidum monumentis, atque ejus appellationis rationem hanc affert Dio lib. LVIII. quod ex reliquiis plurium legionum esset compacta. Dionis verba sunt hæc: Τα δὲ καὶ ἑτέροις τισὶν ὑπὸ τε αὐτῶ ἐκείνου, καὶ ὑπ' ἄλλων αὐτοκρατόρων ἀνεμίχθη, ἀφ' οὗ περ καὶ Δίδυμα ὀνομασθέντων νομισαί.

Quas Lentulus Cos. scribendas curaverat] Videtur legendum: Quas Lentulus conscribendas curaverat, vel, scribendas. Nam de Lentulo ita infra habetur: L. Lentulo, qui superiore anno Consul fuerat, &c. Igitur Consul tunc non erat.

His Antonianos milites admiscuerat] Apparet tum ex hoc loco, tum ex aliis, quos infra notabimus, superiorem librum mutilum esse, & mancum multis partibus, quæ suppleri aliquomodo poterunt, tum ex Dione & Appiano, tum ex Orosio, apud quem lib. VI. cap. XV. ita habentur hæc, quæ de Antonianis militibus desiderantur: At vero Dolabella partium Cæsaris, in Illurico per Octavium & Libonem victus, copiisque exutus, ad Antonium fugit. Basilus & Sallustius dividentes singulas legiones, quibus præerant, similiter & Antonius, Hortentius quoque ab intimo mari cum classe concurrens, omnes pariter adversus Octavium & Libonem profecti, & victi sunt. Antonius cum se Octavio cum XV. cohortibus dedisset, omnes ad Pompejum a Libone deducti sunt.

Cottus ex Thracia] V. C. Cotys, ex quo factum est Cotus antiqua scriptura, ut Sulla, & Murrha, deinde corrupte Cottus, unde mendose est apud Ciceronem in Pisoniana, regi Cotto vendidisti, & infra apud Cæsarem, regis Cotti, Dioni & aliis est, Κότυς.

Ex quibus DC. Gallos Deiotarus adduxerat, D. Ariobarzanes ex Cappadocia] Dio lib. XLI. Διόταρον Γαλάτιν, & Ἀριοβαρζάνην τῆς Καππαδοκίης βασιλέα, partium Pompejanarum fuisse dicit. Hic autem Ariobarzanes a Cicerone lib. XV. ep. II. dicitur Eusebes & Philoromæus, vel, ut est in argenteo Græco nomismate, ΕΥΣΕΒΗΣ ΦΙΛΩΡΩΜΑΙΟΣ.

Et Sadalem filium miserat] Lucanus lib. V.

Tunc Sadalem, fortemque Coryn, fidumque per arma

Deiotarum, & gelidæ dominum Rascolim ora.

Collaudant, &c.

Dio lib. XLI. habet Σάδαλον, cum ait: Λογγίνος, μὲν

μέν ἐν ταῦτα ὑπὸ τε τοῦ Σιμπιωνος καὶ ὑπὸ Σαδάλου
 Θρακὸς ἰσχυρῶ ἰσχύει. Et paulo post itidem,
 Σαδάλου Θρακὸς.

DCCC. quos ex servis suis, pastorumque suo-
 rum coegerat] Ita v. c. Sed videtur legendum :
 DCCC. quos ex servis pastorumque suis coegerat,
 nam supra lib. I. dixit : servos pastores armant, at-
 que his equos attribuit. Ex iis circiter CEC. (vel ut
 hic) DCCC. equites confecit.

Ex Gallogræcia dederant] Pro, dederunt, &
 Tarcondatius, v. c. habet, tantundem, & Tar-
 condatius, pro quo, Dio, Tarcondimotus ; & item
 Cicero lib. xv. ep. I. cum ait : In finibus Licaoniæ,
 & Cappadociæ mihi litteræ redditæ sunt a Tarcon-
 dimoto, qui fidelissimus socius, trans Taurum,
 amicissimusque populi Rom. existimatur, & post
 scribendum ex v. c. a Commageno Antiocho ; nam
 sic habent Græci scriptores, & Dio lib. xxxv. Τὸν
 πῶς τῆς Κομμαγενῆς βασιλέα Ἀντίοχον.

Huc Bardanos] V. C. Huc Dardanos, & ita om-
 nino legendum ; nam Dardani populi supra Ma-
 cedonas & Illyrios, quos statim Cæsar edit, ponun-
 tur a Geographis.

Omnino in ora maritima] Particula, in, abest a
 v. c. & certe abundat. Paulo post v. c. habet, D.
 Lælius. Quod autem dicit C. Cassium Syriacis na-
 vibus præfuisse, id verissimum est, nam in argenteis
 ejus denariis hæc præfectura acrostichii signo indica-
 tur, addito etiam nomine M. Servilii ejus legati,
 cum in altera parte sit, C. CASSI. IMP. in altera, M.
 SERVILLI. LEG. Uterque autem inter Cæsar's postea
 percussores numeratus est & in denariis M. BRVTI.
 IMP. alter LONGVS, alter GASCA, notis cognomini-
 bus, describuntur.

Rhodiis C. Marcellus cum C. Pomponio] Scri-
 bendum C. Coponio, ut alias diximus in Familiis
 Romanis, nam C. hic Coponius Prætor fuit anno
 DCCCIII. & eum designat Pompejus Procos. in epi-
 stola ad M. Marcellum, & L. Lentulum Consules
 lib. VIII. ad Atticum, cum ait : Ego ad P. Lupum,
 & C. Coponium Prætores misi, ut se nobis con-
 jungerent, item Cicero lib. I. de Divinatione cum
 scribit, C. Coponium ad se venisse Dyrrhachio,
 cum Prætorio imperio classis Rhodiana præfesset.
 Male autem Q. infra prænominatur a Cæsare,
 cum ait : Classi Rhodiæ Q. Coponium præfuisse.
 C. enim COPONIVS PR. Ex S. C. in ejus denario di-
 citur, in quo, quod Tibure oriundus esset, Hercu-
 lis insignia expressa sunt. Appianus in Parthico
 Κοπόνιον ἀρχόντα nominat, & item Vellejus lib.
 II. Coponium virum Prætorium.

Scribonius Libo] Ad hunc pertinent, ut opi-
 nor, argentei denarii cum inscriptione C. SCRIBO-
 NIVS LIBO, in quibus Libonis puteal expressum
 est, de quo Horatius,

— Putealque Libonis

Mandabo ficcis, Cc.

Videndus Festus Pompejus.

Toti tamen officio maritimo M. Bibulus præ-
 positus] Appianus lib. II. Νῆς δὲ μικρὰὶ μὲν ἦσαν
 τῶ Πρωπήνῳ ἐντελεῖς τοῖς πληρώμασιν ἐξακόσσι,
 πολὺ δὲ ὀκτάδων καὶ σκαλοφόρων ἄλλο πλῆθος, νέυ-
 αρχοὶ τε πολλοὶ κατὰ μέρη, καὶ ἐπ' αὐτοῖς Μάρκος

Βίβλος. Sed in vulgatis libris corrupte habetur,
 Μάρκος Βουβίλιος.

Postridie terram attingit Græcorum] V. C. ha-
 bet minus corrupte, Germaniorum, pro eo quod
 Victorius reposuit ex Dione & Appiano, Cerau-
 niorum. Sed videtur hic locus ita interpungendus :
 Postero die terram attingit (Ita enim est in v. c. &
 lib. v. dixit : Prima luce terram attingit) Ceraunio-
 rum, saxa inter & alia loca periculosa quietam na-
 velis stationem. Sic plane dixit lib. VI. de Bello Gall.
 In segetes misit, quas inter & castra unus omnino
 collis intererat.

Erat Orici Lucretius Hispillo] Veteres libri va-
 riant in hoc cognomine : Alii enim habent Vispul-
 lo, sive, Bispullio, ut est in Pandectis quoque Flo-
 rentinis, & Lexico Latino-græco, quod Vispullio-
 nes interpretatur νεκροθάπτας. Alii, Vispillo, sive
 Vespillo, quod rectius est ; nam in argenteis dena-
 riis dicunt extare Q. LVCRETIVS Q. F. VESPILLO.
 Qui ut videtur, filius fuit ejus Lucretii, quem Ci-
 cero in Bruto, ut acutum, & jurisperitum laudat.
 Vespillo etiam habetur in lib. de viris illustribus,
 in quo est : Ti. Gracchi corpus Lucretii Ædilis ma-
 nu in Tiberim missum est ; unde ille Vespillo dictus.

Minucius Rufus] Hunc opinor esse, qui in ar-
 genteis denariis dicitur, Q. MINVCIVS. RVFVS.

Sed neque ii sibi confisi ex portu prodire sunt
 ausi. Cum Cæsar omnino XII. naves longas præsidio
 duxisset, in quibus erat & ipse : neque Bibulus,
 &c.] In codice, qui est apud me vetustissimus, ita
 hujus loci postrema pars habetur : In quibus erant
 constratae illi, &c. corrupte sine dubio, sed ita,
 ut ex ejus scripturae vestigiis vera lectio elici pos-
 sit, quam putamus hanc esse : (cum Cæsar omnino
 XII. naves longas præsidio duxisset, in quibus erant
 constratae quattuor) parenthesi apposita a dictione,
 cum, ad, quattuor ; ex notis enim IIII. quæ quat-
 tuor significant, fluxit vox, illi, quam tamen ut
 mendosam asterisco notavit libri mei Corrector,
 adjecta ad marginem dictione, quattuor. Constratae
 autem naves dixit Cæsar, quas supra, κατη-
 φοράτοις a Græcis dici indicavimus, quas Cæsar
 ipse alibi testas appellavit. Constratas quidem infra
 his verbis : Atque omnes naves incendit xxxv. in
 quibus erant viginti constratae. Testas vero supra
 lib. I. de Bell. civil. Massilienses, inquit, usi L.
 Domitii consilio, naves longas expediunt numero
 XVII. quarum erant XI. testas.

Fufius Calenus] V. C. Fufius Calenus, & ita
 scribendum esse supra ex antiquis denariis admo-
 nuimus. Paulo post cum in eodem v. c. sit : In eas
 indigentiae suæ, ac doloris iracundia erupit, &c.
 Videndum an legi possit : In eas indigentiae suæ
 dolor ac iracundia erupit. Nam infra de Bibulo di-
 xit : Custodiisque diligentius dispositis. Item : Pro-
 dit Libo, atque excusat Bibulum, quod is iracun-
 dia summa erat ; & paulo post : Ne res maximæ
 spei, maximæque utilitatis ejus iracundia impedi-
 rentur. Livius autem lib. VI. videtur simili modo
 dixisse : Victæ plebis dolor erupit. Faernus lege-
 bat, iracundiam.

A Salonis] Ita v. c. Salonæ ; item Dioni, &
 Ptolemæo, & Lucano lib. V.

Qua

μέλαινα Illurico litori opposita) præter ea quæ ex Appiano & Dione, itemque Orofio attulimus, ita Lucanus lib. IV.

*Clauditur extrema residens Antonius ora,
Cautus ab incurfu belli, si sola recedat
Expugnat quæ tuta fames.*

Jam ipsis incommodis suis] V. C. habet, ipsi, non, ipsis; & post Faernus legebat: Interea expedire, & ipsis placere oportere, &c. Sed videndum an rectius sit: Interea & Pomp. & ipsi placere oportere, &c. nam Cæsar cum de se loquitur, voce, ipse, uti solet, ut supra libro I. Mittit ad Libonem in primis, ut ipse cum Pompejo colloqueretur. Hic autem cum Pomp. scriptum esset, Reip. ab aliquo videtur factum, qui existimavit ex ea lectione aptiorem sensum elici posse. Paulo post in v. c. est: depositis armis, &c. sine copula, que.

Vibullius his expositis Corcyræ] Alii legunt Vibullius his expositis a Cæsare. Sed v. c. meus retinet vulgatam lectionem, Corcyræ; ut fortasse legendum sit: Is expositus Corcyræ: nam nomen Vibullius videtur adjectum; & paulo post, verbum inciperet, itemque illud, ante, mihi suspecta sunt, ut fortasse totus hic locus ita sit legendus. Is expositus Corcyræ, non minus necessarium esse existimavit, de repentino adventu Cæsaris Pompejum fieri certior, uti ad id consilium capere posset, quam de mandatis agi.

L. Torquatus] Opinor designari L. Torquatum eum, qui III. vir monetæ cudendæ, torque & aliis ejus familiæ monumentis argenteos denarios cum inscriptione, L. TORQVAT. EX. S. C. signavit.

Cum Græcos muram ascendere, atque arma capere juberet, illi autem contra Imperium Populi Rom. pugnaturos se negarent. Oppidani autem etiam sua sponte Cæsarem recipere conarentur] Ita legitur hic locus in v. c. Imperium autem pro ipso Imperatore & magistratu positum videtur; erat enim Cæsar tunc Consul. Sic infra: Erat plena litterarum, & imperiorum provincia. Paulo post pro, dedit, ut est in vulgatis, v. c. habet, edidit.

L. Straberius] V. C. & antiqui lapides, L. Straberius. Horatius lib. II. Satyræ III. illo versu:

Hæredes Staberi summam inci tere sepulcro.
Item Appianus lib. II. proxime ad rectam scripturam habet *σαμέριος*, cum ait: *Ἀπὸ δὲ τῆς ὤρου Καίταρ Ἀπολλωνίας ἠπείγετο, καὶ τῶν Ἀπολλωνιάτων αὐτὸν δεχομένων, σαμέριος ὀφθαλμάρχος ἐξέλιπε τὴν πόλιν.*

Quorum cognita voluntate clam profugit Apolloniatas ad Cæsarem, &c.] In v. c. ita legitur hic locus: Quorum cognita voluntate clam profugia Straberius Apollonia. Illi ad Cæsarem, &c.

Hos sequuntur Bellidentis Amatini] Legendum, Bullidentis & Amantiani, ex loco inferiore, in quo est: Qui commeatus Bullide, atque Amantia importari in oppidum prohibebat. Item ex Plinio, qui lib. IV. cap. X. sic habet: & Liberi Amantiani, atque Orestæ, colonix Bullidentis, & Diensis. Ptolemæus etiam & Stephanus, *Βουλῖς, Ἀμαντίαι.*

Quæ imperaret, se facturos pollicerentur] Ita v. c. ut supra: Contra imperium Populi Rom. pugna-
Tom. VII.

turos se negarent. In vulgatis vero utrobique deest dictio, se.

Tantusque terror incidit ejus exercitui] Ita v. c. Videndum autem an pro, incidit, rectius sit, incessit. Sic enim Cæsar dixit infra: Tantusque eo facto timor incessit. Item: Magnusque incesserat timor sagittarum, &c. & supra lib. I. In castris Curionis magnus omnibus incessit timor, & alibi.

Cæsar profecto occupato itinere] A. Statius Lusitanus legebat: Cæsar profectus occupato itinere, ex loco simili apud Cæsarem. Alii, præoccupato itinere. Sed cum in v. c. apud me sit, Cæsar profecto occupato itinere, videndum an legi debeat, Cæsar præcepto itinere, ut verbum, occupato, glossema sit verbi, præcepto, quo usus est Livius, cum ait: Nox, dieique insequentis pars ad præcipiendum iter Philippo data est. Confirmat hanc lectionem Lucanus, usus & ipse verbo præcepit, lib. VI. cum inquit de Cæsare:

*Signa movere, tectusque via dumosa per arva
Dyrrachio præceps rapiendas tendit ad arcus.
Hoc iter æquoreo præcepit limite Magnus.*

Ut vigiliis castellisque benemeritæ civitates tutæ essent præsidio] Faernus ex v. c. legebat esse, pro, essent; delet item verbum, tutæ, ex conjectura; & civitates, mutabat in, civitatem. Nos lectionem veterum librorum retinemus, in quibus est, esse, non essent, & tutæ itidem delemus, sed, vigiliis, mutamus in, vicis; & civitates, parva mutatione, in, civitatis, totumque locum ita legendum existimamus: ut vicis castellisque benemeritæ civitatis esset præsidio. Nam quod Apolloniata Cæsarem recepissent in urbem, & commeatu opibusque eum adjuvissent, timebat Cæsar, ne ob id Pompeiani vicos eorum castellaque incenderent, agrosque depopularentur; itaque ut benemeritæ civitatis vicis castellisque præsidio esset, in eorum finibus ad flumen Apsum castra posuerat. Sic infra locutus est, cum ait: Non solum urbibus, sed pene vicis, castellisque singulis. Et Sallustius apud Nonium, vicos castellisque incendere dixit. In v. c. pro, ponit, scriptum est, supponit, & pro, in naves positis, habet, in naves impositis.

Quantum navium facultatem habebat] Faernus legebat, quam tum navium facultatem habebat, &c. sed vulgata lectio retineri potest, ut sit, pro, copia navium Antonium milites imposuisse. Nam quod non omnes qui Brundisii erant, fuerint in naves impositi, apparet ex eo, quod Kalenus expositis copiis, naves Brundisium remiserit ad reliquas transducendas. Quantum autem navium dictum videtur, ut supra, Tantum navium reperit. Quidam legunt: Quum primum navigandi facultatem habuit; ut sit sensus, Kalenum impositis in naves militibus, idoneum ventum ad transducendas copias expectare, ut eum nactus, statim e portu solveret. Sic infra: Cæsar ad suos scripsit, ut nacti idoneum ventum, ne occasionem navigandi dimitteret.

Magno casu] V. C. Magnoque casu. Sic supra: Nam sicut magno accidit casu. Paulo post in v. c. est: Atque uno etiam tempore accidit.

Cum M. Acilio, & Statio Murco legatis] Opinor
V v le-

legendum, cum M. Acilio, quod eo tantum prænomine Acilia familia utatur, licet in argenteo quodam denario sit M. ACILIVS M. F. sed haud scio, an fabrilis errato. Statur autem MVRCVS IMP. in argenteo item denario descriptus est, de quo diximus in nostris familiis.

Huc addunt] Quidam legunt, adsuunt, pro, addunt, quod non placet; nam Cæsar sic alibi loquutus est, & supra lib. I. cum ait: Addunt ipsi, & affingunt rumores. Item: Huc pauca ad spem largitionis addit. Et paulo post: Huc addit pauca de causa, & de copiis suis.

Et perfecturum aliquid de Bibuli mandatis existimabatur] Cum in v. c. sit, & perfectum aliquid, &c. videndum an legi debeat: Et perfectum aliquid de Vibulli mandatis existimabatur. Habetur enim supra, Cæsarem ubi primum terram attigit Vibullium cum mandatis de pace misisse, a quo existimabatur aliquid de illis mandatis esse perfectum, idque Bibulum ac Libonem deferre verisimile erat. Vibulli autem nomen in, Bibuli, facile mutavit librarius ex antiqua consuetudine ponendi V, pro, B. & rursus B, pro, V.

Cæsar eo tempore cum legione una profectus ad recipiendas posteriores civitates, & rem frumentariam expediendam, qua anguste utebatur, erat ad Buthrotum oppidum Corcyrae] Ita hic locus legitur, & interpungitur in v. c. meo, & recte, ut videtur, nisi quod verbum, opidum, non ita placet, ut illud, oppositum, quod est in vulgatis.

Ut componerentur, atque ab armis discederetur] V. C. habet, ut componeretur. Atque eodem modo de eadem re locutus est Cicero in oratione pro Sex. Roscio, cum ait: Sciunt ii, qui me norunt, me pro illa tenui infirmaque parte, postquam id quod maxime volui fieri non potuit, ut componeretur, id maxime defendisse, ut ii vincerent, qui vicerunt.

Quod de concilii sententia summam belli, rerumque omnium Pompejo permiserint] Lucanus ita de hac re lib. v. cecinit:

*Vos quorum finem non est sensura potestas,
Consulte in medium patres, Magnumque
jubete*

*Esse ducem. Læto nomen clamore Senatus
Excipit, & Magno fatum patriæque sum-
que*

Imposuit, &c.

Atque illum reliqua perfecturum] V. C. habet, per se acturum; & paulo post: Neque tum respondendum Cæsar existimavit. Item, prodantur quod fortasse rectius est quam, prodatur; & infra v. c. habet: Neque hanc rem illis esse impediendi loco.

Quæ ubi Cæsar intellexit] Ita v. c. sed alii libri habent: Quem ubi Cæsar cognovit, &c. ut ad Libonem referatur. Fortasse autem rectius esset: Quod ubi Cæsar cognovit, &c. Nam sic supra lib. III. de Bell. Gall. dixit: Quod ubi Crassus animadvertit, suas copias propter exiguitatem non facile diduci, non cunctandum existimavit, quin pugna decertaret, &c. & infra hoc ipso libro: Quod ubi hostes viderunt, &c.

Ad neminem unum] Simili modo dixit Cicero: Nemo de nobis unus excellat; & Auctor ad He-

rennium: Nemo unus potuit debere, ut legibus interrogari non possit. Livius lib. xxxviii. Alii neminem unum civem tantum eminere, & Appulejus Apol. II. Qui unum neminem in terris viliozem se, aut improbiorem, aut inquinatorem reliquit.

Ubi primum rursus adhibito Libone, & L. Lucentejo, & Theophane, quibusque communicare] Ita habet v. c. meus: Sed illud, rursus, videtur abundare, nam ubi primum cum Theophane & aliis Vibullius de mandatis Cæsaris agere cœperit, hæcenus dictum non est.

Eum ingressum in sermonem] V. C. meus: Quem ingressum in sermonem; & ita Cicero locutus est lib. xv. epist. xi. ad Atticum, cum ait: In quam orationem cum essem ingressus, Cassius intervenit. Nec tamen reiicimus vulgatam lectionem; nam Cæsar lib. I. dixit: Marcellus, ingressus in eam orationem.

Cujus rei opinio tolli non poterit, cum in Italiam, ex qua profectus sum, reductus existimabor, Bello profecto, ab his Cæsar hæc facta cognovit, &c.] Ita hic locus legitur, & interpungitur in v. c. qui apud me est. Infra eodem modo loquitur, cum ait: Ut postea confecto bello reperiebamus. Item: Ut postea bello confecto cognitum est, &c. facta, autem pro, dicta, ut rursus facta, pro dicto, Cæsar sæpe posuit.

Unum flumen tantum intererat Apsus] Vel, Apsus, vel, tantum, abundare videtur. Supra lib. I. sic locutus est, cum ait: Atque una valle non magna interjecta. Item: Quos inter & castra unus omnino collis intererat. Paulo post in v. c. est: De pace legatos duos mittere. Et pro, exponere possent, videtur legendum, exponere posse. Item: Qua ex frequentia T. Labienus prodit; &: Nisi Cæsaris capite delato, pax esse non potest.

M. Cælius Rufus Prætor causa debitorum suscepta] Dio lib. XLII. copiosius narrat hæc, quæ de M. Cælii Prætura, itemque de causa debitorum ab eo suscepta, Cæsar scribit. Sed corrupte Dio Cæcilius, ut lib. XLII. appellat, ait enim: ὁ δὲ δὴ Καίλιος ὁ Μάρκος καὶ ἀπώλετο, πολήτης τὰ πρὸ τῶν δανεισμάτων ὑπὸ τῷ Καίσαρος ὀρισθέντι, καὶ ἄπειρ ἠττημένῳ τε αὐτῷ, καὶ ἐφθαρμένῳ, λῦσαι, καὶ διὰ τῷ τῷ Ρώμῳ, καὶ τῷ Καμπανίαν ἐνταράξας. οὐτος γὰρ ἀντεπραξέε πρώτος, διὰ καὶ στρατηγὸς ἀπεδείχθη. ὀρισθεὶς δὲ ὅτι τε μὴ ἠσώμῃσε, καὶ ὅτι καὶ Τρεβόνιος ὁ ταυάρχων αὐτῷ οὐ κληρωντὸς, ὡς περ εἰδισο, ἀλλ' αἰρετὸς ὑπὸ τῷ Καίσαρος ἐς τῷ ἀσωμῆσαν προεκερίθη, ἡ ἀντιούτο πρὸς πάντα τῷ συνάρχοντι, &c. emendandum igitur Κοίλιος pro Καίλιος.

Quæ per arbitrium fierent] V. C. per arbitrum, non tamen improbamus, per arbitrium. Paulo post legerem: Sed ab hoc profectus initio, &c. interpolationis nota ad nomen, Cælius, apposita.

Unam, qua mercedes habitationum annuas conductoribus donavit: alteram novarum tabularum] Ita v. c. pro, alia n. Quo modo locutus est Cæsar alibi, & libro I. de Bell. Gall. cum ait: Gallia est omnis divisa in partes tres: Unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani. De legibus autem a Cælio latis ita Dio lib. eodem: Νόμον ἰδίῃ ἔθετο, πρῶτα πεπλάσιν οἰκεῖν διδοὺς, καὶ τὰ χρῆα ἀποκόπτων. In vulgatis

tis autem est mendose, χρύσεια ἀποκόπτων pro χρῆμα, &c. χρῆμῶν ἀποκόπτης Græci dicunt, quas hic Cæsar, tabulas novas, & item Cicero loco supra a nobis citato ex lib. II. de officiis, cum ait : Tabulæ novæ quid habent argumenti, &c. Quod item Cæsar dicit, mercedes habitationum annuas conductoribus donavit, id sic habet Dio, προίκα τε πᾶσι οἰκεῖν διδούς. Quod genus largitionis improbat Cicero lib. II. de officiis, cum ait : Habitent gratis in alieno. Quid ita ? ut cum ego emerim, ædificaverim, tuear, impendam, tu me invito, fruare meo. Quid est aliud aliis sua eripere, aliis dare aliena ?

De quibus rebus Servilius Cos. ad Senatū retulit. Senatūque Cælium ab Rep. removendum censuit : hoc decreto, eum Cos. Senatu prohibuit, & concionari conantem, de rostris deduxit] Dio lib. XLII. Καὶ ὁ μὲν Σερούλιος ἐκέλευεν τῆτε σιωεδρίου εἰρξε, καὶ ἀπὸ τῆ βήματος καταβοῶντὰ π καπίσασε, τὸν τε δίφρον αὐτῆ σωέτριψεν. Putamus autem Cæsarem hoc decreto, non, hoc Senatus consulto dixisse, propterea quod auctoritas tantum Senatus de removendo Cælio fuerit perscripta, Senatus consultum, impediētibz Tribunis non fit factum, ut indicare videtur Dio his verbis : Καὶ κωρῶθέντος μὲν μηδεὸς, οἱ δὴμαρχοὶ γὰρ ἐκώλυσαν, συγγραφέντος δὲ τῆ δόξαντος, &c.

Clam nuntiis ad Milonem missis] Hæc quoque apud Dionem eodem libro habentur. Scribit autem Asconius in Miloniana, quo anno Milo Clodium occidit, Cælium tunc Tribunatum pl. gerentem, causam Milonis cujus studiosissimus erat, omni adhibita opera tutatum esse. Eundem postea cum Curione & Antonio Tribb. pl. ad Cæsarem venisse. Quæstorem factum, in Siciliam Curionem sequutum esse tradit Cæsar lib. I. Curionem, inquit, secutus M. Rufus Quæstor navibus XII. quas præsidio onerariis navibus Curio ex Sicilia eduxerat, &c. Demum a Cæsare Dictatore Prætor creatus, quod Prætura Urbana Trebonio extra sortem data esset, offensus, & post Cæsaris in Macedoniam transitum, turbas ciens, abrogato magistratu occisus est cum Milone. Dio lib. XLII. Νῦν δὲ ἐκ τῆς Καμπανίας ἐπιπετόντος, καὶ φθάρέντος, ἕς τε τῶ βρεττιανῆ ἠλθεν ὁ Κοίλιος, ὡς ἐνταῦθα γέ τι συσῆτων, καὶ ἐκεῖ πρὸν ποιῆσαι λόγον π ἄξιον ἀπώλετο. συσραφέτες γὰρ οἱ τὰ τῆ Καίσαρος πράττοντες, ἀ πέντειναν αὐτὸν. Livius in epitoma libro CXI. M. Cælius Rufus (sic enim legendum diximus, non, Cæcilius) Prætor cum seditiones in urbe quam maximas concitaret, novarum tabularum spe plebe concitata : abrogato magistratu, pulsus urbe, Miloni exuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, se conjunxit. Uterque cum bellum molirentur, interempti sunt. Vellejus Paterculus lib. II. M. Cælius, vir eloquio, animoque Curioni simillimus, sed in utroque perfectior, nec minus ingeniose nequam, cum immodica quidem (vel ut nos legimus) ne a diis quidem servari posset, quippe prior illi res familiaris, quam mense rat, in Prætura novarum tabularum auctor extitit ; nequiquæ Senatus, & auctoritate Cos. deterreri ; accito etiam Milone Annio, qui, non impetrato reditu, Julianis partibus infestus erat, & urbe seditionem magis, occulte autem bellicum tumultum movens, primo summotus a Rep. mox

consularibus armis, auctore Senatu, circa Thurios oppressus est. Incepto pari similis fortuna Milonis fuit ; qui, Compsam in Hirpinis oppugnans, ietulque lapide, tum P. Clodio, tum patriæ, quam armis petebat, pœnas dedit ; vir iniques, & ultra sortem temerarius.

Quod magnis muneribus datis, gladiatoria familia reliquias habebat] Asconius in argumento Miloniana de Milone refert nonnulla ad hunc locum pertinentia. Sunt autem hæc : Studio populi propter effusas largitiones, impensas quoque ludorum scenicorum, ac gladiatorii muneris maximas, in quas tria patrimonia effudisse eum Cicero significat.

Ipse cum Cassilinum venisset] V. C. habet, veniret, & Cassilinum, unico s, ut Strabo & alii, Κασιλίον. Item, Thurinum, ut Græci, Θουρίοις. Paulo post v. c. habet : Et familia Neapoli visa, atque proditio opidi appareret, &c. pro eo quod Faernus legebat, familia Neapoli visa, de prodicione opidi appareret.

Atque eum hostis loco habendum existimabat] Videtur legendum, existimarat, præcedit enim, cœperat. Quod autem paulo post in v. c. habetur : Quæ mandata ad se per Vibullium delata essent (cum in aliis sit, per Bibulum) haud scio quam recte scriptum sit, non enim convenit cum iis, quæ supra de Vibullio dicta sunt.

Eo cum a Q. Pedio Prætor cum legione lapide ietus esset] Mihi non fit verisimile designari Q. Pedium sororis Cæsaris nepotem, & ejus ex quadrante hæredem, qui cum legatus in Gallia primum fuerit, ut ex lib. II. constat, deinde in Hispania, ut ex lib. VI. de Bello Hispaniensi, ex qua etiam triumphavit, ut Dio tradit, male nunc Trib. Mil. diceretur, ut doctos viros video probare. Magis vero placeret vulgata lectio, si addatur verbum, missio, ex v. c. ut sit : a Q. Pedio Prætor cum legione missio ; nam Senatum contra Milonem fugitivos concitantem bellum decrevisse scribit Dio ; & verisimile est, Pedium a Cæsare Prætorum eo anno cum Trebonio & Cælio factum, in Campaniam cum legione missum esse, ubi alias Cæsaris res Q. Pedium curasse apparet ex epistola XVIII. lib. IX. ad Atticum. Nam quod Q. Pedius nepos sororis Cæsaris fuerit, & ab eo hæres ex quadrante institutus, scribit Suetonius cap. XXIII. his verbis : Sed novissimo testamento tres instituit hæredes sororum nepotes C. Octavium ex dodrante, L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante. Quod item ex Hispania triumphaverit, refert Plinius lib. XXXV. cap. IV. cum ait : Q. Pedius, nepos Q. Pedii consularis, triumphalisque a Cæsare Dictatore cohæredis Augusto dati, &c. Ex quibus locis non satis apte, ut quibusdam placet, Q. Pedius Trib. Mil. a Cæsare hic diceretur. Cum autem in vetustissimo libro qui est apud me, hic locus ita legatur : eo cum a P. Pedio proditore cum legione lapide ietus esset ex muro videndum an de alio Pedio sit hic intelligendum, & ex vestigiis corruptæ scripturæ, ita sit lectio restituenda : eo cum a P. Pedio funditore legionis lapide ietus esset ex muro, &c. nam particula, cum, ex superiore cum, videri potest irrepsisse, quæ postea mutandi vocem, legionis, in, legione, causam dedit.

derit. De Milonis autem interitū Cosam in agro Thurino, ut ait Cæsar, oppugnatis, sive ut Paterculus, Compsam in Hirpinis, quæ tamen eadem est, ita Plinius scribit lib. II. cap. LVI. L. Paulo, L. Marcello Coss. lana pluit circa castellum Carisfanum, juxta quod post annum T. Annius Milo occisus est, &c. Sed, post biennium, videtur apud Plinium legendum, ut fides historiæ constet. Annus enim hic, quo Milo occisus est, Consules habuit P. Servilium Isaricum, & C. Julium Cæsarem, ut initio lib. III. habetur, inter quos & L. Paulum, & C. Marcellum numerantur Consules L. Lentulus, & C. Marcellus.

Qui eo prædandi causa missi erant] Faernus legebatur, præsidii causa; quod video aliis etiam in mentem venisse. Paulo post v. c. habet: Ita magnarum initia rerum, quæ lectio magnopere placet.

Insulamque quæ contra Brundisium portum est] Ita v. c. a Mela vero appellatur hæc insula, Pharos. Paulo post fortasse melius legeretur: Quam omnia litra & portus custodia teneri, pro eo quod in vulgatis est, custodia clausos tueri. Sic enim infra locutus est Cæsar, cum ait: Quod tanta diligentia omnia litora a Pompejanis tenebantur, &c. Possent etiam legi: Custodia classium teneri. Sic enim infra: Hæc a custodiis classium maxime vacabant. Nec tamen omnino displicet verbum, clausos; nam Cicero sic locutus est, cum dixit: Tanquam unum aliquem portum tutum & clausum teneri.

Et unam frumento onustam adduxit] V. C. habet, abduxit; & ita videtur legendum. Quod autem dicit (Et sagittariis in terram expositis) id simile est. Livius annis illis ex lib. XXXIX. in quo est: Copiæ omnes in terram expositæ sunt. Eodem modo locutus est Hirtius lib. de Bello Alexandr. Item Cæsar ipse supra libro I. cum dixit: Neque affectum valetudine filium in terram exponere patitur.

Nostri veterani in portum refugiebant] V. C. refugerunt; & paulo post habet: aquari prohiberentur, pro, aqua prohiberentur. Videndum autem ad illud, a Brundisio, adjectum sit; nam verbum discessit, satis est ad sententiam.

Et hiems præcipitaverat] V. C. habet, Et hiems jam præcipitaverat. Sic Cicero in oratione pro domo sua: Tu tuo præcipitante jam & debilitato Tribunatu, &c. ac si dixisset, prope jam finito.

Duriusque quotidie tempus ad transportandum lenioribus ventis expectabant] Vel repugnantibus codicibus, expectabatur, legendum videtur. Durius autem tempus expectari dixit, quod naves onerariæ, quibus milites transportabantur, commodius hieme, cum turbida tempestas maris custodias teneret, quam vere lenioribus flantibus ventis. Paulo post v. c. habet: Ne occasionem navigandi dimitterent: si, vel ad litora Apolloniatum cursum dirigere, atque eo naves eiicere possent, &c. Eiicere vero naves, quid sit, Cæsar ipse paulo post declarat, cum ait: Gubernatorem in terram navem eiicere cogunt; & Livius lib. XLIV. Pars eorum qui propiores continenti littori erant, in Cytheram enatarunt; pars velis datis ad Chium naves eiecere. Itaque Appianus lib. II. scribit, Cæsarem perepi-

stolam suis significasse, ne navibus nimium parcerent, leviusque (ut Cæsar ipse ait) tempestatis, quam classis periculum æstimarent. Appiani verba sunt hæc: Ἐπιστολή πρὸς τὸν στρατὸν αὐτῶ ἐγγράπτω ἄλλῃ, τὸν βουλόμενον αὐτῶν ἐπὶ ταῖς ναῦς ἐπέσθαι τῶ Πρῶτον καὶ καταίρειν ἀναχθέντας ἐς χωρίον, ἐς ὃ, πὺρ ἄνεμος ἐκφέρει, μηδὲν τῶν νεῶν φειδομένου. οὐ γὰρ νεῶν χρῆζειν Κρίσρα, ἀλλὰ ἀνδρῶν.

Hæc a custodibus classium loca maxime vocabant] Videtur legendum, a custodiis classium.

Fufio Caleno] V. C. habet hic, Fufio Kaleno, ut etiam supra, & Appianus Κοῖνον Φάριον Καλλιῶν, itemque Dio lib. XLII. Paulo post auctoribus veteribus denariis, Cicero, & aliis, scribendum C. Coponius. De Nymphæo autem videndus Appianus lib. II. & Plinius lib. III. cap. XXII. qui promontorium illud appellat, non portum, quique lib. eod. cap. XXIII. in finibus Apolloniatum alterum ponit Nymphæum, cujus meminit Strabo libro V. & Dio libro XLI.

Et cum jam nostris] V. C. nostri, & ita Faernus, & paulo post ubique infra legendum Lissum, ut habet v. c. & Strabo lib. VII. Item ex v. c. scribendum: Leviusque tempestatis, quam classis periculum æstimaverunt, &c. non, existimaverunt; nam ita supra locutus est Cæsar, cum dixit: Hæc si gravia aut acerba videantur, multo illud gravius æstimari debere, &c. Et apud Sallustium in Bello Jugurth. habent veteres libri, utrum gravius æstimet, non, existimet, ut vulgati codices.

Ita ut ad unum] V. C. ad unam. Et paulo post v. c. habet, detraheretur, pro, distraheretur.

In noctem conjectæ] Ita Cicero locutus est in oratione pro Milone, cum dixit: Age sit ita factum, quæ causa fuit cur Romam properaret? cur se in noctem coniceret?

Navigiis compluribus sumptis] V. C. habet, summissis, pro, sumptis. Sed utrumque videtur abundare. Itemque paulo post abundant etiam illa, se compleverat, nec sunt in vv. cc. qui, pro fortitudine, miro consensu habent, firmitudine.

Qui omnes ad eum perducti] V. C. habet, producti; & paulo post: Quique eos armati ex præsidio secuti sunt, non, quinque eos, &c. Item: Incolumes se ad nostros receperunt, &c. quod magis placet.

Conventus civium Romanorum, qui Lissum obtinebant] Ita v. c. Plinius lib. III. cap. XXII. Promontorium Nymphæum, Lissum opidum civium Romanorum edit.

Ex omnibus copiis Antonius] Faernus (ut puto) ex conjectura fecit: Expositis copiis. Sed fortasse melius esset: Expositis omnibus copiis.

Pontones] Has infra appellat naves onerarias. Pro eo autem quod est in vulgatis, Lissi reliquit, v. c. habet, Lissi relinquit.

Quæ opinio erat edita in vulgus] Alibi dixit: Postquam in vulgus militum relatum est, vel ut est in v. c. elatum est. Paulo post v. c. habet: Hæc eodem fere tempore, &c. Item: Ipsi iter secundum eas terras direxerant, quod placet, nam in vulgatis est, terras.

Pompejus, quia expedito itinere flumen ei transseundum non erat] Videtur legendum: Pompejus ex-

expedito itinere, quia flumen ei, &c. Paulo post pro, Asparagum, v. c. ubique constanter habet, Asparagium.

Scipio detrimentis quibusdam circa montem Amanum acceptis, sese Imperatorem appellaverat] Scipionem Imperatorem appellatum ab exercitu fuisse, constat ex ejus denariis, in quibus fere omnibus utitur hoc titulo, Q. METELLVS. PIVS. SCIPIO. IMP. Sed ex Africa provincia fuisse Imperatorem appellatum aliquando existimavi, quod multi ex iis denariis, in quibus Imp. dicitur, sint in Africa signati. Sed sive ex Africa, sive ex Syria provincia, quam tunc obtinebat, sese Scipio Imperatorem appellaverit, ridiculum est, ob detrimenta circa montem Amanum accepta, eo titulo affectum esse. Quare mendum aliquod subest fortasse in verbo, detrimentis, pro quo reponendum videretur aliquod aliud verbum, quod opponatur detrimentis. Opponitur autem detrimento emolumentum, ut ostendit Cicero lib. III. de Finib. cum ait: Et emolumenta & detrimenta, quæ *ωφέληματα* & *βλάμματα* appellant. Amani autem montis meminit Cicero epist. xx. lib. v. ad Atticum his verbis: Tarsum veni a. d. III. non. Oct. Inde ad Amanum contendit, qui Suriam a Cilicia aquarum divortio dividit, qui mons erat hostium plenus sempiternorum.

Et M. Bibulum in obsidione habuerant] M. Bibulum Suriae Procos. Parthi obsederunt, ut scribit Cicero lib. v. ep. xvi. ad Atticum, & lib. XII. ep. xxix. ad Cornificium: Bellum, inquit, quod est in Suria, Suriamque Provinciam tibi tributam esse a Cæsare, ex tuis litteris cognovi, &c. quod si pares copias ad configendum non habebis, non te fugiat uti consilio M. Bibuli, qui se opido munitissimo, & copiosissimo tam diu tenuit, quam diu in Provincia Parthi fuerunt.

Legiones, equitesque ex Suria deduxerat] Videtur legendum, deduxit; nam paulo supra dixit: Expectabat cum Scipione ex Suria legiones duas.

In Provinciam cum venisset] Designat Asiam provinciam, quam scribit Strabo lib. XIII. Attalum Pergami regem Populo Rom. ex testamento reliquisse. Quari autem potest, cur Scipio in alienam provinciam cum venisset, pecunias in ea imperavit, aliaque fecit, quæ in sua tantum quisque provincia Procos. facere consuevit. Sed fortasse id facere Scipioni licebat ex auctoritate alicujus Senatusconsulti, quod a Senatu qui in castris tunc apud Pompejum erat, factum videri potest in eam sententiam, qua extat illud de C. Cassio apud Ciceronem lib. Philipp. XI. his verbis conceptum: Senatus placere C. Cassium Procos. Provinciam Suriam obtinere, uti qui eam optimo jure provinciam obtinuerit, tumque a M. Crispo Procos. L. Statio Murco Procos. A. Allieno leg. exercitus accipere, eosque ei tradere, cumque iis copiis, & si quas præterea paraverit, bello P. Dolabellam terra marique persequi: ejus belli gerendi causa, quibus ei videatur, naves, nautas, pecuniam, ceteraque, quæ ad id bellum gerendum pertineant, ut imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto jus potestatemque habeat, utque quamcumque in provinciam ejus belli gerendi causa advenerit, ibi majus

imperium C. Cassii Proconsule sit, quam ejus erit, qui eam provinciam tum obtinebit, cum C. Cassius Proconsule in eam provinciam venerit: regem Dejotarum patrem, & regem Dejotarum filium, si, ut multis bellis sæpenumero, imperium Pop. Rom. juverint, item C. Cassium Proconsule copiis suis opibusque juvissent, Senatui populoque Rom. gratum esse facturos itemque si ceteri reges, tetrarchæ dynastæque fecissent, S. P. Q. R. eorum officii non immemorem futurum: utique C. Pansa. A. Hirtilius Consules, alter, ambove, si eis videretur Rep. recuperata de provinciis consularibus, prætoris ad hunc ordinem primo quoque tempore referant. Interea provinciæ ab his, quibus obtinentur, obtineantur, quoad cuique ex S. C. successum sit.

In capita singula fervorum liberorum] Hæc Cicero lib. v. ad Atticum *ἐπιμεφάλαια* vocat, cum ait: Audivimus nil aliud, nisi imperata *ἐπιμεφάλαια* eos solvere non posse, & lib. III. ad Ap. Pulchrum epist. VIII. Nisi quod, inquit, principes civitatum a me postulassent, ne in indictionem tributorum, & illam acerbissimam exactionem, quam tu non ignoras, capitum, atque ostiorum inducerentur sumptus minime necessarii, & lib. XIII. ad Atticum: Columnarium vide ne ullum debeamus.

Cujus modo rei nomen] V. C. habet, cujusmodi rei nomen; & paulo post: Differta præceptis, &c. pro eo quod in vulgatis est, conferta præfectis. Item: Suo etiam privato compendio, &c. sine ditione, imperio.

Ut in sorte fecerant] Videndum an legi debeat, ut in Suria fecerant; nam ita Faernus legebat, & ita est in aliquibus codicibus. Ut dicat Cæsar Scipionem in Asia provincia id fecisse, quod Domitius Procol. in Suria fecerat, qui debitam biennii pecuniam a Publicanis in ea exegerat, & insequentis anni mutuum ab iisdem præceperat.

Ceterasque ejus deæ statuas] Cum in v. c. qui est apud me, scriptum sit, ceteraque ejus diei constituta, jamdiu est cum studiosos antiquitatis lectores admonui, videri mihi legendum esse, certaque ejus rei die constituta, quod ita Cæsar locutus sit lib. VII. de Bello Gall. cum dixit: Tempore ejus rei constituto; & hoc ipso libro: Certumque ei rei tempus constituitur. Alii, hanc conjecturam æmulati, reposuerunt: certaque ei re die constituta, vel potius, certaque ejus die constituta, ego vestigia veteris codicis, quoad fieri potuit, libenter sum sequutus.

Cujus pecuniæ ab ea parte, quæ libera appellabatur] Strabo extrema pagina lib. VII. *Καὶ δὴ καὶ τὰ περὶ τῶν Λυγισιῶν, καὶ πελαγονίαν, καὶ ὀρεσίαν, καὶ ἐλίμνειαν, τῶν ἄνω Μκεδονίαν καλοῦσιν, οἱ δὲ ὑπερον καὶ ἐλαδέραν.*

Præsidii adversariorum Calydone & Naupacti relictis] Videndum an pro, relictis, legendum potius sit, dejectis. Sic enim Cæsar supra hoc ipso libro locutus est, cum ait: Præsidium equitum dejecit; nam infra ubi habetur, timens ne non reducti, sed rejecti viderentur, &c. pro, rejecti v. c. habet, dejecti.

Adesse Scipionem cum legione] Videtur legendum cum legionibus; nam duas legiones Scipio in Suria habebat, ut supra dixit; nec verisimile est, si unam

unam tantum legionem habuisset, ad custodiam impedimentorum octo cohortes relinquere voluisse.

Nam plerunque in novitate fama antecedit] Ita v. c. Possit etiam legi: Fama rem antecedit. Plinius libro XVI. cap. ult. Magna Hysuum fama præcesserat.

Cum cohortibus IX.] Videtur legendum, cum cohortibus IIII. Nam ex duabus legionibus, quas Scipio habebat, id est, XXX. cohortibus, si detractæ IX. cohortes fuissent, non satis paratus Scipio adversus Domitium, qui tres legiones habebat, & D. equites, pugnaturus erat.

Regis Cotri] Videtur legendum, Cotys; nam *Kótyς* habent Græci Scriptores, a quibus Latinos acceptum nomen, Cotys, & inde, Corus, fecisse diximus supra.

Sine auxilio Scipionis] Videtur nomen Scipionis adjectum esse, cum scriptum fuisset, ejus, quod ad Scipionem litteræ sint.

Biduo commoratus] V. C. biduum; & infra dixit: triduum moratus. Paulo post in v. c. est: Ante frontem castrorum instruit. Item, pro castris se contineret, &c. idem v. c. habet, castris se continere, qui magna expectatione venisset; nam supra dixit adesse Scipionem magna opinione & fama.

Q. Varus Præfectus equitum] An hic sit Q. Varus, qui Præfectus in idem equitum dicitur lib. VII. de Bello Gallico? Paulo supra in v. c. est, a valle non discedere, pro eo, quod vulgati libri habent, a vallo. Putamus autem verbum valle, ex verbo, quod præcedit campus, fluxisse.

Ex fremitu equorum illata suspitione] V. C. habet incussa suspitione; & post: Nostri cognitis hostium insidiis, pro eo quod in vulgatis est, Nostri cognitis insidiis, hoc est, detectis insidiis, & ab hoste cognitis.

Ad Domitium deduxerunt] V. C. adduxerunt. Et paulo post pro, iisque custodiam navium longarum tradidit, v. c. habet, iisdemque custodia, &c.

In interiori parte post opidum reduxit] Ita infra: Vestibus in interiori parte transfudit. Sed videndum an utrobique in interiori portum sit legendum.

Ab Acilio posita] Vel hic Caninio scribendum, vel supra Acilio reponendum, ut historia constet; & ita Faernus emendabat hunc locum. Paulo supra videtur legendum, Oricum venit, sine Præpositione, ad, quæ fluxit ex postrema syllaba præcedentis verbi præerat, a librariis, ut fit, geminata.

In quibus ad libram fecerat turres] Videndum an legi debeat: In quibus altiores fecerat turres; nam sequitur statim, ex superiore pugnans loco.

Simul ex terra scalis] Videtur legendum: simul & terra, scalis; & classe, mœnia.

Scaphis excepti refugerant] V. C. refugerunt; & ita dixit infra: Cassius exceptus scapha refugit; & post legendum: Eam navem expugnavit.

Eodemque tempore ex altera parte molem tenuit naturalem objectam, quæ pene insulam contra opidum effecerat] Videndum an legi debeat: Eodemque tempore exteriori parte mœlis, quæ tenui tramite objecta (sive injecta) Pæniñsulam opidum efficiebat, &c. Nam supra de Pharo Cæsar sic ait:

Hæc insula objecta Alexandriæ portum efficit. Sed a superioribus regionibus in longitudinem passuum DCCC. in mare jactis molibus, angusto itinere, & ponte cum opido conjungitur. Orici autem situs, similis huic fuisse videri potest ex eo, quod moles, quæ continenti opidum conjungebat, Oricum ut Pæniñsula esset efficiebat, & portum longum, tutumque ut qui post opidum esset, reddebat. Itaque de Orico dixit Plinius lib. II. cap. XXIX. Epidaurus, & Oricum insulæ esse desiere, &c. Tenui autem tramite potuit a librariis facile in verba, tenui nãle, mutari, nam Mela lib. II. cap. III. sic locutus est, cum dixit: Tenui tramite in latum effunditur; & post: angusto tramite Peloponnesum annectit, &c. Exteriori parte, fecimus ex illis, ex altera parte, quod paulo post sequatur, in interiori parte, nisi quis malit, in interiori portum, quod magis placeret, nam quia moles ipsa angusta erat, ab ejus exteriori parte, qua mari alluebatur, Pompejus quattuor biremes, phalangis subjectis, fuculis atque vestibus tractas, in interiori molis partem, atque adeo in ipsum intimum portum transfudit, quibus Cæsaris naves defensoribus vacuas, & ut Cæsar dicit, inanes aggressus, partem incendit, partem abduxit. Id autem Pompejus facere nullo negotio potuit, qui simul & classe mari, & terra scalis, ut supra dixit, mœnia tentabat. Phalangis vero subjectis, fuculis atque vestibus tractas diximus, quod ita putemus legi debere; nam supra lib. II. dixit: Machinatione navali phalangis subjectis ad turrim hostium promovent; & fuculis, non scutulis est apud Vitruvium lib. I. cap. I. cum ait: Tenduntur fuculis & vestibus e nervo torti funes; & lib. X. cap. III. Vestibus autem coacta fucula versabitur, & eriget per se machinam sine periculo, &c. Scutularum autem nemo, quod sciam, facit mentionem.

Biblide, atque Mantinea] V. C. Bullide, atque Amantia; & ita scribendum ex Stephano, & aliis. At Cicero lib. XI. Philipp. Tener, inquit, Byllidem, tenet Amantiam; instat Epiro. Byllidem igitur dixit, Græcam scripturam secutus, nam Latini more suo, y, in u, converso, dixerunt Bullidem, ut Sulla, & alia.

Tertio die Macedoniam ad Pompejum] Ita v. c. sine Præpositione, in. Et paulo post habet, decernendi, pro, decertandi. Item: Totiusque belli apparatus is eo contulisset, &c. cum in aliis desit, is.

Castra communit] Videtur legendum, communit; & paulo post v. c. habet: Comportare imperat. Item: In Epirum rei frumentariæ causa, Quintilius & L. Canulejum legatum misit; cum in aliis desit nomen Quintilii.

Hæc expectans] V. C. spectans; & sic supra: Eadem spectans. Sed supra item dixit: Hoc sperans; & infra: Hoc sperans, ut movendis castris commodiore re frumentaria uteretur; & Hirtius lib. VI. de Bello Alexandrin. dixit: Illud sperans.

XV. millia passuum circuitu amplexus] Florus lib. IV. Cæsar, inquit, pro natura ferox, & confidentiæ rei cupidus, ostentare aciem, provocare, laceffere, nunc obsidione castrorum, quæ erant XVI. millium vallo obducta, &c. Lucanus tamen lib.

lib. vi. habet xx. millia passuum, cum ait.

*Parva Mycenæa quantum sacra Diana
Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma.*

Distat autem Aricia a Roma stadiis clx. quæ sunt millia passuum xx. ut ait Strabo lib. v. cujus verba sunt hæc: Μετὰ δὲ τὸ Ἀλβανὸν ἀρική ἐστὶ πόλις ἐπὶ τῇ ὁδῷ τῇ ἀππία σάδιοι δ' εἰσὶν ἐκ τῆς ῥώμης ρξ̄.

Quibus interim jumenta pascerentur] V. C. pasceret; & paulo post Faernus pro, munitiones videbant, legebat, munitiones jungebant. Sed videtur ita totus hic locus emendandus. Perpetuas munitiones perducebant, ex castellis, &c. Verbum autem timebant, Faernus expungebat.

Aut ex subcoactis] V. C. meus habet, aut ex coactis, quæ lectio probatur a doctis viris, qui Plinii locum libro viii. cap. xlviii. ita legunt: Lanæ per se coactam vestem faciunt, &c. Unde LANARIVS COACTILIARIUS in veteri apud me inscriptione. In alio tamen codice est, subactis, non, coactis. Paulo post pro, magna vi uterque utebatur, videtur legendum, magna vi uterque nitebatur, nam ita locutus est Hirtius libro iv. de Bell. Alexandr. cum ait: Majoribus viribus niti videbat. Male enim in vulgatis libris legitur, uti. Sic Virgilius: Magna nituntur opum vi, & Cicero: Resp. viribus suis nitens. Item Sallustius de Bello Jugurth. Exercitu circumdato summa vi Cirtham irrumpere nititur.

Cum legio Cæsaris ix. præsidium quoddam occupavisset] Videtur omnino legendum, præsidio collem occupavisset. Paulo enim supra dixit: Pompejus, ut quam plurimos colles quam maximo circuitu occuparet, &c. & paulo post: Huic loco propinquum, & contrarium collem Pompejus occupavit. Verba tamen, huic loco, abundare videntur.

Recipere se jussit] V. C. & liber Faerni pro, jussit, habent, statuit.

Legiones reduci jussit] Faernus legebat, legionem; nam una tantum erat legio, hoc est, ix. ut ex locis superioribus constat. De Pompejo autem cum dixit: Si sine maximo detrimento legiones Cæsaris sese recepissent, &c. id ex usitato more prolatum est.

Non reducti, sed rejecti] Diximus supra in v. c. esse, dejecti, pro, rejecti; & paulo post v. item c. habet, consipati, non, conspicati, vel ut alii legunt, conspirati. Item pro, adversus pilum, Faernus reponebat, adversus tumulum, quod non ita placet, ut lectio adversus clivum, quomodo docti viri emendarunt, non longe discedentes a vulgata scriptura.

Præcipientes Pompejanos egerunt] Post hæc verba in v. c. apud me adduntur hæc: Et terga verte-re coegerunt.

Pauloque circa eum locum morati] Verbum, morati, abest a meo libro & pro, circa, scriptum est citra eum locum. Item paulo post v. c. habet: At contra integras, atque incolumes copias, &c. Pro eo, quod est in libris vulgatis, at tum integras, &c.

Meminerant ad Alexiam] V. C. Alesiam ubique apud Cæsarem constanter; & ita Græci scriptores habent.

Est etiam genus radices] De hac radice ita Plu-

tarchus in Cæsare: Ἀλλὰ ρίζαν πρὸς κόπτοντες οἱ στρατιῶται, καὶ Γάλακτι φερῶντες, προσεφέροντο, καὶ ποτε διαπλάσαντες ἔξ αὐτῆς ἄρτοις, καὶ ταῖς προφυλακαῖς τῶν πολεμίων ἐπιδρομύντες, ἔβωλον εἶπω, καὶ διεβρίπτουσι ἐπιλέγοντες, ὡς ἀχρὲς ἢ γῆ τοιαύτας ἐκφέρει ρίζας, οὐ πάντωνται πολιορκουῖτες Πομπηίων. ὁ μὲν τὸς Πομπηίῳ οὔτε τοῖς λόγοις εἶα τοῦ τοῖς ἐκφέρεισθαι πρὸς τὸ πλῆθος. Hinc Suetonius in Cæsare cap. lxxviii. ut Dyrrachina, inquit, munitione Pompejus viso genere panis ex herba, quo sustinebantur, cum feris sibi rem esse dixerit, amoverique ocius, nec cuiquam ostendi jussit, ne patientia & pertinacia hostis, animi suorum frangerentur. Dioscorides lib. iii. cap. lxxvi. ἢ δὲ εἶσα ἐφθῆ, ἐδώδιμο ὡστὲρ σαφυλίῳ.

Crebroque voces] V. C. Crebræque voces. Et paulo post: Prius se cortice, & ex arboribus victuros. Item: Et odore tætro ex multitudine cadaverum. Lucanus lib. vi.

Sed languor cum morte venit, turbaque cadentium

Aucta lues, dum mixta jacent incondita vivis

Corpora, &c.

Tum aqua summa inopia affectos] V. C. afficeret. Et paulo post videtur legendum: Qui tamen a quibusdam præsidis aberant longius, &c. omissa voce, fontes: ut illud, qui, ad puteos referatur.

Quibus quotidie melius succedere tempus] V. C. habet subterere, pro, succedere. Sed videtur mendum: nam si verbum videbant, mutetur in, videbatur, & vox tempus, inducatur, longe magis constabit sententia. Sic enim loquuti sunt veteres Scriptores. Plancus ad Ciceronem: Si proinde ut ego mereor, mihi successerit. Cicero lib. de Oratore: si quando minus succedet, magnum tamen periculum non adibit; Livius libro xx. simul si successisset cœptis, recepturum se affictos; & Horatius:

— *Succedere recte*

Mæchu qui vulvis.

Nocte cohortes] V. C. habet, noctu. Et paulo post: adversi, pro, aggressi. Item, intra multitudinem.

Interim certior factus P. Sulla] Hic, ut opinor, in veteribus denariis dicitur P. SVLLA, antique, pro, P. SVLLA, ut Luculus, & Cina. Nisi ad P. Sullam pertineant denarii, qui cum L. Autronio Cos. fuit, Sullæ Dictatoris fratris filius. Desunt autem, ut videtur, hoc loco multa. Nam de cohorte, & de castello item, cui ea cohors præposita fuerit, nihil hæcenus apud Cæsarem habetur; nec præterea causa apparet, cur P. Sullam Cæsar castris præficeret. De cohorte quidem ita Suetonius in Cæsare cap. lxxviii. Denique una vi. legionis cohors præposita castello, quattuor Pompeii legiones per aliquot horas sustinuit, pene omnis confixa multitudine hostilium sagittarum, quarum circiter xxx. millia (Sic enim legendum, non, ut in vulgatis editionibus, c. ac xxx.) intra vallum reposita sunt. Nec mirum, singulorum si quis hæc respiciat, vel Cassii Scævæ, vel C. Acilii militis, ne de pluribus referam, Scæva excusso oculo, transfixus femore & humero, cxx. ictibus scuto perforato, custodiam

diam portæ commissi castelli retinuit. Appianus lib. II. meminjt Scævæ hujus, cum ait : ἐν δὲ ταῖς πείραις περὶ τὸ φρούριον ἠττωμένου τοῦ Καίσαρος, στρατὸς τοῦ λοχαγῶς, ὃς Σιλῆος ὀνομαζομένου, πολλὰ καὶ λαμπρὰ δρῶν, ἐς τὸν ὀφθαλμὸν ἐτρώθη βέλει, &c. Sed Appianus castelli portæ præfuisse ait Minucium (vel ut vocat Lucanus Numicium) cui ea fere tribuit, quæ Suetonius Scævæ, cum inquit : καὶ τὸ φρούριον περιετώθη, πολλὰ καὶ τῷ φρουροῦ Μινουκίῳ παροδόντι, ὃς γε φασὶ τῷ μὲν ἀσπίδι ἐκπῶν καὶ ἐκκοπῶν ἀναδέχεσθαι βέλη, τὸ δὲ σῶμα ἔξ τραύματι, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν ὁμοίως ἐκκοπῶν. Lucani versus ex lib. VI. sunt hi :

*Opportuna tamen valli pars visa propinqui,
Quam Numici castella vocant.*

Sæpe autem in hoc nomine peccarunt librarii apud scriptores ut Minucium pro Numicio, & rursus pro Minucio Numicium posuerint, ut supra notavimus ad versus Horatii ex lib. I. Serm. Præfuisse vero P. Sullam castris eo potissimum tempore Cæsarem putamus, quoad Dyrrachium per prodicionem occupandum profectus multos suorum amisit : id quod tum ex ipso Cæsare paulo post, tum ex Dione intelligi potest, qui lib. XLII. sic scribit : Αὐτὸ δὲ δὴ τὸ Δυρραχίου μεταξὺ τῶν τε ἐλῶν καὶ τῆς θαλάσσης, νυκτὸς, ὡς καὶ προδοθησομένου, τῶν τε ἀμνησμένων πειράσας, εἶσω μὲν τῶν γενῶν παρήλθου. προσπετόντων δὲ οἱ ἐνταῦθα πολλῶν μὲν κατὰ πρόσωπον, πολλῶν δὲ καὶ κατόπιν, οἱ πλοίοις παρακομισθέντες, ἤσαντες αὐτῷ ἐπέδρευτο, καὶ συχνοὺς ἀπέβαλε, καὶ ὀλίγη καὶ αὐτὸν ἐφάρη.

Alter omnia agere ad præscriptum] Illud, omnia, non est in v. c. Quod autem sequitur, alter libere ad summam rerum consulere debet, videndum an mendosum sit ; nam Cæsar supra dixit : De summa rerum deliberare incipit ; & alibi : Neque de summa belli suum iudicium, sed Imperatoris esse existimat. Cicero quoque sic locutus est, cum dixit : De suorum salute consulere. Item : De sua incolumitate gravius consulere.

Quæ res tamen fortasse aliquem reciperet casum] Ita locutus est supra, ut ad eum locum notavimus. Videtur autem hic legendum : Ut si restant fortasse aliquem, &c. Et paulo post Faenus legebat : Pompejanis magnam res ad receptam difficultatem afferebat, pro, magna res. Item in v. c. est : Volcatius Tullus. Quæ scriptura confirmatur antiquis denariorum monumentis.

Sustinuit cum cohortibus tribus] In v. c. apud me non est illud, cum ; & paulo post videtur legendum : Cum horum omnium ratio iniretur, &c. pro eo, quod in vulgatis est, haberetur.

Ad duorum millium numero] Ita locutus est Sisenna lib. III. histor. apud Nonium, cum ait : Ad binum millium numero sauciis utrinque factis.

Millia sagittarum circiter xxx.] Ex hoc loco apparet apud Suetonium in Cæsare capite supra citato, mendose legi, quarum c. ac xxx. millia, pro quarum circiter xxx. millia. Quod vero sequitur, Cæsari renuntiaverunt, pro eo v. c. habet renumeraverunt, sive, numeraverunt, ut est in alio libro manuscripto.

Foramina cccxxx.] V. C. cxxx. & ita habet Plutarchus in Cæsare, licet Suetonius in Cæsare, Va-

lerius Maximus lib. III. cap. XX. & Appianus lib. II. habeant cxx. sed ut videtur, mendose.

Donavit millibus ducentis aris] Vox, aris, non est in v. c. & recte abest ; nam sestertiorum addendum ad intelligentiam loci. Item pro, donavit, habet v. c. donatum millibus ducentis, ab octavis ordinibus ad primum pilum se traducere pronuntiavit, &c. Primum pilum enim Cæsar habet supra, & infra item in v. c. & Livius lib. VIII. Ex quibus ordo unusquisque tres partes habebat, earum unam quanque primum pilum vocabant, & lib. XXXII. Quater intra paucos annos primum pilum duxi, & lib. XLII. Tres & viginti centuriones, qui primos pilos duxerunt. Item : Tribuni Militum Sp. Ligustino in legione prima, primum pilum, virtutis causa assignarunt. Videndus Polybius libro VI. & Vegetius de re militari.

Ejusque opera] V. C. Ejusque ope. Et post sine voce, postea, v. c. habet, ut libri vulgati : Cohortemque duplici stipendio, frumentove, & speciaris, militaribusque donis amplissime donavit. Ut intelligi possit, stipendium duplex, frumentumque in usum cohortis dari solitum ; alia vero militaria dona in speciem. Livius lib. VII. Ita rebus gestis Consuladvocata concione, P. Decii non ceptas solum ante, sed cumularas nova virtute laudes peragit : & præter militaria alia dona, aurea corona eum, & centum bobus, eximioque uno albo opimo auratis cornibus donat. Milites, qui in præsidio simul fuerant, duplici frumento in perpetuum ; in præsentia singulis bobus, binisque tunicis donati, & lib. XXIII. Prænestinis militibus Senatus Romanus duplex stipendium, &c. Militaria vero dona, cujusmodi fuerint, docet Suetonius in Augusto cap. XXV. cum ait : Dona militaria aliquanto facilius phaleras, & torques, quicquid auro, argentoque constaret, quam vallares, & murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat.

Alteram noctem subnubilam nactus Sallustius lib. I. Histor. Sertorius nactus obscuram noctem. Apud Cæsarem vero vel illud, alteram, abundat, vel aliquid deest, quod de Pompejo dictum sit, qui sub nubila nocte aut castra movisset, aut ad munitiones accessisset.

Extructis omnium castrorum portis] Fortasse, obstructis, rectius esset ; nam supra dixit : obstructis in speciem portis singulis ordinibus cespitum. Item : Portas obstruit, fossas transversis viis perducit.

Fossum Calenum] Diximus supra in v. c. haberi, Fossum, & ita nominari ab Appiano lib. II. Q. vero Sabinum dici Cajum ab eodem Appiano, & item supra ab ipso Cæsare, licet in veteribus denariis, quos tamen ipse non vidi, dicant extare Q. Calvisium Sabinum.

Rutilius Lupus] De hoc Rutilio Lupo meminit Cæsar lib. I. & Prætozem eum nominat anni superioris.

De voluntate ipsarum] Particula, de, non habetur in v. c. nec vox urbes, quæ paulo post sequitur, & certe videtur adjuncta, ut illa etiam, civitates. Ut videatur ita legendum : Kalenus Delphos, Thebas, & Orchomenu voluntate ipsarum civitatem recepit, nonnullas per vim expugnavit, reliquas

quas circummissis legationibus, amicitiae Caesaris conciliare studebat, &c. Sic enim legitur in v. c. non ut in vulgatis, amicitia; & sic locutus est Caesar supra lib. vii. cum dixit: Eam civitatem Arvernis conciliat; & lib. v. Principes civitatis sigillatim Cingetorigi conciliavit.

Uti ne in eam telo, tormentove adigi posset] V. C. Uti ne telo, tormentove adigi posset, & sic omnino legendum; nisi quis malit: Uti ne tela, tormentave adigi possint. Sic enim dixit paulo supra: Qui tantum aberat a nostro castello, ut telum, tormentumve missum adigi non posset. Sed non est discedendum ab antiqua scriptura, & praefertim ab ea, quae habet commodam lectionem.

Nihil adhuc arbitrari vitio factum eorum] Aliqua hic videntur desiderari ad sententiam loci, qui fortasse sic conceptus erat: Sese omnia de pace expertum, nihil adhuc confecisse: arbitrari vitio factum eorum, &c. Paulo post v. c. habet: Sed magna etiam ex parte compellare, &c.

Præesse autem suo nomine] Ex Veteris codicis corrupta scriptura videtur legendum: Præesse enim suo nomine, &c.

Quos esse angustos demonstravimus] Vel hinc apparet aliqua deesse in hoc libro. Paulo post v. c. pro eo quod est in libris vulgatis, Ubi nihil proficere equitatum, habet, ubi nihil profici equitatu.

Sed etiam fructus ex arboribus deficiebant] Faernus legebat, frondes, pro, fructus. Sed videndum an strictus legi debeat, quæ vox cum minus esset usitata, in fructus mutari facile potuit; nam supra dixit, ut foliis ex arboribus strictis equos alerent; & v. c. habet, deficiebat.

Locupletesque ex egentibus fecerat] Ita v. c. Et paulo post videtur legendum: Rem dispulit coram, pro eo quod vulgo legitur, rem dispulit totam; nam sequitur statim: Illos secreto castigavit.

Monuitque equites] Vox, equites, non est in v. c. & certe abundat. Abundare etiam videntur ea, quæ sequuntur paulo post: Reliqua sperarent. Ut sit sensus loci. Monuit equites Caesar, ut ex sua amicitia, & ex præteritis suis officiis omnia sperarent.

Discedere a nostris] V. C. habet, discedere a nobis; & paulo post: Postquam id facinus visum est, &c. pro eo quod libri vulgati habent, postquam id difficilius visum est. Item: Perinde ac satisfacere, &c. sine voce suis.

Per omnia sua præsidia circumduxit] V. C. non habet illud, per; & paulo post sine voce, universi, habet: Vulgo vero in Epiro, &c. & certe illud, universi, abundat, cum tantundem valeat vulgo, ac, universi. Cicero in oratione pro Muræna: sed vulgo, passim. Quid est vulgo? universos.

Et spatiis locorum, & custodiarum vera diligentia animadversa] Locum corruptum esse indicant varietates lectionum. Nam alii legunt custodiarum varia diligentia; alii, universa diligentia. Sed v. c. meus habet corruptissime: In custodiarum viriam animadversa diligentia. Ut videri possit postremam syllabam vocis, viriam, ex sequentis verbi primis litteris geminatam esse ita, am, ani, cum scriptum fuisset, incustodiarum vera animadversa diligentia. Vel quod magis placet: Custodiarum indiligentia

Tom. VII.

animadversa. Nam alius item codex qui est apud me, pro voce, viriam, habet, inviriam, ut fortasse scriptum fuerit, custodiarum incuria animadversa diligenter. (Vel si liceat longius a veterum librorum scriptura discedere) Et spatiis locorum a custodia vacuis diligenter animadversis; nam supra dixit Caesar: Hæc a custodiis classium loca maxime vacabant.

Atque aggerem jubet comportare] Ita v. c. qui paulo post habet: Fulvium Posthumum. Lentulus vero Marcellinus, qui a Cesare hic nominatur, potest esse filius Cn. Lentuli Marcellini Consulis anno DCXCVII. qui in argenteo denario LENTULVS MARCELLINVS COS. dicitur, sed sive is, sive alius fuerit, qui Caesaris Quæstor describitur, a Marcellis omnino adoptatus videtur, cum esset Cornelia familia oriundus. Et fortasse P. Lentulus esse potest is, qui a M. Marcello adoptatus, ut in Bruto refert Cicero, ex ipsa adoptionis formula Marcellinus dictus est. Ad indicandum vero utriusque familiarum honorem in altera denarii parte, Idææ Matris simulacrum Marcellini signare consueverunt, de quo extant apud Ciceronem hæc verba in oratione de Aruspicum responsis: Sacra ista majores nostri ascita ex Phrygia Romæ collocaverunt: quæ vir accepit is, qui est optimus a Pop. R. judicatus P. Scipio. Femina autem, quæ matronarum castissima putabatur, Q. Claudia. Valerius Maximus lib. vii. cap. v. P. autem Scipio Nasica, togatæ potentia clarissimum lumen, is qui Consul Jugurthæ bellum indixit, qui Matrem Idæam Phrygiis sedibus ad nostras aras, focosque migrantem sanctissimis manibus excepit. Livius lib. xxiv. Ovidius lib. iv. Fast. Solinus cap. vii.

Millia passuum in circuitu xviii. munitiones erat complexus] Videndum an legi debeat, Millia passuum in circuitu xxviii. munitionibus erat complexus; & item paulo post, conjungeret, pro eo quod vulgo habetur, contingeret.

Namque ut ad mare nostræ cohortes ix. legionis] Cum in v. c. sit, inter cohortes, pro, nostræ cohortes, videndum an scriptum fuerit, tres cohortes, & ex voce tres, factum sit, illud, inter.

In interiorem vallum] Faernus legebat, anteriorem. Sed v. c. habet interiorem, quod placet nam sequitur statim, interioris munitionis defensores. Paulo post v. c. habet: Tormentis cujusque generis.

Per mare navibus expositis, in adversos nostros impetum fecerunt] Faernus in suo libro habebat: Navibus expositi in adversos.

Hominum enim multitudinem] V. C. Horum enim, &c. ut fortasse, eorum, sit legendum. Paulo post v. c. pro, viribus deficeret, habet, a viribus deficeretur. Item: Incolumemque ad eum deferre.

Præter principem priorem] Ad hujus loci intelligentiam faciunt, quæ a Sp. Ligustino de se dicta refert Livius lib. xlii. Biennium, inquit, miles gregarius, sui adversus Philippum regem. Tertio anno virtutis causa mihi T. Quinctius decumum hastatum assignavit. Inde miles voluntarius cum M. Porcio Cos. in Hispaniam sum profectus. Hic me Imperator dignum judicavit, cui primum hæc prioris centuriæ assignaret. Tertio iterum

X x

vo-

voluntarius miles factus sum in eum exercitum, qui adversus Ætolos, & Antiochum missus est, a M. Acilio mihi primus princeps prioris centuriæ est assignatus, quater post intra paucos annos primum pilum duxi, &c. Ex Cæsaris autem loco, apparet aquilam in prima cohorte principum in legione fuisse.

Atque opera ut demonstravimus, circum muniret] V. C. & Faernus habent, opere, & ita legendum. Cum autem dixit Cæsar, demonstravimus, designavit locum, qui habetur supra his verbis conceptus. In his cum legio Cæsaris ix. præsidio collem occupavisset, & munire cœpisset, huic propinquum & contrarium collem Pompejus occupavit, atque opere prohibere cœpit, &c. & post: Nostri vero, qui satis habebant sine detrimento discedere, compluribus interfectis, v. suorum omnino amissis, quietissime se receperunt, pauloque citra eum locum aliis comprehensis collibus, munitiones perfererunt, &c. Ex quo loco videtur hic apud Cæsarem legendum: Cum se nonæ legioni Cæsaris objecissent Pompejanæ copiæ, atque opere, ut demonstravimus (deinde desiderantur huiusmodi quædam: nostros prohiberent, magnis autem Pompejo detrimentis illatis, paulo citra eum locum alios colles Cæsar occupavisset, eosque) circummuniret, castra eo loco posuit.

Ita complures dies manserant castra] Verbum, manserant, suspectum est, vel saltem addenda vox, vacua. Deinde videtur legendum: Eo signa legionis illata, pro eo quod vulgò legitur: Eo signo legionis illato, &c.

T. Pulcione] Videtur legendum, T. Pulfione sic enim lib. v. de Bell. Gall. nominatur. Quod autem dicit, proditum exercitum C. Antonii demonstravimus, designat eum locum, quem desiderari in lib. ii. diximus.

Eo loco propugnante] V. C. habet, e loco, &c. Et paulo post: Et quod eo pulso legio sese receperat, nonnullos ibi repugnantes, &c.

Cum portam quærerent castrorum, quod eam munitionem esse arbitrarentur] V. C. Cum portam quærerent, castrorumque eam munitionem arbitrarentur. Sed fortasse rectius esset: Cum portam quærerent castrorum, quorum eam munitionem esse arbitrabantur. Nam arbitrabantur, est in alio codice, & ita Faernus legebat: Arbitrabantur autem eam munitionem esse castrorum, quorum portam quærebant.

Protinus his munitionibus defendente nullo] V. C. habet: Positis munitionibus, ut legi possit, potiti munitionibus, Dixit enim infra, potitum se hostium castris. Sed cum in alio codice sit, pro ut iis munitionibus posset etiam legi, prorutis munitionibus.

Celeri spe subsidii confirmata] Videndum an sit melius, celeris spe subsidii. Sic enim legebat Faernus, & sic Cæsar ipse locutus est supra lib. vii. cum dixit: Spe celeris victoriæ.

Per aggeres ascendebat] Videndum an legi debeat: Per aggeres ascenderat; & paulo post: receptu suo timens, pro, receptui. Ita enim tertium casum esse formandum docuit Cæsar in libris Analogicis, ut scribit Agellius lib. iv. cap. xvi. & ita in

veteribus libris reperitur. Nam paulo post, ubi habetur, eodem, quo venerant, receptui consulebant, v. c. habet ibi; eadem, qua venerant, receptu sibi consulebant.

Ex parte, ex qua proruebat] V. C. ex parte, quam proruebat; ut fortasse legendum sit, Ex parte quam proruerat; Faernus legebat: Ea parte, qua perruperat.

Tumultus, timoris, fugæ plena] V. C. & fugæ plena. Et paulo post Faernus legebat admissis equis, pro, dimissis. Item v. c. confugerent, pro, conficerent.

His tantis rebus hæc subsidia succurrebant] Sic alibi locutus est, cum dixit: His difficultatibus duæ res erant subsidio; & paulo post v. c. habet: Equitesque ejus angustis portis, atque his a Cæsaris militibus occupatis. Vel ut in alio codice: Portisque a Cæsaris militibus occupatis.

Propriam & expeditam victoriam interpellarunt] Ita locutus est Hirtius lib. de bell. Afric. cum ait: Victoriam sibi propriam a Diis immortalibus portendi; & de Bell. Alex. Victoriam se eis propriam daturam pollicetur. Sed Cæsar partam jam atque exploratam victoriam dixit.

Trib. Mil. L. & centuriones xxx.] Videndum an illud, L. additum fuerit ex præcedenti L. legendumque sit: Tribunos Mil. & centuriones xxx.

Pars magna in fossis, munitionibusque, & fluminis ripis] Videndum an legi debeat: Pars magna in fossis munitionis, & fluminis ripis; nam supra dixit: Ne in angustias inciderent, x. pedum munitionis sese in fossas præcipitant; & Hirtius de bell. Alex. Horum primis in ipsa fossa munitionis magna vi oppressis.

Signaque sunt militaria xxxii. amissa] Ita v. c. & ita Plutarchus in Cæsare, qui scribit, δύο καὶ τεράκοντα σημεῖα λαβεῖν τοὺς πολεμίους. Appianus vero habet xxix. errore ductus, ut videtur, ex ipsa numerorum transpositione, cum in suo codice pro xxxii. legisset, xxix. sic enim habet: καὶ σημεῖα τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἔλαβεν ἐν ταῖς δύο μάχαις ὅσῳ καὶ εἴκοσι.

Pompejus eo prælio Imp. est appellatus] In Cn. Pompeii argenteis denariis, CN. MAGNVS IMP. dicitur ex Hispania provincia, multo ante hanc victoriam, ut videri possit id nomen pluries obtinuisse. Nam ex Africa etiam provincia Imperatorem appellatum esse Cn. Pompejum, scribit Plutarchus in Pompejo. Quæ vero sequuntur: Hoc nomen obtinuit; videntur esse supervacanea. Nisi dicamus a Senatu, qui tunc in castris Pompeii erat, id nomen obtinuisse. Cicero in Philippicis: An si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum duomillia occidisset, non cum hac consuetudine qua increbuit, Imperatorem appellaret Senatus?

Insignia laureæ protulit] Placeret, prætulit, ut habet v. c. meus. Nam lictores laureatos consueverant qui essent Imperatores appellati præferre, & litteras ad Senatum laureatas de rebus a se gestis mittere, ut ex Ciceronis epistola viii. & ix. lib. vii. ad Atticum intelligi potest, & ex oratione item in Pisonem, in qua est: Appellatus est hic illius provinciæ Imperator. ne tum quidem tabellas Romam cum laurea mittere audebas; & post: Primum

mum

num, qua veneris cum laureatis tuis victoribus, quis scit? ex Livio item pluribus locis apparet litteras etiam laureatas Imperatores mittere solitos fuisse. Plinius lib. xv. cap. ult. de lauro. Romanis præcipue lætitiæ victoriarumque nuntia: additur litteris, & militum lanceis pilisque: fasces Imperatorum decorat.

Omnesque deductos ostentationis, ut videbatur, causa] V. C. habet, productos. Produci autem Labienus captivos voluit, ut fidem faceret fugæ eorum. Sic supra libro v. de Bello Gallico: Amborigem ostentant fidei faciendæ causa. Cum enim in v. c. fit, quo major perfugæ fides haberetur, fortasse scriptum erat, quo major eorum fugæ fides haberetur.

Atque angustias præoccupatis castris] V. C. habet, in præoccupatis castris, ut fortasse totus hic locus ita sit legendus: Non iniquitatem loci, atque angustias, non præoccupatis castris ancipitem terrorem, intra extraque munitiones. Ancipitem autem timorem dixit, quod timerent, ne intercluderentur, cum intra extraque immineret hostis.

Causam fuisse cogitabant] V. C. habet, causæ, pro, causam; & paulo post: Quam parvulæ sæpe causæ, &c. sine voce, quorum, ut fortasse legi debeat: Quamque parvulæ sæpe causæ, &c.

Objectæ religionis] Non est causa, cur objectæ, in abjectæ, mutetur; nam Cicero libro de Divinatione in Verr. sic locutus est, cum ait: Tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Veneriorum, & eorum qui Veneri se liberaverunt, ut Præfecto illi religionem Veneris, nomenque obiceret; & Livius lib. xxxviii. Oratores iidem redeunt excusantes, religione objecta venire reges non posse.

Vel Tribuni vitio in exercitu esset offensum] V. C. habet, exercitum. Quod autem sequitur, in unum locum coacto exercitu, &c. videtur sine voce, locum, in unum coacto exercitu, legendum. Sic enim Sallustius in bello Jugurth. locutus est, cum dixit: Paulatim milites in unum conducit. Item: Eorum multitudinem in unum cogit.

Qua facilitate] V. C. felicitate; & ita supra: Incredibili felicitate Auster, qui per biduum flaverat, in Africum se vertit. Item: Quasi non felicitas rerum gettarum exercitus benevolentiam Imperatoribus, & res adversæ odia concilient.

Si non omnia cederent secunda] Legendum, caderent, ut est in v. c. Et paulo post v. c. habet: Ejus juri potius. Ut ad Fortunam referatur, quæ in omni re, ut ipse ait, dominatur. Alii libri habent: Cujus vis potius. Alii: exercitus potius.

Locum securum] Petrus Victorius ex antiquo codice, in quo est, locum secum (ita enim & in meo habetur) fecit, locum se æquum. Sed cum alii libri habeant, locum se tantum fortasse rectius esset: locum se tutum. Paulo post, v. c. habet: Potitum esse hostium castris. Item: Interpellavisset.

Quod si esset factum] Videndum, an scribi debeat: Quod si sit factum. Sic supra: si id sit factum, nociturum se nemini.

Atque ii, qui ante dimicare timuissent] V. C. meus: Atque ei qui ante dimicare, &c. ut fortasse legendum sit: Atque eo quod ante, &c. ut sit, eo

detrimentum in bonum vertet, quod qui ante dimicare timuissent, ultro, &c.

Pœnæ loco] Huc respexit Suetonius in Cæsare cap. lxxviii. cum de Cæsaris militibus ita scribit. Quanta fortitudine dimicaverint, testimonio est, quod adverso semel apud Dyrrachium prælio, pœnam in se ultro deposcerunt, ut consolandos eos magis Imperator, quam puniendos habuerit. Videndus Appian. lib. ii. de bell. civil.

Relictisque munitionibus] Videtur legendum, retentisque munitionibus. Putabat enim Cæsar sibi in castris non esse permanendum, quod famem timeret. Sic lib. v. de Bell. Gall. ubi scripti libri habent, retentis, mutatum est id verbum in, relictis, & Dio lib. xli. de Cæsare scribit post cladem apud Dyrrachium acceptam, timuisse famem, si in castris permansisset. ὁ οὖν Κᾶίσαρ ὡς ταῦτά τε τιμωροβήκει, καὶ ὁ αὐτὸς αὐτὸν ἐπέλελοιπέι, δείτας μετὰ τοῖς τετρακίων (id enim est retentis castris) καταπολεμήσῃ, &c. πάντα μὲν τὰ ὡς καθομημένα κατέσρεψε, πάντα δὲ τὰ παραβεβλημένα προεδιέφθειρεν.

Et ne citissima ejus profectio cognosceretur] Faernus legebat: Et ne citissime. Sed v. c. habet, & quam suetissime.

Ad flumen Genusum] Livius lib. xlii. vocat Genusum, & corrupte item Ptolemæus, πανύστον lib. iii. Lucanus lib. v. incorrupta scriptura cum Cæsare Genusum edit, cum ait:

*Prima duces junctis vidit consistere castris
Tellus, quam volucer Genusus, quam mollior Apsus*

Circumeunt ripis.

Erat igitur Genusus prope Apsum flumen; ubi primum Cæsar & Pompejus castra posuerant.

Ipsique incolumes] V. C. ipsi incolumes. Et post: Militesque omnes intra vallum continuit, &c. sine voce castrorum. Item: iix. millia passuum, pro, iix millibus passuum.

Equitatumque ex Italia expectaret] V. C. spectaret, & ita alibi Cæsar locutus est. Paulo post in eodem v. c. est: & suis ut esset auxilio, & ad opprimendos adversarios ne occasione temporis deesset.

Sed Cæsarem Apollonia a directo itinere averterat] Faernus, a recto itinere; v. c. a directo itinere. Sed fortasse legendum: Sed Cæsarem Apollonia de recto itinere averterat. Ex varietate item aliarum lectionum posset legi: Sed Cæsar Apolloniam recto itinere diverterat.

Latius, inflatusque] Videtur legendum, elatius, inflatusque, ut diximus supra; & paulo supra ex v. c. legendum: Accessit etiam ex improviso. Item: Herachiam Santicam. Sic enim habet Livius lib. xlii. & xlv. Plinius lib. iii. cap. x. & Ptolemæus.

Ut pluribus dimissi itineribus a Cæsare ad Domitium] V. C. habet, dimissis. Unde apparet legendum: Ut pluribus dimissis a Cæsare ad Domitium.

Paucis ante diebus] V. C. pro, diebus, habet, mensibus; & paulo post, Larisam, &, Latifæos, unicos, quomodo scribendum esse docent antiqua numismata ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ.

Sed postea casu civitatis comprehensis ex captivis cognito] Videtur omnino legendum, Gomphensis, pro, Comprehensis. Sequitur enim: Collata

lata fortuna Metropolitum (five ut est in v. c. Metropolitaram) cum casu Gomphenfium, vel ut Faernus legebat, Gomphenfi. Vox autem Gomphenfis, obicura librario cum esset, mutata est in comprehensis, otiosum verbum, & corruptum, ut apparet ex eo, quod in v. c. est, *comptessis*. De Gomphis a Cæsare captis, & item Metropoli ita scribit Dio lib. xli. Γόμφους δὲ δὴ πολίχνην πρὶ Δετταλικῆς προσπετῶν, καὶ κρατίστας, πολλοὺς ἐκτείνε, καὶ πάντα διήρπατεν, &c. ἀντίκα γοῶν μητρόπολις ἕτερον πόλις αὐτῆς δὲ ἐς χεῖρας αὐτῶν ἦλθεν, ἀλλ' ἀμαχίᾳ ὠμολόγητεν.

Consulares, Prætoriosque servorum habere numero, dicerent] Plutarchus in Pompejo : ἐν αὐτοῖς, inquit, τῷ Πομπηίῳ οὐ Κούραρα καταστρωτῶν, ἀλλὰ τῷ πετρεῖδα, καὶ τῷ βουλιῶ, ὅπως δὴ παντὸς ἀρχῆς, καὶ μηδέποτε παύσει τοῖς ἀξιοῦσι τῆς οἰκουμένης ἀρχῆς, χρώμενος ὑπαρέταις καὶ δορυφόροις, &c. Eadem refert in Cæsare, cum ait : ὡς δὲ μὴ βουλόμενον ἀποδέσθαι τῷ μοναρχίαν, ἀλλ' ἐγκαλλόμενον ἡγεμόνων ποσούτων ἡερτιμῶν αὐτῶν, καὶ φοιτώντων ἐπὶ σκηνῶν.

Alii domos, bonaque eorum, qui in castris erant Cæsaris, petebant] Cicero lib. xi. epist. vi. ad Atticum : Me, inquit, discessisse ab armis nunquam poenituit, tanta erat in illis crudelitas, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata, ut jam omnium iudicio constitutum esset, omnium vestrum bona prædam esse illius victoriæ, & post : L. Lentulus Hortensii domum sibi, & Cæsaris hortos, & Bajas desponderat.

L. Hirtii] V. C. habet L. Hirri. Sed notavimus supra ad librum primum, Hirri, scribendum esse. Missum autem a Pompejo fuisse L. Hirium ad Orodem Parthorum regem, scribit Dio lib. xli.

Ut præstaret, quod proficiscenti promisisset] V. C. non habet particulam, ut, & pro verbo promisisset, habet, recepisset.

Quod gestum in Hispania diceret] Plutarchus in Cæsare : Ἀφρῆνι δὲ, (νεωστὶ γὰρ ἔξ ἰβηρίας ἀφικετο κηλῶς στρατηγίας, διαβιλλόμενος ἐπὶ χρημασι προδοῦναι τὸν στρατὸν.

Quod satis perspectum habere videretur] V. C. habet : Quum satis perspectum militum animum habere videretur; & post : Quodnam Pompejus propositi, &c.

Hoc sperans] V. C. habet, Hæc sperans. Sed, sperans, alibi Cæsar dixit. Et post in v. c. est : Ut essent animo parati ad prælium. Item : Ex delectu horum annorum, &c. non, ex delectis. Et : Plerique sunt ex colonis Transpadanis, &c. non, & pleraque sunt ex coloniis Transpadanis.

Animo percipiebant] V. C. meus habet, præcipiebant, &c. quomodo Cæsar alibi (ut notavimus supra) locutus est; & hanc ipsam rem, eodem modo expressit Plutarchus in Cæsare, cum ait : Καὶ τὸ νίκημα τῆς ἐλπίσι προειληφότες. Livius lib. vii. Adeo duorum militum eventum, inter quos pugnatum erat, utraque parte animis præceperat.

Quarum una prima, altera tertia appellabatur] Notavimus supra ad librum viii. de Bell. Gall. quarta, non, tertia, hic scribendum esse. Quartam enim hanc legionem appellat Lucanus lib. vii. cum ait :

— cornu tibi cura sinistri

Lentule cum prima, quæ tum fuit optima bello,

Et quarta legione datur, tibi numine pugnas

Adverso Domiti, frons dextri tradita Martis.

Male autem libro supra memorato apud Hirtium legio hæc modo xv. modo xii. dicitur, & male item hic iii. cum sit ubique iv. scribendum. In prima vero legione cum omnes conveniant, in hoc tamen dissentiant, quod Appianus lib. ii. in dextro cornu Lentulum, aliter ac Lucanus; in sinistro Domitium ponit, sic enim ait : Πομπηίῳ μὲν ὁ κηδεστὴς Σκιπίων ἐν μέσῳ, καὶ ἐπὶ τῆς λαῆς Δομίτιος, ἐπὶ δὲ τῆς δεξιῆς Λέντλος. Et Plutarchus in Cæsare, & Pompejo ait : Πομπηίος δὲ τὸ μὲν αὐτὸς εἶχε τῶν κερμάτων, τὸ δὲ Λέντλος Δομίτιος.

Quas transductas Ab Afriano docuimus] Designat locum qui desideratur in lib. ii.

Hæc erant millia lv.] V. C. meus habet : Hæc erant numero millia xlv. Quam legionem confirmat Plutarchus, qui in Cæsare sic scribit : πετρακισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι παρετάκτοντο δισμυρίοις καὶ διαχίλιοις. & Appianus libro ii. de Bell. civ. Κούραρα μὲν ἐς διαχίλιους ἐπὶ δισμυρίοις, καὶ τούτων ἵππεῖς ἦσαν αὐφὶ τοὺς χιλίους. Πομπηίῳ δὲ ὑπὲρ τὸ διπλάσιον, καὶ τούτων ἵππεῖς ἐς πεντακισχίλιους. Ex quibus locis videtur legendum apud Cæsarem : Numeroque cohortes xc. expleverat, &c. inverfis litteris, pro, cx. Nam cum cohors ex quingentis hominibus constaret, ut infra suo loco dicitur, legio vero decem cohortes haberet, necesse est novem legiones, quas Pompejum habuisse supra dictum est, nonaginta cohortes efficerent : quod confirmat etiam Orofius, qui eas lxxxviii. numero fuisse ait.

Evocatorum circiter duo millia] Faernus legebat, circiter duæ, & ad cohortes referebat. Item : Dispersæ erant, pro, dispererat, ad easdem cohortes referens.

Dextrum cornu ejus rivus quidam impeditis ripis muniebat] Enipeum fluvium designat, ut ex Appiano intelligitur & Lucano, qui ait lib. vii.

At iuxta fluvius, ὅ σθagna undantis Enipei.

In sinistro cornu objecerat] Præpositio, in, abest a v. c. & paulo post habet v. c. Tametsi erat Dyrhachinis præliis vehementer attenuata.

Cohortes in acie lxxx. constitutas habebat] Ita v. c. & Orofius, hoc est, octo legiones in tertia acie : nam in cornibus tres tantum constitutas habebat, nempe decimam in dextro, nonam & octavam in sinistro, ut numerus xi. legionum constet, quas Cæsarem transduxisse duobus commentibus habetur supra. Videndus Florus lib. iv. cap. ii. ubi habetur : Si exercitus, hinc xi. legiones, inde xviii.

Ipsæ contra Pompejum consistit] V. C. consistit, quomodo in Pandectis Florentinis antiqua scribendi ratione habetur, ex qua constiteremus, pro, consistiteremus positum reperitur. Paulo post v. c. habet, celeriter ex tertia acie singulas cohortes detraxit, &c. Quæ lectio verissima est. Nam cum statim sequatur : Atque ex his quartam instituit, &c. necesse est ut præcedat tertia, de qua ita paulo post : Eodem tempore tertiam aciem Cæsar, quæ quieta fuerat,

rat,

rat, & se ad id tempus loco tenuerat, procurrere iussit, &c. Ac fortasse suspicari quispiam ex hoc loco poterit, novem tantum legiones Cæsarem in hac ad Pharfalum pugna habuisse, ex quibus tres in cornibus, ut dictum est, posuisse, sex reliquas in tertia acie locasse; ex quibus singulis, detractis singulis cohortibus, quartam aciem constituisse, quæ ex sex cohortibus constiterit, ut scribit Plutarchus in Pompejo, cum ait: μετεπέμφατο σπεύρας ἕξ ἀπὸ τῶν ἐπιταχυμάτων, καὶ κατέστησεν ὅπισθεν τὰ δεκάτου, κελύσας ἡσυχίαν ἄγειν, ἀδήλους τοῖς πολεμίοις ὄντας. & Appianus lib. II. Σιωπὴς δὲ ὁ Κᾶσαρ, τεχνολίους εὐτολμωτάτους πεζοὺς ἐνὶ ἡδραστεν, οἷς ἐκέλευσεν, ὅταν ἀσθῶνται τοὺς πολεμίους προδόντας, ἀνπηδᾶν, &c. Quibus sane verbis videri potest Plutarchus æmulatus locum Cæsaris, qui paulo post habetur: Quod ubi Cæsar animadvertit, quartæ aciei, quam instituerat sex cohortium numero, signum dedit, &c. Ita enim legendum, non, ex cohortium &c. Atque has sex cohortes plurimum ad victoriam Cæsari contulisse scribit Frontinus libro II. cap. III. de stratagematis, cum ait: Sex deinde cohortes in subsidio retinuit ad res futuras, sed dextro latere conversas in obliquum, unde equitatum hostium expectabat, collocavit. Nec ulla res ad victoriam plus eo die Cæsari contulit. Diximus autem supra, cohortem quingentos milites habuisse, unde pro sex cohortibus τεχνολίους πεζοὺς, Plutarchus posuit. Itaque si novem tantum legiones Cæsar ad bellum Pharfalicum transduxit, ut ex locis modo adductis apparet, videndum est an supra initio hujus libri pro xv. millia legionariorum militum, legendum sit, v. legionum milites; & post: impositis, ut supra demonstratum est, legionibus v. II. die terram attigit. Sic enim de hoc secundo comæatu, quo Antonium IV. legiones transduxisse Plutarchus scribit, cum Cæsar ipse v. transduxisset, habetur apud Cæsarem: Ναυτι, inquit, Αὐστρὸν, νᾶες Βρουνδισίου λυοῦνται, atque altero die Apolloniam Dyrrhachiumque prætervehuntur, &c. Videndum item an illa quæ paulo supra habentur, cohortes in acie LXXX. constitutas habebat, &c. sincera sint, nam cohortes LXXX. hoc est, legiones VIII. adjunctis tribus illis, quæ erant in cornibus constitutæ, XI. legionum numerum efficiunt. Itaque omnino tota hæc de numero legionum Cæsaris historia ita perturbata est, ut ultima primis non respondeant.

In earum cohortium virtute constare] Alibi dixit, consistere, ut paulo supra, consistit, positum est in v. c. pro, constitit. Contra lib. VII. de Bell. Gall. ubi scriptum est: Quod suum periculum in aliena videat virtute consistere, v. c. habet ibi, constare: ut lib. VI. in quo est: Quod pene in eo si opidum retinuissem, summam victoriæ constare intellegebant. At lib. I. de Bell. Civil. Neque quisquam omnium erat, qui non in ejus diei casu suarum omnium fortunarum eventum consistere existimaret.

Erat Crastinus] Ita v. c. & ita Lucanus libro VII. cum ait:

Dii tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur.

Sed sensum post fata tuæ dent Crastine morri.

Quam constituistis operam date] Sunt, qui le-

gunt, quam consuevistis. Sed nihil mutandum, nam constituistis, pro, consuevistis alibi posuit Cæsar, ut lib. VII. de Bell. Gall. Quæta Gallia Cæsar, ut constituerat, in Italiam ad conventus peragendos proficiscitur. At libro V. dixit: Discedens ab hibernis Cæsar, ut quotannis facere consueverat, &c. quod positum est pro, constituerat, sive instituerat, ut alibi dixit: Ut instituerat, in Italiam ad conventus peragendos profectus est.

Atque cum milites electi circiter cxx. voluntarie] Faernus legebat voluntarii, quos Græci ἐθελοντάς dicunt.

Ex dextro cornu procurrit] V. C. procucurrit, & infra, infestis pilis procucurrissem. Item: Universi procucurrerunt: & Celeriter procucurrerunt, & sic Cæsarem scripsisse Charisius tradit. Deinde videtur legendum: Levius quoque casura pila sperabat, &c. non, leviusque.

Quæ studio pugnandi incenditur] Faernus legebat ex v. c. Qui studio pugnandi incenduntur. Et infra: Et ordines suos conservaverunt. Item: a latere aperto circumvenire cœperunt, &c. non, circumire.

Quam instituerat ex cohortium numero] Videtur legendum, ut supra diximus, sex cohortium numero, & pro infestisque signis, magis placeret, infestisque pilis. Nam Cæsar eas cohortes admonuerat, ne pila mitterent, sed faciem equitum infestis pilis vulnerarent, & ut Orosius tradit, milites sedulo monebat his verbis: Faciem feri.

Loco excederent] Videndum an legi debeat, loco cederent; nam supra dixit: Sed paulum loco motus cessit. Et paulo post: a sinistra parte circumventa, sine verbo erat.

Eam partem, cui maxime confidebat] Designat Afranii cohortes, quas in dextro cornu collocarat, & legionem Ciliciensem, sive (ut supra habetur) Siciliensem. Paulo post v. c. non habet illa, quam maxime, sed tantum, aliis diffusus.

Ut facile existimari posset] V. C. æstimari. Et paulo post: Qui non necessarias conquirerent voluptates. Sic dixit Valerius Max. lib. II. cap. VI. Audierant enim lautitiam inde, & immodicos sumptus, & omnia non necessariæ voluptatis genera fluxisse.

Querens, tantam se opinionem sefellisse] V. C. habet: Querens, tantum se suam opinionem sefellisse. Quod autem infra est: Universi simul Larisam versus se recipere cœperunt. V. C. meus habet, universi juris ejus Larisam versus se recipere cœperunt. Quomodo in aliis codicibus reperisse se Petrus Victorius testatur. Ex quo, viris equis, alii fecerunt. Sed Vellejus lib. II. videtur eo modo locutus, cum ait: Oppressus auspiciis Pompeii, infestis filii Pharnacis, Mithradates ultimus omnium juris sui regum præter Parthicos, &c. Ad locum autem Cæsaris facit quod scribit Valerius Max. lib. IV. cap. V. Magnus Pharfalica acie victus a Cæsare, cum postera die Larisam intraret, opidique illius universi populus obviam ei processisset, ite, inquit, & istud officium præstare victori.

Militibusque suis iussit] V. C. habet, commendavit, pro, iussit; & paulo post: circiter millia xv. ut Orosius, & recte, nam si ex XIV. millibus, quot Pompejus habuit, in deditionem venerunt amplius

xxiv. millia, eorum qui ceciderunt, verus erit numerus xv.

Sese Sulle similiter dediderunt] V. C. non habet vocem, similiter. Sed habet, aquilæ. ix. pro, lxx. ut videatur legendum lxx. nam ex novem legionum aquilis, quas Pompejus habuit, verisimile est aliquam unam servatam fuisse. Cum autem tres manipulos cohors haberet, & singuli manipuli sua signa, videndum an numerus signorum, quæ relata sunt, sincerus sit.

Cum classe ad Brundisium venit] Illud, ad, vel abundat, vel ex postrema syllaba vocis. Asiaticum videtur, cum verisimile sit scriptum fuisse cum classe Asiaticum Brundisium venit. Nam classis Asiaticæ Lælium præfuisse, dictum est supra ac eodem modo de Cassio dixit Cæsar supra item: Iisdem fere temporibus Cassius cum classe Syrorum, &c.

Longius productam] Ita v. c. non, perductam; & Hirtius lib. viii. de Bello Gallico: Cum fuga vehementi Volusenum longius produxisset.

Vibone ad fretum] V. C. habet, Liboque ad fretum. Et rursus infra: Profectus est, & Libonem, pro eo, quod in vulgatis est, profectus est Vibonem.

Atque omnes naves incendit, e quibus erant xxv. rostratæ] Ita v. c. nam illud xxxv. videtur adjectum. Et post: Et eo ipso tempore nuntii, &c. sine voce, quidam. Item: Cassius ad Sulpicianum, &c. Et post: Pari atque antea ratione egit, secundum nactus ventum, &c.

Qui ex veteribus legionibus erant relicti præsidio navibus] Veteres legiones posuit pro, veteranas, ut Hirtius lib. iv. de Bell. Alexand. cum ait: Thorius Cordubam veteranas legiones adducit.

Et quantum itineris] V. C. habet: & quantumcunque itineris. Et paulo post idem liber habet: Arcem ante captam esse, non arcem Antiochiam. Quod autem dicit, civiumque Rom. qui illic negotiantur: id simile est illi formulæ, quæ habetur in veteri inscriptione: CIVES ROMANI QUI MYTILENENSIS NEGOTIANTUR, ubi Mytilenæ numero multitudinis dicuntur, ut paulo supra apud Cæsarem Mytilenos, pro eo quod veteres omnes Geographi, Mytilenem dicunt.

Nam quicumque] V. C. Qui cum. Ut fortasse vera lectio sit: Namque cum ex fuga Pompejum sequerentur. De hac autem re ita Lentulus filius ad Ciceronem epist. xiv. lib. xii. Sed iidem illi (Rhodii scilicet) qui fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompejum, qui ceteros viros clarissimos non receperunt.

Navesolvere jubebantur] Forte legendum, cogebantur. Sed v. c. habet, navesolverunt.

Ad civitates perferebatur] Videtur legendum: Ad civitates Asiaticas perferebatur; nam sequitur: Pompejus deposito ad eundem Suriæ consilio, &c. & sic Cæsar locutus est lib. vi. de Bello civil. cum ait: Celeriter ad omnes Galliarum civitates fama defertur.

Et a quibusdam privatis sumpta] Videndum, an desit vox, mutuo. Et paulo post videtur legendum: Quos partim ex familiis societatum delegerat.

Societates autem designat Publicanorum, qui vectigalia publica redempta habebant.

T. Appium] V. C. habet, T. Ampium, pro quo, Tampium habet Vellejus. T. Ampia vero familia nota est ex antiquis denariis, & lapidibus.

Ut iis testibus summa pecuniæ uteretur] V. C. meus habet, in summam pecuniæ, &c. ut fortasse legendum sit: in sumenda pecunia.

Quod ante ipsam Minervam collocatum esset, & ad simulacrum Minervæ spectavisset] Ita legitur hic locus in v. c.

Ut in muris armata civitas discurreret] Hunc locum ita æmulatus est Orosius: Tantus vero in aëre armorum strepitus fuit Antiochiæ, ut quasi adventu hostium in muros concurrerent, sive ut habet Valerius Max. lib. i. cap. vi. in muros concurreretur. Ex quibus locis apparet apud Cæsarem legendum esse, in muros.

Pergami in occultis ac remotis templis] V. C. pro, remotis, habet, reconditis, sive ut est in alio libro, conditis. De hac re ita Valerius Max. libro supra memorato: Sonum tympanorum Pergami abditis delubris editum, &c. Designantur autem Bacchi templa, quæ erant Pergami, ut docet Dio lib. xli. v. c. habet, Pergamique.

Palma per eos dies in tecto inter coagmenta lapidum ex pavimento extitisse] Videtur legendum unico verbo conjunctim, in tecto, ut ad pavementum referatur, quod esset id lapidibus constatum, ex quo palma extiterit. Valerius Max. lib. i. cap. vi. Palmam viridem Trallibus in æde Victoriæ sub Cæsaris statua inter coagmenta lapidum justæ magnitudinis enatam. Plutarchus in Cæsare: Περὶ Τράλλεως ἐν ἱερῆς νίκης ἀνδραὶ εἰσῆκει Καῖσαρ, καὶ τὸ περὶ αὐτὸ χωρίον, αὐτὸ περὶ σερῶν φύσει, καὶ λίθῳ σκληρῷ νυκτερωμένον ὡς ἀνωθεν. ἐκ τούτου λέγουσιν ἀνατεῖλαι φοίνικα παρὰ τῷ βάσιν τῆς ἀνδρείαντος. Dio lib. xli.

Quas ex Pompejanis militibus confecerat] Dio libro xli. scribit, Pompejanos milites, qui in dedicationem venerant, a Cæsare in suas legiones descriptos fuisse, & Plutarchus in Cæsare: τῶν δὲ πεζῶν τῶν ἀλόντων κατέμιξε τοὺς ὁ Καῖσαρ εἰς τὰ ὄπλα.

Photinus] Sic & Lucanus eum appellat. Plutarchus tamen Ποσειδῶν vocat. Paulo post Faernus legebat: Corripi atque interfici iussit.

Bibuli filios duos] Seneca ad Marciam, cap. xiii. Bibuli melioris, quam fortioris viri, duo simul filii interfecti sunt, Ægyptio quidem militi ludibrio habiti, &c. & Valerius Max. lib. iv. cap. i. M. Bibulus vir amplissimæ dignitatis, & summis honoribus functus, cum in Suria moraretur provincia, duos egregiæ indolis filios suos a Gabinianis militibus Ægypti occisos cognovit. Paulo supra apud Cæsarem in v. c. ita habetur: Qui inveteraverant compluribus Alexandriæ bellis, hi omnes Ptolemæum patrem in regnum reduxerant. Bibuli filios, &c.

Hunc usum rei militaris habebant] Videndum an legi debeat, magnum usum, &c. Sic enim locutus est lib. i. de Bell. Gall. cum dixit: Quod non magnum in re militari usum habebat. Item: Qui magnum in castris usum habebat, & lib. ii. de bell. civil.

civil. Quod magnum habere usum rei militaris sciebat.

Quarum erant l. auxilio missæ] Ita v. c. Appianus tamen habet lx. Et paulo post v. c. habet, rostratæ omnes, pro, conistratæ.

Hæc insula objecta Alexandria portum efficit] Virgilius hunc locum imitatus videtur, cum cecinit lib. i.

— insula portum
Efficit objectu laterum —

Paullum suo cursu decesserint] Docti quidam v. ri legendum putant, deflexerint, pro, decesserint, quod ita poscat linguæ Latinæ consuetudo. Sed nihil mutandum putamus; nam Cicero in oratione pro Cluentio, de via decedere, dixit, ut Suetonius in Julio, cap. xxxi. Cum decessisset via diu errabundus, &c. & Q. Curtius lib. v. Nullo regente decesserant militari via.

Quæque ubique naves] V. C. habet, quæque ubi naves, ut fortasse legendum sit, quæque ibi naves. Et paulo post habet: Deduxit autem circum omnes propinquas provincias. Item: Nec tractu

opidi, &c. ut etiam Faernus: Sed forte, hoc tractu opidi, legendum est.

Magnis enim jacturis sibi quisque eorum omnes conciliabat] Eodem modo dixit supra lib. vi. de Bell. Gall. Eosque ad se magnis jacturis pollicitationibusque perduxerant, &c. Quod videtur positum pro, largitionibus.

Procurator regni in parte Cæsaris] Docti viri, pro, in parte, reponunt, in potestate; eo potissimum adducti, quod paulo supra Cæsar dixerit: Quo facto Regem, ut in sua potestate haberet, Cæsar effecerat. Placet tamen ut retineamus vulgata lectionem, quæ confirmatur Hirtii loco, ex lib. iv. in quo est: Hanc locis superioribus fundere in partem Cæsaris non intermittebat; & post: Erat autem magna multitudo opidanorum in parte Cæsaris, quam domiciliis ipsorum non moverat, &c. Duas autem designat partes, unam Arsinoæ filia majoris Ptolemæi & Achilla, alteram Regis Ptolemæi & Cæsaris, in qua erat Photinus Eunuchus.

Hæc initia belli Alexandrini fuerunt] Hæc verba non habentur in v. c. & certe videntur adjecta.

Ad Librum Quartum Hirtii de Bello Alexandr.

UT quam angustissimam partem opidi] Videndum an legi possit: Ut quia angustissimam, &c. Volebat enim Cæsar hanc pabulum a reliqua parte opidi excludere, quod ea & pabulum & aquam præbere large posset. Paulo post pro, illud expectans, placeret, illud spectans, quomodo alibi Cæsar locutus est.

Per quas fines Ægypti] Placeret, qua fines Ægypti &c. Et paulo post v. c. habet: Magnumque numerum in opidum telorum, atque tormentorum convexerant. Deinde legendum videtur: Et innumerabilem hominum multitudinem adduxerant; nam paulo post dicit: Hac multitudine disposita.

Integris viribus ad auxilium ferendum opportuni essent] V. C. habet, opponi possent, pro opportuni essent; & post: Subjectisque eas rotis, &c. ut illud, eas, ad ambulatorias referatur, de quibus videndus Vitruvius lib. x. cap. xxix. Item v. c. habet hoc loco, directis pluteis, non, plateis. Ut videatur ita hic locus interpungendus esse, & legendus: Funicibus jumentisque objectis pluteis in quancumque, &c. Nam pluteorum objectu protegebantur jumenta & homines, qui turres movebant. Et lib. i. habetur: Miles dextra ac sinistra muro tectus, adversus plutei objectu.

Ut nostri illorum opera imitari viderentur] V. C. habet, imitati, non, imitari; & paulo post videtur legendum: Populum R. paulatim in consuetudinem ejus regni venire, &c. sine verbo, occupandi, quod adjectum videtur.

Ut ad extremum casum periculi omnes deducti viderentur] Ita v. c. meus. Qui paulo post habet: puteis fossis aquam dulcem, &c. nam infra dixit, ad fodiendos puteos. Item in v. c. est: Munitiones nudari nolebat, &c. non, nudare. Et post videtur le-

gendum: Cum longius prædatum processissent, nam verba a navibus, videntur adjecta.

Cæsar ad terram detraxit] V. C. detrahit; & post: si quid gravius illis accidisset. Videndum item an paulo post legi debeat: ut vix ædificia defendi possent, &c. pro eo quod in vulgatis est, ædificiis, nam supra lib. iii. de bello civili dixit: Ut cum esset legio præsidio Messanæ, vix opidum defenderet.

Videbant enim non auxilia Cæsaris] Videtur legendum, Cæsari, &c. & paulo post v. c. habet: Ad naturale & domesticum bonum refugere cupiebant.

Una in cursu litore Ægyptio defecerat] Videndum an legi debeat, decesserat. Sic enim supra lib. iii. de bell. civil. habetur: Quæque tempestate paullulum suo cursu decesserint; & paulo post v. c. habet: Qui intrassent, & ad explicandum, & ad receptum, &c. Item: Quam reliquam classem potueris explicare, &c. pro, possis; & rursus in v. c. est paulo post: Nostris enim prorsus, neque terra, neque mari effugium dabatur. Omniaque victoribus, &c.

Per paucos de summa] V. C. habet, de summa rerum. Alibi tamen de summa re Cæsar dixit, & post v. c. habet: Reliquis etiam esset cavendum, &c. pro eo quod in vulgatis est, cadendum.

Neque numero navium præstantibus] V. C. habet: Neque numerum navium præstantibus, quod magnopere placet. Et post pro, neque flexi ad virtutem, v. c. habet, neque flecti. Ut videatur legi posse, Neque electi, vel si magis placet, neque freti.

Capitur hoc proelio quinqueremis una, & biremis] Ita v. c. & paulo post in v. c. habetur: Et illa in

in

in urbe uno tempore posse confidebat. Item : Distinendæ manus causa constratis navibus aggreditur, præmiisque magnis propositis, &c.

Neque vero diutius ipsi ex munitione se continere potuerunt] Videtur legendum, in munitione, &c. & post v. c. habet : DCCC. passuum interval- lum, &c. pro, intervallo. Sed cum supra habeatur DCCCC. videndum uter locus sincerior sit.

Pugnabatur a nostris] V. C. habet, a nobis, quod videtur rectius.

Cohortium trium, qui in ponte] V. C. habet, quæ in ponte. Et paulo supra : Quorum fuga incitati Alexandrini, plures ex navibus egrediebantur. Item infra : Nonnulli feliciore exitu expeditas ad ancoram naves consecuti, incolumes discesserunt. Pauci allevatis scutis, & animo, &c.

Aut suo pte consilio] V. C. Aut suo priore con- silio, per occultos nuntios Regi probatos, &c. & sic alibi, secretis nuntiis, ut est in v. c.

Puella fiduciaro regno] Quid sit fiduciarium re- gnum, diximus supra in notis ad lib. II. de Bell. ci- vili : ubi fiduciarium provinciam reposuimus, pro, fiduciarium operam, ut est in vulgatis.

Bonitate tantum adductus, ac non prudentissi- mo consilio] Ita v. c. Et post : Sine quo nulla un- quam dimicatio maritima, nulla etiam parum felici- ter confecta erat. Item : Et illi triremem hostium perforassent, ac demersissent.

Auctoritate ea, quæ plerunque adest victori, placarat] Magis placeret, pacarat. Item, pro, a mari conjungitur, legerem, mari conjungitur, sine particula, a. Ait enim Nilum longe distantibus locis divisum mari conjungi. Item verba, a Cæsa- re, deletem, nam satis est, interclusum a se retine- ri ; & paulo post in v. c. habetur : Quorum impe- tum Mithradates magna cum prudentia, consue- tudine nostra castris vallatis sustinuit, ut fortasse legendum sit, magna cum prudentia constantiaque militum, consuetudine, &c.

Planicies ex omnibus partibus subjecta] V. C. habet, planicia ; antique, & paulo post videtur le- gendum : Unum latus erat dejectum ad flumen Ni- lum. Sic enim locutus est Cæsar lib. II. de bell. Gall.

Magnis arboribus excisis] Videndum an ver- bum, excisis, abundet ; nam paulo post habetur, projectis.

Cæsar re præclarissime gesta] Ita paulo post lo- cutus est. Hic tamen v. c. habet : Cæsar præclariissi- ma re gesta. Item : Et loci natura munita animad- verteret.

Non quod id minori numero militum consequi difficile factu putaret] Videndum an legi debeat : Non quod id minori militum numero difficile factu putaret ; & paulo post v. c. habet : Una, quam libe- rum accessum habere demonstravi.

Cohortes illo circuire castra] Faernus legebat : Cohortes tres circuire castra ; & paulo post v. c. habet : Magnam multitudinem hostium in castris interfecerunt. Item : Magna ruina oppressis ; pro eo quod in vulgatis est, magna vi oppressis.

Cæsar magnæ victoriæ fiducia] Legendum, Cæsar magna victoriæ fiducia ; & post : Atque ea parte opidi victor introiit. Item videndum an legi

debeat paulo post : Neque eum fefellit, quin ho- stes eo proelio audito, &c. nam sic locutus est Cæ- sar lib. III. de bell. civil. cum dixit : Neque vero Cæsa- rem fefellit, quin ab his cohortibus initium vi- ctoriæ oriretur.

Deducere ex regno statuit] Dio lib. XII. scribit Arfinoem in triumpho a Cæsa- re Romam fuisse ductam.

Quintumque Patiscium] Cicero libro XII. epist. XVIII. Patiscum PROQ. nominat. Sed v. c. habet Patiscium ; ut fortasse is sit, quem idem Cicero Pe- tiscium dicit lib. Philipp. XII. & XIII. & Appianus, ubi scribit de morte Cæsar. Paulo supra ad C. Ple- tosum, Quæstorem legendum, ut in v. c. non Prætorium.

Interim legati a Pharnace responsum referunt] V. C. habet, responsa. Item paulo post : Has esse opportunitates. Et : Cum adventaret Nicopolim, &c. sine particula, ad.

Cum extra fossam in equitatum Regis] V. C. in equites Regis. Et post videtur legendum : Aver- sosque hostes aggrediretur, pro eo quod in vulgatis est, aversos. Item : Cum paullulum aversus hostis cessisset, fossam autem transire ut secunda acies co- nata esset.

Eaque quæ morte essent miseriora] Placet ut le- gatur, ea, pro, eaque, ut est in v. c. Supplicia vero designat ea, de quibus infra : Neque exectis virilita- tem restituere posse, quod quidem supplicium gra- vius morte Civis Rom. subiissent. Videndus Ap- pianus lib. II.

Se reliquis ex fuga collectis, compulisse audiret] V. C. habet : se reliquiis ex fuga collectis contu- lisse audiret ; & post : Crebro incommoda accipie- bant.

Literas in Achajam, atque Calenum misit] Pla- ceret, litteras in Achajam, ad Kalenum misit, ut sibi classem mitteret, &c. non mitterent, sic enim est in v. c. & Cæsar lib. III. de Bello civili dixit : Al- tera quam ex Achaja a Fusio, sive Fusio, ut nos legimus, legato evocaverat, quo loco v. c. male habet, ex Achaja, atque Fusio, Kalenus vero Fu- siæ familiæ cognomen est.

Ad insulam Tauridem] Hanc appellant Latini scriptores *Tragurium*, & Græci itidem, *τρυγέων*. Paulo post in v. c. habetur : Neque numero parem esse fortuitæ dimicationi, &c. non, futuræ ; quod placet. Sequitur enim : Fortunæ rem committere noluit.

Pentiremem unam] V. C. Penteremem. Item, dicrotas. Quod autem dicit, post diem tertium, id valet, ipso die tertio, ut latius supra libro I. de Bello Gallico.

Erat Maeum nobilissimum] V. C. Erat in eum nobilissimum, &c. Ut fortasse legendum sit : Erat in ea nobilissimum, &c. & ad Issam referatur. Pau- lo post, pro, His autem temporibus, v. c. habet, lis autem temporibus, &c. & Palæpharsali, pro : proelio Pharsali.

Tam etiam majore] Videndum an legi debeat, Cum periculo magno, tamen majore periculi fa- ma, &c.

Vel initis signis] Faernus legebat, vel mutis signis, ex v. c. in quo est, vel mutuis signis.

Sestertia c.] V. C. meus habet : Sestert. c. sed scribendum HS. c. hoc est, HS. centenos, hoc est, denarios xxv. sagulis militibus. Idem Hirtius supra lib. viii. de Bello Gallico dixit : Militibus pro tanto labore ducenos sestertios, centurionibus ii. millia numum prædæ nomine pollicetur.

Medobragam] Supra dicuntur Medubricenses, & vetus item inscriptio, MEDUBRICENSES.

Ita magna etiam sollicitudo periculorum adjecturas, & detrimenta rei familiaris adjungebatur] Ita v. c. Et paulo post : Augetur odium ex ipso delectu, &c. sine copula, &c.

Eoque ipso die meridiana hora] V. C. tempore postmeridiano. Et post : Inter saxa, quæ jacebant in itinere. Item : Relato domum Cassio, &c. sine particula, ad. Manilius autem Tusculus putandum esse, pro quo scribendum esse Mamilius Tusculanus. Livius facit mentionem Mamilii cujusdam Tusculani, id cognomen adepti, quod familia Mamilia Tusculo oriunda esset.

Secundarii veriti] V. C. Secundani. Pro cohortibus autem xxx. fortasse Hirtius scripsit, legionibus iii. hoc est, xxx. xxi. ii.

Isdem cruciatibus affectus L. Mergilio Squillus] Videtur legendum : Isdem cruciatibus affecti L. Mergilio, & Squillus, nominant plures. Nam supra habetur : L. Mergilio, L. Licinius Squillus.

Nam palam sestertis decem cum Calpurnio paciscitur, & cum Q. Sextio L.] V. C. habet : Nam alam. ss. x. cum Calpurnio paciscitur, & cum Q. Sextio L. &c. hoc est, sestertium decies centena millia cum Calpurnio, & sestertium quinquagies cum Q. Sextio paciscitur.

Utrum nil in vere] V. C. timeret ; & paulo post in v. c. habetur : Æque autem Romæ delectum instituit, quotque ex omnibus conventibus, coloniisque conscriptos habebat, transmarina, &c. Ut legendum videatur : Quem autem Romæ delectum instituit, quotque ex omnibus conventibus, coloniisque conscriptos habebat, transmarina, &c.

Totum exercitum lustrat] V. C. habet, notum, ut legi possit, novum. Moris autem fuisse ut Daces & Imperatores novum exercitum lustrarent, diximus supra ad lib. v. de Bello Gallico.

Qui eo tempore Tr. Mil. in legione vernacula fuerat] Ita v. c. Placeret tamen ut legeremus, erat, pro, fuerat ; nam dixit, eo tempore. Nisi, fuerat, pro erat, ut alibi, positum est. Trajectum autem supradixit fretum Herculeum, qua exercitum traicere parabat. Itaque infra dicit, ad secundam legionem contendisse, quæ ad fretum alio itinere ducebatur ad traiciendum.

Noctu cum v. cohortibus undevicesimanorum egreditur] Videndum an legi debeat, cum vi. cohortibus uno & vicesimanorum. Nam reliquæ iv. cohortes, xxi. hujus legionis, quam Cassius habebat, paulo post nominantur : Quod autem sequitur, mane pervenit, &c. id mancum videtur ; nam nomen loci desideratur, quo pervenit. Supplendum igitur, mane Ilurgim pervenit, hoc est, Ἰλουργίην, ut habet Ptolemæus, sive ut Plinius appellat, Ilurgitin.

Carbonam contendit] Videtur legendum, Carmonam. Sic enim supra lib. ii. de Bell. civil. appellat, cum ait : Isdem diebus Carmonenses, quæ est

Tom. VII.

longe firmissima totius provinciæ civitas, & Strabo lib. iii. habet Κάρμων, licet Ptolemæus Χαρμών.

Hic cum legio xxx. & xxi. & cohortes iv. & v. legio] Videtur legendum : Hic cum legio xxx. & vigesima primæ cohortes iv. &c. nam Cassius egressus fuerat cum vi. cohortibus legionis xxi. nunc autem reliquæ iv. & v. legio, & xxx. conveniunt.

Interim Torius] V. C. Thorius, & ita est in veteribus denariis, qui ab ipso Thorio signati circumferuntur. In nomismate etiam Græco, quod putamus in Ætolia usum esse a Proconsule ibi Thorio, inscriptum est, ΕΠΙ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΘΩΡΙΟΥ, in cujus altera parte Calydonius aper signatus est ad Ætolos per Meleagrum pertinens, in altera Junonis Sospitæ caput, quæ Lanuvii colebatur, unde oriundus erat Thorius, cum inscriptione, ΗΡΑ ΛΑΝΟΥΙΑ ΠΡΟΜΗ, quod nostram de Lanuvio opinionem mirifice adjuvat, quæ habetur in libro de Familiis, Lanuvii scilicet, non Lavinii Junonem Sospitam cultam fuisse. Illud autem ΠΡΟΜΗ videtur respondere Latino verbo, REGINA, quod habetur in argenteo Thorii denario, in quo est : I. S. M. R. hoc est, ut nos interpretamur, IVNO SOSPITA MAXIMA REGINA, pro quo in Græco est, IVNO LANUVINA REGINA. Videndus liber de familiis in Papia gente. M. autem Marcellus, qui paulo supra nominatus est, designatur is, qui Æternius dictus est, de quo meminit Dio lib. xlvi.

Majoribus viribus uti videbatur] Pro verbo, uti, Libentius legerem, niti ; nam sic alii scriptores, & Virgilius dixit : Magna nituntur opum vi ; & supra, ubi habetur : Magna vi uterque utebatur, diximus legendum esse nitentur, ut ad eum locum plenius notavimus.

Sed, id qua mente commotus fecerit, conjectura sciri non potest. V. C. meus aliter habet, & quidem diverso sensu, ita : sed id qua mente, communis erat conjectura. Paulo post, ubi habetur : Frequens legionibus conventus obviam prodit, &c. pro, legionibus, legi possit, legionariorum, nisi malueris conventum, qui Cordubæ erat civium Romanorum, legionibus frequentem obviam venisse, oratum ne urbem diriperent.

Neque suæ potestatis esse] Desideratur verbum, vetare, aut, prohibere ; & paulo post videtur legendum, Ullam, non Ullam ; nam & Ptolemæus οὐλίαν habet, & Plinius lib. iii. cap. i. Strabo vero, corrupte ἰουλίαν, pro ἠουλίαν.

Sed prope jam constituta] Desideratur vox, re ; ut sit : Prope, jam constituta re.

Lepidus eodem tempore, Marcellusque Cordubam cum suis proficiscitur, Cassius Narbonam. Sub idem tempus Trebonius Procos. &c.] Ita legitur hic locus, & interpungitur in meo v. c. cum in vulgatis præter malam interpunctionem desit nomen Cassius. Sed pro Narbonam, omnino videtur legendum Carmonam, ut supra. Conveniunt autem ea, quæ hic dicuntur de Cassio, & Trebonio cum iis, quæ habentur apud Dionem lib. xlii. Hispanos scilicet a Cæsare petivisse, ut Cassio successorem mitteret, illum autem misisse Trebonium.

Y y

At-

Atque indulgentia Trib. Mil.] V. C. habet, indiligentia. Et paulo post : Quæ majore sunt dignitate, non, majores. Item : legionibus, Surizæque præfecit.

Venit Comana vetustissimum & sanctissimum in Cappadocia Bellonæ templum] Strabo lib. XII. τὸ τῆς Εἰνούσης ἱερὸν ὃ ἐκείνοι Κομάννα ὀνομάζουσι. πόλις δὲ ἐστὶν ἐξ ἱστορίας, &c. Videndus Dio lib. xxxv. & alii.

Nicomedi Bithynio] Strabo lib. supra memorato meminit Nicomedis hujus, quem corrupte *λυκομήδων* appellat.

Dejotarus natura, disciplinaque nostra] Pro, natura, legendum sine dubio, armatura, ex loco superiore, in quo est : Dúas legiones a Dejotaro, quas ille disciplina, atque armatura nostra complures annos constitutas habebat.

Repræsentaturus esset] V. C. habet, re præstaturus esset ; & paulo post : Ziela est oppidum, &c. Stephanus : Ζιήλα τετραπύλων πόλις Καππαδοκίας, ἣν ἔκπτε Νικομήδους Ζιήλας, &c. & Plinius lib. vi. cap. III. Civitas Ziela nobilis clade Trajani, & victoria C. Cæsaris.

Quorum editissimus unus] Appianus appellat, *Σκοράβαι*.

Non opinantibus] V. C. habet, neque opinantibus ; & post : Servitiâ agerentur jussit, &c. & fortasse totus locus ita legendus : Huc omnem comportare aggerem e castris servitiâ jussit nam infra sic habetur : Magnam illam servo-

rum multitudinem, quæ aggerem portabant, &c.

Quo in prælium descenderat, vallem ascendere] V. C. habet : quo præruptam descenderat in vallem, ascendere, &c. Item : Imparatusque oppressos, &c. & post : Quodque subiti periculi recordatio lætior.

Cælio Vintiano] V. C. habet Viniciano, quo modo scribendum aliquando existimavi, ductus auctoritate veteris argentei denarii, in quo nomen Viniciæ familiæ notatum est. Ita Cælii quoque locum in epist. ad Cicer. iv. lib. VIII. corrigendum puto, ubi est : M. Cælium Vinicianum, &c. nam ibi male legitur, Vinicianum. Opinor autem aliquem e Vinicia familia a Cælio adoptatum, Cælium Vinicianum dictum fuisse ex usitata illa adoptionum formula, qua etiam Q. Cæcilius Pomponianus Atticus est appellatus. Crassus etiam quidam Junianus apud Ciceronem in epist. ad Q. Fratrem nominatur, quod esset e Junia familia in Liciniam adoptatus, cujus & in argenteo quoque nummo mentionem inveni hac inscriptione, GRASSVS IVNI. Id autem quod esset ignotius, occasionem aliquibus dedit depravandi potius, quam corrigendi cognominis.

De controversiis cognoscit, & statuit, jura in tetrarchas, Reges, civitates distribuit. Pergamenum Mithradatem, a quo rem feliciter, celeriterque gestam, &c.] Ita hic locus legitur, & interpungitur in meo v. c. & paulo post ex Dione videtur legendum : Eidem Tetrarchiam Gallo Græcorum, &c.

Ad Librum Quintum de Bello Africo.

ET Insulam petere Aponianam, quæ non abest a Lilybæo] Ita v. c. Sed Aponianæ insulæ nulla fit mentio, quod sciam, a scriptoribus ; ut fortasse, Paconianæ, sive, Paconia scribendum sit, nam Ptolemæus nominat *πακωνίαν* insulam Lilybæo objectam.

Deinde Alieno] Alieno scribendum est ex veteribus ejus familiæ denariis, in quibus A. hic AL LIENVS designatur Siciliæ PROCOS. C. Cæsare iterum COS. ex signo trium crurum, a quibus ea insula dicta est Trinacria. De eo ita infra : Alienus interim Procos. e Lilybæo in naves onerarias imponit legiones XII. & XIV. &c. Idem tamen, ut ex hoc Hirtii loco apparet, Prætoriam primum potestatem Siciliam provinciam, deinde Proconsulari obtinuit. Ad quos honores indicandos in altera denarii parte, Siciliæ symbolum expressum est, ut diximus, tria crura.

Et a clupea] V. C. Et a clupeis, quomodo habetur apud Cæsarem lib. II. de Bello civili, ubi est : Hic locus abest a clupeis, &c. Diximus autem ad eum locum, Clupea, Cæsarem ipsum a libi scripsisse, & reliquos fere omnes scriptores.

Ante portum frequentes confidunt] V. C. Ante portam, quod placet ; nam Cæsar expositis militibus, castra ante opidum posuerat ; opidani vero ut se defenderent, ante opidi portam constitierant.

Quod neque certum locum gubernatoribus, præfectisque quod peterent] V. C. habet : Quod ne-

que circum loca gubernatoribus profectis, quid peterent, &c. & paulo post fortuito.

Tum captivus, Venio a Cæsare] V. C. Immo a Cæsare. Sed verba quæ statim sequuntur, ostendunt legendum esse, Venio a Cæsare Imp. vel certe, ab Imperatore.

Et subito exeunt] V. C. existunt. Et paulo post : Fieri posset nec ne, locum ullum excusatio haberet.

Regium enim equitatum Scipio ex provincia Africa alebat. Ta ta homines esse dementia] Ita v. c. De hac autem Jabæ, & Scipionis societate videndus Dio libro XLIII.

Cum Sulpicio & Vatinio] De Vatinii classe supra habetur apud Hirtium lib. IV. de Bello Alexandrino.

Cælo albente] Ita v. c. pro eo quod in vulgatis est, albescere, & ita infra ; & paulo supra : Tanta homines esse dementia, &c. Quod autem sequitur : Et advectis militum, equitumque copiis, &c. videndum an ibi, pro, advectis, legendum sit, advectis. Sic enim supra : Uno tempore auctus frumento, auxiliisque.

Qui in præsidiis relictis sui milites fuissent, ut nihil propter suorum paucitatem, &c.] Ita v. c. Et paulo post : Progressus esset a castris. Item : Quorum parvus e castris exierat numerus, accersi atque ordinatim signa se leniter consequi, &c. & ad eam pugnam parari, &c. Quos autem Hirtius antecessores equites dicit, cum Cæsar antecessores dicat,

videndum an ita oporteat apud Hirtium item scribi.

Artificio magis, quam viribus decertandum videret] V. C. habet, discernendum. Et paulo post: Subito ex condensis turmis pedites Numidiæ, &c. Item: Dum equites rursus cursu renovato.

Cæsarisque equites, jumenta ex nausea recenti, siti, langore, paucitate, vulneribus, defatigata ad insequendum hostem, perseverandumque cursum tardiora haberent] Ita v. c. & post: Maxima autem auxilia haberet Numidarum equitum, levisque armaturæ. Item: Præterea ex fuga, prælioque Pompejano, Labienus quos secum a Brundisio transportaverat.

Germanisque DCCC.] V. C. meus DCCC. Sed in alio est, DCCCC. & paulo post: Auxilio adhibito militibus DCCC. peditum, ac levis armaturæ quater tanto.

His copiis prid. Non. Jan. post diem tertium, quam Africam attigit] Videtur legendum: Post diem vi. quam Africam, &c. Quæ lectio ex locis superioribus & v. c. meo elicitur. Nam cum Kal. Jan. ad opidum Ruspina Cæsar castra posuerit, ut habetur supra, & ante una nocte, & die, Adrumeti responsum Confidii expectaverit, necesse est ut III. Kalend. Jan. terram Africam attigerit, quod ex loco superiore apparet, in quo habetur, Cæsarem conscendisse naves a. d. vi. Kal. Jan. & post diem quartum, scilicet III. Kal. in conspectum Africæ venisse.

Ultro citroque commeari] V. C. habet, commeari. Et paulo post: Cujus copiæ legionum VIII. & equitum III. millium esse nuntiabantur. Sed Appianus lib. II. inquit: οὐ πολὺ δὲ ἕσπερον αὐτῶν τε Σικυπτιῶν ὄκτω τέλει πέλων, καὶ ἰππέων δύο μυριάσιν, ὧν οἱ πολλοὶ λίβυες ἦσαν. Vulgata lectio habet, IV. millium.

Etiā animadvertēbat] V. C. Et animum etiam advertēbat; & post: Frumento se in Africa nisi importatio uti non posse. Item: Aliquantum frumenti numerum. Et: jubet in plostris deligatos Adrumetum deportari. Et: Incendebant, atque expugnabant.

Istius ætatis cum esset, & animadvertisset] V. C. Istuc ætatis, &c. quomodo Terentius in Heautontimor. locutus est, & fortasse legi posset: Istuc ætatis cum animadvertisset; nam cetera videntur adjecta.

Et aqua dulci elota] V. C. eluta. Plutarchus de hac re sic scribit: ἀλλὰ τὸ ῥύτιον ὡς χρυζίζοντο θαλαττίνης ἀπολαθείτης τῆς ἀλυμνίδος, &c.

Cum antea constitisset in stativis castris] Cum in meo codice sit: Cum antea constitisset, &c. videndum an totus hic locus ita legi debeat. Cum antea stare constitisset in stativis castris, & æstate inita, &c. bellum cum adversariis suis gerere, tunc lit eras celeriter, &c. conscripsit, & per catacopum misit, &c. Catacopum autem explicat Isidorus, navigium speculatorium lib. XIX. cap. I. & Plutarchus in Catone vocat κατασκοπιὸν πλοῖον.

His se miseris] V. C. iis se in miseris; & paulo post: C. Vergilius Prætorius, pro eo quod in vulgatis corrupte est, Petronius. Sic infra C. Deci-

mius Quæstorius, & Tullius Rufus Quæstorius & Vellejus sæpe ita locutus est.

Eidem scaphas de navibus] V. C. addit copulam, & Ut sit: Et eidem scaphas, &c. & paulo post, pro, mutuis præliis, habet, minutis præliis, quomodo Hirtius infra locutus est, cum dixit: Præliis minutis cominus dimicabant. Item: Despecta patientia Cæsaris, exercitusque ejus, Juba universis copiis, &c. In vulgatis deest nomen, Juba.

Quique pabulandi, aut lignandi, aut etiam muniendi gratia vallem petierant] Ita v. c. Potest tamen retineri vulgata lectio, vallum, ob verbum, muniendi. Paulo supra, pro, ad decumanam defixo, v. c. habet, ad terram defixo.

Sapientem se, timidumque hostium opinioni præbebat] Legendum omnino, patientem, non sapientem, supra enim dixit: Despecta patientia Cæsaris; & infra: Itaque ex ejus patientia in magnum timorem conjecti; & Cæsar ipse lib. VI. de Bell. Gall. simul militum permotus vocibus, qui illius patientiam, pene obsessionem appellabant.

Cæsaremque ejus affinem esse audiebant] C. Marius Juliam C. Cæsaris amitam, uxorem habuit, quam Cæsar ipse pro Rostris defunctam laudavit, ut in fragmento orationis habetur, cujus initium est: Amitæ meæ Juliæ maternum genus, &c. Plutarchus in Cæsare: Ὅτι τῆς Μαρίας γυναικὸς ἀποθανούσης, ἀδελφίδος ὡν αὐτῆς, ἐγνωμιὸν τε λαμπρὸν ἐν ἀγορᾷ διήλθευ, καὶ περὶ τῶ ἐκφορᾶν ἐτόλμησε εἰπόντις Μαρίας προθέσθαι, &c.

Ex Acilla civitate] V. C. habet, Achila, & Ptolemæus Ἀχολα; Plinius vero lib. V. cap. IV. Acola. Sed legendum Achola ubique videtur.

Etiā undique ad Cæsarem veniunt] V. C. habet disjunctim, & jam undique, &c.

C. Decius Quæstorius vir] V. C. C. Decimus Quæstorius, sine voce, vir, ut supra, C. Virgilius Prætorius, & infra, Tullius Rufus Quæstorius.

Auxiliisque tandem suis exhilaratis animo, atque levata sollicitudine] V. C. Auxiliisque tandem suis hilaratus, annonæque levata sollicitudine.

Vi expugnando est potitus] Videtur legendum: Vi & pugnando est potitus, quomodo dixit Plautus in Milite Glor. VI, pugnandoque hominem capere certa res est.

Occis vulneratisque] V. C. convulneratisque. Et paulo post: In eo loco, quo paulo ante commemoravi. Item: Et in acie in cornu dextro, ac sinistro & iniquiore loco, &c.

Item altera navis triremis] V. C. retinet Græcum verbum, trieris; & paulo post habet: Apud Thapsum custodiæ causa in Salo esse jusserat. Sed vulgati libri non habent verba, in Salo.

Sed in tertio, quartoque die procedendo] Videndum an legi debeat: Sed in tertio, aut quarto quoque die, &c. & paulo post v. c. pro, transportaverat habet transportabat.

Coriisque contextis] V. C. contextis. Sed placeat, contexti. Deinde sic est in v. c. Itaque subito imbre, grandineque consecuta, gravata pondere, tenebris aquaque omnia subruta, disjectaque nocte, &c. Putamus autem legendum: iisque subito imbre, grandineque consecuta, gravatis pondere,

ventis aquaque omnibus subrutis, dejectisque nocte, &c.

Exercitus Scipionis a terrore Cæsaris] Hæc verba delent docti viri, quod locus sit mendosissimus. Videndus tamen Appianus lib. II.

Erat in castris Scipionis] V. C. habet, Cæsaris, non, Scipionis, Sueton. in Cæsare cap. LXV. Cum expectatio adventus Jubæ terribilis esset, convocatis ad concionem militibus, Scitote, inquit, paucissimis his diebus Regem affuturum cum X. legionibus, equitum XXX. levis armaturæ C. millibus, elephantisque, CCC. Proinde desinant quidam quærere ultra, aut opinari, mihi que qui comperturn habeo, credant, &c.

Magnus terror, & expectatio] Ita v. c. non, expectatione; & post: Suspensiore animo. Item: Speluncæ in modum subrutis. Et: transgredienda, pro, transeunda. Deinde addendum verbum, esse, ut sit: Prius necesse esse convallem, &c.

Et præterea post montem, collesque subito se Cæsari ostenderat; & equites in occulto collocaverat] Ita v. c. & paulo post, oblata facultate, non, ablata. Sic infra: Qua facultate oblata.

Partim vivis sunt potiti] V. C. partim uiuorum, &c. & sic infra locutus est.

Is hac ratione opus instruebat] V. C. Ii hac ratione, &c. ut legendum videatur: Id hac ratione, &c. & paulo post v. c. habet, acciderat, pro, accidebat.

Puteique ibi nonnulli fieri complures poterant] Ita v. c. & paulo post: acie, pro, aciei, ἀρχοίαις, ut illud Virgili:

Libra die somnique pares ubi fecerit horas.
Quod autem dicit, sub hoste stabat, id Cæsar, sub armis, dicere solet.

Equites Cæsariani vi universæ, &c.] Ita v. c. & post: In quas quisque poterat regiones.

Militibusque tempore necessario] Illud, que, videtur abundare; & paulo post v. c. habet: Quantum potest, pro, potes, tum hic, tum infra, ubi est, quantum poteris, cujus formulæ extat exemplum veteris Scriptoris apud Agellium.

Itemque te A. Fonte, quod Trib. Mil. &c.] M. Fonteus Trib. Mil. in argenteis denariis habetur, sed non hic est, de quo nunc Cæsar. Paulo post v. c. habet, T. Saliene, de quo supra.

Concitandisque militibus adversariorum nostrorum Imperatoris] V. C. vestrorum. Sed videtur legendum: concitandisque militibus adversus vestrum Imperatorem.

Et singulis non amplius singulos additos servos, &c.] Ita v. c. & paulo post: Necessitateque coactus. Item: Proxime locum Uzitæ locata.

Cum nihilominus ejus sermonem nuntius ad se referret, restaretque, ut reliqua quæ vellet, perageret] Ita est hic locus legendus ex meo codice. Ex aliis tamen varietatibus legi potest: Cum nihilominus ipse restaret, ut reliqua quæ vellet, perageret. Deinde est in v. c. Viator præterea, &c.

Quam aut Scipionis obtemperasse nuntio] Particula, aut, reponenda videtur post verbum accepisset, ut sit: Et ei qui honores a populo R. accepisset, aut incolumi patria, &c. & paulo post in v. c. est: Namque cum Scipio, &c. Item: Ut pro-

cul simplex esset acies media a legionariis &c.

Ipsam aut dextrum cornu] Videtur addenda vox circa, ut sit: Circa ipsum, aut dextrum cornu; & paulo post legendum ex v. c. Ideo consilio fecerat, ut suum dextrum latus munitionibus adjuvaretur. Item v. c. habet: Frenatus autem Labieni eques. Et: Multisq. equis faucis.

Et ne jugo a Cæsare excluderetur adproperare] Ita v. c. & post videtur legendum, summittit, non, sui mittit. Ut sit. L. Cispium cum classe XXVI. navium ad Thapsum versus in stationem præsidii gratia commeatus summittit.

Quintium Aquilam] Ita v. c. Pontius tamen Aquila dicitur a Cicerone in Philipp. & Suetonio in Cæsare. Et paulo post in v. c. est: Ad Leptim egressis militibus. Item: Quibus rebus Varus ex perfuga cognitis, &c.

Ibique moratus, omnes ut se naves conscenderet, primum, &c.] V. C. habet: Ibique moratur. Ut fortasse hortatur, legendum sit. Sed cum pro, primum, habeat v. c. postea, videtur omnino, verbum moratur, vel moratus retinendum.

Se a Nasidii classe captum] Ita v. c. Deinde habet: Quod postquam Cæsar ex perfuga cognovit. Item: Primo impetu legionum; &: Et non totos centum passus horis quattuor, &c.

In Numidas infestos] V. C. confertos. Et post: Amplius duum millium numero, &c.

Namque elephantem in Italia transportari iusserat] Videtur legendum, ex Italia, non in Italiam. Nam ita habet Dio lib. XLIII. in quo ita scribit: *Εἰν φυλακῇ οὐκ τὸ στρατόπεδον ἐς ὅσον ἐδιώχτο ποιῶν ὁ Κῆσαρ, στρατώντας τε ἐκ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐλέφαντας μετεπέμπετο, οὐχ ὡς καὶ ἄξιόμαχόν τι δι' αὐτῶν δράσων (οὐδὲ γὰρ πολλοίησαν) ἀλλ' ἵνα οἱ ἵπποι πρὸς τε τῷ ὄφει καὶ πρὸς τῷ φωνῷ αὐτῶν ἐμμελετήσωσι, &c.*

Virtutem bestiarum] Paulo post dicit: Earumque tarditatem cognoscebant, &c. ut fortasse hic quoque ita sit legendum; & paulo post pro, consuetudine captarum, legi posset, consuetudine capta earum.

Atque in consuetudinem equos patientia bestiarum adduxerat] Videndum an legi debeat: Atque equos consuetudine in patientiam bestiarum adduxerat; & paulo post, cum in v. c. sit: existimabant æque post diem tertium, &c. videtur legendum: Existimabat, itaque post diem tertium, &c.

Uzitæ] V. C. Zetæ, quod placet. Nam supra habetur Cæsarem Zeta oppido positum. Et paulo post v. c. habet: Per idem tempus Deorum voluntate, studioque erga Cæsarem, &c. Nam de eorum, pro, Deorum, manifestum mendum. Sic autem Cæsarem locutum, & Sallustium aliosque supra docuimus.

A Scipionis circiter duum millium] V. C. habet, a Scipione; & paulo post: Posteroque die, &c. Item: tricenos, pro, trecentos; &: desistit, pro, desistit.

Fortiter repugnante P. Cornelio Scipione evocato] V. C. habet, Scipionis evocato, &c. quod placet; & post: Ad aquam facit castra. Item: Atque inde quarta vigilia egressus, pro, quarta die.

Orantque ut suis Fortunis præsto, quod benemeriti essent, auxilium ferret] V. C. Orantque, ut suis

suis

suis fortunis, quod P. R. (sive ut in alio, quod de P. R.) benemeriti essent, auxilium ferret.

M. Crispum Tribunum] V. C. habet, Marcium Crispum; & ita habet Cicero lib. xi. Philipp. in quo est: Q. Marcio Crispo Procos. L. Statio Murco Procos. Cum vero Dio lib. XLVII. sæpius faciat hujus Crispi mentionem, nōminetque eum, M. Crispum constanter ubique, adducor ut tum hic, tum apud Ciceronem M. Crispum, scribendum putem.

Cum cohorte] V. C. Cum cohortibus; & post: xx. millibus passuum. Item: Turmas Julianas circumfundendi; &: Ex prima legione, quæ ei præsidio constiterat.

Cælo albescente] V. C. albente, ut supra. Et paulo post v. c. habet, tubicina, pro, tubicen. Quod autem dicit, castris præsidio Asprenate Proconsule cum legionibus ii. relicto, &c. videndum an illud, Proconsule, sincerum sit.

Umbilici sine ingressi] Sic locutus est Sallustius, cum, sine inguinum dixit. Ut non necesse sit in, tenus mutare, ut placuisse dicunt Faerno.

Quo postquam pervenerunt, ea quoque ab Julianis militibus] Videtur legendum. Quo postquam pervenerunt, eaque ipsa vel, ipsi ab Julianis militibus teneri vident, desperata, &c.

Occisisque hostium x. millibus] At Plutarchus Quinquaginta millibus edit. Sic enim habet: πεντάκως μυριάς τῶν πολεμίων ἀνηρηκώς, οὐδὲ πεντήκοντα τῶν ἰδίων ἀπέβαλεν, &c.

Præmia, ac fortissimo cuique] V. C. Præmia, ac fortissimo cuique, &c. Ut videatur legendum: Totum exercitum veteranorum donavit, præmiaque fortissimo viro cuique ac benemerenti pro suggestu tribuit. Faernus ex v. c. legebat: Exercitum veteranorum præmia fortissimo cuique, &c. ut fortasse legi possit: Milites collaudat, totumque exercitum. Præmia veteranorum fortissimo cuique ac benemerenti pro suggestu tribuit. Nam verbum, donavit, abest a quibusdam codicibus. Paulo post v. c. habet Rebilo, sine prænomine.

M. Cato quod in Uticensibus Faernus ita legebat hunc locum: M. Cato, quod in Uticensibus, propter beneficium legis Juliae, parum suis partibus præsidium esse existimat.

Et ante portam, belli causa] Cum in v. c. scriptum sit: Et ante portam Bellicam; & supra habeatur: Ad portam, quæ appellatur Bellica, &c. quæ Uticæ erat; videtur error fluxisse ex eo, quod librarius primum scripserit, bellicam, inde ab alio, qui existimavit illud, cām, notam esse

significantem causam, factum sit, belli causa.

Atque in regnum ire contendit] V. C. pro, ire, habet, Jubæ; & post: Qui tum ei Proquæstore fuerat.

Una cum ccc. qui pecuniam Scipioni ad bellum faciendum contulerunt] De hac re ita Appianus lib. ii. Καὶ πυθόμενος Κάτωνά μὲν τὴν προαχθῆναι τῶν πολεμίων ναυσὶ καὶ πηλῶν πρὶ μέρει φρουρεῖν ἐν Ἰτύρῃ, μετὰ τῶν τετρακισίων, οὓς ἀπὸ σφῶν ἐκ πολλοῦ προβούλους ἐπετόλιωτο τῶν πολεμίων, καὶ Σύγκλητον ἐλάλωι, &c.

Qui dum anima non dum expirata concidisset] Non est necesse particulam, dum, in, cum, mutare, nam supra eadem particula eodem modo usus est, cum dixit: Jamque Cæsar dum exercitum reducere intra munitiones cœpisset.

Ut aliquid sibi ex ea re auxilii pararet] Ita v. c. Et paulo post: Q. Ligatio, C. Confidio filio. Item: Livinejo Regulo, ut habet etiam denarius argenteus ejus familiæ. Et: Cæcinæ, C. Atejo, P. Atrio. Qui tamen Atrius, civis Romanus de conventu Uticensi, in potestatem Cæsar's venit, ut habetur, supra.

M. Eppio] M. Eppio. v. c. M. autem hic EPPIVS Scipionis in Africa legatus dicitur in argenteo denario, Q. METELLI. PII. SCIPIONIS. IMP.

Ita tamen, qui eorum ipsa sua bona redemisset] Ita v. c. & post videtur legendum: Se bonorum venditionem inducturum, &c. non, indicturum. Livius libro xxxix. Quas legationes cum Senatus precibus & lacrimis publicanorum victus, induci, & de integro locari jussisset.

Caronem Uticæ sibi ipsum manus attulisse. Regem vagam a suisque desertum] Ita v. c. Deinde videtur legendum: Plætorio Cestiano. Ita enim est in argenteis denariis. Nisi Rustiano, retineamus, ut est in v. c. ut sit rustius aliquis in Plætoriam familiam adoptatus, & ex formula Rustianus dictus.

Triginta centenis millibus ponderis olei, &c.] Cum in v. c. fit, tricies, pro, xxx. legendum videtur: Tricies centenis millibus pondo olei, &c. Paulo supra legendum: Ibi Crispo Sallustio Proconsule relicto, &c. nam verba, Populi Romani sunt adjecta.

Duodetricesimo die] V. C. habet, Tricesimo, antique, ut REMISSA QUADRAGENSIMA in æreis nummis. Contra in aliquibus nominibus, n, litteram antiqui reiciebant, ut Cicero, qui Hortesium dicebat, non, Hortensium. Videendus Velius Longus de Ortographia.

Ad Librum Sextum de Bello Hispanensi.

Item nonnullæ portas contra cludebant] Ita v. c. sed in alio est: Contra nonnullæ portas cludebant; & paulo post v. c. habet: Neque ut ipse voluit, &c. præcedit enim, celerius. Item videtur legendum post: Per idem tempus Sex. Pompejus frater, cum præsidio Cordubam tenebat.

Ullam oppidum oppugnabat] Ullam legendum esse diximus supra, & Ptolemæus οὐλίαν habet. Et

paulo post in v. c. est. Clam præsidia. Vel, ut est in alio, Clam præter præsidia.

Meritum esse sciebat, sex cohortes] V. C. Meritum esse sciens, celeriter vi. cohortes, &c. parique turmas equitum numero, &c. Sic enim videtur legendum ex loco inferiori. Vel: oc. equites, pro, cohortes, &c. nam sequitur, parique equites numero. Ut verbum, cohortes, non habeat hic locum,

cum, si retineatur lectio, Parique equites numero.

Vento afflicteretur aditus, qui in tempestatis, &c.] Ita v. c. & post videtur legendum: Quod incommodum. Item: Cum ad eum locum venerunt, &c. Sed potest vox eum, ad aditum referri.

Ab oppidanis sunt recepti pedites equitesque nocte. Sed dispositis partibus, oppidani & equites & pedites clamore sublato, eruptionem in adversariorum castra fecerunt] Ita v. c.

In equis recipiuntur] V. C. Cum equis non recipiuntur. Et post omnino legendum: Pari item conditione Pompejus. Item ex v. c. Ut modo hi, nunquam illi, &c. Et: Ab utrisque cominus pugna inira, &c. pro eo quod in vulgatis est, iniqua.

Hic alter alteri non solum mortem] V. C. habet: Hic alter alterius non solum mortem, &c. Et post videtur legendum sine particula, de, bello decernere. Item: Quos ideo ab Ulia retraxerat, &c. pro a via. Ulia enim cum in edito monte sita esset (ut habetur libro superiore) & Cn. Pompejus eam oppugnaret, Cæsar inde eum retraxerat eo consilio, ut in æquum locum cum deduxisset, pari cum eo conditione bello decerneret.

Id cum animadverteret adversarios minime vellem] Ita v. c. Cum in aliis libris desit dictio, id; & paulo post v. c. habet: Partim uti equitatus, pro, sub equitatu; ut legendum videatur: Partim ut equitatus, &c. de hac re ita Frontinus lib. III. cap. IV. Stratagematum. Bello civili cum Ategua urbs in Hispania Pompejanarum partium obsideretur, Marcus interim Rex tamquam Cæsarianus, Tribuni Cornicularius vigiles quosdam excitavit, e quibus aliquos evitans, constantia fallaciæ suæ per medias Cæsaris copias præsidium Pompei transfudit.

Et una facta ex colonis] V. C. coloniis. Et post v. c. habet: Pompejus, quod eodem jugo tegebatur. Item: Non esse commissurum Cæsarem, ut in tanta loci difficultate ad subsidium submittendum se mitteret. Et: Suo loco præteritus est. Item, Bæbio, non, Babilio.

Et opido potiri posse se sperant] Ita v. c. Et paulo post videtur legendum, missos facere loricatedos, non, fecere; nam sequitur: Orabant, &c. & ita est in v. c. in quo legitur, qui, non, quique; &: Quin eruptionem, &c. non, irruptionem.

Aversati sunt prælium facere] Ita habet v. c. pro eo quod est in vulgatis, adversati; & post videtur legendum: Cum pedite congregitur &c. non, progreditur.

Quæ stramenticiæ ab nostris hibernorum causa ædificatæ erant] Ita v. c. & post habet idem v. c. Cujus funestæ laudes, quoniam ad hanc fortunam reciderunt. Item: Eum, qui ita locutus esset, &c.

Ita facturus] V. C. Ita fuisse crure: Quod etsi mendosum est, ad veram tamen lesionem licet corruptis vestigiis aliquo modo ducit. Post habet v. c. De muro sunt projectæ. Item: L. Munatius, non, Minucius; & ita Dio lib. XLII. & Valerius Max. lib. IX. cap. II. licet Planus ab altero cognominetur, ab altero Flaccus, ut supra lib. IV. de bell. Alexandr.

Me in te esse præstabo] Videtur legendum: Me tibi etiam præstabo, &c. nam vox, futurum, abundare videtur. Paulo post in v. c. habetur: sequenti luce. Item: servus est deprehensus.

Servi sunt in crucem sublati, militibus cervicibus abscissæ] Ita v. c. & post: Reliquos versum oppidum iussit deduci. Item v. c. habet: Busavonenses, pro quo legendum, Vrsavonenses. Infra enim est, Ursao, licet Plinius corrupte lib. III. cap. I. habeat Urso, pro, Ursao.

Ex legione v. flumen transgressi duo] Ita v. c. Et post: Ex his, utroque genere pugna complures sunt vulneribus affecti, in quibus etiam Clodius Arquitius, &c. Deinde ex v. c. ita interpungendum: Gloria se efferentes postero die ab Soritaria, &c. vel potius, Soritia; nam infra est: Prælium ad Soritiam quod gestum est.

Nostri magna in cæde versabantur] V. C. Non parum magna in cæde versabantur. Et paulo post: Quo subsidio, nisi advesperasset, &c. Ut fortasse legi possit: Quo subsidio, nisi advesperasset, a paucioribus nostris privati essent. Item v. c. habet: Centurionum interitio, non, interitio.

Et planicie in æquo loco constiterunt] V. C. Et planicie iniquiore loco constiterunt, &c. Et paulo post: In æquum locum non sunt ausi descendere. Deinde in v. c. est: Opus cælatum opponerent.

Levi armatura] V. C. levem armaturam. Deinde videtur legendum: Præsidii causa non longe ab opere castrorum constitissent nostri, equites in receptu, dum ad castra redeunt, adversarii cupidius infecuti, universi clamore facto, &c. nam, nostri est in v. c. Sed si, nostros, retineamus, placeret, levis armatura.

Quas mittebat Saonam] Hic quoque Ursavonem legendum est, ut notavimus supra.

S. v. c. e. v.] Omnino scribendum: s. v. b. e. e. v. hoc est: Si valetis, bene est, ego valeo. Seneca libro II. epist. XV. Mos antiquus fuit usque ad meam servatus ætatem, primis epistolæ verbis adicere: Si vales, bene est, &c. Exempla hujus formulæ peti possunt a Cicerone, & aliis. Deinde in v. c. est: Celerius quam opinio vestra fert, bellum, &c.

Cohortes animo habeo] V. C. Cohortes in animo habeo; & paulo post: Prælium ad Soritiam, quod factum est, &c. sine verbo, affore. Item: Et contra Hispalim in oliveto constituit.

Quod Versavonensium civitate fuissent fautores] Videtur legendum: Quod Versavonensium civitati, ut sibi essent fautores, &c. Nam ut confirmaret id, quod per litteras scripserat, stare scilicet per Cæsarem, quo minus prælio decerneretur, copias extra vallum educebat, hac enim opinione, opidanos sibi fautores sperabat.

Loca excellentia tumulus continet: interim nulla planicia dividit: quod eo incidit tempore] Ita legitur hic locus in v. c. Deinde habetur: Ut quicquid post horam cras fieret, &c.

Ne quid temere culpa sua admitteretur] Ita videtur legendum, inducta voce, secus. Et paulo post, telorumque missu, non, missus.

Ita ipsis liberalibus, fufis fugatisque] Ita v. c. De hac pugna Plutarchus in Cæsare sic scribit: Ταύτων τῶν μάχων ἐνίκησε τῆ τῶν Διορυσίων ἑορτῇ, καὶ ὡς λέγεται καὶ Πομπηίου Μάχων ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξελάθειν. Liberalia vero Romæ XVI. Kal. Apr. in veteri Calendario habentur.

Et hostium cadaveribus sunt complexi] V. C. cir-

circumplexi; & post videtur legendum: Qui castris ante a Pompejo præpositus esset. Item ex v. c. eum minus belle habere.

Cæsar ex prælio munitione circumdata] Videtur deesse nomen Munda, ut sit: Cæsar ex prælio Munda munitione circumdata, sic enim est infra.

Item optimis insternendam vestimentis] Ita v. c. five ut est in alio, Item optimis insternit vestibus; & paulo post habet v. c. Relinam, & nardum identidem sibi infundit. Item: Alterum se cito jugulare; & : Castra contra opidum posuit.

Ut clamor in castra nostra perveniret fere inter Cæsarianos, & Pompejanos. Erant hic legiones, &c.] Ita in v. c. legitur, & interpungitur.

Erat bene magnum, intra Pompejanarum partium] Ita v. c. ut illud, intra, videatur positum pro, intus. Deinde v. c. habet: Clam quendam Philonem, illum qui, &c. Item: Hic clam præfidia.

Rursus in Hispalim] V. C. Reversus in Hispalim; & paulo post videtur legendum: Qui imparati a Carteja profecti sine aqua fuissent. Item ex v. c. infra legendum: Atque exesum locum, ut in speluncam Pompejus se occultare cœpit; & post:

Cum Cæsar Gadibus fuisset, Hispalim prid. Id. Apr. caput allatum, &c.

Hoc acciderat] Videtur legendum: Huc accedebat. Sequitur enim paulo post: Tum præterea accedebat, & ita locutus est alibi.

Peculiarem sibi constitisse] V. C. constituisse; & post: Insequenti tempore Præturæ ampliato honore, &c. licet Suetonius in Cæsare cap. xviii. dicat eum ex Prætura ulteriorem Hispaniam fortitum fuisse. Plutarchus tamen ex Quæstura & Prætura obrinuisse.

Ab se in Senatum inductis] Videtur omnino legendum, inductos; nam ex Gaditanis quosdam in Senatum legit.

More barbarorum Populo Romano magna transiero, &c.] Locus sine dubio corruptus, restitui aliquo modo potest, si legatur: More barbarorum Præt. Tribunisque sacrosanctis manus, &c. Vel: Tr. Pl. sacrosanctis manus, &c. Vel: Populi Romani magistratibus sacrosanctis manus, &c. Loquitur autem de Cassio Longino Propr. Deinde videtur legendum ex v. c. sæpe & sapius attulit luce clara.

Decem habere legiones] V. C. habet: Decem lectas habere legiones.

Ad Sallustii Bellum Catilinæ.

ALTERUM cum bellis commune est] Varro Caprino prælio apud Nonium, videtur non ab simili sententia usus, cum ait: Nam virtutem propriam mortalibus fecit, cetera promiscue voluit communia habere.

Nam divitiarum & formæ gloria] V. C. pro, gloria, habet, gratia tum hic, tum infra, ubi est: Salutare plebem, & convivis gloriam quærere, nam ibi in v. c. scriptum plane est, gratiam, non, gloriam. Et fortasse apud Pacuvium in Duloreste, ubi citante Nonio legitur (Hic cine est, quem famæ gloria ante omnis nobilitat viros) legi posset, Quem formæ gratia ante omnis, &c. Tale quiddam est illud Appulei in Apologia: si hæc probans, formæ aut divitiarum gratia, sed ibi gratia, pro, causa positum est.

Ubi consulueris, mature factio opus est] Placeat magis, si distinctionis nota poneretur ad verbum, mature, nam infra est: Factio, non, consulto in tali periculo opus esse; & Isocrates item in hanc sententiam ait: Βουλῶν μὲν βραδέως, ἐπιτέλει δὲ τῆς χεῖρος τὰ δόξαντα. A quo accepit fortasse Demosthenes, cum dixit: Δεῖ μὲν βουλευέσθαι ἐφ' ἡτυχίας, ποιεῖν δὲ τὰ δόξαντα μετὰ σπουδῆς.

Nam in terris] V. C. non habet illud nam; ut fortasse legendum sit: Nam terris, nomen imperii id primum fuit. Quod autem sequitur (sua cuique satis placebant) simile est illis, quæ habentur infra in Bello Jugurthæ, ubi est: Debere illi res suas satis placere, &c. Utrumque certe, licet diversis prolatum verbis, respondet Horatianis illis:

*Qui sit Macenas, ut nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors objecerit ipsa,
Contentus vivat.*

Quæ homines arant, navigant, ædificant, virtuti omnia parent] Eadem sententia usus est infra, cum dixit: Cui eum ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parent. Item: Cuncta maria, terræque patebant. Nisi forte, patebant, ibi ex his locis legendum sit. Thucydides tamen in Epitaphio Periclis dixit: ἀλλὰ πάντα μὲν θάλασσαν ἢ γῆν ἔσβαλλον τῇ ἡμετέρᾳ τόλμῃ κατὰ κληρονομίαν γενέσθαι.

Artis bonæ famam quærit] Videndum an, famas scribi debeat, pro, famam auctore Seneca, qui testatur scripsisse Sallustium, Inter bella civilia æqui boni famas petit.

Scriptorem & auctorem rerum] Videtur Sallustius scriptorem, & auctorem rerum, eundem putasse esse, cum tamen auctor rerum, pro, actor, ab aliis ponatur. Unde in aliquibus codicibus, auctorem, pro, auctorem apud Sallustium irrepsit. Sed Tacitus eodem quo Sallustius modo auctorem rerum usurpavit, cum ait lib. iii. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non divina auctorum scripta reperio ullo insigni officio fundam. Item: Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor. Unde in æreo numismate inscribitur SALVSTIVS AVTOR, non tamen satis recta orthographia.

A studio ad Remp. latus sum] Loci similitudo in epistola de rep. ordinanda, adducit ut putem scribendum hic esse: sed ego adolescentulus initio, sicuti plerique studio ad Remp. latus sum. Nam & infra dixit: Sed mihi studium fuit adolescentulo Remp. capeßere. Paulo tamen post habetur: Ut a quo incepto studioque me ambitio mala derinuerat, &c. Ad ea vero quæ hic sequuntur apud Sallustium, facta dictis æquanda, facit quod ait Livius lib. vi. Cum ea quoque quæ bello gesta essent, pro

pro fastigio rerum, oratione etiam magna, facta dictis æquando, memorasset.

Et mihi reliquam ætatem a Rep. procul habendam decrevi] Possit aliquis suspicari pro, habendam, Sallustium scripsisse, agendam. Sic enim posuit in Bell. Jugurth. cum ait : Atque ego credo fore, qui quia decrevi procul a rep. ætatem agere; & post : Procul ab imperio regis ætatem agebant. Sed nihil mutandum; nam in Bello item Jugurthæ dixit : Ubi adolescentiam habuere, ibi senectutem agant, &c. Non absimili quadam sententia usus videtur Cato, quem Sallustius pluribus locis æmulatur, cum ait in Q. Thermum : Ego jam a principio in parsimonia, atque in duritia atque industria omnem adolescentiam meam abstinui, &c. Ibi tamen, obstinui legendum est, quod pro obfirmavi, positum esse docet Festus in Obstinato, qui in Repastinari citat Catonis locum.

Quam verissime potero, paucis absolvam] Ita legendum, licet Victorinus Grammaticus, brevissime legat pro, verissime; nam Tacitus Sallustii æmulator sic habet hunc locum imitatus : Quam verissime expediam, si pauca supra petivero.

Prius quam initium narrandi faciam] Putamus Sallustium scripsisse, facio, non, faciam; nam in Bell. Jugurth. sic locutus est, cum ait : Sed prius quam hujusmodi rei initium expedio, pauca supra repetam; & Cicero lib. 1. Philipp. Antequam de rep. dicere incipio; & in Somnio Scipionis : Gratias tibi ago summe Sol, qui priusquam ex hac vita migro. Virgilius lib. iv.

Ante pudor quam te violo, aut tua jura resolvo.

Nam id facinus in primis ego memorabile existimo] Accepit hanc sententiam, ut videtur, a Thucydide, qui lib. 1. ait : ἐλπίσας μέγαν τε ἔσσεσθαι καὶ ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων, τελευτούμενον, &c. Ubi verbum ἐλπίσας positum est Græca consuetudine pro νομίσας, & ut Sallustius ipse venit, existimans.

Cujuslibet rei simulator] Nonius in simulare, legit, Cujus rei libet simulator; & fortasse ita scripsit Sallustius, nam in epistola de Rep. ordinanda dixit : Cujus rei libet periculum facere.

Reip. capiundæ] Quid si legamus, occupandæ, pro, capiundæ? nam sequitur : Neque id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quidquam pensi habebat; & paulo post de eodem Catilina : Opprimendæ Reip. consilium capit, &c. Infra in epist. de Rep. ord. sic locutus est, cum ait : Per idem tempus maledictis iniquorum occupandæ Reip. in spem adducti homines, quibus omnia probro, & luxuria polluta erant, & in Bell. Jugurth. At qui sunt hi, qui Remp. occupavere? homines sceleratissimi.

Quomodo Remp. habuerint] Scio Tacitum, qui Sallustium frequenter imitatur, simili modo locutum esse, cum dixit lib. iv. Ceteras Reipubl. partes, quibus modis ad eam diem habitæ sunt. Placeret tamen si pro habuerint, legeremus, auxerint, nam infra habetur : Ubi labore atque justitia Resp. crevit. Item : Regium imperium, quod initio conservandæ libertatis, & augendæ Reip. fuerat.

Initio habuere Trojani] Illud, habuere, a Græcis Sallustius accepit. Itemque æmulator ejus Tacitus, qui suos annales ita exorditur : Urbem Romanam ab initio Reges habuere. Homerus in Catalogo dixit, οἷτ' οἶχον, &c.

Reip. consultabant] Jure suo videtur posuisse pro, frequenter consulebant, ut agitare, ductare, dicitare, & alia hujusmodi. Alibi consulebant dixit, ut in epistola de Rep. ordinanda, ubi est : Apud illos una Resp. erat, ei consulebant; & in oratione Cottæ : Tolerate adversa, & consulite Reip.

In superbiam, dominationemque se convertit] V. C. habet : In superbiam dominationem se convertit; ut fortasse legi possit : In superbiam dominationem. Sed Cæsar in Anticato dicit : Unius arrogantia, superbiaque dominatuque.

Cœpere se quisque magis extollere] V. C. habet : Per se quisque, &c. sed nihil mutandum. Vel legendum ut in epist. de Rep. ord. ubi est : Neque aliter quisquam extollere sese, & divina mortalis attingere potest.

Utu militiam discebat] Possit aliquis suspicari Sallustium scripsisse, Utum militiæ discebat. In Bell. Jugurth. dixit : Militiæ magna scientia; & Cæsar lib. 1. Non magnum in re militari usum habebat.

Magisque in decoris armis, & militaribus equis] Videndum an legi debeat : In decoribus armis. Priscianus enim lib. iv. alium ex historiis locum citat huic similem, in quo est : Equis & decoribus armis. Nonius tamen profert, ut vulgo habetur.

Sic se quisque hostem ferire] V. C. non habet illa, sic se, quæ nulla jactura possunt abesse; & post habet : Ea divitias, ea bonam famam putabant; & infra : Ea populus latari. In epistola tamen de Rep. ord. dixit : Eam virtutem, & magnitudinem animi æstimant.

Pugnando ceperit] Eodem modo locutus est in Bell. Jugurth. cum ait : Urbes aliquot pugnando cepit. Est autem antiqua scribendi forma, qua usus est Plautus Mil. Glor. cum dixit : Vi, pugnandoque hominem capere certa res est. Et Hirrius de Bell. Afr. Castello in monte loco munito locato vi & pugnando potitus est. Sic enim scribendum notavimus ad illum locum, non ut in vulgatis editionibus habetur, vi expugnando cepit; & in Columna Doilii est : PUGNANDOD CEPET.

Ea res cunctas ex lubricine magis, quam ex vero celebrat] Simili sententia usus est in epist. de Rep. ord. cum ait : Quia pleraque res Fortuna ex lubricine sua agit. Quod autem hic dixit, ex vero, id in bell. Jugurth. dicit, ex merito. Et omnes, inquit, honores non ex merito, sed quasi debitos a vobis repetit. Sed Tacitus Sallustii imitator, ex vero, usurpavit, cum dixit : Neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse.

Sicuti ego existimo] V. C. æstimo, sic apud Cæsarem sapius verbum æstimo, in, existimo, mutatum ostendimus.

Cuncta maria terræque patebant] Videndum an legi debeat, patebant, pro patebant, ex loco superiore, ubi est, virtuti omnia parent. Videndus item locus Thucydidis, quem ibi adduximus.

In

In pace vero beneficiis magis] V. C. In pace vero, quod beneficiis magis. Et fortasse dictiones, in pace, ut supra, illæ, in bello, additæ sunt.

Propius virtuti erat] V. C. Proprius virtuti est. Sic Cicero lib. i. de offic. Prius de iis rebus, quæ virtuti propiores sunt, dixerimus.

Quem in Asia ductaverat] V. C. in Asiam. Infra est: Sedis Piso in provinciam iterfaciens, & sic Livius lib. xxxix.

Quippe secundæ res sapientum animos fatigant] Eadem sententia usus est Cato pro Rhodiensibus libro vii. cap. iii. cum ait: secundæ res latitia transversum tradere solent a recte consulendo, atque intelligendo.

Sua parvi pendere] Lucilius libro xxviii. apud Nonium: Nihil parvi ac pensi, &c. Nihil pensi usurpat sæpius Sallustius, & ejus imitator Tacitus. Pensum vero, ut Nonius docet, significat exæquatam, quod sine inclinatione sunt, quæ penduntur.

Quæ clarissimi viri victores reliquerunt] Videtur deesse vox, victis, ut sit victores victis reliquerunt, vel vox, victores, in victis mutanda. Cicero lib. iv. in Verrem: Nimum hæc forsitan illi mirantur atque efferunt. Esto. Verunamen honestius erit Reip. nostræ, Judices, ea quæ illis pulchra esse videntur, Imperatorem nostrum in bello reliquisse, quam Prætorem in pace abstulisse, &c. Quibus verbis Sallustianam sententiam plane expressit.

Non minor inceserat, viri pati muliebria] V. C. Non minus inceserat, viros pati muliebria, &c. Sic in oratione Lepidi: Homines maximi nominis, non minus optimis majorum exemplis; & Tacitus lib. xiii. Non minus insignis eo anno impudicitia. Potest tamen vulgata lectio defendi. Nam idem Tacitus lib. iii. dixit: Hinc Gracchi & Saturnini turbatores plebis, nec minor largitor nomine Senatus Drusus.

Vacuam domum scelestis nuptiis fecisse] Hunc locum imitatus videtur Cicero in Catil. i. cum ait: Quid vero nuper cum morte superioris uxoris novis nuptiis domum vacuum fecisses, &c.

In præfens] Cicero, in præsentia, solet dicere. Tacitus Sallustium imitatus, in præfens, dixit libro xv. Omisita in præfens Achaja. Item: In præfens haud animadversum.

Gratuito potius malus erat] Eadem sententia usus est in epistola de Repub. ord. cum dixit: Malitia præmiis exercetur; ubi ea dempseris, nemo omnium gratuito malus est.

Ipsi consulatum petendi magna spes] Atqui jam petebat, ut apparet ex loco inferiore, in quo est: Hæc ipsa, ut spero, vobiscum Consul agam. Unde aliqui legunt, petenti. Sed fortasse non male legeretur: ipsi consulatus magna spes.

Hortari alios, alios tentare; opes suas, &c.] V. C. habet: Primo singulos hortari, ac tentare opes suas, &c. Ut fortasse legi possit: Primo singulos hortari, ac ostentare opes suas, &c. Opes scilicet, ut in epistola Mithradatis: Scio equidem tibi magnas opes virorum, armorum; & infra: Postulavere plerique conjuratorum ut proponeret, quid ubique opis, aut spei haberet. Sed nihil mutandum, nam

Tom. VII.

Cicero in Catilin. iii. habet verbum tentare, cum ait: Omnia norat, omnes aditus tenebat: appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat.

M. Porcius Læca] Puto designari eum, qui in argenteis denariis eodem quo hic titulo M. PORC. LAECA, describitur. Qui vero paulo post nominatur P. Sulla, in veteri denario est: P. SVLA, antiqua scribendi consuetudine, unico L.

Participes nobiles] Videndum an vox, nobiles, adjecta sit ab aliquo, qui loci expositionem in margine posuerit.

L. Torquatam] Opinor designari L. Torquatam, qui, ut scribit Cicero in Pisonem, Provinciam Macedoniam ex S. C. obtinuit, & ex ea Imp. appellatus est. In denariis autem Manliæ familiæ describitur L. TORQVAT. EX. S. C. Ad Sallustii autem locum faciunt, quæ refert Pædianus in Corneliana: P. Sulla, inquit, & P. Autronius Cos. des. cum essent, eorum alterum L. Cotta, alterum L. Torquatus ambitus damnarunt, & in eorum locum Cos. creati sunt.

Postea Piso in citeriorem Hispaniam Quæstor Proprætore missus est] Ad hunc Co. Pisonem pertinet vetus inscriptio ex marmore:

CN. CALPURNIVS.

CN. F. PISO.

QVAESTOR. PRO. PR. EX. S. C.

PROVINCIAM HISPANIAM

CITERIOREM OPTINUIT.

Nos eam rem in medio relinquimus] Q. Claudius Annal. lib. i. apud Agellium libro xvii. cap. ii. dixit: Nos in medium relinquemus. Videndus ibi Agellius. Neque vero Tacitus hunc locum omisit, qui lib. de moribus Germanorum ait: Quod ego uti incompertum in medium relinquam.

Ceterum mihi in dies magis animus accenditur] V. C. habet: In dies magis ac magis animus accenditur.

In paucorum jus atque ditionem concessit] Eodem modo locutus est Livius lib. xxxvi. Ita Arthamania omnis in jus ditionemque Philippi concessit; & ipse Sallustius in orat. Macri: Itaque omnes concessere jam in paucorum ditionem. Ibi tamen, dominationem vulgo legitur.

Nobiles atque ignobiles vulgus sumus] Videtur legendum, nobiles æque atque ignobiles. Fieri enim potest, ut librarius similitudine literarum deceptus, omiserit illud, æque.

Non ne emori per virtutem præstat] Placeret magis, si, mori, pro, emori, legeretur. Sic in orat. Lepidi: Est ne viris reliqui aliud, quam solvere injuriam, aut mori per virtutem? Tacitus lib. xix. Sallustii locum imitatus ait: Moriendum victis, moriendum deditis. Id solum referre; novissimum spiritum per ludibrium, & contumelias effundant, an per virtutem, &c. Videndum tamen, an apud Sallustium pro eo, quod in vulgatis est, per dedecus amittere, legendum sit, per dedecus agitare. Nam vitam agitare solet alibi dicere.

Tametsi illis quietam movere] V. C. Quietam R. P. movere.

Cum ad jusjurandum populares sui sceleris adigeret] Præpositio, ad, abundare videtur. Nam adigere, seu adicere jusjurandum, dici solere ex Livio,

Zz

Cz

Cæsare, & aliis ostendimus in notis ad Cæsarem.

In pateris circumtulisse] V. C. non habet præpositionem, in, quæ sane videtur recte abesse.

Facinoribus coopertus] Ita plane locutus est in Bello Jugurth. cum dixit: Inopem & coopertum miseris efficit. Quin & ipse Sallustii æmulator Tacitus lib. III. sic ait: Ne quis vita probrosus & operatus infamia provinciam fortiretur. Cato apud Agellium libro XIII. cap. XXIII. diversis quidem verbis, eandem tamen sententiam protulit. Tuum, inquit, nefarium facinus pejore facinore operire potest. Horatius item Satyra I. lib. II. simili quadam translatione usus est, cum ait:

Formosisque Lupo cooperto versibus.

At Varro lib. I. cap. II. Italiam viribus coopertam dixit.

Prorsus multæ facetiæ] V. C. habet, multa facetia, &c. quod positum est, quomodo apud Plautum, delicia. Et paulo post in veteri eodem codice habetur: Ad cavendum dolos astutiæ deerant. Item: Neque insidiæ quas Consuli in campo fecerat, prospere cessere. Nisi forte pro prospere cessere, scribendum sit, processere; nam infra dixit: Quod neque insidiæ Consuli procedebant.

C. Julium in Apuliam] V. C. habet, C. Junium, & fortasse is est, qui argenteo denario c. IV. NI. C. F. describitur.

Ubi intelligit quantum periculum Consuli impendat] V. C. habet; Ubi intellexit quantum periculum Consuli impendebat; & paulo post ubi in vulgatis editionibus est, dolore injuriæ, in v. c. abest vox, injuriæ.

Sed Prætores Q. Pompejus Rufus Capuam, Q. Metellus Celer in agrum Picenum] Opinor designari Q. Pompejum Rufum, filium Q. Pompei Rufi ejus, qui Cos. cum L. Sulla fuit. A. V. C. DCLXV. quique Præturam urbanam gesserat. A. V. C. DCLII. & ab eo signatos esse denarios in quibus honos hic Præturæ & Consulatus patris expressus est Cellæ Curulis insignibus cum inscriptione: Q. POMPEI. Q. F. RVFVS. COS.

Quibus pro Reipubl. magnitudine] Videtur scribendum, pro rei magnitudine, & fortasse totus hic locus ita legendus: Ad hoc mulieres, quibus ille timor insolitus cesserat, pro rei magnitudine afflicte se se.

Disimulandi causa, & quasi sui expurgandi, sicuti jurgio laceffitus foret, in Senatum venit] V. C. habet: Aut sui expurgandi. In alio est: Tum sui expurgandi. Ut fortasse scribendum sit: An sui expurgandi. Nam Tacitus, quem constat Sallustii locutiones multis locis imitatum esse, ita plane locutus est lib. XV. cum dixit: Nihil metuens, an disimulando metu, & libro VII. legiones metu, an contumacia locum deseruisse, & libro II. Metu invidiæ, an ratus conscientiam fatis esse. Item: Finem vitæ sponte, an fato implevit.

Ut omnia bona in spe haberet] Videtur illud, bona, adjectum esse. Nam Cicero cum alibi, tum libro XII. epist. sine eo verbo locutus est, cum ait: Omnia esse in Bruto tuo; & lib. VI. Omnia habeo a te.

Perdita Reipubl. opus esse] V. C. habet: Perditam Reipubl. opus esse, quod potest retineri. Sic

enim Q. Claudius in Annalib. locutus est apud Agellium libro XVII. cap. II. cum inquit: Nihil sibi divitias opus esse.

Multa secum ipse volutans] Illud, ipse, non est in v. c. & paulo post videtur legendum, antecapere, inducta voce multa, sic: Antecapere quæ bello usui forent.

Aliaque belli facinora parent] Ita v. c. & sic infra: In urbe parata esse, quæ jusserit. Item: Cum convicti, confessique sint, eadem, incendia, aliaque foeda, atque nefaria facinora in cives, patriamque patravisse. Nisi forte ibi, patravisse; & hic patrent, legendum sit. Sic enim infra locutus est, cum dixit: Si Romæ focii incepta patravissent; & supra: Pessimum facinus patratum foret. Erant autem jam parata, quæ nunc patranda Catilina jubet.

Sæpe majores vestrum miseriti plebis] VV. CC. habent, majores nostri. Quod videtur rectius: Majores enim vestri, magistratus ad populum verba faciens, usurpabat, aut majores vestrum. In Senatu vero, majores nostri, ut in oratione Cæsaris. Hic autem cum ad Imperatorem verba fiant, ratio postulare videtur, ut nostri, scribatur.

Re cognita, grata mihi] V. C. habet: Re cognita mihi magnis meis in periculis, &c. Ut fortasse primum scripserit Sallustius: Egregia tua fides, gnara mihi magnis meis in periculis, &c. deinde alius quidam, qui vellet vocem, gnara, quod esset obscurior, exponere, addiderit verbum, cognita, quod in seriem ut fit, a librariis receptum sit. Tacitus libro XV. qui Sallustium passim imitatur, sic locutus est, cum dixit: Idque nulli magis gnarum quam Neroni; & alibi: At nobis ea pars militiæ maxime gnara est.

Non quin æs alienum] Totus hic locus ita in v. c. habetur: Non quia æs alienum sumptum meis nominibus, ex possessionibus solvere non possem.

Honore honestatos] Quid si pro honestatos, legamus, honores? nam vv. cc. variant in hujus verbi scriptura, cum partim habeant, honestos, partim, ut hic, honestatos, & Tacitus Sallustii imitator voce honorus, usus sit. Unde Plinius usurpavit inhonorus, cum ait: Inhonorus est, neque in templo ullo Hercules.

Neque solum illis aliena mens erat] V. C. Alia mens erat; & sic infra, cum ait: Longe mihi alia mens est P. C. Item: Haud sane alio animo belli eventum expectabant.

Nam postquam Cn. Pompejo, & M. Crasso Cos. Tribunicia potestas restituta est] Pædianus in Divinatione. Primus Sicinius Trib. pl. nec multo post Quinctius, & postremo Palikanus perfecunt, ut Tribuniciam potestatem populo darent Consules Cn. Pompejus Magnus, & M. Licinius Crassus, &c. Ad quam rem indicandam in denariis Palikani Rostra Libertati sacra impressa sunt.

Dubiis rebus novandis] Videndum an debeat induci vox, dubiis, quæ potest esse ab aliquo adjecta.

Vicit Fortuna Reip.] Ita v. c. Sed dubium non est, quin Fortuna P. R. scribendum sit. Nam apud Tacitum sic est lib. XIX. Affuit, ut sæpe alias, Fortuna P. R. & in veteribus ex argento denariis est

est

est FORT. P. R. Itemque in numismate Nervæ Imp. itidem ex argento, FORTVNA P. R.

In agro Piceno, Bruttio] V. C. habet Brettio. Quæ vera scriptura est, nam Græca numismata habent, ΒΡΕΤΤΙΩΝ.

Bellique gravissimi invidiam] VV. CC. habent : Gravissimam invidiam ; & sic infra : Magnam illi invidiam conflaverant.

Dies prolatando] V. C. Protelando, quod mendum est, nam prolatando habet Tacitus lib. v. cum ait : Sed ubi diem ex die prolatabant ; & paulo post v. c. habet : Quod signatum ad cives tuos perferunt, nisi forte illud, suos, additum sit.

C. Pomptino] Ita Cicero, & Dio, qui ΠΟΜΠΤΙΝΟΥ edit. Sed rectius habet v. c. Pomptinio, nam ita dicunt extare in veteribus numismatibus. Et in epitome Liviana CIII. manuscripta, C. Pomptinius est, pro eo quod mendose in vulgatis libris habetur, C. Politius.

Quibus rebus confectis omnia propere per nuntios Consuli declarantur] V. C. habet : Quibus rebus ita confectis, eam propere, &c. ut fortasse scriptum fuerit : ea propere.

Ceparium Tarracinensem] V. C. habet : Ceparium quendam Tarracinensem, &c. ut supra, P. Volturcium quendam Crotoniensem ; sed scribendum, Terracenensem, ex antiquo marmore.

Fingere alia omnia] Alia omnia, ex antiqua formula Sallustius posuit pro, contraria, & diversa. Nam ut Festus ait, cum Consules sententiam Senatores rogarent, omnis gratia, ne dicerent, qui non censetis, præbant his verbis : Qui alia omnia, in hanc partem, cum prius dixissent, qui hoc censetis, illuc transire.

At Lentulum dissimulantem coarguunt] Rectius in v. c. Ac Lentulum, &c. & paulo post : Abdicatus magistratu, &c. cum in vulgatis libris sit : Abdicatio magistratu. Quod non ita respicit veterem formulam Romanam.

Q. Cornificio] Hic ut opinor in veteri denario dicitur, Q. CORNIFICIUS AVG. IMP. Imperator, scilicet ex Africa provincia, in consulatu Ciceronis Competitor, & in auguratu collega, ut in epistolis Ciceronis ad eum scriptis intelligimus.

L. Tarquinius] Verustissimus liber habet, Tarquinius ; & ita Tacitus manuscriptus libro XII. in quo est : Statilium Taurum opibus illustrem, hortis ejus inhians pervertit recusante Tarquutio Prisco. In vulgatis autem editionibus mendose habetur, Tarquinio. Tarquinius item, ut alibi admonimus, non, Tarquinius est in fragmento Sallustianæ historiæ manuscripto, quod jam pridem a nobis, ut legi debet, emendatum, ex libro de familiis Romanis peti potest. Nec item aliter in argenteis denariis, quam C. TARQUITIVS nominatur.

Tametsi verum existimabat] In v. c. est, vera, non, verum ; & paulo post : Tantam iracundiam, &c. sine voce, illam ; quæ tamen retinenda videtur ex loco superiore, in quo est : Tanta mala ista effugatis.

Paulo sævior] V. C. habet, sæva ; & paulo post videtur legendum : Sin lævius est, &c. inducta voce, quia, quæ fortasse adjecta est.

An quia lex Porcia vetat ?] Porciam legem designat, quæ ut ait Livius lib. x. pro tergo civium Romanorum lata est. De qua ita Cicero pro C. Rabirio : Porcia lex, inquit, libertatem civium licitori eripuit. In denariis autem argenteis Porciæ familiæ, quos P. Porcius Læca signavit, hujus legis symbola expressa sunt hæc : Vir togatus, sive ut in aliis, magistratus in sella sedens curuli, qui medius inter licitorem, & eum qui provocat, civis Romani libertatem licitori, ut inquit Cicero, eripit, cum hac inscriptione, PROVOCO.

Sed ubi imperium ad ignavos] V. C. habet, ignavos. Et paulo post videtur legendum : Fabulas, vestes, pro eo quod vulgo legitur, tabulas vestras, nam paulo supra dixit : Nam utri quisque aut domum, aut villam, postremo vas, aut vestimentum alicujus concupiverat.

Nullius unquam delicti gratiam fecissem] Eodem modo locutus est in Bell. Jugurth. cum ait : Ceterum Boccho, quoniam pœnitet, delicti gratiam facit ; & lib. IV. historiæ. Post reditum, inquit, eorum, quibus Senatus belli Lepidiani gratiam fecerat.

Non votis, neque suppliciis muliebribus auxilia deorum parantur] Supplicia hic pro hostiis & sacrificiis sive supplicationibus Sallustius posuit, ut Tacitus lib. III. cum dixit : Sed tunc supplicia diis, ludique magni a Senatu decernuntur ; & supra ipse Sallustius : In suppliciis deorum magnifici. Eadem sententia usus est in oratione Lepidi, cum ait : Non prolatandum, neque votis paranda auxilia. Videndus Festus in, supplicia.

Tanta negotia sustinisset] Eodem modo dixit in Bell. Jugurth. Quantum negotii sustineam ; & Horatius illo versu :

Cum tot sustineas, & tanta negotia solus.

Hic tamen videtur Sallustius sustinere, usurpasse pro, gerere, & patrare, ut in Bell. Jugurth. Ac non perinde habeantur, ut eorum qui ea sustineant, virtus est.

Ut quemque casus armaverat] Nonius in Sparos, legit, Ut quosque casus, &c. Et paulo post legendum omnino, in Galliam versus, nam sic est in vv. cc. & Grammatici ita citant. Varro etiam ita locutus est libro IV. de ling. Lat. cum dixit : Conum, quod cogitur in cacumen versus.

Unus ab urbe, alter a Gallia obstat] Hæc sententiæ similis est illa Varronis lib. I. cap. VII. de re rust. Quod quæ sunt suo quaque loco posita, ea minus loci occupant, & minus officit alius alii ab Sole, & Luna, & vento.

Illis supervacaneum est pro potentia paucorum pugnare] Expressit Græcam vocem, qua usus est Demosthenes eadem significatione, cum dixit : οὗτος δὲ ἐκ πλεονείας κλητύορδου.

Nemo nisi victor pace bellum mutavit] Tacitus hanc loquendi formulam hinc accepit, cum dixit libro III. Miseram pacem vel bello mutari, & ipse Sallustius in fragmentis : Togam paludamento mutavit ; Horatius :

Exilio domos & dulcia limina mutant.

Paulo post v. c. habet, ab hoste, non, hostibus.

Reliqua signa in subsidiis locat] Quid si legamus ? Reliquas in subsidiis artius collocat, ut ad

cohortes, præcedentem vocem, referamus, nam infra dixit: Ille cohortes veteranas, quas tumulti causa conscripserat, in fronte, post eas ceterum exercitum in subsidiis locat. V. C. habet: Reliquarum signa in subsidio artius collocat. Quæ scriptura nostram conjecturam aliquo modo confirmat. Paulo post v. c. habet, inermos, quomodo Tacitus, semermos.

Ab his centuriones omnes, & evocatos] V. C. Ab his centuriones omnes lectos, præterea, &c. sed verbum lectos, glossema est vocis, evocatos, quæ in v. c. desideratur. Nam Servius in lib. 11. Æn. sic citat hunc locum: Ipse ab his omnes evocatos & centuriones, præterea, &c.

In fronte; post eas ceterum exercitum in sub-

diis locat] Nonius citat hunc locum in Tumulti; & ita legit: In frontem positas, ceterum exercitum in subsidio locat. Quod videtur verissimum; nam Tacitus libro 111. hunc locum imitatus, ait: In frontem statuerat ferratos, & in cornibus cohortes a tergo semermos; & in vita Agricola: Veritus, inquit, ne simul in frontem, simul in latera suorum pugnetur.

Equo circumiens unumquemque nominans] V. C. Equo circumiens, quemque nominans. Et paulo post: Inter hostilia cadavera, &c. quomodo legisse videtur Servius; & infra: Volventes hostilia cadavera. Item: Paullulum etiam spirans, &c. sine voce, adhuc, quam non habet v. c.

Ad Librum de Bello Jugurthæ.

Agit, atque habet cuncta, neque ipse habetur] Verbum habet, & habetur, eodem, quo Græci sensu, Sallustius usurpavit apud quos notum est illud Demosthenis, ἔχω πῶν λάϊδα, καὶ οὐκ ἔχομαι.

Cædem, fugam, aliaque hostilia] In v. c. additur vox, incendia, &c. & legitur: Cædem, fugam, incendia, aliaque horribilia; & sic supra in Bell. Catil. dixit: cædem, incendia, aliaque belli facinora.

Quam virtus eorum famam, atque gloriam adæquaverit] Videtur abundare vox, virtus, adjecta ab expositore, nam in v. c. est, adæquaverint. Quod vero sequitur, ad inceptum redeo, Tacitus lib. 1v. sic imitatur, cum ait: Sed ad incepta redeo.

Hominem tam acceptum popularibus] Sic dixit infra: Hominem nobilem, magnis opibus clarum, acceptumque popularibus suis. Quem locum imitatus Tacitus lib. 111. ait: Clarus, acceptusque popularibus. Quod vero post ait, statuit eum objectare periculis, id quoque sic æmulatur Tacitus lib. 11. Ut ea specie dolo simul & casibus objectaret; & Virgilius dixit, caput objectare periculis.

Et Jugurtham beneficiis vincere aggressus est] Quid si legamus? beneficiis vincere aggressus est. Nam Cicero pluribus locis ita locutus est. Ad Atticum l. vi. ep. x. Mea, inquit, causa alia est, quod beneficio victus, ingratus esse non possum, & lib. 1111. ad Memmiam: Tum viros primos, & homines honestissimos summo beneficio in perpetuum tibi, tuisque devinxis. Sed nihil omnino mutandum; nam Sallustius ipse infra eodem modo locutus est, cum dixit: Nunquam populum Romanum beneficiis victum esse; & Apulejus Apologia 11. Malum filium beneficio vinceret, me invidia liberaret.

Quam liberis si genuissem] Vox, liberis, videtur abundare, legendumque: quam si genuissem. Itemque paulo post tollendæ voces, ex tribus, scribendumque: Ne medius (quod apud Numidas honori ducitur) Jugurtha foret. Ad hunc autem locum facit verius Virgilii de Didone:

— *mediamque locavit,*

cum supra accumberet Æneas, infra Achates.

Ne medius ex tribus] Hinc de Didone dixit Virgilius versu supra citato: *mediamque locavit,* quod is locus, ut ait Sallustius, apud Numidas

honoris duceretur, & fortasse voces, ex tribus, abundant, ut diximus supra. Quod autem paulo post ait: Inter alias res jacit, id videtur imitatus Tacitus cum dixit libro 1. Quædam de habita, cultuque & institutis ejus jecerat.

Promissio nerat] V. C. præmiis onerat; quod aliquo modo nititur loco inferiore, in quo est: Præmia modo, modo formidinem ostentare. Sed nihil mutandum; nam Tacitus Sallustii æmulator dixit lib. xvii. Postquam vario sermone callidos, audacesque cognovit, pretio, & promissis onerat, & lib. xx. Multis in Senatu laudibus cumulatam promissis onerat.

Ceterum jus & imperium penes vos esse] Tale illud Livii lib. xlv. de Masgaba Massaniisæ filio. Massaniisæ, inquit, meminisse regnum a P. R. partum, auctumque & multiplicatum habere, usu regni contentum, scire dominium, & jus eorum, qui dederint, esse.

Ac maxime deberi mihi beneficia a P. R.] Videndum an vox, beneficia, abundet; & paulo post legendum: Quorum progenies vos, P. C. nolite pati, &c. Sic Varro de re rust. lib. 11. cap. xlv. Ibi contra progenies eorum; & Cicero de universitate: Veteres, qui se progeniem deorum dicebant.

In imperio vestro] Eodem modo locutus est Cæsar lib. 1. de Bello Gallico cum dixit: Quod in tanto imperio P. R. turpissimum sibi, & Reipub. esse arbitrabatur; & lib. 11. Qui minus in imperio nostro eam rem consequi poterat.

Eos multum laborem suscipere] V. C. Eos multum laboris suscipere.

Quo accedam, aut quos appellem?] Donatus legit (qua accidam in Commentario Hecyræ Terentianæ, & ita habent recentiores editiones. Videtur tamen, antiqua lectio, accedā, verior esse; nam ita Sallustius ipse paulo supra locutus est, cum dixit: Quo potissimum infelix accedam? & infra: Pleaque loca hostiliter cum equitatu accedit. Item: Bocchus cum magna multitudine Jugurtham accedit, & pluribus aliis locis.

Una occidendum nobis esse] Simili sententia usus videtur Livius lib. xlv. & forte a Sallustio eam mutuatus est, cum dixit: Massaniisam victoria Romanorum lætari mirum non esse, qui for-

tem

tem omnem fortunæ regnique sui cum rebus Romanis immiscuisset.

Virtute ac Diis volentibus] Eodem modo locutus est in oratione Cottæ, cum dixit: Multa mihi pericula domi, militiæque, quo cum alia toleravi, partim repuli Deorum auxiliis, & virtute mea. Cæsar quoque ita locutus est, ut in nostris ad eum notis ostendimus.

Sociorum injurias curare licet] V. C. habet, tutare, pro, curare; & ita Plautus Mercatore, cum ait: Invoco Lates Diales, ut me tutetis; & Nævius apud Nonium: Tuos qui celsos terminos tutant. Sed curare, potest etiam retineri. Sic enim supra: Quibus pro magnitudine imperii jus & injurias omnes curæ esse decet.

Nequos privata amicitia Jugurthæ, parum cognita, transversos agat] Ita locutus est supra, cum dixit: Quæ etiam mediocres viros spe prædæ transversos agit; & Cato transversos trudere dixit.

Æmilius Scaurus homo nobilis] Hic, ut puto, pater est ejus Scauri, cujus Ædilitas celebratur a scriptoribus, & in ejus denario describitur, cum titulo: M. SCAVR. AED. CVR. In quo item denario, ejusdem sub Pompejo Magno Proquæstura, & in Syria Præfectura, & gesta contra Aretam regem Arabum expressa sunt.

Ab ortu Solis declivem latitudinem] Videtur legendum, altitudinem, non latitudinem. Nam Pomponius Mela lib. 1. ait: Catabathmos vallis devexa in Ægyptum, finit Africam.

Bonus pecori, arbori infecundus] Tacitus hunc locum sic imitatur lib. de morib. Germ. Frugiferarum arborum impatiens pecori fecunda. Servius in 1. Æn. citans hunc Sallustii locum, sic habet: Frugum, pabuli lætus ager. Quod autem sequitur: Cælo terraque penuria aquarum, id sic æmulatur Q. Curtius libro 1v. Terra cæloque aquarum penuria est.

Ab ea fama, quæ plerosque obtinet, diversum est] Verbum, est, non habet v. c. & fortasse illud, plerosque, in, plerunque, mutandum est. Paulo post videntur abundare voces, uti pecoribus, nam Pomponius Mela, qui hunc locum imitatus est, habet: Humi quies, epulæque.

Oblonga, curvis lateribus testæ, quasi navium carinæ sunt] Videtur hic locus ita interpungendus: Oblonga curvis lateribus, testæ quasi navium carinæ sunt. Cato mapalia rotunda, veluti cohortes esse dicit.

Medis autem & Armeniis accedere Lybies] V. C. habet: Medi autem & Armenii arcessere Lybies, quod placet, nam supra dixit: Hi paulatim per conubia Gætulos secum miscuere, &c. Ut igitur Persæ, Gætulos, sic Medi & Armenii Lybies secum miscuere.

Ac postea nomen Numidæ] Videtur vox, nomen, adjecta ab aliquo, qui Numidas a nomen dictos indicare vellet, ea postea mendose in, nomine, vel ut alii codices habent in, nomen, mutata est.

Nam de Carthagine filere melius puto, quam parum dicere] Huc respexit Appulejus in Cosmographia, cum dixit: De rectore quippe omnium, non ut ait ille, filere melius est, sed vel parum dicere.

Igitur ad Catabathmum] Non est dubium, quin legi debeat a Catabathmo, nam post Catabathmum Ægypto venientibus prima occurrit Cyrene, secundo autem mari dixit, maritimam oram tenentibus.

Sed ubi plerunque noctis processit] Infra dixit: Plerunque noctis barbari more suo latari. Item: Multum dies processerat.

Uno die inter duos reges coeptum atque patratum bellum foret] V. C. Uno eodemque die, &c. Quam scripturam videtur agnoscere aliquo modo Tacitus, qui multa hujusmodi solet a Sallustio mutuari, cum dixit lib. xii. Ac ni prælium nox diremisset, coepa patrataque expugnatio eundem intra diem foret. De hac vero loquendi formula videndus Quintilianus lib. viii. cap. iii. in quo est: Ductare exercitum, & patrare bellum Sallustius dicit, quæ nunc ridetur.

Utrum gravius existimet] V. C. æstimet; quomodo legendum putamus, nam Cæsar lib. vii. ita plane locutus est, cum ait: Hæc si gravia, aut acerba videantur, multo illa gravius æstimari debere; & lib. iii. de Bell. civil. Leviusque tempestatibus, quam classis periculum æstimaverunt.

Ut Jugurthæ scelerum ostentui essem] Hoc tantundem valet, ac si dixisset, ut Jugurthæ scelera ostentarem, sive in me Jugurthæ scelera ostenderentur. Id quoque imitatus est Tacitus lib. xii. cum ait: Auribus decisus vivere jubet, ostentui clementiæ suæ; & lib. xv. Et ore ac membris in eum pallorem albensibus, ut ostentui esset multum spiritus egestum.

Sese casum victoriæ inventurum] Casum posuit pro, occasionem, ut infra cum dixit: Fortunam illis præclari facinoris casum dare; & Tacitus libro xi. Casus Mithradati datus est occupandi Armeniam vi militis.

Adherbalis potireretur] V. C. Adherbale, & ita legit Servius; licet pro conveniret, habeat, videret: Nonius tamen, conveniret, ut vulgatæ editiones.

Quod ab oppugnatione non desisteret] Magis placeret si, ab, præpositio tollatur, quomodo lib. i. histor. locutus est, cum dixit: Ut actione desisteret; & Terentius Phormione: His desistat litibus.

Lege Sempronia provinciæ futuris Coss. Numidia atque Italia decretæ] Cicero de Provinciis consularibus: Decernendæ, inquit, nobis sunt lege Sempronia duæ provinciæ, &c. Tulit autem legem C. Sempronius Gracchus, ut futuris Coss. singulis annis Senatus duas provincias decerneret, quas creati Coss. sortirentur, vel inter se compararent. Videndus Festus in, Parare.

Omnia venum ire, in animo hæserat] Ita Livius lib. iii. Legem fecerunt, ut liberi liberæque venum irent. Sed Tacitus veno usurpavit, cum dixit lib. xiv. Et posita veno irritamenta luxus, & lib. xiii. Nisi in his quæ veno exercerent, v. c. habet, omnia venire.

L. Bestia Calpurnius] V. C. non habet nomen Calpurnius, quod videri potest adjectum ab aliquo, vel certe scribendum L. Carpurnius Bestia.

Porro ex Sicilia in Africam transvectæ sunt] Sallustius addit hic præpositionem, quam in verbis

bis quæ præcedunt, omisit, cum dixit: Per Italiam Rhegium, atque inde Siciliam. Sic Tacitus lib. 1. Et comite uno Fabio Maximo Planasiam vetustum, & lib. VII. Samum trajecerunt. Quod vero sequitur pugnando cepit, id pertinet ad antiquam formulam, de qua alibi diximus.

De omnibus pactionibus præsens agere] Videndum an vox, pactionibus, abundet. Itemque illud, non, quod paulo post non habetur in v. c. in quo est: Atque equi multi cum parvo argenti pondere.

Multi me dehortantur a vobis Quirites] V. C. non habet voces illas, a vobis, quæ videri possunt adjectæ. Nam in oratione Catonis contra Servium Galbam libro VII. orig. non leguntur, ex qua oratione videtur Sallustius hæc verba sumpsisse. Multa, inquit Cato, me dehortata sunt Quirites huc prodire, anni, ætas, vox, vires, senectus. Verum enimvero cum rem tantam publicam ager arbitrarer, &c. de C. Memmio videndus Cicero in Bruto, & fortasse is est, ad quem pertinent denarii cum inscriptione, C. MEMMIUS. C. F.

Quibus vos decet esse terrori] Ita v. c. cum in aliis desit, vos; supra in Bell. Catil. dixit: His obnoxii, quibus si Resp. valeret, formidini essemus.

Necesse est suometipsi more præcipientes eant] Videndum an verba, necesse est, abundant.

Sed incedunt per ora vestra magnifice] V. C. magnifici. Livius lib. XXI. Vestros liberos traductos per ora hominum, licet lib. XXXVIII. dixerit, Præter omnium oculos; & Tacitus lib. XX. Præter suorum ora.

Bis per secessionem armati Aventinū montem occupavere] Utramque secessionem ponit Livius. Sed primam quidem lib. II. ex opinione Pisonis, qui Sincinio quodam auctore injussu Consulū scripserit plebem secessisse in Aventinum. Alteram vero libro III. in quo refert plebem rursus in Aventinum secessisse. Item tamen Livius magis probat opinionem eorum, qui non in Aventinum, ut Piso, sed in sacrum montem secessisse primam plebem dicunt, trans Anienem amnem tria ab urbe millia passuum. Deinde iterum in Aventinum montem: Ad quam opinionem respexisse viderunt Sallustius lib. I. histor. cum dixit: Tunc plebs armata montem sacrum, & Aventinum infedit, &c. quibus verbis utramque secessionem indicavit.

In Rempub. damna] V. C. At in Remp. damna. Illud vero, At, a librariis in, Ad, conversum ex consuetudine mutandi t, in d, occasionem dedit aliis scribendi, Ad Rempub. &c.

Dominationis eorum fatiastenet] Videndum an, fatias, scribendum sit, nam hanc vocem sæpe usurpasse Sallustium Scriptores veteres notant; & ita habetur lib. II. histor. Ex inopia gravis fatias facta. Paulo post, ad illud præcælia & paces, videtur respexisse Sergius in artem II. Donati, cum scripsit: Legimus apud Sallustium paces & lucas, &c.

Vos autem, hoc est P. R.] Videndum an dictiones, hoc est, adjectæ sint ab expositoribus.

Servi ære parati injusta imperia dominorum non perferunt] Sallustium multa accensisse a Catone, veteres etiam scriptores notant. Hunc autem locum sumpsit ex libro quem Agellius lib. X. cap. III.

citat de Falsis pugnis; in quo scriptum erat: Servi injurias nimis ægre ferunt: quid illos bono genere natos, magna virtute præditos, opinamini animi habuisse, atque habituros dum vivant?

Vos Quirites in imperio nati] V. C. Vos Quirites imperio nati; & sic locutus est Cicero, cum dixit in oratione de provinciis consularibus: Syri natio, nata servituti; & Tacitus in vita Agricola: Nata servituti mancipia.

Hosti acerrimo prodita Senatus auctoritas] Hunc locum sic imitatus est Tacitus lib. I. An civis vos appellem, quibus tam projecta Senatus auctoritas, &c. Projecta igitur dixit pro eo quod Sallustius dicit, prodita. Sed Livius utrumque simul junxit, cum ait: Projectas ac proditas ad inconflatam atque improvidam pugnam legiones.

Tanta vis avaritiæ in animos eorum invaserat] Videtur, in, præpositio abundare; nam non habetur in Bell. Catil. in quo eandem sententiam protulit iisdem verbis, cum dixit: Tanta vis morbi, atque uti tabes plerisque civium animos invaserat. Tacitus tamen & alii, ea præpositione usi sunt.

Suam fidem interponit] Sic Cicero pro Sex. Roscio: Inque eam rem fidem suam interponeret; & Cæsar lib. V. de Bell. Gall. Inque eam rem se suam fidem interponere.

Sed se suasque spes corrupturum] V. C. habet, opes, non, spes; & paulo post videtur legendum: Multitudo, quæ aderat, &c. sine dictionibus, in concione, quæ videntur adjectæ.

Quæ ita fieri amat] Quintilianus lib. IX. cap. III. Ex Græco, inquit, translata Sallustii plurima: quale est: Vulgus amat fieri: hoc est, φιλέει. Tacitus lib. IV. Ut tere amat posterior adulatio. Appulejus lib. III. Florid. Quod genus in comœdia fieri amat.

Cum Q. Minucio Rufo consulatum gerebat] Videndum an hic sit, qui in argenteis denariis Q. MINV. RVF. dicitur.

Itinera, egressusque ejus] Vocem, egressus, usurpavit etiam Tacitus eodem sensu, cum dixit: Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obfidens, audiret infontem clamantem.

Indicium profitetur] Profiteri indicium quid sit, intelligi potest e scriptorum locis, quos adducam. Tacitus lib. V. Et summum, inquit, supplicium parabatur, ni professus indicium foret. Suetonius in Domitiano, cap. XVII. Professus conspirationis indicium, & ad hoc admissus, legenti traditum a se libellum, & attonito, suffodit inguina. Plinius lib. III. epist. ad Nep. Scribonianum cum illa profitetur indicium.

Quem Propratorem in castris] Scribendum, Quem Propratore in castris, &c. cum autem hic idem A. Albinus paulo post Legatus dicatur, integra ejus inscriptio erit, Legatus Propratore. Sic enim in antiquis numismatibus reperitur, LEG. PROP. &c. ut in notis ad Cæsarem diximus.

Hiemantibus aquis paludem fecerat] Sic scribendum esse, non, hiemalibus, vel ex hoc Senecæ loco epist. CXV. apparet, in qua ita scriptum est: Dixit Sallustius aquis hiemantibus. Arruntius non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire.

Die, noctuque] Servius in I. Georg. Profert alium

alium Sallustii locum huic similem, in quo est: Die noctuque laborare, festinare. Tacitus lib. xv. Continuum die noctuque iter properabant. Infra tamen dixit Sallustius, Diu, noctuque, ut lib. i. histor. citante Charisio, in quo erat: Noctu diuque stationes & vigiliis tentare. Item: Diu noctuque fatigare animum.

Mortis metu multabantur] Ita vv. cc. & ita locutus est in Bello Catil. cum dixit: Pace bellum mutavit; & in oratione Philipp. Quorum nemo non diurna mercede vitam mutaverit. Lucillius apud Nonium. Et uno hoc non muto omnia.

Suo atque populi injussu nullum potuisse fœdus fieri] Ad hunc locum illustrandum pertinent illa Livii ex lib. ix. Consules, inquit, profecti ad Pontium in colloquium, cum de fœdere victor agerent, negarunt injussu populi fœdus fieri posse, nec sine Fœcialibus, cæremoniaque alia sollempni. Itaque non ut vulgo credent, Claudiusque etiam scribit, fœdere pax Caudina, sed sponsione facta est; & paulo post: Sp. Postumius, qui sponsionem fecerat, in Senatu sententiam a Coss. rogatus, ita disserit. Hæc sententia testis erit, mihi ne an legionibus vestris pepercerim, cum me seu turpi, seu necessaria sponsione obstrinxi, qua tamen, quando injussu populi facta est, non tenetur populus Rom. neque quisquam ex ea, quam corpora nostra debentur Samnitibus. Dedamur per Fœciales nudi, vinetique exolvamus religione populum, si qua obligavimus. Et post: Neque ego inficias eo, Patres conscripti, tam sponsiones, quam fœdera sancta esse apud eos homines, apud quos juxta divinas religiones fides humana colitur, sed injussu populi nego quicquam sanciri posse, quod populum teneat.

Animo ardebat] Simili modo locutus est Cæsar libro vii. de Bello Gallico cum dixit: Vercingetorix animo laborabat, ut reliquas civitates adjungeret; & Sallustius ipse in epist. de Repub. ord. dixit: Ardet omnibus animus.

C. Mamilius Limetanus] Ita nos jam pridem emendavimus ex auctoritate veterum codicum, itemque numismatum, in quibus est, C. MAMIL. LIMETAN.

Ex copia rerum statuit] Ita locutus est infra, cum ait: Marius ex copia rerum consilium trahit. Alibi vero dixit: Ex inopia, quod optimum videbatur, consilium trahit.

Ex libidine sua] Videndum an vox, sua, abundet. Quod autem paulo post dicit, Alteros vincere, &c. videtur id, ut pleraque, Sallustius a Catone accepisse, cujus hæc sunt apud Agellium: Alteri alteros occidere.

Quantum temporis æstivorum imperio fuit] V. C. addit præpositionem, in, nam habet: in imperio fuit.

Transversis itineribus] Sic infra, transverso itinere; dixit. Item: transversis principiis, & transversis præliis.

Ex nuntiis accepit] Nonius in codicibus manuscriptis hunc locum citans in verbo innocens, habet, ex nuntiis acceptis, &c. ut ad ea quæ sequuntur, certior factus, referatur; & sic infra Sallustius

locutus est, cum dixit: Marius ubi ex nuntiis, quæ Ligus ageret, cognovit.

Legatos ad Consulem cum suppliciis mittit] Supplicia hic posuit, pro iis, quas Græci *inermes* vocant. Ad illa vero quæ sequuntur (contra faciem belli) pertinet quod ait Tacitus in vita Agricolæ: Ea enim pugnae facies erat; & lib. xiii. Dum positis lorice in faciem pacis venirent.

Parati frumentum dare] Eodem modo dixit infra: Proinde parati, intentique essent, signo dato Romanos invadere. Et Tacitus Sallustii æmulator lib. xxi. Paratusque decernere. Virgilius Bucolicis:

Et cantare pares, & respondere parati.

Et si paterentur opportunitates loci] Videndum an legi debeat, & si pateretur, opportunitate loci, &c. ut illud pateretur, ad Jugurtham referatur.

Et comæatum jvaturum exercitum] Placeret magis, comæatu, & item, patratis rebus, non, paratis, ut vulgo legitur.

A quo aberat mons ferme millia passuum xx.] Videtur librarius lapsus esse in notis, ut sæpe alibi, numerorum. Nec enim fieri potuit ut Rutilius ab hoc monte præmissus a Metello ad flumen, uno eodemque die eo pervenerit, castra munierit, & a Bolmicare prælio superatus, rursus redierit ad Metellum, si tantum spatii interfuisset. Quare videndum an pro xxx. ut est apud Nonium, qui hunc locum citat in Vastescant, scribendum sit, iii. Pro, vastus, autem apud eundem Nonium habetur in manuscriptis codicibus, vastatus ab humano cultu, ut fortasse legi possit, vastus ab hominum cultu. Sic enim loquitur Tacitus Sallustii æmulator lib. ii. cum ait: Milesque nullo illic hominum cultu sane absumptus; & post: Insulam Gyarum immitem, & sine cultu hominum.

Quæ ab Imperatore decuerint omnia suis provisa] Videndum an scribi debeat, Quæ ab Imperatore debuerint, &c. nam Tacitus qui hunc locum imitatur libro xxi. sic ait: Quæ provideri astu ducis oportuerit, providisse, &c.

Illum diem aut omnes labores & victorias confirmatorum, aut maximarum ærumnarum initium fore] Videtur Tacitus hanc sententiam imitatus, cum dixit lib. xii. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, illum diem, illam aciem testabatur, aut recuperandæ libertatis, aut servitutis æternæ initium fore. Sed non est consilium singulos Sallustii locos indicare, quos Tacitus est æmulatus. Sunt enim innumeri, atque omnibus in promptu.

Et tamen incerti quid nam esset] Non displiceret si, incertati, legeretur, hoc est, ut infra dicit, obscurati, a verbo incerto, de quo videndus Nonius.

Transversis principiis] Infra habetur: Ipse cum sinistra alæ equitibus, qui in agmine principes facti erant, &c. paulo post videtur legendum: Ne forte cedentibus receptui ac post munimento foret, &c. sine voce, adversariis, quæ videtur adjecta ab expositoribus.

Itaque multum diei processerat] Videtur scribendum, Et jam multum diei processerat, vel ut est in v. c. die, pro diei. Sic enim habetur infra in v. c. Et jam die vesper erat. Item: Jamque dies consum-

sumptus erat. Die vero ἀρχαίως dixit, ut Plautus Pseudolo: Vides jam die multum esse; & Virgilius Georgicis:

Libra dies somnique pares ubi fecerit horas.

Qui sua loca defendere nequiverat] Videndum an legi debeat: Qui suis locis se defendere nequiverant, nam sic infra locutus est, cum dixit: Jugurtha nisi ex insidiis, aut suo loco pugnam facere.

Exercitum plerumque in iis locis operiri jubet] Videtur legendum, plerumque exercitus, hoc est, majorem exercitus partem. Sic locutus est Livius, cum dixit lib. XLV. Hic finis fuit inelyti per Europæ plerumque, atque Asiam omnem regni. Ipse Sallustius supra eodem modo dixit: Ubi plerumque noctis processit; & infra: Plerumque noctis barbari more suo latari. Item: Qua tempestate Carthaginenses pleræque Africæ imperitabant. Quod autem infra habetur: Qui plerumque exercitum ductare seorsum a Rege solitus erat, &c. ibi illud plerumque, pro, sæpe, positum est.

Aviis itineribus ignoratus] Imitatur Tacitus verbum, ignoratus, pluribus locis: nam lib. XX. dixit: Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu per tenebras ignoratus evasisset; & lib. XXI. Ignoratus apud Cornelium Primum paternum clientem delituit. Item: In arreptis scutis ignorati vincula & libramenta tormentorum abstulissent.

Cum alii super vallum præcipitarentur] Fortasse non male legeretur: Cum alii se per vallum præcipitarent. Sic enim locutus est Cæsar lib. III. de Bell. civil. cum dixit: Plerique ne in angustias inciderent, decem pedum munitionis sese in fossas præcipitabant; & Tacitus: seque e vallo præcipitantes. Potest tamen defendi vulgata lectio ex loco inferiori, in quo est: Præterea alios super vallum munimentis locare, vigilias ipsi circumire.

Oppidani oppugnare] Videtur legendum, propugnare. Agell. lib. XV. cap. I. cum L. Sulla oppugnaret Piræum, & contra Archelaus Mithradatis præfectus ex eo oppido propugnaret. Et paulo post pro, lenius agere, fortasse melius legeretur, lentius agere.

Jam scalis egressi milites] Ita v. c. non ut in aliis est, aggressi; & ita habetur infra, ubi est: Prope ad limum montis egressus est. Ita etiam Tacitus libro XX. Multos in mœnia egressos pugionibus fodere.

Cum ipse ad imperandum Tifidium vocaretur] Faciunt ad hunc locum verba Ciceronis ex lib. IX. epist. XXV. in qua est: Nunc ades ad imperandum, aut ad parendum potius. Sic antiqui loquebantur. Seneca lib. VI. de Beneficiis, cap. XVI. Imperatori posuisse videtur, pro eo, cui imperat?

Ubi primum ætas militiæ patiens fuit] Amicus meus tollebat vocem, ætas, quod sibi videretur abundare. Sed ipse Sallustius in Bell. Catil. eodem modo locutus est, cum dixit: Jam primum juvenis simul ac belli patiens erat.

Annos natus circiter XX.] Ita v. c. nec est necesse mutare in XVII. ut Amicus meus putabat, quod Plutarchus in Mario de hoc Metelli filio dixerit: ὡς δὲ ὁ πῶς Μετέλλῳ παντράχισι μετράκιον, &c. & Cicero pro Plancio: Hic adolescentulus cum A. Torquato profectus in Africam, sic ab illo sanctissimo

viro dilectus est, ut & contubernii necessitudo, & adolescentuli modestissimi pudor postulavit, &c. Nam apud Romanos moris fuit, ut exercitus ductores, filios aliquando suos in contubernio haberent, & eisdem quandoque legionarios milites facerent. Frontinus in libro stratagematum: P. inquit, Rutilius Cos. cum secundum leges in contubernio suo filium habere posset, in legionem militem fecit, &c. Cum autem dicat Sallustius militasse tunc apud patrem Metelli filium, militarisque ætas ab anno XVIII. inciperet, recte illud XX. positum videtur.

Dimidia pars exercitus sibi permitteretur] Non improbo vulgatam lectionem, licet magis placeat manuscriptus liber, qui habet: Dimidia pars exercitus si sibi permitteretur, nam particula, si, potest videri a librario omissa, propter sequentem primam syllabam, vocis, sibi.

Intestabilis, improbus] Verba sunt XII. Tabularum, unde Sallustius sumpsit, & eum imitatus Tacitus libro XV. cum ait: Inculat ultro intestabilem, & consceleratum.

Ad perniciem ejus dolum quærere] Nonius citans hunc locum in verbo, suspiciens, legit: Et perniciem ejus dolo quærere, &c. In iis autem quæ præcedunt, idem Nonius non agnoscit vocem, ipse, quæ tamen non est otiosa, pro, suspiciens, Tacitus, suspectans usurpavit.

Vasa cujusque modi, pleraque lignea] Pomponius Mela de iisdem vasis dixit: Vasa ligno fiunt, aut cortice. Quod vero paulo supra dixit: Frequenter Marium; id Tacitus lib. XVIII. imitatur, cum ait: Digressis qui Pacænum frequentabant.

Nihil jam Metello infectum credens] Quid si pro, infectum, legamus, invidium. Nam Tacitus in vita Agricolæ videtur ad hunc locum respexisse, cum dixit: Ut obstupescit hostes, qui classem, qui navem, qui mare expectabant, nihil arduum aut invidium crediderint sic ad bellum venientibus, &c. Infectum, autem si retineamus, tantumdem valebit ac si dixisset, Nihil esse quod Metellus efficere non posset, qui naturam vicerat, &c.

Mare magnum esse, & sævire cœpit ventis] Videtur hic positum, magnum, pro, inflatum tempestate, sic lib. III. hist. dixit: Immensum aucto mari, & vento gliscente. Cæsar lib. III. de Bell. Gall. Cum sævire ventus cœpisset, & Sallustius ipse mare sævum & importuosum dixit: Alibi tamen mare magnum, pro, latum usurpavit, ut supra, cum dixit: Mare magnum, & ignara lingua commercium prohibebant.

Ita facies locorum simul cum ventis mutatur] Hunc locum ita imitatus est Tacitus lib. XIII. Non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur.

Nuda gignentium] Gignentia dixit Sallustius, & eum imitatus Appulejus, quæ Vitruvius nascentia, hoc est, arbores ipsas & stirpes, quæque alia e terra gignuntur. Sic infra: Forte in eo loco grandis ilex coaluerat inter saxa, paullum modo prona, deinde inflexa, atque aucta in altitudinem, quo cuncta gignentium natura fert. Appulejus de dogmate Platonis: Gignentiumque omnium instar, cæcæ formas, & figurationes ex illa exemplorum impressione signati; & post: Animam vero animantium

non

non esse corpoream, nec sane perituram, cum corpore fuerit absoluta, omniumque gignentium esse seniores, atque ideo & temperare & regere ea, quorum curam fuerit, diligentiamque sortita. Vitruvius lib. v. cap. i. Non minus, quod etiam nascentium oportet imitari naturam, ut in arboribus teretibus; & post: Ergo si natura nascentium ita postulat, & libro viii. cap. i. Si inveniuntur nascentia tenuis juncus, salix erratica, &c. Sed rursus gignentia; dixit Ambrosius Orat. de fide Resurrectionis: Denique multa gignentia quamvis jugi serenitate, humo arida, arenosaque nascuntur, quoniam & ipsa terra ad humorem sufficit, &c. Lactantius lib. i. de ira Dei cap. xiii. Ajunt enim multa esse in gignentibus, & in numero animalium, quorum adhuc lateat utilitas sed eam processu temporis: inveniri.

Quibus nomen Philænis erat] Videndus de Philænis Pomponius Mela, & item Valerius Maximus.

Quos fines populo suo peterent] Videndum an legi possit: Quo fines, &c. nec tamen displicet lectio vulgata.

Profunda avaritia] Profunda, posuit, pro immensa, ut infra: Profunda avaritia; & Cicero pro Cn. Plancio, Mare profundum & immensum, & eodem modo ipse Sallustius in epistola Mithradatis locutus est, cum ait: Cupido profunda imperii & divitiarum; item in epistola de Repub. ord. Profundam libidinem dixit; & Cicero in Pisonem: Quam partem ejus prædæ profundæ libidines devorassent.

Libidinem imperitandi] Sic Pomponius Mela verbis prope Sallustianis lib. iii. cap. iii. Bella cum finitimis gerunt, causas eorum ex libidine arcesunt, atque imperitandi, prolatandique quæ possident.

In superbiam vertebant] Infra pro, vertebant, dixit, trahebant, cum ait: Omnia non bene consultata in virtutem trahebantur. Unde Tacitus libro xviii. Ornatum ipsius municipia, & coloniarum in superbiam trahebant.

Dicitare, sese consulatum ex vicis illis spolia cepisse] Plutarchus in Mario pro eo quo Sallustius dixit: ex vicis illis, ait: σκύλοντε βοδόντες αὐτῆ τῶν ὑπατειῶν φέρουσιν τῆς τῶν ἀγενῶν καὶ πλεονεξίας.

Quia neque plebi militia volenti, putabatur] Ita locutus est infra cum dixit: Non tam diffidentia futurum, quæ imperavisset, quam uti militibus exæquatus cum Imperatore labor volentibus esset; & Tacitus libro i. Ut quibus bellam invitis, aut cupientibus erat, &c. & lib. xv. Hæc atque talia plebi volenti fuere; & in vita Agricolarum: Eoque initio erecta provincia, ut quibus bellum volentibus erat. Item Macrobius libro ii. Sat. cap. x. Si vobis volentibus est. Hanc autem loquendi formam a Græcis Sallustium accepisse docet Priscianus, prolato Demosthenis exemplo, & hæc ipso Sallustii loco. Demosthenis quidem verba sunt hæc: ἡ βουλευμένοις ἢ πάντοτε ἀκούειν. Cum autem in Græco exemplo verbum, ἢ, positum sit, & item in Latinis, quæ adduximus; videndum an apud Sallustium desit verbum, erat, & legendum sit: Ac quia neque ple-

Tom. VII.

bei militia volenti erat, putabatur Marius aut belli usum, aut studia vulgi amissurus.

Quantum cum maximo vestro beneficio negotii sustineam] Videndum an legi debeat. Quantum in maximo, &c. nam infra dixit: Sed in maximo vestro beneficio, &c.

Ad hoc alii si quid deliquere] Cicero de lege agraria ii. Simili quadam sententia usus est, cum dixit: Quemadmodum cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendarunt, sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me a vobis deprecantur.

Mihi spes omnes in memet sitæ] Ita supra locutus est, cum ait: Quippe cujus spes omnis in fuga sita erat. Infra tamen dixit: Ea tempestate spes atque opes civitatis in illo sitæ. Item: Et spes opesque ejus omnes ex patre penderent.

Hominem veteris Profapiae] Videndum an legi debeat, Profapie, pro, Profapiei, ut die, supra posuit, pro, diei. Nam & Nonius citat Catonis locum ex libro i. Originum, in quo Cato veteres Profapias usurpavit; & Sallustium constat ex Catone multa sumpsisse.

Nam gerere, quam fieri tempore posterius, re atque usu prius est] Ita v. c. Hunc autem locum imitatus est Tacitus lib. xv. cum ait: Nam culpa, quam poena tempore prior; emendare, quam peccare posterius est.

Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam] Tale quiddam Catonis illud apud Agellium libro xv. cap. xxii. Vitio vertunt, quia multa ego; at ego illis, quia nequeunt egere.

Nam me quidem ex animi sententia] V. C. habet, Ex animi mei sententia. Quæ videtur optima lectio, est enim antiqua formula loquendi, qua utuntur frequenter veteres Jurisconsulti, ut lib. iii. Paragrapho ejusdem, Digestis de testamentis. Ex sententia animi tui te æstimare oportet, & Petronius Arbiter in Satyro fœderis tabulas in hæc verba factas esse commemorat: Ex tui animi sententia Tryphena, ut nec injuriam tibi factam a Gytone quereris, neque si quid ante hunc diem factum est, obicias, vindicabisve, aut ullo alio genere persequendum curabis; & infra: Licha ex tui animi sententia, ut tu Eumolpum nec verbo contumelioso insequeris nec vultu.

Exercitum supplicio cogere] Infra dixit: Pudore magis, quam malo exercitum cogere, &c. Ergo supplicio, posuit, pro malo.

Neque dono datur, neque accipitur] Contra in oratione Cottæ dixit: Ut sine dedecore cum civibus, fama & fortunis integer agas; id dono datur, atque accipitur.

Consultor idem & focius periculi vobiscum adeo] Hoc quoque Tacitus a Sallustio accepit, cum ait lib. iv. Qui consultor aderat omnibus; & ipse Sallustius infra: Uti fautor, consultorque adsit.

Omnia matura sunt, victoria, præda, laus: quæ si dubia, aut procul essent] Simili quadam sententia usus est Cato lib. de re rustica, a quo fortasse Sallustius accepit: Nullus sumptus est, & si sumptus esset, tamen valetudinis causa experiret.

Cum his A. Manlium legatum proficisci jubet] Hic (ut opinor) in aureo numismate L. Sullæ

A a a

Quæ-

Quæstor describitur, cum hac inscriptione A. MAN-
LI. A. F. Q. & fortasse L. Manlii frater est, qui in
argenteis denariis, L. item Sullæ, PRO. Q. dicitur
hoc titulo: L. MANLI. PRO. Q.

Ceterum in alia levia aliis locis facere] Quid si le-
gamus? ceterum levia, alia aliis locis facere.

Id simulaverit ne, quo improvisus gravior acce-
deret] Ita v. c. & ita infra, ubi est: Ac statim pro-
fecti, quia de improviso accesserant dubio atque
hæsitante Jugurtha. Alii tamen libri habent, acce-
deret, quomodo Cæsar lib. III. de Bell. Gall. cum
ait: Et tela emissa a Gallis gravius acciderent.

Inopia cibi acrior] Videndum an vox, cibi,
abundet.

Sic incepto suo occultato] Inceptum posuit pro,
consilio, ut infra, cum dixit: Prava incepta consul-
toribus noxæ sunt.

Æqualiter distribuerat] Videtur legendum, di-
stribuebat; nam sequitur: ut fierent curabat. Et
paulo post scribendum; a latere castelli, quod
averlum proeliantibus erat.

L. Sisenna] Designat L. Cornelium Sisennam,
qui historiarum libros XXII. conscripsit, quorum
fragmenta habentur in extremo hujus voluminis,
quique Sisenna in ænea apud me tabella Prætor in-
ter cives & peregrinos describitur M. Lepido, Q.
Catulo Cosl. Cujus filius Cn. Cornelius Sisenna
habetur in argenteis denariis cum inscriptione, CN.
CORNELI. L. F. SISENA, UNICO N, antique.

Familia prope jam extincta] Illud, prope, non
habet Servius, qui Sallustii locum citat lib. VII.
Æneid. nec Tacitus, qui lib. IV. ait: Utque fami-
liæ ipsæ jam extinctæ sint, reperies qui ob similitu-
dinem morum aliena facta sibi objectari putent.

Pudeat magis, an pigeat differere] Nonius citat
hunc locum, & legit: Pudeat ne, an pigeat magis
differere.

Multis rogantibus, aliis per se ipse beneficia da-
re, invitatus accipere] Ita v. c. & ita infra: Et me
hercule Sulla ante recognitam, multis orantibus,
aliis ultro egomet opem tuli. Quæ vero sequuntur,
ita videntur ordinanda: Invitatus accipere, sed ea
properantius reddere. Æs mutuum ipse ab nullo
repetere.

Pars equos descendere] Ita v. c. & ita Cornelius
Fronto. Antiquum etiam Glossarium habet: Escen-
dit, ἐμβαίνει, &c. licet ibi corrupte sit, συμβαίνει.

Veteres novique, & ob ea scientes belli] Novi,
& scientes belli, contraria sunt; quare videndum
an illud, novique, adjectum sit. Scientes autem
belli didum est Græca forma, εἰδότες πολέμου.

Utrique colle multitudine circumdato] Vide-
tur legendum, circumdata. Nam lib. I. histor. di-
xit: Occupatusque collis editissimus apud Her-
dam, & cum multa opera circumdata.

Non tam diffidentia futuri, quæ imperavisset]
V. C. futurorum. Sed futurum omnino videtur le-
gendum, & fortasse totus locus ita scribendus:
Non tam diffidens futurum, quæ imperavisset,
&c. Est autem formula loquendi antiqua, cujus
meminit Agellius lib. I. cap. VII. qua usum dicit Q.
Claudium Quadrigarium lib. II. Annalium, in quo
erat: Dum ii conciderentur, hostium copias ibi oc-
cupatas futurum. Item Valerium Antiatem libro

IV. cujus verba profert ita concepta: Si hæ res di-
vinæ factæ, riteque perlitatæ essent, haruspices di-
xerunt omnia ex sententia processurum. Quin &
Cicero ipse libro V. in Verrem, hujusmodi formula
usus est, cum dixit: Hanc sibi rem præsidio sperant
futurum. Item Tacitus lib. XIX. Vacuum arcem fur-
tim traditurum.

Pudore magis, quam malo] Huic sententiæ si-
milis est illa Terentiana: Pudore liberos retinere
fatius est, non malo coactos.

Quæ ceteri miseras vocant] Huc respexisse vi-
detur Tacitus libro XX. cum dixit: Virgulta postre-
mo & stirpes, & internatas ramis herbas vellentes,
miseriarum patientiæque documenta fuere.

Solus inter tela hostium vitabundus erumpit]
Huic simile est illud ex lib. III. histor. Inter molem
atque insulam mari vitabundus classem hostium ad
oppidum pervenit. Videndus Agellius lib. XI. c. XV.

Tunc spectaculum horribile in campis patenti-
bus, sequi, fugere, occidi, capi] Tacitus in vita
Agricolæ hunc locum iisdem plane verbis imitatur,
cum ait: Tum vero patentibus locis grande &
atrox spectaculum, sequi, vulnerare, capere, &c.
& lib. XVIII. Si cum exercitu Cæcina patentibus
campis tam paucas cohortes circumfudisset.

Numidiæ partem, unde Jugurtham expulerit,
jure belli suam factam] Videtur legendum, Unde
Romanos expulerit; nam supra habetur: Jugur-
tha Boccho pollicetur Numidiæ tertiam partem, si
Romani Africa expulsi essent. De hac ipsa re ita
infra: Numidiæ partem, quam nunc peteret, tunc
ultra adventuram.

Exercitu in hibernaculis composito] Tacitus
libro XIV. Cohortes, alæque novis hibernaculis lo-
catæ. Sed prior Livius lib. XL. hibernacula usurpa-
vit, a Sallustio, ut videtur, id nominis mutuatus.

Licentiam illis ipsis permittit] Usus est hac voce
Sallustius in oratione Lepidi, in qua est: Denique
necis civium & vitæ licentia. Item Tacitus lib. XIV.
cum ait: Data & absolvendi licentia; & alibi.

Ad Sullam profugiunt, quem Consul, in expe-
ditionem proficiscens, Proprætor reliquerat] Sic
supra: Albinus Consul, Aulo fratre in castris Pro-
prætor relicto, Romam decessit. Hi Legati Pro-
prætor alibi dicuntur a Sallustio, & in veteribus
numismatibus quod extra ordinaria imperia his ti-
tulis ornarentur. Sulla itaque, qui Marii Quæstor
erat, & statim Quæstor item dicitur, Quæstor Pro-
prætor hoc loco, ut videtur, nominandus esset.

Nam etiam tum largitio multis ignota erat:
munificus nemo putabatur] Videtur legendum,
Namque tum, ex Nonii corrupta scriptura, qui
hunc locum citat in Munes, ex quo suspicari ali-
quis possit, non munificus, sed, munetque hic scri-
bendum esse.

Qui Quæstor stipendium in Africam portave-
rat] Quæstor scilicet ejus, qui Africam provinciam
Proprætor, vel Proconsule obtinebat, nam Quæ-
stor Marii Sulla tunc erat, ut ex locis superioribus
constat.

Neque his secus atque aliis armis adversus tela
hostium, quod ea levia sunt, muniti] Quid si lega-
tur? Neque hi secus atque alii armis, &c. ut dicat
eos qui velitaria portabant arma, non secus atque
alios

alios munitos esse adversus tela hostium, quod ea tela levia sint.

Igitur se quisque expedire: arma atque tela tentare, intendere] Non displiceret, si ita legeretur: Igitur pro se quisque expedire arma, telaque: tentare, &c. nam Livius lib. xxxviii. dixit, expedire tela, armaque militibus jussis, &c. Item: Qui tela equosque expedissent; & Tacitus lib. xx. Quidam expedire arma, telisque tanquam in aciem accingi.

In castris ignesque quam creberrimos fieri] Placeret magis: Ignisque in castris quam creberrimos fieri.

Quo ire intenderant, perventum est] Videtur abundare verbum ire, nam sine eo verbo infra dixit: Quo initio intenderat. Item: Quo intenderat, Cirtham rediit.

Dabat internuntius, sanctus vir, ex sententia ambobus jurat] VV. CC. habent: Dabat internuntius, sancte jurat ex sententia amborum. Quæ lectio confirmatur loco Cæsaris ex libro i. de Bello Gallico.

Ad ea Sulla pro se breviter & modice, de pace, & de communibus omnibus multis differuit] Vox, multis, si cum verbo differuit jungatur, potest videri adjecta, nam contraria est illis, breviter & modice. Nec habet eam vocem Tacitus, qui Sallustii locum sic æmulatus est lib. xx. cum ait: Domi-

tianus de absentia patris fratrisque ac juventute sua pauca & modice differuit.

Remotis ceteris] Videndum an vox, ceteris, abundet; nam ait, adhibitis amicis, ac statim remotis; ut scilicet, immutatam voluntatem indicaret.

Occulta oris patefecisse] VV. CC. variant, nam alii habent: Occulta pectoris, specie oris patefecissent. Alii: Occulta pectoris oris immutatione patefecisse. In aliquibus est: Occulta pectoris patefecisse dicitur. Sed unus apud me liber vetustissimus: Occulta pectoris patefecissent. Quæ lectio vera videtur.

Jugurtha Sullæ victus traditur] De hac Jugurthæ traditione, quæ a Fausto Sullæ filio in numismatibus quoque veteribus signata est, Plinius lib. xxxvii. cap. i. sic ait: Sulla Dictator traditione Jugurthæ semper signavit; & Valerius Maximus lib. viii. cap. xv. L. autem Sulla, & si ad neminem Scriptorum animum direxit, tamen Jugurtha a Boccho rege ad Marium perducto, totam sibi laudem cupide asseruit, ut anulo quo signatorio utebatur, sculptam, illam traditionem haberet.

Cum Gallis pro salute, non pro gloria certare] Huc respexisse videtur Tacitus, cum in vita Agricola dixit: Romanis redit animus, &c. securi pro salute, de gloria certabant.

Ad Librum Primum Historiarum.

RES Populi R. M. Lepido, Q. Catulo Cos.

ac deinde militiae & domi gestas composui]

Videtur Sallustius æmulatus esse exordium, quo, Thucydides historiam suam exorsus est, cum dixit: Θουκυδίδης Ἀθηναῖος συνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων, ὃν ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους. Nam verbum, composuit, eodem modo usurpavit, quo Græcus scriptor, συνέγραψε, quod positum est, pro, συγγράφω. Ad Sallustium respexit Tacitus cum dixit lib. ii. Res Imperatoris Domitiani composui. M. autem Lepidi, & Q. Catuli consulatus, descriptus est in veteri apud me Senatus consulto, quod in ænea tabella incisum est ita: ΕΠΙ ΤΗΑΤΩΝ ΚΟΙΝΟΥ ΑΥΤΑΤΙΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΤΑΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΚΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΥΙΟΥ ΑΕΠΗΛΟΥ, &c.

Fannius vere] Adducit hunc locum Marius Victorinus, apud quem legitur: Fannius vero breviter, pro, quo alii reposuerunt, Fannius vere. Sed cum Sallustius breviter Catoni tribuerit, fortasse pro, breviter, scribendum erit, ubertatem, nam illud, vere, non placet, & factum videtur ex eo, quo in vulgatis est, vero.

Ad bellum Persi] Persi, pro, Persis, usurpavit etiam Tacitus Sallustium imitatus, cum dixit libro iv. Per bella Persi.

At discordia, &c. Dum metus a Tarquinio] Ita locutus est Livius, lib. xlv. cum dixit: Cum major a Romanis metus, timorem a principibus suis vicisset. Paulo post videtur omnino legendum: Et ceteris expertibus, soli in imperio agere, &c. cum in aliis sit, ceteris ex partibus, nam Sallustius ipse in bel-

lo Catilinæ eodem modo dixit: Crudelitate sceleratorum plerique patria, sed omnes fama atque fortunis expertes sumus. Ad id vero quod sequitur in eodem fragmento, Et Aventinum insedit, &c. facit quod ait Livius lib. iii. Eunt agmine ad urbem, & Aventinum insidunt.

Postquam remoto metu Punico, similitates exercere vacuum fuit] Huic simile est illud Taciti lib. xviii. sed ubi subactis orbe, & æmulis urbibus, regibusque exactis, opes concupiscere vacuum fuit.

Maximeque ferocia regis Mithradatis in tempore bellaturi] Videndum an legi debeat, rebellaturi. Sic enim habet Tacitus lib. xii. Tamquam adversus desertores & in tempore rebellaturos. Pro eo autem quod vulgo habetur, ferocia, libentius legem, fiducia.

Ne aut ipsi, nefanda quæ non existimatis, ea parum credendo de aliis, circumveniamini] Verba sunt ex oratione M. Lepidi Cos. ad populum: quæ ita in v. c. apud me leguntur. Ne quæ ipsi nefanda existimatis, ea parum credendo de aliis, circumveniamini, &c. quæ lectio vera videtur, si parenthesis tantum addatur a voce præsertim ad verbum, existimat. Illud autem, intestabilior, usurpavit etiam Tacitus lib. xx. cum ait: Quum interim intestabilior & sævior expertus sit.

Et utrumque per injuriam malunt, quam optimo jure liberi agere] Verba sunt ex eadem oratione. Sed v. c. pro eo, quod in recenti editione est, libere, habet, liberi. Putamus autem illud, utrumque, non vacare mendo, si, liberi, legamus, cui ut opponamus alterum contrarium, posset reponi pro,

pro, utrunque (si placeret) vinciti, aut aliquid tale. Paulo post ubi habetur: Nam quid ultra? Quæ humana superant, &c. Placeret magis, si legere-mus: Nam quid ultra superat? Sic locutus est in-fra, cum dixit: Est ne juris reliqui aliquid? & post videtur legendum: Exfusus imperio, gloria, jure judicandi, &c. non, jure cogitandi, sive ut est in recentioribus editionibus, jure agitandi. Nostram conjecturam adjuvat locus Asconii Pædiani in Di-vinationem, ubi est: His enim x. annis victore Sulla civilibus bellis spoliatus est populus Rom. potestate Tribunicia, judicandi jure, &c.

Qui præmia turbarum queror] Hæc quoque ex eadem oratione sunt. Sed v. c. habet: Quia præ-mia, &c. & paulo post pro, quæ rabie contracta tol-eravimus, in v. c. est: quæ rabie contracta, &c. ut fortasse legendum sit, rabie contracti. Appule-jus lib. ix. de cane rabido dixit: Certe venenatis moribus contracta nonnulla jumenta, efferata si-mili rabie. Livius lib. ii. Bona Tarquiniorum di-ripienda plebi data, ut contracta regia præda, spem in perpetuum, cum his pacis amitteret, & Cicero lib. ii. de Divinat. dixit: contractum aliquo morbo cor bovis. Tacitus vero, contractu usurpavit libro i. cum ait: Discedite a contractu, & lib. v. Plures in-fecti quasi valetudine & contractu; Infra in hac ea-dem oratione: Nec patiamini licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contractu procedere. Ubi fortasse legendum: Quasi rabie contractu, &c. ut ra-bie positum sit, quo modo die, pro, dici, gignen-di casu.

Sed vestra socordia] Hæc quoq. sunt ex eadem oratione. V. autem c. habet, socordia, & ita Cato scripsit, Videndus Festus Pompejus in socordia, quam dicit ex se, & corde compositam, qua-si sine corde. Paulo post, ad illa, Pessimis fervorum, facit locus Taciti ex lib. i. in quo est: Compleban-tur templa pessimis servitorum; & lib. xvii. De-terrими fervorum, &c. Quæ vero statim sequuntur, sic videntur interpungenda: Nisi forte Tribunicia-m potestatem eversum profecti sunt, per arma conditam a majoribus suis, &c. Videnda quæ nota-vimus ad Cæsaris lib. i. de Bello civil. Quod item sequitur. Secundæ res mire sunt vitiis obtentui, &c. id videtur simile illis, quæ habentur in epistola de Rep. ord. Tabella, inquit, obtentui erit; & ita locutus est Tacitus libro i. cum dixit: Pietatem er-ga parentem, & tempora Reip. obtentui, &c. & lib. xviii. obscurum noctis obtentui fugientibus. Seneca lib. v. suavoriarum, controvers. xxv. citat locum Sallustii, prolata etiam simili sententia ex Thucydide. Verba vero cum mutila sint in vulgatis codicibus, ita supplenda sunt ex manuscriptis. Tum deinde retulit quandam Thucydidis senten-tiam: Δεινὰ γὰρ αἱ ἀπρᾶξιαι καὶ συστράται, vel ut est in alio libro, συγκρούσαι τὰ ἐκείνων ἀεικρ-τήματα, &c. Deinde Sallustianam: Res secundæ mire sunt vitiis obtentui.

Turbamenta Reip.] Ex hac item oratione acce-pit, ut videtur, Tacitus vocem turbamenta, cum ait libro xvii. Quæque alia turbamenta vulgi. Deinde in v. c. legitur: Et tradite exemplum poste-ris ad Remp. suimet sanguinis mercede circumve-niendam. Quod autem habetur paulo post: M.

Æmilium Consulem, ducem & auctorem sequimi-ni, &c. Id ex veteri formula sumptum videtur, cu-jus extat typus quidam apud Livium libro xxxiv. in quo est: Clamitans, ut qui salvam Rempub. vellent, auctorem & ducem libertatis sequerentur.

Tunc vero & posci] Videtur deesse nomen pro-prium ducis, quod ex his reliquiis licet corruptis concinnandum est, legendumque. Tum V. posci, cum ceteri ejusdem causa ducem se nactos rati, maximo gaudio irritare.

Curionem, &c. ætati concederet Mamerci] Su-pra in bello Jugurthæ dixit: Itaque Sulla cujus fa-cundia, non ætati, a Manlio concessum, &c.

Omnium flagitiosorum postremus] Verba sunt ex oratione L. Philippi in Senatu, quæ similia illis, quæ habentur in epistola Mithradatis, in qua est: Postremus fervorum Archelaus. Paulo post cum in v. c. sit: Et ignoscendo P. R. magnitudinem au-xisse, &c. Faernus legebat, populum Romanum, non, populi R. cui sententiæ non absimilis illa in bell. Catilinæ. Et accepta injuria ignoscere, quam profequi malebant. Sed uti labore atque justitia Reip. crevit.

Cum legatis adhuc jure parentibus] Ex eadem oratione hæc quoque sunt. Sed illud, adhuc, licet in v. c. sit, videtur tamen in, ad hoc, mutandum, quo alibi Sallustius, pro, præterea usus est. Paulo post ad illa: Bellum ex bello ferunt, facit id, quod habetur in epistola Mithradatis: Bella ex bellis fe-rendo magni facti. Livius quoque eodem modo di-xit: lib. xl. Ex bellis bella feruntur; & Tacitus lib. xxi. Proelia ferere. Quod vero sequitur apud Sal-lustium: Quod ego vos oro, atque obsecro P. C. &c. rectum est, nam ita v. c. habet, & ita infra lo-cutus est Sallustius, cum ait: Quod ego vos mo-neo, quæsoque ut animum, &c. Item pro, armis sollicitatæ, vv. cc. habent, armis sollicitæ.

Quod multo propius est ab eo, quo agitatur statu] Ex eadem item oratione hæc quoque sunt, quibus non absimilia illa Plinii lib. xiv. cap. iv. Tam pro-pe ab origine rerum sumus. Cicero tamen lib. i. Tuscul. dixit: Antiquitas, quæ quo propius ab-erit ab ortu & divina progenie; & in epistola qua-dam ad Atticum libro i. Quoniam propius abes. Paulo post pro, animos movent? in v. c. est: ani-mos movere? Quæ forma loquendi Terentio perfa-miliaris est. Item pro, qui ademptam negat, v. c. habet, quibus ademptam, &c. & pro luctus curæ sunt, videtur melius curæ sint.

Nostri providus, istis invidus] Hæc quoque ex eadem oratione. Sed vv. cc. pro invidus, habent, infidus, & fortasse verius, nam illud F digamma positum pro littera V opinatus fortasse librarius pro F positum esse, ex infidus fecit, invidus. Sic ex vides apud Ciceronem, factum est, fides. Paulo post pro, ut te neque hominum, neque deorum pu-deat, vv. cc. habent, pudet, quo modo Terentius loquitur, cum ait: Ut nihil pudet. Item pro, Quos perfidia, aut perjurio violasti, in vv. cc. est: Quos per fidem, &c. & sic locutus est Livius libro i. cum dixit: Cujus ad solenne, ludosque per fas & fidem decepti venissent.

Quam maturime] Ex eadem oratione hæc quo-que

que

que sunt. Charisius lib. II. docet Catonem familia quædam protulisse in oratione dierum dictarum de consulatu suo, a quo Sallustium illud, maturrime accepisse verisimile est. Catonis verba sunt hæc: Item uti a Thermopylis atque ex Asia maximos tumultus quam maturrime disjeci, atque confedavi, &c. Inde Tacitus lib. xv. Ut templum Divo quam maturrime publica pecunia poneretur, & rursus Sallustius ipse paulo post in fragmento: Uti Lepidus & Catulus decretis provinciis quam maturrime proficiscerentur.

Remp. intutam] Ex eadem item oratione hæc sunt. Alii vero pro, intutam, legunt, inultam. Sed nihil mirandum, nam Cæsar lib. I. de Bell. Gall. usus est ea voce, & Tacitus lib. XIX. cum dixit: Non intuta mœnium firmare. Paulo post sequitur apud Sallustium: Ex libidine leges imperantur, &c. pro quo libentius legerem, ex libidine leges imperatae; nam verbum, imposita, jam præcessit, licet rectum sit, & supra dixerit: Annuite legibus impositis. Item in v. c. habetur: Armato Lepido vos inermes retinet, non, inermes; & illa: Decus atque omnes ordines interierunt. Sic in v. c. leguntur: Decus ordinis hujus interiit. Quod vero sequitur: Parate vobis Cethegos, atque alia proditorum patrocina, &c. v. c. habet, Cethegi. Item: Sin libertas & vera magis placent, &c. non, & bella magis, &c. & sic infra Sallustius locutus est, cum dixit: Si vera & honesta flagitium superaverit. In extremo hujus orationis tollenda ex veteris codicis auctoritate copula, &, legendumque ita: Adest novus exercitus, ad hoc, coloniarum veterum militum, &c. non, & ad hoc. Ad illa vero, Fortuna meliores sequitur, &c. respexisse Tacitus videtur, cum dixit: Fortuna melioribus affuit. Videnda item quæ notavimus ad librum I. Cæsaris de Bello civil. nam faciunt ad Sallustiana illa ex antiqua formula: Operamque dent, ne quid Respubl. detrimenti capiat.

Uti Lepidus, & Catulus, &c.] Videndum an de bell. Ital. hic agatur: Lepidus enim & Catulus Consules habentur in ænea apud me tabella, in qua Italici belli fit mentio.

Magnis opibus profectus, obsidium cœpit, per L. Catilinam legatum] Diximus supra in notis ad epistolam Cn. Pompeii, Sallustium posuisse obsidium pro obsidione, & in vv. cc. ita reperiri. Itaque videtur hic legendum, obsidium cœpit, nam Tacitus Sallustii æmulator ita locutus est lib. IV. cum dixit: Obsidium cœpit per præsidia, quæ opportuna jam muniebat.

Domitium Procos. ex citeriori Hispania] Non puto designari Cn. Domitium Calvinum Consulem anno DCCXIII. cum C. Asinio Pollione, quique ex Hispania de qua Procos. triumphaverat, Imp. describitur in argenteo denario Oscæ signato cum inscriptione DOMIT. COS. ITER. IMP. OSCA.

Illo profectus, vicos, castellaque incendere] Ita

V. C. apud Nonium, & ita Cæsar lib. III. de Bell. civil. dixit: Non solum urbibus, sed pene vicis, castellisque singulis. Item: ut vicis castellisque benemeritæ civitatis præsidio esset. Sic enim legendum esse, scripsimus in notis ad Cæsarem. Tacitus lib. XII. Ac ni cito e vicis, & castellis proximis subventum foret, copiæ Rom. occidione occubuissent.

Jussu Metelli Cornicines occanuerunt] Ita legendum, non occinuerunt; nam infra habetur: Cornua occanuerunt, & Tacitus lib. II. Jam Sentius occanere cornua tubasque & peti aggerem jussit.

Equi sine rectoribus exterriti] Tacitus in vita Agricola: Ac sæpe vagi currus exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transversos aut obvios incurfabant; & lib. I. Equis maxime vulnera ingerit, illi sanguine suo, & lubrico paludum laxantes excussis rectoribus obvios proterere jacentes.

Ardebat omnis Hispania citerior] Eodem modo dixit Cæsar lib. V. ardere Galliam, & Tacitus lib. XII. Arsisset bello provincia.

Et ponere validam urbem multos dies restantem] Nonius manuscriptus habet, Et Digonem validam urbem, &c. ut nomen possit esse urbis ejus, de qua sermo, licet mendosum. Restantem vero posuit, pro, resistantem, ut Livius lib. XXXII. Qui pauci plures vincere soliti estis, nunc pauci plures restatis? & Tacitus lib. III. Paullum moræ attulere ferrati, restantibus laminis adversum pila & gladios. Quod vero sequitur, pugnando vicit, simile est illi quod habetur in veteri inscriptione Duilli, PUGNANDOD CEPIT. In sequenti fragmento, ubi est: Itaque Sertorius, &c. cum in v. c. sit, furtim aut celeritate, videndum an legi possit, furtim ac celeritate, &c. licet, furtiva celeritate, non displiceat, si lectio est verusti libri.

Postquam tantas asperitates] VV. CC. habent, spiras, non, asperitates, quod verbum ab aliis repositum est. Festus exponit spiram, hominum multitudinem Profertque Ennii versum:

Spiras legionibus nexunt.

Fugam maturabat] Sic Virgilius dixit: Maturate fugam, & Tacitus lib. V. Fugam maturavit spe auxilii.

Medio diei] Ita locutus est Tacitus, Sallustii locum, ut videtur, imitatus lib. XXIX. cum dixit: Sed medio diei exarserant.

Militiæ peritus] Supra dixit: Doctus militiam. In utroque Græcos imitatus, qui dicunt, εἰδώς μάχης, sive πολέμοιο, ut apud Homerum, οἱ εἰδότες μάχην.

Sertorius Parthis] Videtur illud, Parthis, esse mendosum, & fortasse, portis, scribendum, ut integra lectio sit: Sertorius portis turba morantibus, &c. Erant igitur portæ ita turba occupatae, ut nec Tribunus, nec ipse Imperator pervadere posset. Imperii autem posuit, ut videtur, pro, Imperatoris.

Ad Librum Secundum Historiarum.

Genus militum suctum a pueritia latrocinii] Videtur Q. Curtius respexisse ad hunc locum, cum dixit lib. vi. Mardorum erat gens confinis Hispaniæ, cultu vitæ aspera, & latrocinii assueta.

Flumen Thuriam, quod Valentiam parvo intervallo præterfluit] Ita scribendum videtur. Græci quoque Scriptores Θουρίων ποταμὸν edunt, licet de eo flumine, a quo Thurios appellatos esse dicunt, quod ex ipsis etiam Thuriarum numismatibus constat, in quibus Crathis quidem fluvius taurina forma impressus est, Thuria vero fons, Leonis capite aquam fistula ex ore fundente. Hic autem de Thuria intelligendum, qui Vibonem, sive Valentiam præterfluit.

Ne illa tauro parita sint] Particulam, ne, pro, nedum, positum docent Grammatici. Sic Appulejus Apologia 1. At ego Æmiliano, non huic Afro, sed illi Africano & Numantino, & præterea Censorio vix crediderim, ne huic frutici credam, non modo odium peccatorum, sed saltem intellectum inesse.

Dædalum ex Sicilia profectum cum Minonis fugeret iram, atque opes] Videtur ex historia legendum; Dædalum in Siciliam profectum, cum Minonis, &c. Herodotus lib. vii. λέγεται γὰρ Μίνω κατὰ ζήτησιν δαίδαλον ἀπικόμενον ἐς Σικανίην, τῶν νῶν Σικανίην καλουμένην, &c. Unde in alio fragmento est: Aristæus cum Dædalo in Sardiniam transiit. Nisi forte dicamus Dædalum in Siciliam primo profectum, ex Sicilia rursus in Japygiam Apuliæ conterminam venisse. Quam sane a Japyge ejus filio dictam docent Græci scriptores, & confirmat Græcum vetus numisma in Apulia apud Daunios signatum Arpis sive Argyrippæ, in cujus altera parte alatum Japygis, sive Icarum Dædali filii simulacrum expressum est, in altera Diomedæ aves duæ, ea plane qua Plinius & alii tradunt forma, Diomedis urnam sepulcralem, ut idem ait Plinius, circumstantes, qui Argyrippæ conditor dicitur.

Ut actione desisteret] Sic alibi locutus est ipse Sallustius, & Terentius Phormione, cum dixit: Herus his desistat litibus. Item Virgilius lib. iv. Me ne incepto desistere victam.

Neque virgines nuptum a parentibus mittebantur] Placeret magis, promittebantur, vel, tradebantur.

Quem corpore & lingua, &c. Barbulejum appellabant] An hoc de Hirtulejo dictum, cujus mentio

est infra. Ita (ut ait Suetonius) Tiberius Nero, per jocos dictus, Biberius Mero.

Fortunam in temeritatem declinando] Videtur legendum: Fortia in temeritatem declinando; nam præcessit; adversa in pravitatem, secunda in casum.

Concurrentium undique virile & muliebre secus] Huc respexit Tacitus, si modo ejus verba mendo vacant, quæ leguntur lib. iv. Virilis & muliebris sexus omnis effusus.

Exornatis ædibus per aulae & insignia] Illud, insignia, videtur mendosum, & mutandum, in, signa: nam in epistola de Repub. ordinanda ita locutus est, cum dixit: Nam domum extruere, eam signis aulae, aliisque operibus exornare.

Epulæ quæ sitissimæ] Accepit hanc vocem, ut multas alias, Tacitus a Sallustio, cum ait lib. ii. Excepere hanc Græci quæsitissimis honoribus.

Vice pecorum] Livius lib. xl. Modo, inquit, pecorum fugientes per saltus avios. Et Tacitus lib. xii. Modo pecorum barbari trahebantur. In orat. M. Lepidi dixit, more pecorum. Sed Tacitus illud vice, usurpavit eodem sensu lib. vi. cum ait: Qui omnia facta diætaque vice legis observans.

Ætu tragulæ] Usus est hac voce Suidas: Τραγούλας, inquit, ὄπλον, ὃ χρητάμενος ὁ Κόττας, ἔτα βίαιον ἀφῆκε πληγῶν, ὅς τ' βληθέντα, καὶ διὰ τὸν πλοῦτον διαπεῖραι, καὶ τῇ γῆ προσηλάσας.

In renunculo piscantis] Non improbamus hanc scripturam, licet in notis ad Cæsarem dixerimus, Lenunculum, pro, renunculum reperiri in veteribus lapidum monumentis. Quomodo Ammianus usurpavit libro xvii. cum ait: Lenunculo se commisisse piscantis. Tacitus tamen Lembunculum dixit lib. xiv. Nando deinde occursum Lembunculorum, &c.

Capiti affligebant] Puto legendum, caput, ex Frontone, qui fragmentum adducit; nam ita Sallustius locutus est lib. iii. cum dixit: Aut afflicti alveos undarum vi; & Tacitus Sallustii æmulator lib. xiv. Fuste caput afflixit; & alibi: Lapide caput afflixit.

Immane quantum animi exarsere] Huc respexit: Tacitus lib. xix. cum dixit: Flavianus exercitus immane quantum animo, &c. & lib. xx. Immane quantum suis pavoris & hostibus alacritatis indidit. Ipse Sallustius supra: Immane dictu est quanti, &c. & Horatius eodem modo: Immane quantum discrepat.

Ad Librum Tertium Historiarum.

Stotiens labores & pericula suscepissem, quotiens a prima adolescentia] Vv. Cc. habent: Si tot labores, &c. quot a prima, &c. Verba vero sunt ex epist. Ca. Pompeii ad Senatum Pro illis autem quæ sequuntur, Hac in spe, placeret magis, Hacine spe, sive ut est in veterum legum fragmentis, Hacine. Item paulo post tollenda vox,

quidem: nam in vv. cc. est tantum, novis militibus.

Apud flumen Durium, &c. & dux hostium C. Herennius cum urbe Valentia, &c.] Verba sunt ex eadem epistola. Cum autem in vv. cc. sit, Duriam, parva mutatione mendosum nomen corrigemus, si Thuriam scribamus, de quo supra libro 1.

Hi-

Histor. sic dixit: Inter lavam moenium, & dextrum flumen Thuriam, quod Valentiam parvo intervallo interfuit. Thuria vero flumen est in agro Brettiorum, quod Vibonem, sive (ut Sallustius vocat) Valentiam, præterfluit, eodem nomine cum Thuria fonte, de quo scripsimus supra.

Cum urbe Valentia & exercitus deleti] Ex eadem epistola sunt item hæc. Sed vv. cc. habent exercitu, non, exercitus. Item paulo post vv. cc. habent: Proqueis ó grati Patres, &c. non, proque his ó grati, &c. Et post videtur legendum: At nunc malis fructibus ipsa vix agit, non, Et nunc, &c. Agitat vero videtur positum eo modo, quo Tacitus usurpavit lib. III. cum dixit: Non modo apud illos homines, qui tunc agebant, etiam secutis temporibus vario rumore tractata; & Terentius: Quam vos facillime agitis; & in ejus vita: Tempus qui agitabant.

Ex inopia gravi fatias facta] Ex hoc loco potest confirmari conjectura nostra, ubi supra pro fatiatis, verbo fatias, apud Sallustium scribi debere diximus.

Immensum aucto mari, & vento gliscente] Ad hunc locum respexisse videtur Tacitus, cum dixit lib. IV. In urbem trepidam ob multitudinem familiarum, quæ gliscebant immensum majore in dies plebe ingenua.

Cunctique omnium ordinum extrema munia exsequi] Videtur illud, extrema, abundare; nam in Bello Catil. dixit: Strenui militis, & boni Imperatoris officia exsequantur.

Qua super omni corpore quietus, &c.] Magis placeret: Omni corpore supinus, vel pronus, &c. atque inter molemque & insulam vitabundus, &c.

Nisi quia vosmetipsi] Verba sunt ex oratione Marci Lepidi ad plebem vv. autem cc. habent: Vobismetipsis, quæ lectio placet; nam sequitur, dominos destinatis. Paulo post, ubi est: si vestra receperitis, ad vos redibunt, &c. illud, redibunt, non est in vv. cc. nam ad verbum concessere, quod præcedit, refertur oratio. Item: Ceteri validiorum, habent vv. cc. non cetera; & Num officere quid vobis, &c. non, ne officere, &c. Deinde habetur in vv. cc. Incassum agebantur, &c. non, agebantur, quæ lectio magis placet; nam sequitur, facturi erant.

Et quamquam L. Sicinius primus de potestate Trib. loqui ausus, &c.] Sunt hæc ex eadem oratione, ad quæ faciunt illa Asconii in Divinationem; Primus, inquit, Sicinius Tribunus plebis, nec multo post L. Quinctius, & postremo Palikanus perferunt, ut Tribuniciam potestatem populo darent Consules Cn. Pompejus Magnus, & M. Licinius Crassus.

In tempus arserunt] Hæc quoque ex eadem sunt oratione. Videtur autem ad hanc loquendi formam respexisse Tacitus, cum dixit libro I. sentit miles in tempus confecta; & lib. IV. Quod omnium malorum suffragium in tempus erat; & libro XIV. & scena in tempus structa.

Impigræ linguæ, animi ignavi, non ultra concionis locum memores libertatis] Videtur imitatus Homeri versum:

ὦ πέποινες, καὶ ἐλέγχε, ἀχάϊδες οὐκ ἐτ' ἀχαιοί.

Qui tribunis plebei mandando Patricium Magistratum] Locus est ex mendosa scriptura non nihil obsecutus. Nam Lepidiana sententia est, non opus sibi esse hortari plebem ad virilia illa, quibus majores ejus Tribunatum pleb. & Patricium magistratum, hoc est, consulatum ipsum, nec non libera suffragia paraverunt. Sed ut nunc in codicibus habetur, talis sensus elici vix potest. Itaque videndum an legi possit: Queis Tribunos pl. modo, modo patricium magistratum, &c. nam in v. c. apud me legitur, quos Tribunos pl. modo &c. ut illud quos, ex queis factum fortasse sit. Porro plebem Tribunatum plebis per secessionem sibi parasse, tradit Livius libro II. cum ait: Agi deinde de concordia coeptum, concessumque in conditiones, ut plebei sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio esset adversus Consules, neve cui patrum eum magistratum capere sibi liceret. Ita Tribuni plebei creati duo, &c. Item patricium magistratum, hoc est, Consulatum, & libera suffragia sibi plebem parasse, idem Livius auctor est libro VIII. cum ait: Tres leges secundissimas plebei, adversus nobilitati tulit. Unam, ut plebiscita omnes Quirites tenerent; alteram, ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent; tertiam, ut alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut utrumque plebejum fieri liceret, Consul crearetur, &c. Sed de liberis suffragiis post auctores patres Livius libro I. sic scribit: Decreverunt, ut cum populus legem jussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent; hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem jus vi ademptum, priusquam populus suffragium ineat, ut in incertum comitiorum eventum patres auctores fierent. Et Cicero pro Cn. Plancio: Nam si ita, inquit, esset, quod patres apud majores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent Comitiorum, &c. Illud autem, modo, quod nos addidimus, in v. c. non est, sed omissum videtur a librariis, ob alterum, modo, quod præcedit. Sic autem locutus est Sallustius tum in bello Jugurthæ, tum in epistola I. de Rep. ordinanda, cum dixit: Fertur accensus in socios modo, modo in cives, &c.

Quamvis Quirites in vobis sit] Verba sunt ex eadem oratione, quæ ita in v. c. meo leguntur: Quamvis omnis Quirites in vobis sit. Unde apparet perspicue legendum esse: Quom vis omnis Quirites in vobis sit. Paulo post pro eo quod vulgo habetur, absit periculum & labos, videtur legendum; Ab iis absit periculum & labos, quibus nulla pars fructus, &c. Ex iis vero quæ sequuntur: Repentina ista frumentaria lege, &c. intelligi potest, latam fuisse legem factione patrum, ut quini modii tritici singulis mensibus viritum dividerentur.

Hi profecto non amplius possunt alimentis carere] Aliter hæc verba, & quidem ex eadem Lepidi oratione, habentur in V. C. in quo ita est: Qui profecto non amplius possunt alimentis carceris, &c. Ut illud, non amplius alimentis carceris, positum videatur pro eo quod est, non amplius quam alimenta. Sic enim Tacitus, amplius unciariorum scenore dixit, & Sallustius ipse supra, amplius una die aut nocte. Possunt vero, pro, promittunt, tum Plautus pluribus locis, tum Terentius usurpavit in Heautonti-

tontimor. Alimenta autem carcerum, & fervorum quini modii (ita enim habet verus etiam codex meus) idem est, dabanturque singulis mensibus, & dicebatur dimensum. Seneca epist. cccxi. Servus est, quinque modios accipit, & epistola xviii. Liberaliora sunt alimenta carceris, sepositos ad capitale supplicium non tam anguste qui occisurus est pascit, &c. Sallustius in oratione Lepidi: Populus Romanus paullo ante gentium moderator, &c. neque servilia quidem alimenta reliqua habet, &c. quibus verbis quinos hos modios intellexit.

Namque utilis exiguitate mors prohibetur] Ex eadem oratione hæc quoque sunt. Placet autem leſtio, veteris codicis mei, in quo est: Namque uti illis, &c. Ut dicat, quemadmodum quæ in carcere dantur alimenta, quod exigua sunt, prohibent quidem mortem, sed lenium accelerant. Simili quadam sententia usus est Tacitus libro xvi. cum dixit: Vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quæ mortem arcerent, &c. & Hieronymus in Commentariis ad cap. iv. Ezechielis, Demosthenem edit auctorem sententiæ, cum ait: Decem panis uncia diurnæ, & aquæ tertia sextarii pars, anima magis trahitur, quam sustentatur. Demosthenis autem verba ex Olynthiaca iii. sunt hæc: *ἂ τῶν ἀσθενούντων παρὰ τῶν ἰατρῶν σίτους δεδομένους ἔοικε, καὶ γὰρ οὔτε ἰχθυὶ ἐκείνῃ ἐπιθήσονται, οὐδὲ τὴν ἀπὸ θνήσκον ἐξ.* Quod autem paulo post habetur: Vindices libertatis, facit ad inscriptionem numismatis argentei Augusti, in quo est, LIBERTATIS P. R. VINDEIX.

Sic ut neque absolvi] Verba sunt ex eadem oratione. Sed particula, ut, non est in V. C. in quo ita legitur totus hic locus: Sic neque absolvi cura familiari tam parva re, & ignavi cujusque tenuissima spe frustratur. Paullo post Faernus legebat, quæ tamen, pro eo quod vulgo habetur, quæ tamen. Item ostentaretur, non, ostenderetur, quæ lectio confirmatur a codice etiam meo manuscripto. Deinde videtur legendum: Malle Principem volentibus vobis esse, quam illius dominationis socium; vel, Malle Principem volentibus vobis, quam illius dominationis esse socium, sive, quam invitis dominationis esse socium. Nam supra habetur: Tutiusque rati volentibus, quam coactis imperitare. Ad illa vero quæ habentur in extremo hujus orationis (neque ignorantia res claudit) facit quod ex Sallustio item citat Donatus in Terentium: Nihil

locordia claudebat. Item paullo post abundat, ut videtur, vox, libertatem; legendumque: Abundati, quia tergis abstinetur. Nam sic Tacitus Sallustii, ut diximus, imitator, libro xviii. locutus est, cum dixit: Ipse abunde ratur, si præsentibus fruere.

Ingens ipse virium atque animi] Imitatus est hoc Tacitus lib. i. cum dixit: Sed femina ingens animi.

Castrisque collatis, pugna tamen ingenio loci prohibebatur] Castra castris conferre dixit etiam Cæsar lib. vii. ut ad eum locum notavimus. Item Ennius Hectoris lytris: Castrisque castra ultro jam conferre parat. Sic enim legendum apud Nonium in, Occupatus. Huc etiam pertinent illa Taciti ex lib. v. locorum ingenio se tuebatur, & illa fortasse ex epistola Mithradatis, Quia multitudinem arctis locis pugna prohibere.

Sed Pompejus, &c. Similem fore se credens Alexandro Regi] Plutarchus tradit Cn. Pompejum ita similem forma fuisse Alexandro Magno, ut sermone fautorum, fuerit Alexander appellatus.

Post reditum eorum, quibus Senatus belli Lepidani gratiam fecerat] Sic locutus est in Bello Catilinæ, & in Bello Jugurthæ, cum dixit: Delicti gratiam fecit.

Atque eum Curio laudatum] V. C. habet, Cupio, ut fortasse, Scipio legendum sit, vel, Cæpio. Videndus Livius lib. xxvii. de Massiva a Scipione dimisso.

Fine inguinum] Cato de re rustica capite xxviii. Postea operito terra radicum fini, & cap. cxiii. Amphoras nolito implere nimium, anſarum infimarum fini. Hirtius de Bello Africo: Umbilici fine, ex quibus locis, & ex hoc Sallustii corrigendus Appulejus lib. ii. de Asino, ubi legi debet, inguinum fine, non ut vulgo, inguinum sana lacinia remota.

Igitur discubere] Hoc fragmentum, cum olim mendosissimum circumferretur, nos ex vv. cc. & auctoritate veterum numismatum, in pristinum nitorem, quantum fieri potuit, restitimus. L. autem hic Fabius Hispaniensis, & item C. Tarquinius, Sertorianarum, ut apparet, partium, habentur in argenteis denariis, quos protulimus in libro de familiis Romanorum.

Quarum unam epistolam] Ita Gallus quidam apud Cæsarem in castra Q. Ciceronis epistolam Cæsaris alligatam jecit; & fortasse hic, verbum, epistolam, adjectum est.

Ad Librum Quartum Historiarum.

ANxius animi, atque incertus] Sic Tacitus lib. v. & xix. incertus animi, dixit. Amisumque assideri] Assideri, pro, obsideri usurpavit etiam Tacitus exemplo Sallustii, qui cum de Ponto Euxino hic agat, videndum an, Amisumque obsideri, legendum sit, quæ civitas est maris Euxini.

Nisi hostes opportuni] Verba sunt ex epistola Regis Mithradatis, quæ videtur fere tota translata ex oratione Corcyæorum ad Athenienses apud Thucididem libro i. Ad hunc autem locum facit,

quod habetur in Bello Jugurthæ: Cavere tamen oportet necubi hostis oportunus fieret. Paullo post in eadem epistola videntur mendosa illa, decem millibus talentorum; nam ex Livio, & Appiano in libro Syriaco, legendum est, Quindecim millibus talentorum. Livii verba sunt hæc ex libro xxxvii. Asiaque omni, quæ cis Taurum est, decedite: pro impensis deinde in bellum factis, quindecim millia talentum Euboicorum dabitis, quingenta præsentia, duo millia & quingenta, cum Senatus populisque Rom. comprobaverint, mille deinde talentum per

per duodecim annos. Item paulo post pro eo quod in vulgatis est: Initio prodidit Antiocho, pacis mercede post habita, custodi agri captivi, &c. v. c. habet: Initio prodidit Antiocho, pacis mercedem; post Attalum custodem agri captivi, &c. quæ lectio consideranda: Nam quæ sequuntur verba, simulatoque impio testamento, &c. omnino ad Attalum pertinent: De cujus testamento, ut omitamus multos scriptorum veterum locos, profereamus unum tantum Porphyrii scripti, apud quem ita habetur in Horatii versu ex Ode xviii. libro II.

— *Neque Attali*

Ignotus heres regiam occupavit.

Attalus Rex Asiæ, Pergami regnavit, cujus hereditatem Pop. Rom. accepit. Dicendo autem, heres occupavi, suspicionem dat, qua existimemus, falso testamento Romanos hanc sibi hereditatem vindicasse, &c. De Aristonico autem variant inter se veteres Historici non parum. Nam Livius epitoma lib. lviii. Eumenis Regis filium dicit, & item Justinus lib. xxxvi. qui non iusto matrimonio, sed ex pellice genitum scribit. At Florus, regii sanguinis ferocem juvenem appellat. Pomponius vero Lætus auctor recens, Eumenis nepotem tradit quod placet, si veteris historici auctoritate nititur. Rursus Eumenem alii edunt Attali patrem, alii patruum, ut in tanta Historicorum varietate, fortasse locus sit aliquid suspicandi de mendo vulgatæ lectionis.

Postremo totam Bithyniam] Hæc quoque sunt ex eadem epistola. Sed vox, totam, non est in vv. cc. in quibus ita leguntur ea, quæ sequuntur paulo post: Cretenses solos omnium liberos ea tempestate, & Regem Ptolemæum. Item in vv. cc. paulo post habetur: Ptolemæus in diem, sive ut in aliis libris est, in dies, bellum prolatans, &c. Sed lectio vulgata, Ptolemæus diem belli prolatat, &c. non displicet; nam supra habetur: Mithradates diem bello circumspicit.

Cum exercitu in obsidione moranti] Hæc quoque sunt ex eadem epistola. Sed in vv. cc. pro obsidione, scriptum est, obsidio; qua voce supra lib. I. Historiarum usus est Sallustius citante Festo Pompejo. Paulo post videtur legendum: Neque quicquam a principio nisi raptum habere, &c. non partum. Nam verbum, conjuges, non alio, quam ad raptum Sabinarum refertur. Galgalus etiam apud Tacitum in vita Agricola, Raptores orbis appellat Romanos. Illudque Virgilii, vivere rapto, huc spectat legendum autem sine nota distinctionis, ut in vv. cc. illa, convenas olim sine patria.

Trahant, excidantque, omniaque & maxime regna, hostilia ducant] Hæc verba ex eadem quoque epistola, ita in vv. cc. leguntur: Trahant, excidant, omniaque non serva, & maxime regna, hostilia ducant. Quæ lectio non displicet; nam paulo supra dixit: Me, quia fama erat divitem, neque servitutum esse, per Nicomedem bello lacefferunt. Paulo post Faernus legebat Regnum Perfidis inclutum divitiis, non, inclutis. Item in vv. cc. est: Quod haud difficile est, pro eo quod vulgo legitur, quod difficile non est.

Tom. VII.

Si tu Mesopotamia, &c.] Totus hic locus ex eadem epistola sic habetur in v. c. qui est apud me, Si tu Mesopotamia, nos Armenia circumgrediemur exercitum sine frumento, sine auxiliis, fortuna, haud nostris vitis adhuc incolumem, &c. Hoc tantum nos mutavimus, ut cum in v. c. sit, aut nostris vitis, nos ex conjectura fecimus, haud nostris vitis; quod positum videtur pro eo quod est, nostra culpa, vel secordia. Exercitum autem intelligit Romanorum. Paulo post in eodem v. c. habetur: Ne malis pernicie nostra tuam prolatare, pro eo quod vulgo legitur, ne malis pernicie nostra tuum imperium prolatare. Veteris autem scripturæ sententia est. Arfacem pernicem suam prolatare tantisper, dum Mithradates vincitur, quo superato, ipse quoque casurus sit.

Naves codicariæ] Festus in epitoma: Caudicariæ, inquit, naves ex tabulis crassioribus factæ. At in veteri inscriptione, CODICARI NABICVLARI INFERNATES. Item: CODICARI NAVICVLARI ET QVINQ. CORP. NAVIGANTES. Videndus Seneca in Commentario de vitæ brevitate, ubi de Cladio Caudice; & Varro de vita populi Rom. lib. III. apud Nonium, qui citat locum Sallustii; nam habet: Quod antiqui plures tabulas conjunctas codices dicebant, a quo in Tiberi naves codicarias appellamus.

Qui prætergrediebantur equites Cataphracti] Huc pertinet alterum Sallustii fragmentum, quod eodem loco Servius profert his verbis conceptum: Equis paria ornamenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant, &c. Ex quo loco satis aperte Servius docet, Cataphractos equites esse, qui & ipsi ferro muniti sunt, & equos similiter munitos habent. Videndus Tacitus lib. xvii. Ubi de Cataphractis ait: nobilissimo cuique tegmen ferreis laminis, &c. & Livius lib. xxxv. cujus verba sunt: Equitum mirabilem vi n traici Hellepontum in Europam partim loricated, quos cataphractos vocant, partim sagittis ex equo urentes.

Ad mensuram solvenda montem ascendunt] Tacitus lib. xxi. de Asphalte: Fugit cruorem, vestemque infectā sanguine, quo formæ menses exsolvent.

Simul eos, & cunctos jam inclinatos, &c.] Videndum an legi possit: Cunctos jam inclinatos laxitas loci, & plures cohortes, &c. pariter arces invadunt.

Hi locorem perigrinari, &c.] Fortasse legendum, Quod inopia scatorum fuere, ab ea arte, &c. Quod, autem sequitur fragmentum (de pecore coria recens detracta, quasi glutino adolecebant) videtur conjungendum cum eo, quod citat Servius: Utrumque ita concinnari simul potest: Lucani de vimine facta scuta coriis tegebant, quæ de pecore recens detracta, quasi glutino adhaerebant; nam vox, coria, hic abundat.

In quis notissimus quisque, &c.] Videtur legendum: Aut mulcato corpore, in prora patibulo emittens affigebatur, &c. Nam hoc in navibus factum esse vel ex eo constat, quod ait, aut malo dependens verberabatur. Mulcato vero corpore dixit alibi, & item Tacitus lib. I. cum ait: Magna pars nudo, aut mulcato corpore.

B b b

Ad

Ad Librum Quintum Historiarum.

Legiones Valerianæ comperto, &c.] Ita locutus est Tacitus lib. xi. cum dixit: Comperto quoque Græcam litteraturam non simul captam, absolutamque; & lib. i. Cæcina comperto vanam esse formidinem. Item Livius lib. xxxi. Satis comperto Ordiazam petitorios Romanos; & Sallustius ipse superiore fragmento dixit: At Lucullus, audito Q. Marcium Regem Procos.

Regem averfabatur] Sic Tacitus lib. xx. Vulgus adverfari Regem invidere Ægypto; sibi metuere.

Ceteri negotia sequebantur] Videtur legendum: Ceteri negotia exsequebantur. Quomodo notavi-

mus supra ad fragmentum lib. iii. Scribendum esse ubi est: Cunctique omnium ordinum munia exsequi; & in bell. Catilinæ sic dixit: Cetera multitudo conjurationis suum quisque negotium exsequebatur.

Et uxori ejus frater erat] Sic supra in bell. Jugurthæ dixit: Liberis ejus avunculus erat; & Tacitus libro iv. Asinius Gallus, cujus liberis Agrippina matertera erat. Sic enim apud Tacitum legendum videtur, non ut in vulgatis editionibus, liberorum.

Sæpe celebritatem nominis intellego timentem] Videndum an legi debeat: Sed te celebritatem, &c.

Ad Fragmenta Incerti Libri.

Pompejus oris improbi] At de Pompejo dixit Plinius lib. vii. cap. xii. Illud os probum redentes; eodemque modo Sallustius supra: Illius probi oris & venerandi.

Exercitum argento fecit] Simili modo dixit Tacitus lib. v. Ac mittit qui auxilia mercede faceret.

Et vobis genius hic deos Penates meos] Verba sunt ex oratione C. Cottæ. Sed in v. c. qui est apud me, pro, vobis genitus, est, bis genitus, quod non displicet; nam infra dixit: Vos Quirites rursus mihi patriam, Deos Penates, cum ingenti dignitate dedistis; & Cicero lib. iii. ad Atticum, diem quo ab exilio revocatus est, natalem suum appellat, cum ait: Natalem diem reditus mei, cura ut in ædibus tuis amœnissimis agam tecum.

Cum omnia memorata apud Inferos supplicia] Ex eadem oratione hæc quoque sunt, Sed v. c. meus habet: Quin omnia, &c. & paullo post ex fragmento inferiore videtur legendum: Caninam facundiam, non, callidam facundiam. Nam Nonius in Rabula sic citat id fragmentum quod modo indicavimus; Sallustius, inquit, Canina, ut ait Appius, facundia exercebatur. Columella in operis præfatione: Sed ne caninum quidem, sicut dixere veteres, studium præstantius, locupletissimum quemque ad latrandi, & contra innocentes, ac pro nocentibus, neglectum a majoribus, a nobis etiam concessum intra mœnia, & in ipso Foro latrocini-um? Isidorus de summo bono lib. iii. cap. lx. quid sit canina facundia, docet, cum ait: Antiqui Forenses eloquentiam, caninam facundiam nuncupabant, eo quod caudicibus in certaminibus caufarum, omiffis quæ agunt, veluti canes, alter alterum sese lacerant, jurgiaque caufarum ad injurias suas commutant. Prudentius in Hamartigenia:

Inde canina Foro latrat facundia toto.

Videnda quæ infra notavimus ad fragmentum canina, ut ait Appius, facundia exercebatur.

Qui victus cum illa simul] Verba sunt ex eadem oratione, pro quibus v. c. habet: queis victus; & post, pro eo quod vulgo legitur, Ita classe, qua commatus vehebatur, habet, ita classe, quæ com-

meatum convehebat; ut illud, ita, pro, præterea positum videri possit. Deinde in v. c. est: Agite ut monet ira, & supplicium sumite, &c. non ut in vulgatis: Agite uti libet, & ita supplicium sumite. Item in eodem v. c. sic leguntur quæ paulo post habentur: Neque mox ingenio corpori honestius, quam pro vestra salute finem vitæ fecerim, &c. nam vulgo male legitur, fecerit. In extremo orationis hæc verba ita ponuntur in eodem v. c. Nam talem honorem bonus nemo volet, cum fortunæ, & maris, & belli ab aliis acti ratio sit reddenda, nam in vulgatis editionibus est, & pacis, pro eo quod est in manuscripto libro, & maris.

Et Marius victus duplicaverat bellum] Sic Tacitus lib. xv. Audita, inquit, interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum.

Fugam nostris fecere] Placeret magis, Fugam nostri fecere. Simili pene modo prolatum est illud in Bello Jugurthæ. Post Auli fœdus, & exercitus nostri fœdam fugam.

Quo cupidius in ore ducis] Tacitus lib. xix. Julianus ad Vitellium productus, & vulneribus fœdatus in ore ejus jugulatur. Sed in Bello etiam Jugurthæ Sallustius ita locutus est.

Ventis per cava terræ citatis, rupti aliquot montes, tumulique sedere] Huc fortasse pertinet fragmentum, quod supra lib. iv. habetur ex Nonio: Atque hiavit humus multa vasta & profunda. Nam Sallustius agebat hic, ut apparet, de ingenti quodam terræ motu, & fortasse de eo, de quo Athenæus facit mentionem lib. iii. ex historiis Nicolai Damasceni, in quibus scriptum erat: *Ἀνεφάνηται περὶ τὴν χώραν αὐτῶν λίμναι τε αἰετῆρον οὐκ οὔσαι, καὶ ποταμοὶ, καὶ ἄλλαι πηγαὶ ὑπὸ τῆς κινήσεως ἀνεωχθεῖσαι.* Ad Sallustii certe locum respexit Tacitus, cum dixit de terræ motu quodam lib. ii. Neque solitum in tali re effugium subveniebat in aperta prorumpendi, quia deductis terris hauriebantur, sedisse immensos montes, visa in arduo quæ plana fuerant, effulsisse inter ruinam ignes memorant.

Saguntium] Huc possunt referri, quæ refert Hie-

Hie-

Hieronymus in Commentario Abacuc, cum ait: Crispus loquitur in historia: Saguntini fide atque ærumnis in incluti, per mortalium studium majores, quam opibus: quippe qui etiam tum semirutæ mœnia, domus intectæ, parietesque templorum ambusti, manus Punicas ostentabant.

Immodicus animi] Tacitus lib. xvii. huc respexit, cum dixit: Corpore ingens, animi modicus.

Insolens vera accipiendi] Hoc quoque ex Sallustio accepit Tacitus, cum dixit lib. xv. Audiendi quæ faceret, insolens erat.

M. Atilius Palicanus humili loco] Videndum an ad hunc pertineat denarius argenteus, in quo Rostra expressa sunt cum titulo, PALIKANVS, quod is Trib. pl. cum esset, Tribuniciam potestatem auctore Pompejo restituerit, ut scribit Ascœnius Pædianus & alii. A nobis tamen cognomen Palikanus Lollia familiae tributum est in libro de familiis, & fortasse non ita recte.

Septimum, neque animo, neque lingua satis compotem] Huc pertinent illa, quæ habentur supra: Neque auribus, aut lingua competere. Ad quæ respexit Tacitus, cum dixit lib. iii. Oppidani neque auribus neque oculis satis competeant, & lib. xix. Trepidus miles, dux segnus, & veluti captus animi, non lingua, non auribus competeat.

Vulgus amat fieri] Simile illud est, quod supra habetur: Quæ ita fieri amat. Seneca lib. de consolatione ad Marciam c. xvi. Nullum, inquit, amat frustra cadere telum, quod in confertum agmen immisum est. Sic enim legitur hic locus in v. c.

Cicero caninam facundiam, ut Appius inquit, exercuit] Videnda quæ supra notavimus ad orationem M. Lepidi, in qua ex hoc loco mutavimus calidam facundiam, in caninam facundiam. Laetantius lib. vi. cap. xviii. ad hoc fragmentum respexit, cum scripsit: sed quia ipse caninam illam facundiam, sicut Sallustius ab Appio dictum refert, exercuit, voluit quoque hominem canino more vivere, ut remorderet lacessitus. Hieronymus in epist. ad Augustinum: Sed incidit, inquit, tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit, quam loqui ita, ut nostra studia cessarent, & juxta Appium, canina exerceretur facundia, &c. & adversus Luciferianos: Proxime accidit, ut quidam Luciferi sectator cum alio Ecclesie alumno, odiosa loquacitate contendens, caninam facundiam exercuerit.

Magna gloria Tribunus militum in Hispania. T. Didio imperante, &c.] Suspicio scribendum esse T. Didio Imp. ut habetur in argenteo Didii

hujus denario, in quo T. DIDY. IMP. descriptus est, licet Plutarchus habeat ὑπὸ Διδίου στρατηγῶν, quod esset, Didio Prætor. Videtur autem librarius illud IMP. quod erat IMPERATOR, vertisse in verbum, Imperante. Quæ vero sequuntur, ita legenda putamus: Multaque tum ductu ejus curata, primo per nobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celata sunt, &c. Paratu vero militum & armorum usurpavit; item Tacitus libro xvii. cum dixit: Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciæ; & in vita Agricola: Paratu magno, majore fama, uti mos est de ignotis, oppugnare ultro castella adorti.

Mare Ponticum dulcius quam cetera] Sic locutus est Tacitus, cum dixit: Quanto violentior cetero mari Oceanus. Ad hunc autem locum videtur, respexisse Isidorus, cum ait libro xiii. cap. xvi. de sinu Pontico: Quod mare ex multitudine fluminum, dulcius quam cetera, nebulosumque, & brevius est, &c. & fortasse totum fere caput ex Sallustio descriptum est.

Rebus supra votum fluentibus] Tacitus lib. xix. Sallustium imitatus, dixit: Cunctis supra vota fluentibus.

Impediebant iussa nautarum] Videtur Tacitus huc respexisse lib. ii. cum ait: Miles pavidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel in tempestive juvat, officia prudentium corrumpat.

Qua tempestate ex Ponto vis piscium erupit] Huc respexit Tacitus lib. xii. cum scripsit: Quippe Byzantium fertili solo, secundoque mari, quia vis piscium in Pontum erumpens, & obliquis subter undas faxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur.

Graviori bello, qui prohiberi venerant, socii fringere] Videndum an legi possit, afflixere, vel potius, fugere.

Cui nomen oblivionis condiderant] Videtur legendum, indiderant. Nam de Lethe flumine Hispaniæ loquitur, quem Strabo libro iii. appellat Limium, & de quo Mela dicit, cui oblivionis nomen est Limio.

Morbi graves ob inediam insolita vescentibus] Sic legendum; nam Tacitus habet: De obsidione cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant. Videndum autem an ad hæc fragmenta addi possit illud, quod ab Ambrosio citatur epist. ad Marcellinum. V. Brevi, inquit, multitudo diversa atque vaga, concordia civitas facta erat, &c. Nam paulo ante, nominatur Sallustius, ut ad eum hæc quoque referri possint.

Ad Sallustii Epistolam I. ad C. Cæsarem de Rep. Ordinanda.

Populus R. antea obrinebat regna &c.] Placet lectio veterum librorum, in quibus est: Populus R. pro vero antea obrinebat, regna atque imperia Fortunam dono dare, &c. Sed cum in aliquibus vv. cc. Fortuna scriptum sit mendo-

se, pro eo alii fecerunt, Fortunæ dono dari.

Fabrum esse suæ quenque Fortunæ] VV. CC. Fabrum suæ esse quemque Fortunæ. Huc autem respexit videtur Livius, cum de Catone dixit lib. xxxix. In hoc viro tanta vis animi, ingeniique,

fuit, ut quocumque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus videretur. Plautus Trinummo: Nam sapiens quidem pol ipse sibi fingit fortunam suam.

Post alius alium] Placeret magis, alius post alium, vel, post alium alius; ut in bello Jugurthæ: Deinde ab eo magistratus alium post alium sibi peperit. Item: Rursum aliis post alios munitari.

De te ipso primum, quia compositurus es, quod optimum factum est] VV. CC. habent, qui ea compositurus es, quid optimum, &c. Videndum item an, optimum factum scribi debeat, pro, optimum factum. Sic enim locuti sunt veteres scriptores. Seneca de vita beata, cap. II. in v. c. Quamvis, quid optimum factum sit, non quid usitatissimum; & Sallustius ipse in Bell. Jugurthæ: Quare optimum factum quidem tibi, &c. Sic enim est in vv. cc. Item Cicero in Catil. I. ut est in v. c. Ego si hoc optimum factum judicarem; & Plautus Aulularia in v. c. Hoc mihi factum optimum est, &c.

Eam vitam bellum æternum & anceps gerere] Vox, vitam, abundat, ut videtur, legendumque puto: Eum bellum æternum gerere, &c. vel re-tenta etiam voce, anceps, si placet.

Plebem Romanam in Villa Publica pecoris modo conscissam] De Villa Publica, videnda quæ notavimus ad denarium familiæ Didicæ & Fontejeæ. Modo autem pecoris dixit, quod supra, more pecorum, & lib. II. histor. Ceteri, inquit, vice pecorum obruncabantur. Tacitus lib. XII. Modo pecorum barbari trahebantur, & Livius lib. XL. Modo pecorum fugientes per saltus invios consecrati ceciderunt. Sed apud Sallust. hoc loco non est necesse mutare, pecoris, in, pecorum, cum ipse alibi dixerit, bonus pecori ager; & Cæsar item, Magna vis pecoris.

Et finem sumptuum statueris] Copula, &, videtur abundare.

Neque quisquam te ad crudeles pœnas, aut acer-

ba judicia invocat] Hoc simile est illis, quæ supra habentur: Ne vos ad virilia illa vocem. Tacitus lib. XVII. Cum neque ad bellum vos, neque ad periculum voco.

Nec immerito cives patria expellerentur] V. C. meus habet: Ne merito, &c. ut sit: Ne cives ea committant, ob quæ merito patria expellantur. Sic enim magis placet quam, expellerentur; & fortasse illud, consuluisse, abundat.

Pecuniæ usum atque decus adempseris] Ita est in v. c. & ita Sallust. dixit infra: Verum si pecuniæ decus adempseris. Item: Ergo in primis auctoritatem pecuniæ demito, &c. paulo post v. c. habet, clari viri, non clarissimi viri.

Quæ res populos, nationesque magnis auctori-bus auxiliant] V. C. habet, Quæque res, &c. Sed pro auctoribus, videtur omnino scribendum, auctibus, ut ex locis, quos hic adducam, intelligi poterit. Livius lib. XXIX. Eaque vos omnia bene in vobis, bonis auctibus auxitis, & lib. IV. Cujus rei præmium sit in civitate, eam maximis semper auctibus crescere. Tacit. lib. XVII. Tiberis immenso auctu, prorsus ponte sublicio, &c. & lib. XX. At civilem immensis auctibus (sic enim legendum ibi, non, auctibus) universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata.

Eamque signis, aulæis aliisque operibus exornare] V. C. non habet copulam, que.

Nequaquam eo postea hebeti & claudio pro exercitio] V. C. habet: Nequidquam eo postea hebeti & claudio pro exercito, &c. Ut fortasse legendum sit, præ exercito uti volunt, &c.

Uti, quæ tibi placuerint, ea Dii immortales approbent, beneque evenire sinant] Sic in epistola sequenti: Ceterum Deos immortales obtestor, ut, quocumque modo ages, ea res tibi, reique publicæ prospere eveniat. Livius lib. VI. Harum omnium rerum causa, vobis antiquandas censeo istas rogationes. Quod faxitis, Deos velim fortunare.

Ad Epistolam II. de Rep. Ord.

SED per ceteros mortales] V. C. habet: super ceteros mortales, &c. Videtur autem legendum: Sed præter ceteros mortales, &c. nam supra eadem usus sententia, dixit: Atque in te maxime, qui tantum alios prætergressus es, &c. Unde videtur paulo supra alio item loco scribendum: Quibus præter ceteras gentes maximi & clari estis, &c. non, per ceteras gentes. Hæc autem epistola, quantum conicere possumus, ad Cæsarem scripta est antequam in Hispaniam contra Petrejum & Afranium profectus esset.

Nihil tam ex alto reperiri posse] Quid si legamus? ex alto repeti posse. Virgilius Æneid. Quid causas petis ex alto?

Quæ dicam de summa reip.] V. C. habet, de summa Rep. & ita veteres scriptores locuti sunt. Virgilius Æneid. II. Quo res summa loco Panthu? Ennius & alii.

Ceteros, beneficio, quam metu retinere maluit] Huic sententiæ similis est Terentiana illa in Heautontimor. Act. I. Pudore ac liberalitate liberos retinere satius esse credo, quam metu.

Et bonis & malis rebus ea creatur] Videtur sine dubio, pro, rebus, scribendum, rationibus; nam peccatum librarii agnoscimus ex, rationibus, in rebus. Sic Cato dixit agrum bonis & malis rationibus colendum; & Metellus apud Agellium lib. I. cap. VI. Quid ergo nos a diis immortalibus divinius expectemus, nisi malis rationibus finem facimus. Cicero pro Rabirio Postumo dixit, Augere rem bonis & honestis rationibus. Idem error irrepsit in librum I. Cæsaris de Bell. Civil. in quo est: Tamen omnibus rebus in eo perseverandum putabat cum, pro, rebus, debeat legi, rationibus, ut ad eum locum notavimus.

Ad Librum Primum Livii.

FEtialis erat M. Valerius, is Patrem patratum Sp. Fufium fecit, verbena caput capillosque tangens, &c.] Possit aliquis suspicari ex versu Virgilio, qui habetur libro XII. Æneid.

(*Velati lino, & verbena tempora vincti*) possit apud Livium legi, tegens, pro eo quod vulgo legitur, tangens. Nos tamen non improbamus receptam lectionem, quæ fortasse obscuro aliquo antiquitatis testimonio confirmatur.

Nec mirari oportet, hunc ordinem, qui nunc est, post expletas quinque & xxx. tribus, duplicato eorum numero, centuriis juniorum, seniorumque ad institutam ab Ser. Tullio summam non convenire, &c.] Locus est obscurissimus, ad cujus intelligentiam liber hic Octavii Pantagathi totam de centuriis opinionem proferre, quam Antonius Augustinus a se accurate olim litteris mandatam, ac his plane verbis descriptam ad me misit. Explicat, inquit, Livius paucis, quid comitia centuriata Tullii ab iis, quæ Livii tempore habebantur, differrent: ea differentia notior fuit iis, qui eodem tempore vixerunt, quam nobis, qui non solum comitia Liviana, sed & ipsos annales Livii, & Livium in Livio desideramus, usque eo perierunt scripta veterum, & ea, quæ exstant, male accepta a librariis sunt, ut hoc nescio quid, quod scimus, multis teneamus in tenebris. Sed hoc primum in his verbis agnoscere videmur, differre illa comitia a posterioribus, quod post expletas xxxv. tribus, alia summa confecta sit, non lxx. centuriarum in omnibus classibus, aut in duabus classibus, ut ex Philipp. II. Ciceronis non nemo suspicatur; sed in singulis classibus. Sic videtur dicere eam summam centuriarum Tullianarum durasse, quoad xxxv. explerentur. Additque (Quadrifariam enim urbe divisa regionibus, collibusque quæ habitabantur partes, tribus eas appellavit, ut ego arbitror, ab tributo: nam ejus quoque æqualiter ex censu conferendi ab eodem inita ratio est. Neque hæc tribus ad centuriarum distributionem, numerumque quicquam pertinere.) Ex his verbis tribus urbanas quattuor a Ser. Tullio institutas elicimus: de rusticis mirum silentium, originem nominis a tributo, quæ parum grata est; cum alia sit potior a numero trium antiquiorum Ramnensium, Titiensium, & Lucerum. Sed quod postremum est, maxime quærebam; eas tribus regionibus & collibus divisas, non ut alias hominum genere, & nationibus nihil ad Servianam centuriarum distributionem, & numerum pertinuisse nam post expletas xxxv. tribus pertinuerunt, tum ad centuriarum distributionem, tum ad numerum, dixerat enim prius duplicari numerum xxxv. tribuum centuriis seniorum & juniorum; ita summam effici aliam. Nam ut in libro de legibus dictum a nobis est, prima classis constat xxxv. centuriis equitum, xxxv. juniorum, totidem seniorum peditum centuriis. Secunda classis totidem habet seniores pedites, atque juniores; equites nullos habet. Sic tertia, quarta, & quinta. Fiant centuriæ cccclxxxv. Singulæ centuriæ distinguuntur nominibus tribuum: est enim, ut Cicero ait in

Planciana, centuria pars tribus, binæ enim centuriæ peditum sunt in singulis classibus, una equitum in prima classe ex singulis tribubus. Quod si quis etiam equites existimat in seniores, & juniores divisos fuisse: tum lxx. equitum centuriæ fuerint necesse est, & numerus omnium centuriarum cccclxxx. Sed si hæc summa fuerit, si superior: vere a Serviana summa longe differret. Nomina singularum centuriarum nominibus tribuum explicare possumus, ut enim apud Livium invenimus lib. xxvii. Galeriam juniorum, centuriæ nomen fuisse, quæ prærogativa fuerit centuriatorum comitiorum; & lib. xxvi. Veturiam Juniorum, quæ habuerit alios seniores, cum quibus consuluerit; hoc est, centuriam ejusdem tribus, & classis Veturiam Seniorum dictam. Sic facile persuasi sumus, omnes centurias ita appellari. Primæ classis Palatina equitum, quæ si duplex fuit, Palatina Equitum Seniorum, Palatina Equitum Juniorum, item Peditum Palatina Seniorum, Palatina Juniorum. Sic Suburana Equitum, &c. Sic ceteræ ex tribuum nominibus. Secundæ autem classis item peditum Palatina Seniorum, Palatina Juniorum, Suburana Seniorum, Suburana Juniorum, &c. Sic tertiæ, quartæ, quintæ classis. Vides hac ratione, tribus ad comitia centuriata posterioris temporis pertinuisse, ad prioris non pertinuisse, ut Livius ait. Hac etiam de causa sæpe centuriæ tribus appellantur, utpote tribus, ut diximus, partes. Cicero in secunda agraria: (Itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus; neque singulæ voces præconum, sed una voce universus populus R. Consulem declaravit.) Sic & prærogativa centuria, & ceteræ jure vocatæ tribus sæpe appellantur. Nam Ciceronem non tribus comitiis Consulem, sed centuriatis factum esse, apparet ex illis verbis orationis post reditum in Senatu: (Ut eadem centuriæ, quæ me Consulem fecerant, consularum meum comprobarent.) De prærogativis Asconius videndus lib. II. in Verrem. In Livio tempus mutationis comitiorum requirimus, & quia decem libri desiderantur, in quibus hæc fortasse dilucide fuerunt explicata, excusationem accipimus, præsertim cum credamus illis temporibus expletas fuisse quinque, & triginta tribus, nam duabus ex Floro didicimus adjectas eo tempore esse, neque quod alio loco dicitur, expletas esse xxxv. sed xxv. putamus, ut Sigonius recte putat. Cur autem dicemus, & prærogative, & tribuum fecisse mentionem in his eisdem decem libris, qui extant? memoriæ ne peccatum, an librariorum erratum esse? Verba Livii sunt lib. v. anno V. C. cccclvi. si fastos Capitolinos sequimur: (Haud in vitis patribus P. Licinium Calvum prærogativa Tribuum militum non petentem creat.) Et mox: (Qui prius, quam renuntiarentur, jure vocatis tribubus, permissu Interregis, P. Licinius Calvus ita verba fecit.) Sigonius, prærogativæ, ego prærogativa scribo, sed creat, non, creant. Idem lib. x. (Nemini dubium erat, quin

quin Q. Fabius omnium consensu destinaretur: eumque, & prærogativæ, & primo vocatæ omnes centuriæ Consullem cum L. Volumnio dicebant.) Hæc anno DLVII. Prærogativæ jus obtinuisse primam classem existimo pro veteri jure; quo si variatum non esset ab equitibus, & primæ classis centuriis, id fiebat, quod illi statuisent, cum constarent ex pluribus centuriis Dionysio teste. At immutato numero centuriarum, ne prima quidem, & secunda classis id obtinerent. Quamobrem in comitiis consularibus de Dolabella hæc verba Ciceronis sunt in nobilissima oratione Antoniana secunda: (Ecce Dolabella comitiarum dies: sortitio prærogativæ, quiescit, renuntiatur, tacet. Prima classis vocatur, renuntiatur: deinde ut assolet, suffragatum secunda classis vocatur, quæ omnia citius sunt facta, quam dixi, confecto negotio bonus Augur, Lælium dices, alio die, inquit.) Ad secundam classem venire necesse non fuerat, si nulla varietas erat in suffragiis, ut Livius disertè scripserat. Verbum suffragatum nos primi scribendum esse Paulo Manutio nostro consulenti respondimus. Prius enim obscure, atque adeo turpiter scriptum fuerat, (deinde ut assolet, suffragia. Tum secunda classis vocatur) in quo, jure se Gracchius torfit; neque enim poterat excogitare apta suffragia post renuntiationem suffragiorum primæ classis, ante vocationem secundæ. Fuisse autem classes quinque eodem tempore, constat ex fragmentis historiarum. C. Sallustii Crispi, sic enim ad C. Cæsarem amicus dixisse fingitur: (Sed de magistratibus creandis haud mihi quidem absurde placet lex, quam C. Gracchus in Tribunatu promulgaverat, ut ex confusis quinque classibus sorte centuriæ vocarentur.) Tollebat Gracchus prærogativam primæ classis, & classium ordinem; ne in optimatum potestate centuriata comitia essent. Semper enim jure vocatæ centuriæ sequebantur prærogativæ suffragium; ut Cicero refert. Quod si prærogativa non erat primæ classis, non consulere hac lege C. Gracchus plebi, cum ex sorte prærogativæ penderent tota comitia, si tolleretur prærogativam aliis classibus. In prima vero classe tum equites erant, tum patricii, & Senatores ditissimi quique; is enim erat maximus census. Plebei paucis exceptis in aliis classibus censabantur. Maximum argumentum ex nomine centuriarum a Livio relatarum sumo; ut credam id primæ classis concessum, ut ex ejus tantum centuriis sortitio prærogativæ fieret; non enim Livius adjecit, cujus classis esset Galeria Juniorum, aut Veturia Juniorum; propterea quod certum erat esse primæ classis, quæ prima vocabatur. Hoc igitur existimo datum primæ classis, pro veteri jure, quo vis omnis suffragiorum in centuriis equitum, & peditum primæ classis, si non variaret, consisteret. Similis locus superioribus, in quibus Livius non videtur temporis habere rationem, est lib. VI. (Tum ut bellum juberent, latum ad populum est, & ne quicquam dissuadentibus Tribunis plebis, omnes tribus bellum jufferunt.) Dicendum erat omnes centuriæ: aut omisso verbo tribus, omnes jufferunt. Cupio etiam lib. XXIV. mutare Livii verba, ut addatur tertium nomen centuriæ cujusdam prærogativæ, sic enim scriptum est: (Eo die

cum fors prærogativæ ante juniorum exisset; eaque T. Otacilium, & M. Æmilium Regillum Cof. diceret.) pro, ante, scribo, Anien hoc est, Anienfis. Item proxima pagina: (Iterum prærogativa suffragium init.) non, Interim. Quod vero libro XXVI. de Veturia Juniorum, & Veturia Seniorum dicitur, mutatum vidimus in quibusdam libris in centuriam Juniorum, & Seniorum, non recte. Sic etiam Gracchius in mendosum librum incidisse visus est, cum multa præclare de comitiis absolvisset. Addo titulum statuae Vespasiani temporibus statuatæ a tribulibus Suburanæ Juniorum, cujus verba hæc sunt:

PACI. AETERNAS

DOMVS

IMP. VESPASIANI

CAESARIS AVG.

LIBERORVM. Q. EIVS

SACRVM

TRIB. SVC. IVNIOR

DEDIC. XV. K. DEC.

L. ANNIO. BASSO

C. CAECINA. PAETO.

COS.

In hac basi scripta sunt nomina multorum civium Romanorum per centurias quasdam divisa; nomina centuriorum hæc sunt:

TI. CLAVDI. NICIAE

D. ROETI. SECVNDI

CN. POMPEI. PELATIS

C. CORNELII. SVCCESI

L. RVBRI. SECVNDI

TI. IVLI. PRIMIGENI

M. CAELI. LESBI

SEX. IVVENIS

Idem Livius lib. XLIII. ita scribit: (Prior Claudius causam dixit: & cum ex XII. centuriis equitum VIII. Censorem condemnassent, multæque aliæ primæ classis: extemplo principes civitatis in conspectu populi, anulis aureis positus, vestem mutarunt.) Locus est valde mendosus, neque enim tanta umquam penuria equitum fuit. Scribo igitur sic: (& cum XIII. centuriæ equitum Censorem condemnassent.) De illis Livii verbis considerandum est, quid sit, quod ita scripserit lib. XL. in censura M. Æmilii Lepidi, & M. Fulvii Nobilioris ann. verbis DLXXIV. Mutarunt suffragia; regionatimque generibus hominum, causisque & quæstibus tribus descriperunt. Nam Cicero in centuriatis comitiis non ita multa descripta esse significat. Ejus verba sunt lib. III. de legibus: (Ferri de singulis nisi centuriatis comitiis noluerunt; descriptus enim populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad suffragium auxilii, quam fuisse in tribus convocatus. Hoc etiam Censoribus dat in efficta lege. Populique partes in tribus describunt: ex in pecunias, ævitates, ordines partivnto.) Censu enim, sive pecunia distinguntur classes, item Senatorum, equitum, & peditum census, ut etiam ordinibus, quamvis in centuriatis comitiis non legi Senatores ab aliis distinctos, equites a peditibus distingui certum est: ætatibus Seniores; hoc est, majores XLV. annis a junioribus, hoc est, minoribus, item puberes ab impuberibus. Regiones fuerunt aut urbanæ, de quibus P. Victor, & Sex. Rufus scripserunt, aut extra urbem intra Italiam, de qui-

qui-

quibus Plinius scribit : Sed & tribuum divisio est etiam regionum divisio, tam intra urbem, quam extra ; quod & apud Gellium affirmat Lælius Felix : Cum ex generibus omnium suffragium feratur, curiata comitia esse. Cum ex censu, & ætate, centuriata. Cum ex regionibus, & locis, tributa ; hominum autem scribo, ut apud Livium, pro omnium ; genera hominum non distincta locis, sunt curiales curiis triginta distincti, quæ distinctio personarum est, non ex loco, in quo ipsi vel majores habitaverunt, quamvis haberent loca, in quibus curiæ facta fierent, ut etiam familiæ habebant sacra quædam gentilicia, certis in delubris, vel templis ; non tamen loco sacrorum distinguebantur, sed personarum qualitate genera etiam distingui putemus apud Livium, si libertinos ab ingenuis separemus ; nam libertini olim in patronorum tribu, mox in urbanis tantum, tandem in una tribu Esquilina suffragium tulerunt, ut idem ait lib. XLV. causas, & quæritus, quid appellet Livius, non facile dixerim : nisi quis præcones, fabros, tubicines, scribas, accensos, putat in suffragiis ferendis distinctos, ut aliquot ex his in Serviano censu distinguebantur. Hactenus Ant. Augustinus.

Aruns Tarquinius, & Tullia minor, &c.] Ex Dionysio, & aliis ; videtur legendum Lucius non Aruns, & ex iis etiam, quæ apud Livium sequuntur.

Enimvero manifesta res visa] Placeret magis : Tum vero manifesta res visa.

A D L I B. II.

Salis quoque vendendi arbitrium, quia impenso pretio venibat in publicum, omni sumptu ademptum privatis, &c.] Locum sine dubio mendosum, docti viri restituere conati, magis, ut videtur, corruerunt. Nam illud concessum, quod est ab ipsis substitutum, non reperitur in vv. cc. in quibus item constanter non legitur vox, privatis, & ademptum, habetur, non, adempto, ut ipsi reposuerunt. Ut fortasse hujus loci sententia sit, iniquum videri, pretio salei divendi, quod nulla impensa in publicum veniret, id enim valet, impenso pretio, hoc est, nullo soluto pretio, ut Cicero etiam usurpavit libro XIII. epist. XII. ad Atticum, in qua sic est : Scribis enim esse rumorem, me, ad lacum quod habeo, venditurum, minusculam vero villam utique Quinto traditurum, vel impenso pretio, &c. Sed ut locus suæ integritati penitus restituatur, videtur necessario repetenda extrema syllaba verbi publicum, ut ita totus locus legatur : Salis quoque vendendi arbitrium, quia impenso pretio venibat in publicum, cum omni sumptu ademptum, &c. omissa voce privatis, quam diximus non extare in manuscripto codice, qui est apud me.

Romæ tribus una ex xxx. factæ] Videtur necessario scribendum, una & xx. nam lib. VI. Livius scribit tribus additas fuisse quattuor, lib. VII. duas, lib. VIII. duas, lib. IX. duas, lib. X. duas, lib. XIX. item duas, quæ numerum efficiunt Tribuum xxxv. alioqui Livius parum verus, & sibi parum constans videretur. Numerus tribuum habetur in veteri inscriptione, cujus exemplum subjeci :

IMP. CAESARI
DIVI. NERVAE. F

NERVAE. TRAIANO. AVO
GERMANICO. DACICO
PONTIFICI. MAXIMO
TRIBVNIC. POT. VIII.
IMP. IIII. COS. V. PP
TRIBVS XXXV.
QVOD. LIBERALITATE
OPTIMI. PRINCIPIS
COMMODA. EARVM. ETIAM
LOCORVM. ADIECTIONE
AMPLIATA. SINT

Extat etiam apud me fragmentum tabulæ marmoreæ, in qua habebantur nomina tribuum, & numerus earum, & quibus locis, &c. cujus fragmenti exemplum est hoc :

NVMERVS. TR....
QVIBVS. LOCIS....
PAL. H. IIII. CLXXXII....
SVC. H. IIII. LXVIII. IN..
ESQ. H. ∞θLXXVII. A....
COL. H. CCCCLVII. I...
ROM. H. LXVIII.
VOL. H. LXXXI.

A D L I B. III.

Tantum hostium non solum intra muros est, sed in arce supra Forum, curiamque : comitia interim in Foro sunt : Senatus in curia est : velut cum otium superat, Senator sententiam dicit, alii Quirites suffragium ineunt, &c.] Ex hoc loco satis apparet, Forum Romanum ibi olim fuisse, ubi nunc est Nosocomium Beatæ Mariæ Consolationis, ad radices scilicet arcis Tarpejæ : Comitium autem paullo supra Curiam, qua parte Forum Romanum viæ sacre jungebatur, ubi Cloacinæ Veneris signum colebatur, de qua paullo post ait Livius, prope Cloacinæ ad Tabernas, quibus nunc Novis est nomen. Nam de Tabernis Varro, sub Novis, inquit, dicta, pars in Foro ædificiorum, &c. Confirmat hunc locum de Foro, Comitio, & Curia, Cicero pro P. Sestio, cum ait : Cum Forum, Comitium, Curiamque multa de nocte armatis hominibus occupavissent, &c.

Quod autem in Foro prope Comitium, & Curiam fuerint Rostra, præter Rostra ipsa marmorea, eo in loco reperta, ubi olim Deæ Rumæ Sacellum, nunc est Divi Theodori, vel hæc ex eadem oratione Ciceronis verba indicant satis aperte, quæ sunt de Q. Fratris scripta : Pulsus, inquit, e Rostris in comitio jacuit.

Non minore motu animorum cædis memoria renovata, quam quem nova fama de Virginia adeo fœde ad libidinem petita accenderat] Videtur illud, quem, mutandum esse, in, quidem, vel omnino delendum. Numitorius vero, quem supra Livius nominat, non is est, qui in argenteis, & æreis numismatibus L. NUMITORIUS dicitur, sed ex ea, ut videtur, familia.

Ne nunc dulcedine semel capti ferant desiderium] Illud, ne, non videtur satis usitata forma prolatum. Itaque Octavius Pantagathus pro ea particula, legebat, Ea nunc, vel, an nunc, vel potius, Nunc dulcedine semel capti ferant desiderium ?

Et ab iis qui creati essent, cooptari collegas juberet]

beret | Videtur legendum : Ut ab iis, qui creati essent, &c.

A D L I B. III.

Evectus effreno equo] Plinius lib. de viris illustribus scribit, frena apud Romanos equitibus detrahi solita, ne qua spes revocandorum equorum periculi vitandi causa relinqueretur.

Anxur fuit, quæ nunc Tarracinae sunt] V. C. habet, Terracena, ut in antiqua etiam inscriptione habetur, quæ ibi reperta est ; & ita habet Porphyronis liber, qui est apud me vetustissimus, in quo ita scriptum est : Olim Anxur dicebatur, ubi Jovem Anxurum colebant, cujus & Virgilius meminit, cum ait : Juppiter Anxurus arvis præsidet, &c. merito autem reperimus, inquit Horatius, & impositum saxi, quoniam illis temporibus Terracenenensis urbs in altissimo monte erat, inde postea in aequiorem locum deposita est, ut non solum sint adhuc vestigia ædificiorum in monte, sed & murorum, &c. IOVIS autem antique, pro IUPPITER, & AXVR, non Anxurus in argenteis denariis Vibia Familiae signatum est.

A D L I B. V.

Sed diique, & homines prohibere redemptos vivere Romanos] V. C. habet : Sed dii quoque, & homines, &c. ut legi possit : Sed dii quique, & homines. Paulo post in eodem v. c. pro eo, quod in vulgatis editionibus habetur, quod cum in publico deesset aurum, &c. Scriptum est, quod cum inde publico, &c. ut videatur fortasse legendum : quod cum de publico, &c.

A D L I B. VI.

Clariora deinceps certioraque ab secunda origine, &c.] V. C. habet, clariora deinceps certioraque ob secundam originem, &c. Sed illud, ob, ex litura apparet fuisse, ad.

Eaque xxxv. tribuum numerum explevere] Videntur hæc verba adjecta esse ab aliquo, qui non animadvertit infra libro VII. a Livio scribi, duas adjectas esse tribus, item totidem lib. VIII. item duas lib. IX. & duas præterea alias lib. X. quæ hac ratione numerum efficerent tribuum, non, xxxv. sed xli. Vide quæ notavimus ad lib. I.

Et non contentus agrariis legibus, quæ materia semper Tribunis Plebis seditiorum fuisset, idem moliri cœpit] Faernus postrema verba ex v. c. sic emendabat : fidem demoliri cœpit, acriores quippe, &c. nam primam litteram verbi, fidem, cum librarius putasset digamma esse Æolicum, omisit, ut videtur ; & fecit, idem, & pro, demoliri, scripsit moliri, omittâ prima verbi syllaba, ob similem præcedentem vocis fidem.

Sunt qui duumviros, qui de perduellione anquirerent, creatos, auctores sint. Damnatum Tribuni, &c.] Faernus ita totum hunc locum legebat, interpungebatque. Sunt qui per Duumviros, qui de perduellione anquirerent, creatos, auctores sint, damnatum Tribuni, &c.

An placeret scœnore circumventam plebem, ni potius quam sortem creditam solvat, &c.) Faernus legebat, ni plus, quam sortem creditam solvat, &c.

A D L I B. VIII.

Palæpolis fuit haud procul inde, ubi nunc Nea-

polis sita est, duabus urbibus populus idem habitabat. Cumis erant oriundi. Cumani Chalcide Euboica originem trahunt. Classe qua advecti ab domo fuerant, multum in ora maritima ejus, quod accolunt, potuere. Primum in insulas Ænariam, & Pitheculas egressi, &c.] Locus hic Livii mirifice illustratur verbis Strabonis, quæ habentur lib. V. Μετὰ δὲ Διλαρχίῳ ἐς τὴν Νεάπολιν Κυμαίων. ὕστερον δὲ καὶ Χαλκιδεῖς ἐπέφυγον, καὶ Πιθηκουσίων πύεις, καὶ Αἰναρχίων, ὡς ἐ καὶ Νεάπολιν ἐκλήθη διὰ τῆσσι. Cum autem in vulgatis Strabonis codicibus, Αἰθωσίῳ mendose legeretur, non ex hoc Livii loco, Αἰναρχίων jampridem emendavimus, quam emendationem veram esse existimamus.

A D L I B. X.

Etruriam rebellari ab Arretinorum seditionibus motu orto nuntiabatur : ubi Licinium genus præpotens divitiarum invidia pelli cœptum] V. C. qui est apud me scriptus manu doctissimi viri, Poggii Florentini, habet, Cilnium genus, non, Licinium. Unde videtur, tum hic Cilnium genus, scribendum esse, tum paulo post, Cilinio genere, non, Licinio, ut vulgo habetur, his plane verbis Pacatam, inquit, ab Dictatore Etruriam esse, seditionibus tantum Arretinorum compositis, & Licinio genere cum plebe in gratiam reducto, &c. Hujus autem loci emendatio, ne, quem sua laude fraudemus, debetur Octavio Pantagatho, qui primus animadvertit, tum apud Livium, qui fortasse Mæcenati hoc loco gratificari voluit, tum apud alios scriptores in nullo magis nomine librorum vitio erratum esse, quam in eo, quo C. Cilinius Mæcenas affectus fuit. Quem tamen Arretinum, splendido genere, & ut ait Horatius, atavisque Regibus ortum, Augusti maxime familiarem sciinus fuisse. Equitem item Romanum, nullo alio functum magistratu, ut T. Pomponius Atticus dimidium animæ Ciceronis. Is versus aliquot scripsit, in quos invehitur Seneca, licet aliquos etiam laudet. Et in eum rursus lusit Augustus in epistola, cujus aliquot verba refert Macrobius, sed mendosissima. Sunt autem, hæc : Vale mel gentium, metuelle, * ebur ex Etruria, laser Arretinum, adamas supernas, Tiberinum margaritum Ciliniorum (sic enim legendum pro Cilneorum) smaragde, Jaspis figulorum, berylle Porfena, carbunculum habeas. ἴνα σωτήριον πάντα κηλάρματα mæcharum. Tacitus certe solus lib. V. pene incorruptum hoc nomen edit, cum ait : Ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Mæcenatem equestri ordinis cunctis apud Romam, & Italiam præposuit. Pantagathus autem emendationem suam, Silianis maxime versibus tuebatur ex lib. VII. belli Punici :

Cilinus Arreti Tyrrenis ortus ab oris.

Clarus nomen erat, &c.

Nam a Cilino Cilinius est, ut a Licino Licinius, ab Æmilo Æmilium, a Tullo Tullius, a Rutilo Rutilius, a Plauto Plautius, a Planco Plancius, atque alia id genus. Nec potest Silianum carmen in Licinum mutari, nam prima syllaba corripitur, ut in hoc veteri carmine :

Marmoreo in tumulo Licinus jacet, at Cato parvo,

Pompejus nullo, credimus esse deos ?

Mæ-

Mæcenatis autem cognomen reperitur in veteribus monumentis per *AE*, ut etiam in vetustissimis libris, non per *OE* scriptum, ut Mæcia tribus, Mæcianus, & Mæcilius item in numismatibus antiquis.

Bellona, si hodie nobis victoriam duis: ast ego templum tibi voveo] Pro, ast, legendum, asti, ut est in v. c. Quod videtur positum pro eo, quod in inscriptione veteri Fratrum Arualium est *TVNC*, ut in notis ad eam inscriptionem plenius scripsimus, prolato etiam Tertulliani loco simili. Reperitur autem, asti, apud alios etiam veteres scriptores, eodem, quo hic apud Livium significatu, usurpatum.

A D L I B. XXI.

Et si diutius vixisset Amilcare duce Pœnos arma Italiæ illaturos fuisse] Placeret, Et si diutius vixisset Amilcar, eo duce, Pœnos arma Italiæ illaturos fuisse, &c. Confirmatur hæc lectio loco etiam Polybii, cujus Græca verba, quia in promptu sunt, recitare supersedebimus.

A D L I B. XXII.

Præterquam quod nihil haustum ex vano velim] Videtur legendum, ex vario, &c. Parva mutatione, ut ad scriptorum varietatem, quam subobscurè Livius innuit, referatur. Paulo post, tota illa de vere sacro rogatio ita videtur describenda: Velitis, jubeatis ne; si res Populi Romani Quiritium ad quinquennium proximum, sicut velim eam, salva servata erit hisce duellis, quæ duella cum Gallis sunt, qui cis Alpes sunt, quod ver atulerit ex suillo, ovillo, caprino genere, quæque profana erunt, Jovi fieri, ex quo die Senatus Populi Rom. jusserit, donum datum duit populus Rom. Quiritium. Qui faciet, quando volet, &c. & in extrema rogatione legendum est: Si antidea Senatus, Populusque jusserit, &c. unica dictione, pro eo, quod est in vulgatis, ante id ea, &c. Illud autem, Probe factum esto, additum est ex veteri formula, quæ frequens est in antiquis legum tabulis.

Classem gravem com meatibus, impeditam suo ipsam instrumento] Cum in v. c. sit, suo & ipsam instrumento, fortasse legi poterit, suometipsam instrumento.

Sol seu de industria ita locatis, seu fortasse ita stando] V. C. habet, ita stare, ut legi possit, ita starent.

Ut sacrum anniversarium Cereris intermissum sit] Videndus Festus: Minuitur, inquit, populo luctus, &c. cum in castro Cereris est, &c. Item, Græca, inquit, sacra festa Cereris ex Græcia translata, quæ ob inventionem Proserpinæ matronæ colebant. Quæ sacra, dum non essent matronæ, quæ facerent, propter cladem Cannensem, & frequentiam lugentium, institutum est, ne amplius centum diebus lugeretur. De Casto autem Cereris ita scribit Arnobius lib. v. Quid temperatus fabæ alimonio panis, cui rei dedistis nomen Castus; nonne illius temporis imitatio est, quo se numen Cereris a fruge violentia mæroris abstinuit?

Nequid ab Romanis novi periculi esset] In v. c. est, fieret, pro quo videtur scribendum, foret.

Tom. VII.

A D L I B. XXIV.

Ac remissi ab eo cum Hannibale nobili adolescentulo Hippocrates, & Epicydes, &c.] Non est mutanda hujus loci scriptura, ut video fecisse doctos viros, qui ob historiæ ignorationem, fecerunt: Ac remissi ab eodem Hannibale nobiles adolescentuli Hippocrates, &c. Nam Hannibalis tertii legati, cujus ignoratio doctos viros perturbavit, satis aperte fit mentio a Polybio in primo ejus fragmento per nos edito, quod imitatus est Livius hoc loco: Σπουδῆ, inquit, πάλιν απέπειψε τοὺς πρέβεις, σὺ δὲ τοῦτοις Ἀννίβαν τὸν Καρχηδόνιον.

In eas tollendas desuper murum eminentem, &c.] Faernus ex v. c. in quo est eas tollendo, &c. elicuit veram lectionem, quæ est: In eas tolleno, &c. Notum est autem quid sit Toleno ex auctoribus de machinis bellicis, & ipso Livio lib. xxxviii.

Aut maritimis viribus arceret] Sine dubio legendum, maritimis urbibus arceret, ut est in v. c. & paulo post legendum item: Agmenque Romanum importune vexatum ab equitibus hostium fuerat, &c. Alii vero reposuerunt, versatum, pro eo quo in vulgatis libris est, incursum.

A D L I B. XXV.

Hæc cum ab optimo quoque pro atrocitate rei acta essent] Videandum an legi potius debeat, jacta essent.

Restituit tamen his animos] In v. c. additur, qui erant adjecti, mendose scilicet, pro, abjecti. Sed videtur id additum ab aliquo, qui locum Livii παραφραστῶς, illustrare voluerit.

A D L I B. XXVI.

Quid autem, solum se restantem prodesse Reipub. potuisse? nisi si mors sua remedio publicis claudibus futura esse, potuisset] Videtur legendum, futura esset, ut est in v. c. nec aliter sensus consistere potest. Verbum autem restantem, usurpavit Sallustius eodem, quo Livius, significatu.

Et quæ dum pavent Romanis interrupta acies videatur: etiam si se utrinque in hostem vertat, &c.] Faernus ita hunc locum restituebat: Et quæ dum paveat Romanus, interrupta acies videatur: eam si se utrinque in hostem vertat, &c.

His motus ad Turiam fluvium castra retulit] V. C. habet, Tutiam, non, Turiam, quomodo Silius manuscriptus lib. xv. hoc versu:

*Castra locat, nulla ladens ubi gramina ripa
Turia deducit tenuem sine nomine rivum,
Et tacite Tuscis in gloriis affluit undis.*

Facile autem Librarius labi potuit, ut Turiam, quod nomen est fluvii notioris, pro Tutiam, obscurius nomen, scripserit.

C. Vibius Virius] Videtur legendum Varus, non, Virius, ex antiquo denario Vibie familie, in quo est: C. VIBIVS VARVS; & infra item scribendum, Hanc orationem Vari.

Primo die legiones in armis quattuor millium spatio decurrerunt] Omnino videtur legendum, decurrerent; nam sequitur: Secundo die arma curare & tergere ante tentoria iussit.

A D L I B. XXVII.

Improviso in agro Uticensi excursionem fecit] Cum in V. C. sit, ex improvise in agrum Uticensem

C c c

fem

sem ascensionem fecit, &c. non est dubium, quin legi debeat, exscensionem, quo verbo usus est Livius hoc ipso libro, cum inquit: In Bargyletico sinu exscensionem ad Jassum fecerunt. Verbum etiam ascendere usurpavit Livius in hujusmodi re narranda lib. XXI. pro, ascendere.

Si innoxium comperissent] Videtur necessario legendum ob ea, quæ sequuntur: Sin noxium comperissent, &c. Aliter si legatur, sententia non constabit.

Non quæ in solo modo antiquo sunt Græcæ magis urbes sunt] Sententia postulare videtur, ut legamus: Non quæ in solo modo Attico sunt, &c. Et paulo post ubi de M. Acilio legitur: In hunc maxime, quod multa congiaria habuerat, &c. videtur scribendum, exhibuerat, non habuerat.

AD LIB. XXVIII.

Præmissio Silano ad Colcam] Legendum ex fragmento Polybii, quod a nobis editum est Colichanta: Græce enim Polybius habet, κολίχαντα.

Sed ubi jam haud plus quingentos passus acies inter se aberant] Ex fragmento item Polybii, in quo est, περί σάδιον, videtur apud Livium legendum, centum quinquaginta passus, &c. tot enim passibus stadium apud Græcos constabat.

Servorum delectu, ac libertorum] Videndum an legi debeat, servorum de catasta, aut liberorum, &c. Servus de catasta, qui dicatur, notum est.

Periculi tandem quantum adeatur, quem fallit?] V. C. habet, quid periculi tandem, quantumve adeatur, &c. ut fortasse legendum sit, quantumve adeatur.

AD LIB. XXX.

Tamen si integer, quam si victus peteret pacem, æquiorum impetrari posse ratus] Placeret magis, æquiora impetrari, &c.

AD LIB. XXXI.

Rhodiæ Ceam ab Ægina, inde per insulas Rhodum navigarunt] Scribendum Ciam, non, Ceam, ex Polybii fragmento v. in quo est: Ἀνήχθησαν εἰς τὴν Κίον ἐπὶ τὰς νήσους μετὰ τὸ σόλου. Est enim Cia, ut Ptolemæus docet, insula Eubææ opposita.

AD LIB. XXXIII.

Nam & ad Philippum gratias agentes pro redditis hominibus, perinde atque id ipsi a Quintio & Romanis datum esset, &c.] Locus est mendosus, quem docti viri emendare conati, nimis longe a vera lectione discesserunt, quæ tamen ex Polybii fragmento VIII. elici potest, si ita legatur: Perinde atque id ipsi, non a Quintio & Romanis datum esset, &c. Polybii verba, quæ Livius imitatus est, sunt hæc: ἐπέμψαν δὲ καὶ πρεσβείαν πρὸς τὸν Φίλιππον, τῶν δεχασθέντων, ἐπὶ τῇ τῶν νεκρίσκων καθόδῳ, λυμαινομένων τῶν τῆ Τιτου χάριν. Id enim est: Non a Quintio datum esset. Barcillæ nomen apud Livium, ex eodem Polybio, mutandum est, in Brachyllam, ut in manuscriptis etiam Livii codicibus legitur.

Decianorum libertate Quintius Prusiæ ac Bythiniorum Regi scriberet] Locus corruptissimus, ex Polybii fragmento IX. ita potest emendari: De Cianorum libertate Quintius Prusiæ Bythiniorum

Regi scriberet. Polybius sic habet: περὶ τῆς Κιανῶν ἐλθερώσεως Τιτου γράψαι πρὸς Προυσίαν, &c.

Et naves omnes rectas tradere, præter lembos: quin & regiam unam inhabilis prope magnitudinis, quam sexdecim versus remorum agebant, &c.] Videtur ex Polybio legendum ita: præter lembos quinque & regiam unam, &c. Polybii verba ex fragmento IX. sunt hæc: Ὀμοίως δὲ καὶ τὰς καταφράκτους ναῦς, πλὴν πέντε σκαφῶν, καὶ τῆς ἐκκαίδεκῆρους, &c. Id enim est, Quam sexdecim versus remorum agebant. Confirmat hanc lectionem locus Appiani ex Macedonia, in quo est: Ναῦς τε ὅσας ἔχε χωρὶς ἐξήρασι μίαις, καὶ σκαφῶν πέντε καταφράκτων, &c. Videtur tamen Appianus in eo mendosus, quod regiam navem ἐξήρη, non ut Polybius, & Livius ἐκκαίδεκῆρη, dixit.

Phocenses, Locrensesque sicut ante fuerant, adjecta decreti auctoritate, his contribuerunt] Ita legendus hic locus ex Polybio, cum in vulgatis editionibus mendosissime legatur, Locrenses, & quæ sicut ante fuerant, &c. Verba Polybii, quæ Livius imitatus est, sunt hæc ex fragmento IX. Τοὺς τε φωκέας, καὶ τοὺς Λοκρούς, συσχεώρησαν αὐτοῖς ἔχειν, καθάπερ εἶχον καὶ πρότερον ἐν τῇ συμπολιτείᾳ. Ex eodem fragmento legendum paulo supra apud Livium, Perrhabos, non, Perrhabios, Græce enim est περρῆβους.

Pleurato Lingus & Partheni dati] Videtur legendum Lychnidus, ex Polybio, & Strabone, non Lingus. Polybius enim sic habet in fragmento IX. Ἐδωκαν δὲ καὶ Πλευράτῳ λυχνιδούντα καὶ πάρθον, οὐσας μὲν ἰλυεῖδας, ὑπὸ Φίλιππον δὲ τακτομέναις, &c. & Strabolib. VII. Ἐξ ἐπιδάμου, inquit, καὶ Ἀπολλωνίας ἐδόν, αἵτε λίμναι εἰσὶν αἱ περὶ λυχνιδούντα, &c.

L. Sertinius Hephesiam, & Thalam] Male ex Plutarcho docti viri emendarunt L. Titilius, pro, L. Stertinus. Nam Polybius habet, Σερέννιου, propiore ad Stertinium scriptura, & familia Stertina notissima est, cum Titiliam nemo nominet scriptorum, quos legerim. Paulo post apud Livium ex eodem Polybio videtur legendum, Bargyllias, licet Polybius neutro genere edat, Βαργύλλια.

AD LIB. XXXVI.

Postulo ut Dicæarchum civem vestrum sine mora dedatis, & Meneram Epirotam, &c.] Menestam, habet v. c. Polybius in fragmento XIII. Menestram, corrupte: Δικαίαρχον, inquit, ἔδοτον δούμῳ, καὶ Μενίσρατον τὸν ἡπειρώτῳ, &c. cum in fragmento XXVIII. habeat, Μενίσαν.

AD LIB. XXXVII.

Diaphane omnibus his copiis præposito] V. C. habet, Diophane, & ita Polybius in fragmento XX. in quo est: ὦν ἡγήτο Διοφάνης ὁ Μεγαλοπολιτῆς.

Ludis Apollinaribus, ad quintum Idus Quintiles, &c.] Scribendum: Ludis Apollinaribus, a. d. II. Idus Quintiles, &c. & ita supra corrigendum, ubi III. scriptum est pro, II. nam in antiquo Calendario est, PRID. ID. quod veteres ponebant pro, ante diem secundum.

Adducit eos a Tyrhæo iussit] Male a doctis viris, a Purrhæo hic repositum est, cum legendum sit a Thyreo, sive Thureo. Polybius in fragmento

XXVIII.

xxviii. habet: Ἐγραφε τοῖς Θυρμαῶσιν ἀγκομιζεν ἀνδρας ὡς αὐτὸν, &c. Sic enim ibi emendavimus, cum male, δουραδῶσι legeretur. Stephanus, Ἐστὶ δὲ, inquit, καὶ ἀκαρνανίως δουρῶν, διὰ τὸ ἰ. τὸ ἐθνηκόν, δουραδῶσ. Ἀνδροτίων δὲ δουραδῶσ φησιν. In nummis argenteis Acarnanum est, ἘΡΡΕΙΩΝ. Ex quibus locis apparet, supra legendum esse, adversus Phurreum quod vocant, &c. & item lib. xliiii. ut ibi notavimus.

Aeniade cum urbe, agrisque Acarnanum funto] Videtur omnino legendum, Oeniade. Sic enim habet Polybius in fragmento xxviii. Ἡ δὲ πόλις, inquit, καὶ ἡ χώρα ἢ τῶν Οἰνιάδων, Ἀκαρνανῶν ἔστω. Græci etiam Scriptores edunt Οἰνιάδων, quæ civitas est Acarnanæ prope Acheloum fluvium.

A D L I B. XXXVIII.

Argenti probi XII. millia Attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis; talentum, ne minus pondo lxxx. Romanis ponderibus pendat, &c. Ad hujus loci intelligentiam Antonius Augustinus talia quædam notavit: Quæritur, inquit, Budæo, & aliis, quo pacto talentum Atticum, quod constat sex drachmarum Atticarum millibus, sive totidem denariorum millibus ut Varroni, & Polybio placet, pondo lxxx. sit, cum vix lx. pondo attingat. Augent difficultatem ejusdem Livii verba lib. xxxiv. (Multitudinis eorum argumentum est, quod Polybius scribit, centum talentis eam rem Achæis stetisse, cum quingentos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis, statuissent, mille enim ducentos ea ratione Achaja habuit.) Etenim eadem ratio in his verbis est, quæ in superscriptis, ut sex millia denariorum talentum efficiant: eandem rem scribit Plutarchus in Apophtheg. & drachmis pro denariis utitur, ut verisimile est Polybium usum fuisse. Sic etiam Fannii carmina sunt, quæ docent majorem fuisse libram Græcis, quam Romanis, & Atticas minas aliis, his verbis:

Hac magno in Latio libra est, gentique rogata:

Attica nam minor est, ter quinque hanc denique drachmis,

Et ter vicenis vadunt expletier unam.

Accipe præterea, patrio quam nomine Græci Mniam vocitant, nostrique minam dixere priores,

Centum hæ sunt drachmæ quod si decerpseris illis

Quattuor, efficies hanc nostram denique libram,

Attica, quæ fiet, si quartam dempseris hinc, mina.

Cecropium superest post hæc docuisse talentum,

Sexaginta minas, seu vis sex millia drachmas.

Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.

Nam nihil his obolove minus, majusve talento.

In his versibus dici videtur libram Romanis fuisse xcvi. drachmarum, Græcorum minam centum drachmarum. Atticam lxxv. drachmarum, in ta-

lento sexaginta minas fuisse, sive sex millia drachmarum. Eodem pertinet, quod Plautus significat in Mostellariis: duobus talentis magnis cxx. minas contineri. Et apud Senecam xxiv. HS. millibus talentum Atticum æstimari. Ex altera parte majores fuisse denarios, quam drachmas Atticas, tum aliis exemplis, tum ex his Livii verbis constat lib. xxxiv. cum de triumpho T. Quinctii scribit: (Signati argenti octoginta quattuor, millia fuere Atticorum, tetradrachmam vocant, trium fere denariorum in singulis argenti est pondus.) Nec dubium est, septem denariis unciam constasse, quæ Græcis omnibus octo drachmis penderetur. Sunt, qui dubitent Livii ne verba mendosa sint, cum Attica talenta lxxx. pondo æstimat, atque arbitrantur aut pro Atticis talentis Euboica esse substituenda, aut pro lxxx. tantum pondo lx. scribi oportere. Nos Græca Polybii, ut putamus, verba referemus a Constantino relata, quibus constabit quid sit, quod mutari debeat: Ἀρχιερίου δίδωτω Ἀντοχῶ ἀττικῶν Ρωμαίοις ἀρίστου τέτραντα μύρια διαχίλια ἐν ἔτεσιν. ἰβ. δίδου καὶ τέτρασον ἔτος χίλια μὴ ἔλαττον ἢ ἑλέτω τὸ τέτρανον λιτρῶν Ρωμαίων π. καὶ τῶ σίτου. φ. κ. μ. ... τυθ. ἐν ἔτεσι τοῖς πρώτοις. ε. κατὰ τὸ ἔτος τῶ ἐπιβαλλομένου χειρῶ. Καὶ τοῖς Ρωμαίοις ἀποδίδωσι ἢ τῶ σίτου καθὼς ἐπέστηεν ὁ βασιλεὺς Ἀντοχος τέτραντα ρηξ. ἢ δραχμῶν χίλιας. σ. ὅτι π. οὐς σιωπῶνται Εὐμένης λαβεῖν γὰρ ἐν εὐαρεσούμενῳ ἑαυτῶ, &c. In his verbis sunt quædam mendosa post illas notas: φ. καὶ μ. quæ ex Livianis verbis corrigi possunt. Sunt etiā alia, quæ Livius omisit. Tamen illa ipsa, de quibus dubitamus, integra sunt: & ni fallor, ita accipienda sunt, ut omnis pecunia proba sit, atque Attica, & numerus talentorum idem sit, qui Græcis, & Latinis verbis expressus est; sed pondus ejus pecuniæ Atticæ non id sit, quod Athenis talentum expenditur: Sed id, quod Romæ lxxx. libras efficiat. Non recte igitur hoc talentum Atticum appellabitur, sed talentum Atticæ pecuniæ Romanum. Atticum erat lx. minarum, in singulis centum drachmæ continebantur; in hoc erunt lxxx. minæ, sive libræ in singulis xcvi. erunt drachmæ. Simul efficient, ni fallor, 7680. drachmas. Si vero singulæ libræ centum drachmarum sint, efficient octo drachmarum millia, sed ut diximus, Atticarum. Confirmemus hæc aliis Livii verbis libro xxxvii. de eodem fœdere, cum Antiocho Rege, hæc sunt Africanus verba: (Pro impensis deinde in bellum factis xv. millia talentum Euboicorum dabit, quingenta præsentia, duo millia, & quingenta, cum S. P. Q. R. pacem comprobaverint, mille deinde talentum per xii. annos. Eumeni quoque reddi cccc. talenta, & quod frumenti reliquum ex eo, quod patri redditum est, placet.) Hoc loco eadem xii. millia talentum non Attica, sed Euboica dicuntur. Græca verba ex eodem scriptore, quem Polybium esse credimus, hæc sunt: Πρὸς δὲ τοῖς εὐβοϊκὰ τέτραντα ἐπίδωμι μύρια καὶ πεντήκισ χίλια Ρωμαίοις ἀντὶ τῆς εἰς τὸν πόλεμον διαπάνης. Τοῦτων δὲ φ. μὲν παραχρῆμα, διαχίλια δὲ κ. φ. πάλιν, ἐπειδὴν ὁ δῆμῳ κυρώσῃ τὰς διαλύσεις. τὰ δὲ λοιπὰ τέτραντα ἀποδωῖμι δὲ ἢ Εὐμένει ὁ τέτραντα προσηλωμένα, ἢ τὸν ἑλείποντα σῖτον κατὰ τὰς πρὸς τὸν

παιτέρα σωθήκας. Remanet scrupulus ex his, quæ ad Sex. Pompejū olim notavimus, neque enim Euboica talenta Atticis sunt quarta parte majora, sed potius Ægyptia, quæ apud Plinium Varro ait LXXX. pondo fuisse. At Euboicas LXX. minas efficere Atticas LXXII. post Ælianium conscripsimus. Vidi tamen alicubi scriptum, ἐπιτρικτον, esse proportionem inter Antiochena, & Attica talenta. Hæc fortasse sunt Romani in hoc fœdere secuti; qui disertis verbis affirmant, quo pondere sibi talenta solvi velint. Est enim alius Livii locus libro XXXVIII. in quo de fœdere agitur, cum Ætolis, & Ambrasiensibus his verbis: (dein ut quingenta Euboica darent talenta, ex quibus CC. præstantia CCC. per annos sex, pensionibus æquis) & postea; (pro argento si aurum dare mallerent, darent convenit, dum pro argenteis decem aureus unus valeret. Hæc aptius a Græco scriptore conjuncta sunt, & plenius: Δώτωσαν δ' Αἰτωλοὶ ἀργυρίου μὴ χειρόν ἢ ἀττικῷ παραχρημα μὲν τάλαντα εὐβοϊκά. σ'. τῷ στρατηγῶ τῷ ἐν τῇ ἐλλάδι ἀπὸ τρίτου μέρους τῶ ἀργυρίου χρυσίον εἰάν βούλωνται, δίδοντες τῶν δέκα μινῶν ἀργυρίου ἢ χρυσίου μινῶν. δίδοντες ἀφ' ἧς ἂν ἡμέρας τὰ ὀρκία τηρῆθῃ ἐν ἔτεσι τοῖς πρώτοις ἕξ κατὰ τὸ ἔτος ἕκαστον τάλαντα. ν'. &c. Ex his verbis apparet in Antiocheno fœdere non de Atticis talentis agi, sed de pecunia proba Attica. Hic apertius: Ἀργυρίου μὴ χειρόν ἢ ἀττικῷ τάλαντα εὐβοϊκά, &c. Livius hoc loco omisit Atticæ pecuniæ mentionem, illic obscure est locus, dum Attica talenta scribit; nec non quod de minis hoc loco dictum est Græce, id Livius de nummis aureis, & argenteis expressit, quod eadem esse ratio videretur.

Atque ita XVII. quibus vincula per tumultum injecta erant, interfecti sunt; LXIII. postero die comprehensi, a quibus Prætor vim arcuerat] Convenit numerus interfectorum cum iis, quæ scribit Polybius, cujus in hac re narranda Livius secutus est auctoritatem: Χρόνῳ δὲ, inquit Polybius de Philopœmene apud Plutarchum, ἐγκαλέσας τὴ τοῖς Λακεδαιμονίοις στρατηγῶν ὁ Φιλοποίμῳ, τὴς μὲν φυγάδας κατήγαγεν εἰς τὴν πόλιν, ὀδοήμοντα δὲ Σπαρτιατάς ἀπέκτεινεν ὡς Πολύβιῳ φησὶν.

Postero die ad Cobulatum amnem progressi] Cum apud Polybium in fragmento XXXI. sit: Ἡνίκα Γνήσιδι δὴ τὸν Κολόβατον προσαγορευόμενον ποταμόν, &c. videndum an apud Livium in eo nomine, litterarum transpositio facta sit, & Colobatum sit scribendum.

Thermenses eo tempore Ifondæ arcem urbe capta oppugnabant] Duo menda in hæc Livii verba irreplerunt; unum, quia Thermenses, in, Thermenses mutatum est, cum antiqua ænea tabula edat Thermenses, & v. c. minus corrupte Telmenses, ut etiam Polybianum fragmentum τελμησός, sed male pro τερμησός. Græci enim nummi habent, ΤΕΡΜΗΣΟΕΩΝ. Alterum, quia Ifondæ ex auctoritate Stephani Byzantii, non Ifondæ scribendum fuit, licet in Polybii fragmento XXXI. sit: Ἡλθον πρὸς αὐτὸν πρέσβεις ἐκ τῆς ἰσώνδης προσαγορευμένης πόλεως. δεόμενοι σφίσι βοηθήσαι, &c. Quæ scriptura, quia constanter apud Polybium altero etiam loco reperitur, poterit retineri apud Livium quoque. Nam quod docti viri repoluerunt, Hyriensium, id prorsus ineptum est.

Neve plures quam decem naves actuarias, nulla quarum plusquam xxx. remis agatur, habeto; neve monerem ex belli causa, quod ipse illaturus sit] Videtur postremum membrum Livianum non convenire cum Polybii verbis, quæ voluit Livius imitari hoc loco, Sunt autem hæc ex fragmento XXXI. Καὶ μηκέτι ἐχέτω πλὴν δέκα καταφράκτων, μηδὲ τραυτώκωπον ἐχέτω ἐλαυνόμενον, μηδ' αὐτὸ πολέμου ἕνεκεν, οὐδ' ἂν αὐτὸς κατέρχη. Liber manuscriptus Livii habet: Neve minorem ea, belli causa, &c. quod minus placet, quam monerem, licet ut dixi, non respondeat Græcis, μηδ' αὐτὸ πολέμου ἕνεκεν, &c. Sed sive Polybium sequamur, sive Livium, uterque aptam sententiam nobis suppeditabit.

Clazomeniis super immunitatem, & Drymufam donoderunt] V. C. habet, Dromifam. Sed Drymufam scribendum ex Polybii fragmento XXXVI. in quo est: Κλαζομενίοις δὲ καὶ δωρεάν προσέθηκαν τὴν δρυμούσσαν καλουμένῳ ὕστον, &c. In manuscripto tamen Polybii exemplari erat, Δρομούσσα, propiore scriptura ad librum manuscriptum Livianum, sed Stephanus item edit, Δρυμούσσα.

A D L I B. XXXIX.

Ut in intentiore eum custodia asservarent] Placeret magis, ut est in v. c. sine particula, in, ut intentiore, &c. & paulo post ex eodem veteri libro legendum: Tutoris optio ita esset, quasi ei vir testamento dedisset, &c.

Admoneat deinde quidam, esse thesaurum publicum sub terra, &c.] Accepit hoc Livius a Polybio, ut alia multa, non ut docti viri putarunt, Plutarchus a Livio, quod ex eo loco, quem supra protulimus de Philopœmene conici potest. Græca Polybii verba Plutarchus in Philopœmene profert hæc, licet Polybium non nomet: Οὐ μὲν ἀλλὰ κομισάσπτες αὐτὸν εἰς τὸν καλούμενον Θεσαυρόν, οἴημα κατὰγειον, οὔτε πνεῦμα λαμβάνον, οὔτε φῶς ἕξωθεν, οὔτε θυρᾶς ἔχον, ἀλλὰ μεγάλῳ λίθῳ περιχυμένῳ κλειόμενον, ἐν ταῦτα κατέθεντο.

A D L I B. XL.

Duello magno, &c.] Hujus tabulæ, cujus Atilius etiam Fortunatianus meminit, postrema verba ita videntur emendanda. Inter Ephesum, Samum, Chiumque inspestante eos ipso Antiocho, exercitu omni, equitatu, elephantisque, Classis Regis Antiochi victa, fusa, fugataque est, ibique eo die naves longæ cum omnibus sociis captæ XIII. Ea pugna pugната, rex Antiochus regnumque ejus in potestatem populi Romani redactum. Ejus rei ergo ædem Laribus Permarinis vovit.

A D L I B. XLI.

Et carceres in circo, & ova ad notas curriculis numerandas, &c.] Legendum: & ova ad metas, curriculis numerandis, &c. Ovorum enim super metas erectionibus, ut ex Varronis loco ex lib. I. de re rust. intelligitur, septem illa circensium ludorum curricula numerabantur, quod etiam Cassiodorus apertius indicat, cum ait: Nec illud putetur irritum, quod metarum circuitus, ovorum erectionibus exprimitur, &c. Dio quoque lib. XLIX. Scribit Agrippam, quod videret errare homines in circo propter circuituum numerum, delphinos, &

ova-

ovata opera posuisse, quibus cursuam circuitiones, & conversiones ostenderentur, &c. Hujusmodi ova, & delphini meris impositi, in ipsa Circi Maximi descriptione, quæ habetur in veteribus tum numismatibus, tum lapidibus, diserte expressi sunt. Erant autem ova hæc, quæ metis super imponebantur, Castori, & polluci dicato, ut ait Tertullianus libro de Spectaculis. Et metæ ipsæ, cum prius lignæ fuissent ac Tophinæ, postea marmoreæ a Claudio Imp. factæ sunt, ut scribit Suetonius cap. XXI. De septem vero circensibus curricula, cum plures alii Scriptores faciunt mentionem, tum Varro apud Agellium lib. III. cap. X. cum ait: Ludorum Circensium curricula sollempnia septem sunt, &c.

Janos tres faciendos, &c.] Janos intelligit Livius summum, medium, & imum, qui in Foro erant Romano ad Basilicam Æmiliam, ut scribit Porphyrio in versum Horatii lib. I. epist. I.

— *Hæc Janus summus ab imo
Perdocet* —

Suetonius in Domitiano: Forum, inquit, porticibus, tabernisque claudendum, & Janos tres faciendos, &c. & in Augusto: Pompeii quoque statuam contra theatri ejus regiam, marmoreo Jano superposuit, &c. Quibus locis, ut hic apud Livium, Janus accipiendus est pro arcu marmoreo, & fornicata tranitione. Jani Primi mentio est in veteri apud me inscriptione, in qua est:

C. IVLIVS C. L. NICO
MACHVS. A. IANO
PRIM. PAL.

Medii, in altera item apud me inscriptione, quæ habet:

C. LEPIDIVS
C. L. ANICETVS
A. IANO. MEDIO.

Sed Jani medii meminit etiam Cicero in Philippicis, ubi scribit Fœneratores, qui ad Janum medium erant, statuam L. Antonio posuisse cum hac inscriptione:

A. IANO. MEDIO. PATRONO.

Ita enim est in v. c. non IANI MEDII, quod substitutum est ab aliis, ob formulæ ignorantiam.

A D L I B. XLII.

Everfam, & Callicritum] Puto legendum, Callicratem, quem nominat Pausanias in Laconicis, Achaorum res ad Romanos trahentem. Romanos vero legatos, quos hic nominat Livius, T. Claudium. P. Postumium, &c. Polybius in fragmento LXIV. edit *οἱ περὶ τὸν Τιβέρον, ἢ Ποσόμιον*, &c. ut, Ti. Claudium, videatur apud Livium scribendum esse.

Midon Bereus] Polybius in fragmento LXXI. habet: *Μίδων Βεροίους*, &c. Unde videtur apud Livium Medon Berceus scribendum, sive, Bereæus, ex Græco numismate ΒΕΡΟΙΑΙΩΝ.

Achaico Concilio Argis agitato] Scribendum ex Polybio, Aegii, non, Argis; nam sic est in fragmento LXIV. *Διὸ σιωχθεΐτης αὐτοῖς τῆς βουλῆς εἰς Ἀργίον*, &c. & Livius ipse lib. LXV. T. Quintio Aegii datum est concilium, &c.

Et quotiescunque delectus erit, quem hic Censores magistratum habebant, &c.] Locus est mendosissimus, ut videtur, sed qui aliquo modo restitui

possit, si legamus: Et quotiescunque delectus erit, quem hi Censores magistratum habebant, &c.

A D L I B. XLIII.

In Acarnaniam deinde legati profecti sunt. Tyrrei concilium legatis Acarnanes dederunt, &c.] Supra in notis ad lib. XXXVII. diximus, Thurreo, sive Thyreo, ibi scribendum esse, non Purreo, quæ lectio hic quoque reponenda est, ut Thurrei, sive Thyrrei legamus, non Purrei; nam Polybius in fragmento LXXV. habet: *Κατὰ τὴν Ἀκαρνανίαν σιωχθεΐτης τῆς ἐκκλησίας εἰς Ἀργίον*, &c.

Adversus amentiam eorum, qui ad Macedonicam gentem trahebant, &c.] Videtur deesse verbum, res, quod alibi positum est a Livio, & habetur apud Polybium, in hujus rei narratione, fragmento LXXV. *Εἶναι δὲ περὶ αὐτοῦς, τοῖς ἀποφέροντας τὰ πράγματα πρὸς Περσέα ἢ Μακεδόνας*, &c.

A D L I B. XLIV.

Cum arma viros, equos, cum cura inexistet] Verbum mendosum, inexistet, fortasse restituetur, si in, instruxisset, mutetur.

Nondum hæ effusione inducta bestiis omnium gentium Circum complendi] Omnino videtur legendum, bestiis omnium generum, ut parva mutatione locus restituetur.

Tribu quoque is motus, & operarius factus ad opera publica faciendâ. Cum eis dimidium, &c.] Legendum sine dubio: Tribu quoque is motus, & ararius factus. Ad opera publica faciendâ, cum eis, dimidium ex vectigalibus ejus anni attributum ex S. C. a Quæstoribus esset, &c. Confirmat hanc emendationem alius locus, qui lib. XL. habetur, in quo est: Censores, &c. tres ejecti de Senatu, retinuit quosdam Lepidus a collega præteritos. Opera ex pecunia attributa, divisaque inter se, hæc confecerant.

Thraces duos id jumentum ex medio alveo in suam ripam trahentes, &c.] Locus mendosus restitui poterit, si legatur: Thracesque duo id jumentum ex medio alveo in suam ripam traherent, &c. Paulo post videtur scribendum, argyraspides, pro eo, quod in vulgatis est, aglaspides.

A D L I B. XLV.

Pullo amictus illo Perseus ingressus est castra] Quid si legamus? Pullo amictus solus Perseus ingressus est castra, &c. Locus certe mendosus est. Nec satis placet illud, pallio quod ab aliis substitutum est.

Tunc quoque petenda societas videbatur, non quæ tutiores eos ab aliis faceret (nec enim timebant quenquam præter Romanos) sed quæ ipsos Romanis minus suspectos, &c.] Ita legendus hic locus ex fragmento Polybii XCIII. cum dictio, ipsis, quæ in vulgatis libris male posita est, pro, ipsos, totam sententiam perturbet; & paulo post legendum: Si Lycia, & Caria ademptæ ab Rhodiis forent, &c. non ut est in vulgatis editionibus, ademptæ ab Romanis forent, &c. quæ lectio ex eodem Polybii fragmento elicitur, in quo est: *Διὸ π δὲ Κάριας καὶ Λυκίους, ἐλευθέρους εἶναι πάντας, ὅσους προσέειπε Ροδίους*, &c. Nam & apud ipsum Polybium librarii sæpe in eo peccarunt, ut *Ρωμαίους*, pro, *Ροδίους* scripserint.

Summam omnis captivi auri, argentique translati

lati HS. millies ducenties fuisse] Paterculus libro 1. habet, bis millies centies HS. De hac item summa Plinius libro xxxiii. cap. iii. pondo trium millium auri, &c.

Ab alterius funere filii currum ex Capitolio prope jam expirantem veni, &c.] Videtur ex historia legendum: Ab alterius funere filii curtu in Capitolium; ad alterum ex Capitolio prope jam expirantem veni, &c. Nisi ita legamus, sententia non constabit, locusque remanebit mutilus, & mendosus ex oleitania librarii, qui deceptus videtur ob vocem Capitolii a Livio bis positam.

Hæc de Prusia nostri scriptores. Polybius eum Regem indignum majestate nominis tanti tradit: pileatum, capite ralo, obviam ite legatis solitum, libertumque se P. R. ferre, & ideo insignia ordinis ejus ferre, &c.] Quæ de Rege Prusia Livius, dicit se a Polybio accepisse, cum integra in fragmento non sit a nobis edito, poterunt suppleri ex alio fragmento, quod e Polybio item, ut videtur, Diodorus Siculus descripsit. Nam quæ ab aliis ex Appiani Mithradatico prolata sunt, ea partem tantum Livianorum expriment, partem omittunt.

Licet ea appareat Appianum quoque a Polybio sumpsisse. Græca ipsa Diodori verba ex fragmento ipsius a nobis cum Polybianis edito, peti poterunt. In quibus illud præcipue notatu dignum, quod pilei colorem, præter Diodorum, nemo alius indicat, cum ait: Μιμηταμενος δὲ τῶν πρῶτον ἡλθερωμένων παρὰ Ρωμαίοις τάξιν, ἀπλώτησε ἐξυμμένως τῶν κεφαλῶν, καὶ πῖλον ἔχων λακόν, ἐπὶ δὲ φορῶν τηβένναν, &c. Ex quibus verbis hoc quoque intelligitur, novos libertos apud Romanos albis vestibus olim usos fuisse, ut nunc itidem, qui ex antiqui hostis servitute, aqua salutaritincti, liberantur. Pilei autem & rasi capitis mentionem facit Plautus in Amphitruone, nisi fallor, illo versu,

Ut hodie raso capite capiam pileum.

Itemque pileum notam esse libertatis constat ex nummis veteribus, in quibus pileus est, & LIBERTAS item adscriptum est: Præterea pileum, ac virgam, quæ vindicta dicebatur, virginem ferre in nummis videmus. Item in M. Bruti denariis, pilei, & duarum sicarum imaginem agnoscimus; & Justiniani constitutionem habemus de libertis, qui funus patroni prosequerentur pileati.

Ad Librum Primum Velleii.

PEnthelus, & Tifamenus] Scribendum est: Penthilus, sic enim habet Pausanias, & Græci scriptores. Pausaniæ verba ex Corinthiacis sunt hæc: Τὸν δὲ Ὀρέσον νοθὸν πευθίλον Κιναιθῶν ἔγραψε ἐν τοῖς Ἡεργόνων τῶν Ἀγίστου περὶ.

Teminus, & Cresphontes] Ex eodem Pausania, Timenus, non, Teminus, scribendum est, consentientibus etiam aliis Græcis scriptoribus. Pausaniæ verba sunt hæc ex Corinthiacis item: Τίμενος μὲν καὶ Κρεσφόντης Ἀεῖσομαχῶν, &c.

Immistusque castris hostium, de industria, imprudenter, rixam ciens, interemptus est] Ex historia videtur ita interpungendus hic locus, emendandusque, Immistusque castris hostium de industria, ab imprudente, rixam ciens, interemptus est. Historia peti potest ex Pausania, Apollodoro, & aliis.

Athenienses in Euboea Chalcida Erethiam colonis occupavere] Scribendum: Athenienses in Euboea Chalcidem, & Erethiam colonis occupavere. Potest etiam retineri, Chalcida, ex Homeri versu in Catalogo:

Χαλκιδὸν ἐρέτρειον τε, πολυστόφυλόν τ' ἰτίαν.

Non est mirandum, quod sæpe illud usurpat] Desunt Græca verba Homeri, οἷοι νῦν βροτοῖ εἶσιν, quæ referebat Vellejus ex Iliadis lib. v.

Pharnaces Medus imperio, vitæque privavit] Justinus libro 1. Arbacem habet, non, Pharnacem. Nos pro Arbacem, emendamus Arfacem, ex nummis Græcis, & historia.

Sutrium deducta colonia est] Satricum, ex Livio, & aliis legendum est; & paullo post scribendum: P. Decio Mure quartum, &c. non, Q. De-

cio, &c. Item ex epitoma libri xix. Fregenæque, non, Fregellæque scribendum.

Cassio autem Longino, & Sestio Calvino] Scribendum: Sex. Calvino, nam Sextius, familiæ nomen est, non, prænomen. Sex. autem Domitius Calvinus Consul fuit cum C. Cassio Longino. A. P. R. C. DCXXX.

A D L I B. II.

Hæc urbs nunquam x. plura, quam propriæ virtutis armavit] Docti viri emendarunt: Hæc urbs nunquam plura, quam. x. millia propriæ virtutis armavit. Sed usitator modus loquendi, & Vellejo familiaris, postulat ut legamus: Hæc urbs nunquam x. millibus plura propriæ virtutis armavit.

Is, victus a M. Perpenna, ductusque in triumpho, sed M. Aquillio] Dictio, sed, abundat, legendumque, Ductusque in triumpho a M. Aquillio, capite pœnas dedit, &c.

Præclara in Hispania militia A. Bruti fuit] Omnino D. Bruti legendum est, non, A. Bruti, nam A. Postumius Albinus Bruti filius, qui habetur in argenteo denario, non ad eum, de quo hic agit Vellejus, sed ad D. Brutum, Cæsaris percussorem refertur, qui M. Bruti consanguineus fuit, & ab A. Postumio Albino Coss. ut videtur, adoptatus, BRVTI F. ex adoptionis formula dictus est.

Quem C. Gracchus in locum Tiberii fratris III. virum nominaverat, eumque socium regalis assumpserat potentia] Legendum: Quem, &c. III. virum nominaverat, & socium regalis assumpserat potentia.

Italicorum autem fuerunt celeberrimi duces, Silo Poppædus, Hirnus Asinius, T. Vettius Cato, C. Pontius Tefelinus, Marius Egnatius, Papius Mutius]

lus]

lus] Ita Appianus libro 1. de Bell. Civil. Profert hæc nomina, & fortasse aliquanto emendatiora, quam nunc sunt in Vellei codicibus. Illud certe quod est in libris vulgatis, Instejus Cato, penitus displicet, pro quo Cicero in Philippicis, & Appianus libro supra memorato, habet, T. Vettius Cato, quod placet.

Ut per biennium continuum duo Romani Consules, Rutilius, ac deinde Cato Porcius ab hostibus occiderentur] Cum in antiqua editione sit: Ut per biennium continuo, &c. posset legi: Ut per biennium continui, &c. quod magis placeret; & paullo post ex eadem antiqua editione legendum: Caput imperii sui Corfinium legerant Italicani. Paullatim deinde, &c.

Marius post Sextum Consulatum, annoque LXX. nudus, &c.] Placeret magis: Marius post Sextum Consulatum, annosque LXX. nudus, &c. nam illud, annosque ad dictionem post, quæ præcedit, referendum est.

M. Antonius, princeps civitatis, atque eloquentiæ, gladiis militum, quos ipsos facundia sua moratus erat, &c.] Non dubito, quin, ipse, scribendum sit, non, ipsos; ut legatur: Quos ipse facundia sua moratus erat, &c. nam verbum, ipse aliquanto ἐμφατικώτερον videtur.

Et cum collegæ ejus, quibus diem dixerat, metu ad Sullam profugissent, &c.] Cum in antiqua editione sit, motu ad Sullam profugissent, &c. videndum an pro, motu, legendum sit, noctu. De cujus tamen lectionis veritate historici consulendi sunt.

Superaret, quod erat domesticum] Verborum festes poscere videtur, ut legamus, superare; quod verbum pendet ab eo, quod præcedit, existimavitque, &c.

Grates Dianæ, cujus numini regio illa sacrata est, solvit: aquas salubritate, medendisque corporibus nobiles, agrosque omnes addixit Deæ. Hujus gratæ religionis memoriam, & inscriptio templi affixa post, & hodieque tabula testatur ærea infra ædem. Inde Consules, &c.] Totus hic locus ita videtur legendus, partim ex vetere editione, partim ex conjectura doctorum virorum, quam nos aliqua ex parte de nostro etiam supplevimus.

Vir animi magis, quam ævi paterni, qui multa, fortiterque molitus, &c.] Ita legendus hic locus, cum in aliis editionibus desit illud, qui.

Damasippus Prætor Domitium Scævola etiam, &c.] Locus est mendosus, & aliqua ex parte mutilus. Nam post nomen Domitii, vel conjunctionis nota, vel saltem interpunctionis addenda est, legendumque Domitium, Scævola etiam, &c. Ut autem locus suæ integritati penitus restituatur, addendum item putamus C. Carbonem, & P. Antistium; de quibus ita scribit Eutropius lib. v. Damasippus Prætor in centore Mario Cos. Q. Scævola, C. Carbonem. L. Domitium, P. Antistium, in curiam quasi ad consulendum vocatos crudelissime occidit.

Paullo antequam Sulla ad Sacripotum dimicaret, magnificis præliis partium ejus viri hostium exercitum fuderant, duo Servilii apud Plurium, &c.] Hæc Serviliorum de Italicis victoria habetur

in argenteo quodam apud me denario, in cujus una parte pone caput Romæ, cui ITALIA subscriptum est, signata est corona quædam victoriæ hujus, ut videtur, index, quod signum in aliis etiam Serviliæ gentis denariis impressum est, in altera Castorum equitantium aversis equis simulacra expressa sunt, cum litteris Osciis, quibus indicari nomen, prænomenque Servilii putamus. Nam Osci etiam litteris signati sunt hi denarii, in quibus Italica hæc contra Romanos conspiratio, & velut foedus quoddam cæsa porca impressum est. Paullo supra scribendum apud Vellejum, Otella Lucretius, unico L.

Nec tamen in eos, qui contra arma tulerant, sed in multos infantes lævitum, &c.] Videndum an scribi debeat: Nec tamen in eos, &c. vel, Nec tantum in eos, &c. ob illud, sed, quod sequitur.

Hoc consulatu Pompejus Tribuniciam potestatem restituit, cujus Sulla imaginem in jure reliquerat] Legerem parva mutatione, cujus Sulla imaginem sine re reliquerat, &c. Nam verbum imaginem quod præcedit, ita postulat ut legatur, & Cæsar de hac ipsa re dixit lib. 1. de Bello civili: Sullam nudata omnibus rebus Tribunicia potestate, &c.

Qui ante septem annos ex Consulatu sortitus est Asiam] Licet hæc lectio non displiceat, magis tamen placeret, si ita legeretur: Qui, ante septem annos ex S. C. sortitus est Asiam, &c. nam in antiqua editione est, ex Cos. quod videri potest factum ex, ex S. C. quæ usitata erat formula in decernendis provinciis.

Ne ab hujus quidem usura gloriæ temperavit animum Cn. Pompejus] Ex epitome Liviana posset ita legi: Ab hujus quidem usura gloriæ vix temperavit animum Cn. Pompejus.

Neque ullo in operis sui minorem] Catullum, pro, Catulum, quod est in antiqua editione, docti viri reposuerunt. Sed haud leio, quam recte. Nam & Q. Catulus numeratur inter nobiles ejus ætatis poetas.

Cypro devicta, nulli assignanda gloria est] Non dubitamus, quin legendum sit: Cypri devictæ, nulli assignanda gloria est, & ita scripsisse Vellejum putamus. Et paullo post scribendum: Gallias primum Domitio, Fabioque nepote Pauli, &c. nam ab antiqua editione, quoad fieri potest, discedendam non est.

Ab eodem facta] Locus est mutilus, & mendosus. Cum autem de C. Cæsare hoc loco loquatur Vellejus, posset sic restitui: Ab eodem Britannia fracta, &c. nam præcedit verbum infractæ, in quo videtur Vellejus lepide jocus esse.

Numidicus Ciliciam perdomuit, nisi vicisset post bellum Antiochenum Vulfo Manlius Gallograciam] Ita potest aliquo modo hic locus emendari, cum, vox, visa, si retineatur pro, nisi, penitus inepta sit.

At Ti. Cæsar, quam certam Hispanis parendi confessionem extorserat parem] Videtur vox, parem, in parens, mutanda esse, & totus locus ita legendus: At Ti. Cæsar, quam certam Hispanis parendi confessionem extorserat parens, Illyriis, Dal-

ma-

matifque extorsit, &c. eleganter autem a Vellejo verbum extorsit repetitum est, quod de C. Cæsare Ti. patre, supra posuerat.

T. Ampius] L. Tampus scribendum est ex antiquo denario, & veteri item inscriptione, ut in notis ad Cæsarem diximus, & totus hic locus ita legendus: L. Tampus, & T. Labienus Tribuni pl. legem tulerunt, ut is ludis Circensibu corona aurea, &c. nam in antiqua editione est, ut si ludis Circensibus, &c. ex quo alii fecerunt, ut S. Ludis, &c.

Quanto opere conata ejus, qui obtinebat Asiam magistratus P. R. motu suo destituerit] Cum in antiqua editione sit, destituere, videndum an totus hic locus ita legi possit: Quanto opere conata ejus, qui obtinebant Asiam magistratus P. R. metu suo destituere.

Et jus his restitutum, &c.] Placet doctorum virorum emendatio, qui legunt: & jus civitatis restitutum &c. Nam supra de Campanis item Vellejus dixit: Ab hinc annos autem CCCL. Sp. Postumio, Veturio Calvino Cos. Campanis data est civitas, partique Samnitium sine suffragio.

Sera Cn. Pompeii cura, verum & capito interitu, &c.] Locus est sine dubio mendosus, qui posset ita restitui: Sera Cn. Pompeii cura, & ut cœpit, interrita, &c.

Invidium par Consulum] Cum in v. c. sit: Vetus pars Consulum, &c. posset legi: Vetus par Consulum, &c. & paullo post scribendum: Cæsari, lege, quam Pompejus ad populum tulit, &c.

Exemplo inutili, facto salutari Reip.] In antiqua editione est: exemplo inutiliter facto, &c. Unde legendum putamus: Exemplo inutili, sed facto salutari Reip. &c.

Perfectis muneribus theatri, & aliorum operum, quæ ei circumdedit] Vox muneribus, mihi suspecta est, atque eo magis, quod homo doctissimus Bernardinus Rutilius pro ea, meribus, in suo codice substituerit, quod, quid sit mihi non liquet, nisi forte mœniis scribere voluerit; quod verbum pro ædificiis, ut Festus dicit, antiqui ponebant. Munera tamen pro ædificiis Vellejus posuit infra, ut suo loco dicemus, itaque nihil mutandum reor.

Et se in petitione consulatus suffragiis P. R. committere decreverat.] Verba, quæ præcedunt, & ipsa sententia postulat, ut legatur, committeret, decrevere, ratus bellandum, &c.

Quid aliud, quam nimium occupatus dixerim, quos in a t te, & tanti, & pene nostri sæculi, principis viri fefellit quinquennium?] Ita supplendus hic locus, cum in vulgatis editionibus desit verbum, principis, quod ad sententiam necessario requiritur.

Cum summum ei a militibus deferretur imperium] Cum in antiqua editione sit: Cum summum ei ambitus deferretur imperium, &c. posset legi: Cum summum ei ab illis deferretur imperium, &c.

De cujus origine, etiam si præventis, pauca dicenda sunt] In antiqua editione est: De cujus origine, etiam si prævenit, & pauca, &c. Sed fortasse legendum: De cujus origine, etiam si perveteri & pauca, &c.

Appellatusque in ea Imperator] Legendum: Ap-

pellatusque ex ea Imperator, &c. Nam de hoc ipso Octavio extat vetus inscriptio, in qua est: IMP. APPELLATUS EX. PROVINCIA. MACEDONIA.

Semetipsum videri indignum] Legendum videtur: Sibi metipsum videri indignum, &c. nam præcedit: Quo nomine Cæsari dignus esset visus &c. Paulo post legendum: Infertis falsis civitatibus, corruptisque Commentariis, &c. Atque hæc lectio non discedit ab antiqua scriptura, quam alii mutant, emendarunt ita: Infertis falsis, indubitateque corruptis Commentariis. In iis vero, quæ statim sequuntur: Atque omnia pretio temperata, &c. Videndum an pro, temperata, legendum sit, temptata.

Eum Senatus, honoratum equestri statua, &c.] De hoc equestris statuæ honore a Senatu C. Cæsari decretæ, extat mentio apud alios etiam scriptores. At non a Senatu, sed a populo Romano decretum eum honorem fuisse, apparet ex argenteo denario, in quo adjecta est inscriptio, POPVLI IVSSV. Quamvis in alio etiam simili denario, S. C. inscriptio posita sit. Ut videri possit duas C. Cæsari adolescenti equestres statuas decretas fuisse, unam a Senatu, alteram a populo Romano. De ea, quam decrevit, Senatus præter denarium in quo est, S. C. meminit hoc loco Vellejus, & Cicero etiam in epistola ad Brutum xv. & ad Q. Fratrem lib. III. De ea vero, quam populus Romanus posuit, argenteus item Augusti denarius extat, in quo diximus inscriptum esse, POPVLI IVSSV.

Ab eo annum agente vicesimum, fortissime circa Mutinam administratum est] Legendum: Id ab eo annum agente, &c. nam præcedit vox, bellum.

Dum Resp. constaret concordia] Videtur necessario legendum: Dum Reip. constaret concordia; aliter sententia vix constat.

Per averfa castrorum proruto vallo militibus receptus est] Hæc lectio nobis valde placet; nam averfa castrorum Vellejus dixit Græca forma, quæ multa alia a Latinis prolata esse constat. Posset etiam legi: Per averfam castrorum portam proruto vallo, &c. nam averfam habet antiqua editio, & verbum portam, potest videri omissum a librario, qui deceptus sit ex similitudine sequentis vocis, proruto.

Quam se amici ultione debere] Ultioni, legendum esse, non, ultione, nemo non videt; & paullo post locus mendosissimus ita sanari posset, si conjectura longius discedere liceret: Cum ne a diis quidem servari posset, &c. pro eo, quod in vulgatis est mendose: Cum ne in modica quidem servari posset, &c.

Acceptis a Statio Murco, & Crispo Marcio Prætoris viris, imperatoribus, prævalidis legionibus, &c.] Ita legendus hic locus, deleta voce, qui, ante verbum, prævalidis. Statio aut Murcus in argenteo etiam denario IMP. dicitur. Et paullo post scribendum: Vatinioque circa Dyrrhachium volenti legiones extorserat, &c. non, ut est in vulgatis editionibus, volentes.

Ac male multatum] Placeret magis: Ac male mulcatum, &c. Cicero tamen, male multare dixit libro de Claris Oratoribus.

Stajus Murcus] Legendum (ut supra diximus) Sta-

Sta-

Staius Murcus, & sic infra. De hoc autem Marco videndus liber noster de Familiis.

Is tum, ut prædiximus, occupata Sicilia] In antiqua editione est, Istum, &c. pro quo legi posset, iste: sed recens quoque lectio, is tum, æque placet.

Quam transgressi ad deos sacerdotem, ac filiam] Vox, filiam, hoc loco prorsus inepta est, totamque sententiam perturbat. Placeret magis si, Iliam, pro, filiam legeremus. Ut Vellejus dicat Liviam, relato in numerum deorum Augusto, sacerdotem ejus, & quasi Iliam quandam, quæ sacerdotio Vestæ, & Martis conjugio licet furtivo dignata est, a Tiberio filio constitutam esse; ut de Antonia Claudii matre legimus, quæ in argenteo denario apud me, SACERDOS DIVI AVGVSTI dicitur. Ex digamma autem Æolico, F, error fieri potuit, ut Filiam, pro, Iliam, Librarius scripserit.

Ex equestri ordine Cos. creatus esse] Placeret magis, creatum esse, nam illud, creatus, ex verbo, proximo, quod præcessit, factum est.

Et Arruntium Actium] Reponenda vetus lectio, quæ est in antiqua editione: Et Arruntium, ac Titium, &c. & postea legendum: Staium autem Murcum, &c. ut supra diximus.

Hoc M. Antonio acto] Videndum an legi possit: Hoc M. Antonius acto, illis legionibus saluti fuit, &c. Paulo post legendum putamus: Nequid oneri deesset, &c. non, honori, quod verbum videtur substitutum ab eo, qui non animadvertit Vellejum joculari voluisse in voce aureis, quod constet aurum ceteris metallis gravius esse.

Navium hæc magnitudo, modicæ celeritate, adversa illa specie terribilior] Videndum an hic locus qui manifeste mendosus est, ita corrigi possit, Navium hinc magnitudo modica, sed celeritate, adversa illa specie terribilior, &c. Et paulo post pro iis, quæ in vulgatis editionibus mendose item sunt: Nam de illis exemplis vitæ natura Dolabella ad Cæsarem virque clarissimus, &c. an possit aptiore sententiâ legi: Inde illius exemplo vir audax Dolabella, virque clarissimus, &c. nam verba, ad Cæsarem, ex inferiore loco irrepserunt.

Dextrum navium Julianarum cornu M. Lario commissum] Legendum putamus, M. Lurio, non, M. Lario, & gentilis fortasse ejus est, qui in æreis Augusti numismatibus dicitur P. LVRIVS. AGRIPPA. III. VIR. A. A. A. F. F.

At Cleopatra frustratis custodibus, illata aspide, morsu sane ejus] Verba sunt partim luxata, partim corrupta, quæ ita restituenda putamus: At Cleopatra frustratis custodibus, illata aspide sinui, morsu ejus expers muliebrius metus, spiritum reddidit.

Augusti clavi pene contentus] Placeret magis, Augusto clavo pene contentus, &c. & paulo post: Æquetur prædictæ jam Calpurniæ Antistii Servilia, &c. Ita enim est in antiqua editione.

Quæ Crasso oppresso Orodès, quæ Antonio pulso filius ejus Phraates ceperant] Dio & ceteri scriptores Orodès filium Pacorum, non Phraatem edunt, ut fortasse hic quoque Pacorus, pro, Phraates reponendum sit.

Tom. VII.

Hoc tractu temporum Ti. Claudius Nero, quo primo, &c.] Placeret: quo puero, &c. licet, quo trimo, ut alii emendarunt ex loco superiore, placeat magis. Sed paulo post quod de eodem Tiberio subjungit Vellejus: Visusque prætulit principem, &c. id videtur ita emendandum: visuque prætulit principem, &c. nam præcedit, sperari potuerat, &c. Sententia vero respicit Euripidium illud,

είδος ἄξιον τυραννίδος.

Præpositis Cai & Lucii nominibus] Videtur legendum, prænominibus, non, nominibus; & paulo post, rigore, non, vigore, &c. ita postulante sententiâ, quæ his verbis concipitur a Vellejo: Esse mores ejus rigore, ac lenitate mixtissimos, &c.

Visendi ejus gratia, ad quem convenientes, semper privatos, illa majestas privata nunquam fuit, fasces, &c.] Videtur hic locus ita legendus: Visendi ejus gratia, ad eum convenientes, (semper privatus ille, majestas privata nunquam fuit) fasces, &c. Potest etiam retineri, illa, dummodo parenthesi includantur verba (semper privatus, illa majestas privata nunquam fuit,) fasces, &c. Sed, ille, magis placet.

Adoptatus eadem die etiam M. Agrippa, &c. Prænomen M. videtur abundare.

Insolens longe pacis bonis, & adulta viribus Dalmatia] Placet magis: Et adjuta viribus Dalmatiæ, &c. & paulo post legerem: Pars petere Italiam juncta sibi, &c. ut verbum, juncta, referatur ad præcedentem vocem, pars. Sic infra Vellejus locutus est, cum dixit: Magna Thracum manu victus prædictis Rhœmetalces, &c. Deinde, pro pars in Macedoniam eruperat, &c. legerem: Pars se in Macedoniam effuderat, &c. nam antiqua editio habet, effugerat. Item legerem: Proxima duobus Batoni, ac Pinneti ducibus auctoritas erat, &c. nam infra habetur: Batonemque & Pinnetem excellentissimos duces, &c. Batonibus autem, manifestum mendum.

Quia tantus etiam hujus belli metus fuit] Placet magis: Quin tantus etiam hujus, &c. & paulo post, pro, viribus hostis elanguesceret? &c. legerem: Virus hostis elanguesceret?

Mœtalces Thraciæ rex] In antiqua editione est, Rhomo & Alces, sed mendosissime. Scribendum Rhœmetalces ex antiquo apud me numismate æreo, in cujus una parte signata est imago Augusti cum inscriptione, ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡ, &c. in altera, effigies Rhœmetalces regis hujus, cui adscriptum est, ΡΟΙΜΗΤΑΚΟΥ. ΒΑΣΙΛΕΥΣ.

Et A. Licinius Nerva Selianus, &c. Præreptus immature, & fructu amplissimæ principis amicitia, & consummatione evectæ in altissimum, paternumque fastigium imaginis, &c.] Videtur legendum ex antiqua editione: præferens immatura, & fructu amplissima principis amicitia, consummatione evectæ in altissimum, paternumque fastigium imaginis, &c. Hujus autem Nervæ extat argenteus denarius cum inscriptione, A. LICINIVS. NERVA. III. VIR. & æreus item ita inscriptus: A. LICINIVS. NERVA. SILIAN. III. VIR. A. A. A. F. F.

Tantum quod ultimam imposuerat] Tantum quod,

D d d

quod,

quod, videtur positum pro, Tantum non, quod Græci dicunt *μονονουχι*. nisi, tantum non, Vellejus quoque scripsit.

Quippe ita se res habet, ut plerunque qui fortunam mutatorus est, consilia corrumpant, &c.] Ex antiquæ lectionis vestigiis videtur scribendum: Quippe ita se res habet, ut plerunque fortunam mutaturus deus, consilia corrumpat, &c.

At Volumnius, legatus Vari, &c.] Cum in manuscripto Vellei codice scriptum fuisset, Valumnius, ex eo alii fecerunt Valumnus; alii, quod ea familia non reperiretur inter Romanas, emendarunt Volumnius. Sed utrunque mendosum est. Scribendumque Vala Numonius, cognomine Vala posito ante nomen Numonius, nam sæpe solet Vellejus cognomina præponere nominibus, ut cum dicit, Mancinus Hostilius, Carbo Papius, Lepidus Æmilius, & cetera id genus. Hujus autem Valæ extat denarius argenteus cum inscriptione C. NUMONIUS. VAALA, de quo cognomine abunde scriptum in libro de familiis Romanis. Putamus autem eum esse, ad quem Horatius scripsit epistolam xv. lib. i. cujus initium est:

Quæ sit hiems Velæ, quod Cælum Vala Salerni: nam in libris manuscriptis, qui sunt apud mei, epistola inscribitur, AD NUMONIUM. VALAM. Denarium vero, cujus supra meminimus, Trajanus Imp. ut multos alios restituit, ut apparet ex titulo, qui ei adjectus est: IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. PP. REST. nam reliqua, quæ signata in eo sunt, repræsentant ea plane, quæ ab ipso Numonio, vel ab aliquo ejus familiæ, in antiquiore denario cusa sunt.

Qua ille prudentia Rhascupolim, interemptorem fratris sui filii Cotys, confortisque ejusdem im-

perii formam evocavit?] Ita legitur hic locus, in antiqua editione. Sed verbum, formam, sententiam perturbare, cum videretur, omissum est a doctis viris. Nos tamen illud retinemus, & formam, mutamus, in, Romam, historia præsertim consentiente.

Quanta sua, suorumque nomine extruxit opera?] Videtur legendum sine dubio: Quanta suo, suorumque nomine, &c.

Quam magnifico animi temperamento Cn. quoque Pompeii, munera absumpta igni restituit?] Munera videtur hoc loco posuisse Vellejus pro ipsis ædificiis, ut supra, cum dixit de Pompejo item: Perfectis muneribus Theatri, &c. Itaque nihil mutandum puto: Vel si mœnibus ibi pro, muneribus, reponendum est; hic quoque mœnia, pro, munera scribendum censeo.

Si aut natura patitur, aut mediocritas recipit hominum, apud aures deorum de his queri, &c.] Ita hunc locum emendarunt docti viri, cum in antiqua editione esset: Auro deo cum de his queri, &c. Vel ut alii ex conjectura postea fecerunt: Auribus deorum de his queri, &c. Nos putamus commodiorem sensum ex iis verbis elici posse, si ita legantur: Si aut natura patitur, aut mediocritas recipit hominum, de deo cum deis queri.

Juppiter Capitoline; & auctor ac stator Romani nominis, Gradive Mars, &c.] Placet conjectura doctorum virorum, qui legunt: Juppiter Capitoline; ac stator, & auctor Romani nominis Gradive Mars, &c. nam illud stator ad Jovem tantum referri potest, non item ad Martem. Nobis tamen non displiceret, si parva mutatione scriberetur, stator, pro, stator, legereturque Juppiter Capitoline; & auctor, ac stator Romani nominis Gradive Mars, &c.

Ad Librum Primum Taciti.

NE iis quidem annis, quibus Rhodi specie secessus exulem egerit, aliquid quam iram, &c.] Ita est in omnibus vulgatis libris, & in codice item, quem habeo domi scriptum manu accurati viri Jocundi Veronensis. Illud autem, exulem egerat, licet non ita usitatum sit, Latine tamen dici, exemplis aliorum scriptorum confirmari potest. Ut non necesse sit, exulem, in, exul mutare, nec aliquid, in, aliud. Cum præsertim constet Tacitum ab usitatis loquendi formulis plerunque discessisse, secutum Sallustii scripta, qui & ipse M. Catonis antiqua verba, & phrasas penè jam exuletas in plerisque imitatus est.

Postremo Livia gravis in rep. mater, gravior domui Cæsarum noverca] Faernus legebat: Postremo Livia gravis in rep. mater, & gravis domui Cæsarum, &c. vel si magis placet, legi potest: gravis in rep. mater, gravior domui, &c. & paulo post idem Faernus ex conjectura legebat: Comparatione deterrimi sibi gloriam quæsiuisse, &c. pro eo quod vulgati libri habent, comparatione deterrima, &c. Quæ lectio magnopere placet.

Mox celebratio annum ad Prætorem translata]

Antonius Augustinus putabat rectius legi posse: Mox celebratio annua, &c.] Videndum autem an paulo post legendum sit: ob mœstitiam, aut gaudium, &c. pro eo, quod vulgo habetur: ob justitiam, aut gaudium, &c. nam mœstitiæ gaudium opposuit Tacitus addita, aut, particula.

An Prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent] Putamus Faernum recte conjecisse legendum esset: An Prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, &c. & ita poscit sententia, ut legatur.

Renitentis centuriones] Faernus legebat: Renitentes centuriones, &c. Potest tamen illud, retinentis, in vulgatis editionibus positum esse pro, retinentes. Paulo post pro eo, quod vulgo legitur, intus operis ac laboris, &c. Antonius Augustinus legendum putabat, intus operis, ac labore foris, &c. Sed videtur nimium audax conjectura.

Ac rerum Capitalium damnatos sibi jam miscet] Faernus legebat: Ac rerum Capitalium damnatos sibi immiscet, &c. Deinde videndum an legi debeat: Prostratos verberibus mulcant, &c. pro eo, quod vulgo legitur, mulcant, nam infra hoc ipso

libro habetur: Nudo, aut mulcato corpore. A quo verbo fortasse factum est id, quod Græci dicunt *ῥιμουλκεῖν*, Latini remulcare.

Interea legati ab Senatu regressi] Faernus legebat regressum, pro, regressi, & ad Germanicum referebat. De qua lectione mihi non liquet; & paulo post scribebat: Eo in motu arguere Germanicum omnes, &c. non, eo in metu, &c.

Quis ille flebilis sonus? quod tam triste?] Videtur deesse aliquod verbum, & fortasse legi potest: Quod tam triste spectaculum.

Legatum legionis primæ C. Cetrionum] In antiqua inscriptione nominatur quidam Q. CETRONIVS Q. F. PASSER, qui potest ad hunc C. Cetrionum, qui a Tacito nominatur, pertinere.

Resistentisque Germanico, aut Druso] Faernus legebat, resistantisque Germanico, &c. pro, resistantis, vel, ut in aliis, resistentes.

Ut opus, & alii prælium inciperent] Faernus locum hunc, ut videtur, mutilum, ita restituebat: Ut alii opus, alii prælium inciperent, &c. & paulo post legebat: Atque ipsi passim adjacere vallo, oberrare tentoriis, &c. pro eo, quod vulgo legitur, adjacerent, & oberrarent, &c. Item post legebat: Simul hæc, cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit, &c. deleta, &, conjunctione.

Facta arguebantur, dicta impune erant] Hæc verba Petrus Danesijs putabat ex alio Taciti loco irrepisse, eaque ut prorsus ab hoc aliena, rejiciebat consentientibus libris.

Quantoque incautius efferbuerat, poenitentia patiens tulit absolvi reum majestatis] Faernus optima, ut videtur, conjectura restituebat: Quantoque incautius efferbuerat, tanto patientius tulit absolvi reum, &c.

De modo Lucaris] In fragmento marmoreo, quod est apud me, de Ludis Sæcularibus, incisum est: DE LVCARI LVDORVM SAECVLEARIVM. Item: LVCARIS NOMINE, &c. nam Lucar, ut docet Plutarchus, dicebatur, τὸ τελέμενον εἰς τοὺς θεούς, sive ut est apud Glossarum scriptorem, τὸ θεατρικόν, ut notavimus ad librum de legibus, & antiquis Senatufconsultis, in quo Sæcularium ludorum fragmentum hoc protulimus.

Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam, &c.] De centesima hac, quam Tiberius postea Ducentesimam fecit, ita scribit ipse Tacitus infra lib. II. Regnum in provinciam redactum est, fructibusque ejus levare posse Centesimæ vestigal professus Cæsar, Ducentesimam in posterum statuit, &c. Hanc postea remisit C. Cæsar Caligula, ut ex ejus nummo aere, qui est apud me, intelligimus; in cujus una parte inscriptum est: C. CAESAR DIVI. AVG. PRON. AVG. S. C. in altera, COS. QVAT. PON. M. TR. P. III. PP. R. CC. hoc est, Remissa Ducentesima, sive, Remissio Ducentesimæ, ut in nummo Galbæ Imp. R. XL. hoc est: Remissa Quadragesima, sive, Remissio Quadragesimæ. Ducentesimæ igitur vestigal, quod erat aurei semissis in centenarium, primus instituit Tiberius sublata centesima, remisit autem C. Caligula, ut scribit Suetonius cap. XVI. Ducentesimam, inquit, auctionum Italiæ remisit, &c.

A D L I B. II.

Datus a Cæsare Armenis Tigranes] Expressit Tacitus antiquam formulam, quæ in veteribus quoque numismatibus extat: REX. ARMENIS. DATVS. REX. PARTHIS. DATVS. & cetera id genus.

Missis ad census Galliarum, P. Vitellio, & Cantio] Docti viri legunt, Scantio, nescio an ex aliqua historia mihi ignota. Si conjecturæ locus sit, magis placeret, C. Antio, ne a Scriptura veterum librorum longius discedamus.

Citæ remis, augebantur alacritate militum, &c.] Qui hujus loci sententiam diligentius inspererit, probabit, ut opinor, Faerni conjecturam, qui, augebantur, legebat, quod de navibus proprie dicitur.

Classis Amisiæ relicta lævo amne, erratumque in eo, quod non subvexit, transposuit militem, &c.] Verba sunt, ut videtur luxata, quæ ut repnantur unde mota sunt, sic videntur ordinanda: Classis Amisiæ relicta, erratumque in eo, quod non subvexit, lævo amne transposuit militem, &c.

Meminissent modo avaritiæ, crudelitatis, superbiam: quid aliud sibi reliquum, &c.] Ita legitur hic locus in codice manuscripto, cum in vulgatis editionibus desit illud, quid. Paulo post fortasse legendum: Incubuerat sagittariis, illa erupturus, &c. non, ut vulgo legitur, rupturus.

Sejo Tuberoni] De Tuberonis consulatu extat mentio in veteri hac inscriptione:

CERERI. AVGVST. MATRI. AGR. L. BENNIVS
PRIMVS. MAG. PAGI. BENNIA
PRIMIGENIA. MAGISTRA FECER.
GERMANICO CAESARE II.
L. SEIO TVBERONE COSS. DIES. SACRIFICI.
XIII. K. MAI.

Ut si murum succederent] Muro succederent, usitatus esset. Sed nihil temere mutandum reor, nam a Tacito, ut supra diximus, communis usus scribendi non est in omnibus nimium requirendus. Paulo post Faernus, legebat: Qui humilis Germaniæ terris, &c. non, ut habent editiones vulgatæ, qui tumidis Germaniæ terris.

Senatus cognitionem poscit, & vocantur patres] Faernus legebat: Senatus cognitionem poscit, advocantur patres, &c. & post legebat: Piso quamquam abfuturum se dixerat Cæsar, &c. non, adfuturum; quæ lectio placet: nam sequitur: ob id magis agendum censebat, ut absente principe, &c.

Eandem vim in me transmittere] Antonius Augustinus ex antiqui codicis scriptura, quæ est, transmerei, faciebat, transmitteti. Et post legebat: Casarique cum nexa adulterio teneretur, &c. pro eo, quod vulgo habetur, Casarique connexa adulterio teneretur, &c. Quæ lectio nobis valde probatur.

Igitur, aliaque quæ ibi varietate fortunæ, & nostri origine veneranda, relegit Asiam, &c.] Faernus locum hunc mutilum, mendosumque ita veteribus libris adiutus restituebat: Igitur Ilium, aliaque ibi varietate fortunæ, & nostri origine veneranda cum aspexisset, relegit Asiam, &c.

Et erant qui formam, ætatem, &c.] Videtur deesse particula, ob, legendumque, & erant qui ob formam, ætatem, &c. & ita legebat Danesijs.

D d d 2

Se-

Sedesque curules Sacerdotum Augustalium locis, superque eas querceæ coronæ statuerentur] De hoc ponendi coronas querceas, vel etiam aureas super curules sellas antiquo more, & veteres Scriptores meminerunt, & ex argenteis denariis constat, in quibus sellæ hujusmodi superimpositis coronis signatæ sunt, & fortasse denarius Augusti, in cujus altera parte, sella curulis habetur cum duabus coronis, ad honorem pertinet Cæsari decretum, de quo ita Dio lib. XLIV. Εψηφίσαντο, inquit, τὸν πείδιφρον αὐτὸν τὸν ἐπὶ χρυσοῦν εἰς τὰ δέκτρα, ἢ τὸν σέφρων. τὸν διάλειθρον, ἢ διὰ χρυσοῦν εἰσάγεισθαι. Itaque Sellæ curuli in eo denario inscriptum est, CAESAR DIC. PERP.

Sepulchrum Antiochæ ubi crematus: tribunal Epidaphne, quo in loco vitam finierat, &c.] In æreo numismate, quod est apud me, ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙ ΔΑΨΝΗ, inscriptum est, quod facit ad Taciti locum.

Cum censeretur Clypeus, &c.] De hac Clypei ponendi consuetudine, & quando primum Clypei imaginum publice, quando in domibus positi, itemque de æreis Clypeis cum argenteis imaginibus, videndus Plinius lib. xxxv. cap. II. & III. Ad ea vero quæ docti viri de hujusmodi Clypeis protulerunt, addi potest locus ex oratione XII. Hadriani Imperat. quæ refert Charisius lib. II. Divus, inquit, Hadrianus orationum XII. A vobis P. C. peto, & impetratum validissime cupio, ut proxime imaginem Augusti argenteum potius Clypeum, sicut Augusto ponatis, &c. Atque hic ipse ex argento Clypeus signatus est in pluribus Augusti denariis cum inscriptione, CLV. hoc est, CLVPEVS, antiqua scriptura, ut Sulla pro, SYLLA, nisi forte sit, CL. V. pro Clypeus votivus. Præterea Pedianus in Verrem lib. II. Fornix, inquit, Fabianus arcus, &c. Atque hujusmodi scuta in argenteo denario M. Lepidi columnis Basilicæ Æmilie affixa videntur. Suetonius in Cajo cap. XVI. Cajo inter reliquos honores decretus est Clypeus aureus, quem quotannis certo die collegia Sacerdotum in Capitolium ferrent. Trebellius Pollio in Claudio: Claudio, inquit, Clypeus aureus Senatus totius judicio in Romana curia collocatus est, &c. De Clypeo Scipionis cum imagine patris & patris videndus Silius Italicus, lib. VII.

Exacta & a Titidio Labeone Vistilia marito, cur, &c.] Faernus addebat vocem, ratio, & legebat, Exacta & a Titidio Labeone Vistilia marito ratio, cur, &c. Fieri autem potuit, ut id verbum, quod duabus tantum litteris notatum esset, rō, facile librarius omiserit. Paulo post magis placeret: Et Cæsar quamvis post habitam decies sestertium, &c. non, sestertio.

A D L I B. III.

Compleretur non modo portus, & proxima maris] Nihil est mutandum, quamvis proxima mari, usitatus sit.

Non enim eadem decora principibus viris, & Imperatori, populoque modicis domibus, &c.] Omnino videtur addendum, quæ, quod omissum videri potest a librario, ob alterum, quæ, præcedens. Itaque legendum: Non enim eadem decora principibus viris, & Imperatori, populoque quæ modicis, &c.

Et privatas inimicitias novi Principis ulciscar] Faernus legebat, non vi Principis, &c. Antonius vero Augustinus, non ut princeps, &c. quæ lectio non displicet.

Scriptissent expestantes] Locum esse mutilum indicant verba, quæ Faernus addebat ex manuscripto libro. Sunt autem hæc, quæ nihilominus non implent: Scriptissent: instabant accusatores statim scribi sententias expestantes, &c. Paulo post videtur legendum: Et accepto quinquagesimo sestertio, &c. non, sestertio, ut supra.

Cum honesta suo ingenio peterentur] Quæ præcedunt verba, vetustissimi, &c. & quæ sequuntur, cuperent, &c. postulant, ut legatur, peterent, non, peterentur, licet & hoc ferri possit.

Tum Cn. Pompejus, &c. Suarumque legum auctor idem, & subversor, quæ armis tuebatur, armis amisit] Hæc verba Cæsaris locum, quem hic adducam, non solum illustrant, sed vulgatam etiam ejus scripturam confirmant, quæ dubitari potest, an sincera sit. Sic enim Cæsar lib. I. de bello civili: Novum in Rep. introductum exemplum queritur, ut Tribunicia intercessio armis notaretur, atque opprimeretur; quæ superioribus annis armis esset restituta, &c. Dubium autem non est, quin Taciti quoque verba ad Tribuniciam potestatem a Cn. Pompejo restitutam referenda sint. Videnda quæ ad Cæsarem eo loco notavimus.

Visi a privilegiis parentum cessaretur] Illud, visi, mendosum est, proque eo Danæus, nisi, reponerat, ut totus locus ita legatur: Acriora ex eo iudicia, custodes etiam lege Papia Poppæa præmiis induciti, nisi a privilegiis parentum cessaretur, &c. nam vocem, inditi, ex ea, quæ sequitur, induciti, repetitam esse suspicari possumus. Paulo post Antonius Augustinus legebat: Hæc tamen initia fastigii, &c. non ac tamen, &c.

Multa duritie veterum melius & lætius mutata] Videtur legendum, duritiæ, non, duritie. Et paulo post: Cæsium Cordum Proconsule Cretæ, &c. non, Proconsulem, & ita est in vv. cc. ex antiqua formula.

Et fugientibus Consilite] Ex loco inferiore, qui est lib. V. Aliosque occultos Consilite, &c. videtur hic scribendum: & fugientes Consilite, &c.

Rubellius Blandus] Videndum an hic sit, qui in æreis numismatibus dicitur C. RUBELLIVS. BLANDVS. III. VIR. A. A. A. F. F. de quo item infra Tacitus mentionem facit.

Verum hæc nobis majores, &c.] Faernus addebat vocem, adversus; & ita legebat: Verum hæc nobis adversus majores, &c. Sed incertum, an ea lectio ex conjectura sit, an ex vetere aliquo libro. Paulo post legebat: Non æmulationi, non odio, &c. pro eo, quod vulgo legitur, æmulatione, &c.

Aufis ad Cæsarem codicillis] Faernus legebat, missis ad Cæsarem codicillis, &c. & paulo post: Cytheram potius concederent, &c. non, concederet. Videndum item an illud, minutura, quod est paulo supra, mutandum sit in, minus ura. De Junia vero Torquata Silani sorore, & de Manlia Torquatorum familia per adoptionem in Juniam Silanorum inserta diximus in lib. de Familiis, addi-

tis veteribus inscriptionibus de hac ipsa Junia Torquata.

A D L I B. IV.

Inter ceteros metus crederetur] Faernus pro corrupto verbo, cr deretur, reponeretur, oriretur. Sed legi etiam posset, cresceret. Paulo post Faernus ita legebat: Neque femina amissa pudicitia alia abnuit, &c. quod magis placet quam illud, abnuerit.

Quis præcipuum fuit rerum omnium iudicium ea qua tempestate Græci, &c.] Corruptæ penitus. Faernus legebat: Quis præcipuum fuit rerum omnium iudicium tempestate qua Græci, &c. Paulo post pro, Oscum quondam ludicrum levissimæ apud vulgum oblectationis, &c. Faernus, & Danesius legebant: Oscum quondam ludium levissimæ, &c. ut auctoritate patrum coercendus sit.

Sed liberalitas Augusti avulsa] Danesius addebat ex v. c. particulam, &, legebatque: Sed & liberalitas, &c. Videndum autem an paulo post sit scribendum: Innocentem Cornutum, & falso exterritum &c. pro, falsa.

Intercessit Gallus Afinius, Gyaro aut Donusa claudendum censeret] Locum corruptum esse nemo non videt. Faernus legebat: Intercessit, ut Gallus Afinius, Gyaro aut Donusa claudendum censerat.

Etiam gloria, ac virtus insensos habet, ut animus ex propinquo diversa arguens] Videndum an illud, animus, sit mutandum in nimis, ut ex ea mutatione aptior sensus eliciatur. Et paulo post pro, namque sprete exolefcunt, ut est in vulgatis, legendum videtur: Namque quæ sprete exolefcunt, &c. Nam lapsus est librarius in voce quæ, iterum non repetita.

Præfectum urbis Drusum] V. C. habet præfectum urbi, &c. & sic est in antiqua formula, Q. IV. NI. RVSTICI. PRAEF. VRBI. Infra item ex v. c. legendum: Rursus Sejanus non jam de matrimonio, &c. non ut in vulgatis, non tam de matrimonio, &c.

Quamquam Lentulus Gætulicus Cos. Def. lege Julia damnasset] V. C. habet: Quamque Lentulus, &c. Et paulo post Faernus legebat: Nam patre ejus L. Antonio ob adulterium Juliæ morte punito, &c.

Saxoque caput adflixit] In v. c. est, allisit, non, adflixit. Sed male, nam Tacitus id verbum accepit a Sallustio, qui lib. iv. histor. dixit: Aut mulcato corpore, in prora patibulo eminentis adfligebatur; & lib. ii. Caput adfligebant; & ipse Tacitus infra lib. xiv. Fuste caput adflixit. Illud autem allisit, videtur esse glossema verbi adflixit.

Simul æque armenta (ut mos barbaris) juxta clausa, &c.] Videtur illud, atque repetitum ex præcedente versu, & fortasse legendum: Simulque armenta, &c. ut Danesius etiam notavit. Paulo post videtur ex v. c. legendum: Esse in civitate pateretur Germanici conjugem, &c. Nam in libris vulgatis deest verbum, pateretur.

Adsimulabatque iudicis partes adversus Germanici stirpem, &c.] Faernus legebat conjectura, ut

videtur, non mala: Adsumebatque iudicis partes, &c. Et post legebat: Qui Dux gentis Etruscæ cum auxilium appellatus tulisset, &c. Nam vulgo legitur corrupte: Cum auxilium appellatum tavisset, sive, ductavisset.

Speciem arctæ amicitæ facere] Faernus legebat, fecere; & paulo post: Sed Cæsar sollemnia incipientis anni Kal. Januariis, &c. non, Januarias.

Verum ut cunctationes Cæsarum aperirentur] Immo legendum: Verum ne cunctationes, &c. Paulo post in v. c. est: Et postquam non subveniebatur, &c. pro subveniebat. Item L. Apronio inferioris Germaniæ Proprætore, &c. non Proprætori.

A D L I B. V.

Festisque in Cæsarem omnibus] Placeret magis: Faustisque in Cæsarem omnibus, &c. nam sic est in antiquis formulis. Paulo post Faernus legebat: Quippe elapsam custodia pergere ad paternos exercitus, &c. non, lapsam, &c. ut est in vulgatis. Nam illud lapsam, a librario factum est, qui omisit litteram, e, ob præcedentem alteram verbi, quippe.

A D L I B. VI.

Tum retulere Scipiones] Faernus legebat: Tum de se retulere Scipiones, &c. Et paulo post legebat: Prorupere pridem concepta odia, &c. non, Prorupere per idem, &c. Deinde scribendum: Ut vero Latini Latiaris ingressus est accusator, &c. & sic legebat Danesius. Item, præbebant, magis placeret, quam præbebatur, si pro, Acrius, reponatur, ac reus, ut totus locus ita legatur: Accusator, ac reus, juxta invisum, gratissimum spectaculum præbebant.

C. Cæsarem quasi incestæ virilitatis] Videtur scribendum: in C. Cæsarem, &c. nam paulo post habetur: seu composuerat quædam in C. Cæsarem, ut impudicum.

Quid repens, aut vetustate obscurum] In v. c. esse, Quid recens, &c. quod placet. Et paulo post ex eodem v. c. Ant. Augustinus legebat: Sejus Quadratus, cujus originem non reperi, &c. nam in vulgatis editionibus deest verbum, cujus.

Feruntque ab Romulo Dentrem Romulium] Vel hic ex Livio, Dentrem Livium, est scribendum, vel apud Livium ex Tacito, Dentrem Romulium, reponendum.

Cilinium Mæcenate m equestris ordinis] Scribendum Cilinium Mæcenatem, &c. unico L. Sic enim est in vv. cc. tum apud Tacitum, tum apud Macrobius in lusibus Augusti, qui Mæcenatem appellat, Ciliniorum Smaragdum. Cilinium autem pro, Cilinium, corrupte habent codices Liviani manuscripti, unde docti viri Tacitum emendari posse putarunt, cum potius ex Tacito, apud quem minus corruptum legitur hoc nomen, Livius emendandus fuisset. Neque vero apud Silium, repugnantibus præsertim omnibus libris, mutandum fuit Cilinus, in Cilnius. Sed potius ex Sillii versu debuit confirmari Taciti pene incorrupta scriptura. Nec etiam defuerit qui ex antiqua inscriptione, quam subiiciam, Junium Mæcenatem hic apud Tacitum scribendum putarint. Adeo fatale fuit, ut in Mæcenatis nomi-

ne non tantum oscitantes librarii, sed curiosi etiam antiquitatis viri sæpius fallerentur. Inscriptionis exemplum hoc est :

C. IVNIO. THALATIONI
C. MAECENATIS. LIBERTO
FLATVRARIO
SIGILLARIARIO
C. IVNIVS. EVCKATVS FELIX
TIT. DD.

At Rubrio Fabato] In veteribus denariis nominatur ROSCIVS quidam FABATVS. Sed non putamus ex ejus denarii auctoritate quicquam apud Tacitum mutandum esse. Paulo post Faernus corruptum locum ita restituebat : custodes additi sunt. Sane is repertus apud fretum Sicilia, &c.

Ser. Galba, L. Sulla Coss.] Atqui in eburnea tessera, quæ apud me est, habetur : L. SVLP. L. SVLLA. Quid igitur ? erratum dicemus apud Tacitum ? Non puto, nam Sulpiciam gentem duobus simul prænominibus usam fuisse, L. & Ser. diximus in familiis Romanis ad denarium L. SERVIL. RVFI, qui cum ex Sulpicia esset familia, duobus his prænominibus, ut ibi notavimus, usus est.

Deinde redditis absentiae causis admodum vagis] Placeret magis, vanis ; nisi illud, vagis, sit verbum Tacito familiare, ut pleraque alia, quæ ab exoleta prorsus antiquitate sumptis. Paulo post Faernus legebat : Et offensiones ob reimp. captas, &c. non, ceptas, vel ut alii reponunt, susceptas. Quod tamen non esset æque improbandum.

Ac famam præceps dabat] Nisi sit phrasis Tacito familiaris, scriberem : Ac famam in præceps dabat, &c. & paulo post legendum : Millies tertium, &c. non sestertio, quod mendum sæpe apud Tacitum irrepit. Deinde Faernus pro vulgatis illis, aurariasque ejus, &c. legebat, argentarias ejus, &c. deleta copula, que.

Sponte vel necessitate, incertum habebatur] Tacito magis familiare fuisset : Sponte an necessitate, &c. Et paulo post in v. c. habetur : Tradidere quidam præscriptum fuisse Macroni, &c. non, descriptum. Item post : Ut a. d. quintum decimum K. Novembris, &c. nam in vulgatis editionibus defunt notæ A. D.

Phoenix avis in Ægyptum venit] Totum hunc Taciti locum de ave Phœnice mirum in modum illustrant quæ scribit Achilles Statius Alexandrinus lib. III. de Leucippe, & Clitophonte, cujus Græca verba hic subicere operæ prætium existimamus : Φοίνιξ μὲν ὁ ὄρνις ὄνομα, τὸ δὲ γένος αἰθίοψ, μέγας κατὰ ταῦτα, τῆς χροῖας ταύτης, ἐν κάλλει δάπερος, κέχρωται μὲν τὰ πτερὰ χρυτῶ καὶ πορφύρα, ἀνχεῖ δὲ τὸν ἥλιον δεσπότῳ, καὶ ἡ κεφαλὴ μαρτυρεῖ, ἐσεφάνωσε γὰρ αὐτῷ κύκλος ἄφης, ἡλίου δὲ εἶναι ὁ τὸ κύκλου σφαιρος, εἰκὼν. κυάνεός ἐστι ῥόδοις ἐμπερῆς, λευκὴς τῷ θεῷ, ἀκτῖσι κομᾶ, καὶ εἶσιν αὐτῶν πτερῶν ἀνατολὰς. μερίζονται δὲ αὐτῶν αἰθίοπες μὲν, τῷ ζωῶν, αἰγύπτιοι δὲ, τῷ πελαγῶν. ἐπειδὴν γὰρ ἀποθανῆναι (τῷ χρόνῳ δὲ τῆς ποταμῶν μακρῶ) ὁ παῖς αὐτὸν ἐπὶ τὸν νεῖλον φέρει. χεδάσας αὐτῷ καὶ τῷ ταφῶν σιμύρης γὰρ βῆλον τῆς ἀνδραγαθίας, ὅσον ἰκανὸν πρὸς ὄρνιθος ταφῶν, οὐττεῖ τε τῷ σώματι, καὶ κοιλάνει κατὰ μέτρον, καὶ τὸ οὐγγμα, θῆκη γίνεται τῷ νεκρῷ. ἐνδεῖς καὶ ἐναρμόσας τὸν ὄρνιθ τῆ τροφῆ, καὶ εἰς τὸ χάσμα

γίνω χάσματι. ἐπὶ τὸν νεῖλον οὕτως ἵπταται, τὸ ἔργον φέρων. ἐπετα δὲ αὐτῷ χορὸς ἄλλων ὄρνιθων, ὡς περ δορυφόρων, καὶ ἔοικεν ὁ ὄρνις ἀποδημοῦντι Βασιλεῖ, καὶ τῷ πόλιν οὐπλάνα τῷ ἡλίου. ὄρνιθος αὖτις μετοικίαι νεκροῦ. ἐσηκεν οὖν ἐπὶ μετεώρου, σκοπὸς καὶ ἐκδέχεται τοὺς προκόλους τῷ θεῷ. ἐρχεται δὲ πρὸς ἱερεὺς αἰγύπτιος, βιβλίον ἔχει ἀδύτων φέρων, καὶ δηκίμαζαι τὸν ὄρνιθ ἐκ τῆς γραφῆς. ὁ δὲ, ὁ δὲ ἀπιστοῦμενος, καὶ τὰ ἀπόρρητα φέρει τῷ σώματι, καὶ τὸν νεκρὸν ἐπιδείκνυται. καὶ εἶναι ἐπιτάφιος σοφιστῆς. ἱερέων δὲ παῖδες ἡλίου, τὸν ὄρνιθ τὸν νεκρὸν παραλαβόντες, θάπτουσι. ζῶν μὲν οὖν, αἰθίοψ ἐστὶ τῆ τροφῆ ἀποθανῶν δὲ, αἰγύπτιος γίνεται τῆ τροφῆ. Hæc quidem Achilles Statius de Phœnice. Sulpicor autem in Taciti verbis illis, mille quadringentos sexaginta unum interici, duo menda subisse : unum, factum ex notis obscurioribus ; quæ cum essent CDLIX. a librariis mutata sunt partim, in DLX. partim in CIOCDLX. addita nota & ad eam summam, quam Tacitus ediderat, CDLX. Cujus additionis causa apparet fuisse ignoratio notæ CD. quam librarius putavit esse, CIO. Plinius certe libro X. cap. II. edit annos DCLX. nisi & ipse ex hoc Taciti loco emendandus sit. Alterum mendum putamus esse in verbis illis, unum interici, pro quibus scribi posset, unum in terris, &c.

Effusæ clementiæ, modicus securitate] Placeret magis, modicus securitatis, &c. nihil tamen mutandum censeo, potest enim esse phrasis Tacito familiaris. Paulo post v. c. habet : Modo equites tres prælii more, &c. pro, equestris prælii more, &c. ut est in vulgatis. Sed lectio libri manuscripti videtur mendosa. Cum vulgata confirmetur loco Livii, apud quem ita legitur libro XXII. Minime equestris modo pugna, &c. Quod ideo dictum est a Livio, quoniam equitibus, ut Polybius ait, neque convertere se, neque iterum in hostem procurrare licebat.

Aliosque occultos consilii] Usus est Tacitus hoc verbo supra, ut ad eum locum notavimus. Quod vero obscurius videretur, Faernus pro eo, reponerat, consilios, vel propius ad vulgatam scripturam, consilii. Nos putamus nihil mutandum esse. Paulo post idem Faernus legebat : Et continuum abscissum, velut exilium objectando, &c. non, ut vulgo legitur ; & continuo abscissu, &c. Item : Ceterasque urbes, quæ a Macedonibus sitæ, &c. cum in vulgatis desit præpositio, a, Et infra : Et si qui alii delectum capiendi diademati diem navi (vel ut est in v. c.) navi diem non concelebraverant.

A D L I B. XI.

Dedita per provincias fama] Faernus optima conjectura legebat, didita, non, dedita ; quo verbo utitur sæpe Lucretius, cujus si recte memini, est illud, per terras didita fama.

Sed consulanti super absolute Phœnici] Faernus legebat, consulantes, &c. & paulo post videtur legendum : Pergitque Sullius agere reos, &c. non, reddere, nisi verbum reddere Tacitus ex antiquo aliquo sumpsit Scriptore ; ut verbum gravitatem, quod sequitur paulo post, pro quo libentius legerim, caritatem, nam caritatem annonæ usurpavit Cicero, & alii etiam Scriptores.

Exin validissimus præfecturas invasit, & recuperare Armeniam, in Vibio Marso, &c.] Ita v. c. est,

est,

est: Exin validissimas præfecturas invisit, & recuperare Armeniam parabat, in Vibio, &c.

Quo exemplo Claudius tres litteras adjecit] Hoc idem Sætonius ait: Sed tres litteræ, quæ fuerint, non scribit. Unius certi funus ex titulis, ut ampliavit, alteram existimo fuisse II. pro H Græco: tertia littera quærat, & fortasse pro ω aliqua nota.

Sæpe adversis Reip. temporibus accitis, quorum monitu, &c.] Non displicet veteris libri scri-

ptura, qui habet, accitos, pro, accitis, quamvis & accitis æque placeat. Paulo post videtur legendum: Non alium infensus contra patriam, ac deos Penates, quam parentem ejus exercuisse, &c. In vulgatis autem libris est, parentes, &c. quod non placet.

Qui natione Caninefas] Scribendum est, Cannanefas, ex antiqua inscriptione apud Vulsinius superioribus annis reperta, cujus exemplum hoc est:

L. CANNVLEIVS.

IN. ITALIA. VOLSINIENSIVM. PATRIAE. SVAE. ITEM. FERENT. ET. TIBVRTIVM

ITEM. COLONI. ITALICENSIS. IN. PROV. BAETICA. PRAET. ETRVR.

POPVLOR. SACERDOTI. CAENINENSIVM. M. HELVIVS. M. F. CLEMENS

ARNENSI. DOMO. CARTAGINE. PRAEF. EQ. ALAE. PRIMAE. CANNANEFATVM

PRAESIDI. SANCTISSIMO. ET. RARISSIMO. CVRAM. AGENTE. L. AGONIO

CALLISTO. TRIBVNO. MIL. LEG. XIII. GEM. SEV.

Quæ nimia, & incertum an falso jacta] V. C. habet: Quæ munia, & incertum an falso jactata, &c. Sed de verbo, jactata, dubius non sum; de munia, hæreo.

De se Nonius, confcios non edidit] Videtur deesse verbum, confessus, quod Faernus addebat, sic legens: De se Nonius confessus, confcios non edidit, &c. Paulo post v. c. habet: Nisi coetus aligenarum velut captivitas inferatur, &c. non, inferatur.

Ut judicium censorum, ac pudor sponte cadentium] Faernus legebat: Ut judicium censorium, &c. Et paulo post pro eo, quod in vulgatis est, Quo censa sunt civium LXIX. centena, & CXLIII. millia, &c. Antonius Augustinus legebat: Quo censa sunt civium sexagies novies centena millia, & centum quadraginta quattuor.

Noctem denique actam licentia conjugali] Videndum an illud, denique, mutandum sit in, diemque. Item paulo post, an addendum sit prænomen Cai, ut Faernus legebat: Ac primo Callistus jam mihi circa mortem C. Cæsaris narratus, &c.

Tum quicquid habitum Nerōnibus & Drusis] Jam pridem Faernus avitum, pro, habitum, emendavit, ut alibi etiam, avitas, pro, habitas. Paulo post scribendum est, Cæsoninus, ex antiquis titulis.

A D L I B. XII.

Cælibi vitæ intonanti] Amicus meus homo doctissimus putabat huic loco mendam aliquot subesse, legebatque Cælibis vitæ intoleranti. Ego nihil mutandum censeo. Nam ex vulgata lectione aptus elicitur sensus, & phrasia respicit antiquitatem eam, cujus studiosum fuisse Tacitum diximus.

Ne scemina experta fecunditatis] Sine dubio legendum, expertæ fecunditatis, quo modo Faernus quoque legebat; & paulo post fortasse rectius esset, & usitatus: Serere crimina in Silanum, &c. nam & ita sæpe Sallustius locutus est, cujus Tacitum imitatore fuisse diximus.

Sed & filium Vononis nepotem Phraatis accersere] Danesius legebat, accedere. Et paulo post videtur fortasse legendum: Clementiamque ac justitiam, quanto ignoratiora barbaris, tanto lætiora capesseret, &c. non, ut vulgo legitur, tolerantiora. Deinde interpungendum sic: ut externis quoque gentibus

quietem velit. Datum post hæc C. Cassio, qui Surræ præerat.

Rexque Arabum Abbarus advenerat] Hic in numismate æreo Gordiani Pii Imperatoris dicitur ΑΒΑΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. in cujus numismatis altera parte caput ipsius regis diadematum cum titulo si recte memini, ΕΑΕΚΚΕΩΝ, signatum est. In alio autem ejusdem Gordiani numismate item æreo, rex ipse Camelo insidens impressus est cum eodem titulo: Camelus autem Arabum insigne est in argenteo etiam denario familiae Plautiæ in quo REX. ARETAS inscriptum est.

Atque Claudius quanquam, &c.] Videtur vel delenda copula, quæ, vel legendum: At Q. Claudius, &c. Et paulo post scribendum: Et publicis actis perscriptum, &c. non, præscriptum.

Colonia Camulodonum valida veteranorum manu deducitur] Faernus legebat, manus, &c. quod placet. Camulus vero deus, sive Sanguis, sive alius, a Sabinis Italiæ populis colebatur, ut ex antiquo lapide apud Sabinos reperto constat, in quo Camuli ipsius simulacrum incisum est, cum titulo, CAMVLVS. Sed ab eo Camulodonum nominatum esse, vix credi potest, præsertim cum in inscriptione veteri Nomentana sit, CAMOLODONVM.

Supplicium mei oblivio sequeretur] Videndum an legi debeat, sequetur. Et paulo post Faernus legebat: Ac ni cito e vicis & castellis proximis subventum foret, copiæ Rom. occidione occubissent, &c. Deinde scribebat: Ut quondam Sugambri excisi, aut in Gallias trajecti forent.

Et Cæsar adulationibus Senatus cessit] In v. c. additur verbum mendosum, liberis, pro quo scribi possit, libens, ut ita legatur: Et Cæsar adulationibus Senatus libens cessit. Miror autem Tacitum omisisse hic alios honores Neroni adolescenti tunc decretos, de quibus extat memoria in aureis apud me nummis cum instrumentis sacrorum, & inscriptione in uno, SACERD. COOPTATVS. IN. OMNE. CONL. SVpra. NVMER. in altero, cum titulo, quem hic Tacitus ponit: EQVESTER. ORDO. PRINCIP. IVVENTVTIS, & Clypei dedicatione, quam Tacitus prætermisit.

Qui mos sacerdotibus, &c.] Magis placeret, qui honos, &c. Nam id est usitatus; & paulo post for-

fortasse legendum : Asperius , pro eo , quod vulgo legitur , Casperius .

Ne dubitaret armis , quam incruentis conditiones malle] Libri veteres variant , nam alii habent : Ne dubitaret armatus , quam circumventus conditiones malle , &c. alii : Ne dubitaret armis incruentis conditiones malle , &c. quod magis placet .

Quod dedecorum barbaris trahebatur] V. C. habet , habebatur , non trahebatur . Illud autem , dedecorum , Danesius mutabat in , modo pecorum , quod pluribus locis Sallustius usurpavit in fragmentis historiarum .

Ut sæpe Principes Romani in eandem Armeniam , &c.] Ita Danesius legebat : In vulgatis autem deest , in , præpositio . Et paulo post Faernus legebat : Erat Cappadociæ procurator Julius Posthumus ignavo & deridiculo , &c. .

Postquam cognita cæde ejus , haud obtemperatum esset] Faernus legebat : Postquam cognito , Cai jussis haud obtemperatum esse , &c. Sed locus videtur mutilus , & cui non ita facili medicina mederi possit . Paulo post magis placeret : Ac tantum spatium amplexus , &c. pro eo , quod est in vulgatis : Attamen spatium amplexus .

A D L I B. XIII.

Ad mortem agitur invito Principe] Videtur legendum , adigitur , ut est in v. c. quod magis placet , quam illud , agitur ; & paulo post videtur abundare vox , quidem , legendumque , Ne designatis Quæstoribus edendi gladiatores , &c. Sunt enim verba Senatus decreti . Videtur item abundare verbum , dixerant , quod est paulo post , legendumque : Contra alii melius evenisse , quam si invalidus senecta , & ignavia Claudius , &c. potest enim videri illud , dixerant , adjectum esse .

Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis , quam telis , & manibus geri] Magis placet , pluraque , &c. & ita aptius ad sententiam . Et paulo post Faernus legebat : Simul pontes super amnem Euphratem , &c. non , ut in vulgatis , per pontem , &c. Et deinde pro eo , quod vulgo legitur , Et Vologeses quo bellum ex æquo modo pararet , &c. Faernus legebat : Et Vologeses quo bellum ex æquo mox appararet , &c. .

Quando uxore ab Octavia nobili quidem & probitatis spectatæ] Magis placeret nobili quamquam , & probitatis , &c. Et paulo post addenda videtur dictio , se , legendumque , Senecæque se permitteret .

Quia cibus potusque ejus delectus ministri gustu explorabatur] Ita legendum , deleta dictione ex ; quam tamen retinebat Danesius , legebatque ex ministris , &c. Hic autem minister in antiquis inscriptionibus dicitur , PRAEUVSTATOR , ut in hac apud me inscriptione :

TI. CLAVDIVS. TI. AVG. LIB. ARRIO
CLAVDIONIANO SCRIB. LIBEL.
TI. CLAVDIVS. FLAMMA. CLAVSVS. TI.
AVG. PRAEUVSTATOR. FRATRI. PISS.
ET. FIDELISSIMO. FEC.

Ut perinde ignaram fuisse , atque Octaviam sororem Britannici constiterit] Ita Faernus legebat ; & paulo post : Quæ ut conjugii Imperatoris solitum & matri servabantur , &c. Deinde legebat : Illa

spe ultionis casu oblata , &c. non , ut in vulgatis , ultionis causa , &c. .

Conjugioque ejus etiam imperio Remp. rursus invadere] Faernus legebat : Conjugio ejus etiam imperium rursus , &c. Nec displiceret , si ita legeretur : Conjugioque ejus petito Remp. rursus invadere , &c. .

Et ore præferret] Danesius ex v. c. legebat : Et ore se Cæsarem ferret , &c. Et paulo post : Quia vi attentantem acriter repulerat , &c. non , ut vulgo , vim tentantem , &c. quamvis nec illud , vim tentantem , displiceat .

Comprobavere patres , incusata Antistii licentia] Videtur legendum , non probavere , &c. Contra supra , ex , non mutassent , factum fuit , commutavissent .

Redditur ordini Lufius Varius] Placeret , L. Vatius . Et paulo post legendum , ut in v. c. De capite famaue conjugis cognovit , & insontem pronuntiavit , &c. non , ut vulgo habetur , nuntiavit . Deinde Faernus legebat : Quia absolvere nequibat Cæsar , traxit sententiam donec mortem obiret &c. nam illud , senecta , quod est in vulgatis , mendosum videtur , & sine sensu .

Nihil in summa pacis proficiebatur] Faernus rectissime , ut opinor , legebat : Nihil in summam pacis , &c. & paulo post Danesius , offerri , legebat , pro , afferri , sive ut alii , auferri .

Omnia potius toleraturum , quam veterem ac olim partam , &c.] Faernus legebat : atque olim partam , &c. & ita est in v. c. Et paulo post videtur legendum : Se ire ad illam , sibi concessam dictitans nobilitatem , &c. Deinde pro , accepto aditu , ut est in vulgatis , scribendum est fortasse , hac cepto aditu , &c. .

Ibi se summa fortuna dignam visere] In v. c. est , videri , pro , visere . Faernus tamen retinebat verbum , visere , & pro , digna , legebat dignam .

Acri etiam populi Rom. tum libertate] Videtur venustior lectio veteris libri , quæ est , Acri etiam tum populi Rom. libertate . Paulo post Faernus legebat : Valuitque pecuniosa orbitate & senecta , quam ultra eorum vitam produxit , quorum impetum evaserat , &c. pro eo , quod vulgo legitur , quorum ambitu evaserat , &c. .

Cum dubius Avitus accepta a Paulino provincia] Recte a doctis viris emendatum est , Vibius Avitus , nam ita est in manuscripto etiam libro . Paulo post Faernus legebat : Servarent sane receptus gregibus inter hominum famem , &c. & ita Danesius pro eo , quod in vulgatis est , Servarent sane receptos inter hominum famam , &c. Deinde Faernus legebat : Cuncta viva occidioni dantur , &c. non , victa , ut est in libris vulgatis . Item Danesius : Aut quo alio humore reniterentur , &c. pro niterentur .

A D L I B. XIV.

C. Vipstano] Legendum C. Vipstano , ex fragmentis inscriptionum Fratrum Arualium , in quibus est :

ADFVERVNT . A . VITELLIVS . M . APONIVS .
SATVRNINVS . L . SALVIVS . OTHO . TITIANVS .
SVLPICIVS . CAMERINVS . C . VIPSTANVS . APRO-
NIANVS . P . MEMMIVS . REGVLVS . C . PISO . Item :
ADSTANTIBVS . SVLPICIO . CAMERINO . MA-

GISTRO. L. SALVIO OTHONE. TITIANO. C.
VIPSTANO. APRONIANO.

Fecunditatem, & verum animum timeri] Jampridem Faernus emendavit : Fecunditatem, & veterum annum, &c. quæ lectio eo mihi magis placet, quod eam video probari doctis etiam aliis viris, quibus sic emendare in mentem venit. Daneſius vero pro eo, quod est in vulgatis, aperiat, legendum putabat, operiatur.

Et recuperatam matris gratiam] Magis placeret, ut Faernus legebat : Et recuperatam matri gratiam, &c. Paulo autem post licet, lembuculorum, bona lectio sit, lenunculorum tamen reperiri in vv. cc. Eamque lectionem confirmari testimonio veterum aliquot inscriptionum diximus in notis ad Sallustium, & Cæsarem.

Questibus, votis, clamore, diversa rogantium] Daneſius ex v. c. legebat, rogantium; & paulo post Faernus legebat : Jam in mortem centurioni ferrum distringenti, &c. non, ut in vulgatis, Nam in mortem, &c.

Ac postea quam frustra oblata sint, infensa, &c.] Daneſius legebat : Ac posteaquam frustrata, ut infensa, &c. & paulo post Faernus pro, Temporum quoque Claudianorum oblata infectatione, &c. legebat : Temporum quoque Claudianorum addita infectatione, &c. sive abdita infectatus, ut ex veteris libri vestigiis legi etiam potest.

Iturium & Calvisium] Titurium, habet v. c. & post Faernus pro vulgatis illis : Nec dum insignis ætatis nati considerare, &c. legebat : Nedom, &c. Sed Daneſius ita totum locum restituabat : Contrastis quibus aliqua pangendi facultas, nedum insignis ætatis vatibus considerare, &c.

Si consideret] Daneſius addebat dictionem, ne, legebatque : Ne si consideret, &c. & paulo supra emendabat : Quæ clariorem effecit, &c. non, ut in vulgatis, quam, &c.

Quoties P. R. sederet] Faernus legebat : Quoties P. R. ludos ederet, &c. & paulo post pro leſione vulgata, Anjustitiam augurii, &c. reponerat : An jus augeri, & decurias equitum, &c.

Et feminæ in furore turbatæ] Faernus legebat : Et feminæ in furorem turbatæ, &c. & paulo post pro, motis, restituabat, amotis, legebatque, Neque amotis senibus, & feminis, &c.

Sed tunc non ut tantis majoribus ortam, &c.] Videndum an legi debeat : Se tunc non ut, &c. nam fieri potest, ut illud set, quod ita scribebant antiqui pro, sed, ex primæ litteræ sequentis verbi tunc, factum sit.

Detentusque rebus gerundis Suetonius, &c.] Faernus legebat : Demotusque rebus gerundis Suetonius, &c. & paulo post, Vinicio Rufino, non, Vicio Rufino. Deinde debebat particulam, si, legebatque : Ut perinde pœna teneretur, ac publico judicio calumniæ condemnatus, &c.

Quæ ne in metu quidem pericula nostra avertit?] Faernus legebat : deleta, in, præpositione, Quæ ne metu quidem, &c. Et paulo post videndum an addenda sit interrogationis nota ad verba illa, deliberatum est? Illud autem, jure cæsum videri, ex antiqua judiciorum formula Tacitus sumpsit.

Tom. VII.

Multa sceleris indicia præveniunt, quæ si servi, &c.] Ita Daneſius legebat, nam in vulgatis deest illud, quæ, & post videtur delendum illud, non, legendumque, Inulti internocentes agere.

Et publicæ clementiæ maximum exemplum futurum] Faernus legebat, futurus, pro, futurum, quod magis placet. Et paulo post pro illis, Ac quæ illis pro cognatis moribus fuere, &c. legebat : Quæ illi pro gente & majoribus fuere, &c.

Illudere voces, quoties caneret] Magis placeret, vocem. Et paulo post Faernus legebat : Innumeram pecuniam circumdedisti, &c. nam in vulgatis deest illud, circum.

Sed in ea ipsa ætate, cujus auctoritas, &c. Totus hic locus ita legi commodius posset : Sed in ea ipse ætate, cujus auctoritas tueretur quicquid illi (vel ut Faernus) illis, & quæcunque tribuisset, ac tamen neutrum datis a se præmiis exiit, &c.

Pudet referre libertinos, qui te ditiores sunt] Ita Daneſius legebat, addito, te, quod in vulgatis deest. Et Faernus paulo post legebat : Aut me Claudio postponis, &c. non, ut in vulgatis, præponis, &c. Deinde : Innatumque robor subsidio, &c. non, ut vulgo legitur, inornatumque, &c.

Quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat] Faernus legebat : facit; & paulo post : Et ad Senatum litteras miſit, &c. non, sed ad Senatum, &c. Deinde : Amovetur tamen primo, &c. non, Movetur, ut in vulgatis.

Et quæſtionibus ancillarum eluserat] Faernus legebat, elusa erat, &c. Nisi magis placeat, illud sum erat. Et paulo post idem Faernus legebat : Cumque Germanici, & postremo Agrippinæ nomen cieret, &c. non, ut in vulgatis, Communeque Germanici, &c.

A D L I B. XV.

Et dissensione Hyrcanorum gentis validæ] Faernus legebat, & deditio, &c. Et paulo post : Omitteret ocus obsidionem, &c. non, omitteret potius, &c. Paulo supra in v. c. est, quosdam vivos congestis arenæ obdidit, &c. non, abdidit.

Calavius Sabinus] Placeret, Flavius Sabinus. Et paulo post Faernus debebat dictionem, sed, legebatque, Nihil mutato consilio, vi ac minis alares exterruit.

Et alii propria ignavia, aut metu Corbulonem opperientes] Ita est in v. c. nam in vulgatis desunt illa, aut metu. Et paulo post videtur legendum omiſſa, pro, dictione : Quod Armeniis semper Romanæ ditionis, &c.

Quid de Armenia cernerent : Adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legionibus Romanis statuerent] Videtur ex v. c. ita legendus hic locus : Quo de Armenia decernerent. Adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul ut de legionibus Romanis statuerent.

Duum inter se brevis sermo secutus est, hæc conquerentium] Faernus legebat : hoc conquerente, &c. Paulo post pro, frumentum plebis, fortasse legendum, frumentum publicum, nam in v. c. est frumentum pull. sed corrupte.

Ergo adversus novam provinciarum superbiam] Faernus legebat, provincialium, pro, provinciarum. Et paulo post legendum : Structam ante Au-

E e e

gu-

guralem aram, &c. non, structa, quod mendosum est. De Augurali autem porta mentio est supra, ubi scriptum est, Augurali egressus, &c.

Provincias Orientis maxime Ægyptum, secretis imaginationibus agitans] Nihil mutandum, quamvis fortasse melius legeretur, machinationibus, pro, imaginationibus. Paulo autem post Faernus legebat: Nihil usquam periculosum sibi publicis locis, &c. pro eo, quod vulgo legitur: Nihil usquam perinde lætum sibi, &c.

Cuncta denique spectata, quæ etiam in femina nox operit] Danesius ex v. c. legebat, aspectata, non, spectata. Et paulo post ex eodem v. c. legendum: Ad hæc lamenta paventium feminarum, fessa ætate senes, aut rudis pueritiæ ætas, &c. In vulgatis deest verbum, Senes.

Quia a prædiis Tigillini Æmilianis proruperat] Suetonius in Claudio cap. xviii. Quum Æmiliana pertinacius arderent, &c. Videnda quæ scripsimus ad verba illa Varronis ex lib. iii. de re rustica (Qui habitant extra portam Flumentanam, aut in Æmilianis, &c.) ubi inscriptionem etiam protulimus, quæ apud me est in ænea tabella, De navis oneraria, quæ servit in Æmilianis.

Quippe in regiones xiv. Roma dividitur] Convenit hoc cum aliis Scriptoribus, & antiqua etiam inscriptione, in qua est: MAGISTRI, VICORVM. VRBIS. REGIONVM. XIII.

Multa seniores meminerant, quæ reparari nequebant] Videndum an legi debeat, reperiri, pro eo, quod est in vulgatis, reparari. Quod verodicit Tacitus xiv. Kal. Sextiles, pro eo Livius lib. vi. habet. xv. Kal. Sept.

Custodes: & subsidia reprimendis ignibus, &c.] Faernus addebat particulam, ut, ad sensum necessariam, legebatque: Ut custodes, & subsidia reprimendis ignibus, in propatulo quisque haberet, &c. Et paulo post deleta, in, particula, legebat: Haud periode crimine incendii, quam] odio generis convicti. Et pereuntibus addita ludibria, &c. Deinde: Ut flammandi, &c. non, aut flammandi.

Prohibueratque ostentate, vanus affimulatione] Videndum an potius sit legendum, vana æmulatione, &c. Et paulo post ex v. c. legendum: Neque Senatui, quod in manus esset, provisum, quoniam modo pœnas eversæ reip. daret, &c. nam in vulgatis corrupte est: Neque Senatui, quod inane esset, &c.

Prior tamen Natalis, totius conjurationis magis gnarus simul arguendi peritior] Faernus parva mutatione legebat: Simul arguenti paratior. Et paulo post pro, Senatores in tantis tormentis, &c. legebat: Senatoresque in tacti tormentis, &c. Sed Danesius, ne intentatis quidem tormentis, &c.

Retinuit, infregitque impetum] Non est dubium, quin, renuit, legendum sit, pro, retinuit; & ita Faernus emendabat. Et paulo post legebat: Quod unum tantum, & pulcherrimum habeat, &c. pro eo quod vulgo legitur: Quod unum jam tamen & pulcherrimum habebat, &c. Deinde debebat verba, bonarum artium; &c.

Seneca interim durante tractu, & lenitudine mortis] Placeret magis, ut Faernus legebat, lenitudine

mortis. Et paulo post Danesius emendabat: Frigidus jam artubus, &c. non, frigidis, &c.

Is proximo in agro scrobem effodi jussit, quem Flavius ut humilem & angustam increpans, &c.] Faernus ex v. c. legebat: Quam Flavius ut humilem & angustam, &c. ad scrobem, referens.

Stattus proximus veniam, quam ab Imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit] Faernus rectissime, velocitate, legebat pro, vanitate. Et post, addita voce, claros, legebat: Tamquam claros viros & infontes ob invidiam aut metum extinxisset. Item addita rursus voce, iram, legebat paulo post: Neu compositam, & oblitteratam mansuetudinem principis, iram novam ad sævitiam retraheret.

Et venerationem hominum merito] Verbum, hominum, licet retineri possit, magis tamen pro eo, placeret, numinum.

A D L I B. XVI.

Aut memoria tantum infensi nomini ad discordias uteretur] Scribendum, ut Faernus legebat: Ac ne memoria tantum infensi nominis, &c. & paulo post delendum est verbum, exterritus, scribendumque: Nam Silanus intentior metu, & exitio patrum ad præcavendum erat, &c. Deinde Faernus legebat: Sed non præripere percussori gloriam, &c. non, ut in vulgatis, sed non permittere, &c.

Et Nero intercessit, mortem sine arbitrio permittere] Videndum an legi debeat: Et Nero intercessit, mortis arbitrium permittens. Paulo post Faernus legebat: Et cum deum honores Pompæ decernerentur, &c. non, decernuntur.

Qui tibi lasciviam exprobrent] Faernus legebat: Quasi tibi lasciviam exprobrent, &c. Et paulo post: Sperans exterritum Thraseam scripsisse per quæ claritudinem principis extolleret, &c. pro eo, quod est in vulgatis: Spe exterritum Thraseam sensitisse per quæ claritudinem, &c.

Et quantum nunc sævitia accusationis, &c.] Cum in v. c. Faernus scriptum invenisset: Et quantum mæ, &c. vel, ut in alio, Et quantum nunc, &c. ex ea voce fecit misericordie, &c. quam lectionem ita plane scriptam vidimus postea in aliis libris manuscriptis. Paulo post pro, habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti, & exerciti, &c. Faernus legebat, honesti exercitus, &c. Sed Danesius non male, honesti, & exercitio, &c. quamvis lectio Faerni magis placeat.

A D L I B. I.

Ab excessu Neronis.

Atque omnem potestatem ad unum conferri] Non displicet lectio Danesii, qui habet ex v. c. Atque omnium potestatem, &c. & paulo post magis placeret: Sed ambitionem scriptoris facile advertaris, &c. non averferis, ut est in vulgatis, sive, averferis.

Cluvius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus] Videtur deesse vox, clarus, quam addebat Faernus, legebatque & pacis artibus clarus, belli inexpertus, &c. & paulo post idem Faernus emendabat: Hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, &c. non, ambitionis, ut erat in vulgatis.

Iisdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodege-

gerant] Videtur illud, erga, abundare. Et paulo post Faernus emendabat : & inquieta urbs auctoribus, &c. non, actionibus, ut erat in vulgatis. Sic supra, Bis & vicies millies sestertium, &c. legebat.

Occidi Othonem posse] Ant. Augustinus legebat : Occidi Pisonem posse, &c. Et paulo post Faernus : Non erat Othoni mollis, & corpori similis animus, &c. pro eo quod in vulgatis est : Non erat Othonis mollis, &c.

Per Tiberianam domum in Velabrum inde ad Miliarium aureum sub ædem Saturni pergat, &c.] Domum Tiberianam ad radices Palatini montis fuisse, didicimus ex inventis nuper in eo loco laminis plumbeis cum inscriptione Tiberii Cæsaris. Tacitum autem illustrent verba Suetonii de eadem re. Sunt autem hæc : Ut se in Foro, sub ædem Saturni ad Miliarium aureum operirentur, &c. Et recte : Nam Forum Romanum sub æde Saturni fuit ea parte, quæ est inter arcem Tarpejam, & Palatinum montem, ut ex Dionysio etiam apertius constat. Quin & ipsa Saturni ædes Tarpeii montis radices attingebat, ut ex veteri inscriptione de Ærario ibi reperta intelligimus. Tacitus etiam ipse infra libro III. sic habet : vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor : cito agmine ad Forum, & imminetia Foro templa prætervehi, &c. & supra lib. XII. Per ima montis Palatini ad aram Consi, mos ad Curias veteres, tum ad Sacellum Larium, Forumque Romanum, &c. Larium enim Sacellum fuisse in summa sacra via, qua parte Foro Romano jungebatur, scribit Solinus, cap. II.

Pars clamore, & gladiis, pars silentio, &c. Faernus legebat : Pars clamore, & gaudiis, &c. Et paulo post : Sed perinde a nobis plus donativi ob fidem, quam ab aliis, &c. pro eo quod est in vulgatis : Sed proinde a nobis donativo ob fidem, quam ab aliis, &c.

Sumpto thorace Galba irruenti turbæ neque ztate, neque corpore sistens] Faernus emendabat, resistens, &c. nam, re, syllaba videtur a librario prætermissa, ob præcedentem postremam verbi, corpore. Et paulo post legebat, prehensare arcibus, complecti armis, &c. non prehensare manibus, &c. ut puto ex v. c.

Infauftam adoptionem adversantes] Faernus mutabat ex V. C. verbum adversantes, in, versantes. Paulo post Plutarchus in Galba pro, Vergilionem, edit Servilionem. Item Arcadium, pro, Lecanium. Sed à Græcis scriptoribus fides in Latinis nominibus non est nimium requirenda.

Dispensator Argius e prioribus servis, &c.] Faernus recte ex V. C. restituebat : e primoribus servis, &c. Et paulo post ex eodem v. c. restituebat : Et publice civitate Romana donatos, &c. cum in vulgatis tantum sit : publice donatos, &c.

Ita comitatem bonitatemque faventes vocabant] Danesius ex v. c. statim addebat : simul, aviditate imperandi, quod sine modo, sine iudicio donaret sua, &c. Pro A. vero Cæcina, qui paulo post nominatur, non putamus recte emendatum esse, Alienus Cæcina : nam Cæcina non cognomen, sed nomen familiæ fuisse, constat ex alio Cæcina, qui C. CAECINA LARGVS dicitur in inscriptione fratrum

Arualium, & alio item, qui in basi statuae Vespasiani Imperatoris dicitur C. CAECINA PAETVS. Hic autem ipse A. Cæcina habetur apud me in antiquo lapide, ita plane inscriptus, A. CAECINA. Nomina vero familiarum apud Romanos omnibus litteris scribebantur, cum prænomina unicus tantum, vel duabus, aut ad summum tribus litteris notarentur.

Imponere jampridem Imperatoris dignationem & auferre privati securitatem, &c.] Faernus omiſſa copula, &, legebat : Imponere jampridem Imperatoris dignationem, auferre, &c.

Pari simulatione vinculorum frustratur] Faernus emendabat : Partim simulatione, &c. & ita postulat sententia. Paulo post Danesius sic legebat : Et Galba redditus Lugdunensium occasione iræ in fiscum verterat, &c. In vulgatis autem est, redditus, &c.

Quoties pecuniæ materia deesset, stupris & adulteriis exorabatur] Ita legebat Faernus, omiſſa copula, &, quæ est ante verbum, stupris. Et paulo post : Rapuerint pecuniam missam in stipendium Castelli, &c. non, rapuerunt, ut in vulgatis.

Statim infra intimos amicos habuit] Magis placeret, inter intimos, &c. & paulo post, quæ velocius erat, &c. non, quia, ut habent vulgatarum editiones. Danesius autem illud, unde, quod sequitur, mutabat in, aliunde ; & sic legebat : Aliunde nulla innocentia cura.

Hispalensibus, & Emeritensibus] Faernus legebat : Hispalensibus, &c. & post : Vetandi metu, vel agnoscendi pudore, &c. pro eo, quod habent libri vulgati, cognoscendi pudore, &c. Deinde legebat : Ibi sævitia vulnerum, hic misericordia absumpti, &c. non, ut in vulgatis : Ibi sævitia, hic miseria vulnerum absumpti, &c.

Tempus in suspicionem, causa in crimen, affectatio quietis in tumultum evalit] Placeret, evalit, pro evalit, nisi verbum sit a Tacito ex obscura antiquitate erutum, ut pleraque alia.

Ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur] Fortasse rectius esset : Aut parum gaudere prosperis, &c. & paulo post videtur legendum : Et Othoni eadem, quæ nuper privato, dicenti adulatione, &c. non, ut vulgo legitur : Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti adulatione.

Sed præcipuus, & cum præſenti exitio etiam futuri pavor, subita inundatio Tiberis, &c.] Ita Faernus legebat, cum in aliis sit, inundatione, quod non ita placet. Paulo post pro verbo, invitatus, quod est in vulgatis, Faernus emendabat, initio datus, &c. legebatque, Ad observandam honestiorum fidem initio datus, &c. Et deinde pro, expedire, ut est in vulgatis, legebat, expeditos ire, si ve, expediti, si magis ita placeret.

Sub Tiberio & Cajo tantum pacis adversa Reip. pertinere, &c.] Danesius pro verbo, pertinere reponerat, parti nocere.

A D L I B. II.

Ab excessu Neronis.

Lætumque Reip. aut atrox, &c.] Cum in v. c. sit semen Reip. aut atrox, &c. Danesius ex ea lectione emendabat, Semel Reip. atrox, &c. Sed amplius de hac lectione considerandum cenſeo.

E e e 2

Et

Et inclinatis ad credendum animis loco omnium etiam Fortun.] Ita videtur legendum, nam illud, omnium, pro, omnium, perturbat sententiam.

Si rediret, offensam haud dubium victoris] Danesius legebat: offensarum. Sed fortasse melius legeretur, offensam haud dubiam victoris. Paulo post pro, infensarum, fortasse legi posset, infensorum. Ut fit: obliviscendum infensorum de bello agitantibus, &c.

Quantumque illis roboris discrimina & labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor] Danesius legebat, ardor, non labor &c. ne repeteretur vox labor, supra iterum posita.

Sed bellantibus aliis placuit expectari bellum, cum in victores, victosque numquam solida fides coalesceret] Danesius sic legebat: Sed bellantibus aliis placuit expectari bellicum: victores victosque numquam solida fide coalescere, &c.

Tanta mole belli nihil in summa profutura] Placet, ut Danesius legebat, in summam profutura, &c. quæ scriptura non eget exemplo, ut confirmetur.

Qui pro Othone & accitum Cæcinam clamitabant] Danesius legebat: Quin pro Othone etiam accitum Cæcinam clamitabant, &c. Et paulo post pro, robur ac cædem, videtur scribendum, robur ac sedem bello legisset.

Fraude illata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis invidia & æmulatione, &c.] Ita videtur legendus hic locus ex vetere codice adjuncto conjectura ex parte aliqua. Nam illa, a quibusdam e vicinis v. c. suppeditavit. Cetera, nituntur conjectura.

Quoniam Galliæ tumeant] Fortasse legendum, timeant. Sed Danesius pro, quoniam, legebat, quanquam. Et paulo post idem Danesius: Unadevicesima, cui cognomen Rapaci, &c. De qua legione Plutarchus in Othone. Item: Unadevicesimanorum principis, &c.

Aut Vitellium contumeliis] Addenda videtur, in, præpositio, legendumque: Aut in Vitellium, &c. Et paulo post scribendum: Quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret, &c. non, humilibus blanditiis, &c. & ita Danesius legebat.

Noa minax tristibus] Danesius legebat: Non minis tristibus, &c. Et paulo post: Tertia decima ac septima suis hibernis redditæ. Undecimani struere amphitheatra iussi, &c. non, ut in vulgatis, Undecima, & septima suis hibernis redditæ. Tertiadecimani, &c. Deinde: Inter initia belli assumptus, &c. pro eo quod in vulgatis est, Inter inania belli, &c.

Sed luxu & faginæ mancipatus, emptusque] Videtur legendum: Sed luxu, & fagina, &c. Et paulo post v. c. habet: Præfatus Ægypti Ti. Alexander, &c. Ut fortasse illud, Ti. ob præcedentem postremam syllabam Ægypti, omissum sit a Librario. Suetonius certe Ti. Alexandrum Augusti præfatum edit in Vespasiano, cap. vi.

Accelerata interim Vespasiani cœpta exercitus studio transgressi in Parthos] Ita habet v. c. cum in vulgatis desit verbum, transgressi. Paulo post pro, Tectium Danesius legebat, Titium.

Mare quoque Etesiarum flabant, &c.] Totum hunc

locum Danesius ex v. c. ita legebat: Mare quoque Etesiarum flatu in Orientem navigantibus secundum; inde adversum erat, &c.

A D L I B. III.

Ab excessu Neronis.

Ut innocuum exercitum Mœsicum] Faernus pro, innocuum, legebat, invictum; & paulo post: Nequid discordiæ externa molirentur, &c. pro eo, quod vulgo legitur: Ne inter discordias, &c.

Tanquam insultantes Vitellio scripserunt] Verbum, scripserunt, videtur mendosum. Itaque pro eo Faernus, corripserunt, reponere; & paulo post legebat: Rapiuntur arma metu proditiōis: ira militum in Tarpium Flavianum incubuit, &c. Tarpia vero familia ex denariis, & antiquis titulis nota.

Sed ubi totis in castris in fama proditio] Illud, Infama, unico verbo in v. c. legitur; & post, Undevicesimæ Rapaci, ut supra lib. II. Sed videndus Plutarchus in Othone. Paulo post pro, immensam belli litem, Faernus legebat: immensam belli molem, &c.

Et majorem rapiendi licentiam] Danesius ex v. c. legebat: Sed majorem, &c. nam ex particula sed, facta est copula &, ommissa s, litera, ob extremam præcedentis verbi, irrupentibus. Paulo vero post videtur legendum: Et pro clamore, ac vulneribus, clementiæ gloriam inanem laturos, &c. pro eo, quod mendose legitur in vulgatis, clementiam & gloriam inania laturos, &c.

Quartam Macedonicam dextro suorum cornu] Faernus legebat, dextrum, non dextro cornu, &c. Et post in v. c. est: Duodevicesimanosque & primanos, &c.

Voce flebili precabatur ut placatos patris manes, neve se ut parricidam adversarentur] Faernus legebat: Voce flebili precabatur ne piatos patris manes, neve se ut parricidam averarentur.

Sed in tribunos, centurionesque ubi precium cædis erat, reverteretur] Videtur legendum, verteretur; & paulo post: Verberibus, tormentisque domorum abdita scrutari, &c. non, ut in vulgatis, dominorum abdita, &c. Deinde Danesius legebat: Utique exercitui vario linguis, &c. non, Utque exercitu, &c.

Non more vulgi agere] Faernus legebat: Non lege vulgi agere, &c. Sed nimis longe a vulgata scriptura; ad quem propius accederemus, si legatur, in ore, pro, more.

Addidit facinori fidem, nobili gaudio, &c.] Placeret, notabili gaudio, &c. & ita legebat Faernus. Et paulo post pro eo, quod in vulgatis est, avidos periculorum; idem Faernus emendabat, pavidos periculorum, &c.

Non sine motu cohortium junxit cæterarum] Ita Faernus legebat ex v. c. cum in vulgatis sit, adjunxit, & desit verbum, cohortium. Paulo post idem Faernus pro eo, quod vulgo legitur, & ipsos in legione bello attrita, &c. legebat, in regione bello attrita, &c. Deinde: Distulerunt tanquam majora meritum, &c. non, distulerant, &c. ut habent vulgati.

Nec quicquam nisi jucundum, & læsurum acciperet] Faernus legebat, acciperent, &c. ad aures

re-

referens ; & post Danesius ex v. c. legebat : Ut privatum Vitellium pateretur, ne victum quidem laturus, &c. Cum vulgo legatur, ne victos quidem laturus, &c.

Circa lacum Fundani descenditibus] Lacus Fundani fit mentio in antiqua apud me inscriptione, in Quirinali reperta eo loco, quo Dei Fidii, si- ve Sancti Sabinorum lingua, templum erat. Ejus exemplum subjeci:

L. CORNELIO
SVLLAE FELICI
DICTATORI
VICVS. LACI. FVND.

Et præmia navatæ operæ petebant] Danesius legebat, enavatæ. Et paulo post Faernus pro vulgatis illis : Domos arasque fœdare, &c. legebat : Domos, arasque fœdatas, &c. vel si magis placet, fœdas.

Ab excessu Neronis.

Paucos erumpere ausos, circumrecti pressere] Faernus legebat, oppressere ; & paulo post fortasse legendum : Dein L. Vitellius, par vitiis fratri, in principatu ejus vigilantior, nec perinde prosperis socius, quam adversis in Germanias tractus, &c. Nam fratri, quod est in vulgatis, non ita placet ut, fratri ; & illud abstractus, penitus ineptum.

Nec tam Mufonius, aut Publius, quam Priscus, & Marcellus ceterique motis aduultionem deletionibus expectabantur] Ita Faernus jampridem emendavit pro, motis adulationibus animis expectabantur.

Missi ad Caninefates] Diximus supra, Cannæfates ex antiqua inscriptione legendum esse ubique apud Tacitum.

Quas incensis castellis illuc appulerat] Danesius legebat : Quasi incensis, &c. Et paulo post : Sed parvum provitum, ut copiæ, &c. pro, Parum provitum, ni copiæ, &c. Deinde : Tum vix quinque millia armatorum tuebantur, &c. In vulgatis enim libris deest illud, Tum.

Quin potius interfecto traditore] Videndum an legi debeat, proditore ; & paulo post Faernus legebat : At civilem immensis auctibus, &c. non, actibus, &c. Sed nisi longius discederetur a vulgata scriptura, placeret magis, laudibus, &c. Quamvis illud, auctibus, Tacitus acceperit a Sallustio.

Et alia manu Mosam amnem transiri jubet] Ita Faernus legebat pro, transire. Et paulo post : Romano nomine Agrippinenses vocarent, &c. non, Romanorum.

Ejus nomen epistolis, edictisque proponebatur] V. C. habet, præponebatur. In alio autem est præferebatur. Jus penes Mutianum erat, nisi quod, &c. Paulo supra idem v. c. habet : Et Titio Juliano, &c. & si sic infra constanter, pro, Tertio Juliano.

Signatus, & sacerdotio fulgens] Faernus legebat, sagineatus, quod non displicet ob ea, quæ præcedunt. Paulo post pro eo quod vulgo legitur, Et electus in eandem spem, &c. magis placeret : Erectus in eandem spem, &c.

Summaque etiam miscentis] Faernus rectissime legebat : Summaque & ima miscentis, &c. Et paulo post legebat : Et pace suspecta tutius bellum,

&c. deleta, in, præpositione. Deinde : Læta Pisoni omina, &c. non, omnia, ut in vulgatis.

Ingressi milites, quibus fausta nomina] Ita jampridem Faernus emendavit, adductus Ciceronis loco ex lib. I. de Divin. & Plinii ex lib. xxviii. cap. II. in quo est : cur publicis lustris etiam nomina victimarum ducentium prospera legimus ?

Præeunte Plautio Æliano] Ita legendum est ex vv. cc. In quibus paulo supra est : aqua trinis e fontibus, amnibusque hausta. Quæ lectio non displiceret, si aliquo antiquitatis testimonio confirmaretur. Ant. Augustinus legebat : Aqua erivis, & fontibus amnibusque hausta perfluere, &c. Deinde scribendum : Lustrata Suove taurilibus area, &c. Ut jampridem emendavimus ex vv. cc. & ipsa antiqui ritus notitia.

Cum ducibus Germanorum, &c.] Faernus legebat : Trevirorum, &c. Et paulo post : Pecunia nuper etiam e donativo suffecit, &c.

Revulsa imperatorum imagines, innexa signa, &c.] Cum in v. c. sit in hora, pro innexa, posset legi, mota signa &c.

Arretinum Clementem] Scribendum Arricinum, ex antiqua inscriptione, quam vidimus olim in schedis apud Benedictum Ægium Spoletinum, Romanæ antiquitatis virum curiosum, & ita emendandum item apud Suetonium in Domitiano, cap. II.

Nos quanquam totiens lacesciti, jure victoriæ id solum vobis addimus] V. C. habet, adiici nus, sed placeret, ademimus.

A D L I B. V.
Ab excessu Neronis.

Et Belus annis Judaico mari illabitur, circa cuius os conjectæ arenæ misto nitro, &c.] Faernus legebat, conlectæ arenæ mixto nitro, &c. & ita Danesius quoque legebat.

Et dira omnia observari] Faernus emendabat, & dira omina, &c. quod mendum alibi irrepsit tum apud Tacitum, tum apud alios etiam scriptores. Paulo post idem Faernus legebat, copula, &, deleta : Urque ad fallendum silentio, ita cœpta cæde, quo plus terroris adderent, &c.

Adjecta ingens lintrium vis, vehentium ad tricenos, quadragenosque ceu armamenta Liburnicis, soli haud indecore pro velis juvabant, &c.] Ita Faernus legebat hunc locum, addito verbo, vehentium, quod deest in vulgatis.

A D L I B. V. DE MORIBUS GERMANORUM.

Vidimus sub divo Vespasiano Veledam diu apud plerosque numinis loco habitam] De Veleda Tacitus supra libro IV. ab excessu Neronis ita scribit : Mummius Luporcus legatus legionis inter dona missus Veledæ. Ea virgo nationi Bructeræ late imperitabat, &c. Stadius Silvar. lib. I.

— Captivæque preces Veledæ.

Fœminæ autem quanto in honore apud Germanos fuerint, ex his etiam antiquis inscriptionibus intelligere possumus :

MATRONS
VMAEABVS
T. FRATERNVS
SACR. MATRIBVS
L. VITELLIVS
GALLAICIS
CONSOR. EXPO.
V. S. L. M.
LEG. VI. VICTR.

Cibi simplices, agrestia poma, recens fera, aut lac concretum] Danesius legebat, recens caseus, &c. quod placet, si ea lectio veterem librum habet auctorem. Paulo post videtur legendum: Nam nec tributis conteruntur, &c. non, ut in vulgatis, contemnuntur. Deinde pro, Sed prout ferox bello & melior, &c. placeret: Sed prout ferox, & bello melior.

Nec defuit audentia Druso Germanico] Danesius legebat, Druso, Germanicoque &c. & paulo post ex v. c. scribendum: Marcomanis, Quadisque usque ad nostram memoriam, &c.

AD AGRICOLAE VITAM.

Non tamen pigebit vel incondita, ac rudi voce memoriam prioribus senectutis, &c.] V. C. habet: prioris servitutis, &c. Et paulo post ex v. item c. legendum: Nihil appetere in iactationem, &c. Item pro vulgatis illis, Dum in Templo, Liguriæ pars est, hostiliter populatur, &c. v. c. habet: Dum in Temelium, Liguriæ urbs est, hostiliter, &c.

Consilium id divus Augustus vocabat Tiberius præcipue] V. C. habet, Tiberius præceptum. Et paulo post videtur legendum: Alternis manus centurionum, alternis servos vim & contumelias miscere, &c. addita voce, servos, ex v. c.

Tum Agricola, quanquam transacta ætas, sparsi per provinciam numeri] Legendum videtur in numeri, &c. Et paulo post Danesius legebat: Nec ex commendatione aut precibus centurionum commites ascissere, &c.

Officiis & administrationibus præponere potius non peccaturos, &c.] Ita est in v. c. cum in vulgatis desit verbum præponere, pro quo alius liber habet, præficere. Ut alibi apud Tacitum vv. cc. eodem loco quidam habent, præponere, quidam præficere.

Contracto exercitu multum in agmine laudare modestiam, &c.] V. C. habet, multus pro, multum; placeret tamen magis, militum, &c. Pro eo vero quod in vulgatis est, ponendisque insuper castellis spatium fuit, &c. v. c. habet, telis, non, castellis; & paulo post Danesius legebat: Solum, cælumque, & ingenia, cultusque hominum haud multum a Britannia differt: ejus aditus, &c.

Et infesta hostili exercitu itinera timebantur] V. C. habet, hostilis exercitus, &c. & paulo post: Caledoniam incoleantes populi, &c. Item: oppugnare ultro Castellum adorfi, &c.

Primo statim congressu unde ostendamus quos sibi Caledonia viros seposuerit] Danesius pro, unde ostendamus, legebat, non ostendamus, &c. interrogationis nota posita ad verbum, seposuerit? Deinde pro, Nostris illi discessionibus, &c. legebat, Nostris illi disensionibus, &c. Et ita v. c. & Faernus etiam legebat.

Et vix monitis coercitum militem, &c.] V. C. habet, munimentis, pro, monitis, &c. & totus locus ita legendum ex eodem v. c. Et vix munimentis coercitum militem, accendendum adhuc ratur, &c. vel, ut est in alio libro, militem adhuc cohortandum ratur, &c.

Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est] Ant. Augustinus

legebat: præsens absolutus est. Et paulo post pro vulgatis illis: Aderat jam annus, quo Proconsulatum Asiæ Africæ sortiretur, &c. v. c. habet: Asiæ & Africæ. Sed Danesius, Asiæ aut Africæ.

Sed in nullum rei post usum] Scribendum ex v. c. Sed in nullum Reipublicæ usum, &c. Et paulo post legendum est: crebrius quam ex more principis per nuntios visentis, &c. Et deinde: Natus erat Agricola Cajo Cæsare tertium Consule, &c.

Nam sicuti magnæ cujusdam felicitatis esse, durare in hac beatissimi sæculi luce, &c.] Ita legendus hic locus ex v. c. & deinde: Nos Mauricium, Rusticumque divisimus, &c.

Admiratione te potius, quam æmulatione decoremus, &c.] Ita legitur in v. c. pro eo vero quod est in vulgatis, militum, &c. fortasse imitatione virtutum, &c. emendatius legeretur. Ut totus locus ita legatur: Admiratione te potius, quam æmulatione; etsi natura suppeditet imitatione virtutum decoremus, &c.

Non quia intercedendum putem imaginibus] Videtur legendum, interdicendum, non, intercedendum, &c.

AD DIALOGUM DE ORATORE.

Non minus notos esse in extremis partibus terrarum, &c.] Ita videtur legendum, cum in vulgatis desit verbum, notos, sine quo sententia stare non potest. Et paulo supra libentius legerem, Quæ accinctus & minax, &c. pro eo, quod vulgo legitur, Qui accinctus & minax, &c.

Cum Urbanus Messalla] In V. C. est Vibanius Messala. Sed fortasse, Vibianus scribendum.

Quod vos viri optimi, & optimi temporum nostrorum oratores, &c.] Ita videtur legendum, cum in vulgatis desit, alterum, optimi, a Librario non repetitum. Deinde Ant. Augustinus legebat: Nam ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe & Panfa Consulibus, ut Tiro libertus ejus scripsit, VII. Idus Octobris occisus est, &c. In vulgatis autem deest, illud, Octobris.

Supra modum exultans, & saperfluens & parum antiquus videretur, &c.] Videtur legendum, parum Articus, &c. Et paulo post: Nunc mihi cum universis negotium est, &c. non, ut in vulgatis, Nec mihi, &c.

Vidit namque, ut paulo ante dicebam, conditionem temporum, & diversitates auctorum] Magis placeret, auditorum, &c. & paulo post: Cum vix in corona quisquam assistat, &c. non, in cortina, &c.

Viderimus an iudicium ejus vis aut animi aut ingenii defecerit, &c.] Videtur hic locus ita legendus pro eo quod in aliis est, iudicio, &c. sufficeret, &c.

Quod optimum dicendi genus est] Sententia postulat, ut legatur, discendi, non, dicendi.

Quamvis in diversis ingeniis, esse quandam iudicii, ac voluminis similitudinem, &c.] Fortasse legendum voluntatis similitudinem, &c. ita requirente sententia; & paulo post Faernus legebat: Perge, inquit, Maternus, de antiquis loquens, &c.

Nam in iudiciis fere de æquitate, in deliberationibus de honestate dicimus, &c.] Locus videtur mutilus, & ita fortasse supplendus: Nam in iudiciis fe-

re de æquitate in deliberationibus de utilitate, in laudationibus de honestate dicimus, &c.

Et Cicero his, ut opinor, verbis, quicquid in eloquentia effecerit, ait se non Rhetorum, sed Academiae spatiis consecutum, &c.] Ita legendus hic locus ex ipso Cicerone.

Parvum & ridiculum fortasse videtur, quod dictu-

rus sum, &c.] Magis placet, videbitur, quam vulgata lectio, videtur; ita præsertim postulante sententia.

Forum non emendatæ, nec usquam ad votum compositæ civitatis argumentum est, &c.] Ita legebat Faernus, cum in vulgatis sit, emendare, pro, emendatæ.

Ad Suetonium. Ad C. Julii Cap. I.

ANnum agens, &c.] Cum multa initio hujus capitis desiderentur, fortasse non male, iis quæ extant, hæc adjungi poterunt ex ipsa temporum & verborum ratione: C. Papi- rio Carbone II. L. Cornelio Cinna, IV. Coss. annum agens Cæsar XVI. patrem amisit, sequentibus Consulibus flamen, &c.

A D C A P. IV.

Cum uno medico, & cubiculariis duobus, &c.] De tribus Cæsaris servis, constat Cottæ quoque testimonio apud Athenæum lib. VII. in quo sic scriptum est: Ρούλιος δὲ Καῖσαρ πῶτος πάντων ἀνδρῶν παρακωθεῖς ἐπὶ τοῖς θροῦνοις νήτους μετὰ χιλιόν σκαφῶν, τρεῖς οἰκέτας τοὺς πάντας συνεπήγετο, ὡς Κέρτος ἰσορεῖ ὁ τὸ τε ὑποστρατηγῶν αὐτῷ, ἐν τῷ περὶ τῆς Ρωμαίων πολιτείας συγγράμματι, &c. Sed Plutarchus in Cæsare, cum pro medico servo edit amicum (inquit enim) μεθ' ἐνὸς φίλου, καὶ δύοιν ἀκολούθοι, &c. &, amico, etiam in uno codice invenitur differt non solum a Suetonio, sed ab ipso etiam Cotta, qui diserte habet τρεῖς οἰκέτας τοὺς πάντας, &c. quo verbo complexus est, medicum servum, & cubicularios, qui servi item erant a cubiculo. Rursus Plutarchum si sequamur, illud in litore, quod statim sequitur apud Suetonium, mutandum erit in, Mileti, & ita legendum: Numeratis deinde L. talentis, expositus Mileti, &c. Paulo autem supra verbum indignatione, sine dubio corruptum est, & scribendum, dignatione.

A D C A P. VI.

In Corneliæ autem locum Pompejam duxit Q. Pompeii filiam, L. Sullæ neptem] QQ. Pompejos patrem & filium, utrumque interfectos fuisse bello civili refert Livius lib. XXII. Qui Pompejum filium, generum fuisse at L. Sullæ; e quo nata sit hæc Pompeja, quam Suetonius Sullæ neptem appellat.

A D C A P. VII.

Quæstori ulterior Hispania obvenit: ubi cum mandato populi Romani jure dicundo conventus circumiret] Illud, populi Romani in v. c. qui est apud me, notatum est duabus interpunctis litteris hoc modo, P. R. quibus notis Prætorem putamus significari, esseque hic scribendum, cum mandato Prætoris, &c.

A D C A P. XV.

Q. Catulum de refectione Capitolii, &c.] Ad hanc Capitolii refectionem pertinet versus Martialis:

Sic laudant Catuli vilia templa patres.

Ita enim legendum, non ut vulgo, Julia templa, &c. Miratur enim Martialis, vilia Catuli templa laudari a majoribus natu, cum habeant ditia Fla-

via gentis templa. Nam Flavii quoque Capitolium, cum Vitelliano tumultu arsisset, multo magnificentius refecerunt.

A D C A P. XVI.

L. Vettio Indice] Ex argenteo denario scribendum putamus, L. Vettio Indice, tum hic, tum apud Ciceronem in oratione contra Catilinam. In eo denario est: T. VETTIVS. IVDEX. Quem Sabinum fuisse, intelligimus ex Tatii regis Sabinorum in altera denarii parte, impressa imagine.

Antequam provinciæ ordinarentur] In v. c. est, ornarentur, pro, ordinarentur. Quam lectionem exemplis confirmare putamus non esse necessarium.

A D C A P. XX.

Postremo in universos diversæ factionis inductum præmiis, &c.] Locus est, ut videtur, mendosus, & ita fortasse corrigendus. Postremo in universos diversæ factionis induxit Vettium præmiis, &c.

A D C A P. XXIII.

In urbem provinciæ suæ Lucam] Cæsar ex S. C. utramque Galliam cum Illurico acceperat. Luca vero cum Liguria urbs sit, ut Pomponius Mela docet, & Liguria Galliæ pars, ut Lucanus cecinit:

Et nunc tonse Ligur, quondam per candida colla

Crimibus effusis toti prælate Comata, &c.

recte Suetonius Lucam provinciæ Cæsaris urbem dixit. Quæ nihilominus, quod Apennini radicibus propinqua est, poterat ob vicinitatem ad Liguriaæ conventus & jurisdictionem pertinere.

A D C A P. XXVI.

Cujus area super sestertium millies constitit] VV. CC. habent, super HS. mille; & post quæ in extremo hujus capitis verba habentur: Ac singula interdum mancipia & prædia viritim dedit, &c. mendosa sunt. Legendum enim est: ex præda viritim dedit.

A D C A P. XXX.

Hæc voluerunt: tantis rebus gestis C. Cæsar, &c.] Hunc locum ita Plutarchus expressit ex Asinio: τὸ ἡβουλήσεσθαι εἰς τὸ με ἀνάγκης ὑπήγαγον, ἵνα Γάιος Καῖσαρ ὁ μεγίστους πολέμους κατορθώσας, εἰ προσηκόντων τὰ στρατεύματα, καὶ κατεδικάσθην, &c.

A D C A P. XXXII.

Jaeta est alea, inquit] Verbum, inquit, non habet in v. c.

A D C A P. XXXV.

Neque loco, neque tempore anni æquo, sed hieme, &c.] Ita legendus hic locus ex v. c. cum in vulgatis sit: Neque loco, neque tempore æquo, sed hieme anni, &c.

AD

A D C A P. XXXIX.

Munus gladiatorum] VV. CC. habent, gladiatorium, &c. Paulo post fortasse legendum est: Sessum in XIII. podium e scena per orchestram transiit, &c. nam pro verbo, podium, in aliquibus codicibus est, solium, quod videtur mendosum. Podium vero dicebatur locus, unde principes spectabant; e scena igitur, ubi Laberius histrionicam fecerat, transiturus in XIII. podium & orchestram, Senatores omnes necessario præterit, quo major rei indignitas foret.

A D C A P. XL.

Quo autem magis in posterum e Kal. Januarii nobis temporum ratio congrueret] Illud, nobis, sine dubio mendosum est, proque eo, novis, est scribendum. Nam librarius jure sue, v, litteram, ut tunc erat consuetudo scribendi; in b, mutavit, & ex ea mutatione fecit, nobis, pro, novis.

A D C A P. XLI.

Nudatos opere censorio, aut sententia judicum de ambitu condemnatos] Videtur legendum: Notatos opere censorio, &c. Nec puto eam emendationem egere exemplis, ut confirmetur. Item paulo post, pro eo, quod vulgo legitur: Quos ipse dedisset, &c. Videtur scribendum: Quos ipse edidisset, &c.

A D C A P. XLII.

Minorve decem] V. C. habet, Minorve XL. &c. & paulo post pro, minus tertia parte, &c. V. C. habet: plus tertia parte, &c. Deinde legendum: Deducto de summa æris alieni, &c. pro eo, quod est in vulgatis: Deducta summa æris alieni, &c.

A D C A P. XLIV.

Data M. Varroni cura comparandarum, ac dirigendarum] V. C. habet: digerendarum, &c. & sic videtur legendum.

A D C A P. XLIX.

Missa etiam facio edicta Bibuli, quibus proscripsit collegam suum, Bythinicam reginam, &c.] Videtur pro, proscripsit, emendandum, præscripsit. Nomina enim Consulium in edictis præscribebantur. Tacitus de Tiberio lib. 1. Ne edictum quidem, quo patrem in Curiam vocabat, nisi Tribunicia potestatis præscriptione posuit sub Augusto acceptæ. Verba edicti fuere pauca, & sensu permodesto, de honoribus parentis consultaturum, &c. Suetonius ipse supra dixit: Edicto præfatus de summa se Rep. acturum, &c. Sic igitur fortasse præscripsit: M. Bibulus, & Bythinica regina collegæ Coss. &c. Illa vero quæ paulo post sequuntur, a satellitibus eum in cubiculum regium eductum, &c. sic habentur in v. c. In cubiculum regium deductum, &c. vel, ut in alio, inductum, &c.

A D C A P. L.

Cui & proximo suo consulatu, &c.] V. C. habet: cui & primo suo consulatu, &c. Et paulo post pro vulgatis illis: Quo melius, inquit, emptum sciat, &c. v. c. habet: Quo vilius, &c. quod magno opere placet.

A D C A P. LV.

Eloquentia militari, &c.] Antonius Augustinus legebat: Eloquentia mirabili, &c. & certe verbum, mirabili, facile potuit ob similitudinem scripturæ in, militari ab imperito librario mutari.

A D C A P. LVI.

Sed dum voluit, alios habere paratam, &c.] V. C. habet, parata, &c. & paulo post, Epistolæ quoque ejus ad Senatum extant, quas primus videtur ad paginas, &c. pro eo, quod vulgo legitur, quas primum videtur, &c.

A D C A P. LIX.

Cui ad opprobrium vitæ, Salutationi cognomen erat] VV. CC. habent, Saluntoni.

A D C A P. LXIII.

L. Cassium partis adversæ] Fortasse legendum, C. Cassium, &c. ex historia.

A D C A P. LXVIII.

Quarum centum ac triginta millium intra vilium reperta sunt] Aliter habet Plutarchus in Cæsare, & si recte memini, CXLIV. millia. Sed ex hoc Suetonii loco videtur Cæsar emendandus, qui lib. III. de bello civili habet: Millia sagittarum circiter triginta, &c. cum illud, circiter, in centum, mutandum sit. Nisi forte hoc loco variant inter se scriptores, ut paulo post pro c. & xx. ictibus, quos Suetonius edit, Cæsar habet foramina cxxx. & Plutarchus totidem.

A D C A P. LXXII.

Et in diversorio loco, quod unum erat, cesserit] Videtur legendum, ut est in v. c. Et in diversorio, quod unum erat, loco cesserit, &c.

A D C A P. LXXVII.

Ut T. Ampius scribit] Legendum: Ut Tampius scribit, &c. Sic enim est tum in vv. cc. tum in antiquis inscriptionibus, itemque Tampiæ familiæ denarii.

A D C A P. LXXIX.

Proximo autem Senatu percerebuit fama, &c.] Verba, percerebuit fama, non habentur in vv. cc. & certe videntur adjecta.

A D C A P. LXXX.

Gallos Cæsar, &c.] Hos versus trochaicos esse Faernus dicebat, ita eos scribens:

Gallos Cæsar in triumphum, ducit idem in Curiam.

Galli braccas deposuerunt, latum clavum sumpserunt.

In vv. autem cc. legitur: Gallos Cæsar in triumphum duxit: Inde in Curia Galli, &c. & paulo post Faernus legebat: Brutus, qui reges ejecit, &c. Hic qui Consules ejecit, &c. utrobique deleta littera, a, voce qui, retenta.

A D C A P. XCII.

Cæsar Cascæ brachium abreptum graphio trajecit] In v. c. est: Cæsar Cascæ brachium, abrepto graphio, &c. & ita videtur legendum Plutarcho lectionem confirmante his verbis: πρώτῳ δὲ Κασκῆς ξίφει παῖει παρὰ τὸν ἀχίνα, πληγῶν οὐδ' ἀναπτόρον, οὐ δὲ βαρεῖαν αἰμ' ὡς οὐκὸς ἐν ἀρχῇ τομῆματῶ μεγάλου παραχθεῖς, ὡς εἰ καὶ τὸν Κούταρα μετασραφέντα τῷ ἐγχειρῆδι λαβέσθαι, ἢ καταχεῖν.

AD AVGVSTI CAP. IV.

Priusquam confiteri se candidatum consulatus posset] In v. c. pro verbo confiteri, scriptum est, profiteri. De cujus lectionis veritate non puto dubitandum esse.

A D C A P. V.

Natus est Augustus M. Tullio Cicerone, & M. An-

An-

Antonio Cos. nono Kal. Octob.] De die natali Augusti verum est, quod Suetonius tradit; nam præter Romanum vetus Calendarium, confirmat eam historiam antiqua etiam inscriptio, cujus exemplum, quia non est in promptu, recitare superfedebam.

A D C A P. VII.

Ferreis, ac jam prope exolescentibus litteris] Hujusmodi imaguncularum reliquæ, quas nobis videre permultas contigit, admonet, ut hic legamus: Ferrugineis, ac jam prope exolescentibus litteris, &c.

A D C A P. VIII.

Vix tum firmus a gravi valetudine] Videtur legendum: Vix dum firmus, &c.

A D C A P. IX.

Ac ne publicum quidem, ac translaticium ulla in re, &c.] Videtur deesse verbum, jus, quod supplendum est ex v. c. in quo est: Ac translaticium jus ulla in re, &c. Quid autem sit jus translaticium, omnibus notum esse putamus.

A D C A P. XII.

Ceterosque duces & exercitus consentire pro partibus] V. C. habet, Consentire pro partibus, &c. & sic videtur legendum.

A D C A P. XIII.

Alios patrem & filium pro vita rogantes, fortiri, vel dimicare, jussisse] In v. c. est, micare non dimicare.

A D C A P. XVI.

Trajecto in Siciliam exercitu, quum partem reliquam copiarum continenti repeteret] In v. c. multo rectius est: Quum ad partem reliquam copiarum continentem repeteret, &c. Quod autem paulo supra dixit, Augustum sub horam pugnae somno devictum esse, id intelligendum est de instante jam tempore pugnae. Nam sub horam, cum dicimus, instantis jam temporis vicinitatem designamus. Ut cum Virgilius Georg. libro IV. dixit, Sub lucem exportant apes, &c. id non plane per lucem, aut in luce, sed adventante jam luce, intelligendum. Paulo post apud Suetonium videtur legendum: Concessa vita circeros in perpetuum relegavit, &c. non circeis.

A D C A P. XIX.

Andasius atque Epicadus Juliam filiam, & Agrippam nepotem ex infulis, quibus continebantur, rapere ad exercitus: Telephus quasi debita sibi fato dominatione, & ipsum, & Senatum aggredi destinaverant, &c.] Ita videtur totus hic locus legendus. Veteribus etiam libris aliqua ex parte auctoribus.

A D C A P. XXI.

Ex quibus Suevos, & Sicambros] V. C. habet: Ex quibus Ubios, & Sugambros, &c.

A D C A P. XXII.

Tertio clausit] Videtur legendum: Ter clausit. Nam Augustus Janum primo clausit post devictos Antonium & Cleopatram. Secundo, post Cantabricam victoriam: tertio, cum jam toto orbe pax esset.

A D C A P. XXIV.

Disciplinam severissime rexit] Videtur scribendum, exegit, non rexit, & ita est in vv. cc.

Tom. VII.

A D C A P. XXV.

Id est, Festina tarde, tutus enim est melior, quam temerarius Imperator] Hæc verba non habentur in vv. cc. & certe ab aliquo adjecta sunt, qui Græcam sententiam Latine reddere voluit.

A D C A P. XXVI.

Ceteros autem sex, aut novem, &c.] Locus est mendosus, & sic corrigendus ex v. c. Ceteros, aut novem, &c. deletis verbis, autem sex, quæ adjecta sunt.

A D C A P. XXVII.

T. Junium Philopœmenem] VV. CC. habent, T. Vinium, &c. & ita corrigendum ex antiquo lapide.

A D C A P. XXIX.

Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitavit] V. C. pro verbo, excitavit, habet, exertavit. Quod verbum, quia obscurius erat, a librariis mutatum est in, excitavit. Paulo post legendam ex v. c. a L. Munatio Planco, &c. De qua re extat veteris inscriptionis fragmentum ad clivum Tarpeii montis repertum, ex quo Saturni templum, & ærarium ibi fuisse intelligere possumus: L. PLANCVS. L. F. COS. IMP. ITER. DE. MARM. NIB.

A D C A P. XXXI.

Compitales Lares ornare bis anno instituit] In v. c. est: Compitalitiis Lares ornari bis anno, &c. & paulo post legendum: Marmoreo Jano supposit, &c. Et tum hic, tum infra, Janus accipiendus est pro arcu marmoreo, & fornicata transitione.

A D C A P. XXXII.

Ad tres judicum decurias, quartam addidit] V. C. habet, addidit, pro, addixit.

A D C A P. XXXIII.

Ne culeo infueretur] In vv. cc. scriptum est constanter, culleo, geminata, l, littera.

A D C A P. XXXV.

Quo tempore æstimatur lorica sub veste munitus] VV. CC. habent rectius, existimatur, non, æstimatur; & post: sed prout libuisset, perrogabat, &c. non prærogabat.

A D C A P. XXXVII.

Curam operum publicorum, viarum, aquarum, alvei Tiberis, framenti populo dividendi, &c.] Ita legitur hic locus, & interpungitur in v. c. deleta copula, &, ante vocem, aquarum, &c.

A D C A P. XXXVIII.

Protinus virilem togam, latum clavum inducere] V. C. habet: Protinus virili togæ latum, &c. Et post pro illis, Qui majores annorum quinque, & triginta retinere eum nollent, &c. V. C. habet: Annorum quinque, & quadraginta retinere eum vellent.

A D C A P. XXXIX.

Impetratisque a Senatoribus decem adiutoribus] V. C. habet, a Senatu, &c. non, a Senatoribus.

A D C A P. XL.

Singula millia nummum a se asse dividebat, &c.] Ita est in v. c. nam illud a se, videtur omissum ob similitudinem sequentis verbi, asse. Et post statim: Magni præterea æstimans, &c. non ut in vulgatis, existimans.

Fff

AD

A D C A P. XLI.

Modo quadringenos, modo tricenos] Legendum videtur: Modo quadringenos, modo tricenos, &c. similis error in hoc eodem verbo apud Varronem de re rustica, & alios scriptores irrepsit.

A D C A P. XLII.

Atque ita post hanc rem temperavit] V. C. habet: Atque ita post hac rem temperavit, &c. & deinde: Quam populi rationem duceret, &c. non deduceret.

A D C A P. XLV.

Præterquam ludos, & scenam] Scribendum ex v. c. Præterquam ludis, & scena.

A D C A P. LI.

Tiberio quoque de eadem re sedulo violentius, &c.] V. C. habet, ut videtur, rectius: Tiberio quoque de eadem re, sed violentius, &c.

A D C A P. LIV.

Antistius Labeo Senatuslectione quum trium virum legeret] Videtur legendum ex v. c. Antistius Labeo Senatuslectione, quum vir virum legeret, &c.

A D C A P. LV.

Qui libellos, aut carmina ad infamiam cuiuspiam sub alio nomine edant] V. C. habet, ederent.

A D C A P. LVII.

Ut Apollinem Sandaliarium] Apollo Sandaliarius potest videri dictus, quod sandaliis indutus esset. Sic Jovem Tragædum apud Plautum in Amphitruone, quod histrionicam fecerit, Apollo Sandaliarius in Regione iv. ponitur a P. Victore, & item Vicus Sandaliarius in hac inscriptione:

GERMANICO. CAESARE
C. FONTEIO. CAPITONE
KAL. IAN.
STATAE. FORTVNAE. AVG.
SACR.
SEX. POMPEIVS.) L. TROPHIMVS
CN. POMPEIVS. CN. L. NICETOR
MAG. VICI
SANDALIARI. REG.
IIII. ANNI. XVIII.
D. D.

A D C A P. LXIV.

Ut Lucio Tucinio] V. C. habet, ut L. Vicinio. Sed fortasse, L. Vinicio scribendum est, de quo extat mentio in Augusti denariis argenteis.

A D C A P. LXV.

Liberta nomine Fede] Ex Dione scribendum videtur, Phœbe, hic; & paulo post: Phœbes, quæ Juliæ liberta fuit.

A D C A P. LXVI.

Reliqui potentia atque opibus ad finem vitæ, sui quisque ordinis principes floruerunt, &c.] Ita legendus, & interpungendus hic locus ex v. c.

A D C A P. LXVII.

Oneratos gravi pondere cervicibus] V. C. habet: Oneratis gravi pondere cervicibus.

A D C A P. LXXI.

Quinquatriis satis jucunde egimus] Videtur legendum, Quinquatribus. Quam vero Suetonius paulo supra autographam epistolam dicit, Plutarchus in apophthegm. Antigoni secundi, antigr-

pham dixit (si modo ea vox mendo vacat) quæ esset proprii chirographi.

A D C A P. LXXII.

Aut in alicujus libertinorum suburbanum] In V. C. est: Aut in alicujus libertorum Suburbanum, &c. & deinde: Qualia sunt capita immanium belluarum, &c. non, ut vulgo legitur, Qualia sunt Capreis immanium, &c.

A D C A P. LXXIV.

Ac frequentissime aretalogos] Aretalogos videtur dixisse, quasi ἀρεσ-ἀλέγοντας, quos Latini circulatorum appellant, quod delectabili garrulitate populares aures caperent.

A D C A P. LXXV.

Atque alia id genus titulis obscuris, & ambiguis] Titulis hoc loco pro lemmatis accipiendum. Nam Xenia in Saturnalibus cum lemmatis & præscriptionibus suis mitti solita fuisse, docet Martialis. Augustus vero lemma ipsum, & lemmatis versiculos, ita ambigue scribebat, ut varias interpretationes reciperet.

A D C A P. LXXVI.

Ex hac observantia nonnunquam, &c. Videtur legendum, ut est in v. c. Ex hac inobservantia, &c.

A D C A P. LXXXIII.

Seftertio vel lodicula involutus] Legendum: Segeftrio, vel Segeftri. Est autem Segefter, vel Segeftrium, pellis nautica, ac quicquid involucri usum præstare potest. Jacobus Cujacius homo de litteris nostra ætate optime meritis, dicit esse cilicia e pilis caprarum contexta, lib. xiii. cap. xiii. suarum observationum. Paulo post videtur legendum, aut ocellatis nucibus ludebat, &c. Ut ocellatas nuces accipiamus, in oculi figuram compositas. Designatur enim Ludus, quem hodie quoque pueri ludunt, & Ovidius in libello de nuce indicat, eum ait:

*Quattuor in navibus junctis non alea tota est,
Cum sibi suppositis additur una tribus.*

A D C A P. LXXXIV.

Quamvis non deficeret ad subita ex temporali facultate] V. C. habet: Quamvis non deficeretur ad subita, &c.

A D C A P. LXXXVII.

Ponit assidue, & pro stulto blaceolum] Non improbamus vulgatam lectionem; nam βλάκας Græci stultos dicunt. Sed fortasse legendum, batteolum, quem Augustus ἀπό τῆ βαττολογεῖν potuit appellasse, quod multa, inepteque loqueretur. Sic Batto illi Cyrenensi a linguæ impedimento nomen factum esse Græci scriptores tradunt.

A D C A P. LXXXIX.

Deinde etiam eruditione vana repletus, Sperarci philosophi filiorumque ejus Dionysii, & Nicanoris contubernio: non tamen, &c.] Ita legitur in v. c. non ut in vulgatis, contubernium inicit: non tamen, &c. nam pender sententia a verbo, usus, quod supra positum est. Pro Sperarei vero, ut videtur, corrupto nomine, fortasse Sphæri scribendum, de quo Dio lib. XLVIII.

A D C A P. XC.

Admonebatque Prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsoleñeri] An quod, com-

mit-

mittere, & commissio, verba ludicra sint & funica? committere enim ludos, exhibere est; & commissio ludorum, ipsa exhibitio dicitur. Cicero in epist. ad Q. Fratrem: Hæc scripsi quo die ludi mittebantur; & alibi: Tecumque ago, ut ab ipsa commissione ad me scribas quemadmodum accipiantur hi ludi.

A D C A P. XCI.

Stipem quotannis die certo emendicabat a populo] Hunc in veteribus inscriptionibus in sacra via Romæ repertis est:

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
IMP. XIII. COS. XI. TRIB. POTEST. XV
EX. STIPE. QVAM. POPVLVS. ROMANVS
ANNO. NOVO. ABSENTI. CONTVLIT.
NERONE. CLAVDIO. DRVSO
T. QVINCTIO. CRISPINO. COS.
VOLCANO.

Item in Fragmento:

EX. STIPE. QVAM. PROP. . . .
KALENDIS. IANVAR. . . .
C. MARCIO. CENSORINO
C. ASINIO GALLO. COS.

Item

LARIBVS. PVBLICIS. SACRVM
IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
TRIBVNIC. POTESTAT. XVIII
EX. STIPE. QVAM. POPVLVS. EI
CONTVLIT. K. IANVAR. APSENTI
C. CALVISIO. SABINO. L. PASSIENO. RVFO. COS.
A D C A P. XCII.

Aut nonis quicquam rei feriæ inchoaret] An quod Nonarum tutela deo careat, ut ait Ovidius, quum Idus Jovi, Kalendæ Junoni sacratæ sint? Augustus autem Nonas cavebat, ut nullius dei tutela dignitas. Illud autem *δυσφημία* ominis, mutandum est in, *δυσφημία* nominis, ut causa appareat, cur Nonas caveret Augustus. Eadem nominis *δυσφημία*, Maleventum, in Beneventum mutavit.

A D C A P. XCIII.

Paulo deflectere ad visendum Apim] In v. c. est: paulum deflectere, &c.

A D C A P. XCIV.

Ac radiata corona super laureatum currum] V. C. habet, deauratum currum, &c. Quod autem dicit Suetonius, Augustum thema suum vulgasse, designat eo verbo situm stellarum, ac planetarum, ac si dixisset, cali configurationem. Itaque cum nota Capricorni extat argenteus denarius ab ipso Augusto signatus.

A D C A P. XCVII.

Non, si omnia morarentur] Videtur legendum: Non si omina morarentur, &c.

A D C A P. XCVIII.

Quæ tunc quidem appulerat] V. C. habet: Quæ tantum quod appulerat, &c.

A D C A P. C.

Tunicati & discinfi] Tunicatos hic accipiendum pro sola tunica, deposita toga, indutos. Erat enim tunica interior vestis, cui subcinctæ super in-

ducebatur toga. Tunica vera subuculam subditam fuisse docet Horatius illo versu:

*Si forse subucula pexæ
Trita subest tunica, &c.*

A D C A P. CI.

Cohortibus urbanis] Verbum cohortibus non est in vv. cc. in quibus pro annuum diem, scriptum est, annuam diem, &c.

AD TIBERII CAESARIS CAP. II.

Iliciam viatorem suum dixit] Quidam, Glau-
ciam scribunt ex Livio, pro, Iliciam. Sed ex Fastis Capitolinis scribendum Gliciam. Et paulo post legendum: Etiam Virgo Vestalis patrem injussu populi triumphantem, &c. non, ut in vulgatis, fratrem. Cicero pro Cæcina, & Valerius Maximus lib. v. cap. iv. Deinde sic interpungendum: Extant & feminarum exempla diversa æque. Siquidem, &c. Claudiae autem duæ denariorum veterum monumentis celebrantur; una, quæ Virgo Vestalis cum esset, triumphantem patrem comitata est; altera, quæ navem cum sacris Matris Deum adhaerentem Tiberino vado extraxit.

A D C A P. VI.

Infantiam, pueritiamque habuit luxuriosam, & exercitatum] Placeret magis: Infantiam, pueritiamque habuit laboriosam; exercitatumque &c. Et paulo post legendum: Semel cum a nutricis ubere, iterum cum a sinu matris, &c. nam illud, item quod est in vulgatis, non satisfacit.

A D C A P. XIX.

In omni ducatu expertissimo] V. C. habet: In omni ductu expertissimo, &c.

A D C A P. XXI.

Ego vero, mi Tiberi laudo, & inter tot rerum difficultates, *τοσούτων δυσκολιών*] Sic legitur in v. c. cum in vulgatis desit verbum, laudo; & post, quam tu te gesseris, &c.

A D C A P. XXIV.

Seipsum quod præstet, tarde polliceri] V. C. habet: Sed ipsum, quod præstet, &c.

A D C A P. XXV.

Ut æquarentur stipendio prætoriani Germanicani] In v. c. est: Ut æquarentur stipendio prætorianis Germanici, &c.

A D C A P. XXIX.

Et inde omnes alloquens dixit] V. C. habet: Et inde omnes alloquens, dixi, &c.

A D C A P. XXXV.

Fœminæ famosæ] Illud, famosæ, videtur abundare, nam non habetur in v. c. In quo paulo post pro, refugium, legitur, perfugium. Et deinde: Quod uxorem pridie fortitionis, &c. non, ut in vulgatis, pridie fortitione, &c.

A D C A P. XXXVII.

Et aliam a Cotti regno] Scribendum, Cotis, ut alibi diximus; & paulo post: Rhascupolim.

A D C A P. XLII.

Et quasi civitatis oculis remotus] V. C. habet: remotis, non, remotus, & fortasse non male.

A D C A P. XLIII.

Ne cui in opera edenda exemplar imparatæ scenæ] Legendum sine dubio, imparatæ schemæ, &c. Schema vero bis apud Nonium a librariis in verbum scena ut hic, mutatum est. Primo, cum

Fff 2

ait:

ait : Petauristæ a veteribus dicebantur, qui saltibus vel scenis levioribus moverentur, &c. Secundo, cum dixit : Sanniones dicuntur a Sanniis, qui sunt in dictis fatui, & in moribus, & in scenis, &c. utrobique enim schemis legendum est. Idem error irrepsit in Appulei lib. iv. in quo est : Scenam denique, quam sponte sumpserat, cum anima retinens, nunc fugiens, nunc resistens, variis corporis suis scenis, ac moribus, &c. Legendum enim est, schemam, &, schemis. Schemas vero Suetonius dicit figuras & modos concubitus juxta illud in obsceno carmine : Quæ tot figuris, quot Philenis enarrat, &c. Græci χήματα dicunt, de quibus ita Aristophanis Scholiastes Ranis : Κυρήνη εταίρα τις επίσημος δωδεκαμήχως επικαλυμένη, διὰ τὸ ποσαῦτα χήματα ἐν τῇ σωσσία ποιεῖν, &c. Illud autem Caprineum, quo nomine Suetonius dicit Tiberium vocitatum, in v. c. est, C. Apronem. Sed quia de nomine infulæ sic vocatum ait, placeret magis, ut in, καπρῶν Græcum verbum mutaretur.

A D C A P. XLV.

Atellanico exodio] Atellanica exodia, non quod extra cantum essent, ita dicta sunt : Sed quia velut obiter inserta fabulis, quasi ex diverticulo, & ἀπὸ τῆς ὁδοῦ.

A D C A P. XLVI.

Unam modo liberalitatem ex indulgentia vitrici consecutus] V. C. habet : Una modo liberalitate ex indulgentia vitrici profecutus, &c.

A D C A P. LI.

Ejus e sacrario] In v. c. legitur, Secretario, pro, Sacrario.

A D C A P. LIII.

Per vim ore diducto, inferciri cibum jussit] Ita videtur scribendum pro eo, quod est in vulgatis, infulciri, &c.

A D C A P. LV.

Nepotemque suum ex Druso filio naturali] Ita v. c. habet, non, naturalem, ut est in vulgatis.

A D C A P. LXI.

Inter capreas] Capreas dicit scorta illa Tiberiana, quibus vetulus hircus naturam liguriret. Sic in Claudio scriptum est, Flagello cæsum a Capreis.

A D C A P. LXVII.

Dii me, Deæque pœnis perdant, quem quotidie perire sentio, si scio] Videtur ex Tacito scribendum : Dii me, Deæque pejus perdant, quam quotidie, &c. Et paulo post ex v. c. Ideoque ut imperium inierit, &c. non, iniret.

A D C A P. LXX.

Imitatus Euphorionem, & Arrianum] V. C. habet Rhianum; & ita scribendum est : nam ita Græci scriptores eum nominant, cujus versus etiam Græcos quosdam proferunt, inscriptos Πρωιοῦ constanter. Illud autem ἐμβλημα, quod paulo post Suetonius ponit, mihi non satisfacit; nam in decreto Patrum non video cur nominandum emblemata fuerit. Placeret potius, problema, ut dicunt extare in manuscriptis libris, quo verbo utitur Cicero in epist. quadam ad Atticum, cum non haberet Latinum proprium. Atque hoc verbum non ita ἀπλῶς questionem significat. Sed questionem demum ambigam, & conjectaneam, positamque in incerto, & adhuc quærendam.

A D C A P. LXXII.

Rediens ergo prope Campaniam Astutæ] V. C. habet : Rediens ergo propere, in Campaniam Asturæ, &c.

A D C. CALIGULAE CAP. VI.

Salva Roma, salva patria, salvus est Germanicus] Carmen est trochaicum, a ceteris verbis distinguendum.

A D C A P. XI.

Et ganeas, atque adulteria capillamento celatus] V. C. habet : Ganeas, atque popinas capillamento, &c. & paulo post pro, Phaethontem, v. c. habet, Phitonem, seu Pythonem. Quæ lectio non displicet, quando semel a serpentibus metaphoram duxit. Præterea educare verbum in veteri proverbio de serpente dicitur.

A D C A P. XV.

Sacramentis adiicerentur] V. C. habet : addicerentur. Minus corrupte. Sed adigerentur, legendum est, sive, adicerentur, ex antiqua scribendi ratione, de qua lectione diximus in notis ad Cæsarem, & Sallustium.

A D C A P. XVI.

Ducentesimam auctonum Italiæ remisit] Diximus in notis ad Tacitum extare nummum æreum Caii cum titulo R. cc. hoc est Remissa Ducentesima, sive, Remissio Ducentesimæ.

A D C A P. XVII.

Ac feminis fascias purpuræ, ac conchylii distribuit] V. C. habet : Ac feminis fascies purpuræ, &c.

A D C A P. XVIII.

Quum lege Luciana apparatus circi prospicientem pauci ex proximis Mænianis postulassent] Alia editio habet : Cum elegantiam apparatus Circi prospicientem pauci ex proximis Mænianis postulassent, &c. Sed utrumque mendosum est. Postrema verba posterioris editionis ita doctus vir mutabat : Cum elegantiam apparatus Circi prospicere pauci ex Mænianis possent.

A D C A P. XXII.

Æde Castorum in vestibulum transfigurata] Cajus, cum ad Forum usque Romanum ædes suas promovisset, templum Castorum, quod in Foro item erat, quasi vestibulum earum fecerat. Illud vero, tætraones, quod positum est paulo post, videtur mutandum in, Erythrotaones.

A D C A P. XXIII.

Aufidium Lingonem] Legendum, Aufidium Lurconem, qui notissimus est ex historia.

A D C A P. XXVI.

Erat enim & is M. Antonii ex Helenæ filia nepos] Videtur legendum : ex Selene, &c. ex historia; & paulo post ex v. c. Ad essedum sibi currere togatos, &c. non occurrere. Deinde legendum : vilissimos, senioque confectos.

A D C A P. XXIX.

Propagati sibi commeatum sapius desiderantem] V. C. habet : prorogati sibi, &c.

A D C A P. XXX.

Ita fieri] V. C. habet : Ita feri, &c. & sic legendum est postulante sententia, ob ea, quæ sequuntur.

A D C A P. XXXV.

Vetera familiarum insignia nobilissimo cuique stir-

fur-

firpis antique ademit, &c.] Sic legendum, deletis paulo post verbis, firpis antiquæ, quæ luxata sunt, & loco suo mota.

A D C A P. XXXVI.

M. Nestorem Pantominum] Scribendum est, Mnestorem Pantomimum, tum hic, tum infra cap. LV. & cap. LVII. ex Tacito, & Dione.

A D C A P. XXXVIII.

Ut vetere & obsoleta deflebat] Videtur pro, deflebat, scribendum, debebat. Et infra: Expergefata a somno Cæsoniæ. Deinde, mattyas legendum ex Athenæo, non, maeteas.

A D C A P. LV.

Incitati equo] Ita videtur legendum, non incitato equo, &c. Nec enim illa dona significat data esse aurigæ, quod non ita fuisset mirum, homini scilicet, qui illis uti posset. Sed equo, cui dare donum, suppellectilem, ac demum consulatum, plane ridiculum fuit.

A D C A P. LVII.

In quo actor proripiens se ruina Videtur legendum: In quo auctor prorepens e ruina, &c.

A D C A P. LX.

Cætares omnes, quibus Caii prænomen fuit, ferro periisse] Hoc falsum est, nam pater Dictatoris non ferro periit, ut Plinius scribit, sed moritur repentino.

A D CLAUDII CAP. I.

Τοὺς εὐτυχοῦσι καὶ τελευτῶν παιδία] Quidam codices habent: τοὺς κοινολεχέσιν. ex quibus verbis satis aptus sensus ad rem, de qua sermo, elici potest. Verba vero quæ sunt paulo post, Species barbaræ mulieris humana amplior, &c. videndum an ad Veledam deam, peculiare numen Germanorum, de qua meminerunt Tacitus, & Statius, sint referenda.

A D C A P. IV.

Μὴ προσηκουμένην ἡμῖν] Legendum videtur: μὴ προσηκουμένου ἡμῖν, &c. & supra, ἡκατῶσθαι, & infra, μετεώριος, ut in editionibus vulgatis, quod positum est pro, negligenter, ut μετεωράξ, pro ipsa negligentia. Deinde scribendum: Ex parte sexta nuncuparet, &c. non, ut vulgo legitur, ne parte, &c. & paulo supra: Quid post hæc Augustus constituerit, &c. non, Quin post hæc, &c.

A D C A P. VI.

Circa festertium vicies] V. C. habet: Circiter festertium, &c.

A D C A P. IX.

Cum vero detecta esset Lepidi & Gætulici conjuratio.] Ad hunc locum pertinet fragmentum Lepidis Fratrum Arualium, in quo est:

.. A. D. VI. K. NOVEMB.

.. OB DETECTA. NEFARIA. CO. . .

.. VM. CN. LENTVLI. GAE. . . .

Apparet autem ex his reliquiis, Fratres Aruales, ob detecta nefaria consilia Co. Lentuli Gætulici in Claudium, immolasse hostias alicui Deo, cujus nomen in eo lapide incisum erat.

A D C A P. XI.

Currum elephantorum Augusteo similem] V. C. habet: Augustino similem, &c. Designatur autem currus elephantum, in quo Augustus ramum

Lauri manu gerens vehitur in argenteo ejus denario.

A D C A P. XV.

Nulla delectu culpæ, nisi quis in aliqua necessitate cessasset] Videtur legendum, ut est in v. c. Nullo delectu, culpa ne quis, an aliqua necessitate cessasset. Quod vero infra habetur: Item ex tabella pronuntiasse creditur, &c. pertinet ad eas tabellas, quæ iudicibus in ferenda sententia dabantur, de quibus Cicero sæpè in Orationibus, & Pedianus.

A D C A P. XVIII.

Et naves mercaturæ causa fabricantibus magna commoda constituit pro conditione cujusque Civi vacationem legis Papiæ Poppeæ, Latinique jus Quiritium, &c.] Ita videtur legendus hic locus ex v. c. conjunctis postremis verbis hujus capituli cum capite sequenti.

A D C A P. XX.

Opera magna potius, quam necessaria multa perfecit] Ita v. c. habet; nam illud, quam, quod est ante verbum, multa, omnino abundat. Paulo post pro alterum a Divo Julio, &c. v. c. habet: Ceterum a Divo Julio, &c.

A D C A P. XXI.

Intermissos eos Augustum multo post] Locus videtur mendosus.

A D C A P. XXIII.

Edicto abrogavit] V. C. habet, obrogavit, quod magis placet; & fortasse illud edicto, mutandum est in, addito, ut sit: capiti, &c. a Tiberio Cætare, &c. addito, obrogavit.

A D C A P. XXIV.

Ut epistola communis legionum nomine, &c.] V. C. habet: communi, &c. quod videtur melius.

A D C A P. XXV.

Talis ubique plerunque] In v. c. est: Talis utique plerunque, &c. quod non displicet.

A D C A P. XXVII.

Drusum Pompejum puberem amisit] Manifestum mendum. Fortasse legendum: Drusum propemodum puberem, &c. & paulo post: Claudiam ut Liberto suo Botere conceptam, &c.

A D C A P. XXX.

Plectra linguæ titubantia, &c.] Videtur legendum: Præterea linguæ titubantia, &c. nam illud plectra, nullo modo placet.

A D C A P. XXXIV.

Accitum ab urbe vesperam usque] V. C. addidit, ad vesperam usque &c. De meridianis autem gladiatoribus, qui infra nominantur, videndus Seneca l. i. ep.

A D C A P. XXXV.

Nisi ut spiculatores cum lanceis] V. C. habet: Nisi ubi spiculatores, &c. Addidit autem cum lanceis, ut δορυφόροι, Græcum nomen expressius significaret. Paulo post pro, & ne cui vis comiti, &c. v. c. habet: Et ne cujus comiti, &c.

A D C A P. XXXVIII.

Scaphas obviam non miserint] V. C. habet: Non miserant, &c. & paulo post: Nec tamen ante persuasit, &c.

A D C A P. XXXIX.

Postero die & in consilium] V. C. habet, in con-

viviam, &c. quod magis placet; & paulo post: & in gremio suo natam, & educatam, &c.

A D C A P. XLII.

Quarum causa veteri Alexandriæ Musæo alterum additum, &c.] Ita est in v. c. cum in vulgatis desit verbum alterum; & paulo post pro, diebus statutis, fortasse legendum, diebus statis.

A D C A P. XLIV.

Consciam quoque] Placet magis, conscientia quoque, &c. Videtur autem illud consciam, factum ex conscientia, quod verbum fortasse fuit superposita, littera scriptum, conscia.

A D N E R O N I S C A P. II.

In hunc Licinius Crassus orator] V. C. habet: L. Crassus, &c. Sed utrunque rectum est. Os autem ferreum, dixit Crassus, impudens, &c. ut Comici, os durum.

A D C A P. V.

Notatus ob hæc & sororis joco, quærentibus, &c.] V. C. habet: Notatus ob hæc & Cæsaris joco, qui quærentibus, &c.

A D C A P. VI.

Nero natus est ante novem menses] V. C. habet: Nero natus est Antii post novem menses, &c. & paulo post legitur in v. c. Eiusdem futuræ felicitatis signum, &c. non ut in vulgatis, infelicitatis.

A D C A P. IX.

Memoriæ Domitii patris honores maximos habuit] Cujusmodi honores expressi sunt in fragmento lapidis Fratrum Arualium, in quo ita incisum est:

... IDVS. DECEMB.

... M. ARVALIVM. NOMINE. IMMOLAVI. IN. SACRA. VIA

... MORIAE. CN. DOMITI. AHENOBARBI. P. M.

A D C A P. XI.

Anusque matronas recepit ad lusum] V. C. habet: Anusque, & matronas, &c.

A D C A P. XII.

Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ, &c.] De hac re extat Neronis nummulus æreus perelegans cum inscriptione: CERT. QVINQ. RO. CON. hoc est: Certamine quinquenniali Romæ constitutum. Tacitus lib. IV. scribit id certamen institutum Nerone IIII. & Cn. Cornelio Cossio Cos. Paulo post pro, sede Prætorum v. c. habet: Sed & Prætorios, &c. quod magis placet, licet recepta lectio non displiceat.

A D C A P. XIV.

Janum Geminum clausit, tam nullo, quam residuo bello] Faernus legebat: Janum Geminum clausit tanquam nullo residuo bello, &c. conjungebatque hæc verba, cum iis, quæ sunt in extremo superioris capitris, hoc modo. Ob quæ Imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata, Janum Geminum clausit, tanquam nullo residuo bello, &c. In Neronis æreo numismate porta ipsa Janualis signata est, cum hac inscriptione: PACE. P. R. TERRA MARIQUE PARTA. IANVM. CLVSIT. De qua porta Januali ita scribit Varro lib. IV. de ling. Lat. Tertia est Janualis, dicta ab Jano, & ideo ibi positum Jani signum; & institutum a Numa Pompilio, ut scribit in Annalibus L. Piso, ut sit aperta semper, cum bellum sit. Nusquam traditum est memoriæ, nisi Pompilio rege fuisse clausam: & post T. Man-

lio Consule, bello Carthaginiensi primo confecto, sed eodem anno apertam, &c. Hæc verba eo libentius recitavi, quod in vulgatis editionibus mendosissime leguntur. In alio nummo inscriptum est, PACE P. R. VBIQUE PARTA. IANVM. CLVSIT.

A D C A P. XV.

Sed conscriptas ab uno quoque sententias tacitus ac secreto legens, quod ipsi libuisset, &c.] Ita est in v. c. & post: per Consules plerumque recitabat.

A D C A P. XVI.

Afflicti suppliciiis Christiani] V. C. habet: Afflicti suppliciiis Christiani, &c. quod magis placet.

A D C A P. XVIII.

Defuncto Coctio] V. C. Cotto. Sed Coty, legendum esse supra diximus, & in notis ad Tacitum.

A D C A P. XX.

Aliquid se sufferri, &c.] Sufferetum, legendum a suffercio, quasi confusus, & commixtus, quod laudatur in musico.

A D C A P. XXI.

Quodam Prætorum] V. C. habet: Quodam Prætorio, &c. Quæ lectio magis placet.

A D C A P. XXII.

Aliquo liberto mittente mappam] Cassiodorus libro III. Var. Cum Nero prandium prætenderet, & celeritatem, ut assolet, avidus spectandi populus flagitaret, ille mappam, qua tergendis manibus utebatur, iussit abici per fenestram, &c. Quod vero paulo post habetur: Ut primum Cassiopem trajecit, &c. Illud Cassiopem ex Græco numismate ΚΑΚΚΩΠΑΙΩΝ, in Cassopen mutandum est.

A D C A P. XXVII.

Insignes ganæ matronarum institoria opera imitantium] Ita legitur hic locus in v. c.

A D C A P. XXVIII.

Per solenni nuptiarum celeberrimo officio] V. C. habet: Per solenne nuptiarum celeberrimo, &c. quod magis placet. Et paulo post: Ne ferox, ac præpotens mulier etiam hoc genere, &c.

A D C A P. XXX.

Piscatus rete aurato] V. C. habet: reti aurato, &c.

A D C A P. XXXII.

Eo nomine essent] Legendum ex v. c. esset. Et post: studiosis viris, &c. non, ut vulgo, juris. Et deinde ex v. c. scribendum: Revocavit & præmia civitatum, quæ unquam sibi in certaminibus coronas detulissent, &c. non, ut vulgo legitur, præmia coronarum, quæ unquam sibi in certaminibus civitates detulissent, &c.

A D C A P. XXXIX.

Quod naupli mala bene cantaret] V. C. habet: naublida; quæ lectio placet, ut naublis pro barbato positum sit, diminutiva forma. Musici vero peritiores etiam mala cithara bene canunt.

A D C A P. XLIV.

Aurum obryzum] V. C. habet, aurum obrusum. In alio est: Aurum ad obrusiam. Plinius lib. XXXIII. cap. III. Aurique experimentum ignis est, ut simili colore rubeat, ignescatque, & ipsum obrusiam vocant, &c. Ita enim legitur in libris manuscriptorum, pro eo quod est in vulgatis, atque ipsum obryzum vocant, &c. Hinc solidi obryzati, sive obrusati Cod. lib. XL. tit. X. & lib. XII. tit. XLIX. &

in

in ipsis aureis veteribus solidis inscriptum est, **CO-
NOB**, hoc est, Constantinopoli obruffati, five,
obryzati.

A D C A P. L.

Impositum colle hortorum] V. C. habet, colli
hortorum, &c. Sic in Galba cap. iv. dixit : In villa
colli superposita, &c.

A D S E R. G A L B A E C A P. I V.

In villa colli supposita] In v. c. est : In villa coli
superposita, &c. Sergius autem ubique in hoc li-
bro, qui vii. est in v. c. in Servium mutandus ex
omnibus libris manuscriptis, & item antiquis nu-
mismatibus, in quibus Ser. Sulpicius Galba appel-
latur. Peculiare vero prænomen Servius Sulpiciae
familiae ita fuit, ut saepe pro ipso familiae nomine
usurparetur. Quod constat etiam ex eo, quod Suet-
onius dicit Galbam usque ad tempus imperii Lu-
cium nomen pro, Servio usurpasse, cum tamen
aliis familiis Servius prænomen sit.

A D C A P. V.

Seffertium namque quingenties] Videtur scri-
bendum, quinquagies; & post : Legatum ad quin-
genta revocante, &c. non, quinquaginta, ut ha-
bent libri vulgati. Item : Quia notata, non perscri-
pta, &c. deleta voce, vero, quae non est in v. c.

A D C A P. VI.

A Cajo Cæsare ludis substitutus] V. C. pro,
ludis, habet Gætulico. Quae lectio confirmatur il-
lo versu, qui paulo post habetur : Dilce miles mili-
tare, Galba est : non Gætulicus.

A D C A P. VIII.

Ne ad gestandum quidem aliter unquam iter in-
gressus] Ita est in v. c. cum in vulgatis desit, illud,
aliter.

A D C A P. X.

Ac subinde Alexandrina navis detorsa appulit]
Antonius Augustinus emendabat, Detorsam,
quod oppidum est in Hispania.

A D C A P. XIII.

Venit in simus a villa] Antonius Augustinus le-
gendum putabat, venit Onesimus a villa, &c.

A D C A P. XIV.

Hic erat T. Junius legatus ejus in Hispania] Ex
v. c. & antiqua item inscriptione legendum est : T.
Vinius, &c.

A D O T H O N I S C A P. I.

Majores Othonis sunt orti oppido Ferentino] In
v. c. est, Ferento; & ita habet Strabo lib. v. Plinius
tamen Ferentinum edit, lib. iii. cap. v.

A D C A P. II.

Ut damnatum de repetundis consularem virum]
Ita legendum ex v. c. Nam in vulgatis deest, de,
particula.

A D C A P. V.

Sed postquam Pisone prælato] V. C. habet, re-
lato; & paulo post : Ac primo quinque speculatori-
bus commissa est res, &c. non spiculatoribus, ut ha-
bent vulgati. Sed illud, speculatoribus, mihi non
satisfacit.

A D C A P. VI.

Tulerat animus] Magis placeret : Fuerat ani-
mus, &c.

A D C A P. VII.

Τὶ γὰρ μοι καὶ μικροῖς ἀλλοῖς;] V. C. habet, ἀτύ-

λοῖς, pro, ἀλλοῖς; & fortasse eo verbo, quinque il-
los spiculatores designat, & perditos alios, qui eum
ad imperium evexerant.

A D C A P. IX.

Nec illi pugnae affuit] V. C. habet : Nec ille pu-
gnae affuit; & paulo post : Integrisque etiam tunc,
&c. non, ut vulgo, nunc.

A D C A P. X.

XIII. legionis tribunis Augusti clavus] In v. c.
est : angusti clavus.

A D C A P. XI.

Foribus adaperitis arctissimo somno quievit] In
v. c. est : Foribus adopertis, &c. & paulo post vide-
tur legendum : celeriter ac parvo cultu, (nam ita
præceperat) funeratus, &c. pro illis, quae sunt in
vulgari : celeriter apud Veliternum (ita præcepe-
rat) funeratus, &c.

A D V I T E L L I I C A P. II.

Sectionibus, & confururis] V. C. habet, congru-
turis. Sed fortasse, futuris legi posset, ut dicat, u-
troque quaestu ditatum, dum & Sutor est & Sector.
Alioqui supervacanea, & jejuna locutio fuisset, se-
ctionibus, & futuris, quasi non omnes futores se-
cent coria.

A D C A P. IV.

Ideoque egressum theatro revocaverat, quasi,
&c.] V. C. habet : Ideoque egressum theatro revo-
caverit, & quasi, &c.

A D C A P. VII.

Per communem factionis suae favorem] Legen-
dum, ut in v. c. Per communem factionis Venetae
favorem.

A D C A P. XIII.

Nec cuiquam minus singuli apparatus quadrige-
nis millibus nummum constiterunt, &c.] Videtur
legendum, minoris, &c. non, minus. Dio de hac re
ita habet : ὥστε ὀλίγων ἡμερῶν διελευσῶν ἐκατὸν εἰς τὸ
δεῖπνον μυριάδας ἀνηλώσαι, &c. Corruptus locus,
sed ex quo quadringenis millibus nummum legen-
dum videatur.

A D C A P. XIV.

Et Chaldaeos dicere] V. C. habet : edicere.

A D V E S P A S I A N I C A P. III.

Ferentini genito] V. C. habet : Ferenti genito,
&c. Diximus autem supra in Othone ad cap. i. Fe-
rentum dici a Strabone, quod Plinius Ferentinum;
& ibi etiam in v. c. scriptum esse, Ferenti.

A D C A P. IV.

Uno quoque & altero prælio] Placet magis, ut
est in v. c. unoque & altero, &c.

A D C A P. V.

Non perannavit] Videndum an legi debeat, Non
perennavit; & paulo post in v. c. est : Recenter ei-
dem exemptum, &c. pro eo quod vulgo legitur :
Recenter quidem, &c. Et deinde pro comitia secun-
di consulatus ineunte Galba, &c. in v. c. habetur :
in comitio secundum consulatum ineunte Galba,
&c.

A D C A P. VI.

Revocatis ad officium muneris parumper] V.
C. habet, numeris pro, muneris; quod verbum vi-
detur positum pro, ordinibus. Siquidem distribu-
re in numeros est, distribuere in ordines. Paulo post
pro, optantis, v. c. habet, hortantis. De Ti. autem
Ale-

Alexandro Ægypti præfecto, videndus Tacitus lib. II. ab excessu Neronis.

A D C A P. XIV.

Abire Mørboniam jufferat] V. C. habet : Abire in Orboniam jufferat, &c.

A D C A P. XIX.

Alexandrini Cybiotatem tum vocare] V. C. habet Cibiotem. Sed veritas hujus lectionis ex historia petenda est.

A D C A P. XXIII.

Εἰρήνη Κύριλος] V. C. habet : ἔση Κύριλος.

A D C A P. XXIV.

Annum gerens ætatis] In v. c. est : Annum agens ætatis, &c.

A D T I T I C A P. IV.

Marciam Fulviam] V. C. habet : Marciam Fulviam ; & paulo post, Taricheas, non, Taricheam, ut libri vulgati.

A D C A P. VII.

Quod constabat in concionibus patris nundinari, præmiarique solitum] V. C. habet : Quod constabat in negotiationibus, patris nundinati, prædarique solitum, &c. quod non displicet.

A D C A P. IX.

Venturum quandoque & ab alio] V. C. habet : Venturum quoque. Sed ab alio, &c. & post : meditantemque fugam, &c.

A D D O M I T I A N I C A P. II.

Relictum se principem imperii] V. C. habet : Relictum se participem imperii, &c.

A D C A P. III.

Ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat] Hunc infantulum mortuum, in Divos relatum, & immortalitate donatum fuisse ex argenteo Domitiæ denario intelligimus, in cujus altera parte puerulus nudus quasi supra cælum collocatus videtur.

A D C A P. IV.

Et quid sibi visum esset ordinatione proxima, &c.] V. C. habet : Et quod sibi visum esset, &c. & paulo post : Maximos imbres prospectavit, &c. non, prospectavit. Item : Et aliquanto plurium, quam nunc est, coronatum, &c. non, ut est in vulgatis, coronatorum.

A D C A P. X.

Munerario imparem dixerat] In v. c. est, Retia-

rio, pro, Munerario, &c. & post : Acilium Glabronem in exilio, &c. nam in vulgatis deest, in, præpositio. Item pro, Post abductam uxorem laudanti vocem suam, &c. Ant. Augustinus legebat : Laudanti vicem suam, &c. Deinde in v. c. est : Divortium suum cum uxore taxasset, &c. non, ut in vulgatis, tractasset. De Flavio autem Sabino, quem hic Suetonius nominat, extat inscriptio vetus ex lapide Tiburtino his verbis concepta :

EX AVCTORITATE

IMP. CAESARIS

TITI. VESPASIANI. AVG.

IN. LOCO. QVI.

DESIGNATVS. ERAT. PER.

FLAVIVM. SABINVM

OPERVM. PVBLICORVM

CVRATOREM. TEMPLVM

EXTRVXERVNT

NEGOTIATORES. FRVMENTARI

A D C A P. XI.

Auctorem summarum] Legendum ex v. c. Auctorem summarum, &c. ut accipiamus, partium. Et deinde ex antiqua inscriptione, Arricinum Clementem, &c. non, Arretinum ut in vulgatis libris hic, & apud Tacitum. Nam vidimus inscriptionem ad hunc ipsam Arricinum pertinentem, in qua ARRICINVS CLEMENS incisum est. Præterea extat alia inscriptio, quæ habet, M. ARRICINI. HELL. Ut dubitari non possit de hujus nominis scriptura.

A D C A P. XII.

Præter cæteros Judaicus Fiscus acerbissime actus est] De hac re in numismate Nervæ sic habetur, IVDAICI. FISCI. CALVMNIA. SVBLATA.

A D C A P. XIII.

Acclamari etiam in amphitheatro epulari die libenter audit] Legendum audit, ex v. c.

A D C A P. XVII.

Οὐκ ὄρας, ὡς κἀγὼ καλὸς τε μέγας τε. Eadem tamen manent me cum capillo fata] Ita legitur hic locus in v. c. & rectius, quam in vulgatis libris.

A D C A P. XIX.

Præbentisque pro scopulo] V. C. habet, scopo ; & sic legendum, non scopulo.

Ad Spartiani Hadrianum.

LYcia denique ac Palæstina rebelles animos efferebant] Illud efferebant ; factum opinor ex corrupto verbo, quod in veteri editione erat, afferebant. Sed magis placeret, efferebant ; quo verbo Sueton. etiam in simili re usus est.

Ad deprimendum tumultum Mauretaniæ] Magis placet, ad reprimendum tumultum, &c.

Statim cursum fiscalem instituit] Videndum an potius sit legendum, inhibuit. Quod autem Spartianus dicit de sygraphis in Foro Divi Trajani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis, &c. Id verum esse ex Hadriani quoque aureo numismate intelligimus, in quo Imperator ipse signa-

tus est, accensa face sygraphas inflammans, circumscriptis litteris : RELIQA. VETERA. HS. NOVIES. MILL. ABOLITA. Quæ summa est nostratis monetæ, ducenties vices quinquies centena millia aureorum, id est, ut nunc loquimur, XXII. milliones, & dimidium unius millionis scutorum.

Omnes causariis liberalitatibus sublevavit] Videtur legendum : Omnes causarios liberalitatibus, &c.

Et Græci quidem volente Hadriano eum consecraverunt] Extat hujus consecrationis monumentum in Græcis etiam Antinoi numismatibus, in quibus inscriptum est ex una parte ANTINOOC

HPOC.

ΗΡΩC. ex altera, ΠΟΛΕΜΩΝ. ΑΝΕΘΗΚΕ. ΣΜΥΡΝΑΙ-
ΟΙC. Item: ΟCΤΙΑΙΟC. ΜΑΡΚΕΛΛΟC. Ο. ΙΕΡΕΥC.
ΑΝΤΙΝΟΟΥ. ΑΝΕΘΗΚΕ. ΤΟΙC. ΑΧΑΙΟΙC.

De iudiciis omnibus semper cuncta scrutando]
Videtur legendum : De iudiciis omnibus, &c. sic
enim poscit sententia, ut legatur.

Receptura visum, si id fecisset] Legendum : Re-
cepturam visum, &c.

A D Æ L I U M V E R U M.

Maximianus, atque Constantius] Legendum :
Maximinus, atque Constantius.

Et ut quidam dicunt, tamen iurejurando] Scri-
bendum : Et ut quidam dicunt, tantum iurejuran-
do, &c.

Qui in adoptionem venirent] Videtur omnino
legendum : Quique in adoptionem venerint, &c.

Ad Julii Capitolini Antonium Pium.

OMnes suos religiose colens, atque adeo &
confobrinorum, &c.] Sententia postulat,
ut legatur, atque ideo, &c.

Abagarum regum ex Orientis partibus] Scriben-
dum, Abgarum regem, &c. Nam in æreo Gordiani
Pii numismate est, ΑΒΓΑΡΟC. ΒΑCΙΑΥC. Et paulo
post legendum, Rhæmetalcem in regnum Bospho-
ranum, &c. Nam in æreo item Augusti numismate
habetur : ΡΟΙΜΗΤΑΑΚΟΥ. ΒΑCΙΑΥC.

Ipse dixerit permittite, inquit, illi, &c.] Magis
placeret : Ipse dixit, &c.

A D M. A N T O N I N U M.

Pater Annus Verus] Extat numisma æreum,
in cuius una parte inscriptum est : ANNIVS.
VERVVS. M. ANTONINI IMP. P. in altera SALVS.
AVG. S. C.

Ab Hadriano Annus Verissimus vocatus est] Vi-
detur legendum, Annus Verus, &c. & supra recte
repositum est : Habuit & sororem natu minorem
Annam Cornificiam, &c. pro eo, quod in veteri
editione erat : Habuit & uxorem natu, &c. Nam in-
fra dixit : Patrimonium paternum sorori tantum
concessit.

Amavitque ex condiscipulis præcipuos Senatorii
ordinis] Cum in v. c. sit præcipuo, libentius lege-
rem, præcipue.

Et quasi pater L. Commodi esset, Verum eum
appellavit] Ita videtur legendum, deleta copula, &
ante cognomen, Verum.

Atque ita in publicum prodiret] Ex eo quod præ-
cedit, videtur legendum, proderet. Et paulo post :
ex lege Latoria.

Tamen post mortem Lucium tantum, Parthi-
cum se Germanicum] Videtur legendum : Tamen
post mortem Lucii tantum, &c.

Cunabulis, post puerorum lapsum culcitra subii-
ci iussit] Ant. Augustinus pro mendoso verbo,
cunabulis, emendabat, Funambulibus, &c. & rete,
item paulo post pro, recte, reponebat.

Retardataque belli profectio sit] Videtur le-
gendum : retardataque belli profectio sit. Nam id,
quod alii reposuerunt (retardatusque a belli pro-
fessione sit) aliquantum longius abest a veteris codi-
cis scriptura.

Et vano cuidam, qui diripiendæ urbis occasio-

nem, &c.] V. C. habet : Et plano cuidam, &c.
Item infra constanter ubique, Agacletus, pro,
Agaclytus.

Quod ab diis commodatus, ad deos rediisset]
Ita jam pridem emendavit Ant. Augustinus, pro eo
quod in vulgatis erat : Quod ab aliis accommo-
datus, &c.

Sanguine illius sese Faustina sublevaret] Placet
magis, sublineret, quam illud, sublavaret, quod
ab aliis repositum est.

Post fratrem primum corpus ejus Romam deve-
ctum est] Locus est mendosus, & fortasse aliquot
verbis mutilatus.

Et juvenum nobilium sacra Serapidis a vulgari-
tate Pelusiae summovit] Videtur legendum : a vul-
garitate Pelusia, &c.

Dederunt etiam crimini, quod liberti multum
potuere, sub eo vero, maxime Geminas, & Aga-
cletus] Videtur legendum : Quod liberti multum
potuere sub eo hero, maxime, &c. vel deleta voce,
hero, scribendum : Quod liberti multum potuere
sub eo, maxime, &c. Posset etiam legi : Quod li-
berti multum potuere : Sub eos vero maxime, &c.
Hæc autem verba, cum sint in veteri editione, mi-
ror omnia esse in recentiori.

A D Æ L I U M V E R U M.

Hac prosapia genitus, patre ab Hadriano
adoptato, in familiam aliam devenit] Puta-
mus legendum esse, in familiam Æliam deven-
it, &c.

Quæ data est Marco iccirco, quia hic ad hoc im-
par videbatur ætate] Videtur legendum : Quia hic
adhuc impar, &c.

Lucius quidem Marco vicem reddens, si susci-
peret, obsecutus, &c.] Fortasse legendum : Luci-
us quidem Marco vicem reddens, sic suspicere, est
obsecutus, ut legatus Proconsule, vel præses Im-
peratoris, &c.

Multas a Venetianis est passus injurias, quod
turpissime contra eos faveret] Illud, turpissime,
videtur mendosum, & pro eo fortasse reponendum,
Prasinis, &c. nam sequitur statim : Nam & volu-
cri equo Prasino aureum simulacrum fecerat, &c.

Et hæc vitæ diversitas, &c.] Videndum an le-
gi debeat : Et hanc vitæ diversitatem, &c.

Ad Vulcatii Gallicani Avidium Cassium.

NAM de Pertinace & Galba paria sentiebat] Videtur legendum : Nam de Galba, & Pertinace, &c. Fuit enim Galba, ante Pertinacem.

Nam & Alexandria filia Cassii, & genero Drucianiano] Capitolinus in Marco habet : Ut Alexandria filia Cassii, & Drucianus gener, &c. Alter igitur ex altero emendandus.

Ad Ælii Lampridii Commodum.

Appellatus est autem Casar puer cum fratre suo Severo] Videtur legendum : Cum fratre suo Vero, &c.

Obiiciebatur, quod scribere voluissent Commodum heredem] Sententia postulat, ut legatur : Quod scribere noluisent, &c.

Cum sumptus ejus injuriis Romani imperii sustinere non possent] Locus est mendosus, & fortasse ita corrigendus : Cum sumptus ejus, vires Romani imperii sustinere non possent, &c.

Appellatus est etiam Romanus Hercules] Extant numismata ærea Commodi, in quibus inscriptum est : HERCVLI. ROMANO. AVG. S. C. Item : HER. ROM. CONDITORI. P. M. T. R. P. XVII. COS. VII. PP.

Qui se vermes sectari crederet] Videtur legendum sine dubio : Qui vermes sectari crederetur, &c.

Quibus aut singulos tulissent oculos, aut singulos pedes fregissent] Ita fortasse legendus hic locus.

Quos libentius suis oculis applicabat] Verba, quæ præcedunt, postulant, ut legamus, suis oculis applicabat, &c.

In Vestilianas ædes] Scribendum Vestilianas tum hic, tum supra ex P. Victore. Ex quo item Minucia, paulo post scribendum.

Et sententiam Senatus consulti] Videtur totus locus ita legendus : Ipsas acclamationes de Marcio Maximo indidi ex sententia Senatus consulti.

Perroga, præsentiam tuam rogamus] Scribendum videtur præroga, ex locis superioribus. Illud autem, te viro imperante, fortasse mutandum in, te uno imperante, &c.

Paricida sepultus servatur, trahatur] Scribendum fortasse : Paricida sepultus eruat, trahatur, &c. Supra enim habetur : Paricida sepultos eruit.

Ad Julii Capitolini Pertinacem.

PEdibus ab Antiochia ad legationem suam] Sine dubio legendum, ad legionem suam, &c. non legationem, &c. ut in vulgata editione.

Nam pater ejus tabernam coactiliariam in Liguria exercuerat] Hinc LANARIUS COACTILIARIUS. in antiqua inscriptione. Unde coactiliariam hic, male faciunt, qui mutant in, coactilitiam, sive, coactilitiam, &c.

Et quum tantum pecuniam ærarii haberet] Videtur legendum : Et quum tantam penuriam ærarii, &c.

Denique ex versu Luciliano Gravius Mergus] V. C. habet : Gravius Mergus.

Ingressique porticus Palatii usque ad locum, qui appellatur Sicilia, & Jovis cenatio] Illud, Sicilia, mendosum est, & mutandum fortasse in, sub Velia. Nam P. Victor mendose & ipse habet, Suelia, sive, Sicelia, ut Pomponius Lætus in suo autographo

pro eo, quod in vetustissimo manuscripto est, S. Velia. Ut illud verbum ita interpunctum, significare possit Subvelia, vel Summa Velia. P. Victoris verba sunt hæc in Reg. x. Palatii : S. Velia, Jovis cenatio, &c. Cum enim Velia esset pars Palatii, Summa Velia dicebatur quæ pars ejus editior erat, ut Subvelia, quæ depressior, quasi ima Velia. Hinc Livius scribit lib. II. L. Valerium Poplicolam, quod in summa Velia domum ædificasset eminenti loco, tanquam affectatæ tyrannidis a populo accusatum, in ima Velia hoc est Subvelia, postea ædificasse, &c. Porticu vero Palatii puto indicari porticum templi Apollinis Palatini, de qua porticu videndus Propertius lib. II. Elegia, quæ incipit : Queris, &c. Deinde legendum : Faltone & Claro Coss. &c. pro eo, quod vulgo habetur, Falcone, &c. Falto autem & Clarus Coss. fuerunt A. V. C. DCCCC.

Ad Ælii Spartiani Didium Julianum.

SED dum hæc egit Julianus] Magis placeret : Sed dum hæc agit, &c. & paulo post fortasse legendum : Sed pacem simulatam esse mandatumque cædem Severi Tullio Crispino, &c. Nam verbum, tentatumque, quod repositum est pro

tantamque, ut mendose erat in vetere editione, non satisfacit.

A D P E R T I N A C E M.

Itaque frustra, & hominem tantum valetudine] Locus est, ut videtur, mendosus. Paulo post in v. c.

c. sic legitur: Eaque quæ Getæ nomine inscripta erat, corruit; & tota comminuta est, &c.

AD PESCENNIUM NIGRUM.

Quibus Commodus adeo deditus fuit, ut & caput raderet, & Anubim portaret, & omnes partes expleret] Ant. Augustinus legebat: & omnes pausas expleret, &c. ex loco simili in Antonino Caracalla, ut ibi dicitur.

AD ANTONINUM CARACALLAM.

Quorum unum exercitus, alterum pater Augustum dixit] Ita opinor supplendum hunc locum. Nam in vulgatis editionibus deest verbum, Augustum, quod nos ex inferiore loco reposuimus, in quo est: Eo sane tempore, quo ab exercitu appellatus est Augustus vivo patre, &c.

Ut causa ejus melior fieret, qui occideret] Placet magis, qui occiderat. Deinde Ant. Augustinus legebat: Ut & Anubim portaret, & pausas ederet, &c. pro eo quod est in vulgatis, & Pausa federet. Sic supra in Pescennio emendatum est: Ut & caput raderet, & Anubim portaret, & omnes pausas expleret, &c. nam ibi in vulgatis est: & omnes partes, vel, ut in aliis, pausas expleret. Et paulo post fortasse scribendum: Non ab re est etiam dialyrticum quoddam in eum addere dictum, &c. Juliae autem, de qua paulo supra, extat numisma, in quo inscriptum est: IULIA. PIA. FELIX. AVGVSTA. MATER. SEN. MATER. PATR. hoc est, Mater Senatus, Mater patriæ.

AD OPELLIUM MACRINUM.

Opellius Macrinus præfectus prætorio.] Scri-

bendum, Opellius, nam in numismatibus ita inscribitur: M. OPELLIVS. SEVERVS. MACRINVS. & ita in antiquis etiam lapidum monumentis.

Statimque ad bellum Parthicum profectus, & vindicandi se militibus, &c.] Ita videtur legendum pro eo, quod est in vulgatis: & vindicandi de se militibus, &c.

Diadumenum filium meum vobis notum &c.] Scribendum est, Diadumenianum &c. Nam sic habent veteres nummi argentei, & item ærei, ut infra latius, dicitur; & paulo post ubique scribendum, Elagabalus, non Heliogabalus, auctoribus item veteribus numismatibus.

Reddidit etiam Mezentii supplicium, quod ille vivos mortuis alligabat &c.] Sic placeret magis, quam illigabat.

AD DIADUMENIANUM.

Antonini Diadumeni pueri, &c.] Diximus supra, Diadumeniani, scribendum esse, tum hic, tum in Macrino. Nam ita est in veteribus nummis. In Latinis quidem, M. OPEL. ANTONINVS. DIADUMENIANVS. CAES. PRINC. IVVENTVTIS. In Græcis vero Apolloniatum: M. OPEL. ANT. ΔΙΑΔΟΥΜΕΝΙ. & sic emendandus est Politianus in Herodiani Latina translatione, & alii etiam scriptores.

Congiarium etiam prædictum Antoninianum promittit.] Videtur scribendum: Congiarium etiam dictum Antoninianum, &c. Et paulo post pro eo quod habent vulgati libri, quos sapientia, bonitas, pietas, consecrata sit. Scribendum, quorum sapientia, bonitas, pietas, &c.

Ad Ælii Lampridii Elagabalum.

Vitam Elagabali Antonini] Ita scribendum esse, non, Heliogabali, diximus supra.

Elagabalum in Palatino monte juxta ædes Imperatoris consecravit] Itaque ipse Antoninus in ejus numismatibus SACERDOS. DEI. SOLIS. ELAGABALI. inscribitur.

Qui ei bene vasatos perquirerent] V. C. habet: Qui ei bene vasatos, &c. Versus etiam ille sic legitur in manuscriptis:

Grandia Dulichii vasa tulisse vixi, &c.

non, vassa. Sic paulo post legendum: Ut ex eo conditiones bene vasatorum hominum colligeret. Item, bene vasatos, & majoris peculii opponi. Et alibi, vasatos, ubique.

Corpore toto expolitus] Placeret magis, expilatus, ita postulante sententia; & paulo post: Ut tympanum arriperet, & alia sacra, &c. pro eo, quod habent vulgati: Ut typum eriperet, &c. Nam præcessit: Et adeo debacchatus est, &c. ex quo nemo non videt, ut tympanum arriperet, legendum esse.

Cædit & humanas hostias] Placet magis: dedit & humanas hostias, &c. Deinde legendum: Coegit denique scriptores nonnullos nefanda, imo potius impia dicta de luxuria ejus disputare, &c. non impia dicta, ut in vulgatis.

Eo tempore, quo Macrinus periit consobrinus

hujus Antonini, &c.] Ita supplendum ex v. c. cum in vulgatis deest verbum, periit.

Ad vigesimam Hereditatium] Sic legendum: Curatores autem vigesimæ Hereditatium in antiquis inscriptionibus sæpe nominantur.

Præter ædem Elagabali dei, quem Solem alii, alii Jovem dicunt] In ejus numismatibus, ut supra diximus, inscriptum est: SVMMVS. SACERD. DEI. SOLIS. ELAGAB. legendum autem: Et amphitheatri instaurationem, &c. nam præcessit: præter ædem, &c.

Pisum cum aureis, lentem cum cerauniis, fabam cum electris] Scribendum, electrinis. Et paulo post: Cum & urfos decem, & decem glires, &c. non, griles, vel ut alii emendarunt, gryllos.

Parasitis in secunda mensa sæpe ceream cenam, sæpe ligneam, sæpe eburneam, &c.] Videtur legendum, ceream cenationem, &c. nisi forte cenam, posuit pro cenatione. Seneca lib. XIV. epist. Utrum tandem sapientiosem putas, aut qui versatilia cenationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies, atque alia succedat, & toties testa, quoties fercula mutantur. Suetonius Nerone, cap. XXXI. Præcipuam cenationum totunda, quæ perpetuo diebus ac noctibus vice mundi circum agerentur, &c. Hinc supra, ipse Lampridius dixit, triclinia versatilia.

Pupilla ejecta exoletos] Videtur deesse, ad,

particula, ut legatur: Pupilla ejecta ad exoletos, &c.

Barbam p̄silotro accurans eo die, &c. quo mulieres accurabantur: Et eadem hora rasit] Pro, eo die, scribendum, eodem, & delendum, hora.

Deinde illud, quod clementia tua solet dicere, credidisse, &c.] Locus est mendosus, & fortasse, credidi, scribendum.

AD ALEXANDRUM SEVERUM.

Aurelius Alexander] In æreo Græco numismate Nicænsium, ita inscriptum est: Μ. ΑΥΡ. ΣΕΥΗ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. ΚΕΒ.

Singula quæque quæ publice privatimque agebat, &c.] Scribendum videtur: Singulaque quæ publice, &c.

Rogatusque esset Aurelius Alexander Cæsar Augustus, ut concineret] Videtur legendum, ut conveniret, &c.

Antoninus idem Pius] Placeret magis: Antoninus item Pius, &c.

Sin minus benefactum esset aliquid, etiam ipse convinceret, idque infectum, & sine amaritudine animi, confessum omnibus semper offerret &c.]

Ita legitur hic locus, & interpungitur in V. C.

In thesauris vestem nunquam nisi aurum esse passus est] Ita V. C. pro quo alii, annum, ex, aurum, fecerunt. Possent legi, auream.

Isim, & Serapium decenter ornavit] Scribendum puto: Isium & Serapium, &c. Est enim, Isium, Ildis templum.

Non secundam mensam Alexandrum habere, sed secundam] Ant. Augustinus legebat: sed secundam.

Ut Martialis Coci Epigramma significat] Scribendum videtur: ut Martialis quoque &c.

Argentum & ministros autem quando poscebat, &c.] Ita videtur legendum pro vulgatis illis, argentum & ministros ante quando poscebat, &c. & paulo post: Qui sine his esse non posset, &c. pro quod sine his, &c.

Vel non multum, unde suos sumptus auferent] Ita recens editio. Sed placeret etiam, vel non tantum, unde, &c. In V. C. est, vel nonnullum, &c. Sed mendose.

Sed post jussu Imperatoris occisus est] V. C. habet: Sed postea jussu Imperatoris, &c.

Ad Julii Capitolini Maximinos.

ET in prima quidem pueritia fuit pastor nonnunquam porcorum] Ita emendabat Ant. Augustinus, cum in vulgatis mendose sit, pastor nonnunquam procer, &c.

Sed occiso Alexandro, Maximinus, primum e corpore militari, &c.] Videtur legendum: primum corpore militari.

Audiebat enim alios in crucem sublato] Scribendum: Audiebant enim &c. Et paulo post: Quid minus Scurra, &c.

Deinde sine delicto consulares viros, & duces multos interimeret.] Ant. Augustinus legebat, sine delictu, &c.

Deum Bellenum per Aruspices spondisse] In veteribus inscriptionibus est, BELENVS, unico L. & fortasse is est qui ab Herodiano dicitur βέλεις Α'πόλ-

λων, libro VIII. nam in vetere lapide sic est incisum:

APOLLINI
BELENO. AVG.
IN. HONOREM
C. PETTI. C. F. PAL.
PHILTATI. EQ. P.
PRAEF. ET. PATRON.
COLLEGIORVM
FABR. ET. CENT.
DIOCLES. LIB.
DONVM. DEDIT.
L. D. D. D.

Manferunt autem apud eam aræ regiæ] Scribendum videtur, arræ regiæ, &c. Eas enim arras statim nominat, & appellat insignia sponsaliorum regia.

Ad Librum de rebus gestis Gordianorum.

ET primis diebus sui natalis Antoninus est appellatus. Mox in Senatu Antonini nomen est editum] Puto legendum esse: Mox in Senatu Antoni nomen, &c. Nam M. Antonius Gordianus inscribitur in veteribus titulis, & nummis item æreis. Et de Gordiano Seniore supra ita scripsit: In plurimis autem libris invenio, & hunc Gordianum, & filium ejus pariter Imperatores appellatos, & Antoninos cognominatos. Alii vero Antonios, &c. Veteris inscriptionibus exemplum subjeci:

IMP. CAESARI
M. ANTONIO. GORDIANO
FELICI. INVICTO
AVGVSTO
PONTIF. MAX. TRIB. POT. II.
COS. PROCOS. PP.
&c.

AD GORDIANUM. JUN. NĒPOTEM.

Gordiano jam iterum, & Papiniano Coss.] Scribendum putamus, Pompejano, ex cod. lib. II. tit. xxxviii. non, Papiniano.

Et ipse pro pietate aliquid saperet] Scio Gordianum hunc in æreis ejus nummis PIVM inscribi. Sed quid pietati hoc loco cum sapientia? Itaque magis placeret si legeremus: Et ipse pro ætate aliquid saperet.

Quod nos Maurus venderet] Scribendum videtur: Quom nos Maurus venderet, &c.

Milithæo autem quadriga equorum] Cum in v. c. sit quadraginta ex equorum, &c. puto legendum: Quadriga sex equorum, &c.

L. Carystia, Claudiana L. Syennitides L. &c.] Ita est in v. c. & paulo post: Quorum ipse XII. miserat, Alexander XX. Trium

Trium Gordianorum hæc fuit vita, qui omnes Augusti appellati sunt, duobus in Africa interemptis, tertio in Persidis finibus. Tertio Gordiano sepulchrum, &c.] Ita hic locus legitur, & interpungitur in v. c.

AD MAXIMUM ET BALBINUM.

Nisi fistulas aquarias populus incidisset] Hæc

Q. AQVILLIO. SABINO COS. CATR. PRAET. L. VRRAS. OFF. PED. CCCCL. XXXIII.
SEX. AVR. ANVLINO COS. AQVA. MARC.

Item :

L. IVNIO CLARO. ET. AVR. SEVERO. COS. CASTRVM. PRAETORIVM. P. LXXI.

ipsæ fistulæ ex plumbo superioribus annis repertæ sunt effolis ruderibus in ea urbis parte, quæ olim dicebatur, Vivarium, quod erat castris Prætoris contiguum, ut judicat Suetonius in Nerone, cap. XLVIII. Atque in ipsis tabulis plumbeis litteræ incisæ erant, quæ docebant ex ductu aquæ Marcæ in castra Prætoria eam aquam derivatam esse. Earum exemplum subjeci:

Ad Julii Capitolini Maximum & Balbinum.

Gratulatus Italiæ, quam cum maxima ab hostibus vastatione defendistis] Placet magis : Quam tum maxima ab hostibus, &c.

Ad Trebellii Pollionis Valerianum Patrem & Filium.

Atque eum, qui erat princeps? tum Senatus, sententiam rogasset, absente Valeriano] Ita videtur legendum, interrogationis nota ad verbum, princeps? apposita; & paulo post pro, addiderunt omnes, ut est in vulgatis, scribendum videtur, addixerunt omnes, &c.

Cui vita impar est confidenda] Videtur legendum, confidenda, &c. & paulo post delendum nomen, Belsolis, sive, ut est in aliis, Belsolus.

AD GALLIENUM.

Et Galienus comperta patris captivitate] Galienus geminata littera L. scribendum ex aureis, argenteis, & æreis nummis, in quibus est, IMP. C. P. LICINIVS. GALLIENS. P. F. AVG. & ex hac Græca inscriptione :

Q. FABIVS. Q. F. MAX. SVMVS. AED. CVR. RESTITVIT.

Item:

Q. FABIVS. Q. F. MAXSVMVS L. AEMILIVS. L. F. PAVLLVS. P. CORNELIVS. PAVLLI. F. SCIPIO
AED. CVR. COS. II. CENS. AVGV. COS. II. CENS. AVGV.
TRIVMPHAVIT. II. TRIVMPHAVIT. TEP.

A matre sua Salonina appellatum esse dicant, quam is perdit dilexit, Piparam nomine, &c.]

Eutropius nominat Pipam. De SALONINO autem & SALONINA extat hæc inscriptio :

IMP. C. IVLIO. FILIO GALLIENI IVL. NOBILISSIMAE
AVG. ET. SALONINAE AVG. PVELLAE. AVG. ET. SA
LONINAE. AVG.

ORDO. ET. POPVLVS. SVSSANVS. PARENTIBVS
EORVM. PVBLICAE. PRIVATIMQVE DEVOTI.
&c.

ΑΓΑΘΗΤΥΧΗ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑΡΑ ΠΟΡΑΙΟΝ ΑΙΚΙΝΙΟΝ
ΙΝΝΑΤΙΟΝ. ΓΑΛΛΙΗΝΟΝ. ΕΥΣΕΒΗ. ΕΥΤΥΧΗ.
ΣΕΒΑΚΤΟΝ.

Ex qua sane inscriptione intelligimus Gallienum, nominatum præterea fuisse Ignatium.

Ita ut miranda quædam, & stupenda monstraret] Videtur legendum, monstrarent; nam præcessit verbum, luxerunt, &c.

AD SALONINUM.

Fuit denique hæc enus statua in pede montis Romuli, hoc est, ante sacram viam, intra templum Faustinae advecta ad arcum Fabianum, &c.] Ex his verbis apparet sacram viam ante Faustinae templum fuisse ad Fornicem Fabianum, in cujus roinis ante ipsum Antonini & Faustinae templum effossæ sunt superioribus annis veteres inscriptiones hoc exemplo:

Ad Trebellii Pollionis xxx. Tyrannos.

CYRIADES. I.] In æreo numismate dicitur :
IMP. CAESAR. CYRIADES. M. P. F. AVG. in cu-
jus monetæ altera parte inscriptum est :
IMPERATORVM. AVGG. ADVENT.

POSTHVMVS II.] In numismate nominatur : IMP.
CAESAR. CASSIVS. LABIENVVS. POSTVMVS. in cujus
numismatis altera parte inscriptum est : RESTITV-
TORI GALLIAE.

POSTHVMVS IVNIOR III.] In numismatibus est :
IMP. C. POSTVMVS. P. F. AVG. & in altera parte num-
mi est Æsculapius cum inscriptione, SALVS. EXER-
CITVS.

LOLLIANVS IV.] In Lolliani numismatis ærei
altera parte est Statua equestris, & miles labarum
ferens, cum militibus signiferis & inscriptione, FI-
DES. MILITVM EXERCITVS GALL.

VICTORINVS V.] De hoc extat æreum numif-
ma ita inscriptum : IMP. C. VICTORINVS. P. F. AVG.
a tergo FIDES MILITVM. Ad ea vero quæ paulo
post leguntur (Victorino filio Casare a matre Vi-
ctorina, sive Victoria, quæ Mater castrorum dicta
est, appellato &c.) pertinet aureum Victorini nu-
mifma, in cujus altera parte signata est ara ardens,

& mulier dextra orbem Imperatori porrigens, ac
sinistra volumen tenens; a tergo sunt signa, aquilæ
& labarum, Imperatorque loricator & paluda-
tus, sceptrum gerens leva, dextra orbem, cui tri-
bunus militum adest cum inscriptione: VICTORIA.
MATER. CASTRORVM. F. M. P. A.

MARIVS. VII.] In antiquis numismatibus dicitur:
IMP. C. MAMVRIVS, (Sed fugientibus litteris) P. F.
AVG.

INGENVVS. VIII.] Hujus extat nummus æreus in-
scriptus IMP. C. INGENVS. P. F. AVG. in cujus nummi
altera parte est: VIRTVS. AVGVST. SIRM. P.

REGILLIANVS IX.] In æreo numismate, unico L.
scribitur: IMP. C. REGILLIANVS P. F. AVG. in altera
numismatis parte templum impressum est, in cujus
medio est Ostium, e quo emicat ignis supra tectum,
cum titulo CONSECRATIO. Ante verba vero, quæ
sequuntur, Alius continuo &c. fortasse desunt talia
quædam: Et unus a re flexum, inquit, opinor: A-
lius &c.

AVREOLVS X.] Sic in æreo nummo: IMP. C. AV-
REOLVS. P. A. AVG. Epigramma vero, quod Latine
tantum ponit Trebellius, sic extat Græce

ΚΑΥΤΑΙΟC. ΑΤΡΕΟΛΟΝ. ΜΕΤΑ. ΔΗΙΟΝ. ΑΡΕΑ ΚΑΙCΑΡ
ΤΑΚΤΕΡΕΑ ΘΗΤΩΝ ΩC ΘΕΜΙC ΕΝΔΙΔΩCΙ
ΤΩΙΓΑΡ ΚΑΙ ΖΩΗΝ ΑΛΛ, ΟΥΚ ΕΘΕΛΗCΕ ΦΡΟΝΗΜΑ
ΠΑCΙΝ. ΕΠΙΡΡΗΤΟΙC ΤΟΤ CΤΡΑΤΟΝ ΑΝΤΙΒΙΟΝ
ΚΕΙΝΟ ΔΟΙΚΤΙΡΜΩΝ ΚΑΙ CΩΜΑΤΟC ΕCΧΑΤΟ ΠΙΖΩΝ
ΑΥΡΕ ΟΛΟΥ ΓΕΨΤΡΑΝ CΤΗCΑΤΟ ΤΗΝΤΕ ΤΑΦΗΝ.

Sed hoc epigramma cum manuscriptis libris con-
ferendum.

MACRIANVS XI.] Extat Macriani nummus
cum hac inscriptione: IMP. MACRIANVS. OPTIMVS.
PRINCEPS. in hujus monetæ altera parte sunt tres
imagines, Macriani scilicet patris, & Macriani &
Quietii filiorum ejus, in sellis curulibus supra sug-
gestum, quibus a tergo assistit Pallas cum litteris
P. M. TR. P. LIBERALITAS AVGG. nam ibi donantur
complotculi.

MACRIANVS IVNIOR XII.] In numismate est :
IMP. C. MACRIANVS P. F. AVG.

QUIETVS XIII.] Nummus argenteus QUIET. ha-
bet: IMP. C. QUIETVS. P. F. AVG. & a tergo, SPES
PVBLICA.

ODENATVS XIV.] Odenati nummus æreus ha-
bet, usitatum titulum: IMP. C. ODENATVS. P.
F. AVG.

HERODES XV.] Hujus numifma habet ex una
parte IMP. C. HERODES P. F. AVG. Ex altera aram

quadratam cum igne & litteris, PRINCEPS IVVEN-
TVTIS.

MAEONIVS XVI.] Mæonius usitato titulo in
nummis inscribitur: IMP. C. MAEONIVS. P. F. AVG.

BALISTA XVII.] Hujus nummus æreus habet ex
una parte, IMP. C. BALISTA. P. F. AVG. ex altera si-
mulacrum mulieris cum hac inscriptione, ANNO-
NA. AVG. Verba vero quæ paulo post leguntur (di-
spositionem me Balistæ, &c. corrupta sunt in v. c.
legendumque (Dispositionem mei Balistæ, &c.)
Deinde sine copula, &, scribendum: Nullum
ascriptitium, id est, vacantem haberet Tribu-
num, &c.

VALENS XVIII.] Videndum an ad hunc, vel ad
eum (qui dicitur Valens superior. XIX.) pertineat
nummus argenteus ita inscriptus: QVINTVS. NO. C.
VALENS. HOSTIL. AVG. in cujus nummi altera par-
te inscriptum est: MARTI PROPVGNATORI. Ad
eundem certe pertinet inscriptio, quæ extat Valen-
tiæ hoc exemplo:

C. VALENTI. HOSTILIANO. MESSIO. QVINTO. NOBILISSIMO. CAES.
PRINCIPI. IVVENT. VALENTINI. VETERANI. ET. VETERES.

Hujus conjugem putamus fuisse Sallustiam Bar-
biam Orbianam, vel hac adducti ratione, quod eo-
dem in loco apud Valentiam, ipsa quoque in alia
inscriptione nominatur.

PISO XX.] Extat Pisonis nummus æreus cum

hoc titulo: IMP. C. PISO. FRVGI. P. F. AVG. In al-
tera vero nummi parte habetur Victoriæ signum
Palmiferum, quod dextra manu coronam Impera-
tori imponit cum hoc titulo, THESSAL. AV-
GVST.

AE.

AEMILIANVS XXI.] In æreis nummis est, c. IV-LIVS. AEMILIANVS. in argenteo uno, IMP. CAES. AEMILIANVS. P. F. AVG. & sic in altero æreo, qui habet in altera parte nudam mulierem humi procumbentem, sinistro brachio innixam canistro floribus pleno, & leva cornu Amaltheæ habentem cum ciconia. Habet præterea & equestrem statuam, quæ dextra orbem apprehendit, & a tergo adest miles cum labaro, & hoc titulo, ADVENTVS. AVG. AEGYP. In veteri etiam inscriptione, quæ Romæ extat, habetur: D. N. C. AEMILIANO. FORTISSIMO. PRINCIPI, &c.

SATVRNINVS XXII.] Saturnini numisma ex æro habet usitatum titulum, IMP. C. SATVRNINVS. P. F. AVG.

TETRICVS SENIOR XXIII.] Vidimus Tetrici nummos æreos duos cum inscriptione, IMP. C. TETRICVS. P. F. AVG. In unius adversa parte titulus erat, PIETAS. AVG. in alterius LAETITIA. Atque hic nummus imaginem Tetrici habebat radiatam.

TETRICVS. IVNIOR. XXIV. ET. TREBELLIANVS. XXV.] Horum extant numismata cum usitatis titulis. In Trebelliano autem per initia legendum ex v. c. Siquidem inerat in eo luxuria, &c.

HERENNIANVS. XXVI. & TIMOLAVS. XXVII.] Horum numisma ex una parte habet: HERENNIANVS. ET TIMOLAVS AVGG. ex altera PRINC. IVVEN. In Timolao postrema verba ita videntur scribenda: Ut brevi consecutus, quæ insinuaverat Grammaticus, esse dicatur; petivisse quin etiam, summum Latinorum rhetorem faceret.

CELSVS. XXVIII.] Celsi extat nummus cum usitata epigraphe IMP. C. CELSVS. P. F. AVG.

ZENOBIA. XXVIII.] Vidimus Zenobiæ nummum æreum cum hac inscriptione, ZENOBIA. AVG. TOTIVS. ORIENTIS. R. a tergo nummi, VIRTVS AVGVST. &, FIDES. EXERCIT.

VICTORIA. XXX.] De Victoria, quæ castrorum mater in nummo æreo inscribitur, diximus supra in Victorino V.

TITVS] Hujus extat nummus argenteus, qui ex una parte habet DIVO TITO, ex altera templum, & titulum CONSECRATIO. Sed forte ad Titum Vespasiani filium pertinere potest is nummus, qui ramen posterioribus temporibus cusus videtur.

AD DIVUM CLAUDIUM.

Ad principem Claudium] D. CLAVDIVS. inscribitur in argenteo nummo Græco. In æreo autem permagno AMACCEQN est: ATT. K. M. ATP. KAATAION. CER. Et in vetusto item lapide: M. AVRELIVS CLAVDIVS. Hujus vero frater Quintillus, de quo paulo post fit mentio, in æreo numismate dicitur: M. AVRELIVS. QVINTILLVS. P. F. AVG. a tergo: PAX. AVGVST.

Vel ut Grammatici loquuntur, Clypeum aureum] Videtur scribendum, Clupeum aureum, &c. ut dicat Grammaticos Clupeum neutro genere dicere, non, Clupeus; & rursus, Clupeum, non, Clypeum, ut Sulla dicebat, pro, Sylla.

Quæ tantum barbarici timoris excerpt] Scribendum, exceptit, vel ut alii habent, accepit. Et deinde parenthesi includenda verba illa (Hanc autem ipse dictasse perhibetur.)

Dicit Ennius de Scipione, quantam flatuam

faciet p. r.] Ant. Augustinus legebat: O qu antam, &c.

Sin minus lavaretur in publico] Scribendum videtur: Si minus lavaretur in publico, &c. & paulo post: Nec exercitus ducum loco accipit, &c. & deinde: Decius Messalæ Præsidis salutem, &c.

AD FLAVII VOPISCI

DIVUM AURELIANUM.

Cumque ad templum Solis venissemus, ab Aureliano, &c.] In nummis æreis Aureliani quam plurimis extat Solis signum, ad eam templi dedicationem indicandam. In æreo autem numismate Græco ita Aurelianus descriptus est: ATT. K. M. AYAA. ATPHAIANOC, &c. In Latini autem Aureliani numismatis altera parte est, VABALATHVS REX.

His accedit, quod ex palliolo purpureo quod Soli sui temporis Imperator obtulerat, &c.] Cum in veteri editione sit: Quod Soli sui tempus, &c. Legeum puto: Quod Soli sui templo Imperator obtulerat, &c. Nam diximus in plurimis Aureliani nummis Solis imaginem impressam esse.

Tecum de ejus virtute, ac sedulitate conferrem] Videtur scribendum: Te, cum ejus virtute, &c.

Substitutæ fecunditatis proles ornaret] Scribendum videtur: substitutæ fecunditate proles, &c.

Transactis igitur quæ ad Sectiones, atque urbis statum, & civilia pertinebant] Placeret magis: Transactis igitur quæ ad seditiones, &c.

Ea forma, qua videtur] Placeret magis, videretur, &c. Apollonii autem Tyanei imaginem in æreis antiquis numismatibus expressam olim vidimus, & in libro illustrium imaginum repræsentavimus.

Quod apud Palmyram aquilifer legionis tertix] Ex v. c. legendum, Aquiliferi, &c. Nam in legione plures erant aquilæ.

Balbati filii nomine] Scribendum, Vabalathi, ex æreo numismate, in cujus una parte Aureliani effigies impressa est, in altera Valabathi hujus imago.

Sublato exercitu & provincialibus reliquit] Delenda copula, &, quæ sententiam perturbat, legendumque: Sublato exercitu, provincialibus, &c.

Quid hoc esse dicam, &c.] Videtur legendum cum interrogationis nota: Quid hoc esse dicam?

AD TACITUM.

Et speciatim in monumentis publicis inferenda ea in posteros, &c.] Possent ex v. c. etiam legi: Inferenda ad posteros, &c. Tacitus autem in æreo numismate sic inscribitur: IMP. C. M. CLAVDIVS. TACITVS. P. F. AVG.

AD FLORIANUM.

Huic successit Florianus frater] Florianus in numismatibus, quæ vidimus, sic inscribitur: IMP. C. M. ANNIVS. FLORIANVS. P. F. AVG.

AD PROBUM.

Probus oriundus e Pannonia, civitate Sirmienti] Probi numisma habet: IMP. C. AVR. VALERIVS. PROBVS. & ex altera parte currum triumphalem cum titulo, TRIUMPHVS AETHIOPVM. DE BLEMIIS. In aliquot etiam Probi nummis æreis adjectum est, SIRM. ad ejus patriam, ut videtur, indicandam.

Sed

Sed ego S. C. ipsum inveni] Immo videtur legendum : Sed ego S. C. ipsum non inveni , &c.

Quod adhuc extat, tumulo usque ad ducentos pedes lato] Scribendum videtur, elato , &c.

Accepto igitur hoc S. C. secundum orationem permisit Patribus , &c.] Videtur legendum : Accepto igitur hoc S. C. per secundam orationem , &c.

Et cetera herbatica animalia] Scribendum putamus : Et cetera erratica animalia , &c.

His addit dictum ejus grave] Totus hic locus ita fortasse legendus est : His additur dictum ejus grave, si unquam eveniat, salva re, Reip. brevi milites , &c.

Apparet studiis incumbere] Ita v. c. pro quo placeret, appeteret studiis incumbere , &c. sed recentior lectio magis placet, si ex v. c. est : pacis studiis incumberet, erudiretur artibus, navigaret , &c.

AD FIRMUM.

Aliisque medicamentis infertis domum induxisse perhibetur] Ita recens editio habet pro eo, quod in veteri erat mendose, domum introduxisse, &c. Sed posset commodius legi, domum instruxisse, &c.

Integer veniet, si vobis, &c.] Placeret magis : Integer veniet, sit vobis cum Senatu concordia, &c. licet recens lectio non displiceat, Integer veniret, si vobis, &c.

AD FL. VOPISCI BONOSUM.

Bonosus homo , &c.] Hic in æreis ejus numismatibus, BONOSIVS, dicitur.

AD CARUM.

Veniamus ad Carum] Carus in æreis ejus numismatibus dicitur M. AVRELIVS CARVS. & in veteri item Græca inscriptione, cujus exemplū subjecimus:

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ. ΚΑΙΣΑΡΑ. Μ. ΑΥΡΗΑΙΟΝ
ΚΑΡΟΝ. ΕΥΣΕΒΗ. ΕΥΤΥΧΗ. ΣΕΒΑΚΤΟΝ
Η. ΙΕΡΑ. ΔΕΑΦΩΝ. ΠΟΛΙΣ. ΕΔΩΚΕΝ.

AD NUMERIANUM.

Et Aurelium Apollinarem amborum scriptorem] Manifestum mendum. Scribendum est : amborum Scriptorem , &c.

Atque avo meo. Quibus hoc dictum a Druide ipse retulerat] Ita videtur legendus hic locus, & interpungendus : nam illud, cujus, quod est in vulgatis, non satisfacit.

AD CARINUM.

Carinus homo , &c.] In veteri inscriptione Tarraconensi de Carino, incisum sic est : VICTORIOSSISS. PRINCIPI. IVVENTVTIS. M. AVR. CARINO. NOBILISS. CAES. COS. PROCOS. M. AVRELIVS. VALENTINIANVS. V. C. PRAESES. PROVINC. HISP. CIT. LEG. AVGG. PROPR. D. N. M. Q. EIVS.

Ut regem denique illum Illurici, plerique vocarent Praefectum. Nunquam, &c.] Ita putamus interpungendum, & emendandum hunc locum; nam illud Praefectus, non placet.

Approbatio Henrici Ziberti Dungalii, S. T. Doct. Canonici, Cathed. Eccles. B. Mariae Virg. Librorum Censor.

Hæc *Fragmenta Historicorum* docte & laboriose dudum collecta ab Antonio Augustino viro peritissimo; nunc vero a Fulvio Urfino diligenter & fideliter emendata, nihil continent quod S. Rom. Ecclesiae, Cathol. religioni, vel Regiae Majest. contrarium est: & propter variorum locorum corruptorum restaurationem, & explicationem, ad studiosorum utilitatem, digna sunt & utilia, ut imprimantur & legantur. Dat. Antwerp. An. M. D. xcvi. die xv. Cal. Martii.

MARCI TERENTII VARRONIS
PARS LIBRORUM QUATTUOR ET VIGINTI
DE LINGUA LATINA
EX BIBLIOTHECA
ANTONII AUGUSTINI
ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS.

MARCI TERENTII VARRONIS

PARS LIBRORUM QUATTOR ET VIGINTI

DE LINGUA LATINA

EX BIBLIOTHECA

ANTONII AUGUSTINI

ARCHIEPISCOPI TARACONENSIS

MARCI TERENTII VARRONIS

PARS LIBRORUM QUATTUOR ET VIGINTI

DE LINGUA LATINA

EX BIBLIOTHECA

ANTONII AUGUSTINI

ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS.

LIBER I.

AD P. SEPTIMIUM.

Ex Pri-
sciano li-
bro primo.

Aggulus, aggens, agguilla, iggerunt: in
ejusmodi Græci & Actius noster binam
G scribunt: alii N & G, quod in hoc ve-
ritatem facile videre non est. Similiter ageps &
agcora*.

LIBER II.

AD P. SEPTIMIUM.

Ex Gel-
lio, libro
duodeci-
mo, capi-
te sexto.
Ex Gel-
lio eodem
capite.

Semel minus ne, an bis minus sit, non fat scio:
An utrumque eorum? ut quondam audi-
Dicer, Jovi ipsi regi noluit concedere*.
Varro censet, adituum dici oportere ma-
gis, quam edituum: quod alterum sit recenti no-
vitate fictum; alterum antiqua origine incorru-
ptum.

LIBER III.

AD P. SEPTIMIUM.

Ex Gel-
lio, libro
decimo-
sexto, ca-
pite duo-
decimo:
Ex No-
nio Mar-
cello.
Ex No-
nio Mar-
cello.

Fenerator a fenore est cognominatus, fenus
autem dictum a feru, & quasi a fetura qua-
dam pecuniæ parientis, atque incrementis, & id-
circo, & M. Catonem & ceteros ætatis ejus, fene-
ratorem sine A littera pronuntiasse tradit; sicuti fe-
tus ipse, & fecunditas, appellata*.
Utrumque mulieres, & epicrocum viri quo-
que habuerunt.

LIBER IV.

AD M. TULLIUM CICERONEM.

Quem ad modum vocabula essent imposita re-
bus in lingua Latina, sex libris exponere in-
stitui. De his tres ante hunc feci, quos Septimio
misi: in quibus est de disciplina, quam vocant *ετυ-
μολογικήν*. Quæ contra eam dicerentur, volumine
primo: quæ pro ea, secundo: quæ de ea, tertio. In
his ad te scribam, a quibus rebus vocabula impo-
sita sint in lingua Latina: & ea, quæ sunt in con-
suetudine apud poetas. Quom uniuscujusque verbi
naturæ sint duæ; a qua re, & in qua re vocabulum
sit impositum: itaque a qua re sit Pertinacia, cum
quæritur; ostenditur esse a pertendendo: in qua re
sit impositum, dicitur; cum demonstratur, in quo
non debet pertendi, & pertendit; Pertinaciam esse:

quod in quo oporteat manere, si in eo perstet, Per-
severantia sit. Priorem illam partem, ubi, cur, &
unde sint verba, scrutantur Græci; vocant *ετυ-
μολογικήν* illam, alteram *περίσκησιν ομένων*: de quibus
duabus rebus in his libris promiscue dicam; sed
exilius de posteriore. Quæ ideo sunt obscura, quod
neque omnis impositio verborum extat, quod vetu-
stas quasdam (1) delevit: nec quæ extat, sine mendo
omnis imposita: nec quæ recte est imposita, cun-
cta (2) manet; multa enim verba littereis commutat
eis sunt interpolata: neque omnis origo est *dele-
est* nostræ linguæ vernaculeis verbeis: & multa
verba aliud nunc ostendunt, aliud ante significa-
bant, ut Hostis, nam tum eo verbo dicebant pere-
grinum, qui suis legibus uteretur: nunc dicunt
eum, quem tum dicebant perduellem. In quo ge-
nere verborum, ut casu erit illustrius, unde videri
possit origo, inde repetam. Ita fieri oportere appa-
ret: quod recto casu quom dicimus Impos, obscu-
rius est esse a potentia, quam quom dicimus impo-
tem: & eo obscurius sit, si dicas pos, quam impos,
videtur enim pos significare potius pontem, quam
potentem, vetustas pauca non (3) depravat, multa
tollit. Quem puerum vidisti formosum, nunc vi-
des deformem in senecta. Tertium sæculum non
videt eum hominem, quem vidit primum. Quare
illa, quæ jam majoribus nostris ademit oblivio fu-
gitiva, secuta sedulitas Mucii & Bruti retrahere
nequit. Non si non potuero indagare, eo ero tar-
dior; sed velocior ideo, si quivero. Non mediocreis
enim tenebræ in silva, ubi hæc captanda: neque eo
quo pervenire volumus, semitæ tritæ: neque non
in tramitibus quædam objecta, quæ euntem reti-
nere possent (4). Quoniam verborum novorum &
veterum discordia omnis in consuetudine commu-
ni: quot modeis litterarum commutatio sit facta,
qui animadverterit; scrutari facilius origines patie-
tur verborum. Reperiet enim esse commutata, ut
in superioribus libris ostendi, maxime propter
bis (5) quaternas causas (6). Litterarum enim sit
demptio, aut additio: & propter earum arta-
tionem, aut commutationem: item syllabarum
productionem. Quæ, quoniam in superioribus li-
breis,

H h h 2

causas, duo priora ex libris, posteriora audaci
emendatione.

(1) Quædam. (2) Certa. (3) Non pauca.

(4) Possint. (5) Has. (6) Propter quaternas
causas, propter has quat. causas, propter ternas

breis, cuiusmodi essent, exemplis satis demonstravi; heic commorandum (1) esse modo non putavi. Nunc singulorum verborum origines expeditam (2), quorum quattuor explicandi gradus. Primus, in quo populus etiam venit. Quis enim non videt, unde *ærifodinæ*, & *viocurrus*? (3) Secundus, quo grammatica descendit antiqua, quæ ostendit, quemadmodum quodque poeta verbum confinxerit, quod declinarit. Hinc Pacuvius, rudentisibilus, hinc incurvicervicum pecus, hinc chlamyde clupeat brachium. Tertius gradus, quo philosophia ascendens (4) pervenit: atque ea, quæ in consuetudine communi essent, aperire cœpit, ut a quo dictum esset oppidum, vicus, via. Quartus, ubi est aditus, & initia regis (5): quæ si non perveniam, scientiam ad opinionem aucupabor, quod etiam nonnumquam in salute nostra facit, cum ægrotamus, medicus. Quod si summum gradum non attigero; tamen secundum non præteribo. Quod non solum ad Aristophanis luceroam, sed etiam ad Cleanthis lucubravi: nolui præterire eos, qui poetarum modo verba, ut sint ficta, expediunt. Non enim videbatur consentaneum quærere me eo in verbo, quod finxisset Ennius, causam: negligere, quod ante rex Latinus finxisset, cum poeticeis multis verbis magis delecter, quam utar: antiquis magis utar, quam delecter. An non potius mea verba illa, quæ hereditate a Romulo rege venerunt, quam quæ a poeta Livio relicta? Igitur quoniam hæc sunt tripartita verba, quæ sunt aut nostra, aut aliena, aut obliviosa: de nostris dicam cur sint, de alienis unde sint; de oblivisis relinquam, quorum partem cum ita invenerim, ut opinor, scribam. In hoc libro dicam de vocabuleis locorum, & quæ in his sunt. In secundo, de temporum, & quæ in his sunt. In tertio, de utraque re a poetis comprehensa.

Pythagoras. Samius ait, omnium rerum initia (6) esse bina: ut finitum & infinitum, bonum & malum, vitam & mortem, diem & noctem. Quare item duo: status, & motus: quod stat, aut agitur, corpus: ubi agitur, locus: dum agitur, tempus: quod est in agitu, actio. Quadripartitio magis sic apparebit: corpus est, ut cursor: locus, stadium, quo currit; tempus, hora, qua currit: actio, cursio. Quare fit, ut omnia fere sint (7) quadripartita, & ea æterna, quod neque unquam tempus, quin fuerit motus: ejus enim intervallum tempus: neque motus, ubi non locus & corpus: quod alterum est, quod movetur, alterum ubi: neque ubi sit agitur, non actio ibi. Igitur initiorum quadrigæ, locus, & corpus; tempus, & actio. Quare quattuor genera (8) prima rerum, totidem verborum: (horum (9) enim (10).) De his locis, & his rebus, quæ in his videntur, in hoc libro summam ponam. Sed (11) quæ cognatio ejus erit

(1) *Heic admonendum*: ex libris utrumque.
 (2) *Expendam*. (3) *Unocolus*.
 (4) *Descendens*. (5) *Aditus ad initia rei*: non infelici audacia emendarum.
 (6) *Principia*. (7) *Ut ideo fere omnia*.
 (8) *Quare quod quattuor*. (9) *Harum enim*, utrumque mendose. (10) *Harum*. (11) *Si*.
 (12) *Quod*. (13) *Suos*. (14) *Virginem habeo*,

verbi, quæ (12) radices egerit extra fines suas (13) persequemur. Sæpe enim ad limitem arboris radices sub vicini prodierunt fegetes. Quare non cum de locis dicam, si ab agro ad agrorum hominem, & agricolam pervenero, aberraro. Multa societas verborum, nec vinalia sine vino expediri, nec curia calabra sine calatione potest aperiiri.

Incipiam de locis sub ipsius loci origine. Locus est, ubi quid locatum esse potest; ut nunc dicunt, conlocatum, veteres id dicere solitos apparet apud Plautum: *Filiam habeo* (14) *grandem, cassam, dote, atque inlocabilem, neque eam queo locare cuiquam, apud Ennium: O terra trita* (15) *ubi Liberi sanum, in cuius muro* (16) *locavi*. Ubi quidquam consistit, locus. Ab eo, præco dicitur locare, quoad (17) usque id emitur, quoad in aliquo consistit pretium. Inde locarium, quod datur in stabulo, & taberna, ubi consistant. Sic loci muliebres, ubi nascendi initia consistunt. Loca natura secundum antiquam divisionem prima duo, cælum & terra: deinde particulatim utriusque multa. Cæli dicantur loca supera, & ea deorum: terræ loca infera, & ea hominum. Ut Asia, sic cælum dicitur modis duobus. Nam & Asia, quæ non Europa, in qua est Syria; & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Jonia, & provincia nostra Cilicia. Sic cælum dicitur duobus modis, & pars ejus summum, ubi stellæ, & id, quod Pacuvius demonstrat, cum dicit: *Hoc vide circum supraque quod complexu continet terram, cui subjungit: id, quod nostri cælum* (18) *memorant, a qua bipartita divisione Lucretius suorum unius, & viginti librorum initium fecit hoc: Ætheris, & terræ genitabile quærere tempus*. Cælum dictum scribit Ælius Gallus, quod est cælatum: aut a contrario nomine quod apertum est: non male, quod posterior Ælius, multo potius cælare a cælo, quam cælum a cælando. Sed non minus illud alterum de cælando, ab eo potuit dici, quod interdum cælatur, quam quod noctu non cælatur omnino. Ego magis puto a *chao cavum*, & hinc cælum: quoniam, ut dixi, *Hoc circum, supra quæ quod complexu continet terram, cavum cælum*. Itaque dicit Andromacha: *Noctique* (19) *cava cæli signitinentibus conficis bigeis*. Et Agamemnon: *In altifono cæli clypeo. Cavum enim clypeum*. Et Ennius item ad cavationem (20) cæli ingentes fornices. Quare ut a cavo cavea, & cavile (21), & convallis cavata vallis, & cavere cautione: ut cavum sit ortum, unde omnia apud Hesiodum a *chao cavum cælum*. Terra dicta ab eo, ut Ælius scribit, quod teritur. Itaque terra in augurum libris scripta cum R uno. Ab eo coloneis locus communis, qui prope oppidum relinquitur, territorium; quod maxime teritur. Hinc *liateum*, quod teritur corpore, *termentarium*: hinc in messe tritura, quod tum frumentum teritur: & *trivolum*,

Plaut. in *Aulul.* (15) *Terea*. Al. *O terra terea, o terra Græca*, ex libris. Totus hic locus Ennii mendosus est. (16) *Intumum*.
 (17) *Quod*. (18) *Canum cælum*.
 (19) *Noctique*. Al. *Andromacha nocti*: Quæ cava, ex felici audacia. (20) *Rationem*.
 (21) *Cavea, & caula*, non nemo emendat.

lum, quo (1) teritur. Hinc fines agrorum termini, quod hæ partes propter limitare iter maxime teruntur. Itaque terminus cum in Latio aliquot locis dicitur, ut apud Actium, non terminus, sed termen: hoc Græci *πέριμα*. Evander enim qui venit in Palatium e Græcia, Arcas fuit. Via quidem (2) iter, quod ea vehendo teritur: actus iter in agris, quod agendo teritur: etiam ambitus iter, quod circumeundo teritur, nam ambitus circumitus: ab eoque duodecim tabularum interpretes, ambitum parietis, circumitum esse describunt. Igitur terra terra, & ab eo poetæ appellarunt summa terræ: quæ sola teri possunt, sola terræ. Terra, ut putant, eadem & humus, ideo Ennius: In terram cadentis dicit cubiteis pinsabant (3) humum, & quod terra sit humus, ideo humatus, mortuus, qui terra sit obrutus: ab eo qui Romanus (4) combustus est (5), aut in sepulchrum ejus abjecta gleba non est, aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgandam: donec in purgando, humo non est opertus, ut pontifices dicunt, quo ad inhumatus sit, familia funesta manet, & dicitur humilior. Quæ ad humum sunt, aut a re, ut Sabini, & Lucani; aut declinata ab hominibus, ut Appulia, & Latio: utrumque (6), ut Etruria, & Tuscia. Qua regnum fuit Latini, universus ager dicitur Latio particulatim oppideis cognominatus, ut a Præneste Prænestinus, ab Aricia Aricinus. Ut nostri augures publice (7) dixerunt: agrorum sunt genera quinque: Romanus, Gabinus, Peregrinus, Hosticus, Incertus. Romanus dicitur, unde Roma ab Romulo. Gabinus, ab oppido Gabiis. Peregrinus ager pacatus, qui extra Romanum, & Gabinum: quod uno modo in his feruntur auspicia: dicitur peregrinus a pergendo, id est progrediendo, eo enim ex agro Romano primum progrediebar, quocirca Gabinus, sive peregrinus, secundum hos auspicia habent singularia. Ab reliquo discretus Hosticus, dicitur ab hostibus. Incertus is ager, qui de his quattuor qui sit, ignoratur.

Ager dicitur est, in quam terram quid agebant, & unde quid agebant fructus causa; id Græci dicunt *ἀγρον*, ut ager, quod agi poterat. Sic qua agi, actus (8), ejus finis minimus constitutus in latitudinem pedes quattuor; fortasse ab eo quattuor, quod ea quadrupes agitur: in longitudinem pedes centum & viginti, in quadratum actus, & in latum, & in longum ut esset centum & viginti. Multa antiqui duodenario numero finiebant: ut duodecim decuriis actum, Jugerum dictum junctis duobus actibus quadratis. Centuria primo a centum jugeribus dicta: post duplicata retinuit nomen, ut tribus multiplicata idem tenent nomen. Ut quo (9) agebant actus: sic qua vehebant viæ dictæ: quo fructus convehebant villæ: qua ibant, ab ita iter appellarunt: qua anguste, semita ut semiiter dictum.

- (1) Tribulum, qui. (2) Via siquidem.
 (3) Pinsabant. (4) Romæ non. (5) Ab eo qui Romæ non combustus est, ab eo quoad Romæ combustus est, utrumque ingeniosa investigatione. (6) Aut utrumque non nemo mutat.
 (7) Publici. (8) Agitatus. (9) Qua.
 (10) Quidem unde. (11) Item alia. Quæ sege-

Ager cultus ab eo, quod ibi cum terra femina coalescebant: ab eo inconstus, incultus. Quod primum ex agro plano fructus capiebant, campus dicitur, postea, quam proxima superiora loca colere cœperunt: a colendo colles appellarunt. Quos agros non colebant propter silvas, aut id genus, ubi pecus possit pasci, & possidebant; ab ulu suo saltus nominarunt. Hæc etiam Græci *τὰ ἄλυστα καὶ νόμους*, nostri nemora. Ager, quod videbatur pecudum, ac pecuniæ esse fundamentum, fundus dicitur: aut quod fundat quotquot annis multa. Vineta, ac vineæ a vite multa, vitis a vino, idque a vi: hinc vindemia, quod est vini demia, aut vitis demia. Seges ab satu, id est semine. Semen quod non plane id, quod inde (10), hinc seminaria, sementes, item alia, quæ segetes ferunt (11), fruges a fruendo; fructusque ab spe spicæ, ubi (12) & culmi, quod in summo campo (13) nascuntur, & summum culmen. Ubi frumenta secta terantur, & arefcant, area. Propter horum similitudinem loca in urbe pura, aræ, a quo potest etiam ara deum esse, quod pura; nisi potius ab ardore, ad quem ut fit, fit ara, a quo ipsa area non abest: quod, qui arefacit, ardor est solis. Ager restibilis, qui restituitur, ac referitur quotquot anni: contra qui intermittitur, a novando novalis ager. Aruum & arationes ab arando: & ab eo, quod aratri vomer sustollit (14), sulcus: quo ea terra jacta, id est projecta (15), porca. Prata dicta ab eo, quod sine opere (16) parata. Quod in agris quotquot annis rursus faciendæ eadem, ut rursus capias fructus: appellata rura. (Dividit in eos agros (17), cum scribit Sulpicius: Plebei rura largitur ad aream) Prædia dicta, item ut prædes, a præstando: quod ea pignori data (18) publice mancupes fidem præstent. Ubi nunc est Roma septem montium demissior (19) infimus locus, infimus humilimus, quod in mundo infima humus: humor hinc itaque. Ideo Lucilius: Terra abiit (20) in nimbos, himbresque. Pacuvius: Terra exhalat auram, atque auroram humidam humectam. Hinc ager uliginosus humidissimus: hinc udus, vuidus. Hinc sudor quivis (21) deorsum in terra humber. Unde lumi potest, puteus: nisi potius quod Æoles dicebant *τὸν μύθιον καὶ ποταμὸν*. Sic putura a potu, non ut nunc a *πόσσω*. A puteis oppidum Puteoli, quod sint circa eum locum aquæ frigidæ, & calidæ multæ: nisi a putore potius; quod putidus sit odoribus sæpe ex sulfure, & alumine. Extra oppida a puteis puticula: quod ibi in puteis obruebantur homines: nisi potius, ut Ælius scribit, puticula, quod putescerant ibi cadavera projecta: qui locus publicus ultra Esquilias: itaque eum Afranius puticulos (22) in togata appellat, quod inde suscipiunt (23) perpetuo lumen. Lacus lacuna magna, ubi aqua contineri potest. Palus paululum aqua in altitudinem, & palam latius diffusæ. Stagnum, quod Græce *σταννόν* (24); quod

- no-
 tes ferunt. (12) Uti. (13) Campi. (14) Sustulit. (15) Porrecta. (16) Opera. (17) Locus mendosus. (18) Eo pignore dato. (19) Locus mendosus. (20) Terra abiit. (21) Hinc sudor. Aquæ vis. (22) Puticulos. (23) Suscipiunt.
 (24) *σταννόν* Al. *σταννόν*, aut *σταννόν*.

nomen habet (1) primum. Hinc ad villas rotunda stagna: quod rotundum facillime continet; anguli maxime laborant. Fluvius quod fluit, item flumen: a quo lege prædiorum urbanorum scribitur: Stillicidia, fluminaque ut ita fluant, cadantque. Inter hæc hoc interest, quod stillicidium, eo quod stillatim cadat: flumen, quod fluit continue (2). Amnis id flumen est, quod circuit aliquid: nam ab ambitu amnis, ab hoc qui circum A ternum habitant, Am termini appellati, ab eo qui populum candidatus circumit, ambit: qui aliter facit, ex ambitu causam dicit (3). Itaque Tiberis amnis, qui ambit Martium campum, & urbem. Oppidum Inter amna dictum, quod inter amnes est constitutum, item Antemnæ, quod ante amnem, qui influit in Tiberim; quod in bello male acceptum confenuit. Tiberis, quod caput extra Latium, si inde nomen quoque effluit in linguam nostram, nihil latinum: ut quod oritur (4) e Samnio Volturnus, nihil ad latinam linguam, at quod proximum oppidum ab eo secundum mare Volturnum, ad nos jam latinum vocabulum, ut Tiberinus: nam & colonia nostra Volturnum, & deus Tiberinus. Sed de Tiberis nomine anceps est historia, nam & suum Etruria, & Latium suum esse credit, fuerunt qui a vicino regulo Vejentum Dehebri dixerint appellatum primo Dehebrim. Sunt, qui Tiberis priscum nomen latinum Albulam vocitatum littereis (5) tradunt: posterius propter Tiberinum (6) regem Latinorum mutatum, quod ibi interierit; nam hoc ejus, ut tradunt sepulchrum. Ut omnis natura in cælum, & terram divisa est: sic cælum in regiones, terra in Asiam, & Europam. Asia enim jacet ad meridiem, & austrum (7). Europa ad septemtriones, & Aquilonem. Asia dicta ab nympha, ex qua & Japeto trahitur Prometheus. Europa ab Europa Agenoris filia, quam ex Phœnicia Manlius (8) scribit taurum exportasse; quorum egregiam imaginem ex ære Pythagoras Tarenti fecit. Europæ loca multæ incolunt nationes: ea fere nominata aut translaticio nomine, aut ab hominibus. Sunt & nomina (9) ab tot montibus, quos postea urbs mureis comprehendit: e quibus Capitolium dictum, quod heic cum fundamenta foderentur ædis Jovis, caput humanum inventum dicitur. Hic mons ante Tarpejus dictus a virgine Vestali Tarpeja, quæ ibi ab Sabineis necata armis, & sepulta: ejus nominis monimentum relictum, quod etiam nunc ejus rupes Tarpejum appellatur saxum. Hunc antea montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo late Saturniam terram, ut etiam Ennius appellat. Antiquum oppidum in hoc fuisse Saturniam scribitur. Ejus vestigia etiam nunc manent tria: quod Saturni fanum in faucibus: quod Saturnia porta, quam Junius scribit, quam nunc vocant Pandanam: quod post ædem Saturni, in adificiorum legibus parietes postici muri sunt scripti. Aventinum ali-

(1) *Habit.* (2) *Continuo.* (3) *Indagabili ex ambitu*, libri omnes, quos vidi.

(4) *Nihil Latinum, & ignorum: ut quod oritur*: quidam putant ex veterum librorum notis scribendum. (5) *Appellatum.* (6) *Tiberium.* (7) *Eurum.* (8) *Manilius.* (9) *Ante hæc verba multa, ni fallor, desunt.* (10) *De-*

quot de cauffeis dicunt. Nævius ab avibus, quod eo se ab Tiberi ferrent aves: alii ab rege Aventino Albano quod ibi sit sepultus: alii ab adventu hominum, quod commune Latinorum ibi Dianæ templum sit constitutum. Ego maxime puto ab adventu: nam olim paludibus mons erat ab reliqueis disclusus. Itaque eo ex urbe qui advehebantur ratibus quadrantem solvebant, cujus vestigia, quod ea, qua tum itur, velabrum (10), & unde ascendebant ad rumam nova via (11) locus est, & facellum larum: velabrum dicitur a vehendo, velaturam facere etiam nunc dicuntur, qui id mercede faciunt. Merces dicitur a merendo & ære. Hinc veteræ, quas solvebant hi, qui ratibus transibant, quadrans: ab eo Lucilius scripsit quadrantis ratiti. Reliqua urbis loca olim discreta, ut Argeorum sacraria in septem & viginti parteis urbis sunt disposita. Argeos dictos putant a principibus, qui cum Hercule Argivo venerant Romam, & in Saturnia subsederunt: e quibus prima est scripta regio Suburana, secunda Esquilina, tertia Collina, quarta Palatina. In Suburanæ regionis parte princeps est Cœlius mons a Cœlio (12) Vibenko Tusco duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio contra Sabinum Regem. Hi, post Cælii (13) obitum, quod nimis munita loca tenerent, neque sine suspitione essent, deducti dicuntur in planum: ab eis dictus vicus Tuscus: & ideo ibi Vortumnus stare, quod is deus Etruriæ. Principes de Cœlianeis, qui a fulcipatione liberi erant, traductos volunt in eum locum, qui vocatur Cœliolus. Cum Cœlio conjunctæ Carinæ: sed inter eas (14) quem locum Ceroliensem appellatum apparet, quod primæ regionis quartum sacrarium scriptum sic est. Ceroliensis quarticeps circa Minervium, qua in Coclium montem itur, in tabernola est. Ceroliensis a carinarum junctum dictus Carinæ, postea Ceronia, quod hinc oritur caput sacræ viæ ab Streniæ (15) sacello, quæ pertinet in arcem, qua sacra quotquot (16) mēsisibus feruntur in arcem, & per quam augures ex arce profecti solent inaugurare: hujus sacræ viæ pars hæc sola volgo nota, quæ est a foreanti proximo clivo (17): Eidem regioni attributa subura, quod sub muro terreo Carinarum; in ea est Argeorum sacellum sextum. Subura Junius scribit ab eo, quod fuerit sub antiqua urbe, cui testimonium potest esse, quod subest ei loco, qui terreus murus vocatur. Sed ego a pago potius Sucufano dictam puto Sucufam. Nunc scribitur tertia littera B, non C. Pagus Sucufanus, quod succurrit Carineis. Secundæ regionis Esquilinæ ab Esquileis: alii has scripserunt ab excubiis regis dictas; alii ab eo, quod excultæ a rege Tullio essent, Hæc origini magis concinunt (18) luci vicini; quod ibi lucus fagutalis, & lucus Mephitis, & lucus Junionis Lucinæ, quorum angusti fines non mirum. Jamdiu enim late avaritia una est. Item lucus Larum,

Quer-

scendebant. Al. Quod ea, qua tum descendebant dicitur velabrum: utrumque ex libris.

(11) *Imam novam viam.* (12) *Cele.*

(13) *Celis.* (14) *Eos.* (15) *Streniæ.*

(16) *Quor.* (17) *Primori clivo*: Utrumque habent libri. (18) *Conveniunt.*

Querquetulanum facellum. Esquilix duo montes habiti, quod pars Cispius mons suo antiquo nomine etiam nunc in sacris appellatur, in sacris Argeorum scriptum est sic; Oppius mons princeps lucum Esquilinum, lucum fagutalem sinistra, quæ sub mœrum est. Oppius mons biceps simplex. Oppius mons terticeps lucum Esquillinum, dexterior via in tabernola est. Oppius mons quadriceps lucum Esquilinum via dexterior in figlineis est. Septimius mons quinticeps lucum Pœtillium (1). Esquilinus sexticeps. Cispius mons septiceps apud ædem Junonis Lucinæ, ubi æditumus habere solet. Tertix regionis colles ab quinque deorum faneis appellati; e quibus nobiles duo colles. Viminalis a Jove Viminio, quod ibi aræ sunt ejus, aut quod ibi vinimeta fuerunt [2]. Collis Quirinialis ubi Quirini fanum; qui a Curetibus, qui cum T. Tatius Curibus venerunt Romam, quod ibi habuerunt castra, quod vocabulum conjunctarum regionum nomina obliteravit. Dictos enim colles plureis apparet ex Argeorum sacrificiis; in quibus sic scriptum est; Collis Salutaris quarticeps ædem Quirino: collis Salutaris quarticeps adversum est pila Naris [3], ædem salutis: collis Mutialis quinticeps apud ædem Dei fidii in delubro, ubi æditumus habere solet: collis Latiaris sexticeps in vico Mustellario summo apud Turaculum ædificium solum est. Horum deorum aræ, a quibus cognomina habent, in ejus regionis partibus sunt. Quartæ regionis Palatium, quod palantes [4] cum Evandro venerunt; aut quod Palatini, qui & Aborigines ex agro Reatino, qui appellatur Palatium, ibi confederunt. Sed hoc alii a Palatia uxore Latini putarunt. Eundem hunc locum a pecore dictum putant quidam: itaque Nævius Balantium appellat. Huic Germalam, & Velias conjunxerunt: & in hac regione sacriportus est, & in ea sic scriptum, Germalensis quinticeps apud ædem Romuli. Velialis sexticeps in Velia apud ædem deum penatium. Germalum a germaneis Romulo & Remo, quod ad ficum ruminalem & hi inventi, quo aqua hiberna Tiberis eos detulerat in alveolo expositos. Velix unde essent, plures accepi causas; in quibus, quod ibi pastores Palatini ex ovibus ante tonsuram inventam vellere lanam sint soliti, ex quo vellera dicuntur. Ager Romanus primum divisus in parteis treis, a quo tribus appellatæ Tatiensium, Ramnium, Lucerum nominatæ, ut ait Ennius, Tatienses [5] a Tatius; Ramnenses (6) a Romulo; Luceres, ut ait Junius, a Lucumone, sed omnia hæc vocabula Tusca, ut Volumnius, qui tragœdias Tuscas scripsit, dicebat. Ab hoc quoque quatuor parteis urbis tribus dictæ: & ab loceis Suburana, Esquilina, Collina, Palatina, quinta, quod sub Roma Romilia. Sic reliquæ tribus ab iis rebus: de quibus in tribuum libris scripsi.

Quod ad loca, quæque iis adjuncta fuerunt, diximus: nunc de iis, quæ in loceis esse solent. Immortalia & mortalia expediā, ita ut prius quod ad deos pertinet, dicam. Principes dei cælum & terra:

(1) *Petillium*. (2) *Vimina nata fuerunt*: ex libris utrumque. (3) *Pila Honoris*. (4) *Palantes*. (5) *Taties*. (6) *Ramnes*. (7) *Eos*.

(8) *Frigi descunt*. (9) *Adjugat*: Vir quidam

hi dei iidem, qui in Ægypto Serapis, & Isis, & St [7] Harpocrates digito significat. Qui sunt Tautes & Astarte apud Phœnicas; ut idem principes in Latio Saturnus & Ops. Terra enim & cælum, ut Samothracum initia docent, sunt dei magni, & hi, quos dixi multis nominibus. Nam neque, quas Ambracia ante portas statuit duas virileis species ahenas, dei magni; neque, ut volgius putat, hi Samothracæ dii, qui Castor & Pollux: sed hi mas & femina, & hi, quos augurum libri scriptos habent sic: Divi potes: & sunt pro illeis, qui in Samothrace θεοὶ δύναντοι. Hæc duo cælum, & terra: quod anima, & corpus; humidum, & frigidum. Ova parere solet genus penneis condecoratum; non animas, ut ait Ennius. Et post, Inde venit divinitus pullis insinuans se ipsa anima. Sive ut Zenon Citieus, animalium semen ignis, qui anima & mens, qui calor e cælo, quod heic innumerabiles, & immortales ignes. Itaque Epicharmus Enni de mente humana dicit: Istic est de sole sumptus ignis. Idem solem adserit. Isque actus mentis est, ut humores frigidæ sunt (8) humi, ut supra ostendi, quibus juncti cælum, & terra omnia ex se genuerunt: quod per hos natura frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem. Recte igitur Pacuvius ait: Animam æther adjungat (9), & Ennius: Esse igitur corpus terram, quæ deperit ipsam. Et capit, & neque jam dispendei conficit hilum. Animæ & corporis discessus, quod nateis sit exitus, inde exitium; ut cum in unum ineunt, initia. Inde omne corpus, ubi nimius ardor aut humor viget: aut interit, aut manet sterile. Cui testis æstas & hiemps: quod in altero aer ardet, & spica aret: & in altero natura ad nascendum cum hembre & frigore visitare non volt, & potius ver expectat. Igitur causa nascendi duplex; ignis, & aqua. Ideo ea in nuptiis in limine adhibentur, quod conjungit hic (10) & mas ignis, quod ibi semen; aqua femina, quod fetus ab ejus humore, & eorum junctio (11) sumit Venus. Hinc comicus: Victrix Venus vides hæc? non quod vincere velit Venus sed quod vincire, & vinciri ipsa. Victoria ab eo quod superati vinciuntur. Utrique testis poesis, quod & Victoria, & Venus dicitur cæligena. Tellus enim, quod prima vincita cælo, Victoria ex eo. Et ideo hæc cum corona, & palma; quod corona vinculum capitis, & ipsa a vincitura dicitur. Viere; vincire, a quo est in Afoto Enni: Ibant malam (12) viere (13) Veneriam corollam: palmam dicunt, quod ex utraque parte natura vincita habeat paria folia. Poetæ de cælo semen igneum cecidisse dicunt in mare; ac natam e spumeis Venerem conjunctione ignis, & humoris, quam haberet vim significantes; a qua vi nateis dicta vita, ut illud a Lucilio: Vis est vita vides [14], quæ nos facere omnia cogit. Quare quod cælum principium, ab satu est dictus Saturnus; & quod ignis Saturnalibus, hoc est cerei superioribus mittuntur. Terra Ops, quod heic omne opus, & hac opus ad vivendum: & ideo dicitur Ops mater, quod terra nutriat. Hæc enim terreis gen-

teis doctus mutat. (10) *Hinc*. (11) *Vinctio*.

(12) *Malacci*. (13) *Ibant malacci*, utrumque libri. *Ibant mane viere* idem vir doctus.

(14) *Vis*.

teis omneis peperit, & refumit denuo, quæ dat cibaria, ut ait Ennius, quæ quod (1) gerit fruges, Ceres. Antiquæ enim quod nunc & hi dei cælum & terra, Juppiter & Juno, quod, ut ait Ennius: Iffic est is Juppiter, quem dico, quem Græci vocant aera, qui ventusest, & nubes, himber postea, atque ex himbre frigus, ventus post fit aer denuo. Hæc propter Juppiter sunt ista, quæ dico tibi, qui mortaleis, atque urbeis, belluasque omneis juvat, quod hic omneis, & sub hoc eundemque appellans dicit Ennius: Divumque hominumque pater rex. Pater quod patefaciat omnia, & ipsum semen: nam tum est conceptum, & inde cum exit, quod oritur. Hoc idem magis ostendit antiquum Jovis nomen. Nam olim Diovis, & Diespiter dictus, hoc est aer, & dies pater, a quo dei dicti, qui inde, & dies, & dius, & divus. Unde sub dio, & Dius Fidius. Itaque inde ejus perforatum tectum, ut videatur divum, id est, cælum. Quidam negant sub tecto per hunc dejerare oportere. Ælius Gallus Dius Fidius dicebat Diovis filius, ut Græci Διόσκουρον Castorem, & putabant hunc esse Sanctum [2] ab Sabina lingua, & Herculem ab Græca. Idem hic Diespiter dicitur infimus aer, qui est conjunctus terræ, ubi omnia oriuntur, ubi aboriuntur, quorum quod finis ortus, Orcus dictus. Quod Jovis Juno conjux, & is cælum, hæc terra, quæ eadem tellus: & ea dicta, quod una cum Jove juvat Juno; & regina, quod hæc omnia terrestria regit. Sol, vel quod ita Sabini, vel quod solum ita lucet, ut ex eo dies sit. Luna, quod sola lucet noctu, itaque ea dicta Noctiluca in Palatio: nam ibi noctu lucet templum: hanc ut Solem Apollinem, quidam Dianam vocant Apollinis: vocabulum Græcum alterum, Latinum alterum, & hinc quod in altitudinem, & latitudinem simul Dilviana appellata. Hinc Epicharmus Enni Proserpinam quoque appellat, quod solet esse sub terreis. Proserpina dicta, quod hæc ut serpens modo in dextram, modo in sinistram partem late movetur. Serpere & proserpere idem dicebant: ut Plautus, qui scribit, quasi proserpens bestia, quæ ideo videtur a Latineis Juno Lucina dicta, vel quod terra, ut physici dicunt, juvat, & lucet; vel quod ab luce ejus, qua quis conceptus est, una juvat, donec mensibus ætæis produxit in lucem. Facta igitur a juvando, & luce Juno Lucina: a quo parientes eam invocant. Luna enim nascentium dux, quod menses hujus, hoc vidisse antiquos apparet, quod mulieres potissimum supercilia sua attribuerunt ei deæ. Hæc enim maxime debuit collocari Juno Lucina, ubi ab dieis lux datur oculis. Ignis a nascendo, quod hic [3] nascitur; & omne, quod nascitur, ignis scindit [4]. Ideo calet, ut qui denascitur, ignem amittit, ac frigescit. Ab ignis jam majore vi, [5] ac violentia Volcanus dictus, ab eo quod ignis per splendorem fulget, fulgor, fulmenque & fulgur, quod fulmine ictus Phæthon contrariis diis. Ab aquæ lapsu lubrico lympha. Nympha Juturna, quæ juvaret. Itaque multi ægroti propter id nomen hinc aquam petere solent. A fontibus, & fluminibus, ac ceteris aqueis dei,

ut Tiberinus a Tiberi, & ab lacu Velino, Velinia: & nymphæ Commotiæ [6] ad lacum Cutiliensem a commotu; quod ibi insula in aqua commovetur. Neptunus, quod mare terras obnubit, ut nubes cælum, a nuptu, id est, opertione, ut antiqui, a quo nuptiæ, nuptusque dictus. Salacia Neptuni ab salo. Venilia a veniendo, ac vento illo, quem Plautus dicit: Quod ibi dixit [7], qui secundo vento vectus est tranquillo mari, ventum gaudeo. Bellona a bello nunc, quæ Duellona a duello. Mars ab eo quod maribus in bello præest; aut quod a Sabineis acceptus, ibi Mamers. Quirinus a Quiritibus. Virtus, ut viri vis, a virilitate. Honos ab honesto honore. Itaque honestus dicitur, quod honoratus; & dictum honus est honos, qui sustinet rempublicam. Castoris nomen Græcum, & Pollucis a Græcis in Latineis littereis veteribus nomen, quod est, inscribitur, ut πολυδεύκης Polluces, non ut nunc Pollux. Concordia a corde congruente. Feronia, Minerva, Novensiles a Sabineis: paulo aliter ab eisdem dicimus Laram, Vestam, Salutem, Fortem Fortunam, Fidem. Ea re Sabinorum linguam olent, quæ Tatii regis voto sunt Romæ dedicatæ. Nam ut annales dicunt, vovit Opi, Floræque; Jovi, Saturnoque; Soli, Lunæque; Volcano, Summanoque: Itemque Larundæ, Termino Quirino, Vortumno, Laribus, Dianæ, Cloacinæque, e quibus nonnulla nomina in utraque lingua habent radices; ut arbores, quæ in confinio natæ, in utroque agro serpunt. Potest enim esse Saturnus hæc alia de causa dictus, atque in Sabineis & sic Diana: de quibus supra. Dictum est, quod ad immortaleis attinet: deinceps quod ad mortaleis attinet, videamus & de his animalia in tribus locis, quod sunt in aere, in aqua, in terra: a summa parte ad infimam descendam. Primum nomen (8) alites alii (9) volucres alii a volatu: deinde generatim, de his pleræque a suis vocibus, ut hæc; upupa, cuculus, corvus, hirundo, ulula, bubo: item hæc pavo, anser, gallina, columba. Sunt, quæ aliis de causis appellatæ; ut noctua, quod noctu canit, ac vigilat: lusciola (10), quod luctuose canere existimatur, atque esse ex Attica Progne in luctu facta avis. Sic galeritus, & motacilla: alter quod in capite habet plumam elatam: altera quod semper movet caudam merula quod mera, id est sola volitat: contra ab eo graculi, quod gregatim ut quidam Græci τὰ γέργερκα, ficedulæ, & miliaria, a cibo, quod alteræ fico, alteræ milio fiant pingues. Aquatiliū vocabula animalium partim sunt vernacula, partim peregrina. Foris, muræna, quod μύρανα cybium, thinnus, cujus item partes Græcis vocabuleis omnes, ut melandria, atque uræon. Vocabula piscium, pleræque translata a terrestribus: ex aliqua parte similibus rebus, ut anguilla, lingulaca, (11) sudis: alia a coloribus, ut hæc; asellus, umbra, turdus: alia a vi quadam, ut hæc; lupus, canicula, torpedo. Item in conchyliis aliqua ex Græcis: ut peloris, ostrea, echinus. Vernacula ad similitudinem: ut furenæ, pedunculi, ungues. Sunt etiam animalia in aqua, quæ interdum in ter-

(1) Quæque. (2) Sangum. (3) Hinc.
(4) Gignit. Al. Ignescit; ideo calet; alter vir doctus. (5) Valore, vique. (6) Commotis.

(7) Quod ille dixit, Plaut. in Cistell.
(8) Nominatim. (9) Ab aleis. (10) Luscinia. (11) Nebulaca.

ram exeunt : alia Græcis : vocabuleis ut polypus, hippopotamus, crocodilus : alia Latineis ; ut rana anas, mergus, a quo Græci ea, quæ in aqua, & terra possunt vivere, vocant amphibia ; e queis rana ab sua dicta voce, anas a nando : mergus, quod mergendo in aquam captet escam. Item alia in hoc genere a Græcis : ut querquedula, cercheris, halcedo, quod ea halcyon. Latina, ut testudo, quod testa testum hoc animal : loligo quod subvolat, littera commutata primo voligo. Ut Ægypti in flumine quadrupes, sic in Latio nominati lytra, & fiber : lytra, quod succidere dicitur arborum radices in ripa, atque eas dissolvere ; unde lytra. Fiber, ab extrema ora fluminis dextra, & sinistra maxime quod solet videri : & antiqui fibrum dicebant extremum, unde in sages extrema fimbria, & in jecore extremum fibra, fiber dictus. Quæ sunt hominum propria primum, deinde de pecore, tertio de fereis scribam : incipiam ab honore publico. Consul nominatus, quod consulere populum & senatum debet : nisi illinc potius, unde Aelius ait in Bruto, qui recte consulat [1], consul fiat [2]. Prætor dictus, qui præret jure, & exercitu, a quo Lucilius : Ergo prætorum est ante præire. Censor, ad cujus censionem, id est arbitrium, censeretur populus. Ædilis, qui ædes sacras, & privatas procuraret. Quæstores a quærendo, qui conquirent publicas pecunias, & maleficia, quæ triumviri capitales nunc conquirent ; ab heis postea qui quæstionum judicia exercent, quæstores dicti. Tribuni militum, quod terni tribus tribubus Ramnium, Lucerum, Tatiensium [3] olim ad exercitum mittebantur. Tribuni plebei ; qui ex tribuneis militum primum tribuni plebei facti, qui plebem defenderent in secessione Crustumerina. Dictator, quod a consule dicebatur, cui dicto audientes omnes essent. Magister equitum, quod summa potestas hujus in equites, & adensos, ut est summa populi Romani dictator, a quo is quoque magister populi appellatus. Reliqui, quod minores, quam hi magistri, dicti magistratus : ut ab albo albatu. Sacerdotes universi a sacreis dicti. Pontifices, ut Q. Scævola Pontifex Maximus dicebat, a posse & facere : pontifices ego a ponte arbitror : nam ab iis sublicius est factus primum, & restitutus sæpe, cum ideo [4] sacra, & uls, & cis Tiberim non mediocri ritu fiant. Curiones dicti a curieis : qui sunt ut in heis sacra faciunt. Flamines, quod in Latio capite velato erant semper, ac caput cinctum habebant filo, flamines dicti. Horum singuli cognomina habent ab eo deo, cui sacra faciunt : sed partim sunt aperta, partim obscura. Aperta ut Martialis, Volcanalis ; obscura, Dialis, & Furinalis. Cum Dialis a Jove sit, qui Diouis est : Furinalis a Furina, cujus etiam in fasteis Furinales feriæ sunt. Sic Flamen Falacer a divo patre Falacre. Salii a saltando, quod facere in comitio in sacreis quotannis & solent, & debent. Luperci, quod lupercalibus in lupercali sacra faciunt. Fratres aruales dicti sunt, qui sacra publica faciunt propterea, ut fruges ferant arva : a ferendo

Tom. VII.

- (1) *Consat.* (2) *Consul suat.* (3) *Tatium.*
 (4) *Quodeo.* (5) *Neapoli, vel Appuli.*
 (6) *Tuguriis.* (7) *Locus mendosus littura for-*

& arveis fratres aruales dicti sunt quia fratria dixerunt. Fratria est Græcum vocabulum partis hominum ; ut Apollini [5] etiam nunc. Sodales Titii dicti ab Titiis avibus, quas in auguriis (6) certis observare solent. Feciales, quod fidei publicæ inter populos præerant : nam per hos fiebat, ut justum conciperetur bellum, [& inde desitum [7]] & ut fœdere fides pacis constitueretur. Ex heis mittebant antequam conciperetur, qui res repeterent, & per hos etiam nunc fit fœdus, quod fidus scribit Ennius dictum. In re militari Prætor dictus, qui præret exercitui. Imperator ab imperio populi, qui eos, qui id adtentassent, oppressit hosteis. Legati, qui lecti publice, quorum opera, consilioque uteretur peregre magistratus ; quive nuntii senatus, aut populi essent. Exercitus, quod exercitando fit melior. Legio, quod leguntur milites in delectu. Cohors, quod ut in villa ex pluribus testeis conjungitur, ac quiddam fit unum ; sic hæc ex manipulis copulatur cohors : quæ in villa dicta, quod circa eum locum pecus coerceretur : tamen cohorem in villa Iphicrates [8] dicit esse Græce *νοῦπλον* apud poetas dictam. Manipulos exercitus minimas manus, quæ unum sequuntur signum. Centuriæ, quæ sub uno centurione sunt : quorum centenarius justus numerus. Milites, quod trium millium primo legio fiebat, ac singulæ tribus Tatiensium, Ramnium, Lucerum, millia singula militum mittebant. Hastati dicti, qui primi hastis pugnabant ; pilani, qui pileis ; principes, qui a principio gladiis, & post commutata re militari minus illustres fumuntur, pilani triarii quoque dicti, quod in acie tertio ordine extremeis subsidio [9] deponerentur. Quod hi subsidiebant, ab eo subsidium dictum, a quo Plautus : Agite nunc, subsidite omnes, quasi solent triarii. Auxilium appellatur ab auxilio, cum accesserant, qui adjumento essent, alienigenæ. Præsidium est dictum, quia extra castra præsidebant in loco aliquo, quo tutior regio esset. Obsidium dictum ab obsidendo, quo minus hostis egredi posset inde, item ab absidendo ; cum id ideo facerent, quo facilius diminuerent hosteis. Duplicarii dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria ut darentur, institutum. Turma terma est ; E in V abiit, quod terdeni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnium, & Lucerum fiebant. Itaque primi singularum decuriarum decuriones dicti, qui ab eo in singulis turmeis sunt etiam nunc terni. Quos hi primo administratos ipsi sibi adoptabant, optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitionem tribuni faciunt. Tubicines a tuba & canendo, similiter liticines, & classici a classe : qui item cornu canunt, ut, tum cum classes comitiis ad comitatum vocant.

Quæ a fortuna vocabula : in heis quedam minus aperta : ut pauper, dives, miser, beatus ; sic alia. Pauper a paulola re. Miser a minus, cui cum opus est, minus nullo est. Dives a divo, qui ut deus nihil indigere videtur. Beatus, qui multa bona possidet : & is opulentus ab ope, cui ex optasse emendandus. (8) *Iphicrates.* (9) *Extremi subsidio* : placet viri cujusdam docti conjectura.

mæ [1]. Ab eadem inops, qui ejus indiget. Ab eodem fonte copiæ [2], & copiosus. Pecuniosus a pecunia magna: pecunia a pecu. A pastoribus enim horum vocabulorum origo. Artificibus maxima causa ab arte, id est ab arte medicina ut sit medicus, a sutrina sutor: non a medendo, ac suendo, quæ omnino ultima. Huic rei earum rerum radices, ut in proximo libro aperietur. Quare, quod ab arte artifex dicitur, nec multa in eo obscura, relinquam. Similis causa, quæ ab scientia vocantur aliqua, ut præstigiator, monitor, nomenclator. Sic etiam a spatio quodam dicuntur cursor, nator, pugil: & in hoc genere, quæ sunt vocabula, pleraque aperta: ut legulus, & vindemiator alter ab oleis, alter ab uveis. Hæc etsi minus aperta; vindemiator, ut vestigator, & venator: tamen id est, quod vindemiator, vel quod vinum legere dicitur, vel quod de vite id demit: vestigator a vestigiis ferarum, quas indagatur (3): venator a venatu. (Quod sequitur verbum adventum & inventum 4.) Hæc de hominibus. Hinc quod sequitur de pecore. Pecus ab eo, quod perpascat, a quo pecora (5) universa; quod in pecore pecunia tum consistebat pastoribus: & standi fundamentum pes: a quo dicitur in ædificiis area pes magnus; & qui fundamentum instituit (6), pedem ponit. A pede pecudes appellarunt, ut ab eodem pedicam, pedisequum, & peculatoriæ (7) oves, aliudve quid; id enim peculium primum. Hinc peculatum publicum, primo ut cum pecore diceretur multa, & id esset coactum in publicum, si erat aversum, ex qua fructus major. Hinc est quod Græcis bos βους: & taurus, ταῦρος: item οἷς ovīs, ita enim antiqui dicebant, non ut nunc, πρόβατον. Possunt in Latio quoque, ut in Græcia a suis vocibus hæc eadem fissa. Armenta, quod boves ideo maxime parabantur, ut inde eligerent ad arandum; inde aramenta dicta, postea tertia littera extrita. Vitulus quod Græce antiquitus, ἰτούλας, aut quod plerique vegeteis, vegetulus: Juvencus, juvare qui jam ad agrum colendum posset. Capra carpa a quo scriptum omniscarpæ capræ (8). Hircus quod Sabini hircus: & quod illeic sedus in Latio rure hedus, quod in urbe, ut in multis, A addito hædus. Porcus, quod Sabini dicunt de aprino porco poridus, inde porcus; nisi a Græcis, quod Atheniensis in libris sacrorum scriptum est, καπρωχὴ πόρκα. Arius quod eum dicebant ares veteres, nostri arvigia, hinc arvignus. Hæc sunt, quarum in sacrificiis extra in olla non in veru coquuntur: quas & Aelius scribit, & in pontificalibus libris videmus in hostiis eam arvigem, quæ cornua habet: quoniam is, cui ovi mari testiculi dempti; & ideo ut natura versa vervex declinatum. Pecori ovilo quod agnatus, agnus. Catulus a sagaci sensu, & acuto. Hinc canis; nisi quod tuba, & cornu, signum cum dant, canere dicuntur: quod hic item, & nocticulus in custodia, & venando signum

voce dat, canis dictus. Ferarum vocabula item partim peregrina, ut panthera, leo: utraque Græca: a quo etiam & rete quoddam panther & leæna, & muliercula Pantheris. Tigris, qui est ut leo varius qui vivus capi adhuc non potuit; vocabulum e lingua Armenia: nam ibi & sagitta, & quod vehementissimum flumen, dicitur Tigris. Ursi Lucana origo, vel, unde illi, nostri ab ipsius voce. Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit: ut Alexandria camelopardalis nuper adducta, quod erat figura ut camelus, maculeis ut panthera. Apri ab eo quod in locis asperis, nisi a Græcis, quod hi κάπρος. Caprea a similitudine quadam capræ. Cervi quod magna cornua gerunt, mutato G in C ut in multis; quasi gervi. Lepus quod e Siculis quidam Græci dicunt λέπρον; a Roma quod orti Siculi, ut annales nostri veteres dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt, & heic reliquerunt id nomen. Volpes, ut Aelius dicebat, quod volat pedibus. Proxima animalibus sunt ea, quæ vivere dicuntur, neque habere animam, ut virgulta. Virgultum dicitur a viridi, idque a vi quadam humoris: quæ si exaruit, moritur. Vitis, quod ea vini origo. Malum, quod Aeoles dicunt μάλον. Pinus (9) juglans; quod hæc nux antequam purgetur, similis glandi. Hæc glans optima, & maxima ab Jove, & glande juglans est appellata. Eadem nux, quod ut nox aerem, ita hujus succus facit corpus atrum. Quæ in ortis nascuntur, alia peregrinis vocabuleis, ut Græcis ocymum, menta, ruta, quam nunc πήγανον appellant. Item caulis, lapathium, radix: sic enim antiqui Græci, quam nunc raphanum. Item ex Græcis vocabuleis ἔρπιδλον, ῥόδον addita, & commutata una littera serpyllum, rosa. Item Græca πορίχονδρον, μαλάκη κυμίνον. Item Latina liliū ἀπόλιερίου, & malva a μαλάκη, & susimbrium ἀπόσυμβερίου. Vernacula lactuca a lacte, quod olus id habet lac. Brassica ut præseca, quod ex hujus scapo minutatim præsecat. Asparagi, quod ex asperis virgultis nascuntur, & ipsi scapi asperi sunt, non leves; nisi Græcum, illic enim quoque dicitur ἀσπαραγος. Cucumeres dicuntur a curuore, ut curuimeres dicti Fructus a ferendo res: & hæc, quas fundus; & hæc, quæ in fundo feruntur, ut fruamur. Hinc declinata fruges, & frumentum. Sed hæc e terra, etiam frumentum, quod extra loco quo solent addi ex mola, id est ex sale, & farre molito (10). Uvæ ab uvore. Quæ manu facta sunt dicam, de victu, de vestitu, de instrumento, & siquid aliud videbitur heis aptum. De victu antiquissima puls; appellata, vel quod ita Græci, vel ab eo, ut scribit Apollodorus, quod ita sonet, cum aqua ferventi insipitur (11). Panis, quod primo figuras faciebant mulieres in panificio Panis: posteaque (12) figuras facere instituerunt alias, a pane & faciendo panificio coeptum dici. Hinc panarium, ubi id servabant: sicut gra-

- (1) Cui ea opima: ex conjectura. (2) Copis. (3) Quasi indagator: Utrumque ex libris. (4) Sunt qui ita scribendum putent: venator a vento*, venatu quod sequitur feram adventum, & inventum. (5) Pecunia. (6) Negotium instituit, ex libris utrumque. (7) Peculatur. (8) O mi carpe capre. (9) Nux. (10) Sic in

veteri libro Achillis Mæfi, quo multum usi sumus. In alio libro est, extra ollica; scribendum forsitan est, extra olla coqui solent addita mola: ea est ex sale, & farre molito. Valerius Maximus lib. II. cap. I. ita scribit, In sacrificiis mola, quæ vocabatur, ex farre, & sale constat: extra farre sparguntur. (11) Inspergitur. (12) Posteaquam ei.

narium, ubi granum frumenti condebant, unde id dictum; nisi ab eo quod Græci κόκκον, a quo Græcis quoque granum dictum, & in quo eadem condebantur, horreum ab horrendo (1). Triticum, quod tritum est spiceis. Far a faciendo, quod in pistrino fit. Milium a Græco, nam id prius μέλι, post μέδι. Libum, quod libaretur priusquam esset, ut erat, coctum. Testuatum, quod in testu caldo (2) coquebatur ut etiam nunc Matralibus id faciunt matronæ. Circuli, quod mixta farina caseo, & aqua circuitum æquabiliter fundebant. Hoc quidam, qui magis incondite faciebant, vocabant lixulas, & semilixulas vocabulo Sabino, idque frequentius Sabini a globo farinæ dilatato. Item in oleo cocti, dicti a globo globuli: crustulum a crusta pultis, quojus ea, quæ ut corium exuritur, crusta dicta. Cetera fere opera a vocabuleis Græcis sumpta, ut θρύλλον, καὶ τρύφον & placenta, quod edebant (3) cum pulvere: ab eo pulmentum, ut Plautus: hinc pulmentarium dictum: hoc primum debuit (4) pastoribus caseus; a coacto lacte, ut coæxus dictus. Dein posteaquam desierunt esse contenti heis; quæ suapte natura ferebat sine igne, in quo erant poma, quæ nimis cruda (5) esse poterant, decoquebant in olla. Ab olla olera dicta: quorū a genere cruda olera, e queis ad coquendum, quod ruere & rure ruapa, unde rapa. Olea ab elea, olea grandis orchitis, quod ea antiquitus orchemora. Hinc ad pecudis carnem perventum est. Suilla sic ab illeis generibus cognominata. Hanc primo assam, secundo elixam, tertio e jure uti cœpisse natura docet. Dictum assum, quod ab igne assudescit. Vuidum est, quod humidum, & ideo ubi id non est, succus abest: & ideo sudando assum distillat calore: ut crudum nimium habet humoris; sic ex coctum parum habet succi. Elixum est e liquore aquæ deductum; & ex jure, quod jucundum magis conditione est. Succidia ab suis concidendis: nam id pecus primum occidere cœperunt domini, & ut fervarent, salere (6). Tergus suis, ab eo, quod eo tegitur. Perna a pede suis. A nomine ejus offula dicta, ut offa minima in sue. Inficia, ab eo, quod infecta caro, ut in carmine Saliorum est: quod in exteis dicitur nunc profectum: murtatum a myrto, quod eo large factum intestinum crassum. Lucanicam dicunt, quod milites a Lucaneis didicerunt, qui & Faleriis Faliscum ventrem. Fundulum a fundo: quod non ut reliquæ partes, sed ex una parte sola apertum: ab hoc Græcos puto τυφλὸν ἔντερον (7) appellasse. Ab eadem fartura farcimina in exteis appellata; a quo, quod in eo tenuissimum intestinum fartum, hila, ab hilo dicta, id est minimo, quod ait Ennius: Neque dispendei facit hilum: quod in hoc farcimine summo quiddam eminet; ab eo quod ut in capite apex, apexabo dicta. Tertium fartum est longabo, quod longius, quam duo hila (8). Agumentum quod ex immolata hostia defectum in jecore imponendo agendei causa. Magmentum a magis; quod ad religionem magis pertinet. Itaque propter hoc

montana fana constituta locis certis, quo id imponeretur mata; ab eo quod Græci μάπι καὶ μάπιου. Item Græci sigillatim, ut ovum, bulbum. Lana (9) Græcum, ut Polybius, & Callimachus scribunt. Purpura a purpuræ maritimæ colore. Pœnicum, quod a Pœneis primum dicitur adlatum. Stamen a stando, quod eo stat omne in tela velamentum. Subtemen, quod subit stamini. Trama, quod tranat frigus (10) id genus vestimenti. Densum a dentibus pectinis, quibus feritur. Filum, quod minimum est hilum: id enim minimum est in vestimento. Pannus Græcum: pannelum dictum a panno &volvendo filo. Tunica ab tuendo corpore, tunica ut induca. Toga a tegendo. Cinctus, & cingulum a cingendo: alterum vireis, alteram mulieribus attributum. Arma ab arcendo, quod heis arcemus hostem. Parma, quod a medio in omnes partes par. Conum, quod cogitur in cacumen (11) versus. Hasta, quod stans solet ferri. Jaculum, quod ut jaciatur, fit. Tragula a traiciendo. Scutum a sectura, ut secutum; quod minute confectum fit (12) tabelleis. Umbones, aut a Græco, vel quod ambones. Gladius C in G commutato a clade; quod fit ad hostium cladem gladius; similiter ab omine pilum, quod hostis ferret [13], ut perilum. Lorica, a loreis; quod de corio crudo pectoralia faciebant: postea succederunt Galli e ferro subid vocabulum ex anuleis ferream tunicam. Balteum, quod cingulum e corio habebant bullatum, balteum dictum. Ocrea, quod opponebatur ob crus. Galea ab galero, quo multi usi antiqui. Tubæ a tubeis, quos etiam nunc ita appellant tubicines sacrorum. Cornuā, quod ea, quæ nunc sunt ex aere, tunc fiebant ex bubulo cornu. Vallum, vel quod ea varicare nemo possit; vel quod singula ibi extrema bacilla furcillata habent figuram litteræ V. Cervi a similitudine cornuum cervi. Item reliqua fere ab similitudine, ut vineæ, testudo, aries. Mensam escariam cibillam appellabant: ea erat quadrata, ut etiam nunc in castreis est: a cibo cibilla dicta, postea rotunda facta; & quod a nobis media, a Græcis μέση mensa dici potest; nisi etiam quod ponebant pleraque in cibo mensa. Trulla a similitudine trax, quæ quod magna, & hæc pusilla, ut troula. Hinc Græci τρυβλίον, nos trullam. Trux, quæ a culina in lavatrinam aquam fundunt. Trua, quod travolat ea aqua; ab eodem est appellatum trulleum: simile enim figura, nisi quod latius concipit aquam, & quod manubrium cavum non est, nisi vinaria trulla accessit. Matellio a matula dictus; & dictus posteaquam longius a figura matulæ discessit: & ab aqua aqualis dictus. Vas aquarium vocant fatum, quo in triclinio allatam aquam infundebant: quo postea accessit μάγιος cum Græco nomine; & cum Latino nomine Græca figura barbatus. Pelvis a pedum lavatione ut pedelvis. Candelabrum a candela: ex heis enim funiculi ardentes figebantur. Lucerna post inventa, quæ dicta a luce, aut quod id vocant Græci λύχνον Vasa in mensa escaria; ubi pulsem, aut jurulenti

I i i 2

quid

(1) Ab horrido: ex conjectura. (2) Testa calda. (3) Et placenta. Quod edebant: rectius est. (4) Fuit. (5) Quæ minus cruda: ex conjectura. (6) Diomedes ita scripsisse Varronem existimat, non salire, lib. 1. cap. 4. (7) δῦπλον.

(8) Illa. (9) Locus mendosus. (10) Trama: quod trameat filum, sic docto cuidam viro placet, & postea genus vestimenti densum. (11) In acumen: utrumque habet libri. (12) Confecteis fit: ex audaci emendatione. (13) Periret.

quid ponebant, a capiendo catinum nominaverunt, nisi quod Siculi dicunt *κάτινον*, ubi assa ponebant. Magidam aut langulam, alterum a magnitudine, alterum ab latitudine fixerunt. Patinas a patulo dixerunt; ut pusillas, quod heis libarent cernas [1] patellas. Triplia [2], & canistra, quæ putant esse Latina, sunt Græca. *τρυβλίον καὶ κανέον*. Græca sunt. Reliqua quod aperta sint; unde sint, relinquo. Mensam vinariam rotundam nominabant *κύλιβανον*, ut etiam nunc in castreis, id videtur declinatum a Græco *ἀπό τῆς κύλιβος*, qui illa capit, & minores capulæ [3] a capiendo; quod ansatæ; ut præhendi possint, id est capi. Harum figuras in vaseis sacreis ligneas & fictiles antiquas etiam nunc videmus. Præterea in poculeis erant pateræ, eo quod pateant, Latine ita dictæ. Heisce etiam nunc in publico convivio antiquitatis retinendæ causâ, cum magistri fiunt, potio circumfertur; & in sacrificando deis, hoc poculo magistratus dat deo vinum. Pocula a potione; unde potatio; & etiam poma, quod hæc possunt potum. *ἀπό τῆς πότου* Græca origo potionis. Aqua, quod æqua summa. Fons unde funditur e terra aqua viva, ut fistula aquæ, fusus aque; vas vinarij grandius sinum ab sinu; quod sinum majore cavationem, quam pocula habebat. Item dicta depesta etiam nunc in diebus sacreis, Sabineis vasa vinaria in mense deorum sunt posita. Apud antiquos scriptores Græcos inveni appellari poculi genus *δέπασπον* (4). Quare vel inde radices in agrum Sabinum, & Romanum sunt profectæ. Quo vinum dabant, ut minutatim funderent, a gutteis guttum appellarunt; & quo sumebant minutatim; a sumendo, simpulum nominaverunt. In hujusce locum in conviviis e Græcia successit epichysis, & cyathus; in sacrificiis remansit guttum & simpulum. Altera vinaria mensa erat lapidea quadrata oblonga una columella; vocabatur cartibulum. Hæc in ædibus ad compluvium, apud multos me puero ponebatur; & in ea, & cum ea ænea vasa; a gerendo gertibulum, unde cartibulum post dictum. Præterea erat tertium genus mensæ, & quadratæ vasorum, vocaturque urnarium; quod urnas cum aqua positas ibi potissimum habebant in culina. Ab eo etiam nunc ante balineum locus, ubi poni solebant urnæ, urnarium vocatur. Urnæ dictæ, quod urinant in aqua haurienda, ut urinator. Urinare est mergi in aquam. Imburum fictum ab urbo, quod ita flexum, ut redeat sursum versus, ut in aratro, quod est urbum (5). Calix a caldo; quod in eo calida plus apponebatur; & calidum (6) eo bibebant. Vas, ubi cibum coquebant, ab eo cacabum appellarunt. Veru a versando. Ab sedendo appellantur sedes, sedile, sedum (7), fellæ, seliquastrum. Deinde ab heis subsellium; ut subsipere, quod non plane sapit: sic quod non plane erat sella, subsellium dictum: ubi in ejusmodi duo, bissellium dictum. Arca quod arcentur fures ab ea clausa. Armarium, & armamentarium (8) ab eadem origine, sed declinata aliter. Mundus muliebris dictus a munditia. Ornatus, quasi ab ore natus. Hinc enim maxime sumitur, quod eam deceat. Ita-

que ob id paratur speculum. Calamistri, quod heis calefacteis in cinere capillus ornatur. Qui ea ministrabat, a cinere cinerarius est appellatus. Discerniculum, quo discernitur capillus. Pecten, quod per eum explicatur capillus. Speculum a speciendo, quod ibi spectant. Vestis a veleis: vel ab eo quod vellus lana tonsa universa ovis: id dictum, quod vellebant lanam; ex lana facta vestis: & quod capillum contineret (9), dictum a rete reticulum. Rete ab raritudine. Item texta fasciola, qua capillum in capite colligarent. Dictum capital (10) a capite, quod sacerdotulæ in capite etiam nunc solent, habere. Sic rica a ritu; quod Romano ritu sacrificium foeminae cum faciunt, capita velant. Mitra, & reliqua fere in capite, postea addita cum vocabulis Græcis. Prius de indutu, aut amictu quæ sunt, tangam Capitium ab eo, quod capit pectus, id est, ut antiqui dicebant, indutu comprehendit; alterum quod subtus, a quo subucula: alterum quod supra, a quo supparus; nisi quod id dicunt osce. Alterius generis item duo; unum quod foris, ac palam, palla: alterum quod intus, a quo intusium; id quod Plautus dicit: Intusiatam, patagiata caltulam, ac crocotuiam (11). Multa post luxuria adtulit; quorum vocabula apparent esse Græca, ut *ἀμβροσιον*. amictus est dictum amictum, id est, circumiectum; a quo etiam quod (12) vestes se involvunt, circumiectum appellant, & quod amictui habent purpuram circum, vocant circumtextum. Antiquissimi amictui ricinium, id quod eo utebantur duplici, ab eo quod dimidiam partem retrorsum jacebant, ab reiciendo ricinium dictum. Hinc quod facta duo simplicia paria, parilia primo dicta; reclusum propter levitatem, *παρραπλεχέα*, *χλάμυς* sic multa Græca. Læna quod de lana multa: duarum enim togarum instar: ut antiquissimum mulierum ricinium; sic hoc duplex virorum. Instrumenta rustica, quæ ferendi, aut colendi (13) fructus causa facta. Sarculum a ferendo ac farriendo. Ligo, quod eo propter latitudinem, quod sub terra facilius legitur. Pala a pangendo G in L mutatum quod fuit. Rutrum ut ruitum a ruendo. Aratrum, quod aravit (14) terram. Ejus ferrum vomer, quod vomit eo plus terram. Dens, quod eo mordetur terra. Supra id regula, quæ stat, stiva a stando: & in ea transversa regula, manica; quod manu bubulci tenetur; qui quasi est temo inter boves. Bura a bubus, alii hoc a curvo curvum appellant: sub jugo medio covum, quod bura extrema addita appellatur (15), vocatur covum a cavo. Jugum, & jumentum a junctum. Iripices, regula cum pluribus dentibus, quam item ut plaustrum boves trahunt, ut eruunt, quæ in terra sunt; sripices, postea S detrita a quibusdam dicti. Rastelli, ut iripices, ferræ leves; itaque homo in pratis per fenescia eo festucas abradit; quo ab rasu rastelli dicti. Rastri, quibus dentalibus penitus eradunt terram, atque eruunt, a quo & rutabri dicti. Falces a farre littera commutata. Hæc in Campania seculæ a secando; a quadam similitudine harum, aliæ; ut quod

(1) *Caneis*. (2) *Tryblia*. (3) *Capides*.
 (4) *δέπασπον*, ex Polluce lib. xi. (5) *Bura*.
 (6) *Caldum*. (7) *Solium*. (8) *Armamentarium*. (9) *Retineret*. (10) Scribe colligarent;

aper-
 dictum capital. (11) Aut Plaut. in Epidico.
 (12) *Quo*. [13] *Aur colligendi*: ex conjectura. (14) *Erunt*.
 [15] *Oppilatur*.

apertum, unde falces fenariæ, & adorea (1); & quod non apertum, unde lumariæ falces, & firpiculæ. Lumariæ sunt, quibus secant lumentæ, cum in agris serpunt spinæ, quas quod a terra agricolæ solvunt, id est luunt (2), lumentæ: firpiculæ vocatæ a firpando, id est ab alligando: sic firpata dolia quassa cum alligata dicta: heis utuntur in vinea alligando falces, incisos fustes, faculas: has phancillas Chersonesice dicunt falces. Pilum, quod eo far pinsunt: id ubi fit, pistrinum, L & S inter se sæpe commutant. Inde post in urbe Lucili (3) pistrina, & pistrinx. Trapetes malæ oleariæ vocantur. Trapetes a terendo, nisi Græcum, Molæ a molendo: harum enim motuo coniecta moluntur. Vallum (4) a volatu, quod cum id iactant, volant inde levia. Ventilabrum, quo ventilatur in aere frumentum. Quibus comportantur fructus ac necessariæ res: de iis fiscina a ferendo dicta. Corbes ab eo quod spicas, aliudve quid conruebant. Hinc minores corbulæ dictæ. De heis, quæ jumenta ducunt. Tragula ab eo, quod trahitur per terram. Sirpea, quæ virgeis [5] firpatur, id est colligando implicatur, in qua sterco, aliudve quid evehitur. Vehiculum, in quo faba, aliudve quid vehitur, quo ex viminibus uterentur, & quod eo vehitur; brevis vaha vehiculum dictum est. Ab aliis etiam dictum arceæra, quæ etiam in duodecim tabuleis appellatur: quod ex tabuleis vehiculum erat factum ut arca, arceæra dictum. Plaustrum ab eo, quod non, ut in heis, quæ supra dixi, sed ex omni parte palam est: quæ in eo vehuntur, quod perlucet, lapides, asseres, tignum. Ædificia nominata a parte, ut multa: ab ædibus, & faciendo. Maximum ædificium est oppidum ab ope dictum; quod munitur opis causa, ubi sint; & quod opus est ad vitam gerendam, ubi habitent tuto; vel oppida, quod opere munibant moenia, quo munitus (6) essent. Quod exaggerabant, aggeres dicti, & quod aggerem contineret murus, quod muniendi causa manu parabatur, quo sepebant oppidum; e quo munere murus. Ejus summa pinna, ab heis, quas insigniti milites habere in galeis solent, & in gladiatoribus Samnites. Turres a torveis, quod hæ prospiciunt ante alios. Qua viam relinquabant in muro, qua in oppidum portarent, portas. Oppida condebant in Latio, Etrusco ritu multa (7), id est junctis bubus tauro, & vacca interiore aratro circumagebant fulcum. Hoc faciebant religionis causa die auspiciato, ut fossa, & muro essent munita. Terram unde excalperant, fossam vocabant; & introrsum factum murum. Postea quod fiebat orbis, urbs. Principium, quod erat post murum, pomerium dictum; ejusque ambitu auspicia urbana finiuntur. Cippi pomerii stant, & circum Ardolam Ardeam, & circum Romam. Quare & oppida, quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe, & urbo urbes; & ideo coloniæ nostræ omnes in littereis antiquis scribuntur urbes, quod item conditæ, ut Roma: & ideo coloniæ; ut urbes conduantur, quod intra pomerium ponuntur. Oppidum quod primum conditum in Latio stirpis Romanæ Lavinium. Nam ibi dii penates nostri. Hoc a Latini filia, quæ conjuncta Æneæ, Lavinia appellata. Hinc

post triginta annos oppidum alterum conditur Alba; id ab sue alba cognominatum [8]. Hæc e navi Æneæ cum fugisset Labinium, triginta parit porcos. Ex hoc prodigio post Lavinium conditum aneis triginta, hæc urbs facta; propter colorem suis, & loci naturam, Alba Longa dicta. Hinc mater Romuli Rhea; ex hac Romulus; hinc Roma. In oppido vici a via, quod ex utraque parte viæ sunt ædificia. Fundulæ a fundo, quod exitum non habet, ac pervium non est iter. Angiportum: & id angustum, ab angendo, & portu. Quo conferrent suas controversias, & quæ vendere vellent, & quæque ferrent, forum appellarunt. Ubi quid generatim additum, ab eo cognomen; ut boarium forum, forum olitorium: hoc erat antiquum macellum, ubi olerum copia; ea loca etiam nunc Lacedæmonii vocant *μακελώτας*: sed Jones ossia ortorum, & catelli *μακίλλους*. Secundum tiberim ad Junium forum piscarium vocant. Ideo ait Plautus: Apud piscarium, ubi variæ res. Ad corneta forum cupedinis, a Cupedio; quod multi forum cupidinis, a cupiditate. Hæc omnia postquam contracta in unum locum, quæ ad victum pertinebant; & ædificatus locus; appellatum macellum, ut quidam scribunt, quod ibi fuerit ortus: alii quod ibi domus fuerit, cui cognomen fuit Macellus, quæ ibi publice diruta, e qua ædificatum hoc, quod vocatur ab eo macellum. In foro lacum Curtium a Curtio dictum constat; de eo triceps historia. Nam & Procius non idem prodidit, quod Piso; nec quod is, C. Ælius Stilo secutus. A Proclio relatum in eo loco dehisse terram, & ex senatusconsulto ad haruspices relatum, esse responsum deum Manium Postulionem postulare, id est civem fortissimum eodem mitti: tum quendam Curtium virum fortem armatum ascendisse in equum, & a Concordiæ versum, cum equo in eum præcipitatum: eo facto, locum coisse, atque ejus corpus divinitus humasse, & reliquisse genti suæ monumentum. L. Calpurnius Piso in annalibus scribit, Sabino bello, quod fuit Romulo, & Tatius, virum fortissimum Metium Curtium Sabinum: cum Romulus cum suis ex superiore parte impressionem fecisset; Curtium in locum palustrem, qui tum fuit in foro, ante, quam cloacæ sint factæ, secessisse, atque suos in capitulum recepisse. Ab eo lacum invenisse nomen: C. Ælius, & Q. Lutatius scribunt eum locum esse fulguratum, & ex senatusconsulto septum esse; idque factum esse a Curtio consule, cui Marcus Genucius fuit collega, Curtium appellatum. Arx ab arcendo, quod is locus munitissimus urbis; a quo facile possit hostis prohiberi. Carcer a coercendo, quod exire prohibentur. In hoc pars, quæ sub terra, Tullianum: ideo quod additum a Tullio rege, quod Syraculeis, ubi simili de causa custodiuntur, vocantur latomæ, & de latomia translatum, quod heic quoque lapidicinæ fuerunt. Inde lauratum, ab eo quod ibi sepultus est T. Tatius rex, qui a Laurentibus interfectus est, ab silva laurea, quod ea ibi excisa, & ædificatus vicus: ut inter sacram viam, & macellum editum, corneta a corneis, quæ abscissæ loco reliquerunt nomen; ut esculum ab escu-

(1) Arborea. [2] Scribe luunt, id est solvunt.
[3] Locelli. (4) Vallum. (5) Quæ jun-

ccis. (6) Quo muniti. (7) Ut multa.
(8) Nominatum.

esculo dictum, & fagutal a fago: unde etiam quod ibi facellum, Jovis Fagutalis. Armil. ab ambitu lustris: locus item Circus maximus dictus, quod circum spectaculis ædificatus, ubi ludi fiunt; & quod ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt. Itaque dictum in Cornicula millies adventu (1), quem circumeunt ludentes: Quid cessamus ludos facere? Circus noster ecce adest. In circo primo, unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres: Nævius oppidum appellat. Carceres dicti, quod coercentur equi, ne inde exeant ante, quam magistratus misit (2), oppidum, quod a muri parte pinneis turribusque carceres olim fuerunt: scripsit poeta (3): Dictator ubi currum infidit, pervehitur usque ad oppidum. Intimus circus ad murium (4) vocatus, ut Procilius ajebat, ab urceis; quod is locus esset inter figulos: alii esse (5) dicunt a murteto declinatum, quod ibi id fuerit, cujus vestigium manet, quod ibi facellum, etiam nunc Murtiæ Veneris. Item simili de causa circus Flaminius dicitur, qui ædificatus est circum Flaminium campum; & quod ibi quoque Iudeis Tauriceis (6) circummetas currunt. Comitium ab eo, quod coibant eo comitiis curiatis, & litium causa. Curia duorum generum: nam & ubi curarent sacerdotes res divinas; ut curia veteres: & ubi senatus humanas; ut curia Hostilia, quod primus ædificavit Hostilius rex. Ante hanc rostra, cujus id vocabulum ex hostibus capta fixa sunt rostra. Sub destra hujus a comitio locus substructus, ubi nationum subsisterent legati, qui ad senatum essent missi. Is Græcostasis appellatur a parte, ut multa. Senaculum supra Græcostasin, ubi ædes Concordiæ, & basilica Opimia. Senaculum vocatum, ubi senatus, aut ubi seniores confisterent, dictum ut *γερουσία* apud Græcos. Lautolæ a lavando, quod ibi ad Janum Geminum aquæ calidæ fuerunt. Ab heis palus fuit in minore velabro, a quo, quod ibi vehebantur lintibus, velabrum, ut illud majus, de quo supra dictum est. Æquimelum, quod æquata Melii domus publice; quod regnum occupare voluit is. Locus ad busta Gallica, quod Roma recuperata, Gallorum ossa, qui possederunt urbem, ibi coacervata ac confita. Est locus, qui vocatur dolio-la ad cloacam maximam, ubi non licet despuere, a dolioleis sub terra. Eorum duæ traditæ historiæ: quod alii esse ajunt ossa cadaverum: alii Numæ Pompilii religiosa quædam post mortem ejus infossa. Argiletum sunt, qui scripserunt ab Argo, seu quod is huc venit, ibique sepultus sit: Alii ab argilla, quod ibi id genus terræ. Clivus Publicius, ab ædilibus plebei Publiciis, qui eum publice ædificaverunt. Simili de causa Publilius vicus, & Cosconius vicus, quod ab heis vireis dicuntur ædificati. Clivus proximus ad florales usus versus. Capitolium vetus, quod ibi facellum Jovis, Junonis, Minervæ: & id antiquius, quam ædis, quæ in capitolio facta. Esquilis vicus Africus, quod ibi obsides ex Africa bello Punico dicuntur esse custoditi. Vicus ciprius a cipro, quod ibi Sabini cives additi

(1) *Milites ad vestim.* Al. *Milites ad vestim:* ex libris utrumque: *mulieris ad vestim,* placet docto cuidam viro. (2) *Mag. signum misit:* ex libris. (3) *Ennius.* (4) *Murcis.*

confederunt, qui a bono omine id appellarunt. Nam cipro Sabine bonum. Prope hunc vicus sceleratus dictus a Tullia Tarquinii Superbi uxore; quod, ibi cum jaceret pater occisus, supra eum ut mitteret carpentum (7) mulio, jussit. Et quoniam vicus constat ex domibus, nunc earum vocabula videamus. Domus Græcum est: & ideo in ædibus sacris ante cællam, ubi sedes dei sunt, Græci dicunt *πρόδωμον* quod post *ὀπισθόδωμον*. Ædeis ab aditu, quod plano pede adibant. Itaque ex ædibus efferri indictivo funere præco etiam eos dicit, qui e taberneis efferantur; & omnes in censu villas inde dicimus ædes. Cavum ædium dictum, qui locus tectus intra parietes relinquebatur patulus, qui esset ad communem omnium usum. In hoc locus si nullus relictus erat, sub divo qui esset, dicebatur testudo a testudinis similitudine, ut est in prætorio in castris. Si relictum erat in medio, ut lucem caperet: deorsum, quo impluebat; impluvium dictum: & sursum, qua compluebat, compluvium; utrumque a pluvia. Tuscanicum dictum a Tusceis, postquam illorum cavum ædium simulare cœperunt. Atrium appellatum ab Atriatibus Tusceis: illinc enim exemplum sumptum. Circum cavum ædium erant uniuscujusque rei utilitatis causa parietibus dissepta: ubi quid conditum esse volebant; a cællando cællam appellarunt. Penariam ubi penus. Ubi cubabant, cubiculum: ubi cænabant, cænaculum vocitabant. Ut etiam nunc Lanuvii apud ædem Junonis, & in cetero Latio, ac Faleriis, & Cordubæ dicuntur. Postquam in superiore parte cænitare cœperunt; superioris domus universa cænacula dicta. Postquam ibi (8) cænabant plura facere cœperunt ut in castris ab hieme hiberna: hibernum domus vocarunt: contra æstivum. ***** religio-nem Porcius (9) designat, cum de Ennio scribens dicit eum coluisse Tutilinæ (10) loca. Sequitur porta Nævica, quod in nemoribus Nævii. Nævius enim loca, ubi ea sic dicta, coluit. Deinde porta Rauduscula, quod ærata fuit: æs raudus dictum; ex eo in veteribus mancipiis scriptum: Raudusculo libram ferito. Hinc porta Lavernalis ab ara Lavernæ, quod ibi ara ejus deæ. Præterea intra muros video portas dici: in Palatio Mucionis a mugitu, quod ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant. Alteram Romanulam, quæ est dicta ab Roma; quæ habet gradus in navalia ad Volupiarum facellum. Tertia est Janualis dicta ab Jano; & ideo ibi positum Jani signum, & jus institutum (11) a Numa Pompilio, ut scribit in annalibus. L. Piso, ut sit clausa semper, nisi cum bellum sit. Nusquam traditum est memoriæ Pompilio rege fuisse apertam: & post T. Manlio consule, bello Carthaginiensi primo confecto; & eodem anno apertam. Super lectuleis origines (12), quas adverti, hæc. Lectica, quod legebant unde eam facerent, stramenta, atque herbas, ut etiam nunc fit in castris lectos, ne essent in terra, sublimes in heis ponebant: nisi ab eo quod Græci antiqui dicebant *λέκτρον* lectum potius: quam lecticam quod involvebant, quod

(5) *Quod alii inesse.* (6) *Taureis.* (7) *Iniiceret carpentum.* (8) *Ubi.* (9) *Potius.* (10) *Tullinæ.* (11) *Et institutum.* (12) *Hæc non cohærent superioribus.*

fere stramenta erant e segete, segeftriam appellant, ut etiam nunc in castreis: nisi a Græcis: nam *σεγασπον*. ubi lectus mortui fertur, dicebant, feretrum nostri, Græci *φέρτρον* *καὶ* *Φέρετρον*. Posteaquam transierunt ad culcitas, quod in ea sagum, aut tomentum, aliudve quid calcabant, ab inculcando culcita dicta: ac (1) quidquid infernebant, a sternendo stragulum appellabant. Pulvinar vela plumeis, vel a pelluleis (2) declinarunt. Quibus operiebantur, operimenta, & pallia, opercula dixerunt. In his multa peregrina, ut sagum, Reno Galli quid gaunacumma ejus sagum (3), & amphimallon græca: contra Latinum torale (4), quod ante torum, & torus a torvo, quod is in promptu, ab hac similitudine torvinus (5) in mulieris capite ornatus. Quia simplici scansione scandebant in lectum non altum, scabelum; in altiolem, scamnum; duplicata scansio, gradus dicitur, quod geritur ab inferiore in superiorem. Græca sunt peristromata, & peripetasmata: sic aliud aliquid item convivii causa ibi. Multa pecuniæ signata: vocabula sunt: æris, & argenti hæc. As ab ære. Dupondius a duobus ponderibus: quod unum pondus assipondium dicebatur: id ideo, quod as erat libræ pondus: deinde ab numero reliquum dictum usque ad centussis, ut as singulari numero. Ab tribus assibus tressis, & sic proportione usque ad nonussis. In denario numero hoc mutat: quod primum est, ab decem assibus decussis: secundum a duobus decussibus bicesis (6), quod dixi solum a duobus decussibus bicesis (7). Reliqua conveniunt, ut tricesis a tribus, sic proportione usque ad centussis; quo majus æris vocabulum non est. Nam ducenti in (8) proportione cum dicuntur, non magis asses, quam denarii, aliæve res significantur. Aëris minima pars sextula, quod sexta pars uncia. Semuncia, quod dimidia pars uncia. Se valet dimidium, ut in selibra, & semodio. Uncia ab uno: textans ab eo quod sexta pars assis, sic ut quadrans, quod quarta; & triens tertia pars. Semissis quod semis id est, dimidium assis, ut supra dictum est. Septunx a septem, & unica conclusum (9). Reliqua obscuriora, quod a deminutione: & ea quæ deminuantur, ita sunt, ut extremas syllabas habeant: ut a duodecim una dempta uncia, deunx. Destans dempto sextante. Dodrans dempto quadrante. Bes ut olim des dempto triente. In argento nummi id a Siculis. Denarii, quod denos æris valebant. Quinarii, quod quinos. Sestertius, quod semis tertius. Dupondius enim & semis antiquus sestertius est, & veteris consuetudinis, ut retro aera dicerentur, ita ut semis tertius, semis quartus pronuntiarent. Sestertius igitur ab semis tertius dictus. Nummi denarii decuma libella, quod libram pondus as valebat, & erat ex argento parva. Sembella, quod sit libellæ dimidium, quod semis assis. Teruncius a tribus unciis, sembella quod valet dimidium, & est quarta pars, sic ut quadrans assis. Eadem pecunia vocabulum mutat: nam potest idem dici dos, arrabo, merces, corollarium. Dos erit pecu-

nia, si nuptiarum causa data: hæc Græce *δοτήν*. ita enim hoc Siculi: ab eodem donum (10). Nam Græce ut ipsi *δῶμον* (11), ut alii *δύμα* & ut Attici *δοῖς*. Arrabo sic dicta, ut reliquum reddatur: hoc verbum a Græco *ἀρράβω*. Reliquum ex eo, quod debitum reliquit. Damnum a dempione, cum minus re factum, quam quanti constat. Lucrum ab luendo, si amplius, quam exolverit (12) quanti esset ceptum. Detrimentum a detritu, quod ea quæ tritu minoris pretii. Ab eadem intertrimentum; ab eo quod duo, quæ inter se trita, & deminuta, a quo etiam intrigo dicta, & intertrigo. Multa, pecunia, quæ a magistratu dicta, ut exigi possit ob peccatum: quod singulæ dicuntur appellatæ esse multæ, quod olim unum dicebant multa. Itaque cum in dolium, aut culeum unum addunt (13) rustici, prima urna addita, dicunt etiam nunc multa. Pœna a puniendo, vel a pœnitendo, quod post peccatum sequitur. Pretium, quod æstimationis, emptionisve causa constituitur, dictum a periteis, quod hi solum possunt facere recte id. Si quid datum pro opera, aut opere, merces a merendo. Quod manu factum erit, & datum pro eo, manupretium, a manibus & pretio. Corollarium, si additum præter, quam quod debitum ejus: vocabulum fictum a corolleis: quod hæc, cum placuerant actores, in scena dari solitæ. Præda est ab hostibus capta, quod manu parata, ut parida præda. Præmium a præda, quod ob recte quid factum concessum. Si datur, quod reddatur, mutuum; quod Siculi *μῦτον*. Ita scribit Sophron *μῦτον ἀναπίμπλον*, & munus, quod mutuo animo qui sunt, dant officii causa. Alterum munus, quod municiendi causa imperatum; a quo etiam municipes, qui una munus fungi debent, dicti. Ea pecunia, quæ in iudicium venit in litibus, sacramentum a sacro. Qui petebat, & qui infitiabatur de aliis rebus uterque, quingentos æris ad pontem deponebant (14) de aliis rebus item certo alio legitimo numero assium. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum a sacro auferebat, victi ad ærarium redibat. Tributum dictum a tribubus, quod ea pecunia, quæ a populo imperata erat, tributum a singulis proportione census exigebatur. Ab hoc ea, quæ assignata erat, adtributum dictum. Ab eo quoque quibus adtributa erat pecunia, ut militi reddant, tribuni ærarii dicti. Id, quod (15) adtributum erat, æs militare: hoc est, quod ait Plautus: Cedit miles, æs petit; & hinc dicuntur milites ærarii ab ære, quod stipendia facerent. Hoc ipsum stipendium ab stipe dictum, quod æs quoque stipem dicebant. Nam quod asses libræ pondo erant; qui acceperant majorem numerum, non in arca ponebant, sed in aliqua cælla stipabant, id est, componebant, quo minus loci occuparet: a stipando stipem dicere cœperunt. Stipare ab *σειβειν* fortasse Græco vocabulo (16). Id apparet, quod ut alias, tum institutum etiam nunc, diis cum thesauris asses dant, stipem dicunt: & qui pecuniam alligat, stipulari & restipulari. Milites (17) sti-

(1) Hac. (2) Pellibus. (3) Locus mendosus. (4) Scribe *toral*. (5) *Torulus*. (6) *Vicesis*. (7) *Vicesis*. [8] *Ducenties*. (9) *Conclisum*. (10) *Datum*. (11) *δῶμον*. (12) *Ex eo lue-*

rit, quem. (13) *Vinum addunt*.

(14) *Quinquagenos æris ad pontificem dependebant*. (15) *In quos*. (16) *Verbo*.

[17] *Milites*.

pendiarii ideo, quod eam stipem pendebant. Ab eo Ennius scribit: Pœni stipendia pendunt. Ab eodem ære impendendo dispensator, & in tabuleis scribimus expensum, & inde prima pensio, & sic aut secunda aut quæ alia: & dispendium ideo, quod in dispendendo solet minus fieri. Compendium, quod cum compenditur, una sit. A quo usura quod in sortem accedebat, impendium appellatum: quæ cum accederet ad sortem, ex usu usura dicta, ut fors quod suum sit forte. Per trutinam solvi solitum, vestigium etiam nunc manet in æde Saturni, quod ea etiam nunc propter pensuram, trutinam habet positam. Ab ære ærarium appellatum. Ad vocabula, quæ pertinere sumus rati, ea, quæ & loca, & ea, quæ in locis sunt, satis arbitror dicta: quod neque parum multa sunt aperta; neque si amplius velimus, volumen patietur. Quare in in proximo, ut in primo libro dixi, quod sequitur de temporibus dicam.

LIBER IV.

AD M. TULLIUM CICERONEM.

ORigineis verborum, quæ sunt locorum, & quæ in his; in prioribus libro scripsi: in hoc dicam de vocabuleis temporum, & earum rerum, quæ in agendo fiunt, aut dicuntur cum tempore aliquo; ut sedetur, ambulatur, loquitur. Atque si qua erunt ex diverso genere adjuncta, potius cognationi verborum, quam auditori calumnianti geremus morem. Hujus rei auctor satis mihi Chrysiippus, & Antipater; & illi, in quibus, & si non tantum acuminis, at plus litterarum; in quo est Aristophanes, & Apollodorus: qui omnes verba ex verbis ita declinari scribunt, ut verba litteras alia adsumant, alia amittant, alia commutent; ut fit in turdo, in turdario, in turdelice. Sic declinantes Græci nostra nomina dicunt Lucianum *λουκιανόν*, & Quintium *κύντιον*; *ἀριστοφάνη* illi, nos Aristarcum, & *δίωνος* Dionem: sic inquam consuetudo nostra multa declinavit, ut a vetere vetustum, ab solo solum, ab libero liberum, ab lasibus lares; quæ obruta vetustate, ut potero eruere conabor. Dicemus primo de temporibus, & quæ per ea fiunt. Sed ita ut ante de natura eorum. Ea enim dux fuit ad vocabula imponenda homini. Tempus esse dicunt intervallum mundi, & motus. Id divisum in partibus aliquot maxime ab solis & lunæ cursu. Itaque ab eorum tenore temperato tempus dictum: unde tempestiva, & a motu (1) eorum, qui toto cælo conjunctus mundus deo (2), motus casu venit; a quo tempus id ab hoc deo (3) dies appellatur. Meridies ab eo quod medius dies. D antiqui, non R in hoc loco dicebant, ut Præneste incisum in solario vidi, quod Cornelius in basilica Æmilia, & Fulvia inumbravit. Diei principium mane, quod tum manat dies ab oriente; nisi potius quod bonum antiqui dicebant manum: ad cuiusmodi religionem Græci quoque, cum lumen adfertur, solent dicere: *φῶς ἀγαθόν*. Suprema summum diei, id a supremo (4): hoc tempus duodecim tabulæ dicunt occasum esse solis: sed postea lex Plætoria id quoque tempus jubet esse

supremum, quo prætor in comitio supremam pronuntiavit populo. Secundum hoc dicitur crepusculum a crepero: id vocabulum sumpserunt a Sabineis: unde veniunt Crepusci nominati Amiterno, quod eo tempore erant nati, ut Lucii prima luce in creatione (5). Crepusculum significat dubium; ab eo res dubiæ dictæ creperæ, quod crepusculum dies etiam num sit, an jam nox, multis dubium. Nox ut Catulus (6) ait, quod omnia, nisi interveniat sol, pruina obriguerint: quod nocet, nox, nisi quod Græce *νύξ*, nox. Cum stella prima exorta, Græci vocant *ἑσπέρων*, nostri vesperuginem, ut Plautus: Neque vesperugo, neque vergiliæ occidunt: exortæ stellæ tempus dictum a Græcis *ἑσπέρα*, Latine vesper: ut ante solem ortum, quod eadem stella vocabatur jubar, quod jubata. Pacuvius dicit; Pastor exorto jubare, noctis decurso itinere. Ennius; Ajax lumen jubarve in cælo cerno? Inter vesperuginem, & jubar dicta nox. Intempesta nox, ut in Bruto Cassius, quod dicebat Lucretia: Noctē intempesta nostram devenit (7) domum. Intempesta Ælius dicebat, cum tempus agendi est nullum, quod alii concubium appellarent, quod fere omnes tunc cubarent: alii ab eo quod sileretur, silentium noctis, quod idem Plautus tempus conticinium. Scribit enim: Videbimus, factum volo, i, redito conticinio (8). Alter motus solis est; alter cæli, quod movetur a bruma ad solstitium. Dicta bruma, quod brevissimus dies est (9). Solstitium quod sol eo die sistere videatur; aut quod sol ad nos versum, proximum est solstitium. Cum venit in medium spatium inter brumam & solstitium, quod dies æquus fit, ac nox; æquinoctium dictum. Tempus a bruma ad brumam dum Sol redit, vocatur annus; quod ut parvuli circuli annuli, sic magni dicebantur circites (10) anni: unde annus, hujus temporis pars (11) hiemps, quod tum multi himbres hinc hibernacula, hibernum: vel quod tum anima, quæ flatur, omnium apparet, ab hiatu hiemps Tempus secundum ver; quod tum virere (12) incipiunt viraulta, ac vertere se tempus anni, nisi quod Jones dicunt *βῆρ*. Tertium ab æstu æstas. Hinc æstivum; nisi forte a Græco *ἄιβηρ δαυ*. Quartum autumnus. *** *Multa defunt.*

(1) Motore. (2) Dio. [3] Dio.
(4) Superrimo. (5) Reate. (6) Catullus.
(7) Advenit. (8) Videbitur, factum volo, redito huc conticinio: Plaut. in Asina. Vide 105.

28. (9) Tunc dies est. (10) Circi.
(11) Temporis pars prima. (12) Vivere.
(13) *μηνήσιον*. (14) Ultra.
(15) Sæculum.

Plau-